

Acc. No. 14971

మందమూరం

(18 ఖండాల-పద్యకావ్యం)

ఖండిఖండ సుధావర్షి
కవి పండిత వాచనం

*

స్వాతంత్ర్యోద్యమ చరిత్ర
(1860 - 1906)

*

రచయిత

మొదలిగొండ వీరభద్రమూర్తి

ప్రథమ ముద్రణము
1000 ప్రతులు
ఆగష్టు 1977

సర్వస్వామ్యములు
రచయితవి.

ప్రతులకు -

1) ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తి

18-8-875
కులిశంపురా
హైదరాబాద్-500287

2) ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్

టింక్ రోడ్
హైదరాబాద్-1

వెల. రు 36-00

ముద్రించినది

శ్రీ వరలక్ష్మి ప్రెస్
ఖైరతాబాద్
హైదరాబాద్-4
ఫోన్ 84711

హృదయంగమం

ప్రజలకు అంకితం ప్రబంధం,
వివిన్నదృక్పథాలతో దీనికి సంబంధం
కలక ఒక్కటే, కావ్య మట్టాలను కన్నులతో విన్నవారు
సత్యనారాయణ, మాధవశర్మ సమయానికి లేరు
కథ, వర్ణన, కల్పన
పాలు, డికాక్ షన్, పంచదార
కాయంలో దివ్యత్వం, కథలో నవ్యత్వం
ప్రాణానికైనా, ప్రతిభకైనా అప్పుడే అగ్రగణ్యత్వం
ఎన్నిచోట్లనో! తెంపు లేకుండా పరిభ్రమించింది
ఎక్కడనుండి బయలుదేరిందో కథ అక్కడనే విశ్రమించింది
సంవిధాన మొక 'చెక్కిక్', సహజావులకు 'పిక్నిక్'
ఆదిలో ఆర్తి, అంతాన స్ఫూర్తి
అన్ని భావాలు అవయవాలు, ఉత్సాహం మూర్తి
బొగ్గుగనిలో నిగ్గుదేరిన వజ్రమూ లభిస్తుంది
రాజకీయ ఉపన్యాసంలో రమణీయార్థమూ వాసిస్తుంది
ఆంధ్రంలో 'అనుష్టుపు' ఆవకాయతో పప్పు
పద్యకావ్యంలో ద్విపద గద్యంకంటే మెప్పు
అందందు పాటించబడలేదు ఛందోవ్యాకరణనియమాలు
యెవరి కైరి వారిదే, యెన్నో పద్యాంలో 'కామా'లు
పూర్వకవిత్వంమీద పుష్పవర్షం కురిసే అబ్బం
అర్థాన్ని ప్రతిద్యనించే శబ్దం

"Sound echoing sense
mind reckoning at once
sense revealing sense

Soul recurring on pounce

రామాయణంతోపాటు ప్రజారాజ్యస్థాపనారామాయణమూ తెలిస్తే
ప్రీతితోపాటు లోతులు వెతికే శక్తి మొలిస్తే
వర్తమానకవనంలో భావికోసం త్రవ్విన గుర్తులూ కనిపిస్తవి
పఠించి చెప్పు నేస్తం! శతించక పొరపాటు సర్దుకొంటుంది యీ హస్తం

మునీశ్వర

ముద్రణ ద్రవ్య సహాయకులు

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం	2000-00
ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ	2500-00
శ్రీ కండెవేంకటనారాయణగుప్తగారు Coalmerchants, సికింద్రాబాద్	251-00
శ్రీ జూబారి పీఠేశలింగం గుప్తగారు, సికింద్రాబాద్	250-00
శ్రీ జి. పుల్లారెడ్డిగారు, ప్రైదరాబాదు	250-00
Amar Chitfunds, Secunderabad	218-00
శ్రీ ఆకారపు రాజచెన్న విశ్వేశ్వరరావుగారు, వరంగల్	218-00
Messers Seshadri And Company,	
Forest Contractors, warangal,	218-00
శ్రీ దివాకర్ల వేంకటాచార్యగారు, ప్రైదరాబాద్	200-00
శ్రీ కరుటూరి సత్యనారాయణగారు, Assitant Commissioner,	
C కర్నూలు	200-00
శ్రీ నాగిశ్శలింగం, మాణిక్యరావుగార్లు,	
సిల్క్-నూలుజరివర్తకులు, సికింద్రాబాదు	200-00
శ్రీ బుక్కా పీఠేశంగారు, సిల్క్-నూలు జరివర్తకులు, సికింద్రాబాదు	200-00
శ్రీ గంప వేంకటయ్యగారు, Yarn Merchants సికింద్రాబాదు	151-00
డా॥ వి. శేషగిరిరావుగారు, Eye Specialist, కరీంనగర్	150-00
శ్రీ కందుకూరి శివానందమూర్తిగారు, నయీంనగర్, హనుమకొండ	118-00
శ్రీ సముద్రాల నాగభూషణంగారు	
Principal S.V T College, కరీంనగర్	118-00
శ్రీ రాజరాజేశ్వర ప్రభుత్వ కళాశాలసాహితీసమితి, కరీంనగర్	118-00
శ్రీ విశ్వేశ్వర సంస్కృతాంధ్ర కళాశాల పాలకవర్గం, వరంగల్	118-00
శ్రీ దుర్గేశ్వరమహిళాసంస్కృతాంధ్ర కళాశాలపాలకవర్గం, వరంగల్	116-00

శ్రీ భూపతి సోమలింగంగారు, వరంగల్	118-00
శ్రీ వెనిసెట్టి చంద్రశేఖరంగారు, వరంగల్	118-00
శ్రీ తోట భద్రయ్యగారు, వరంగల్	118-00
శ్రీ కొండూరి శేషయ్యలింగంగారు, వరంగల్	118-00
శ్రీ కొండూరి జగదీశ్వరయ్యగారు, వరంగల్	118-00
శ్రీ విడియాం పుల్లయ్యగారు, పొగాకువర్తకులు, వరంగల్	118-00
శ్రీ కాసుకంటి రాజేశ్వరరావుగారు, Advocate, హనుమకొండ	118-00
శ్రీ తమ్మన సీతారామాంజనేయలు అండ్ కంపెనీ, వరంగల్	118-00
శ్రీ ప్రెండా వేంకటరత్నంగారు, Income tax Practitioner, ఏలూరు	118-00
శ్రీ మాదిరాజు రాంకిషన్ రావుగారు, Advocate, ఖమ్మం	118-00
డా॥ దమ్మలపాటి రామారావు గారు, M.L.A., విజయవాడ	116-00
శ్రీ M.P. సదాశివరావు గారు, National Steel Industrial Estate, విజయవాడ	118-00
డా॥ ముక్కామం అమరేశ్వరరావుగారు, గుంటూరు	118-00
శ్రీ అంబడిపూడి శివశంకర పూర్ణానందశాస్త్రిగారు, చినమక్కెన (గుంటూరు జిల్లా)	118-00
శ్రీ మాదలలక్ష్మీకాంతంగారి భార్యరాజ్యలక్ష్మమ్మగారు, మాదల	118-00
D. Rama Rao And Company, Guntur	118-00
శ్రీ జూపూడి నరసింహారావుగారు, ఖమ్మం	118-00
శ్రీ జూపూడియజ్ఞనారాయణగారు, Advocate, M.L.C. గుంటూరు	101-00
శ్రీ V. కృష్ణమూర్తిగారు, Auditor, ఖమ్మం	101-00
శ్రీ గునిశెట్టి నాగలింగంగారు, వరంగల్	101-00
శ్రీమతి పబ్బతి శంకరలక్ష్మిగారు, వరంగల్	101-00
శ్రీ భండారు చంద్రమౌళీశ్వర రావుగారు, Advocate, వరంగల్	101-00
శ్రీ యంసాని కృష్ణమూర్తిగారు, వరంగల్	101-00
శ్రీ లింగమల్లు శ్రీ రామప్రసాద్ గారు, ఏలూరు	101-00
శ్రీ యడవల్లి శివరామశాస్త్రిగారు, Advocate, హైదరాబాదు	101-00

తాడికొండ పీఠభద్రయ్యగారు, Advocate, ప్రైదరాబాదు	101-00
నత్తిరెడ్డి వేంకటరెడ్డిగారు, Advocate, ప్రైదరాబాదు	101-00
బి. సుభాషణ్ రెడ్డిగారు, Advocate, ప్రైదరాబాదు	101-00
వేదుల జగన్నాథరావుగారు, Advocate, ప్రైదరాబాదు	101-00
Sree G.S Madhava Rao garu, Chartered Accountant Hyderabad	101-00
శ్రీ యమ్ రామమోహనరావు గారు, Advocate, సికిందరాబాదు	101-00
Sree Nerlakanti Lakshmayya And Brothers, Petrol H.P Dealers, Hyderabad.	101-00
శ్రీ బచ్చవేంకయ్యగుప్త గారు, వెండి, వాల్మీకిరా ఆయిల్ వ్యాపారస్థులు, ప్రైదరాబాదు	101-00
శ్రీ Y.V. అంజనేయులుగారు, Advocate, ప్రైదరాబాదు	101-00
శ్రీ కొక్కొండ జ్ఞానేశ్వరరావుగారు, B Sc., L.L.B. ప్రైదరాబాదు	101-00
Venkata Ramana Banaras Silk House, Secunderabad	101-00
Sree Gajanand Yarn Trading Company, Secunderabad	101-00
Sri Kalva Yellayyagaru, for Sri Krishna Trading Company, Secunderabad,	101-00
శ్రీ సిద్ధంశెట్టి ఈశ్వరయ్యగారు, సికిందరాబాదు	101-00
శ్రీ కె. పుల్లయ్య నాయుడుగారు, సికిందరాబాదు,	101-00
శ్రీ C H నారాయణగారు, సికిందరాబాదు,	101-00
Sri S K Nagulugaru, Coal Depto, Secunderabad	101-00
శ్రీ తేలుకుంట సత్యనారాయణ అండ్ సన్సు, సికిందరాబాదు	101-00
శ్రీ గాడేపల్లి జగదీశ్వరయ్యగారు, సికిందరాబాదు	101-00
Sree Lakshmi Textiles Company, Secunderabad	101-00
శ్రీ జవ్వాటి రామారావు గారు, సికిందరాబాదు	101-00
శ్రీ K Y నందకుమార్ గారు, సికిందరాబాదు	101-00

అభినందనం

ఈ కావ్యముద్రణమునకు ఆర్థిక సహాయ్య మొనరించిన ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వంవారికి, ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ వారికి,

ఈ గ్రంథముద్రణమునకే కాక మదితర గ్రంథముద్రణమునకు కూడ ఆర్థికసహాయ్య మందించిన పట్టికలోని అందఱకు,

తాము ద్రవ్య మిచ్చుటయే కాక పలువురచేత నిప్పించిన డా॥ దివాకర్ల వేంకటావధానిగారికి, శ్రీ తాడికొండ వీరభద్రయ్యగారికి, శ్రీ కండే వేంకట నారాయణగుప్తగారికి, శ్రీ నాగిళ్లమాణిక్యరావుగారికి, వరంగల్ వాస్తవ్యులు శ్రీ భండారుచంద్రమౌళీశ్వరరావుగారికి, జాతీయసాహిత్య ప్రచార అసక్తులైన అడ్వకేట్, శ్రీ భండారు సదాశివరావు గారు, శ్రీ ముదిగొండ శంకరశాస్త్రిగారు మున్నగు ఆప్తవర్గమునకు, వరంగల్ లో నాకు స్వగృహము లేని తోటుదీర్చిన శ్రీ త్రోవగుంటసీతారామస్వామిగారికి, కరీంనగరంలోని శ్రీ P. సుబ్బారాయశాస్త్రిగారికి

తాగితమను సరస మైన వెల కొనంగిన “సిరిపూర్ పేపరుమిల్సు” వారికి,

గ్రంథమును ముద్రించిన “శ్రీ వరలక్ష్మి ప్రెస్” అధినేత సుఖాష్ చంద్రకు, అరగ్రుడ్డిని ఆసహాయుడ నౌటచే దొరలిన అచ్చుతప్పులను పరిశీలించి చూపించిన కవిశేఖరులు శ్రీకరుటూరి సత్యనారాయణగారికి,

ఈ ప్రజాకావ్యమును ప్రతిభండ కవితా పరిచయ వ్యాస సంయుతముగా ప్రకటించ వలసినదే అని పట్టుబట్టి నూత్న పద్ధతిలో పుస్తకశోభను విస్తరింపించిన మిత్రులు శ్రీ గోపాల చక్రవర్తిగారికి, శ్రీ కుందుర్తిగారికి,

కథకు సహాయపడిన ఆంధ్రాంగ్లేయగ్రంథముల రచయితలకు,

ఇందు ఖండ ఖండ కవితా పరిచయవ్యాసవిరచన మొనరించిన కవి పండితులకు,

ఈ కావ్యమునందలి ఎక్కువభాగము “ఆంధ్రప్రదేశ్” పత్రికలో ప్రచురించిన ప్రభుత్వ సమాచార పౌర సంబంధ శాఖవారికి, కొన్ని మట్టాలు ప్రసారం చేసిన “ఆలిండియా రేడియో” వారికి

నా కృతజ్ఞతాపూర్వక అభినందనములు.

ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తి

విషయసూచిక

పుట-సంఖ్య

ప్రతిభండ కవితా పరిచయ వ్యాసములు

అవతారిక.....

1-5

(1) శామభండము

6-21

(2) హాశీభండము

22-48

(3) కుమారసంభవభండము

44-76

(4) శౌర్యభండము

77-94

(5) రానడేభండము

95-115

(6) పాడేభండము

116-134

(7) ప్రాదరరాజాద్ భండము

135-171

(8) దయానందభండము

172-198

(9) కాంగ్రెస్ భండము

194-209

(10) పరమహంసభండము

210-238

(11) వివేకానందభండము

237-268

(12) లోకమాన్యభండము

267-309

(13) అరవిందభండము

310-340

(14) భవానీమందిరభండము

341-357

(15) ఇంగ్లాండ్ భండము

358-394

(16) బెంగాల్ భండము

395-432

(17) ఉద్యమభండము

433-450

(18) స్వరాజ్యభండము

451-End

DR. B GOPALA REDDI GARU,

President

12-4-1977

A P. Sahitya Akademy, Hyderabad

KSHAMA KHANDAM

(క్షామ ఖండము)

Sri Mudigonda Veerabhadra Murthy is one of our old guards. He has many poetic compositions to his credit and some translations from Sanskrit. He is known in literary circles of Andhra Pradesh for a long time.

He is a patriot and a freedom fighter. He is now engaged in writing a modern Epic in the traditional style of poetry. He uses political allusions into customary style of poetry. Instead of themes from inspiration from the people and describe them.

People with their aspirations are a source of inspiration to poets, and they have a deep insight into their inner wealth of feelings and emotions. Life is complex with many disappointments and they should always have a stage in their lives.

Sri Murthy's latest book is entitled "Vandemataram" and it describes the 'Kshama Khandam' describing the harrowing tales of famine due to drought. The conditions are aggravated by businessmen and officials dealing with food distribution.

Lakhs of people died of starvation in our country in our own living memory that is one of the black chapters of British administration in India.

Sri Murthy dealt with the theme deftly and in clear language. I commend the chapter and the book to the discerning public of Andhra and I hope they will appreciate the author on his work.

BH. KRISHNAMURTI GARU

B A. (Hons.) (Andhra), M.A , Ph.D. (Penn)

professor & Head

Department of Linguistics

Osmania University

Hyderabad

16-4-77

శ్రీ ముడిగొండ వీరభద్ర మూర్తిగారు తాము రచించిన 'వందేమాతరం' కావ్యంలో ప్రథమఖండానికి పరిచయవాక్యాలు రాయ మని కోరారు. ఇతర ఖండాలకు వేర్వేరు పండితులు రాస్తున్నారని అన్నారు. ఇది నా యోగ్యతకు మించిన పని అని చెప్పినా 'కాదు, గూడదు' రాయా లన్నారు. వారికి నామీద ఉన్న ఆదరాభిమానాలకు కృతజ్ఞత చెప్పుకొంటూ మొదటిఖండం చదివినమీదట నాకు కలిగిన అభిప్రాయాలను కింద పొందు పరుస్తున్నాను.

ఈ ఖండంలో మొదట అవతారిక, తరవాత వంగదేశంలో నీలిపైరుపండింఠే రైతులతో తెల్లవారికి వచ్చిన 'పేచీ, వర్షాభావం వల్ల దుర్భిక్షం, 'గదాధరపటర్ణి' పీడిత ప్రజలకు చెసిన సేవ, 'దాదాభాయ్ నౌరోజీ' వదాన్యత మొ. వి వర్ణితాలు ప్రధానంగా బెంగాలులో వచ్చిన కరువును సుమారు నలభై పద్యాల్లో వర్ణించారు.

అవతారికలో పసుచరిత్రకారుడు 'మహి మున్ వాగను కాసనుండు' అనే పద్యంలో ఆంధ్రకవుల పెద్ద కలిసివచ్చేట్టు శ్లేషించి రాసిన తీరును జ్ఞప్తికి తెచ్చే పద్యాలు కొన్ని శ్రీ వీరభద్ర మూర్తిగారు రాశారు ఉదా - 'నాయని చెప్పికోఁ దగినవాఁ డొకండు' (14) అంటే నాయని సుబ్బారావుగారు. వీరి అభిమాన కవులు మిత్రులు జాబితాలో సర్వ శ్రీ విశ్వనాథ సన్నిధానం, రామా నుజరావు, మొ॥ వాళ్ళు ఉన్నారు

ఇటీవల సాంప్రదాయిక చృందస్సుల్లో దేశచరిత్రను కథనాత్మక కావ్యంగా రాసినవారు ఆరుదు బహుశా "శివభారతం" 'ఆంధ్రపురాణం' తరవాత శ్రీ వీరభద్ర మూర్తిగారి రచనే ఆకోవకు చెందింది కావచ్చు శ్రీ మూర్తిగారి పద్యాలను వారి చేత చదివించుకు వింటే చాలా ఆనందంగా ఉంటుంది ఈ వయస్సులో గూడా వారిది కంచుగొంతు.

కడుపు వర్షనలో ఆముక్తమాల్యదలోలాగా సహజోక్తి చక్కగా కనిపిస్తుంది(54-59);ఉదా:

“వల్లెటూరినుండి పట్నవాసమునకు
బ్రతుకు తెరువుకొఱకు బడుగు చేరె
వానికన్న మున్నె భాగ్యవంతుడు చేరె
నడిమిరకమురైతు నడువలేడు ” (59)

జ్ఞామకాలంలో సర్వజీవులకు వచ్చిన ప్రళయాన్ని వర్ణించిన సీసపద్యంలో చివర—

“కన్న భూమాతయే తన కడుపు నెట్టె
గొట్టి సృష్టిని లోగొన్న గుట్టు తెలిసె ”

అన్నపాదాలు అల్పాక్షరాల్లో అనల్పార్థరచనను ప్రదర్శిస్తాయి. వర్షనలో పూర్వకపుం రచనల్లో గోచరించని కొత్త ఉపమానాలు, ఉత్ప్రేక్షలు శ్రీమూర్తిగారి ప్రతిభకు ప్రతీకలుగా కనిపిస్తాయి;ఉదా:

ఆకాశం శివాలయంలాగా ఉందిట, “చిటుమొగిళ్ళు విభూతివండ్లు” (శ్రీ వీరభద్రమూర్తి గారు తెవులు) “స్నానీయజలమ్ముమాట శంకరు డెటుగున్” బహుశా నీళ్ళు లేక ప్రజలు అభిషేకాలు మానేసి ఉంటారు; గంగ ఎక్కడన్నా ఉంటే తన నెత్తిన ఉన్న దని శివుడికే తెలిసిఉందాలి. “అందుండి శీతాద్రి...”మొ. వాటికి చేరినట్టు ప్రజలకు ఆధారం లే దని చమత్కారం.

తెల్లమబ్బులే కాని నల్ల మబ్బుతునక గూడా కనిపించటం లే దనటానికి;
“మందలుమంద లావు లొక మబ్బును గేదెయుకాద యేవియేన్
బిందువు రాల్చివుం బయను, వీడువడెన్ హృదయమ్ము భూమి..”

బెంగాలులో ఏమోగాని తెలుగుదేశంలో గేదె ఎండిపోతున్నా కాస్తోకూస్తో పాలిస్తుంది; ఆవు అలా ఇవ్వదు. కవిగారి ఈ అనుభవం పైపాదాల్లో ప్రతిబింబించింది. హృదయం, భూమి గూడా 'బీడుపడెన్' అనే ఏకక్రియతో సమన్వయించటం రమణీయంగా ఉంది.

అన్నిటికన్నా దేశ్యపదఘటితసమాసాలు వీరభద్రమూర్తి గారి రచనమీద తిక్కనశిల్పప్రభావాన్ని తెలియజేస్తాయి; ఉదా:

ఉమ్మితడికన్నుల్ (54), అంపపువంతెన (38) రాచవెజ్జు (64) (అంచే గవర్నమెంటు డాక్టరు!), ఈరువు ముక్కలు (74) — ఈ చివరి మాటను (ఈరువు) తిక్కన ఒక్కడే ఒక్కచోట మాత్రం వాడాడు.

ఇంత పెద్దతనంలో గూడా ఓపిగ్గా రాసి ఈ దేశభక్తికావ్యాన్ని తెలుగువారికి అందించినందుకు శ్రీ వీరభద్రమూర్తిగారిని నేను అభినందిస్తున్నాను.

ఉభయ వాక్ ప్రౌఢి

పద్మశ్రీ, డా॥ సి నారాయణరెడ్డిగారు

Professor Of Telugu,
Osmania University

Hyderabad
22-4-77

'వందేమాతరం' ఒకజాతి గుండెలో నుంచి ఉబికిన నినాదం. ఒక అస్వరంత్రవ్యవస్థను వేశ్మతో కుద్దాలించిన ఉద్యోధం. ఆ నినాదం, అఉద్యోధం ఒకనాడు మేషకంఠాలకు కంఠీరవత్వాన్ని సంతరించినవి అదే నినాదం. అదే ఉద్యోధం ఈనాడు ముదిగొండపీఠభద్రమూర్తిగారి కలంలో చొరబారి కావ్య కవాటాలను తెరుస్తున్నవి

ముదిగొండవారి వాణి ప్రతిభానవోధం. వ్యుత్పన్నతాప్రౌఢం ఆ ప్రౌఢి ఉభయవాణ్ణిరూఢి కావ్యావతారికలోనే 'శ్రీగోభేలు' అంటూ ఇవ్వదైవత స్తవం ఎత్తుకోవడం తోనే మూర్తిగారి ఆమరవాక్ ప్రౌఢి ధ్వనిరమ్యంగా సాక్షాత్కరిస్తున్నది

"శ్రీగోభేలు భజన్న రేంద్రలిలికశ్రేయస్సదాదానసం

వేగిన |తాతసురేంద్రు శై లజపతిన్ ప్రీతారవిందాతు ర

జోగర్వము దయామయున్ పరమహంసాపుష్ మహాదేవు నెం

తో గొల్తున్ ధృతచంద్రుబ్రోచిబలవంతున్ భారతున్ జేయగా"

పోతన్న 'శ్రీకైవల్య పదంబు' లోని వస్తుధ్వనిని పుంజీకరించుకున్న పద్య మిది. అది భాగవతపరం ఇది పాశుపతపరం. కవి ఇవ్వదైవ మైన శివమే కాదు ఇందులో ఉన్నది? భారతజాతీయవిమోచనశివకరమూర్తు లెందరినో స్ఫురణసుందరంగా ప్రతిబింబిస్తున్న పద్యముకురం. 'గోభేల' శబ్దంలో గోఖలే, 'నరేంద్రలిలిక'పదంలో వివేకానందుడు. లింక్, 'తాతసురేందు' నిలో సురేంద్రనాథ్ బెనర్జీ, 'ప్రీతారవిందాతునిలో' అరవిందుడు, 'దయామయున్'లో

దయానందసరస్వతి 'పరమహంసాప్యన్', లో రామకృష్ణపరమహంస 'మహాదేవున్'లో మహాదేవ గోవింద రానదే, 'ధృతచంద్రున్'లో ద్వారకాంధాం చంద్రయ్య, 'బలవంతున్'లో వాసుదేవబలవంతుడనే, చేతనాకేతనాలుగా కదలాడు తున్నారు. ఇవి వందేమాతరం కావ్యానికి ఎంత సముచిత మైన వస్తునిర్దేశమో వేరే చెప్పాలా?

ఈ నిర్దేశం ఇంతటితోనే ఆగిపోలేదు. అవతారిక అంతటా సమకాలీనకవి పండిత సమభినందన స్పందకంగా! సాగిపోయింది

వంగదేశం రంగవాసంగా 'శ్రామఖండం' రూపొందింది. ఈ ఖండంలో మూర్తిగారి ఉభయవాక్ ప్రౌఢి, పరిణతభావరూఢి పంథాలుపోయినవి.

తెల్లదొరలు సేద్యగాండ్రను 'రాస్కెల్స్' అన్నారు. అప్పుడు పాలిత స్వరం అన్నది 'ఏదో గనమైన జాస బిరుదున్ దయచేసిరి మా క దేల? మీరే గయికొండయా! తగుదు రెంతటికై నను దేనికై నను" అని. ఈ పొడి మాటల్లో ఎంతటి కదలిగర్జన ఉన్నదో! మరి వంగీయజనత కోపోద్రిక్త మైతే పరిణామం!

“దూకును వ్యాఘ్రీ వంగప్రజ లక్ష్మీభూతహూడాస్య మై”
వీరభద్రమూర్తిగారు పద్యంకోసం పద్యం వ్రాయరు చెప్పదలచుకున్నది మరందకోశంలా చిప్పిలితేనే, పరిపదం భావాస్పదంగా హవజిల్లితేనే కల మందుకుంటారు

స్కృతాంధ్రభాషాపురాకావ్యయోషా సర్వకామరీచుకాన్ని సంపుటిక రించుకున్న వీరభద్రమూర్తిగారి కృతి, సమకాలీన సామాజికచేతనను కూడా సముచితంగా సంతరించుకోవడాన్ని అభినందిస్తుంది ఈ తరం.

‘వందేమాతరం’

హో శ్రీ ఖండ సమీక్ష

శ్రీ అన్నావ్రగడ శ్రీరామమూర్తిగారు పింగళిచైత్ర శుక్లసప్తమి
M A (Ling) M.A (Tel) B.L. భాగ్యనగరం

ఈ కాలపు సంప్రదాయకపులలో శ్రీమదిగొండపీఠభద్రమూర్తిగారు మహాకవులు వీరి యీ “వందేమాతరము” మహాకావ్యము కవిత్వయమువారి మహాభారతము ప్రాచీనకావ్యములలో నెట్టిదియో యాధునికకావ్యములోనిదియు నట్టిది ఇది స్వాతంత్ర్యమహాభారతము. ఈ యాధునికమహాభారతమునకు వీరిచే రచింపబడి యితఃపూర్వము ముద్రింపఁ బడిన “భారతస్వాతంత్ర్యసంగ్రామము” అదిపర్వము.

“కవివృషభులు మహాకావ్య” మనిన భారతము రెండురాజవంశముల చరిత్ర. ఇది భారతదేశప్రజల చరిత్ర. అదితెలిసినంతలో తెలుగులోనాదికావ్యము ఇది జాతీయకావ్యములలో నాదికావ్యము అది యితహాసము ఇది మన నిన్న మొన్నటి చరిత్ర. “శివభారతము” “రాజాప్రతాపసింహచరిత్ర” మున్నగునవి చారిత్రికకావ్యములు. కనుక నిది జాతీయకావ్యములలోనాదికావ్యమనుట నిర్వివాద మనుకొందును.

సంప్రదాయకవిత్వమున కివి రోజులు గా వని విద్వాంసులు దిగులు పడుచున్న యీ సమయమున నీ కావ్యము వచ్చుట యమావాస్యనాఁడు పూర్ణ చంద్రునిఁ జూచిన ట్లున్నది. వేయి సంవత్సరముల వయస్సు గలిగిన తెలుగు పద్యశిల్పినుండరి యీకవిచేతిలోనిత్యయోవనవతి యనిపించుకొన్నది సరిక్రాంత్ర యందములు దిద్దుకొన్నది కొన్ని యొయ్యారములు నేను చూపెదను మిగిరి నవి మీరు చూడుడు.

ఇది హోలీఖండము స్వాతంత్ర్యోద్యమపురోజులలో నొక హోలీపండుగ యిట్లు జరిగినట్లు కవి చిత్రీకరించినాడు. ఇది యొక మనోహరకల్పన అనాటి పాశ్చాత్యపరిపాలకల మనోభావములు భారతీయులను గూర్చి, భారతీయ స్వాతంత్ర్యార్థవత్సగుగూర్చి, తమ పాలనను యొక్క యావశ్యకతనుగూర్చియు,

వ్యంగ్యరూపమున నిందు వివరింపఁబడినవి పగటివేషములు ప్రవేశపెట్టుటలోని యీ మహాత్రకావ్యప్రయోజనము శ్లాఘ్యముగ నెరవేరినది. ఈ దృశ్యమునకు వంగభూమి రంగభూమి యైనను పగటివేషము లాండ్రదేశ్యములు. కవి యాంధ్రుడు కనుక నిది సహజము.

ఈ జాతీయమహాకావ్యమును పరిండినంతనే మన కీ క్రింది కావ్యశిల్పాంశ ములలోఁ బ్రత్యేకకాముద్ర గోచరించును

1 కథాకథనము. ఇది కథనుఁ జెప్పెడితీరు ఇది రెండువిధములు, ప్రత్యక్షవిధానము పరోక్షవిధానము. మొదటిది పాత్రముఖమునఁ జెప్పించుట రెండవది ఈ కావ్యవిశేష మేమనఁగా నీ రెండువిధములు మేళవించుట హాశీఖండమున పండుగవేడుకలు మొదటి విధమును పగటివేషములు రెండవ విధమును గలిగియున్నవి.

“నిఖిలపశుపక్షిమృగముల నిస్సవములు

చేసి కామదాహార్థము మోసినారు

మొద్దులను కొందఁ, తొక తెగ మొనసి రాజ్య

విదులు పగటివేషములు వేసినారు ”

ఇందు మొదటి విధమునకుఁ జొదిన శిల్పము ధ్వనియుక్తముగ నున్నది ‘మొద్దులు’ అను శబ్దము కేవలము కదైలకే కాక తెలివి లేని మొద్దులను గూడ ధ్వనించు చున్నది జరుగునది కామదహనమే కాక పాశ్చాత్యపాలనదహనముకూడ పగటి వేషములు రాజకీయవిదులు వేసిరి ఇందుచేటి ప్రభుత్వవ్యవస్థపైని నిరసనము, జాతీయభావప్రబోధము ధ్వనిరూపమున సూచింప బడినవి మొదటి విధమునకుఁ జొదిన కథాకథనశిల్పమునకుఁ బయి పద్యము సారవంత మైన యదాహరణము. దానిని ధ్వనిమంతము చేయుట విశేషములో విశేషము

“కావలె నాంగ్లు లేలులెజగమ్మున నంచు’హు సేనుసాపాతి

న్నా! వచియింపవేమె! యని స్వాప్తుని’జక్రయ’ చూడనాతడ

చ్చా! వివరింతు మా గురువుసంతతివారిని సంప్రదించి నా

భావము నాంగ్లులేలుటయై భారతమున్ మరి యెవ్వ రేలుటో”

ఈ పద్యము రెండవ విధ మైన కథనశిల్పమునకుఁ బ్రతీక. భారతమును నాంగ్లు

లేవలయునా? లేక యెవరేవలయు? నని. యొక మహమ్మదీయఁ డనుచున్నాడు భారతీయుఁ డేవలె నని చెప్పుట కిష్టము లేదు. వైగా గడువసంతతివారిని సంప్రదించునట. ఆ గురువు జిన్నా యేమో! ఇందులో జరగఁజొపు భారత విశిష్ట కథకు వీజము వేయఁబడినది.

(2). కావ్య శిల్పాంశములలో రెండవది పాత్రపోషణము, వ్రాసెడి యైన లిట్టనువేషమును వేసి వైకి నాంగ్లపాలనగుణములను వాని వెనుక చోషములను వ్యంగ్యముగఁ జూపుట కథాప్రయోజనమునకును, పాత్రపోషణమునకును సరిపోవు చున్నది, “ఁచ్చా! వివరింతు నని హుసేను పలుకట మహమ్మదీ యలకు సహజ మైన యాతపదమును ప్రయోగించుటయు నిది పద్యమున నిష్ఫలదృటయు నొక గుణము.

“మాచే భారత మాదుకోబడనిచో ‘మైగాడ్!’ పురారీతి వ న్యాచైతన్యము తాండవింపదొకొ! పిండాఠిల గుంప ల్మిమున్ దోచన్ రాఠొకొ! మీవి కుత్తుకలు కత్తుల్ వారి వాచున్ ‘సచాజ్’

మా చిద్విద్యను ముక్కనేర్ప మపుడేమా? నిందు నద్విద్యతో.’ ఇది యాంగ్లేయుని వేషమున నున్న యతనిచేతఁ బరికింపఁబడిన పద్యము. ఇందలి యన్యదేశ్యములు వ్యావహారికములు. పాత్రకు గడుంగడ సముచితములు. 3. శైలి. ఈ కావ్యము ప్రసన్నకథాకలిత మైన యర్థయుక్తికిని,

నక్షరరమ్యతకునుఁ దుల్యప్రాధాన్య మిచ్చినది.

శైలి యన్నను శయ్య యన్నను నక్షరరమ్యత

యన్నను, నా దృష్టిలోఁ బర్యాయపదములు.

తెలియొక్క వ్యక్తిత్వమును తన కవితా శైలిప్రకటించును. కవికి శైలి యొక చాయాచిత్రము. అది లేని వాడు మృతకవి. ఈ కవి వ్యక్తిత్వముద్రలు పద్య పద్యమునఁ బడియున్నవి. తెలుఁగుపద్య మొక సువర్ణమండिरము. వేయి సంవత్సరములనుండి నన్నయ మొదలుకొని విశ్వనాథవఱకు నెందఱో శిల్పులు నగి పీలు చెక్కి పోయిరి. అయినను సమాప్తి యన్నది లేదు. శ్రీముదిగొండ కూడఁ జేయివేసినాడు. కథనుబట్టి, భావమునుబట్టి. పాత్రనుబట్టి, శైలికి రూపభేద మేర్పడుచుండును. తత్సమపదముల యొక రక మైన మేళవింపునుబట్టి, మౌళసహసముల పొదిగింపునుబట్టి, తదృవధేశ్యముల యిమిడికనుబట్టి, పద్యము

యొక్క యెత్తుగడనుబట్టి, ముగింపునుబట్టి, శైలి పలు నౌయ్యారములు పోవును. వీనిని వర్గీకరించుట వివేకించుట యిచ్చుట పరిమిత స్థానికములు. శైలి యొక నాట్యసుందరి యై యీ కావ్యమున ననేక భంగులు ప్రదర్శించినది

వర్ణనశైలి, ప్రసంగశైలి, సంభాషణశైలి, సూత్రశైలి, యని నాలుగు విధముల వర్గీకరింపవచ్చును అన్నికావ్యములలో నన్నివిధములు కనిపింపవు. ఇతి పృథ్వుము దానికిఁ దోడ్పడవలయును తిక్కన సోమయాజిగారు తమ మహా భారతమునఁ బలు నాలుగువిధములు పరశ్శతభంగులఁ బ్రదర్శించిరి వందే మాతర మీకాలపు మహాభారతము ఇందుగూడ నన్నివిధములు యథాస్థానముగ ప్రదర్శింపబడినవి. కొన్ని యుదాహరించెదను.

“శ్యామశ్చైతవలాశపీతముఖవర్ణాక్తాంగమై ఘీంకృతి స్థేమ స్నిగ్ధనినాదహూతమిథమై” అనునది వర్ణనోచితశైలికిఁ బాతాళము. ఈ పద్య కుసుమములోని ప్రాబంధికసౌరభము విద్యజ్ఞుని లాఘూణింపగలరు.

“దేవుడు మమ్ములన్ భరతదేశము నోమెడు శాంతిదూతలన్ గా వెలయించు పూర్వము” అనునది ప్రసంగశైలికిని,

కావలె నాంగ్ల లేలులె జగమ్మున నంచు హుసేనుసాపాబన్నా వచియింపవేమె! యని” యీ పద్య మంతయు భిన్నపాత్రల సంభాషణశైలికిని;

“తన పెత్తనమునఁ దా న

ప్రిని బొందిన నేమి నరుడు చితింపడ”

అను ఈ పద్యము సూత్రశైలికిని మకుటములు.

ప్రాచీనాంకారికులు కొందఱు కావ్యాత్మ యలంకార మనియు కొందఱు వక్రొత్తియనియు, కొందఱు రసమనియు, కొందఱు ధ్వని యనియు, సిద్ధాంతించిరి. ఇది సాహిత్యసిద్ధుల ప్రవచనము. సాధకుని శాస్త్రలో నే నొక మాట చెప్పెదను కళాత్మకభావప్రకటనము (Artistic Expression) ఉన్నచోఁ జై వన్నియు నందే కనఁబడును.

“ఏమి తెలియు మీకు నెన్నెన్ని వంకరల్
పోవునో కవిత్వమును ప్రభుత్వ
మున్న దున్నయటులు కొన్నింట సనరాద
యనిన శిఖర మందుకొనవ యవ్వె”

కవి యీ పద్యమున వక్రకోక్తిప్రధానము చెప్పినారు దీనిని వారు తమ కావ్య
మునందుఁ బ్రదర్శించినారు కవియుఁ బ్రభుత్వనేతయు వక్రకోక్తిప్రయోగింపవలె
నను ను ఇందలి పూర్వార్థములో భంగశ్లేషము ‘పదస్తోమస్సైవచేత్ పృథ
గర్థతా’యను లక్షణమునకు లక్ష్యభూతముగ నున్నది, ఈ పద్యమునందలి
యుత్తరార్థము “వ్యాజస్తుతి”ని దెలుపుచున్నది ఇది బ్రటిషుప్రభుత్వము
వంగ్యముగ నమర్దించు వాక్యము. అస లిది పగటివేషము కదా, “నిందాస్తుతి
ఖ్యాం స్తుతినిందయో ” అను లక్షణము కనిపించినది గదా!

ఈ కవి తెలుగులో నూతనచ్ఛందమును ప్రవేశపెట్టినాడు. ఇది యొక
మౌలికత. సంస్కృతములోని జాత రో పూర్వ
కవులు ప్రవేశపెట్టిరి మొట్టమొదటి జాతి నేల వదలవలె నని యీ కవి నూత
నముగా అనుష్టుప్ చేర్చుట నందము, బొదిత్యము, రెండు వచ్చినవి

“అప్రాదశపర్వనిర్వహణసంభృతమై పెనుపొందు”నీ
కావ్యమును “కవివృషభులు మహాకావ్య మని
సర్వథా గుర్తింతు రని నా యాశాభావము.

ప్రొఫెసర్

పింగళ- శంకర జయంతి

తూమాటి దొణప్పగారు, ఎం. ఏ., పిహెచ్. డి.,

నాగార్జుననగర్

తెలుగు శాఖాధిపతులు

నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం.

కుమార సంభవ ఖండం

ప్రశస్తివచనం

ప్రకృతికి, మానవప్రకృతికి మార్పు నిసర్గమైన లక్షణం ఈ మార్పు పాక్షికం కావచ్చు, పరిపూర్ణం కావచ్చు మానవసృష్టిలో మహనీయమైన సాహితీవ్యవసాయం ఈ మార్పున కవవాదం కాదు. వాగ్ధార సమ్యక్సమ్మేళనం సాహిత్యానికి మూలభూమిక. సాహిత్యంలోని మార్పు భావపరం కావచ్చు; భాషాపరం కావచ్చు. ఒక్కొక్కతూరి రెంటికి సంబంధించిందిగా కూడా ఉండవచ్చు. మంచిని పెంచే యే మార్పునైనా సహృదయులు స్వాగతించి తీరుతారు. భావపరంగా మార్పుల కంగీకరించినా, భాషాపరంగా సడలింపులకూ, సర్దుబాట్లకూ అంగీకరించని తత్త్వం కొందరిలో గోచరిస్తుంది కొంత సంస్కరణాభిలాష, కొంత సంప్రదాయానురక్తియూ కొందర విశిష్టలక్షణం భారతజాతి యోధ్యమంలో అంతోయింతో పాల్గొన్న దారిమందిలో ఈ ద్వైధీభావం కొట్టవచ్చి నట్లు కనిపిస్తుంది ఇదే ధోరణి ప్రకృతకృతి 'వందేమాతర' ప్రబంధాంతర్గతమయిన 'కుమార సంభవ ఖండం'లో పదేపదే మనకు ప్రత్యక్షమవుతుంది.

సాహితీ సమరాంగణంలోనూ, స్వారంత్ర్య రణరంగంలోనూ సామాజిక సేవాప్రాంగణంలోనూ సమానప్రతిభతో, సమరసప్రతి పత్తితో ఆసమానంగా రాణించిన కొద్దిమంది విశిష్టవ్యక్తులలో ఏతత్కృతికర్త లయిన శివశ్రీ ముదిగొండ పీఠభద్ర మూర్తిగా లొకరు. సంప్రదాయ జగత్తులో, సంస్కృతి తపస్సులో 'ముదిగొండముదిమిని స్వీకరించిన కుదురు ముదిగొండవారిది సిరిసంపదంతో పాటు శీలసంపదా, ఇందిరా సుందరీ మందహాసరుచులతో పాటు శారదాపీఠ మంజీర ఘరింఘరిలు కదురుగా జతనుపద్ధ ఆరద్యపీఠం వీరిది శాస్త్రీయం

పొరం మట్టి, సాహితీభూముల మేరలు చుట్టి, సర్వతంత్ర స్వతంత్రులుగా, సాహితీసేవా పరతంత్రులుగా జూబిరుదా లందిన జగదారాధ్యులు పీఠభద్ర మూర్తిగారి తాతమూత్రాలు ముక్త్యాల సంస్థానాధీశ్వరులు 'వాసిరెడ్డి' వంశ వర్ధనుల దీక్షాగురువులు శివశరణులు- పూజ్యచరణులు మల్లికార్జున శాస్త్రిగారు ముదిగొండవారి వంగదానికి చెందినవారే వారే శ్రీ మూర్తిగారి దీక్షాగురువులు. యక్షగానాలను, 'సాగరేశ్వర మాహాత్మ్యం' ప్రభృతి ప్రబంధాలను నిబంధించి పేరు పెంపులు గన్న బ్రాహ్మీభూషణులు ముదిగొండ మల్లికార్జునశాస్త్రిగారు పీఠ భద్రమూర్తిగారి పితృపాదులు.

గుంటూరుమండలంలోని 'మాదల' అన్న జనపదం శ్రీపీఠభద్రమూర్తి గారి అభిజనం 1908 ఆగష్టు 8వ తారీఖున సనాతనసంప్రదాయబద్ధ లైన ఆరాధ్యత్రైవారపరుల కడుపుపంటగా వీరి జననం. పుట్టి పన్నెండేళ్ళు ప్యాపా లేదో 1921లో మహాత్మాగాంధీ పిలుపుచే ఆకర్షితులయి, ఖానిస కొలువుచదువులకు స్వప్రేరేపిత బెజవాడ స్వచ్ఛంద సేవాదళంలో చేరి సంఘసేవలో ఓనమాలు దిద్దుకున్నారు పండితవంశంలో జన్మించిననూ, అటు గురుకులపద్ధతిలో చదువుసంధ్యలు ఒంటబట్టలేదు, ఇటు అగర్భశ్రీమంతుల అల్లాడుబిడ్డగా పెరిగిననూ ఇసుకొలుబళ్ళ యిసుకపాతరచదువులు అచ్చిరాలేదు. యిరుగుపొరుగుల ఇంటిలో పిన్న పెద్దల పోరు పడలేక 1925లో చెన్నపురి వెళ్ళి ప్రముఖేటుగా సీనియర్ కేంబ్రిడ్జిపరీక్షకు హాజరయి షిప్ కూర్చున్నారు కలవారి బిడ్డ కాబట్టి ఇంగ్లండు వెళ్ళి సరదాగా సరదారులా కొన్నాళ్ళు గడిపి యే పట్టం పుచ్చుకోకుండా యింటిపట్టుకు వచ్చి చేరారు ఎందుకోగాని, చట్రాలబిగింపుచదువులంటే ఆయనకు ససేమిరా పడలేదు. అయినా, అసలు నడుపులపై అస్థ ఆణగారలేదు అందుకే స్వయంకృషితో ఆంధ్రభాషాసాహిత్యాన్ని అవలోదనం చేశారు. కళ లాకళించారు. ఇంత చేసినా గురువులేని విద్య గుడ్డి విద్య అంటారని నిగమనముద్రులూ, వరసారస్వత పట్టభద్రులూ అయిన ముదిగొండవంశాగ్రణి పీఠభద్రశాస్త్రిగారితో గీర్వాణభాషాసాహిత్యాలు పరించారు, అధ్యాత్మిక గ్రంథపాఠోదిన ముఖించారు. దీక్షాక్షలే దివ్యరక్షగా సాగిన యీ నిరంతరకృషి మూలకంగా సిద్ధించిన వ్యుత్పత్తి నవనవాన్నేష మైన వీరి ప్రతిభకు తోడయింది.

“తెనుగున నేనే నా గురు

వును, గీర్వాణమున గురువు పూజ్యజనశిరో

వణి మద్యంశాగ్రణి, వా

నిని గొలిచెద వీరభద్రు నిగమనముద్రున్" (వందేమాతరం,) వీరిక
ఆన్నమాట ఈ యంశాన్నే ఆమ్రేడిస్తున్నది.

ఇలా ద్విగ్రీవా, దిష్టామాలా లేని వాండిత్యం వీరిది; బిరుదులు, సనదులు కోరని
సాహిత్యపం శమ వీరిది. ద్విగ్రీం చదువులు లేకపోయినా, వీరు చదువైన చదు
వరులు, లౌకికమైన పదవులు లేకపోయినా వీరు ఉత్తమపదస్థులు ముదిగొండ
వారు అంతర్ముఖులు కావున వీరభద్రమూర్తిగారిది అంకితశీలవృత్తం. ఇలాగా
కావ్యకరణ సామగ్ని కావలసినంత సమకూర్చుకొని గాని కావ్యరచనారంగంలో
వీరు కాలపెట్టలేదు ఇంత నేపథ్యం రూపొందేసరికి నలభేయ్యేళ్ళు నిండాయి
ప్రకాశంపంతులుగారి జీవితరేఖలు చిత్రిత మయిన 'ఆంధ్రకేసరి'కాకతి చక్ర
వర్తుల కళ్యాణాధాపంపర సుపశ్లేషించే 'మహామరకతము', ప్రకృత ప్రబం
దానికి పూర్వపీఠికాప్రాయమైన 'భారతస్వాతంత్ర్య సంగ్రామము' వీరి మౌళిక
రచనలలో పెరిగణి చ దగ్గ పద్యరచనలు. 'వాసవదత్త' వీరి అనూచితకృతి

ఏతత్కృతి 'వందేమాతరం' కేవలం కల్పనాకథ కాదు అలాగని
పురాభారత చరితం కాదు అచ్చంగా నిన్నా మొన్నా మన కళ్ళ యెదుట జరిగిన
వాస్తవ చరిత్ర భారతజాతీయోద్యమంలోని కొన్ని ఘట్టాలకు అద్దంపట్టిన
దారిత్రికకావ్య విది. పురాభారత పునీతగాథా చక్రంతో సంవాదు లైన నవభా
రతేతిహాస సన్నివేశాలను జోడించి దేశీయుల నైతికపరచిన పుణ్యశ్లోకుల
ప్రధార రీతులను, ప్రబోధ పద్ధతులను, చమత్కార దారువులుగా, కావ్యకళా
మేరువులుగా ఓడ్డి తీర్చిన పద్దెనిమిది సాహితీ ఖండాల ఉత్తమకళాఖండ మిది.

చక్ర వృత్తులలోని వాస్తవసంఘటనలకు కావ్యకళాశిల్పాన్ని కల్పించడం
మాటలు కాదు యథార్థమటనల అనువర్తనం ఒక నివేదిక అవుతుంది ఉన్నదున్నట్లు
వర్ణించడం చిలుకపలుకు అవుతుంది శుష్క సవలా
వ్యాలు కాకావృ అందుకే దారిత్రిక కావ్యరచన కత్తిమిది సాము కథనం
చరిత్రగతికి విదర్థం కారాదు, గ్రథనం కావ్యలక్షణాల మేరలు మీరరాదు. ఎటు
మొగ్గిననూ ఆ పక్క బరువెక్కి రెండోపక్క చురికదనం పొడసూపక మానదు.
లోకవ్యవహారానశీలిని యైన పలుకు వక్రవ్యాపార కాలినిగా స్థిత్యంతరం చెంది

నపుడే అచ్చమయిన కవిత అవతరిస్తుంది ఇట్లు చారిత్రిక సత్యం, సాహితీ సాహిత్యం సరియైన పాశ్యలో సనియైన సమ్మేళనం చెందినపుడే ఆ రచనం చక్కటి చారిత్రిక కావ్యంగా రాణిస్తుంది, పురాణిస్తుంది. ఈ మోస్తరుగా అన్నిట బొనిసివెనుకోగల నేర్పు, ఓర్పు సుప్రతిష్ఠితు లయిన ఏకాందరకో తప్ప అల్పబోధను లందరికీ అబ్బవు ఈ అసిధారా వ్రతాన్ని ఆనన్య సామాన్యంగా నిర్వహించిన సాహిత్య సత్యవ్రతులు శ్రీవీరభద్రమూర్తిగారు

‘పండితమౌళికం’ అన్న చారిత్రిక కావ్యంలోని మూడో విభాగం కుమార సంభవ ఖండం సుత్రయాగ పరిపూతమై, శాసనాదిమహర్షిగణ సంసేవిత మైన నైమిశం వలె- కలకత్తానగరంలో ‘సంజీవని’ అన్న ఒకానొక ఉత్తమసంస్థ సకలకలాకలాప నిర్వహణకు అటవట్టయిన సాంస్కృతిక వేదిక దాని ఆధ్వర్య వంలో ‘ధర్మమ్ము బ్రాహ్మ’గా పేరందిన ‘రాజనారాయణబోసు’ మహాశయుల ఆధ్యక్ష్యంలో కలకత్తా నగరమందు ‘హిందూమేలా’ రమణీయోత్సవ శుభసమయాన క్రమశిక్షేభ్యులయిన అనందసాంధ్రుడు రవీంద్రుడు, భారతీదేవి గారాబు(పట్టి) బంకిం చంద్రబాబు, అమృతజాల్ పత్రికా సంపాదకులు ‘శిశిరకుమార్ మిషన్’ సర్వవిద్యా సాగరులు ‘ఈశ్వరచంద్ర విద్యాసాగర్’ వంటి హేమాహేమీలు కొలువుతీరిన సదస్సులో శుభచరిత్రు డయిన “నవగోపాలమిత్ర” ముఖ్యసరిగా అరిసూదన మోదనంగా కావించిన ఉపన్యాస విన్యాస మీ ఖండంలోని కథాకథన విధానం హాశీపండగకు మూలభూత మైన కామదహన కథ ఇందలి ప్రధానకథాశరీరం. కామదహనాదిక గాథలు పురాణేతిహాస ప్రసిద్ధాలు కామదహనంతో పాటు గిరిజాకల్యాణం, కుమారజననం, తారకా సురహననం, మొదలయిన ఘట్టాలు మన సీమలలో అబాలగోపాలానికి కొట్టిన పిండి. కథాచ్యులంతో సామాజికులను కర్తవ్యపరాయణులుగా దిద్దడమే యీ యొత్తుగడలోని పరమార్థం

గీర్వాణ గివాంధురంధరులు కాళిదాసోద్భటులూ, తెలుగు కవిజోదులు నన్నెచోడ శ్రీనాథులూ ఈ ఘట్టాలను చేపట్టి పులకిత దిగంతకమనీయంగా వెలార్చిన కళాకుళలు. వీరభద్రమూర్తిగారు ఈ సాహితీమూర్తుల వహశ్రీవి లాసాలను గాఢంగా అనుశీలించి ముమ్మూర్తులా వారిబోకడలను మధురార్థశ్రీకంగా ఈ ఖండంలో మలచారు.

లోకకళ్యాణం నిమిత్త మయిన ఒక మహాత్మాన్ని పురస్కరించుకొని ముక్కుంటి కంటిమంట నమిదయై అత్యుబలికి ఆదర్శమూర్తిగా నిలిచిన పూలదా కుందొర, భారతజాతీయ స్వాతంత్ర్యసమర నైనికులకు ఒక ప్రతీకగా, హిమ గిరితపస్వికి, హిమగిరి వర్షానికి జనించి, క్రౌంచగిరిని భేదించి, తారక దుశ్చారకుని సంహరించి, రాక్షసప్రభుత్వంనోట రాయిగొట్టి, సర్వజన సంక్షేమాన్ని సమకూర్చిన ఆరుమొగాలసామి, ఐహికలోగభక్తికి వశంపద మయిన పరాయి ప్రభుతను 'సత్య ముపాయమున్ జదువు శౌర్యము నభ్యుదయమ్ము శౌర్యమున్' - ఈ యారు ముఖా లయిన గుణాంతో ప్రతిభదించిన విశిష్టభారతజాతికి సంకేతంగా శ్రీవీరభద్రమూర్తిగారు వ్యాఖ్యానించి తమకవితాకళను శ్లేషత్రైలాషిగా శిల్పించారు.

పదనరచనకూ, పదనకవితకూ గిరాకీ పెరిగిన యుగ మిది. అట్లని ఛందోబద్ధ మైన కవితపై గౌరవం లేదని కాదు ఛందస్సునే కవిత్వంగా చెలా మణి చేద్దా మనుకన్న వారి జల్లిమాటల దిగింపుపట్ల ఆసక్తి ఎట్లా ఏర్పడుతుంది? ఛందస్సు కవిత్వం కాదు, కవిత్వానికి వాహకం మాత్రమే అంచేత ఛందో బద్ధ మయిన దంతా కవిత్వం కాదని తాత్పర్యం అలాగే ఛందోబద్ధ మయినంత మాత్రాన అది కవిత్వం కాదని వాదించడం కూడా యుక్తియుక్తం కాదు. అచ్చపు పదనంలో కవిత్వం చెప్పడం ఎంత కష్టమో ప్రాచీన చృందాలలో కవిత్వం చెప్పి ఒప్పించడం కూడా అంతే కష్టం. ఈ కావ్యం ప్రాచీనరిక్షణ బద్ధ మయిన రచన రచయిత పద్యవిద్యలోని అన్ని పౌలకువదా మెలకువలూ తెలిసినవారు

లోకవ్యవహారంలో వీరభద్రమూర్తిగారిది కోమలప్రకృతి. కాని కవితా లోకవ్యవహారంలో -

‘మొరసి శబ్దము లర్థముల్ మెఱసి, రసము

కురియునట్టి కావ్యమునకు కుదు రయిన న

రస్వతిని భజింతును, తదారాధనమ్ము

నందు మోయు ఘంటకు నాలగ్గ నాదు నాలగ్గ’

అని చెప్పుకోగల ఉద్దత ప్రకృతి వీరిది ఉత్సాహభరిత మయిన ధర్మవీరం ప్రతిపాదిత మవడంచేత వీరరస ప్రధానంగా రూపొందిన యీ కృతి కవిప్రకృతికి సమ్మతమేయింది.

దృఢవృత్తాన్ని నిరూపకా లయన సంస్కృత సమాసాలూ, నిలువెల్లా తెలుగుదనం నిండిన అచ్చపు తెలుగుపలుకుబళ్ళూ సౌరవాంద్రమనబింబ భాసపోషకాలుగా వీరి కావ్య మంతటా మస్తుగా విస్తరించి వున్నాయి. 'తదీయతపక్షష్టకపితులము, (పు. 60), 'రుచివ్య మహాశిషము' (పు 70), 'శ్రుతిభుజ్యత్సుమరీణ మధుభ్రమర భ్రమరీ ఝంకృతి దృశీ శ్రవంబు' (పు. 89), రుచిర సాంద్ర వల్లవిత నైక విభేద లతాలతాంత సుందర తరుషంద కాననము' (పు. 90), 'జంటను గని తొలిగితొలిగి యొంటరి గని మీదిమీది కుటీకెడు చలి' (10), 'అంబరమునఁ జుక్క లన్నియును మా పొడిపించిన వందు రుక్మిపుత్ర' (89), 'అగ్ని కేమి తెలియు! బూడిద' (51), 'రాజకీయ రంగమ్ముల రంగు వేసికొన్న తల' (58), 'జవరాలి మోవి గొన కే విన మానునొ చూతము' (65), 'రెండే కాకులు తాము పరుండిన మంచమున కందురో మొండిఘటాల్' (66) 'పూలచాకులదొర' (72), 'స్వర్గముగోడ బల్లలము' [6], 'అడుగుండియ యిడు కూయి యాడు దెలుగు' [94], పూల కొరడా (97), 'వలుక నోడి చావలేక బ్రతుకజాలక యుండు జనంబు (102), 'సృష్టి కందని యందాల బరువు మోయుచూపు' (104), 'బెల్లము కొట్టిన రాయి' (142), 'మొగమ్ము మాడ్చు కొను' (161), 'కన్నీళ్ళ పర్యంతము' [158], 'కన్నుపండుగ యగు బిడ్డ' [154], 'కలియక మనలేవు... కలిపియు మనలేవు' [168], 'సంద్రీపుగటివచ్చివినమ్ము ద్రావిన శూలి' [170], 'లేలేగు లాబీజిగిన్ లేలే యన్న మెఱుంగు బుగ్గలు' (178), 'నోట రాయి గొట్టు' [205], వంటి పలుకుబళ్ళు అందరి కలాలకు అందరానివి

కూహనావటువు ప్రసంగం వరమరమణీయం,

"పొట్టకు లేదా పాముల

పట్టుక యాడింపవచ్చు, వానిని దాపన్

బుట్టయు లేదా! మొలకున్

బట్టయునున్ లేద యెట్టివాడు దొరకెనే!" [166]

తెలుగుపలుకుబడికి పరాకాష్ఠ,

"కొండవీటిజంగమ్ముద కొంఠరుడు వలదొ

పార్వతీ! నీకు నొంటెద్దుబండియ గతి

వీనిఁ దక్క నే వేలుపునేని పెండ్లి

యాడితివొ భద్రగజము వాహనము నీకు" [167].

అభ్యాసబలం, ఆదారోపదేశం మాత్రమే దీనికి చాలవు. నిసర్గప్రతిభాచైభవానికి తోడు నిశితలోకపరిశీలనం, నిధిధ్యానపూర్వక మైన నిశ్చయకజ్ఞానం చాల అవసరం

ప్రకరణోచితంగా, పాత్రోచితంగా ఇంగ్లీషు, ఉర్దూ, మరాఠీ, మొదలయిన ఇతరభాషాపదాలను ప్రయోగించడానికి కూడ వీరభద్రమూర్తిగారు నెనుదీయ లేదు. ప్రెథార్సన్ [16] మాక్స్ ముల్లర్ [19] రెసిడెంటు (6), లావా [147], సర్సూ (184, 208), సెకండు (1), సెడిషన్ (48) వంటి ఇంగ్లీషుభాషాపదాలు కూడా (180), ఓజీ (190), కండ్లవ (192), కొరడా (91), గడియారము (182), గుడారము (74) గులాబీ (173), చాకు (72), జరి (112), జీబు (4), మపానులీ, త్రాసు (4), పసందు (118), పావడి (190), బజారు (5), బాబు (18), భజ (169), భేష (151), ముఖసరి (118), మేలా (2), రోజు (111), షాజహాన్ (18), హిందూ (2), హోళీ (1), మొదలయిన అన్యదేశ్యాలు వీరి ప్రయోగవక్తిలో యుడితిస్సూర్తి నిమిత్తం ప్రయుక్తమయ్యాయి. 'అపేయ మన్యదేశీయం యత్తదేవ ప్రయుజ్యతే' అని శాబ్దికుల సమ్మతి సయితం ఉంది

కాళిదాసాది కవికుల గురువుల శిల్పవిన్యాసాలను పుడికిపుచ్చుకున్న యీ పోదు. పెద్దపెద్దయేరుల పక్కపక్కల చిటిపొటి సెలయేరులు సైతం ఉరవళ్లు పరవళ్లుగా ప్రవహించ వచ్చు. వేటి ఆందం వాటిది వంపు వంపున నొక్కొక్క సొంపు వచ్చి యెన్నెన్నో సొగసులు పోయి సూక్తిమతి క్రన్య అంద చందాలు మెచ్చిన రసకకోలాహలులు రసభంగం కాని తీరులో సంతసపు తేప్పల లేంగలరని మానమ్మకం.

శౌర్య ఖండము

1942 ప్రాంతం. భారత స్వాతంత్ర్యంకోసం తీవ్రంగా పోరాటాలు జరుగుతున్న రోజులు. పరమచాందసు లని అనుకుంటున్న కొందరు సంప్రదాయకవులనూ, గుంటూరులోని యువకలనూ, బజారున వెళ్తుంటే ఎదురైన ప్రతివాడినీ పిలిచి అభ్యుదయ కవిత్వం గురించి నూరిపోయడం నాకూ, నా మిత్రులకూ దినచర్యగా ఉన్న రోజులు ఆ రోజుల్లోనే మా దగ్గరకు ఒక సంప్రదాయకవి మిత్రుడు వస్తుండేవాడు మా గురువుగారు కీ శే. విశ్వనాథసత్యనారాయణగారు ఆయనను “మహాకవి” అన్నట్లు విన్నాము “మహా కవివి లేవయ్యా నువ్వు!” అనే ఆర్థంలో అన్నాడేమోలే అని మేము చమత్కారం చేస్తుండేవాళ్ళు. ఆ రోజుల్లో మా బుర్రల్లోకి ఆవగింజంతకూడా ఎక్కని “కామాక్షిపంచశతి” వంటి సంస్కృత అనువాదకవిత్వం రాస్తున్న ఆ “మహాకవి” యీ గ్రంథకర్త శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారు సాహిత్యంలో ఎన్ని అభిప్రాయభేదాలన్నా మాది మూడు దశాబ్దాలకు పైగా తెగని స్నేహబంధం.

కవితలో కథా వస్తువులు మారా లని మేం బల్లగడ్డి చెప్తున్న ఆ రోజుల్లోనే వీరభద్రమూర్తిగారు టంగ ఆత్మకథను పద్య కావ్యంగా రాసి విసిపిస్తుండేవారు ఆ తరువాత ప్రథమ “భారతస్వాతంత్ర్య సంగ్రామం” అనే కావ్యం ప్రకటించారు ఇప్పటి “పందేమాతరం” మహాకావ్యం. పురాణకథావస్తువులు తీసుకుని మహాప్రతిభావంతంగా కవిత్వం రాసినవారు ఆధునిక కాలంలో కొందరు లేకపోలేదు. పూర్వమహాకవులను సైతం తలదన్నినారని పించుకున్నవారూ వున్నారు కాని నాటినుండి నేటివరకు అభ్యుదయకోణంలోనే కవితావస్తువునూ, రీతిని ఆర్థం చేసుకుని వ్యాఖ్యానిస్తున్న నాకు దానికంటే యిది నయంకదా? వందరెట్లు నయం. ఎందుకంటే ఆధునిక కాలంలో ప్రతిభావంతులైన కవులందరూ పురాణకావ్యవస్తువులనే ఆదరించి వారిదారిన వారు వెళ్లిపోలే, ఆధునిక కాలంలో జరిగిన మహత్తరసంఘటనలను కావ్యగతం చేసేది

ఎవరు? మన తరువాతతరంలో రాబోయేవారా? వారికిమాత్రం ఏం పట్టింది అని నేను నా ప్రసంగాలలో, రచనలలో తరచు వేసే ప్రశ్న. దీనికి జవాబు లేదు. “నాడురాము డెంతో అంతే మహాత్ము డన్నాను, ఆదర్శకావ్యవస్తు వన్నాను. అల్లారి సీతారామరాజు” అని “అభియోగం” అనేనా గేయంలో (నగరంలో వాసు) నావి రెండు పక్షు లున్నాయి. “అనహాయోద్యమం అంబుధిలా పొంగు రెత్తిన మట్టాలు విడిచి పాతచెరువులో ప్రేయసికోసం పద్మాలుకోయడం చేసికి (దండియాల్లో). కావ్య వస్తువుకు సంబంధించినంతవరకు యిది నా దృక్పథం. వీరభద్రమూర్తిగారు తాను అభ్యుదయకవి నని చెప్పుకోడు. నా దృక్పథానికి సంబంధించిన కొన్ని మౌలికాంశాలను అంగీకరించి ఆచరణలో పెట్ట చూపించాడు.

వచనకవిరాక్షిద్యమశీలి నైన నన్ను కూడా యీ మహాపద్యకావ్యానికి పీఠికాశ్రలలో ఒకణ్ణిగా చేయడం నిజానికి వీరభద్రమూర్తిగారి ఔదార్య మేమీ కాదు. ఇది నాకు హక్కు. ఈనాటికి వచనకవిత్వంగురించో అభ్యుదయకవిత్వంగురించో నేను తనతో మాట్లాడుతున్నప్పుడు “నువ్వు చెప్పే హేతువాదయంత్రంగా వుండి ఆమోదయోగ్యంగా వుంటుంది. ఇంక దానికి తిరుగు లేదు” అంటాడు ఆయన. అంటే ఆయనలోని కవితాదృక్పథం అభ్యుదయవాదోన్ముఖంగా ప్రయాణం చేస్తూ నై నా వుండాలి, లేదా నేను చెప్తున్న అభ్యుదయదృక్పథంలో చిక్కదనం తగ్గి బాగా నీళ్లు కలిపిన పాలుగా ఆయనవంటి సంప్రదాయ వాదులు నైతం అంగీకరించదగినంత ప్రమాదరహితస్థితికి దిగజారి అయినా వుండాలి. వీటిలో మొదటిదే సరి యైన అవగాహన ఆనడానికి యిటీవల ఆయన కూడా అభ్యుదయకర మైన వచనకవితలు రాస్తూ, సమావేశాల్లో చదువుతూ ఉండడమే సాక్ష్యం. యిప్పు డాయనకు వచనకవిత గురించి గానీ, అభ్యుదయ దృక్పథంగురించి గానీ నా అంత ఆభిమానం లేకపోవచ్చు గాని, ద్వేషం మాత్రం లేదు. నిజానికి యీ కాలపు సంప్రదాయకపు లందరూ కూడా యిప్పుడు యిదేస్థితికి వచ్చారు. కాని యీయనలో వుండే నవకథాదృతి అనే లక్షణం వారిలో చాలామందిలో లేదు. వీరభద్రమూర్తిగారి పద్యకృతికి నాబోటి వచన కవుల యోగ్యతాప్రతం ఆవసరం లేకపోయినా, ఎందుకు యివ్వవలసి వచ్చిందో వివరంగా చెప్పడం ఆవసర మైంది.

ఈ కావ్యం ఆయన ఆరంభించి వ్రాస్తున్న రోజుల్లో దాదాపు ప్రతి పద్యం

నేను విన్నదే ప్రథమశ్రోత నవునో కాదో గాని అటువంటి కొద్దిమందిలో ఒకణ్ణి వాకు ఆధునికకావ్యాల్లో వీరగాథ లంటే యిష్టం. తెనుగుకవిత్వం శృంగారం నుండి వీరంవైపుకు పూర్తిగా మళ్లడం యిష్టం మానవలావాదం అనే పేరుతో అయోమయంగా, అస్పష్టంగా తయారయ్యే కరుణకంటే కూడా శుద్ధవీరంవైపు మరలడమే మరీ యిష్టం.

ఈ శౌర్యభద్రం రవి అస్తమించని బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యాన్ని ఆనాడు గడగడ లాడించిన మహారాష్ట్రవిప్లవయోధుడు ఫాదేకు సంబంధించిన వీరచరిత్రలో ఒక భాగం. ఇందులో ఫాదే తన భార్యతో చెప్పిన రెండు ఉపకథలున్నవి ఒకటి ఆంధ్ర విప్లవ వీరయోధుడు ద్వారాజుల దండయాత్రకు రెండవది పంజాబులో స్వీయపరిపాలన ప్రకటించిన రామసింహుడు ను వీరుని గాథ అందులోనే ఒక బాలుడు ఆంగ్ల సేనాపతికి లొంగక ప్రకటించిన దేశభక్తి పూరితమైన శౌర్యా లాపములు కూడా వున్నాయి ఈ కథన మంతా ఫాదే తన భార్యకు చెప్పిన రీతిలో చిత్రించబడింది

అయితే యంతమాత్రంచేత యిది మంచి కావ్య మని నేను చెప్పడంచేదు రాముడు పురాణపురుషుడు ఆదర్శనాయకు డైనంతమాత్రాన మనం రాసిన రామాయణం గొప్ప కావ్యం కా నవసరం లేదు. కవితో ఆ ఋషితత్వం కూడా వుండేనే అది రాణిస్తుంది ఈ ఖండంలో ఉత్తమ కవితాలక్షణ మని పూర్వులు పేర్కొన్న వ్యగ్యంవైభవం సంకల్పచితవర్ణనాకాశలం, కథాకథనం చేసినప్పు డైనా వర్ణన చేసినప్పుడైనా నేల విడిచి సాము చేయని తనం, మొదలగు నవి ఎన్నో యీకవితో వున్నాయి తరువాత పేజీలలో అచ్చుచేయబడి వున్న పద్యాలను మళ్ళీ ఉదహరించడం భావ్యం కాదు కాని నేను చెప్పిన వ్యంగ్యరీతి ప్రారంభ పద్యాలలోనూ, సర్కసును గురించి చేసిన వర్ణనలోనూ కొట్టవచ్చినట్లు కని పిస్తూనే వుంటుంది సర్కసు చూస్తున్న ప్రజల్లో యిద్దరు (ఫాదే, అతని సహచరుడు) మాట్లాడుకుంటూ “నరు లీ మృగములకన్నన్ మెరుగా మన యస్య తంత్ర మేదినిలోనన్” అనుకుంటారు. సర్కసులోని మృగములను ప్రజలకు చూపిస్తూ, మేనేజరు ఆప్రికానుండి తెచ్చిన చింపాంజీ, సింగపూరునుండి తెచ్చిన సింగి, సింహళమునుండి తెచ్చిన ఎలుగుబండి, బర్మానుండి తెచ్చిన ఏనుగు కెనడాసింహము మొదలగువాటిని పరిచయం చేశాడు ఈ దేశాలన్నీ ఆనాడు మనదేశాలు. అక్కడి ప్రజలను బ్రిటిష్ వారు సర్కసులోని జంతువులగా

జాననలుగా వుంచిన రోజు లవి ఈ విషయం చెప్పటానికి కవి యీ సర్కసు కథాకల్పన చేశాడు. సందర్భించితమైన వర్ణనలు యిందులో ఎన్నో వున్నాయి. ఆరంభంలోనే ఒక ఆటవెలదిపద్యంలో రసాలవృత్తాన్ని రజరంగంలో నిలిచి పోరాడుతున్న యోధునిగానూ, చెట్టునుండి వస్తున్న తుమ్మెదలను పిస్తానుండి వచ్చే గుండ్లుగానూ చెప్పడం రమణీయంగా వుందోలేదో మీరే చెప్పండి. సుద్రయ్య కథలో, సుతలో సరుకు లమ్ముతున్న శ్రీని చూసి మోహించిన (చెరచదలచిన) సైనికు డొకడు "ఈ శ్రీయే శ్రీయనగా ఇశ్రీమదత వలె నున్నదె నలుగక" అంటాడు ఉపమానాలను ఏరుకోవడంలో కూడా యీ కవి నిత్యజీవితానికి దగ్గరలో నడుస్తూ పోవడం ఆధునికులకు కూడా యిష్టమయ్యే విషయం కోయ దొరలు ఎటువంటిచా రంటే "దే దైశరమ్ము, తీయ నై మనమ్ము" గలవా రని వర్ణన పుజాబులో రామసింహుని ప్రయత్నంచేత ఉద్యమము ఎలా అల్లుకున్నదో వివరించిన మంచి పద్యం వినండి "మొలచి యెదిగి తీవియసాగి తలిరు తొడిగి యెల్లి పాంథాల మొక పొదరిల్లు గాగ నల్లకొని పూచి క్రొత్తావిజల్లు కురిసె" ఫాద్యేకు తెల్లవాడరూమున వచ్చిన కల సందర్భంగా "తన కె త యున్న నద్దాని నెవ్వడో నాచికొని వేసినది యింత కూడు గాగ" అని మొదలైన సీస పద్యం వంటి పద్యాలు నాకు యిష్టం యిందులోనూ ఫాద్యే తల్లిని భార్య మాతనూ కవి మనకు చూపిస్తాడు

ఇలా రాసుకుంటూ పోలే నిజంగా కవికి అన్యాయం చేసినట్లే పారకుడు చదువుకుంటే యి వన్నీ సులభంగా అర్థం అవుతూనే వుంటాయి నిజానికి యిటు వంటి కావ్యానికి ఉపోద్ఘాతాలూ, పీరికలూ అనవసరం. ఈ మహాకావ్యాన్ని మునించమని నేనెఁజ్జి చెప్పరానికి ప్రజలకు!

రానడేఖండము

‘The people which ceases to care for its literary inheritance becomes barbaric, the people which ceases to produce literature ceases to move in thought and sensibility. The poetry of a people takes its life from the peoples’ speech and in turn gives life to it and it represents its highest point and its most delicate sensibility” T S Eliot

‘అందుకోవచ్చు మహాకవి బిరుదమ్ము
సజ్జులలో విజ్ఞులలో యాదరింప” అని ‘రానడేఖండం’

మొదట్లోనే సందర్భవశాత్తు అన్నారు శ్రీ మదిగొండ వీరభద్రమూర్తి గారు. నాకి మాటలు కేవలం కథాసందర్భానికే పరిమితమైనవిగా గోచరించవు. వీటి ఆర్థం (జరిచిక్రొల్లా) వ్యాపిస్తూ నేటి సాహిత్యలోకానికి వర్తిస్తాయి ఈ మాటల్లోని వ్యంగ్యం ఎంత తీవ్రమో నే వేరుగా చెప్పనక్కరలేదు- అదే సీస పద్యగీతంలోని చరణాలు

సజ్జనుండను బిరుదమ్ము సంతరించు
కొనుట దుర్బట, మిద్దాని కొలిచి యొసగు
విద్యలేదు క్రమశిక్షణ వృత్తి దక్క—

విజ్ఞు లాదరిస్తేనే మహాకవి అయిన శ్రీ మదిగొండ వారికి వ్యక్తిత్వం చాలాముఖ్యమైనది కవికి వ్యక్తిత్వం ఎంతో అవసరం అని నమ్మే కవి శ్రీ మదిగొండవారు. కవివ్యక్తిత్వం, అతని సమ్మతాలు అతని కవిత్వంలో కోట్లాదిన్నట్లు కనిపిస్తాయి కదా! తరాల అంతరాలు లేని కవి వీరభద్రమూర్తి అందుకు కేవలం నేనే ఒక

ఉదాహరణ, నాచేత దీనికి నాలుగు మాటలు రాయించట మనేది ఆయన కవితా వ్యక్తిత్వానికి, కవిత్వ రసాస్వాదానికి సంబంధించిన విషయాలు.

శ్రీ వీరభద్రమూర్తిగారికి చెబ్బెయ్యేళ్ళు. ఒక కవిజీవితంలో చెబ్బెయ్యేళ్ళు సామాన్యులు కాదు సారవంతమైన మాగాణాలు. అది పద్యంగానీ-గద్యంగానీ వచన కవిత్వంగానీ మరేదైనా గానీ- అఖరికి మాట్లాడుకునేటప్పుడు కవిత్వ స్ఫుర్తువున్న మాట దొర్లినా పుంకరించి అనందించే రసహృదయం శ్రీ మూర్తి గారిది. ఇన్నేళ్ళ కవితాసేద్యం తర్వాత శ్రీ మూర్తిగారిని 'పద్యం గొప్పగా రాయగలరు, వారిలో ధార వున్న కవనం మనోహరం పరమ రమణీయం' అని పొగడటం-గంగానదిని గంగానది అని పొగడటం కన్న వేరు కాదు

నమ్మకాలతో సంబంధం లేకుండా కవిత్వాన్ని అనందించగల గొప్ప హృదయం ఆయనది ఈ వయస్సులో కూడా ఆ శక్తి, ఆ ఓపిక, ఆ కవితో పాసనా కుర్రకాడకు సంభ్రమాన్ని కల్పిస్తాయి ఏడు గంటలంటే, ఆరుగంటల యాభై అయిదు నిమిషాలకే ప్రత్యక్షమయ్యే ఆయన నియమబద్ధత, అనితర సాధ్యం ఇరవై నాలుగంటలూ మే మనుకునే కవితాస్పృహలో జీవిస్తూ రాయన. ఆయన వృద్ధుడు కాదు. నిత్యయౌవనుడు. ఆయనెక్కడుంటే అక్కడ వాతా వరణం పచ్చబూరుతుంది- కవిత్వం గుణాశిస్తుంది, జీవితం మీద కొత్త ఆశలు పుట్టుకొస్తాయి అన్ని కాలాల్లోనూ పర్చగా వుండే చెట్టులాగా ఉంటా దాయన.

కొంత మందికి కాలంస్పృహ వుండదు చరిత్ర తెలియదు ఏవుద్దే శ్యమూ లేకుండా కవిత్వం రాస్తారు మూర్తిగారు అలా కాదు, చరిత్రను కవితా చతువుతో వీక్షించి సారాన్ని పిండుకుంటారు. ఎప్పుడో గత కాలంలో ఒక బిందువువద్ద స్పందించిన కొన్ని ఘటనల్ని మళ్ళా కవిత్వంతో బితికించటం- కవిత్వం ద్వారా కొత్తగా దర్శించటం సామాన్యమైన విషయం కాదు సంప్రదాయ మనేది కేవలం వారసత్వంగా సంక్రమించే దనుకుంటారు కొందరు కాని ఆహర్ని శలు కష్టపడి ఆర్జించుకోవలసివది

గతాన్ని సమీక్షించుకున్నాడే వర్తమానాన్ని సారవంతం చేసుకోగలం- భవిష్యత్తుని అవాహన చేయగలం శ్రీ మూర్తిగారు ఇందులో ఆ కృషి చేశారు.

చరిత్రంతా మన కళ్ళ ముందు సాక్షాత్కరించి, స్పందింప చేసి కర్తవ్యోన్ముఖులుగా చేస్తుంది.

“సంఘ మెదిగిన కొలది విజ్ఞాన మెదిగి

వృష్టిసుఖగౌరవముల సమష్టి లోగా

నినది. నిరీవ పద్ధతుల్ పనికిరా వనినది”——

శ్రీ మూర్తిగారి పద్యాలు చదువుతుంటే భట్టమూర్తి పద్యాల్లా సంగీతం చిప్పిలుతూ వుంటుంది. మూర్తిగారి పద్యాలు ఎండిపోయి బీటలువారి, శిలామయాలలా వుండవు. సంగీతం; ఆర్థం విడదీయరాని వైపోతాయి- పదాలు ఎండటాకులు కదిలినట్లు కదలక సాయంకాలం కమ్మ తెమ్మెరలో కదిలే పచ్చని ఆకుల్లా వుంటాయి. దేశీయత కొద్దొచ్చినట్లు కనిపిస్తుంది. ఒడుదుడుకులు లేకుండా సాగిపోయే మహాప్రవాహలా కావ్యం కదలిపోతూ వుంటుంది. ఒక జాతి స్పృహను తనలో పుంజీకరించుకొని ఉంచిన కావ్య మిది. దీంతో మూర్తిగారి యశస్సు అపారధార్మం నిలుస్తుంది. ఆయన సుదీర్ఘ సాహితీ వ్యవసాయ ఫలప్రాయ మిది. ఇది శ్రీ వీరభద్ర మూర్తిగారి

MAGNUM OPUS;

‘వందేమాతర భారతం’

ఒక విహంగాలోకనం.

ముదిగొండ వీరభద్ర మూర్తిగారు వందేమాతరభారతంలోని కొన్ని పద్యాలు తమ కంచు కంఠంతో చదువగా విన్నాను కొన్ని నేను లోలోపం చదువుకున్నాను వీరభద్ర _____ చందేమాతరం రచన వైభావ్యం నేను వెంటనే ఆకర్షితుణ్ణయ్యాను. రచనలోని ప్రౌఢత్వానికి ముగ్ధుణ్ణయ్యాను ఒక రకంగా నేను ఆకర్షింప బడిన ప్రథమ వీక్షణంలోని ప్రేమ వంటి దని అనుకున్నాను కారణం కోసం నన్ను నేను ప్రశ్నించుకొన్నాను జవాబు రాబట్టుకున్నాను నా కిలా అనిపించింది

తెలుగు సాహిత్యం అరాధ బిడ్డలా అనువాద రచనతో ప్రారంభమయింది ఆదికవి మంచి అనువాదకుడే. అతని అడుగు జాడల్లో చాలా మంది చాలా దూరం వెళ్ళారు కాని, చేదునిజ మేమిటంటే— దూరికంటే శ్రమ పెరిగి పోయింది కృమే జాతి జీవితాన్ని ఆక్రమించింది అనువాదం ఎంత గొప్పగా చేసినా అనువాదమే కాని, మనకవులు యీ అనువాద సాహిత్యానికి, సృజనాత్మక సాహిత్య మనుకునేటంతగా గొడవ చేశారు, భ్రాంతి కలిగించారు. సిగ్గుపడ వలసింది పోయి పిలక లెగరేశారు సింహతలాటాలు యుగిపించారు, పల్లకి లెక్కి పూరేశారు. ఏనుగు లెక్కి, జనజీవితానికి సాహిత్యానికి సంబంధం లేకుండా చేశారు రాసేదీ, మాట్లాడేదీ ఒక్కటి కాకుండా, కానివ్వకుండా చేశారు పాదాలకు పసరు పూసుకుని గాలిలో ప్రయాణాలు చేశారు

వీరభద్ర మూర్తి గారిది అనువాద రచన కాదు. అదీ నా సంతోషం. ఈన భారత ప్రజల స్వాతంత్ర్యోద్యమాన్ని పద్యాల్లో రికార్డు చేశారు. ఇది యీ వరసలో, నిస్సందేహంగా వుత్తమ తరహా రాజకీయ రచన ఇంత ఎత్తుకు ఎదిగి యిటువంటి రచన చెయ్యడానికి మనవాళ్ళు సాహసించ లేదు దీనికి పాండిత్య మొక్కడే కాదు, చరిత్ర పరిజ్ఞానమే కాదు, గొప్ప సంయమనం కావాలి.

ఇది Epic Poem !

సాధారణంగా, పద్యాల్లో రాసేవారికి, చాలా వరకు మనం చూసింది, వా రేకాలం నాటి కథా వస్తువు తీసుకున్నారో అప్పటి వ్యవస్థ గురించి వారికి తెలీదు; అప్పటి ప్రజల జీవితం తెలీదు; వాళ్ళ కష్టసుఖాలు యీ కవులకు కావ్య వస్తువుగా కనబడలేదు. పాత పద్యాలు, వాటి వరస, సంస్కృత భూయిష్టమైన ప్రయోగాలు తెలిస్తే చాలు పుంభానుపుంభంగా కొవ్వలు రాసిపడేసేవారు అవే రసాలు, అవే ఆలంకారాలు, అనేకకవిసమయాలు. అందుకే వాళ్ళంతా సంస్కృతంలో కూరుకుపోయిన వుష్ట్ర పక్షులుగా మిగిలి పోయారు కానీ, 'వందేమాతరం' వంటి రచన చెయ్యడానికి ఆంధ్రాంగ్ల సంస్కృత భాషా పరిచయమే కాదు, అవ్యవస్థల లోతుపాతులు, జనజీవనం సమగ్రంగా తెలిసి వుండాలి వీరభద్రమూర్తిగారికి యివన్నీ శుజ్ఞంగా తెలుసు నని తెలుసుకోడానికి యిందులో ఏ ఒక్క పద్యం ముట్టుకున్నా చాలు

'నీకు పేరుప్రఖ్యాతులు త్వరగా రావాలంటే రామాయణం రాసెయ్యి' అనేది తెలుగు సాహిత్యంలో దాదాపు నానుడి అయిపో రామాయణం, అది ఎన్నో సారయినాసరే, మళ్లా రాస్తేదాని యిట్టే కవిసమాప్తో, మరో "యిట్టో" అయిపోవ దానికి ఆవకాశము వుంది

వీరభద్రమూర్తిగారు తమ శక్తిని మరో రామాయణం రాచుడానికి విని యోగించనందుకు నే నెంతో సంతోషిస్తున్నాను.

మరుగుజ్జులదేశంలో, ఒకటిరెండు ఖండకావ్యాలు అచ్చేసి కవులుగా చలామణీ అవుతున్న వాళ్లు కండకావరాన్ని ప్రదర్శిస్తున్న సమయంలో వీరభద్రమూర్తి గారి రచనలో ఆయన వ్యక్తిని, శక్తిని గమనించడానికి దేశానికి కొంతకాం పట్టవచ్చు.

సూర్యుడికీ, మంచెరచనకీ గ్రహణం తప్పదుగదా.

మరో మాటకూడా యీ సందర్భంలో చెప్పకోవాలి. భారతస్వాతంత్ర్యోద్యమ చరిత్ర, అందులో పాల్గొన్న నాయకులు, వారు దేశాన్ని, పుర్యమాన్ని నడిపిన తీరు, చర్యనీయాంశాలు.

ఇంక, 'కవి'కి నిర్వచనం—'అతిశయోక్తుల అల్లికగాడు' అనిపిస్తుంది వీరభద్రమూర్తిగారు అతిశయోక్తుల కందకాల్లోకి దిగిపోకుండా చరిత్రను చక్కగా

రికార్డు చేశారు రాబోయే యీ తరహా రచనల కిది ఒకవడి పెడుతుందని అనుకుంటున్నాను

వీరభద్రమూర్తిగారు ఒకచోట చెప్పినట్లు—

“ఈశభక్తికి మించిన దేశభక్తి
దేశభక్తికిఁ దగిన యాత్మీయభక్తి
యాత్మభక్తికిఁ దోడుగ నాధునికత
రక్తి, యవి యొప్పునాడె భారతము ముక్తి”

ఇదే పందేమాశర ఉద్యమం, యీ కావ్యం మనకిచ్చే సందేశం అని నే ననుకుంటున్నాను

ప్రజోద్యమాల నాయకులు, వాటిలో ఆసక్తిగలవారు దీని నర్థం చేసుకుంటే ఎంత బావుణ్ణు.

భారతస్వాతంత్ర్య సంగ్రామ చరిత్రకు అద్దంపడుతున్న యీ కావ్యానికి ఆధునిక సాహిత్య చరిత్రలో చిరస్మరణీయమైన స్థానం తప్పక లభిస్తుందని ఆశిస్తున్నాను

డా. అరిపిరాల విశ్వంగారు

M.A Phd, D.Litt. (Manila)

Head of the Department of Languages

New Science College

Hyderabad

ఫాడ్కేఖండము

భారత స్వాతంత్ర్యసంగ్రామం ఎందరు త్యాగమూర్తుల బలిదానఫలమో! సాయుధవిప్లవాన్ని ప్రబోధించిన ప్రథమవిప్లవవీరుడు ఫాడ్కే. ఆయన విప్లవ యుగానికి పిత మార్గదర్శి మహర్షి. ఎందరెందరు ఆ మార్గంలో నడిచి భారత మాతపాదాల దగ్గర తమ ప్రాణజ్యోతుల్ని వెలిగించారో! నేటి మన స్వాతంత్ర్యపు చరిత్ర కేవలం అహింసతోనే ముడిపడింది అంటే నేను ఒప్పుకోలేను. హింసను హింసతోనే ఎదుర్కొనాలి అనేది గీతాసారాంశము. కాని హింసకు ప్రారంభం నీవు చేయకూడదు. “ఒక చెంప మీద కొడితే-రెండోచెంపైనై కూడా దెబ్బతిను” అనే సిద్ధాంతం వివేకానందకు సమ్మతం కాదు. మహాత్మునికి మాత్రమే అది సాధ్యం. ఇది చరిత్ర.

శ్రీ ముడిగొండవీరభద్రమూర్తిగారు కవితారంగంలో కాకలుతీరిన కదనపాండితి కల గొప్పకవి ఈ ఇతిహాసాన్ని ముందుతరాలకోసం మహా కావ్యంగా వెలయించిన కవితాస్రవ్వు ‘శివభారతం’ తర్వాత సమగ్రమహాకావ్యం చరిత్రలో ఇదే అవుతుంది.

వెయ్యేండ్ల సంప్రదాయం కవినస్కారంలో పద్యరచనాశిల్పంలో రూపుకట్టుకున్నది తెలుగుపద్యాన్ని కమనీయంగా కవితాత్మస్పందనతో రచించ గల కవులు యీనాడు ఐహా కొద్దిమంది.

వారిలో శ్రీ వీరభద్రమూర్తిగారు పరిణతప్రజ్ఞులు

ఫాడ్కే నిర్మించు సేన,స్వార్థచింత లేనిది బాధ్యతారహిత మైన హింసకు పాల్పడదు. దొరికినదానితో తృప్తిపడి దేశసేవ చేయటం ఒక్కటే మార్గం. వక్రచేష్టలు చేయవద్దని ఆయనప్రబోధం

“వక్రశాఖల తరు వింటి బరువు మోయఁ

బనికిరాకున్న వంటకుఁ బనికివచ్చు

వక్రచేష్టల మానవనర్తనమ్ము

పనికిరా దెట్టి యుపకారమునకు నేని”

అయితే ప్రభుత్వంపై మాత్రమే వారి పోరాటం. “వక్రజం వక్రజేణ భిద్యతే” అన్న చాణక్యనీతి ఆయనది ఫాదేక్క మహారాష్ట్రవీరుడు. ప్రజలకు ద్రోహము చేసినవారి ముక్కును కోయు జాతివాడు. తెల్లవారిపై ఆయన ప్రకటించిన యుద్ధంలోని సారాంశం యీ నీతిపైనే ఆధారపడింది

ఆనాడు జాతి పరిపాలనలో ‘తెగులు పడినవైరు వలె నగ మైనది’ ఈ కావ్యంలోని స్రవ్యుతివర్ణనలు ప్రకరణోపతాను తెలుగులోని జాతీయతను ప్రతిఫలింపజేస్తాయి. బేయిటరిగిన రచయిత సంప్రదాయాన్ని మథించటమే కాక దానికి (‘తనమయత్వాన్ని’)పొందిక చేస్తాడు అలాంటి అనర్హురచన యీ కావ్యం పన్నుల భారాన్ని మోయలేక భరతజాతి దీనావస్థలోఉంది

“పన్ను లొకటై యయ్యుఁ బరప్రభుత్వముకన్న

పాము మేలు, చచ్చువాడు బ్రతుక

వచ్చు పామువిషమువలన, పరప్రభు

తన్ గతించు మనునతండు కూడ”

చారిత్రక ఇతిహాసరచనలో విషయం కూడా అధికారికంగా ఉండాలి. ఈ కావ్యంలోని అంశాలన్నీ అలాంటి సృష్టతని సంతరించుకొన్నాయి

చరిత్రని సంతరించడమే కష్టం చారిత్రక-కావ్యాన్ని రచించటం అసిధారాప్రతం. కేవలం ఋషికల్ప దైన కవికే అది సాధ్యం. శ్రీ వీరభద్ర మూర్తిగారు యీ మహాకావ్యంలో తెలుగుపద్యరచనాశిల్పం యింకా సజీవంగానే ఉన్న దని నిరూపించారు.

మహాయోధుడు ఫాదేక్కజీవితం అందరికీ ప్రాతఃస్మరణీయం.

“ప యూరు విలసిల్లు మాయూరభింఛమై

భువికి దత్తాత్రేయమూర్తి వెలసి”

గాణగాపూర్ దత్తాత్రేయక్షేత్రం. పాడే విహరించిన గ్రామాల్లో
దొకటి. పద్మపు ఎత్తుగడ, నడక, గంభీరసుందరం,

గ్రామగ్రామపురిపురివధపథాఖండస్థలిభండనో

ద్దామం బై ప్రజా మాటుకొట్టి ప్రభుత్వన్ దాటించుచో నీ ధరా
సీమన్ శాంతి సజీవశాంతి యపుడే, నీద్రమ్మ ధామమ్మలో

నీమైశాంతి శ్మశానశాంతియెకదే! యెన్నాళ్ళుజీవించినన్

శ్లేష, సమాసమటనం, వాక్చతురి, గంగాధురి వంటి ప్రవాహం, మధు
శిమవైరార్చు సంగీతాత్మకత, రసబంధుర రచన యిది

శ్రీ వీరభద్రమూర్తిగారి కవితాతపస్సు పండించిన మణిదీప మిది

హైదరాబాద్ ఖండము

1947 సంవత్సరములో భారతదేశము ఇంగ్లీషు పరిపాలన నుండి విముక్తియై స్వతంత్రము పొందినది. జాతిపిత గాంధీమహాత్ముని నాయకత్వములో భారత ప్రజలు సాగించిన అహింసాత్మక మైన పోరాటము ఫలితముగా మనకు స్వరాజ్యము వచ్చి యిప్పటికి సుమారు ముప్పది సంవత్సరాలు గడచిపోయినది. 1947 సంవత్సరానికి కొంచెము ముందుగాను, తరువాతను జన్మించిన మన యువతీయువకులకు భారతదేశ స్వాతంత్ర పోరాటమును గూర్చిన వివరాలు యెక్కువగా తెలియక పోవచ్చును- స్వరాజ్యానికొరకు సాగిన పోరాటములో పాల్గొనినవారు అనేకులు యీనాడు సజీవులై యుండుట అద్భుతకర మైన సంగతి.

సుప్రసిద్ధ కవులు, పండితులు శ్రీముదిగొండ వీరభద్ర మూర్తిగారు భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమమును యీ కావ్యములో మనోహరముగా తెలియజేసి నారు స్వరాజ్య సాధనకు జరిగిన ఉద్యమాలను అన్నింటిని స్వయంగా చూచి, ఆ ఉద్యమాల సాఫల్యమునకు సంతోషించి, ఉత్సాహముతో కలము పట్టిన కవి శ్వరులు శ్రీవీరభద్ర మూర్తిగారు. ఈ కావ్యములో వారు ఆ ఉద్యమాలను క్రమంకు గట్టినట్లుగా చిత్రించినారు అనాటి ఉద్యమాలతో ప్రత్యక్షముగను, పరోక్షముగను కొంత సంబంధము ఉండిన నావంటి వారికే గాక యీనాటి యువ తీయువకులకు గూడ యీ కావ్యము అవశ్య పరసియము.

క్రీ.శ. 1800 పాగోతములో భారతదేశమున ఇంగ్లీషువారి ప్రభుత్వానికి గట్టి పునాదులు యేర్పడినవి ఈ సంవత్సరమున అప్పటి ఇంగ్లీషు గవర్నర్ జనరల్ తో స్వదేశ సంస్థానాధీశ్వరులు చేసికొనిన ఒకరింబడిక ఫలితముగా నిజాం రాజు ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వానికి సామంతుడైనాడు. ఈ విధముగా ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వమును సంస్థానాధీశ్వరులు మొదలైన వారు శిరసావహించినప్పటికిని ప్రజలలో పరదేశ పరిపాలనపట్ల సానుభూతి లేకుండె నను సత్యమును నాటి చరిత్ర నిరూ

పించు చున్నది ఇంగ్లీషువారిని తొలగించుటకు భారతదేశములోని అన్ని ప్రాంతాలలోను విప్లవాలు చెలరేగినవి. ఈ విప్లవోద్యమాల చరిత్ర రక్తాంకిత మై, మహాజ్వలమై, దేశభక్తిపూరితమై, త్యాగశోభితమై, ఉదాత్తమై విరిసిల్లు చున్నది. ఈ కావ్యములో శ్రీముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారు ఆ ఉద్యమాలను రసవంతముగా వివరించినారు.

1808 సంవత్సరమున ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వానికి మహారాష్ట్రలకు యుద్ధము జరిగినది కాని నిజాంరాజు ఇంగ్లీషువారికి విధేయుడు. ధీమా పూరిత అధికారి “షహీపత్‌రావు”ని ఇంగ్లీషువారికి సైనికసహాయము చేయవలె నని ఆదేశించగా ఆయన ధిక్కరించినాడు. తల్ ఫలితముగా ఆయనను ఉద్యోగమునుండి తొలగించుట జరిగినది. తరువాత ఆయన నిజాంరాజు మీద తిరుగుబాటు చేసెను. 1808 సంవత్సరమున ఇంగ్లీషువారికి వ్యతిరేకముగా కొందరు జాగిర్దార్లు తిరుగుబాటు చేసిరి ఇట్లు తిరుగుబాటు చేసి శిక్ష అనుభవించిన వారిలో ‘రావురింఖా సింఖార్కర్,’ నూరుల్ ఉమా’లు ముఖ్యులు. ఆ తరువాత రోహిలాలు కొందరు తిరుగుబాటు చేసినారు ఈ రోహిలాలనాయకులు ‘సర్దార్ ఖాన్’ ‘కుర్రోబాజ్ ఖాన్’ మొదలైనవారు. 1858 ఫిబ్రవరిలో గుల్బర్గాజిల్లాలోని షోరాపూర్ పరిపాలకుడైన ‘వెంకటప్పనాయక్’ ఇంగ్లీషువారిమీద తిరుగుబాటు చేసెను. 1858 జూన్‌లో రాయచూరులో ‘భీమరావు దోశాయ్’ తిరుగుబాటు చేసెను. ఆదిలాబాదు జిల్లాలో గోండులు ‘రాంజీగోండు’ నాయకత్వమున ఎదురు తిరిగినారు మహబూబ్‌నగర్ జిల్లాలో ‘పండుగళాయన్న’ అను యోధుడు తెల్లవారిని చంపాలె అను నినాదము లేవదీసి, ఎదురుతిరిగి మరణింప వలెనాడు. ఈ విధముగా హిందువులు, ముస్లింలు అను భేదము లేక భారతదేశములోని అన్ని ప్రాంతాలందు ఎలెనే హైదరాబాదు సంస్థానములో కూడ స్వాతంత్ర్య ఉద్యమాలు నిర్వహించినారు నూర్తమండి హతులైనారు వేలమండి నిర్బంధితులైనారు. డబ్బల్తమండి అండమాన్ ద్వీపాలకు పంపబడినారు లక్షల రూపాయల ఆస్తి జప్తుచేయబడినది.

శ్రీముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారు ఈ ఆధ్యాత్మములో హైదరాబాదు స్వాతంత్ర్యోద్యమానికి సంబంధించిన వీరగాథలను పాహసకృత్యాలను మిక్కిలి రసవంతముగా కావ్యరూపమున వ్యక్తీకరించినారు ఇందుకు శ్రీవీరభద్రమూర్తిగారు అభినందనీయులు. ఈ కావ్యము ఆంధ్ర పాఠకలోకము ఆదరణ పొందవలె నని నా ఆకాంక్ష—

శ్రీ పోతుకూచి సాంఘికవదావుగారు B A.L.L.B, President Viswa-Sahithi, Executive Member, India International Centre.

శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తి రచించిన హైద్రాబాదు ఖండము విపులంగా చదివాను. చక్కటి శైలి, చిక్కటి భాష, నవరసభూయిష్ట మైన ఇతివృత్తం యీ హైద్రాబాదుఖండానికి, వన్నె తెచ్చాయి

శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తి రచనలో భాషా సంపదలోని సౌందర్యాలతోపాటు చమత్కృతి క హాస్యంనుండర

్యంలో అంతర్గతంగా పారే అందాల సెలయేరులు-ఈ హైద్రాబాదు ఖండంలో చలి గురించి వ్రాస్తూ రెండవ రాజధాని లక్షణాలు హైద్రాబాదులో చలి విషయంలో సరితూగగల వనీ, ఢిల్లీకి తీసిపోని చలి ఇందు గలదని ఆయన వర్ణించారు. మెహిందీ లోని సౌఖ్యానిష్ఠుండిని కల రేయి గురించి ఆయన ప్రస్తావిస్తారు ఆధునికులకు ఆశ్చర్యం కలిగేలా నిశి, చలి, చెలి, మధువు, కూడిన హైద్రాబాదు రాత్రి వర్ణన ఉత్తేజకరంగా వుంది.

వెన్నెలగురించి నెలరాజు తెలుసుకున్నట్లు శ్రీ ముదిగొండ రచించారు. 'మంచి ముత్యాల కుప్పలు' "ఇం తని రాని చక్కెర గుమ్మరింపు" మాలతిపూలు పట్టు బుట్ట 'సహస్రధారల పాలు విండిపోసిన రీతి'-ఇలా ఆయన వర్ణనలు హృద్యంగా వున్నాయి "చినుకులు పడిన తామరా కెనయు కంట సెల వొసంగె నిజాము" అన్న పోలిక కవి కల్పనాశక్తికి నిదర్శనము .

శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తి సహజంగా స్వాతంత్ర్యపోరాటంలో బ్రతికిన వ్యక్తి కావడంవలన రచనల్లో ఆ స్వాతంత్ర్యవాదువుల సమ్మేళనం ఉత్తేజపరుస్తుంది ఆయన రచనా రీతుల్లో పాత్రలు వీరత్వం పుంజుకొని పురోగమిస్తాయి కదన రంగం, మదనరంగం కూడా ఒకే త్రాసులో సరితూగే భాషాకల్పనాసంపదతో కవి రచించగల రసుట నిస్సందేహం. శ్రీ ముదిగొండ వారి కృషి ప్రశంసనీయం. వారికి నా హృదయపూర్వక శుభాకాంక్షలు-

డా॥ నాయనికృష్ణకుమారిగారు

Reader In Telugu, Osmania University
Hyderabad

దయానంద ఖండము

ఆ న న ద సౌ న ద ర్శ యం

పితృసఖులు శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారు సాహిత్యరంగాన లబ్ధి ప్రతిష్ఠలు ఆయన ఉండని కవిసమ్మేళనం శోభించదు ఆయన గొంతు ఖంగున మ్రోగి నాదాన్ని వలయాలుచుట్టి, ఆ శబ్దమయ వ్యూహం లోపలికి శ్రోతల మనస్సుల్ని ఒక్కపెట్టిన ఆకర్షించుకుంటుంది ఆయన జననాదినీ గుర్తుపట్టగల ఉచితజ్ఞులు. ఒకే యితీవృత్తాన్ని అటు గణపంచందంలోనూ! ఇటు వచన పద్యంలోనూ మలిచి ఎదుటివాళ్ళమీద గుప్పించి ముగ్ధుల్ని చేయగలరు. అందుకే ఆయన కావ్యాల్ని చదువుతుంటే అందులో పద్యాలు కేవలంపద్యాలగా మాత్రమే సాక్షాత్కారం కావు, అవి ఆరోహణావరోహణక్రమాలతో, అవసరమైన విరుపుతో, ఆయనే మన యెదుట చదువుతున్నట్లుగా చెప్పుల్లో గింగుద్లెత్తుతాయి.

ఈ వందేమాతర కావ్యం మన జాతీయోద్యమ చరిత్ర. 1880 నుండి 1908 వరకూ ఉన్న దేశ రాజకీయ చరిత్ర అంతా ఇందులో సమీకృతి నందింది 1905లో బుకించంద్రుని వందేమాతరగీతం పుట్టింది అంతకుముందే అది మనకు నినాదమై శోభిల్లింది

చరిత్రను కావ్యంగా మలచడం కష్టమైన పని. కేవలం సత్యకథనాలతో సిండి, అంతెల్ని తేదీల్ని కళ్ళముందు తిప్పే చరిత్ర రమణీయార్థప్రతిపాదకం కావడం కష్టం. అయినా మన భాషలో, చారిత్రకకావ్యాలు వ్రాసి మెప్పించిన వాళ్ళు ఉన్నారు. అందులో ఈనాడు శ్రీ ముదిగొండవా రొకరు. పద్దెనిమిది ఖండాల బృహత్ కావ్యంగా వారు దీన్ని తీర్చడం అభినందనీయమైన విషయం; అందునా, పద్యాన్ని చూచి అర్థం కాదు లేమ్మని జనం భయపడి దూరంగా ఉండే యీ కాలంలో!

ఇది "దయానందఖండం" ఏకకావ్యాతర్గతంగా ఉన్న ప్రతిభందానికే వేరువేరుగా ఒక్కొక్క సమీక్ష వ్రాయించడం ఈ కవే తెలుగులో మొదలు పెడుతున్నా రనుకుంటాను కావ్యాన్ని ఆసాంతం చూచి చేసే సమీక్ష వేరు ఈ రక మైన ఖండగత సౌందర్య సమీక్ష వేరు. అయినా అన్న మంతా చట్టి చూడక్కరలే దన్న అతి సామాన్య జనోక్తి కిది చక్కని నిదర్శనం

ఈ ఖండంలో దయానంద వృత్తాంతం క్లుప్తంగా ఉంది. స్వామీదయా నంద సరస్వతి, భారతదేశాని కొక 'రూసో', ఒక 'లూథర్', మరొక 'మిస్మిస్కో'. ఆయనలోని వ్యక్తిత్వం రెండురకాలుగా కనిపిస్తుంది— ఒకటి మాతృదేశ దాస్యశృంఖల విచ్ఛేదనోన్ముఖం మరొక్కటి, ఆధ్యాత్మికాన్నత్య ప్రచార ప్రవణం— ఈ రెండింటికీ వింతగా ఏకత్వం సాధించిన అద్భుత వ్యక్తి దయానందుడు కవి ఈయన్ని గురించి మన సంతా కేంద్రీకరించి చెప్పినట్లు కనిపిస్తుంది అతడు, "బొట్టతేడాతోడ పుట్టె కల్లోలము లంచు చందనమునే అనుమతించిన" వాడు "శ్రీవిద్య మిగిలిన శ్రీవిద్యలేదని మోషించి మోషాను కొంచెపరచిన" వాడు "సంఘీభాషముననె తక్కు అస్వతంత్రత పో"దని, జాతి నంతటి నొక "బంటిగా నిల్చి" న వాడు— "పార్శ్వలిసంత బలవంతుడు" "ఎదురుముతం వంపింపుము చదువుము దుర్మార్గు డగునొ జ్ఞాపతిసేన్" అని గర్జించిన వీరసింహము అటువంటివాడు కొన్నివందల యేళ్ళకై నా ఒక్కడు దృవిస్తాడా! అని తిలక్ ప్రభృతులు అనాడు విచారించారు.

ఈ ఖండంలో చిత్రంచిన మరో రెండు పాత్రలు చాలా బల మైనవి మాతృదేశ స్వాతంత్ర్య సముపార్జనకోసం బ్రిటిష్ వాళ్ళమీద కత్తికట్టిన 'వాసుదేవ బలవంతరావు పొడేక్' దుర్రరిష్టునాయకుడు. తెల్లవాళ్ళతో యుద్ధం చెయ్యడానికి నైజాములోని రోహిలాల్ తో, సైన్యసహాయం కోరి పత్రాలు వ్రాయించుకున్నాడు. ఆదమరిచి సిద్దపోతున్న వాణ్ణి శత్రువులు బంధించ గలిగారు జనాభిప్రాయాన్ని కలషితం చేసే ఉద్దేశ్యంతో అతణ్ణి పెద్దబంది పోటుదొంగగా చిత్రించారు కాని, కోర్టుమాత్రం, అతణ్ణి చివరకు ఆంగ్లరా జ్యాన్ని కూలద్రోయ ప్రయత్నం చేసినందుకు శిక్షించింది అందుకే సంతోషించి పొడేక్,

‘దొంగతనము నిందను మోపి క్రుంగదీయ
కాంగ్లరాజ్యము కూలదొయఁ గడగె నని
ఋతమున న్నన్న శిషింప నెంచె మెచ్చి
కొందు కోర్పును కీడులో కొంత మేలు’

అని ఊరడిల్లగలిగాడు. నెత్తురును చలిముద్ద చేసేంత త్యాగశీలి పాడే. జైలులో అతడు మరణిస్తే, దేశం మొత్తంమీద జనం, తమ యిల్లో రావు వాటిల్లినట్లుగా సచేతానము చేశారు అత డిక తిరగలేడుగదా! అని తెల్లవాళ్ళ గుండె హాయిగా గురకపెట్టింది.

పాడే రోహిణిలతో ఒప్పందం వ్రాసుకునే సందర్భంలో, కవి వెంకో పంతు అనే మరో పాత్రను ప్రవేశపెట్టారు. ఇతడు వ్రాయసకాడు “చెదరిపోదు వలము నా వ్రాత పడిన యే స్థలమునా” అని స్వోత్కర్షను చూపించుకోగల శక్తిమంతుడు—ఇక్కడ కవికి, చారిత్రకసత్యాలనుండి దూరంగా, కాస్తనేపు రమణీయ మైన కల్పనను రూపొందిస్తూ ఆనందించే అవకాశం కలిగింది —

వెంకోపంతువ్రాతలో చతురత్వాన్ని తెలియజేస్తూ ఆయనకు భావపరు సైన ఈశ్వరభట్టు ఒక ఉదంతాన్ని ఉదాహరించాడు.

ఒక ప్రియుడు తాను ప్రేమించిన మగనారికి తన హృదయం తెలియ జేయాలనుకున్నాడు. తన గురువు వెంకోపంతు నాశ్రయించి ఆతనిచేత తన తరువున ఒక లేఖ వ్రాయించుకున్నాడు, “నేను నీదు భర్త నీవు నాదు భార్య వేగ వలయు పందరితీర్థము నరసిరాగ”—అని పందరితీర్థానికి లేచిర మ్మనీ, నీ నా సంబంధం భార్యాభర్త సంబంధమే కాగల దనీ అందులో సూచించాడు ఆ పిల్ల కివ్యవహారము నచ్చలేదు కాగితం భర్తచేతులో పె ఊరుకుంది అతగాడు మండిపడి, ఊరి పెద్దల్ని కూడేసి ఇతణ్ణి రచ్చబండ రకు రమ్మని సవాలు చేశాడు. ఇతగాడికి ఊరుఊ రంతా వెన్నుపీడ విరిగిపడ్డ పోయింది. గురువు గారి కాళ్ళు పట్టుకున్నాడు. వెంకోపంతు శిష్యుని వెన్ను ట్టి, నేను వ్రాసిందే, కామాలు పెట్టి రచ్చదగ్గర చదవ మని తరిమాడు

దాంతో ఆ వక్కణ కాస్తా

నేను, నీదుభర్త, నీవు, నాదు భార్య, వేగ వలయు పందరితీర్థము నరసి రాగ—
అని మొత్తం అర్థాన్నే మార్చుకుని ఆమాయకింగా అందరికీ కనిపించింది

ఊరి పెద్ద లంతా, చనువుతో ఆవిడకు ఉత్తరం వ్రాశాడే గాని ఇందులో దురర్థ మేదీ లే దని ఆ కాగితాన్ని చించిపారేసి, కేసు మాఫీ చేసేశారు — అటు వంటివాడు వెంకోప తు. వెంకోపతువరంగా,

“పోషణములు పడుద్యయ

భాషు లగు వశీశకున్, సభంగాభంగ

శ్లేషములు, ‘రుకూన్’ తెలివికి కాషము లీ వెంకు పంతుక ర్తృక లేఖల్ -”

అన్న కవివాక్యం, ఆయన కవితానికీ వర్తిస్తుంది ఈ కవి శ్లేష వాడ టంలో టిట్ట వ్యంగ్యాన్ని కూడా తన రచనలో ఎక్కువగా చిత్రిస్తారు. ఈయన కలంపోటు తిని, కీచురాళ్ళు ‘ఈ వేశ నీ రాజ్య మెవరిది గాదు చూది’ అని సమకాలికస్థితిని వ్యంగ్యంగా సూచించగలవు, ఇక్కడే గురువువల్లి పైకి వచ్చి గురువును పదనెట్టే రాజకీయపు శిష్యురికాలు మెరుస్తాయి మామిడిచెట్టు పండ్లను కాసి నట్లే, మంచి మాస్తర్లు శిష్యులకోసం సద్గుణాలను కాస్తారు అయితే ఈ మాస్తర్లలో కొన్ని తేడాలు కూడా ఉన్నాయి. అన్ని విషయాలూ బోధించే టీచర్లు వేరు, అనాడు ఆంగ్లం చెప్పే టీచర్లు వేరు

“అత్తరు లేకయే వలచు నాంగ్లము చెప్పెడివాని దుస్తు లత్యుత్తమపంక్తివా డతడు, పూము నమస్కృతి చేయు తీరె వేరు” —

మామూలుపంతు శృంఠా ఆవమానవిషపానంలో పరమ శివమూర్తులు!

ఈ కవి పలుకుబళ్ళు కొన్ని కొత్తవి మనం చింతగింజ వేస్తే మునగని చిక్కని మజ్జిగ నెరుగుదుము. కాని ఈయన అటువంటి చిక్కని ‘దాయి’ నెరు గును. అంతే కాదు, “గమగమలాడు మేల్జరద తమ్మంమును”, కూడా ఎరుగును — భూమిలో ఖనిజం దాక్కున్నట్లుగా ఈయనదృష్టిలో దైవం కాలంకడుపులో దాక్కుంటాడు

ఈ కవి రచనలో ఉర్దుపదాల వాడుక కొంత విరివిగానే కనిపిస్తుంది ముసల్మాను చేత పద్యం చెప్పిందాల్సి వస్తే దాన్ని మణిప్రవాళ శైలిలో, ఉర్దూ లోనే నడపడం తమాషాగా ఉంది—

ఖాన్ ఆనే వాడు,

“జాతావలూ మై గుడ్నూర్

లాతావలూ ఫోజు రోహిలా డక్కనియోం

కా తయ్యార్ రహనా” అని చేతిని కదిలించి”—

మరీ వివరించాడు. భద్రవాల్, బందాచేయ్, జీబుగా, పట్టిలుకొట్టు, మతలబూ
వకాలతు, ఫర్మాయింతు, రుకూన్, వంటి మాటలు ఈయన పద్యాల్లో ఎబ్బెట్టు
తనం లేకుండా అందంగా ఒదిగి పోయాయి. ‘పనిపట్టు’, ‘నిలువు నడ్డమ్ము నంగుళ
మొదుగు’ ‘మూడు చెఱువుల సీక్కుతాగు’, వంటి తెలుగు పలుకుబళ్ళు మధురంగా
వినిపిస్తున్నాయి.

మరొకమాట! దృశ్యకావ్యాల్లో కన్పించే శిల్పం, ఈ కవి యిక్కడొక
చోట చూపిస్తున్నారు. సాధారణంగా నాటకాల్లో పూర్వ ప్రసంగా న్ననుసరించి
పాత్ర ప్రవేశిస్తుంది అదే విధంగా ఇక్కడ ఒక సంఘటన ఉన్నది. దయానంద
సరస్వతి మరణించిన తరువాత సంతాపసభ అధ్యక్షుడు ప్రసంగిస్తూ

“ధర నెడనె దయానందుడు

తిరుగుచు తిరుగుచునె యరువదియు నిండక, యి

త్తరి రాజకీయరంగము

సురడింపగ వచ్చునో తదుపముడు లెస్సల్.”

అని వాకొన్నాడు. వెంటనే

“—అచ్చటకున్ వ

చ్చెను గంగాధర తిలకుని

తనయుడు బలవంతరావు”

అని కవి ఒక్క మాటన్నాడు ఇదీ ఇక్కడి నాటికీయంక్షణం. చారిత్రకేతి
వృత్తాన్ని స్వీకరించి సాధ్యమైనంత రామణీయకాన్ని సృష్టిస్తూ కావ్యాలుగా
మరిచే ఈ కవి స్థానం ఆంధ్రసాహిత్య చరిత్రలో గణనీయమైనది

ఇదీ ఆనందసౌందర్యసమీక్ష.

కాంగ్రెస్ ఖండము

శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్ర మూర్తిగారు “వందేమాతరమ్” అను గ్రంథమును వ్రాయ మొదలుపెట్టారు అది 18 అధ్యాయములు ప్రతి అధ్యాయమునకు “ఖండము” అని పేరు పెట్టారు అందులో కాంగ్రెసు ఖండము కూడా ఒకటి అది 9వ అధ్యాయము అది కాంగ్రెసుపుట్టుకను గూర్చిన కథ తరువాత అధ్యాయములలో సైతము కాంగ్రెసు ప్రసక్తి వచ్చినప్పు డెల్ల ఆ కథకు సంబంధించినంత వరకు అప్పటి కాంగ్రెసు కార్యకలాపములను గూర్చి పేర్కొనడం జరిగింది

ఇది చరిత్రకు సంబంధించిన విషయం దీనిని వీరభద్రమూర్తిగారు పద్యా లలో వ్రాశారు. పద్యాలు వ్రాయడం తేలిక కావచ్చు కాని కవిత్వం వ్రాయడం కష్టం కవి తనకు యిష్టం వచ్చిన కథను కల్పించుకొని గానీ, లేక అదివరకే ప్రచారంలో ఉన్న ఒక కథను తీసుకొని గానీ కవిత్వంలో మనోహరంగా వ్రాయవచ్చును కాని రాజకీయ సమావేశాలలో జరిగిన చర్చలను తీర్మానాలను పద్యాల్లో వ్రాసి అందులో కవితా సౌందర్యమును ప్రతిబింబింపజేయడం దుస్సరం కాని శ్రీవీరభద్ర మూర్తిగారు “వందేమాతరమ్” లోని “కాంగ్రెసు ఖండము” రచనలో అనేక చోట్ల వారి కవితావైభవమును ప్రదర్శించి కృతకృత్యు లయినా రని చెప్పు వచ్చును.

ఒక చిన్న బడి పెర్మానన్ కళాశాలగా రూపొందిన సంఘటనను తిలకి గార్చుచుచిష్టంకరులు నెలకొలిపిన బడి- “ఒక మహాకళాశాల యయ్యే సహ్యానగ జనిత మలతియూట గోదావరి యైన యట్లు” అని వర్ణించా రాయన తిరికుమహా

ప్రతిభను గూర్చి “రెండుబాహువులును తేనరియు మరాటి పత్రికలు” “సార్వజనిక సభయును” “దక్క-సెడ్డు కేషనలు సొసైటీ” ఈ క్షణము లనన్యదృఢమహారాష్ట్రచైతన్యమునకు” అన్నా రాయన. రనడే స్థాపించిన సార్వజనిక సభలో కేశవచంద్ర సేనుమరణమును గూర్చి జోహారులెంపించేటందుకు ఆగార్ గర్ మొదలగు మహామహులు పాల్గొన్నారు. ఆ తీర్మానమును గూర్చిన లాటికచర్చలను మనోహర మైన పద్యాలలో వివరించారు వీరభద్రమూర్తిగారు.

ఆ సభ ముగిసేసరికి ప్రొద్దు గ్రుంకింది. ఆ సభలో పాల్గొన్న వారంతా ప్రముఖ తత్వశాస్త్రవేత్తలు-ఆకాశాన చుక్కలు కనిపించినై. అప్పు డా ిత్యాన్ని ఎంతో శ్రమచితంగా యిలా వర్ణించారు కవి

“ఎన్ని కనులూ లోకా లేలు నీళ్ళరునుకు
ఎన్ని ఆనందలూకాలో పున్నెముల గనులకు,
ఎన్ని కోరికలో జనులకు—
అన్ని పొడిచె చుక్క, లబ్ధముకాట పూలతోట.”

హ్యూం కళాశాల విద్యార్థుల నుద్దేశించి వ్రాసిన ఉత్తరం, సురేంద్రనాథ్ టెనర్జీ సార్వజనికసభకు పంపగా ఆ సభాకార్యదర్శి శ్రోతలకు చదివించిపించాడు. అందులోని సారాంశమే ఈ పద్యం.

“ఏ జాతికి తగు పాలన
మా జాతికి వచ్చి తీరును— అలస్యముతో
మీ జాతి ముడిచికొని మము
వాజమలన్ చేసినా రెవరొ యనదగునే”

హ్యూమ్సుగూర్చి దాదాభాయి అన్న మాటలను కవిత్వంలో యిలా వ్రాశారు మన వీరభద్రమూర్తిగారు.

“కేకిసల మధ్య మరియున్ వాకొనె నారోజి, యెంతవాడోహ్యూం! లో
దాకొనిన అశ్వ భారత మై కలుకులు చిమ్ము దేహ మాంగ్లంబయ్యున్” —

కాంగ్రెసు చరిత్రను గూర్చి వ్రాసినా మాట మఱొకటి ఉందీ గ్రంథంలో

“అతి మానవదర్శావిరహితమౌరామాయణం బిదే, దాయాదుల్ దితి నొంద
మిది మహాభారత మిదె-కాంగ్రెసుచరిత్ర”

మొదటి కాంగ్రెసులో జరిగిన తీర్మానములు దారాళంగా పద్యాలలో వర్ణించబడడం గ్రంథకర్త అపతిమాన ప్రతిభావిశేషమునకు సాదృశ్యం. ఉదాహరణకు :

“లండనులో నన్న ఇండియాకొన్నిలు వైశమే రద్దు
కావలయు ననుచు.....-

తీర్మానముల్ వ్రాయబడియె”

దాదాభాయి నౌరోజీ ఉపన్యాసాన్ని ఉల్లేఖిస్తూ “నవురోజీ సభాత్మకు నిజ పచనమనసార చందనచర్చ సలిపె” అనిముగించారు మూర్తిగారు. ఈ విధంగా ఈ కాంగ్రెసుఖండంలో కనబడుతూన్న కవిత్వపు తకుకులను ప్రత్యక్షం చేయడం ప్రారంభిస్తే గ్రంథంకంటే సమీక్ష పెరిగిపోతుంది.

కనుక ఒక్కదే నా సలహా: గ్రంథం చదివి ఆనందించడంకంటే మార్గాంతరం లేదు.

చదివేటప్పుడు కూడా జాగ్రత్తగా ఓపికతో చదవాలి తిక్కన భారతం లోని పద్యాలు వలెనే అపవరిసిన చోట ఆపి చదవడం అరివాటు లేక పోతే అర్థం కావడం కష్టం

ఈ గ్రంథమునకు సమీక్ష వ్రాసే నెపంతో ఈ గ్రంథాన్ని చదివే అవకాశం అయ్యాచిరంగా నాకు లభింపచేసిన ఈ గ్రంథకర్తకు నా కృతజ్ఞతాభి నందనాలు.

Swami Ranganathananda
Rama Krishna Math

Secunderabad
Hyderabad-500003

Combined 'Introduction' to the Chapters on Sri Rama Krishna and Swami Vivekananda.

In "Vandemataram" by Sri Mudigonda Veerabhadramurthy we have a magnificent story of India's struggle for freedom in a kavyam of eighteen chapters. Among the fighters for freedom are not only the political leaders, but also the spiritual teachers like Swami Dayananda, Sri Ramakrishna, and Swami Vivekananda.

Sri Veerabhadramurthy introduces Sri Ramakrishna as the one who, through his sadhanas and teachings, roused the kundalini. He presents Sri Ramakrishna as the Narayana and Swami Vivekananda as Nara.

The author presents the several facets of Swami Vivekananda's personality, his life as a man, and his raising the concept of freedom, from the merely political to the level of the spiritual, to the heights of all-round freedom.

Several of the verses in the section on Swami Vivekananda have been broadcast by the Hyderabad station of the All - India Radio.

The author couches these ideas in mellifluous Telugu, they are not like the usual poetic compositions, but the author sang the poems on Sri Ramakrishna at the Ramakrishna Math, Secunderabad, Hyderabad, on 24 March 1977.

Sri Krishna, Sri Rama, and Bhagavan Buddha, in the past, inspired the creative minds of our country to bring out beautiful pieces of poetry, painting, sculpture, and great books of philosophy and spirituality. The artists of modern India are slowly feeling the same fascination in Sri Ramakrishna, Arada Devi the Holy Mother, and Swami Vivekananda, venerating the life of Swami Vivekananda, one of the disciples of Sri Ramakrishna, namely Babu Akshaya Kumar Sen, had a fascination in his book **Ramakrishna Punthi**, in easy flowing Bengali verse, to which Swami Vivekananda had a great appreciation (Letters of Swami Vivekananda pp 28 and 288-89, 1948 edition).

"The **Ramakrishna Punthi** that Akshaya has sent is very good, but there is a slight defect in the sakti at the opening, which is a great defect. Tell him to remedy it in the second edition. Always bear this in mind, thinking before the gaze of the world, and inspiring every one of our actions and utterances. Remember this and work."

"Just now I read Akshaya's book. Give him a hundred thousand embraces from me. Through his pen, Sri Ramakrishna is manifesting himself. Blessed is Akshaya! Let him recite that **Punthi** before all. Well, I do not know how to do it. I cannot tell in words how joy I have experienced by reading his book. Well done, Akshaya! Go from village to village and proclaim to all Sri Ramakrishna's teachings; can there be a more blessed lot than this? Dear dear Akshaya! I bless you dear brother! May the Lord sit in your tongue! There is no need whatever of your becoming a sannyasin."

"Ask Akshaya to write these few points in the third edition of his book **"The Feet of the Lord"**."

"1. Whatever the Vedas, the Vedanta, and all other incarnations have done in the past, Sri Ramakrishna lived to practise in the course of a single life."

"2. One cannot understand the Vedas, the incarnations, and

such like things without understanding his life, For he was the explanation

'3. From the very date that he was born sprung the satya-yuga. Henceforth, there is an end to all sorts of distinctions and everyone down to the candala will be sharers in the Divine Love. The distinction between man and woman, between the rich and the poor, the literate and the illiterate, Brahmins and Candala - he lives to root out all. And he was the harbinger of peace - the separation between Hindus and Mohammedans, between Hindus and Christians, all are now things of the past. That fight about distinctions that there was prolonged to another era. In this satya-yuga, the tidal waves of Sri Ramakrishna's love have unified all.

'Tell him to expand these ideas and write them in his own style.'

Here is a profound guidance and inspiration for all writers.

—:ॐ:—

అనువాదము

శ్రీముదిగొండ పీఠభద్రమూర్తి రచించిన 'వందేమాతరం' కావ్యము భారతస్వాతంత్ర్య సమరమును వర్ణించు పదునెనిమిది ఖండముల ఆధునికపురాణము వలె నున్నది స్వాతంత్ర్యయోధులలో గొప్ప రాజకీయసాంఘిక నాయకులే గాక దయానందస్వామి, శ్రీరామకృష్ణుడు, వివేకానందస్వామి మున్నగు ఆధ్యాత్మికప్రవక్తలు కూడ నున్నారు

శ్రీపీఠభద్రమూర్తి ఇందు శ్రీరామకృష్ణుని తన సాధనప్రబోధములచే జాతికుండలినీశక్తిని ఉత్థాపించిన మహనీయునిగా ప్రవేశపెట్టియున్నారు. ఆయన యందు శ్రీ వివేకానంద రామకృష్ణులను ఆధునిక నరనారాయణావతారములుగా చిత్రించియున్నారు

కవి స్వామివివేకానందుని వ్యక్తిత్వమునందలి వివిధ విన్యాసములను, సామాన్యమానవులయెడ నాయనకు గల ప్రేమను, స్వాతంత్ర్యభావమును, కేవల రాజకీయరూపమునుండి ఆధ్యాత్మికప్రమాణమునకు, అనగా సర్వతోముఖమైన ఆత్మసామ్రాజ్యస్వాతంత్ర్యోన్నతికి ఉద్ధరించిన విధానమును చక్కగా వర్ణించియున్నారు.

స్వామివివేకానందభండమునందలి పెక్కు పద్యములు హైదరాబాదు ఆకాశవాణినుండి ప్రసారము చేయబడినవి.

కవి ఈ భావములను మధురమంజుల మైన తెలుగుభాషలో వ్యక్తము చేసియున్నారు ఇది సామాన్యకావ్యముల వలె ఊరక పరించుటకే గాక పాడుటకు కూడ నుద్దేశింపబడినది కవి శ్రీరామకృష్ణుని గురించిన పద్యములను నీకింద్రాబాదునందలి రామకృష్ణమఠములో 24-8-1977తేదీని గానముచేసినప్పుడు అందలి సంగీతమధుర్యమును నేను చవిచూచియుంటిని

పూర్వము శ్రీకృష్ణుడు, శ్రీరాముడు, బుద్ధభగవానుడు, వేదాంత ఆరాధ్మికగ్రంథములనే గాక సుందరకావ్యములను, శిల్పచిత్ర లేఖనములను, నాటకభంగిమలను, వెల్వరించుటకు మన దేశమునందలి ప్రతిభావంతుల కావేశము కల్గించియున్నారు. ఆధునికభారతమునందలి కళాభిజ్ఞులు మెల్లగా శ్రీరామకృష్ణుడు, శారదామాత, వివేకానందస్వామి, మున్నగువారియెడ ఆర్థిక ఆకర్షణమునే అనుభవించు చున్నారు. వివేకానందస్వామిజీవితకాలమునందే శ్రీరామకృష్ణుని శిష్యులలో నొకడైన 'బాబుఅక్షయకుమార్ సేన్' 'శ్రీరామకృష్ణపంథి' అను గ్రంథమున సులభములు ధారాశుద్ధిశోభితములు నైన బెంగాలీపద్యములలో ఇట్టి ఆకర్షణమును వ్యక్తీకరించియున్నాడు దానికి వివేకానందస్వామి ఈ క్రింది ప్రశంసావిమర్శల నొసంగియున్నాడు (వివేకానందస్వామిలేఖలు, వుటలు 284, 288, 289, 1948 ముద్రణము)

“అక్షయకుమారుడు పంపిన ‘రామకృష్ణపంథి’ చాలా బాగుగా నున్నది కాని ఆరంభమున శక్తిప్రశంస లేదు ఇది యొక పెద్దలోపము రెండవము దణమున దీనిని సవరింపు మని అతనితో చెప్పుము. మన మిప్పుడు సర్వప్రపంచవాసుల దృక్పథమున నున్నా మనియు, ప్రజలు మన ప్రతికర్మమును

ప్రతివాక్యమును, పరిశీలించుచున్నా రనియు సంతతము జ్ఞప్తియం దుంచుకొనుము దీనిని స్మరించి పనిచేయుము.

“నే నిప్పుడే అక్షయకుమారుని గ్రంథము చదువుచున్నాను అతనికి నా శతసహస్ర సమాల్లేషముల నొసంగుము. శ్రీరామకృష్ణుడు అతని లేఖని ద్వారా సత్యక్ష మగుచున్నాడు అక్షయుడు నిజముగా ధన్యుడు. ఆ పంథి నాతని నందఱి యెదుట పరింపు మనుము ఇలే! ఆం దసందర్భ మైన పద మొక్కటియు కానరాలేదు అతని గ్రంథమును చదువుటచేనే ననుభవించిన సంశోషమును మాటలతో చెప్పజాలను... అక్షయా! సేవాసు!... గ్రామమునుండి గ్రామమున కరిగి శ్రీరామకృష్ణనియుపదేశములను మోషింపుము. ఇంతకన్న ధన్యతర మైన కార్య మింకేముందును? ప్రియాతిప్రియుడ వైన అక్షయా! ప్రియసోదరా! నేను హృదయపూర్వకముగ ని న్నా శీర్షదించుచున్నాను భగవానుడు నీ జిహ్వపై నిల్చుగాక! నీవు సన్యాసివి కావలసిన అక్కట యేమియు లేదు ...

‘అక్షయుని సిద్ధాంతప్రచారము’ (The Propagation of the Faith) అను అతని గ్రంథముమూడవముద్రణమున ఈ కొలది యంశములను కూడా వ్రాయు మనుము.

(1) వేదములును, వేదాంతమును, ఇతరావతారము లన్నియు, పూర్వకాలమున చేసిన దంతయు ఒక్క జీవితకాలమున ఆచరించుటకు శ్రీరామకృష్ణుడు జీవించెను.

(2) ఆయన జీవితము నర్థముచేసికొనకుండ నెవ్వరును వేదములను, వేదాంతమును, అవతారములను, అర్థముచేసికొనజాలరు. ఏల యన ఆయన వాని కన్నిటికిని వ్యాఖ్యానము

(3) ఆయన జన్మించిన ఆ దినమునుండియే సత్యయుగ మవతరించి నది ఇప్పటినుండి అన్నిరకము లైన భేదములును అంతరించినవి. అందఱును దివ్యప్రేమను పొల్గొందురు. పురుషులకును స్త్రీలకును, పేదలకును భవిష్యత్తులకును, అక్షరాస్యులకును, నిరక్షరాస్యులకును, బ్రాహ్మణులకును, చండాలురకును గల భేదమును రూపుమాపుటకే ఆయన జీవించి యుండెను. ఆయన శాంతిదూత హిందూమహమ్మదీయులకును, హిందూకైస్తవులకును, నడుమ

“గం పార్థక్యము భూతకాలమునకు సంబంధించినది మాత్రమే. భేదము లున్న వనెడి యా పోరాటము అన్యయుగమునకు చెందినది ఈ సత్యయుగమున శ్రీ రామకృష్ణుని ప్రేమసముద్ర తరంగములు అందఱిని యేకిభవింపజేసినవి”

‘ఈ భావములను వివరించి తన శైలిలో వ్రాయు మని ఆతనితో చెప్పము’

రచయిత లందఱికిని ఇం దొక మహత్తర మైన ఆవేశమును, నిర్దేశమును, కలవు

“గోపాల చక్రవర్తి”

ఆధునిక భారతానికి ఆధ్యాత్మిక తేజస్సు ప్రసాదించిన తపోదనుడు, మహర్షి శ్రీ రామకృష్ణ పరమహంస చిరయశస్వి శ్రీ రామకృష్ణ సరమహంస. ఆయన అంతేవాసి ఆధ్యాత్మిక వారసుడు శ్రీ వివేకానందుడు భారతజాతీయా భిమానాన్ని సహస్రరోచిస్సులతో భాసింపజేయడ తో మహత్తరపాత్రవహించిన మహనీయులు ‘పంచమాతరం’ కావ్యంలో పరమహంస ఖండము ప్రధానభాగం కావడం సహజము, సముచితము కూడా. మానవతావాదం, సకలమత సమానత్వం, విశ్వ శేయస్సు భారతజాతీయోద్యమ ఉదాత్త ఆశయాలతో ప్రధాన మైనవి. ఈ ఆశయాల రూపకల్పనలో శ్రీ రామకృష్ణుని ప్రబోధం తన ప్రభావాన్ని అపరిమితంగా ప్రసరింపజేసింది ఇందుకు నిదర్శనంగా పరమహంస ఖండంలోని రామకృష్ణ మహర్షి బోధననే గమనించండి -

“కాళికాదేవి యందఱి కన్నతల్లి

యామెరూపమ్ములో మన మరయవలయు

క్రిస్తును మహమ్మదును సర్వవస్తువులను

ఆపుచంటిలో సున్నవి యన్ని రుచులు”

“మాధవుడు మానవులయందు మనును, దాన

మానవులకుఁ జేసిన సేవ మాధవుండు

తనకే చేసిన యట్లు కైకొనును, ప్రజకు
సేవ సేయుడు పేదలు చెంగలింప...”

“మతము జాతీయతా మూలమంత్ర మయ్యు
నన్యమతములవారితో నైకమత్య
మొప్పునప్పుడె యదాని గొప్పతనము
తత్వ మేకత్వ మిదియ భిన్నత్వమందు...”

భారతజాతీయోద్యమంలోని, స్వాతంత్ర్య సమరంలోని వివిధచరిత్రా
త్మకసంఘటనలకు, మహానాయకుల, మహాపురుషుల చిరస్మరణీయపాత్ర
లకు ప్రతిబింబాల వంటి రమణీయ పద్యచిత్రాలు పరమహంసభండంలో
అనేకం -

“ఫాలము చందన తిలక

శ్రీలము, మానసము సంకలిత హిందూవి
ద్యాలయము, మదన మోహన

మాలివ్యా, మాటకారిమానిక మనియెన్...”

అని పండిత మదన మోహనమాలివ్యాను కవి పాఠకులకు పరిచయం చేస్తున్నారు.

పద్యాత్మకంగా, అందులోను రసవత్తరకావ్యంగా జాతీయోద్యమానికి
అక్షరరూపం కలిగించడం సులభమైన విషయం కాదు. సంక్లిష్టమైన ఈ
కార్యాన్ని శ్రీ వీరభద్రమూర్తిగారు సరసనీయంగా నిర్వహించారు -

“మన చెల్లిచెడి పన్నుతోఁ బ్రభుతబర్మాన్ మట్టి, రహ్యచమూ
జనితకాశము నెట్టె గాని మన యీ పై రింపరానట్టి లే
మిని పోగొట్టెనె? మిక్కిలిచె, నిది యేమి? పన్నులం బెంచు పా
లన మంచున్ మరికొంత వాకొనియె మాలివ్యాబలవ్యా హృతిన్”

జాతీయోద్యమంలోని విభిన్న రాజకీయసమస్యలను ప్రస్తావిస్తున్న సంద
ర్భాలలో, ఆంగ్లేయ పాలకుల దుష్కృతులమీద భారతనాయకుల మాటలలో
శ్రీవీరభద్రమూర్తిగారు కురిపించే సునిశిత విమర్శలను వ్రత్యేకంగా పేర్కొ
నాలి. శ్రీవీరభద్రమూర్తిగారి సున్నితమైన వ్యంగ్యానికి ఒక చిన్న ఉదాహరణ -

“చేని యజమానునకు సాగు సేయువాడు
కట్టుబడి ధాన్యమును బోలె కార్యదర్శి
కాంగ్రెసున వైన నిర్ణయ సంగ్రహంబు
నేటనేట వైస్సాయి కందింపవలయు”...

అందమైన రేఖాచిత్రాలుగా పద్యచిత్రాలను రూపొందించడంలో
వీరభద్రమూర్తిగారు ప్రదర్శించిన ప్రతిభకు మరొక నిదర్శనం-

“ఆయన లాలా లజపతి

రాయాఖ్యుడు, యువకుల మగరాయి, దయానం

దీయ మతము తీయన నం

దీయ రసాలంబు, భారతీయ బలంబున్”

ఇంగ్లీషు, తెలుగు సంస్కృతం ముప్పిరిగొన్న పద్యాలు గూడ వీరభద్ర
మూర్తిగారి లేఖనినుండి మధురంగానే వెలువడినవి. ఇందుకు ఒక మచ్చుతునక-

“ధీఫ రై పోవుచు సమితిన్

దఫరిన్ వైస్సాయి ద్రోహనద్దం బనె, స

చ్ఛిఫ యిద్ది, ధన్యవాదము

లు పుల్లములు వాని కిడె, నెలుం గిటు లొదవెన్”

జాతీయోద్యమకాలంనాటి కాంగ్రెసుసభల ప్రాధాన్యాన్ని గురించి ప్రత్యే
కంగా కవి వివరించారు ఒక్కమాటలో, నాటి కాంగ్రెసుసభ విశిష్టతను వీరభద్ర
మూర్తిగారు ఈ క్రింది పద్యంలో వివరిస్తున్నారు ఎంతో ఉదాత్తంగా—

“జరుగు బొంబాయి నాగామిసభ యటంచుఁ

దెలువబడె, నల్లె యిచ్చటఁద్రదిదినయుతము

కాంగ్రె సలిరె దత్తాత్రేయకాంతి యనగఁ

బదియుతొమ్మిదినూర్ల శిష్యగణ మొప్ప”...

కారాగారంలో బంధితు లయిన స్వాతంత్ర్యయోధుల సత్యశక్తికి నివాళి
వందిది, మణిపూసవందిది ఈ క్రింది గీతం .

“జైలునాల్గుగోడలమధ్య నత్యశక్తి
విద్యుదుద్రేకసంపృక్తి వెలుగుచుండి
సకలభువనసంచాలనసంభ్రమముగ
నురవడించును వెలుపలి కురికినపుడు”...

పదచమత్కృతి తొణికిసలాడుతున్న గీతాలలోనుంచి స్థావరాలక
న్యాయంగా పట్టి తీసిన ఈ క్రింది పద్యాన్ని చిత్తగించండి-

“ఒకలగమందుఁ బ్రజల
గొములను దెలిపి తిలకు గొట్లే నార్బన్
గకొనినమెయిఁ బలికిరి
గింగులు రాజనీతికిన్ వారి నుడుల్”

జాతీయోద్యమంలోని ప్రజాశక్తినిగురించి, నాయకుల సామర్థ్యాన్ని
గురించి, శ్రీ వీరభద్రమూర్తిగారు అచంచల మైన ఆత్మవిశ్వాసంతో పలికిన
పద్యాన్ని ప్రస్తావించకుండా ఈ స్థూలసమీక్ష అసంపూర్ణమే

“హక్కులు బ్యాంకుచెక్కులుగ నప్పటికప్పుడు చేతి కందవో
యిక్కడి పాలనాసమితియింగ్లిషువారలు ధిక్కరించినన్
దక్కినవారు భారతజనాభ్యుదయంబు వ్రతంబుగాఁ గ్రియన్
మిక్కిలినాడు, రచ్చఁబ్రజ నేతలు క్రిక్కిరియించునాడునున్...”

భారత జాతీయోద్యమమహత్తరదారిత్రకగాథలకు పద్యాకృతి పందే
మాతరంకావ్యం అందులోనిది పరమహంస ఖండాన్నిగురించి విశేషించి చెప్ప
వలసిన మాట - ఇది రసవత్తర మైనది ఉత్తేజకరమైనది. ఉత్కృష్టప్రయో
జనాత్మక మైన ఈ కావ్యాన్ని కమనీయంగా సృష్టించిన శ్రీ వీరభద్రమూర్తి
గారికి నా హృదయపూర్వకఅభినందనలు అభిషేకులు

డా॥ దివాకర్ల వేంకటాచార్యునిగాదు,

M.A. (Hon'rs) Phd.

Formerly professor And Head Of The Department Of Telugu,
Osmania University

లోకమాన్య ఖండము

మహాకవి శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగా రాధునికాండ్ర కవిపుంగవులలో మూర్త్యులు. సాంప్రదాయికకవిలాస్యవంధిని బహురసవత్కావ్యతూల్యం ద్వారా తెలుగు నేలం ప్రసరింపజేసియు, శివుని ఓంకారమంటానినాదమునుఁ దలపించు మధురగంభీరకంఠముతోఁ బలుచోట్ల కావ్యపరమమొనరించియు వారసపద్య మైన యశస్సు నార్జించినారు. కవిత్వముతోపాటు మితిమీరిన దేశభక్తియు వారి కాజానప మై వారిచే పెక్కు మహాకావ్యములు వ్రాయించినది

“జననియు జన్మభూమియును స్వర్గముకన్నను గొప్ప,
హైమ మైనను పరభూమి తుప్ప”

అను నది వారి హృదయములో చిరరూఢమైన భావము. అంతరమైన యీ దేశభక్తి జ్వాలయే ప్రాయము కై వ్రాలిన యీ ఉత్తర జీవితమున వారినోట పందేమాతర మను నష్టాదశఖండమండిత మైన యీ మహాకావ్యతేజస్సును వెల్లడించినది పందేమాతరమ్-ఎంత చక్కనిపేరు! మంచువలె నివతాళించిన పి కిపందనెత్తురు నైన నుడికెత్తించు నెంత మనోజ్ఞనామము! ఈ పేరే వారి కావ్యముమనతను వేనోళ్ళ వక్కాణించుచున్నది

‘పందేమాతరమ్’ కావ్యమునందలి ఖండములలో లోకమాన్యఖండము విశిష్టమైనది. తిలక మహాశయున కా బిరుద మత్యంత మన్వర్థమైనది ఆయన భారతస్వరాజ్యసౌధమునకు మూలస్తంభము. ఎంత దేశభక్తుడో అంత దైవ భక్తుఁడు ఎంత దైవభక్తుడో అంత మహాపండితుడు. ఆయనపలుకులు పరదేశీయుల హృదయములకు ములుకులు, దేశభక్తిపూరితులైన దేశీయుల హృదయముకురములకు రత్నపుత్రకులు. ఆయన నాటిన స్వపరిపాలనా

వీణమే, మొక్కయై, మ్రోనై, మహాప్రళయై భారతీయులకు స్వరాజ్యస్వాదు
వలము నందించినది

శివాజీ రాజకీయమహానాయకుడు భారతజాతీయ వీరశేఖరుడు. ఆయన
పేర నెన్ని ఉత్సవము లొనరించినను భారతీయుల మహామహాని ఋణము
తీర్చుకొనజాలరు గణపతి భారతీయుల కాద్యారాధ్యుడైన దేవతామూర్తి.
ఆయన విఘ్నాంధకారమూర్తాండుడు మతరాజకీయాలకు సంబంధించిన యీ
యరువురు మహాసీయుల యుత్సవములు నీ ఖండమున వర్ణింపబడినవి యుత్స
వముల సందర్భమున తిలకు, పరంజపే, సావర్కారు, సురేంద్రనాథుడు,
మున్నగు నాయకశిరోమణు లొసంగిన షహోపన్యాసములు వట్టి వాగ్విన్యాస
ములు కావు, భారతీయ హృదయారణి గణములందు మందములై అజిగియున్న
స్వాతంత్ర్యాగ్నికణములను తెరిలింపజేసిన పవిత్రాజ్ఞాధారావిన్యాసములు; పార
తంత్ర్యమహాంధకారమున కుద్వాసనములు. వీరభద్రమూర్తిగా రీ యుపన్యా
సములలో వ్యక్తీకరించిన భావము లెంత శక్తిమంతములో అంత రక్తికాంత
ములు వారిపద్యము లాయా సందర్భములందు స్వాతంత్ర్య దేవత నావ్యృ
నించు స్వాహంతనిగమమంత్రధ్వనముల కాలవాంఛము లై పరితం హృదయ
ముల నుప్పొంగజేయును.

గణపతి ఉత్సవముల సందర్భమున నొసంగబడిన తిలకునుపన్యాస
మందలి.

"మూషికము బొజ్జవేల్పును మోయు లేమి!

యనుచు హితులార! మీరు నన్నడుగవచ్చు

భరతఖండోద్ధరణ కార్య భరణమునకు

నలలియును బలివంతు డై నల్లె యిదియు."

నను పద్య మెంతగంభీరార్థభూయిష్యమో వేఱుగా చెప్పనక్కఱలేదు.
ఇందలి యుపన్యాసములందలి పద్యము లన్నియు నిల్లె అంతరార్థధ్వని
జాబ్బర్యమానము యింపు నింపుచున్నవి. ఇవి వీరభద్రకవివక్త్రాశ
ములు కావు దుష్టదృష్టాధ్వంసకాంక్షింభిత వీరభద్రదేవముఖాగ్ర
ములు. వాని నన్నిటిని వివరించి వ్యాసమును దీక్షిీకరింపను సహృదయుల

కొక్క పద్యమును స్థావరపురాకన్యాయనుగా చూపితిని. అలతలగ్నికణ మవసీధరోన్నతమైన కార్వాసపుంజమును భస్మసాత్కరించుటకు చాందా?

ఈ ఖండమున తిలకు, సావర్కారు, గోభే, దివోస్కరు, చాపేకరులు పట్వర్ధన్, బావచ్, పరంజపే, భందార్కర్, శంకరన్నాయర్, నాటూసోదరులు థాకూర్ సాహెబ్, అగమ్యానందపరమహంస., అరవింద ఘోషసోదరులు, మహా త్మగాంధీ, మున్నగు మహానాయకుల ప్రసక్తియున్నది గాంధీజీ యప్పుడే దక్షిణాఫ్రికానుండి యరుదెంచెను అచ్చట భారతీయులు వసు పాట్ల నతడు వర్ణించిన తెలుగు హృదయవిదారకముగా నుండును. ఆ మాటలు విని బిల్ క తత్రుత్యుల తప్పక యుద్ధరించెదనని వాగ్దాన మొనరించెను చాపేకర్ సోదరులలో నగ్రజుని జాడ తెలిపి యొక్కనీచు డిరువదివేల రూప్యముల గ్రహించెను తిల కా చాపేకరును కౌగలించుకొనగా నతడు

“స్వామీ! నాకు భగవ

ద్గీత చాలు కనుక కద్దుకొందు

జన్మించి నీనుఁ గనుగొందు”

నని పలికియుండెను. తిల కాతని శవమునకు దహనసంస్కారము జరిపించెను.

“వ్రేటుగొన్నట్టి గవరనమోముతల్లిపులి

గాండ్రించి కన్నీరు త్రావుచు వినిచె వాసుదేవునకు

సుతమణీ! ఇర్వది నేలల తెవ్వడు

పాల్పెను వానిని వధింపరా! తక్షణ మనుచు”

పల్కెను. ఆ తిలకుపత్రికలో చాపేకరు లసమాన భారత

భక్తు లని సన్మతించెను లజపతిరాయ్

“హత్యచాటునం దున్న

దనంత దేశభక్తి”

యనియు “నవయుగోదయమున కిది నాంది” యనియు ప్రస్తుతించెను.

ఈ ఖండమునందలి మట్టము లన్నియు నొకదానిని మించి వే తొక్కటి వీర రసోద్దీపకములుగా నున్నవి దివోస్కరు చాశేర్కథానామక గ్రంథమును రచించి అందు “స్వరాజ్య” పదమును వాడెను, అరవిందసోదరులు బ్రిటనులో

యుండి స్వాతంత్ర్యలాభమునకై కృషి చేసిరి దాదాభాయ్ నవ్రోజీ లాహోరి
కాంగ్రెసు సమావేశమున కరుదెంచెను. ఈ విధముగా లోకమాన్యఖండము
భారతస్వాతంత్ర్యనాటకమునకు నాంది యై విరాజిల్లు చున్నది

కవి యిందు కథాకథనమునఁ జూపిన కౌశలము ప్రశంసనీయమై
యున్నది. తిలకునకు సంబంధించిన కథాసన్నివేశముల నన్నింటిని వారు
చక్కగా వివరించి యున్నారు తిలకు కారాగారబద్ధుడై యున్నప్పుడు ఆతని
స్మృతిపథమున గడచిన వృత్తాంతము లెన్నో త్వరితశ్వరితముగా ప్రసరించి
నవి. వాని నన్నిటిని వివరించుటలో కవి గతగాథాస్మారక మని చెప్పదగిన
“Flash back” విధానము నవలంబించి కథాకథనమున కొక వైశిష్ట్యమును
చేకూర్చియున్నారు

శ్రీ మూర్తిగారి జగద్విదితి మైన పద్యశిల్పమును గూర్చి నేను వేఱుగా
చెప్పవలసినది లేదు వారి పద్యములు ధారాశుద్ధి శోభితములై, విరివైనప్రౌఢ
లాపరిపూర్ణమైన కూర్పుతో గూడి మనోరంజకముగా నుండును. వా రచ్చటచ్చట
వాడు శబ్దార్థాలంకారాలు వారి కవిత కంటితనరాని వన్నె చేకూర్చుచున్నవి

“రచిత శిల్పభూరిప్రస్తరచితరుచిత

రుచిత సింహాసనమున సౌ రుచితముగ శి

వాజి యుండె సభాజన బహుసభాజ

నమ్ముతో”

ఆను పద్యము యమకాలంకారముతో గూడి యత్యంతమనోజ్ఞముగా
నున్నది

“పక్షపాతము మానవవ్యాధి గాగ

పక్షపాతము మానవత్వమున వ్యాధి”

అనుచో పక్షపాత పక్షపాతశబ్దముల ప్రయోగము రమణీయ మగుటయే
తాక భావగంభీరముగా గూడ నున్నది

“అతని హృదయము జాతీయతాభ్యుదయము

తత్సమాఖ్య శివాజీ, తదనఘు వాజి

ధర్మసమితి దూకె, నెదిరిరై ర్యము యము

నాస్రవంతీప్రవాహమునందు దూకె”

అను పద్యమునందలి శబ్దాలంకారముమాట యటుండ నర్థవైచిత్రీ
శివాజీపరాక్రమక్రమమునకు బంగారుపతాక వోలె నున్నది.

“తనువో ధనమో మనమో” 181. ప.

అను పద మున

“స ందనచాలక మైన మోకు దానన కాదే”

యను న ంతరన్యాసము మనోహరముగా నున్నది

“ ట్టివేల్పు తలవ పుట్టెడు బుద్ధులు”

“గంగాతటజనితర్పిత త

రంగిత మాశీర్వచః పరంపర తోడై

పొంగులుగా కెట్లుండు”

మున్నగునవి శ్రీ మూర్తిగారి జాతీయపదప్రయోగమునకు తార్కాణ
ములు మాక్కుముల్లరు మొదటి శ్రుతిప్రతిని పంపగా నార్యులు వసించిన
దుపొత్తరద్రువమే యని విదితము చేయు గ్రంథమును తిలకు బంధనముననే
రచించెను దానిచే

“నెదలకు బలె దివాచీల కెన్నో రంగులు వేసి తిలకు”

అనుట యెంతో భావగంభీరముగా నున్నది.

“నిన్ను భజించు చుంటిమి గణేశ్వర! ప్రాణసపుత్రపుష్పని
ష్పన్న సమర్చనన్, జివరి జన్మము చేయకు దీని మాకు బ్రెన్
గన్నుల మ్రోత గర్జనముగా భరతోర్వి స్వతంత్రతాప్తిదా
కన్నవమేఘముల్ కురియుగాత! నిరమ్మదమస్మదంగముల్”

(258 ప)

అను పద్యము వారి భావగాంభీర్యమునకును ధారాశక్తికిని పరమనిదర్శ
నముగా నున్నది

“మా యిండ్లు సదా నై పుల్లంబు లగుత! త్వత్పూజనకై”

అను ప్రయోగమందలి ధ్వని యద్భుతముగా నున్నది. కవి యిందు
మధ్యాక్కటలు, ద్విపదలు, స్రగ్ధర మున్నగు పృత్తమలను గూడ వాడి
యున్నారు. ‘వందేమాతరం’ వారి కవితా ప్రతిభ పరాకాష్ఠనందిన మహా
కావ్యము అది దేశమున సముచితగౌరవము నంది వారి కిపారయశస్సత్కా
రముల నొదవించుగాక! యని యాశించుచున్నాను

ఆరవిందఖండము

ప దేమాతరంసరస్సులో శ్రీ ఆరవిందఖండం ఒక ఆరవిందమే. ఆఖండఆరవిందమే. పరప్రభుత్వానికి మహజర్లను విన్నవించుకునే దశనుంచి జాతీయఉద్యమాన్ని ఉద్ధరించి స్వాతంత్ర్య మనేది ఒక రిచ్చేదానం కాదు, అది స్వశక్తితో సాధించుకోవలసిన సిద్ధి అని జాతికి ప్రవచించిన ప్రవక్తలు శ్రీ ఆరవిందులు అగ్ర శ్రేణికి చెందినట్టివారు అటు మహారాష్ట్రలో బాలగంగాధర్ తిలక్, ఇటు వంగదేశంలో శ్రీ ఆరవిందులు ఆనాడు సంపూర్ణస్వరాజ్యానికై శంఖం పూరించిన అతివాదులు, అందే కార్యవాదులు మితవాదులు ఎక్కువగా పాశ్చాత్యభావనలచే ప్రభావితులవడంతోపాటు పాశ్చాత్య ఆధారవ్యవహారాలకు, రాజకీయసంప్రదాయాలకు లోబడి వుండేవారు కాని స్వరాజ్యలక్ష్యసాధనకు స్వదేశ-ఆత్మను పునరుజ్జీవింపజేసుకోవాలి అని భారతీయసంస్కృతినైపు జాతి దృష్టిని మళ్ళించిన దృష్టలు తిలక్, శ్రీ ఆరవిందులు విద్యాభ్యాస మంతా లండన్లోనే జరిగినా, స్వదేశంలో కాలిడినప్పటినుంచి శ్రీ ఆరవిందులు భారతీయసంస్కృతితో తాదాత్మ్యం పొంది భారతీయులుగా జాతికి ప్రతిష్ఠను ఇనుమడింపజేశారు. ఆధ్యాత్మికం సాంఘికం వేరు కావని, రెండూ ఒకటే నని మళ్ళీ గీతాదర్శని పూర్ణయోగాన్ని ప్రబోధించారు శ్రీ ఆరవిందులు. శ్రీముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారు ఈ వివిధ విషయాలు దర్శించగలిగిన సమ్మేళనదృష్టి, ధిట్టి, చూపు చురుకు, మాటలు కరకు కాబట్టే స్వాతంత్ర్యభావనకు ఆధ్యాత్మిక దర్శనాన్ని సాహిత్యపరంగా సమన్వయించగలిగారు

"ఎవడు యోగాశ్వముననుండి భువిని పడెనో

వాడె యిత డరవిందు డై వలెనాడు" (302పుట 241వద్యం)

శ్రీ ముదిగొండవారు అధునాతనలకన్న కూడ ఒక అడుగు ముందు. "సు బ్లైండ్" అని పదప్రయోగం చేశారు

'సభ ద్విధా, యొక వైపున పిల్లికూరలున్'
మరొక సందర్భాన
"భరత భరణికి..."

"చాక్షువనంబువంట యెంతో సీధు వంత దొరకు"
'దొరకు' - 'దొర'కు అని కూడ
"పసి లేనిది సేద్య మగునా; సు లేనిది ఖాద్యమాన"
"అబ్రిటిషుపాలనంబు"

శ్రీ ఆరవిందులు విద్య జాతీయ విద్యగా ఉండా అని భావించారు.

"జాతి స్వతంత్ర శీవనము సల్పుకొనన్ దగువిద్యమనకిప్పుడులేనిదివిద్య"

లజపతిరాయిని గురించి వ్రాస్తూ,

గీ॥ 'అతడు లజపతిరాయి దుర్మతివరాయి"

అని భావస్ఫూర్తిని ప్రస్ఫుటం చేశారు రచయిత. స్వామి వివేకానందను గురించిన వ్రస్తావనలో.-

క॥ "అటు వేదాంతము నిటు ని

వృటి భారత రాజకీయ బాధాంతము నొ

క్కలె నుడి స్వామి పలికె"

ముదిగొండవారి పాశికి శబ్ద మెన్ని విధాం ద్వనిస్తుండో. గీతగీతాన వినవచ్చు. శ్రీ సురేంద్రనాథ బెనర్జీ

"పూర్వజన్మ తపస్వి యిప్పుడు వచస్వి"

మాటలు ముచ్చెనుటలు పోయకుండా, వాటి కవి ఆయా స్థానాల్లో ముచ్చటగా చోటు చేసుకుంటే ఇది రచయిత సహజరీతి

‘అమవసనాటి చీకటుల కందపు పున్నమినాటి వెన్నెల’

ఏ భాష అయినా తనదిగా చేసుకోవా లనుకొనే చంపకము

“పాతలాంతర్లకు క్రొత్తలాంతర్లు శీరిక గాగ”

ముదిగొండవారి మధ్యాక్కర, మధ్యమధ్య అక్కటే “Rogues of First waters” ఆనేదానికి ముదిగొండవారి తెనిగింపు.

ఆ.వె॥ ఇటుకు బ్రిటను నుండి యేలవచ్చు జనంబు

మొదటినిట వచ్చు మొసలిమచ్చ”

కమ్మని తెనుగు తనానికి ఒక కందము

క॥ “నీ బలగమె నా బలగము

నీ బాసయె నాదు బాస నీ బాటకును

న్నా బాట కలియు నరవిం

దా! బృంహితసుగుణబృంద! యని తిల కనియెన్ ”

గీ॥ “ఒక పనికి బుడ్డిదీపమె యొనరు గాని

యెన్ని బుడ్డిదీపము లైన నేమి “గ్యాసు

లైటు” కాదు, కాంగ్రెసు గ్యాసులైటు, దాని

వెలుగునందు స్వరాజ్యపు పెండ్లివిందు.”

స్వాతంత్ర్యసాధనలో స్వయంగా పాల్గొనటం వలన ముదిగొండవారిలో వీరభద్రమూర్తి కన్పిస్తారు ఆ స్వానుభవం తోడయినందువల్లనే మో రచనలో శబ్ద, ఆర్థ, భావ అలంకారములతో పాటు, అక్షరరమ్యతతో పాటు రాజకీయ రమ్యత కూడా చదువరులను ఆకట్టుకుంటుంది. ఈనాటివారి తెక్కువగా తెలియని శ్రీ ఆరవిందుల దేశభక్తిని జ్ఞాపకం చేయగల దీపిక. శ్రీ ఆరవింద ఖండము

తెనుగు సంస్కృతం అగ్గభాషల తీరుతెన్నులను, పాత కొత్త కవిత్వ రీతులను మేళవించుకున్న మహాకవి ముదిగొండవారు

విద్వాన్, శిరోమణి

శ్రీకేశవవంతుల నరసింహాస్త్రిగారు

భవానీమందిరఖండము

“ఇచ్చటి మట్టి, బుట్టి, యిచ్చటి గాలికి

వాన కెండ కెదుగువారు, తనను

మఱచిపోయి రనుచు మరిమరిఁ దడవె నా

యంబ భారతాంబ యా భవాని”

అని తన హృదయం చీల్చి బయటికి ప్రవహింపజేసిన, దేశమాతృశృం
ఖలావిమోచనోద్యమంకోసం ఉఅకలు పెట్టుతున్న కరుణరసం సర్వత్ర వ్యాపిం
చిన భవానీమందిర వ్యాసభావాలనూ, మహర్షి అరవింద ఘోష్ ఆ వ్యాసంలో
వ్యక్తపరచిన దేశహితైకబోధదీధితులనూ, స్వాతంత్ర్యరక్షాదీక్షాకంకణకింజీ
కృణనములనూ మెఱుపులు తగ్గనీక, ధ్వనులు సన్నగిల్లనీక తెలుగుతొటలో
ప్రసరించునట్లు చేసిన దీ భవానీమందిరఖండం ఆనాడు అరవింద, వారీంద్ర
సురేంద్రనాథబెనర్జీ, బివినచంద్రపాల్, అశ్వినీకుమార్, మొదలయినవారు
చూపిన మాతృదేశభక్తిని, కర్ణాప్రభువు చేసిన దోహదారంభమునూ కన్నుల
యెదుట నిలుపుతున్న యీ కావ్యఖండంరచయితకు అనువాదంలో, అనుభవంలో,
అభిజ్ఞతలో, ఉపజ్ఞలో, ఉత్సాహంలో ఉన్న మెలకువలనూ, పలుకుల తియ్యద
నాన్నీ వేనోళ్ళ వెల్లడిస్తున్నది. చదివి ఆనందించండి!

ఇంగ్లాండ్ ఖండము

శ్రీవీరభద్రమూర్తిగారు నాకు చిరకాలమిత్రులు. ఆయన స్వతంత్రులు అందుచేత కవి. లేకపోతే కవికావడంచేత స్వతంత్రులు. ఈ కావ్యంలో, ఈ ఇంగ్లాండుఖండాన్ని నా కిచ్చి నీవు దీనికి పీఠిక వ్రాయాలి అన్నాడు. సరే నన్నాను.

లోకంలో జరిగిన ఒక ఇతివృత్తాన్ని తీసికొని దాన్ని చందస్సులో పెడితే అది కావ్య మవుతుందా? అనేది పెద్దప్రశ్న. ఆ యా సంఘటనలను నేను యథాతథంగానే చిత్రించాను సుమా! అని కొంతమంది "పుట్ నోట్సు" కూడా వ్రాస్తారు, మహాకవులై కూర్చుంటారు వాళ్ళు. బ్రతికున్న కాలాల్లో జరిగిన చరిత్రలను స్వీకరించి కావ్యత్వ మాపాదింపగల వాళ్ళు వాల్మీకి, వ్యాసుడు ఇద్దరే ఇద్దరు. ఇప్పుడి వీరభద్రమూర్తిగారు సాహసించి ఈ కాలంలో జరిగిన ఈ చరిత్రను పుచ్చుకున్నాడు. దీనికి కావ్యత్వం సంఘటించిందా? లేదా అనే ప్రశ్నను గురించి విచారించవలసినవారు తక్కిన మట్టాలకు పీఠిక వ్రాసేవారు. అదృష్టవశాత్తు ఆ బాధ్యత నాకు అసలే లేదనను గాని చాలా తక్కువ. అది కూడ నేను పక్కకు నెట్టి ఈ ఇంగ్లాండుఖండంలో నేను మెచ్చుకోగల్గిన అంశాన్ని వ్రాస్తున్నాను. ఎందుకయ్యా? అంటే ఇతరులెవరైనా దీని సొగసు తెలిసిన వాళ్ళంటే ఉండవచ్చు. కాని చాలా మందికి తెలియదు. అందుకని చెప్తున్నాను. కొంతమందికి కొన్ని కొన్ని "ప్రజుడీసెస్" ఉంటాయి. ఇందులో అన్నీ ఇంగ్లీషుమాటలే ఏం బావుంది అంటారు. మఱి ఇది ఇంగ్లాండు ఖండ మాయే. ఇందులో ఇంగ్లీషు మాటలు లేకుండా వ్రాస్తే ఏం బావుంటుంది? శ్రీనాథుడులాంటివాడు గోదావరీఖండ మైన భీమఖండాన్ని సంస్కృత సమాసాలతో ముంచివేశాడు. శివకవుల తరువాత వచ్చిన ఈ శ్రీనాథుడు తన పరవడిలో తక్కిన కవులను నడిపించినవాడు మఱి. వదిలేద్దాం.

ఈ ఇండ్లాండు ఖండాన్ని మొదటినుంచి చివరిదాకా చూచాను. ఇందులో నున్న చమత్కార మేమిటంటే ఆసలు కథ అంగుళమంత ఈతెలుగు దేశంలో గజానికి నలుగురు మహాకవులున్నారా; వాళ్ళ పేర్లు తక్కినచోట్ల వినపడ్డా వినపడకపోయినా రేడియోమేళాల్లో తరుచుగా వినపడుతుంటాయా! వీరిలో ఎవరికైనా ఈ అంగుళం కథను వ్రాయటానికి ఒక్క గీతపద్యం సరిపోతుంది మహా అయితే. మఱి ఈయన 288 పద్యములు వ్రాశాడు ఈ పద్యా లన్నీ కూడా ఇండ్లాండుదేశమునందలి ప్రకృతి రామణీయకముయొక్క వర్ణనమే. ఈ వర్ణనము సొగసంతా అట్లా ఉంచి మొదటినుండి కొనవరకు కథాంశమైన “గోభే లజపతిరాయిల” దౌత్యవైవర్యాన్ని సర్వత్రా వ్యజ్యమానము చేస్తూ ఉంటవి. ఇంత వర్ణనములోను ఈ చిన్న కథాంశాన్ని దుసికిలించుకొని పోకండ, పోషించుకుంటూ వ్రాయడం కవియొక్క కావ్యనిర్మాణ మర్మజ్ఞతల నిదర్శన మని చెప్పుతున్నాను. మొదలు పెడుతూనే వాళ్ళెక్కిన ఓడ

“తరంగముఁ ద్రోసికొనుచు వేగన్

గమించుచుండె కడగండ్ల నీది ధీరుండు వోలె”

ఈ మాటల్లో వారి దౌత్యం ఎదురునడకలు నడుస్తున్న దని వ్యంగ్యం ఇదే చివరి పద్యంలో ప్రతిపాదిత మయింది ఆద్యంతాలు పొసగించుకొంటూ మధ్యమధ్య వైకి లేలుస్తూ, అంతరనుస్యూతితో వ్యంగ్యం చేస్తూ ఈ కథాభావన కొనసాగుతుంది పూలల్లో దారం లాగా. పూలు, పిట్టలు వాని రంగులు, కూతలు దారాన్ని గుర్చిన పూలు. తరువాత సముద్రవర్ణనము. ఈ వర్ణన మంతా అందాల కుప్పే. ఈ అందా లన్ని ఎక్కడ విప్పిచెప్పను?

“భువన మను హండలో నీరు పోసి వైని

మంట పెట్టి కాచుచు నుండె కంటపడని

వేడొ, నరు డైనచో క్రిందఁ బెట్టు మంట

మంట ద్యుమణి, నీ రంబుధి, వంట మొయిలు”

అను ఈ భావమేమిటి? ఈ రచన యేమిటి? ఈ భావ ఏమిటి? కాటూరి వేంకటేశ్వరరావుగారి భావలో ఐతే “మూడూ పరాఖర్తుగా ఉన్నాయి” అని చెప్పాలి. విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి భావలో నయితే “సుంకుదేరి ఉన్నాయి” అని చెప్పాలి. మరి నీ భావలో ఏమంటావయ్యా? అంటే, నన్నయ్య గారి పద్యం గుర్తుచేసికొని “మేలు” అంటాను ఎంతమంది సముద్రాన్ని వర్ణించలేదు? ఏ కవిలీరు ఆ కవిదే అయినా ఈ పద్యం చదివినప్పుడు ఈ వీరభద్రమూర్తిగారు ఇంత కవా అనుకుంటాను.

“శ్వేతముఖుల లండనులక్ష్మి స్ఫీతసౌధ

వీధికూటస్థ వెన్నెల విరివి ద్రావి

విరుగబడినవ్వి నది తమ్ము నరసి యనుచు

తలచె లజపతిరాయి సందరపు దరిని”

మరల నిచ్చట కథార్థ మైన దౌత్యవైభవం సుపరిస్తుంది కాని ఈ వాఙ్మార్గం చూద్దాం ఇది ఎంత స్వభావ రమణీయముగా మన్నది! ఇంత దూరము ఇన్నిరోజులు సముద్రం మీద ప్రయాణము చేయున్న వాళ్ళకి ఎంత దూరం చూచినా సముద్రమూ ఆకాశమూ చూచిమాచి అలసిపోయిన వాళ్ళకి ఒక్కమాటు ఒక మహాపట్టణమయొక్క మహాన్నతి సౌధసమదాయశోభ కంటికి పారాల్తాడనము చేయగా ఆ వెన్నెలలో వారి కట్టనిపించుట సహజమే. ఇది వట్టి అలంకార రచన కాదు, “వెన్నెలవిరివి ద్రావి” అనుట కవితామయ మైన రచన ఇందు మైరేయము తప్పకాల్సివి ఈ నల్లముఖములను చూచి విరగబడి నవ్వుతున్న ఆంగ్లయువతిమదవిలాసగర్వాతిరేకములు కొట్టవచ్చి నట్లు కనిపిస్తున్నవి.

మఱి ఈ కవికి ఇంగ్లాండు దేశములో మన్న పూలతో, పిట్టలతో, చెఱువులతో, పొదరిండ్లతో, పచ్చికబయళ్ళతో తోటలతో, చెట్లతో, వాని నీడలతో, పొగమబ్బులతో, వసంతకాలపుచెందలతో, నదులతో, సెలయేళ్ళతో ఎంత హృదయదమ్ముమైన పరిచయం ఉందో చదువుతూ ఉంటే ఆశ్చర్యం

వేస్తుంది. ఈయన చిన్నతనములో 17, 18 ఏళ్ళ వయస్సులో ఊరికే చూసి వద్దా మని ఇంట్లాండు పోయాడట అప్పటి అనుభవం ఇదంతా. ఈ 70 ఏళ్ళ వయస్సులో వ్రాశాడు. ఈ మధ్య యాభై ఏళ్ళ కష్టాలు సుఖాలు ఎన్ని వచ్చినా అతిలోకమైన ఆ చిన్ననాటి అనుభవాన్ని ఇంత ప్రత్యక్షంగా దాచు కుని దాచుకుని భావనతో పండించి ఈ ఖండంలో కొంతోశారు కవిత్వపు మద మంతా వారబోసిన ట్లున్నది ఈ రచన. ఎప్పుడో చిన్నప్పుడు ఇంట్లాండు వెడితేమాత్రం ఈ పూరి పే రెట్లా గుర్తున్నవి? వాటి రంగు లెట్లా గుర్తున్నవి? ఆరె! ఆ పిట్టలు, వాటి పేర్లు, వాటి కూతలు ఇవ్వన్నీ ఎట్లా గుర్తున్నవి. నాకు ముప్పై ఏళ్ళ స్నేహం ఉంటే నాతో ఇంత చనువుంటే ఎప్పుడైనా చెప్పాడా? వీరభద్రమూర్తిగారు. పోనీ సత్యనారాయణగారికి చెప్పాడా? వేంకటేశ్వరరావు గారికి చెప్పాడా? మరి ఇప్పుడెట్లు వ్రాశాడూ అని. దీనికి ఒక్కటే జవాబు. వాడు అసలైన కవి అయితే, వాడికి నీసలైన కవితాహృదయం ఉంటే వాడి చిన్నతనపు అనుభవములలో ఏమిటి! జన్మాంతరపుటనుభవములలో కూడా మునిగిపోతాడు “తచ్చేతస్మా రతి నూనమబోధపూర్వం భావస్థిరాణి జన నాంతరసౌహృదాని”. వీరభద్ర మూర్తివిషయంలో “బోధపూర్వం” అవటం విశేషం అంత కవితా హృదయాన్ని లోపం పెట్టుకొని ఒక పక్కనుండి అందులో మునిగిపోతూ పై సామాన్యులతో స్నేహం చేస్తూ వాళ్ళకంటే తక్కువ వాడి నన్నట్లు ప్రవర్తిస్తాడు ఇట్లా ఎంతసేపు వ్రాయను? ఐనా రెండు మూడు పద్యాలు ఉదహరించి చర్చించకపోతే తప్పి లేక వ్రాస్తున్నాను.

“తల్లులు కన్న పిల్లలను చాదులు పెంచిన రీతి మాధవ

పోర్తొల్లసితాహముల్ కనిన పూలను గ్రీష్మదినాలు పెంచు, సం
పుల్లవిచిత్రవర్ణసుమపూర్ణతటమ్ములు పెంచు ఖేమ్ముకున్
మొల్లము, దాని గొన్లుతికి పూన్పును సంజలు రెండు చేటికల్”

పై పద్యంలో మూడు చరణాలు పామాన్యప్రతిభావంతు డైన క?

వ్రాయవచ్చు. “సంపుల్ల... మొల్లము”, ఇంతవరకు పద్యములో చెప్పదల
కొన్న భావ మైపోయినది పద్యము పూర్తి కాలేదు. ఏమిచేయాలి? ఇట్లా

ఈ కవే రెండుమూడుచోట్ల పద్యట్లు కన్పడుతుంది. కొంత గడుసరిగానే దాటుకొని పోయినాడు. సమస్యలు పూరించట మనేది అష్టావధానాల్లో ఒక ప్రక్రియ. ఏదో కొంత కష్టపడి అర్థం లాగితే ఆ సమస్యలు పూరించవచ్చు. ఇక్కడ సమస్యతీరే వేరు. భావం అయిపోయింతరువాత పై పద్యరచనదర్జా చెడకుండా ఆ భావాన్నే తెగ సాగదీయకుండా పద్యాని కంతకీ తరుకు వచ్చేటట్లుగా ఆ భావం లోనే ఇమిడి పోయేటట్లుగా పూరించాలి.

“దాని గొ న్నటికి పూన్పును సంజలు రెండు చేటికల్” ఇక్కడ పై గుడా లన్నీ ఉండటమే కాదు. భావాన్ని సొగసుగా అలంకరించాడు కవి. ఈ మాట అంటే నా అభిప్రాయ మంతా చెప్పినట్లే. కాని కొంతమందికోసం కొంత వివరిస్తాను. ఇది అప్పమైన ఆంగ్లకవిభావమును తెచ్చి దానికి తెనుగుతనాన్ని అపాదించటం. అంటే ఆ ధేమ్మనది రెండు గట్లూ పూలతో నిండి ఉంటే, దాని నీళ్ళమీద, ఆ పూలమీద, ఉదయసాయంసంధ్యారాగశోభ పడుతూ ఉంటే, ఆ దృశ్యము అ నది పూలగొను తొడుక్కున్నట్లుగా నున్నది. అది ఇంగ్లీషునది. కాబట్టి గొను తొడుక్కోవటం. రెండు తటములు రెండు చేతులు. నీటి భాగము తక్కినగొను. దాని తరుకు సంజకాంతిలో ప్రకాశిస్తుంది కాబట్టి సంజలు చేటికలు. అదీ కల్పనలోని ఔచిత్యము.

“గొడుగున్ బట్టినయల్లెవృక్షము పొసంగున్ “మేరి తెంపైను”, నూ అడుగుల్ వెండియు నేబిదిన్ పొడుగు దీపారాధనాశాఖలన్ బెడగొ న్తంభము బాదరించునది “నార్యేస్సూసు”, నిల్వెల్లిపూ తోడుగే తెల్లని ‘బీము’, సృష్టి పరమాత్మున్ గొల్చు నెందేనియున్.”

“సృష్టి పరమాత్మున్ గొల్చు నెందేనియున్” అనునది పిండితార్థము. తక్కిన పద్యమునందలి అలంకారరచన వచ్చి దీనితోనికి గుర్తుకొంటున్నది. ఇది అలంకారంచేత అలంకారాన్ని అలంకరించుట. ఇది భావంలోని సొగసు. భావం వేరు భావన వేరుగా చూచినగాని ఈ రచన సొగసు తెలియదు. మఱి “మేరితెం పైను” “నార్యేస్సూసు” “బీము” ఈ వృక్షముల యొక్క సౌందర్యవైవిధ్యమును ఏకత్రావస్థానముగాచేసి భావచిత్రమును చేయటం ప్రతిభా లక్షణం.

“సాలము నుండి దూకి.....

పుణు లుజ్జ్వలింపగా”

నీళ్ళల్లో పూల వాసన ఈతలు కొట్టుతున్నదట. అంటే ఆ వాగ్రచన దానిఅంతట అది చాలా అందంగా ఉందనుకోండి. చుట్టూరా చెట్లనిండా పూలు బాగా వికసించి ఉన్నాయి. ఆ పూలు రాలి ఆ సువాసనతో నీళ్ళు ఘుమఘుమలాడుతున్నాయి. ఆ అనుభవం ఆ భావానికి పునాది. దానిపైన వచ్చిన ఉత్ప్రేక్ష కవితా భావం. ఇన్ని కలిసున్నాయి దాంట్లో. ఇది ఆట్టిపెట్టి “బడ్డెరిగా” రనేచిల్క ఉందట. దాని అందం వర్ణిస్తాడు చూడండి. ఎందుకు? చివరి చరణమును వ్రాసి వెనుక చరణముల భావమును అరికరించటానికి. ఇది సర్వాంధ్రమహాకవుల త్రోవ. అది సమాసములో చేయటం. ఆ సమాస మంత సుంకులేరి ఉండటం. ఈ కవి తప్ప మరి యొక దెవడూ ఈ ఖండాన్నిట్లా వ్రాయలేడు. ఇట్లు ప్రతిపద్యాన్ని ఉదాహరించి చర్చించవచ్చు. ఈ ఖండం ఇంగ్లీషులో వ్రాస్తే దానికి మంచి ప్రశస్తి వస్తుంది. ఇంగ్లీషువాళ్ళే ఆశ్చర్యపోతారు అని నా నమ్మకం.

శ్రీముదిగొండవీరభద్రమూర్తిగారు చాలా వింతజమైన కవి. నేనూ, ఆయనా చాలా కవిసమ్మేళనాలలో పాల్గొన్నాము. ఆయన ప్రాచీన చందస్సులో రాసినా, ఆధునికులను కూడా ఆకట్టు కోగలడు. ఆయన ఈ మధ్య వదన కవిత్వం కూడా వ్రాస్తున్నాడు. ఈ గ్రంథాదిన ఉన్న హృదయంగమం చదివితే, అది ఎవరో పైలాపచ్చీసులో ఉన్న కవి వ్రాసినట్లు కనబడుతుంది, లేక వినబడుతుంది. శ్రీముదిగొండవీరభద్రమూర్తిగారు ఇంటిపేరులోనే ముదిమి ఉన్నవారుగాని, పద్యంలో పదుమదనం ఉన్నవాడు. గాత్రం అన్నది శరీరానికి, కంఠానికి సమానంగానే వాడుతారు వీరి ఒక గాత్రం అంతంత మాత్రం-రెండవది-అక్షరాలాక్షేత్రం. అందులోఉన్న రాజసం వినవలసిందే-

ఇది పందేమాతరం అనే కావ్యం ఇది నేను సంపూర్ణంగా చదవలేదు. ఇందులో ఇంగ్లండు ఖండం అనే భాగాన్ని మాత్రమే నాకు కవిగారు ఇచ్చారు. ఆయన ఉద్దేశంతో అన్నమంతా చూడాలా ఒక మెతుకు చూస్తే చాలదా అన్నట్లు నాకు ఇచ్చినట్లున్నారు. నేనుకూడా కడదాకా చూడాలా కొంత చూస్తే చాలదా అని చూశాను చూసినంతదానిలో, వీరి వాసి కనబడుతూనే ఉంది.

సమగ్రాంధ్రసాహిత్యం రచించడానికి ఆంధ్రసాహిత్యంలోకంటే దొరికి సన్ని గ్రంథాలు చచ్చినట్లు చదివిన నేను ఏ గ్రంథమైనా తననుతాను చదివించు కోకపోయినా, ప్రతిపద్యం చతురక్షరసంయోగం చేసి మరీ చదివాను. ఏ పుట్టలో ఏ పా ముందో అన్నట్లు ఏపద్యంలో ఏభావం ఉందో అని ప్రతిపద్యం చదివాను. కొన్ని ప్రబంధాలు చదివినప్పుడు నాకు కలిగిన బాధ ఈ పర్యం చదివినప్పుడు నాకు కలగలేదని చెప్పడానికి సంతోషిస్తున్నాను. సంపూర్ణకావ్యం

చదవందే పరిపూర్ణ మైన అభిప్రాయం ప్రకటించటం నా అభిమతం కాదు. అయినా ఒకానొక పర్యం నా చేతి కిస్తూ శ్రీమూర్తిగారు చెప్పిన కొన్ని విషయాల వల్ల ఈ పర్యంలోని కృషి నా కర్థమైంది. ఆంధ్ర దేశపు ఆరుగురిపై కూర్చుని, ఊహాగానంలో ఈయన ఇంగ్లాండును వర్ణించలేదు. కథాకాలం నాటి ఇంగ్లాండును కన్నులారా చూసి కథకు కావలసినంత కవిత్యాన్ని వాడుకొంటూ కథనం చేశాడీయన. ఇది ఆయన చిత్తశుద్ధికి తార్కాణం. నేనుకాంగ్రెస్ కుటుంబంలో పుట్టి, ఖద్దరు పొత్తిళ్ళలో పెరిగినవాణ్ణి. దాస్యంలో పుట్టాను తిరుగుబాటులో పెరిగాను. స్వాతంత్ర్యంలో రొమ్మువిరిచాను.

ఈ కావ్యంలో కథ బహుశా నా కథే కావచ్చు.

కళాప్రపూర్ణ

డా॥ చాళరథిగారు, D.Litt.

(ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ఆస్థానకవి)

బెంగాల్ ఖండము

మనీషిరసము

పూజ్యులు, మహాకవులు శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారి కవితాదీప్తి దళదిశల వ్యాపించినది. ఆంధ్రసాహితీ లోకంలో వారి కవితాస్వాదన చేయని వారు అరుదు.

ఈ ఆధునికయుగమున కథాకావ్యములు తక్కువగానే వస్తున్నవి. కథానికాప్రక్రియ విడివడిపోవడంవల్ల కవితలో కథ తగ్గిపోయింది

అయినా తమ్మలవారి మహాత్ముని ఆత్మకథ, గడియారంవారి 'శివభారతము,' మధునాపంతులవారి 'ఆంధ్రపురాణము' ఇంకా ఎన్నో వెలువడి సాహితీరంగంలో చక్కని స్థానం ఏర్పరచుకున్నవి

అట్లే శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారి "వందేమాతర" మహాకావ్యం కూడా అగ్రశ్రేణికి చెందిన కథాకావ్యం (*Narrative Poem*)

భారతస్వాతంత్ర్యనంగ్రామగఢ ఆధారంగా శ్రీ వీరభద్రమూర్తిగారు వందేమాతరకావ్యరచన చేశారు ఇందులోని "బెంగాల్ ఖండము" ఈ కావ్యమునకు ఆయువుపట్టు.

బెంగాల్ ఆనేసరికే మన హృదయాలు జలదరిస్తాయి, తనువులు పులికరిస్తాయి. మన స్వాతంత్ర్యోద్యమంలో బెంగాల్ కు ప్రముఖస్థాన మున్నది. వంగీయులు త్యాగశీలురు ఉదేకపరులు, సమరమున దిట్టలు ప్రపంచప్రఖ్యాతి నార్జించిన సుభాష్ చంద్రబోసు వంటి మహావీరులు అక్కడ ఉద్భవించారు.

“వందల్ వేల్ బ్రిటనంబరంబులు రగుల్పన్ బావకజ్జాలితో
వందేమాతర మంచు భారతిని నివ్వాలించు మీ హారతిన్
సందృప్యత్ ప్రభుతంత్రయంత్రనప్రతిజ్ఞాయజ్ఞ పూర్ణామృతిన్
వందివన్ దగు వర్ణమాల యిరవొందన్ లేదు వంగప్రజా!”

అని వంగప్రజను ప్రశంసించారు వీరభద్రమూర్తిగారు అసలు
వందేమాతరగీతమును మనకిచ్చిన మహనీయుడు వంగీయుడు, మేధావులు;
శూరులు, కళాకారులు, కవిశిఖులు, కవితా, కథా, నవలారచనాధురీణులెందరో
ఆవతరించిన వంగభూమి భారతజాతికి గర్వకారణ మైన ప్రాంతము.

“సఖలు మీవి వజ్రాయుధప్రభలు కల్గి
టా మొదల్ కడపల్లెకుటాల చాక
నాసురేంద్రహాలింద్రము దేశభాగ
ధేయరంగీయులార! వంగీయులార!”

వీరభద్రమూర్తిగారి పద్యాలు వజ్రాయుధప్రభుల వలె నాకు కనిపిస్తాయి.
వంగీయులను “వంగకుడు,” లొంగకుడు అనడం ఎంతో సమంజసంగా, చమ
త్కార భాసురంగా వున్నది.

ఇంతకీ, పద్యరచనకు కాలదోషం పడుతున్న కాలంలో వీరభద్రమూర్తి
గారు కమనీయ మైన పద్యకావ్యరచనకు పూనుకోవడం ఎ-తైనా మెచ్చుకో
దగినది నేను పద్యపక్షపాతిని అయితే కేవలం పద్యాన్ని పట్టుకని వేరాడా
లనే చాదస్తం నాకు లేదు కాని వీరభద్రమూర్తి గారి పద్య రచనారీతికి మురిసి
పోతాను పద్యంలో చెప్పరాని దంటూ వుంటుందా అనిపిస్తుంది వీరభద్రమూర్తి
గారి “వందేమాతర” కావ్యం చదువుతుంటే

“వంగం బొక్కటియోనుగాక! భరతాంబాశృంఖలాల్ రెండుగా
కంగీభూతశతార మైన దిటు మార్తాండుం డటుం బొడ్చినన్
భంగం బొందద అస్మదుద్యమము, యంత్రాగార మాంగ్లావనిన్

భంగింపబడు, నొయ్యనన్ బ్రభుతతంత్రాగార మాంగ్లావనిన్
ఇలాటి పద్యాలు కంధగలవి, గుండెనుకదలించగలవి “బెంగాల్ ఖండము”లో
ఎన్నో వున్నాయి.

వంగభూమి రెండుతున్న- లగుటను భరించలేని ప్రజలు కావించిన పోరాట
మును కన్నులకు కట్టినట్లు వర్ణించారు వీరభద్రద్రమూర్తిగారు ఈ ‘ఖండం’లో.
వీరభద్రద్రమూర్తిగారి ప్రౌఢరచనారీతికి ఈ ఖండములోని

(1) ‘ఉదయించెన్ దినరత్నబింబము’ —

(2) ‘ఉడితుం డరభము డయ్యె’...

అన్న పద్యాలు చాలు శ్రీనాథాదులను జ్ఞప్తికితెచ్చు తెలి వానిలో కనిపిస్తుంది
తద్భిన్న మైన చల్లని తెలి మరొకచో కనిపిస్తుంది.-

“తోయజాపు బండి తూరుపుపల్లమ్ము

నుండి మిట్టు కెక్కె నుద్దతమున,

కూర్చొనిన నియంత కుంటివా డని మన

కెట్లు తెలియు? రథి వచింపకున్న?”

రసజ్ఞులను పులకింపజేయు పద్య మిది

రవీంద్రుని ఒక సుప్రసిద్ధకవితను ఈ ఖండములో వీరభద్రద్రమూర్తిగారు
గేయరూపమున అనువదించారు

“మేలుకొలుపుము నా దేశమును,

మేలుకొలుపుము నా తండ్రి!”...

“విశాలభావాచరణాభ్యుదయనవీనసుపథమున హృదయమున్ ఎవడి
నీవు నడపింతువో! అచటికి స్వామీ! అచటికి ఆ స్వేచ్ఛాస్వర్గములోనికి”

వీరభద్రమూర్తిగారు ఆన్యథాపాపదములయెడ మక్కువ చూపి చక్కగా ప్రయోగించిన ఘట్టము లున్నవి:-

“బుల్బులు,” “బిజిలీ” మున్నగు పదాలు వీరి పద్యములలో మనోహరముగా ఒదిగిపోయినవి

వీరభద్రమూర్తిగారే ఒకచోట అన్నట్లు “కావ్యజీవమ్మ మషిరసమ్మ కాదు మనీషిరసమ్మగాని”

“మనీషిరస”భరిత మైన బెంగాల్ ఖండము వందేమాతరమహాకావ్యమునకు ఆయువుపట్టనుట అలిశయోక్తికాదు.

Sri Bijoy Kumar Sinha

Colleague of sardar Bhagat singh

ఉద్యమఖండము

Udyama Khandam

All true historians of our country's freedom struggle do now recognise that there were two streams-one that originated earlier in 1857 as the Indian Revolutionary Movement and the second that was born in 1885 with the starting of Indian National Congress.

Recognising this approach the author of this volume of narrative in verses, has rightly composed poems under separate headings related to different phases of the two movements.

The 'Khandam' that follows deals with the inspiring story of the phase of revolutionary movement that is popularly known as one of struggle against Bengal Partition. The unique character of its methods was the combination of the open and secret wings. Publicly defending the authorities, militant journals propagated the mission of liberation in terms of national values. An intensive campaign for use of swadeshi goods was organised from village to village. Aurobindo Ghosh, as pioneer, formulated a comprehensive programme, including education, physical and spiritual culture, and use of swadeshi goods. As Shri R. R. Diwarkar's biography of Aurobindo shows, it was almost the programme put forward by Gandhiji in 1921.

At the head of secret movement was Barindra Ghosh who declared in Alipore Bomb case, as the Chief accused, that they were not 'terrorists' believing that their goal of

Indian Independence could be achieved by only the killing of a few Europeans. The revolutionaries stood for organising a countrywide revolution for ending the alien British rule in India and establish a government of the common people.

There were echos of the movement in other regions in the country including in Andhra and in Hyderabad state of those days. The author has done well in referring to this fact.

It may be noted that these revolutionaries worked as political sannyasis and their battle-cry was Vandemataram. For them no sacrifice was too great for breaking the chains of their mother goddess - the enslaved vast dear land that had been once their own and free politically. During these days the martyrs mounted the gallows with smiles on their faces, uttering their last words- "Vandemataram".

అనువాదము

మన దేశస్వాతంత్ర్యసమరం గూర్చి వ్రాసిన చరిత్రకారులలో యథార్థ వాదు లందరూ యీ సమరంలో రెండుశాత్రులున్నా యని గుర్తించారు. మొదటిది 1857లో భారత విప్లవ ఉద్యమంతోనూ, రెండవది 1885లో భారత జాతీయ కాంగ్రెసు స్థాపనతోనూ ఆరంభ మయ్యాయి.

ఈ విషయాన్ని యీ కవిగారు. కూడా గుర్తించారు అందుకే ఆయన యీ రెండు ఉద్యమాలకు సంబంధించిన సంఘటనలను రెండు వేర్వేరు కావ్యాలుగా రచించారు.

వందేమాతరం ఖండంలో బెంగాలు విభజనకు వ్యతిరేకంగా సాగిన మహా ధృత ఉద్యమం వర్ణించబడింది. ఈ ఉద్యమం యొక్క ప్రముఖ లక్షణం బహిరంగ, రహస్య విభాగాలు రెండూ కలిసి పోరాటంలో పాల్గొనటం. అది

కారుల ఆంక్షలను లెక్కచేయకుండా ఆనాటి విప్లవపత్రికలు జాతీయ లక్ష్యా లకు అనుగుణంగా విముక్తి ఉద్యమాన్ని ప్రబోధించాయి. స్వదేశీ వస్తువు ఖాదీకాన్ని ప్రోత్సహించే ఉద్యమం గ్రామగ్రామాన వ్యాప్తి పొందింది. ఈ ఉద్యమానికి మూలపురుషుడైన అరవిందభూష్ ఒక సమగ్ర కార్యక్రమాన్ని రూపొందించినారు. దీనిలో పిద్యావ్యాప్తికి, శారీరక, మానసిక, సాంస్కృతిక ప్రోత్సాహానికి, స్వదేశీఉద్యమానికి ప్రాధాన్యం యివ్వబడింది. శ్రీ ఆర్.ఆర్. దీవాకర్. తాను వ్రాసిన అరవిందమోషణీపితచరిత్రలో పేర్కొన్నట్లు, 1921లో. గాంధీజీ ప్రవేశపెట్టిన కార్యక్రమానికి, అరవిందమోష సూచించిన కార్య క్రమానికి ఎన్నో విధాలుగా పోలికలున్నాయి. అప్పటి రహస్య ఉద్యమా నికి అధినేత బారింద్రమోష్. ఆలీపూరుబాబుకెసులో ప్రధాననిందితుడైన ఖారీంద్ర కోర్టిమండు తెల్లవారిని చంపడంద్వారా భారతస్వాతంత్ర్యాన్ని నాధీంచ గలుగుతామని తమ షిశ్వాసం కా దీని ప్రకటించాడు. దేశ మంతటాకీ విస్త రించే ఉప్రమ ద్వారా బ్రిటిషుపంచాలనను అంతం చేసి సామాన్య ప్రజల ప్రభుత్వాన్ని స్థాపించటమే ఆనాటి విప్లవవాదుల ధ్యేయం.

ఈ ఉద్యమం ప్రభావం ఆంధ్రదేశం, హైదరాబాదురాష్ట్రంతో సహా దేశంలోని యితర ప్రాంతాలమీద కూడా ప్రసరించింది. ఈ విషయాన్ని రచయిత చదువరుల దృష్టికి తెవడం హర్షింప తగినది.

ఈ విప్లవవాదులు 'వందేమాతరం' అనే నినాదంతో రాజకీయసన్యాసు లుగా దీక్షతో పనిచేశారు. రాస్యబంధనాలలో వున్న తమ మాతృదేశాన్ని. ఒకప్పుడు స్వేచ్ఛాస్వాతంత్ర్యాలను అనుభవించిన మాతృభూమిని, తిరిగి బంధ విముక్తం చేసే షహత్కార్యాలలో ఎంతటి త్యాగానైనా వారు సన్నద్ధు లైనారు. ఆ రోజులలో యీ దేశభక్తులు ఓరునవ్వలతో, వందేమాతరం నినాదంతో ఉరికంట మెక్కారు.

శ్రీరావులు వేంకట నవ్యనారాయణరావుగారు

(జర్నలిస్టు)

చారాకులు - పితేడింగులు -

కలకత్తా కాంగ్రెసులో 'దాదాభాయి నౌరోజీ' స్వరాజ్యం అనే వాక్యాన్ని బయటకు తెచ్చాడు అదే నినాద మైంది ప్రబోధ మైంది కాంగ్రెసు వారం దరికి పాంచజన్య మైంది అప్పటినుండి జాతీయనకు ప్రాధాన్యం వచ్చింది. కాని ఎక్కడుండి జాతీయత? సంపాదించాలి జాతీయ సంస్థలు స్థాపించాలి. ఆ కార్యక్రమం ప్రారంభ మైంది. జాతీయవిద్యాలాలు ఏర్పాటుచేశారు- పంగజాతీయవిద్యాపీఠం ఏర్పడింది. 1905 ఆగస్టు ఐదవ తేదీనాడు విదేశీవస్తుబహిష్కరణోద్యమం వెనువెంటనే ప్రారంభమైంది. దీని ననుసరించి స్వదేశీ వస్త్రాం ఉత్పత్తి కార్యక్రమం, విదేశీ వస్త్రాలను, వస్తువులను అమ్మే అంగళ్ళ పితేడింగులు ప్రారంభమైనాయి ఆగస్టు 7వ తేదీ అప్పటి నుంచి గొప్ప పవిత్ర దినంగా

ఆక్షర శక్తి- ఆయుధ శక్తి

ఈ ఉద్యమ ప్రచారానికి పత్రికలు ఎన్నో సాహసించి బయలువెడలటం ప్రారంభించినాయి. 'బ్రహ్మభాండవ్ ఉపాధ్యాయ' సంపాదకత్వాన "సంద్య", 'భూషేంద్రనాథ దత్త' సంపాదకత్వాన "యుగాంతర్", 'అరవిందు'ల నాయకత్వాన "వందేమాతరం" పత్రికలు చంద్రనిప్పులు చెరిగిపోసినాయి. కాని ప్రభుత్వం అతితీవ్రమైన చర్యలతో వాటిని అణిచివేసింది అక్కడ అరవిందును ఆరెస్టుచేసిన సమయంలోనే మహారాష్ట్రంలో 'బాలగంగాధర్ తిలక్' ను, ఆంధ్రదేశంలో 'గాడిచర్ల హరిసర్వోత్తమరావు' గారిని అరెస్టు చేశారు అటు

తర్వాత ఆక్షర యుద్ధంలోనుంచి ఆయుధసమరం తలయెత్తింది అక్కడ కిక్కడ తెల్లవారిని చిత్రపథ చేయడం జరిగింది దీనికి గాను బాంబులు ప్రయోగించారు ప్రాణాలకు ఆశ వదిలి భరతమాతవిముక్తికోసం విప్లవాగ్ని కాల్పులు ప్రజ్వలించబడేశారు.

“మరశీధరుడు కాదు- మురారి”

ఈ సందర్భంలో ‘బిపిన్ చంద్రపాల్’దేశసేవను గమనించాలి. “న్యూ ఇండియా”పత్రికద్వారా ఆయన భారత జాతిని మేల్కొల్పారు. జాతీయతా, జాతీయవిద్యావిధానం, జాతీయసంస్కృతి ఈ అంశాలపైన శ్రీపాల్ ఎన్నో చర్యలు చేశారు. ఎన్నో గంభీరోపన్యాసాలు లిచ్చారు. ప్రఖ్యాత పత్రికాధిపతి శ్రీ ‘ముట్సూరి కృష్ణారావుగారు’ వంగభూమికి పరుగుతీసి, పాల్ గారితో కొంతకాలం సందర్శించి వారిని వెంటబెట్టుకొని 1907లో ఆంగ్లదేశానికి తినుకువచ్చారు. రాజమహేంద్రవరంలో పాల్ గారిచ్చిన గంభీరోపన్యాసం విని ఆ సగరవాసులు పుంకితులై వెంటనే ఒక జాతీయ విద్యాసంస్థను నెంకొల్పారు పాల్ గారు తరువాత మచిలీపట్నం వచ్చారు అక్కడ జాతీయ కళాశాల ఏర్పాటు చేయడానికి వారి రాక కారణం అది ఈ భారతదేశమంతటా ప్రఖ్యాతి గడించింది. అటుతర్వాత కృష్ణా పత్రిక సంపాదకత్వం వహించి కిలాన్ని దూసిన కత్తిగా, బటన్ వొత్తడానికి సిద్ధపరచిన పిస్తోలుగా తయారు చేశారు కృష్ణారావుగారిలో తీవ్రత, ధైర్యం, దేశాభిమానం, విప్లవశ్వాస మెల్కొల్పింది శ్రీ బిపిన్ చంద్రపాల్ గారే!

కృష్ణారావుగారు బిపిన్ చంద్రుసతో కలిసి సంచరిస్తున్నప్పుడు పాల్ గారి భీకరవాణి ఒకసారి ఎలా పలికిందో తెలియచేసే చిన్నసంఘటన నీక్కడ పొందు పరుస్తాను విరిద్దరు హుగ్లీనదిలో పడవలో ప్రయాణం చేస్తున్నారు సందేహే అయింది పడమటి దిక్కు ఎర్రబడింది. మరయమారుతం పీస్తోంది. హుగ్లీనది అలలు సరిగమలు వినిపిస్తున్నాయి ఆ సుందర ప్రకృతిని చూచి కృష్ణారావుగారు పరవశులై “అదుగో! మరశీధరుడు- సందేహే మదురగానాలు వినిపిస్తున్నాడు ప్రకృతి ఆ రాగాల తూగుటయ్యాలిలో వూగుతోంది” అన్నారు. పాల్ గారు ‘అవు’ అని కేక పెట్టారు. కృష్ణారావుగారు పాల్ గారి వంకిచూసి ఎందువల్ల? అందామనుకొంటున్నారు ఇంతలో పాల్ గారు గంభీర

స్వరంతో “మనకు (దేశానికి) ఇప్పుడు కావలసింది మురళీధరుడు- మురారీ దాసవసంతరి” అని తేక పెట్టారట కృష్ణారావుగారు అవునన్నట్లు తల పంకించారు. అదీ అనాటి పాల్‌గారి ఆవేశస్వరూపం అది వారినుంచి కృష్ణారావుగారు అందుకున్న విప్లవ సందేశం

“బందరున తెన్ను కల్కటాన్ వంగ భాష”

వంగభూమి నుంచి స్వదేశోద్యమం పలుకావుల్లోకి ప్రాకిపోయినా ముందుగా ఆంధ్రదేశంలోకి పరుగెత్తుకువచ్చింది అందులో బందరులో స్థిరమైన నెలవు సంపాదించుకొంది జాతీయకళాశాలకృష్ణాపత్రికలు రెండు స్వాతంత్ర్యజ్యోతులుగా వెలుగ నారంభించాయి. అందుకే వీరభద్రమూర్తి గారి కాండలో బందరులో చెలరేగిన ఉద్యమప్రభావాన్ని వర్ణిస్తూ

“బందరున తెల్గు

కల్కటాన్ వంగ భాష”

అన్నారు యెంతో పొండికగా “వందేమాతరం” ఉద్యమం భారతావనిలో ప్రతిగళం నుంచి వినిపించింది కోటానకోట్ల కంఠాలు విప్లవశంఖాలై వినిపించాయి- దూరదూరాలకు తీరతీరాలకూ! బంకించంద్రుని వందేమాతరం వెలుగులోకి రాక ముందు చాలామంది దేశభక్తులు స్వాతంత్ర్య గీతాలు వ్రాశారు. 1858లో ‘రంగలాల్ బంధోపాధ్యాయ’ తన ‘పద్మిని’ ఉపాఖ్యాన్లో ఒక గేయం వ్రాశారు “స్వాతంత్ర్యం లేని కాదుచీకటిలో ఎవడు జీవించ కోరుతాడు! ఎవడు తన కంఠానికి దాస్యశృంఖలాలు చుట్టకొని జీవించకోరాడు” అనే భావాలు ఈ గేయంలో గోచరిస్తాయి 1872లో ‘పామచంద్రబంధోపాధ్యాయ’ తన “భారత్ స.గీత్”లో ఒక జాతీయగీతం వ్రాశాడు గళమెత్తి పాడవోయి భారతీయుడా! ఈ పాట గగన మంటగ పాడవోయి. ప్రపంచమంతా స్వాతంత్ర్యవాదులు పీలుస్తోంది. ఇంక నిద్రలోనే మునిగి వుంది భారతదేశం” అనే భావంతో వ్రాసిన ఈ పాటలో ఎంతో ఆవేశం గొప్ప సందేశం ఉన్నాయి- రపీంద్రుని పెద్ద అన్న సత్యేంద్రనాథ రాగూర్ ఒక గేయం వ్రాశాడు. “భారత పుత్రులుగా అంతా ఏకం కండి! ముక్త కంఠంతో భారతమాతకిర్తిని ఉగ్గడించండి” అనేది ఈ గేయంలో తల్లివి. 1867 డైరెక్టరేట్‌లో ఈ గేయాన్ని

నవగోపాల్ మిత్రా' పాదారు. తర్వాత అనేక మాట్లాడే మేలాలో ఈ గేయం పాడి ప్రజల్ని ఉద్రేకపూరితుల్ని చేయడం జరిగింది. చాలా మంది ఈ గేయాన్నే ప్రథమ జాతీయగీతంగా వర్ణించారు అన్నీటికంటే ఆశ్చర్యకరమైన విషయం 'ఐకించంద్రుడే' దీన్ని జాతీయగీతంగా చేయాలని సిఫార్సు చేశారు

తర్వాత ఐకించంద్రుని 'వందేమాతరం' బయటకు వచ్చింది. 'ఆనంద్ మర్' రాయకి ముందే ఈ గేయాన్ని ఐకించంద్రుడు వ్రాశాడని చెప్పతారు. ఇది 1875లో జరిగివుంటుందని అంచనా. నిజానికి ఆనంద్ మర్ నవలకు ఈ గేయానికి సంబంధం లేదు. వ్రాసివుంచిన గేయాన్ని ఐకించంద్రుడు ఆనంద్ మర్ లో 'సంతానుల' నోట పాడించాడు. ఈ గేయానికి ప్రముఖసంగీత శాస్త్రుడు 'జామాబట్ట' చేత స్వర కల్పన చేయించాడు రచయిత ఈ గేయంలో వంగ సంస్కృత పదాలు చక్కగా మలచడంవల్ల చక్కటి నడక వచ్చింది. సంగీతం ఒక షణ్ణం హృదయాంసు కదిలిస్తుంది.- మరో షణ్ణంలో ఉద్రేక పరుస్తుంది.

మహాకవి నోట వందేమాతరం పాట:-

ఐకించంద్రమహాశయుడు ఆనందమరంలో ఉటంకించిన గేయం చాలా కాలానికి జాతీయగీతంగా మారింది. భవిష్యత్తులో ఈ గేయం చరితార్థ మవుతుందని ఆయన భావించే వుంటారు ఆయన కంటే ముప్పయ్యవత్సరాల తర్వాత పండినాయి 1905లో బెంగాల్ విభజన సందర్భంగా ఈ గేయం ప్రచారంలోకి వచ్చింది. పన్నెండవ అఖిల భారత కాంగ్రెసు మహాసభ 1896లో కలకత్తాలో జరిగింది. ఆ సభలో రవీంద్రకవిచంద్రు లీ గేయాన్ని చదివి సఖుల్ని హర్ష పూరితుల్ని చేశారు విభజనోద్యమం సందర్భంగా 1905లో కలకత్తాపుర మండీరంలో జరిగిన మహాసభలో వందేమాతరం గానం చేయబడింది. విభజనను ప్రతిఘటిస్తూ వంగ రాష్ట్రవాసులు ఒకరిచేతికి ఒకరు దీక్షాకంకజాలు కడుతూ "వందేమాతరం" అని నినాదాలు చేశారు ప్రభుత్వం ఈ పాటను సభలలో, సమావేశాల్లో పాడరాదని నిషేధించింది ఆనందమరం నవలలో ఒకపాత్ర మరణిస్తూ "వందేమాతరం" అని కేక పెట్టాడు స్వరాజ్యవిప్లవమహాసంగ్రామంలో ఎంతమంది వీరులో పోలీసుల రాతీదెబ్బలకు గురి అవుతున్నప్పుడు "వందేమాతరం" కేకతో తమ త్యాగాన్ని ప్రదర్శించారు ఎందరో ఈ నినాదంలో

మాతృమూర్తికి రక్తతర్పణం చేశారు

దేశంలో వందేమాతరం వాలంటీరు దళాలు ఏర్పడ్డాయి. స్వదేశీఉద్యమానికి సంబంధించిన ఈరేగింపులలో వందేమాతరంగీతం మిన్నుముట్టుతూ వచ్చింది, పికెటింగ్ లవద్ద సైతం ఈ పాదే వినిపించింది కోటి గొంతుకలతో. బిపిన్ చంద్రపాల్ “వందేమాతరం” పత్రికను స్థాపించి మరింతగా ప్రజల్ని ఉద్రేకపరిచారు.- అనుపమానమైన త్యాగానికి ఉద్యుక్తుల్ని చేశారు బిపిన్ చంద్రుడు అరవిందుడు వందేమాతరంగేయాన్ని ఒక మంత్రంగా పేర్కొన్నారు ఇది కేవలం శబ్దాడంబరమే కాదు ఒక విచిత్రశక్తి అని ఉద్ఘాటించారు “వందేమాతరం ఒక అద్భుత మైన చిత్రణ మాత్రమే కాదు- పరమ పవిత్రమైన జాతీయ వాంఛ తిరిగి పూర్ణత్వాన్ని పొందడ మనే సత్యానికి చక్కటి నిదర్శనం” అని పేర్కొన్నారు స్వదేశీ ఉద్యమంలో హిందువులతో పాటు ముస్లిములు కూడా గొంతుకలిపి గేయాల్ని పాడటం ఒక అద్భుతపరిణామం తర్వాత 1950లో కాంగ్రెసు స్టిరింగ్ కమిటీ “జన గణ మన” గేయాన్ని జాతీయ గీతంగా అంగీకరిస్తూ “వందేమాతరం”లోని ముందుమాడుచరణాలతో కూడిన గేయాన్ని కూడా అదే స్థానంలో వుంచి గౌరవించా లన్నారు. రాజ్యాంగ నిర్మాణ మహాసభలో డా॥ రాజేంద్రప్రసాద్ రెండింటిని ఐలపరిచారు. ఈ ఉత్తమమైన గేయాలు రెండు వంగరాష్ట్రం నుంచి ఆవిర్భవించాయి.

జాతీయ గీతంగా మారింది:

“జనగణమన” జాతీయ గీతంగా ప్రసిద్ధి చెందింది నేతాజీ అజాద్ హిందూ పౌజ తొలుతగా జనగణమనగేయాన్ని జాతీయగీతంగా స్వీకరించింది. కాని వందేమాతరం గేయం స్వదేశీ ఉద్యమంలో చొరబడి అతిగా ప్రచారంలో వచ్చి అనేకమంది వీరుల నోట వినబడి, ఉద్యమాన్ని వందేమాతరంఉద్యమంగానే మార్చి వేసింది.

మన మిప్పుడు శ్రీముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారు రచించిన “వందేమాతరం” మహా కావ్యంలోని ఉద్యమ ఖండాన్ని పరిచవోతున్నాం. మూర్తిగారి ఆత్మలో భారతదర్శనం ప్రతిబింబించింది ప్రతి ఘట్టాన్ని చక్కటి రంగులతో మెత్తటి కుంచెతో చిత్రించారు. వీరిలో కవిత్వపు రంగుతోపాటు దేశభక్తికి సంబంధించిన అద్భుత స్ఫుందన గోచరిస్తుంది వందేమాతరంవంటి కావ్యాన్ని

పద్దెనిమిది కాండల్లో చిత్రించడం అతి కార్యం కాదు పండి వారిగిన కవి హృదయాలకే సాధ్యం ఈ కావ్యం. మూర్తిగారి రచనలో రమ్యత గోచరించి ఖది చరిత్రాత్మక మైన రచన అనే సత్యాన్ని మాటుపరిచింది

వందేమాతరోద్యమదృష్ట్యా వంగదేశానికి ఆంధ్ర రాష్ట్రానికి ఎంతో అభి నాభావ సంబంధం ఉంది దీన్ని వీరభద్రమూర్తిగా రెంతో చక్కగా చిత్రించి ఆంధ్రుల కీర్తిపతాక నీరాకాశంలోకి ఎగుర వేశారు. బెంగాల్ లో చెందేగిన విప్లవ జ్వాలలను పత్రికలు ఎలా విసిరి పెద్దవి చేశాయో ముందుగా వర్ణించా రీ కాండలో, తర్వాత పితెటింగ్ ఉద్యమాన్ని అతి చక్కటికవిత్వంలో పొందు పరిచారు

“ప్రభుతః జెండిన రాజ్యమ్ము బడయవచ్చు”

“తెలిపులి తలకాయల బేరంబు తేలగాఁదగు నేడు”

“ఊక దంచిన వచ్చునే నూకలేని”

పండి ఉద్యోక్త భావనలు చాలా కనిపిస్తున్నాయి ఈ పద్యాలలో. పితెటింగ్ ను గురించి వ్రాసిన పద్యాలు ముఖ్యంగా వీరభద్రమూర్తిగారి కవితారీతికి చమత్కృతికి, భావపరిశీలనకు మచ్చుతునకలుగా నిలుస్తాయి

“మీ చేతి గాజులు మీల మీలలాడుచున్నవి.”

“ఎన్నాళ్ళాయెను మిమ్ము చూచి”

“బ్రిటను వలువలు కొనకుడి..”

“బట్టయును, సూదియు”

“నిరుపేద ముసలియు నెవడొ గ్లాస్కోది కొంబుట్టము”

“చుట్ట లేనిది నాల్కా చుట్టుచుట్టుకొనెనయా!”

“నాడు తెఱవడ యే దుకాణమ్ము.”

ఈ పద్యాలలో స్వదేశీ అభిమానం పితెటింగ్ స్వరూపం ఎంతో గొప్పగా చిత్రింపబడింది. వందేమాతరం ఉద్యమంలో బందరు సాధించిన విజయాన్ని ఎంతో ఉదాత్తంగా వర్ణించా రీ కాండలో బిపిన్ చంద్రపాలుగారి శిష్యులై ఆ విప్లవ జ్యోతిని బందరుకు కొనితెచ్చి కృష్టా పత్రిక ద్వారా జ్వాలలు వెదజల్లిన

కృష్ణారావుగారిని, వారి పత్రికను, వుటంకించడంతో ఎంతో సౌగం వచ్చింది. "కృష్ణా పత్రిక మున్నుగ" అనే పద్యంలో ఈ గాథ పొందు పరచబడింది. మూర్తిగారు "వందేమాతరం" గ్రంథాన్ని వ్రాసి మహాకవులనిపించుకొన్నారు. మాతృదేశానికి మంగళహారతు లందించే కావ్య మెంతమంది వ్రాయగలరు? అలా వ్రాసిన కొద్దిమందిలో వీరభద్రమూర్తిగారు విశిష్ట స్థానం ఆక్రమించారు? కలకాలం నిలిచే కావ్యమిది. ఈ కాండను గురించి ముందుమాటలు వ్రాయడానికి పూనుకొన్నప్పుడు నాలో ప్రవహించిన ఉడుకురక్తం చల్లారకుండా దాచుకోవాలని వుంది. ఈ కాండలోని కవితావేళాన్ని, పాండితీగరిమను మరింత విపులంగా వివరించవలసింది స్థలవిస్తరణభీతితో ఆ పనికి పూనుకొనలేదు ప్రక్క పుటలో వున్న మణులను మరుక్షణంలోనే పాఠకులు ఏరుకోబోతున్నారు ఎందుకు ఆలస్యం?

*

Sree Nivarthi Venkata Subbayya garu
Chairman, Andhra Pradesh
Legislative Council

Hyderabad

With richest cultural Vein
Past patriots living seen
in finest literary scene"

డా॥ కోవెలసుప్రసన్నాచార్యగారు

M. A. Ph. D., Reader in Telugu,
Kakatiya University, Warangal

స్వరాజ్య ఖండము

దీపిక

ప్రపంచంలో మానవుడు స్వేచ్ఛకోసం స్వాత్మీన్నతికోసం జరిపిన
చోరాటాంలో భారతస్వాతంత్ర్యసంగ్రామం జ్వలంతమైంది. ఈ ఉద్యమం భార
తజాతివునరుణ్ణీవనోద్యమంతో పెనవేసుకొని ఉంది వేయిసంవత్సరాల స్తబ్ధత
తరువాత జాతి మేల్కొన్న మహోద్యమం ఇది శ్రీముదిగొండవీరభద్రమూర్తి
గారు ఈ సమరచరిత్రకు ఆక్షరరూపం కల్పించి- తెలుగుసాహిత్యానికి ఒక
అపూర్వ మైన ప్రతిష్ఠను సంతరించిపెట్టారు

ఇంత సన్నిహితము పరిచితము అయిన చరిత్రకు- అవిరోధంగా
భుక్తము లైన అంశాలకు కండ కల్పించి అరవయ్యేళ్ళ ఇతిహాసాన్ని ప్రాజ్ఞో
ద్దీప్తం చేసి ఈ ఆధునికమహాకావ్యాన్ని సంతరించారు వీరభద్రమూర్తిగారు

పద్దెనిమిదిఖండాల్లో మూడువేల పద్యాల పైగా వ్యాపించిన ఈ మహా
కృతి- ఇతివృత్తవైవిధ్యంతో, బిందురకభావిన్యాసంతో ఒక అందమైన ఇంద్ర
ధనువులా గోచరిస్తున్నది కవికి గల పద్యరచనాశక్తి అద్భుతమైంది. వర్ణనలు,
అలంకారయోజనము, ఏ అంశాన్ని గ్రహించినా
ఆశ్చర్యకరమైన ప్రతిభాదీప్తి కావ్యంనిండా వ్యాపించి ఉంది.

ఈనాడు తెలుగుదేశంలో కవిత్వం ఎన్నోరూపాల్లో అభివ్యక్తం అవుతు
న్నది జాతీయసంప్రదాయం ప్రేరణగా సాగే కవిత్వమార్గానికి శ్రీవిశ్వనాథశ
త్యనారాయణ, ఆంధ్రరాజీయసంస్కారము ప్రేరణగా వ్రాయబడే కవిత్వానికి
శ్రీశ్రీ శిఖరాదిగా వెలుగొందుతున్నారు ఇది స్థూల మైన విభాగమే తప్ప-రెండు

మార్గాలూ పరస్పరసంబంధాలే. ఈ కావ్యంలో ఈ రెండుమార్గాల సుసంగతి గోచరిస్తున్నది.

వీరభద్రమూర్తిగారి ఆధునికీకరణం 'వందేమాతరమ్' రచనలో సంప్రదాయరూపమే కానవస్తున్నా- శబ్దజాలంలో వినుత్పత్ర ఎంతో ఉన్నది. అర్థసంయోజనంతో ఆధునికలక్షణాన్ని పుటికిపుచ్చుకొని సంప్రదాయస్రోతోనుబంధం కలిగించారు

'వందేమాతరం'- కవి ప్రధానంగా వీరరసప్రధానా లైన కావ్యాలు రచించినవారు. ఏతద్రసానుసంధానానికి అవసరమైన ప్రౌఢరచనాశిల్పంలో ఆయన అందెవేసినచేయి తెలిలో, తెలుగుసంస్కృతాల కలయికలో, కొత్త తెలక్షణ్యం సాధించడమే కాక అన్యదేశ్యాలను విరివిగా వాడి భాషాభాండాగారాన్ని సుసంపన్నంచేశా రాయన.

ఎక్కడికక్కడే రచనలో ఇతరాంశాలు స్పందించుచూ 'కథామర్మభేదకా' లైన శబ్దాలు, వాక్యాల్ని పద్యాలు, కూర్చుతూపోతారు కవి. పాఠకుడు సహస్రాక్షి దై కవివెంటి పోవలసిఉంటుంది- ఎక్కడ ఏ రహస్యం నిక్షేపించాడోనని.

కావ్యాలను ఏకదేశంగా చదవడం, ఆనందించడం కావ్యపరమార్థాన్ని అవగాహనచేసుకునే ప్రయత్నం కాదు. కావ్యం అంతా ఒక మహావాక్యంగా భావించితేనే కవి ఆ పరమార్థాన్ని ఎట్లా నిర్వహించాడో అవగతం అవుతుంది దాని అంతస్సూత్రాన్ని పట్టుకోగలుగుతాము

ఈ కావ్యంలో కావ్యపరమార్థం- స్వరాజ్యాన్ని సాధించే తుదిపోరాటానికి సిద్ధమైన భారతీయచైతన్యం. దాన్ని ప్రస్తుతము చేయడమే కావ్యారంభంనుంచీ తుదిదాకా చేసిన ప్రయత్నం కావ్యఆరంభోపసంహారాలు రెండూ కలకత్తాలో కాశీపుట్టంలో జరుగుతవి. కావ్యంలో చాలా సన్నివేశాలలో కాళికకు భారత మాతకు అభేదాన్ని ప్రతిపాదించారు. ఈ విధంగా ఈ కావ్యం ఒక అవర్తాన్ని పూర్తిచేసింది యూస్సీరాణీయాయిక మైన ప్రథమావర్తం పూర్వం ఈ కవిచేత ఒక కావ్యాన్ని రాయించింది. ఈ రెండో ఆవర్తం వంగవిభజనప్రధానవస్తుకమైంది మూడో ఆవర్తం ఇంకా కవి రాయవలసిన మరొక కావ్యాంశం గాంధీ నాయకము- స్వాతంత్ర్యోదయఫలాంతము అయిన చివరి ఆవర్తము ఈ మూడో ఆవర్తము పూర్తిచేసి కవి తెలుగుకవితాలోకంలో ఆసాదారణస్థానాన్ని సంపాదించవలె నని సహృదయుల ఆకాంక్ష

ఈ కవిశిల్పసిద్ధి బహువిధ మైంది. సన్నివేశాన్ని బట్టి ప్రతిభాస్ఫూర్తిచేత యిది నిర్మితమౌతూ వున్నది. ఈ కావ్యంలో చివరిఖండం— స్వరాజ్యఖండం— లానిలో ఉన్న చమత్క్రియావిశేషాలను కొన్ని వివరించడమే ప్రస్తుతవిషయము.

స్వరాజ్యఖండం కాశీలో కాంగ్రెసుమహాసభల సన్నివేశంతో ప్రారంభమైంది. స్వరాజ్యం— భౌతికంగా ఎంత ముఖ్యమో ఆధ్యాత్మికంగా కూడా అంతే. ఈ ఘట్టంలోని రచన అంతా ఈ రెండు భావాలు సమాంతరంగా సాగుతూ గోచరిస్తుంది. 'అగపడిన రూపు మితవాద మైన నేమి? అగపడని తత్త్వ మతివాదము'— అన్నారు కవి. కాంగ్రెసులో మితవాదాతివాదపక్షాలలో అతివాదం ప్రాధాన్యం పొందే కాలం అది.

ఈ కావ్యంలో "రూపు" "తత్త్వము" అనే మాటలు సగుణనిర్గుణపర విభిన్నమునుగూర్చి చెప్పతూ ఉన్నవి. నిర్గుణతత్త్వము వాదములకు అతీతమై అతివాద మవుతూవున్నది. "శ్వనాథుని గుడిని వినిపించు సొన్నాయి. జీవునిలో 'జీవునితన మరిగిపోయి బహ్మతనమే నిలుచు ప్రాణిలో, ఆ నాదమునకు ఆకు లోని ముడుత పోవు.' ఇక్కడ రెండో భావం అసారారణ మైంది. జీవులే కాక చెట్టుచేష్టల్లోనూ చైతన్యస్పందం పరమేశ్వరాభిముఖ మని చెప్పబడింది. ఆకుముడుత పోవడం అంటే జీవుని సంస్కారం స్వత్వస్థితిని పొందటం అని భావం.

వీరభద్రమూర్తి గారి రచన యీ విధంగా సున్నితంగా ఆర్థం చిరుగంటు |మోగుతూ వున్నట్లు సాగుతుంది. కాశీలో జనం తిరిక్కును సందేశ మిమ్మందే— 'తిరిక్కుకారాధ్యు డే ముక్తికిన్ స్రవనీయం బరివర్గసాత్వికనిరోధంబే' అన్నాడు. ఇక్కడ లోకారాధ్యక్షుల ఔచిత్యపూర్ణ మైంది. అతని సందేశం తాత్వికపారతాత్వికాలను యోగపర్యంగా స్పృశిస్తున్నది.

కలకత్తాలో శివాజీసంస్కరణోత్సవానికి తిరిక్ వచ్చాడు. అప్పుడు కవి తిరిక్కును వర్ణిస్తూ— "దేవత్వమున కెక్కి దిగి మానవత్వాన ప్రజలతో కొలు వున్న పలుకువాడు— గత మయిన చరితకు గర్వ మయినవాడు అగామి కొక ఆశ యైనవాడు"— అని వర్ణిస్తాడు. ఆయన 'తనవంటివాని' సంస్కరణోత్సవానికి వచ్చాడు. ఇక్కడ శివాజీవంటివాడు తిరిక్ అనకుండా తిరిక్ వంటివాడు శివాజీ అని చెప్పడం వ్యక్తిత్వాన్ని రూపించడంలో అద్భుత మైన రీతి.

భావివస్తువిన్యాసంలో కవి కింకొక పద్ధతి ఉన్నది. కాంగ్రెసుసభాసందర్భంలో ఒకసారి అరవిందమోషు నిసురుగా పోతూవుంటే ఆయన కాయను త్రొక్కా దొక సార్లెంటు. చిత్తరంజన్ దానింటో కట్టకట్టారు నొప్పి తగ్గింది కొంతసేపు ఆగి వేగంగా వెళ్ళాడు ఇదొక కల్పన ప్రతీకాత్మక మైంది అరవిందమోషను బ్రిటిషువారు తరువాతి కాలంలో చిచ్చరించడం, ఆయనవైపున చిత్తరంజన్ దాసు వాదించి ఆయనకు విడుదల కల్పించడం, తరువాత ఆయన అంతర్ముఖుడై రాజకీయరంగాన్ని ఏదలి ఏకాంతవాసంలో తపస్వి కావడం— ఈ చరిత్ర నంతా ఈ కల్పన వ్యక్తం చేస్తుంది.

ఈ ఖండంలో మితవాదాతివాదపక్షాల మధ్య చర్చలు సంఘర్షణలు చమత్కారంగా చిత్రింపబడ్డవి ఈ సందర్భాలలో కవి సాక్షిభూతుడుగా ఉంటాడు. గోఖలేనుగూర్చి తిలక్ అంటాడు

‘అత డెచ్చు తగ్గులు లేని అగ్నికిల, నుడి ఫిరోజిషాదే గాని
యెడద మాది’

అని అట్లాగే గోఖలే తిలక్ నుగూర్చి—

‘నే నారంభమం దా మహోద్భటు నా కన్నులనిండ
కప్పకొని యామై వాని భావోష్ణ ముత్కట మైతాళకదూర మైతి’—
‘మేము వానియంతటి వార మెవ్వరము గాము’

అంటాడు. ఈ మాటలలో ఆభిప్రాయభేదాలెన్ని ఉన్నా పంస్పరగౌరవము ఎట్లా ఉండేదో వ్యక్త మవుతుంది

గోఖలేను అగ్నికిలగా చెప్పతూ తిలక్ ను సూర్యునిగా ప్యంజిస్తూ కవి తాను చెప్పదలచుకొన్న పరమార్థాన్ని వ్యక్తంచేయడంలో ఔచిత్యాన్ని సాదించారు. ఇలా ఈ ఖండంలో ఎన్నైనా ఉదహరిస్తూ పోవచ్చు ఖండాంతంలో దెర్రరిసు ఉద్యమంలోని సన్నివేశాలు చిత్రించాడు కవి శ్రీవీరభద్ర వృత్తాన్ని గ్రహించి త్వరలోనే ఈ కావ్యమును సమగ్రం చేయవలెనని భావుకులు కాంక్షిస్తున్నారు

ఈ కావ్యంలో ఒక్కొక్క ఖండాంలో ఒక్కొక్క వైష్ణవ స్ఫురించే విధంగా కవి తీర్చినట్లుగా కవిపిస్తుంది అయినా అన్నింటికీ వీడని అనుస్యూతి ఉండటంవల్ల ఒక విచిత్రమైన శోచ ఈ కావ్యాన్ని అవహించింది

ఈ ఆధునికమహాకావ్యం దేశంలో దేశభక్తిని జాతీయచైతన్యాన్ని పునఃజ్వరితం చేయవలెనని ఆశిస్తూ వున్నాము

‘కప్రంపునవలపుల్ వెలార్చినవి ప్రాగ్భారమ్ముగా దేశభక్తి ప్రాసాదమునందు నెన్నుదులు ‘మదేమాతర’ మృంచ భావ ప్రౌఢిన్ ప్రకటింపఁజేసెరవి—

వందే మాతరం

(శ్రీ బంకిం చంద్ర చటర్జీ)

సంకీర్తనాశ్రయ
1933-1934

సుజలాం, సుఫలాం, మలయజశితలాం

సస్యశ్యామలాం, మాతరం || వందే మాతరం ||

శుభ్రజ్యోత్స్నాపులకితయామినీం

పుల్లకుసుమిత-ద్రుమదళ-శోభినీం,

సుహాసినీం సుమధురభాషిణీం

సుఖదాం వరదాం మాతరం. || వందే మాతరం ||

త్రింశతోక్తికంఠకలకలనినాదకరాళే

ద్విత్రింశతోక్తిభుజ్జెర్పితఖరకరవాలే

కే బోలే మా తుమి అబలే

బాహుబలధారిణీం నమామి తారిణీం

రిపుదళవారిణీం మాతరం || వందే మాతరం ||

తుమి విద్యా తుమి ధర్మ

తుమి హృది, తుమి మర్మ, తుమి ప్రాణ శరీరే

బాహుళే తుమి మా శక్తి, హృదయే తుమి మా భక్తి

తుమారీ ప్రతిమా గణి మందిరేమందిరే || వందే మాతరం ||

తుమి దుర్గా దళప్రహరణధారిణీ

కమలా కమలదళవిహారిణీ

వాణీ విద్యాదాయినీ, నమామి త్వాం

కమలాం అమలాం అతులాం మాతరం || వందే మాతరం ||

శ్యామలాం సరళాం సుస్మితాం

భూషితాం ధరణీం భరణీం మాతరం || వందే మాతరం ||

- (1) Swami Dayananda Saraswati (2) Swami Vivekananda
(3) Dada Bhai Naoroji (4) Lokamanya Balagangadhar Tilak
(5) Vasudeva Balavanta Phadke (6) Gopalakrishna Gokhale
(7) P. Anandacharyulu (8) Aravinda Ghosh
(9) Lala Lajpath Rai

వందేమాతరం

జామఖండము

అ వ తా రి క

శా॥ శ్రీ గోభేలు భజన్న రేంద్రతిలక శ్రేయస్సదా దానసం
వేగిన్ ద్రాతసురేందు శైలజవతిన్ బ్రీతారవిందామ ర
జ్జోగర్వము దయామయుం బరమహంసాపుష్ప మహాదేవు నెం
తో గొల్తున్ ధృతచంద్రుఁడ్రోచి బలవంతున్ భారతున్ జేయగా.

గీ॥ భేద మెఱుగని మనసు నా కిమ్ము శివుడ !
నేను చూచుకొందును తక్కువాని నెల్ల
నీవు వింటివి మహాతిపైని సరిగమలు
నీకు వినిపింతుఁడెనుగులోని మధురిమలు,

2

అ॥ వె॥ అన్ని రసములకును నాధారరూప య
య్యష్టమూర్తివధువు నభినుతింతు
కలశవాద్ధితనయ కళ్యాణమందిర
యిందిరను నుతింతుఁ గృతినిఁ బ్రోవ.

3

అ॥ వె॥ కౌస్తుభములోని కళుకును వనమాల
లోని సౌరభంబు మానవావ
తారకలితనవ్యత నొసంగి శ్రీనివా
సుండు కృతిని కరుణఁ జూచుగాత !

4

క॥ వినుతించి తన్ను కొద్దిగఁ
దన యర్థాంగిని నుతింపఁ దద్దగ దాతల్
తనియుదు రట్లే పొగడెద
వనేజభవునిన్ సుగంధ వాగ్గ్రంథముకై.

5

గీ॥ మొరసి శబ్దము లర్థముల్ మెఱసి రసము
కురియునట్టి కావ్యమునకుఁ గుదు రయిన న
రస్యతిని భజింతును తదారాధనమ్ము
నందు మోయు ఘంటకు నాల్గు నాదు నాల్గు. 6

మ॥ నిను పూజింపక యె వచ్చుఁ గవిత న్నిస్తుల్య మౌ పాచ్చు, చం
దనమందారమరంద, లకుఁ జందా లిచ్చు నందాల క
చ్చు, నవీనధ్వనిలీన శ గచనానవ్యాధ్య నీనుల్ గ్రహిం
చిన పల్కంకికపట్టుకు చ్చ, కరుణాసింధూ ! శివానందనా ! 7

క॥ తెనుగున నేనే నా గురు
వును గీర్వాణమున గురువు పూజ్యజనశిరో
మణి మద్వంశ్యాగ్రణి వా
నిని గొలిచెద పీఠభద్రు నిగమనముద్రున్. 8

శా॥ కన్నాడొక్కడు నన్ను శాంభవము దీక్షన్ గూర్చి యా అక్షరా
లన్నా డొక్కడు నాదు కర్ణమున వంకై క్యమ్మునన్ గీర్తినం
పన్నిత్యస్ఫుటమల్లి కార్జునత నామైక్యమ్మునన్ బొల్పు నీ
స్వినోద్ధంఢివివాదిపండితనతి స్వీకర్తలన్ గొల్పెదన్ 9

క॥ మా మతము శివాద్వైతము
సామాజికముగను, తా రసాద్వైతమునన్
సోమించె యక్షగానో
ద్దామకృతులఁ బద్యకృతిని తండ్రున్ దలతున్. 10

చ॥ ఒక నిముసమ్ము నన్ను గనకున్న యుగమ్ముగ నెంచుచుండు నే
నొకడనె నంతు కాగ విభవోద్ధతి నే నెటు లెన్ని వేలు రూ
పికలను వెచ్చజెట్టినను పిల్లడు నొచ్చు నటంచు జెట్టు ప
ల్కకె నను దిద్దు నా జనని జ్ఞానధురితయు ధైర్యరాశి యై. 11

క॥ సామాన్య మసామాన్య ము
సామాన్యము వారి చేత సామాన్యము, చి
త్తామృతము ఫలము, భారత
రామకథా కావ్యకర్తలను కీర్తింతున్. 11.

మండ్రిః వండ్ల భేదము లేని స్వర్ణయుగాని
కారంభకులు శివకవుల వందింతు. 11b

గీ॥ కృష్ణశాస్త్రికి నాకు మహేష్టుడు స్మృతి
వచ్చె కాటూరి వేంకటేశ్వరుడు, వాని
గింజ లేని ఖర్జూరపు మంజుకవితః
గ్రోత్తదనమున నన్నయ మెత్తదనము. 12

ఉ॥ వేంకటశబ్దపూర్వపదవిశ్రుతు డాస్తుడు నాకు విశ్వనా
థాంకిత మాతృయన్ సహజతస్మయతన్ గొను కొప్పరమ్ముగా
నింకని ప్రేమభావ మమరేశ్వరసంపద గాగ వానికై
సంకుచితత్వ మొందవు పసల్ శివరాఘవ సంభృతమ్ములై. 13

అ॥ వె॥ నారసింహు డొకడు, నా యని చెప్పికోఁ
దగినవా డొకండు, తానె శ్రమ మె
సంగఁ దెచ్చి పోసె సంజీవి నభ్యుద
యమున కాంజనేయు డాత డొకడు. 14

గీ॥ శిష్టు డవధాని యొకడు నా సేమమండు
ననవరతము, నొకండు రామానుజుండు
రాము డొకడు విష్ణుఁములు, రత్నసన్ని
ధాన మొకడు, మండలి యస్మదాపుల దిది. 15

క॥ ముప్పిరి సిరిఁ బెనిచి ప్రజల
త్రిప్పటలం బాపుచున్న తిరువేంగళు నట్లు-
అప్పా! రావూ! యనగనె
చప్పన సాయమ్ము వచ్చు సజ్జను నెంతున్. 16

గీ॥ గోవుపాలు పేరుకొనిన రేవ నొప్పు
హృదయ మధురిమ మాతిభ్య మిడెడువారి
యెదుట నిలుపు బ్రహ్మానంద మిడిన పిలుపు
సజ్జనుల చెల్మి మిన్న శాస్త్రమ్ముకన్న. 17

ఉ॥ మాయది యింటిపేరు శ్రుతి మంజువుగా ముదిగొండవారు, నే
కాయలు చెట్టుపే రొడ్డివి గట్టిగ నమ్ముదు, వీరభద్రమూ

రీ! యన నో యటందు, నెవరేన్ గవులన్ గడచాడ వీవెకా
దా! యన నౌ నటందుఁబరిహాస మనన్ జెవిగోసికొందునున్. 18

క॥ భారధ్వాజనగోత్రుడన్ యజువు నావస్తంబసూత్రంబు న
న్పారన్ ధన్యుడ, కావసంకుభితగంధర్వప్రజాదైన్యసం
భారోద్ధారణకారణోద్భటమహామాపేశ్వరా ద్యాన్వయ
క్షీరాబ్ధిప్రభవుండ, భారతకృత్ శ్రీకోద్యమభ్యాత్మడన్. 18a

చ॥ స్థిరముగ నోరుగంటివిభు దిగ్విజయం బను పేరునన్ మహా
మరకతమున్ రచించితిని, మత్కృతి యద్ది సువర్ణధార మ
ద్విరచిత మాంధ్రకేసరికృతిన్ దొలిభాగము, భట్టబాణ వా
క్పరిమిళితవ్రథం బగు సుబంధుని కావ్యము తెన్నుచేసితిన్. 19

క॥ శ్రీమూకపంచశతినే
కామాక్షీ పంచశతిగ కలము నడపి నా
చే మును వ్రాయించెను దా
హైమవతి స్వతంత్ర మైన యను వాదముగా. 20

క॥ బాణుని చండిశతకము
స్థాణుని స్తవపంచకమును తనరించితి నాం
ద్రానూదితముల దుర్వా
సోనుత శ్రీదేవి మహిమ సుకృతం బటులే. 21

క॥ మార్కండేయము పుణ్యో
దర్శము వ్రాసితిని, సంస్కృతము నాంధ్రము నాన్
శర్కర యిరుతెలుగులుగా
పేర్కొని శ్రీగిరికునకు నివేదన మిడితిన్. 22

గీ॥ ప్రథమకృతి మల్లికార్జున పండితవిజ
యంబు, హరిని తలంతురా యనగ నొకరు
వేణుగోపాల శతకమ్ము విరచితమ్ము
ప్రస్తుతమ్ము వందేమాతరమ్ము కృతము. 23

గీ॥ ఉద్భటుని యుపనయనము నొగి జయంతి
లిత కావ్య కళాఖండములును రూపి

రాణి మున్నగువారి సంగ్రామ చరిత

కృతియు మద్రచితములు సంకీర్తితములు.

24

శా॥ శ్రీకారమ్మను చుట్టి చూతునుగదా! సిద్ధమ్మ లూహల్ కృతి

ప్రాకారమ్మన కైన పండితుకదోరల్, బాలగంగాధర

శ్లో॥ కాతీతమచోద్యమాగ్నిపటలీశుద్ధమ్మ లై తూర్పుకె

జోకల్ తోడుగ, సాగెనభ్యుదయపున్ సోగల్ కథాశిల్పముల్. 25

ప్రారంభము

ఉ॥ సంగము రెండు సంస్కృతుల జాళ్ళకు, సింగమువాడికేళ్ళకున్
రంగము, దైర్యగు ప్రికి సారంగము, సాహస భావదీప్త మౌ
వంగము, పైడి కంటివెత బాచి మహీసతిఁ బ్రోచి యాదిసి
లాంగుడు కస్తురిన్ దదురమందు రచించిన వ్రతభంగమో! 28

కా॥ ఆ రాష్ట్రమున నీలివైరు భువి నాపాండాంత మేఘచ్ఛవిన్
బాటాడించుచు చిట్లు చీకటుల నాపాదించి మాయాకిరా
తారూఢద్యుతి కొప్పినట్టి యువమేయం బొచు నేపొందె వ్యా
సారుల్ హూణవరుల్ కుబేరు లయి రా పంటం బ్రసాదించుటన్.

మ॥ మతిలోనం బయిరాగిజుట్లు మొలిపింపన్ జేయు శాల్యగ్రనం
చిత మౌ పింగము కోకకన్న నిదియే నీ యంద మెచ్చించెఁ బ్రాం
చితనీలివసనమ్ముమేల్ ముసుగు దీనిం బాయకే యంచుఁ దా
సిత వక్త్రచ్ఛవికల్మి నవ్వె నదిరా! శ్రీదేవి భూదేవిన్ 29

ఆ॥ వె॥ ఊడె బైడి వెండి యో, నా నవతి! నీకుఁ
గాగితముల తునుక లేగదె! గతి
యనుచు బదులు పలికె నపుడె భూదేవి శ్రీ
దేవితోడఁ జింత్యభావితోడ. 29

ఉ॥ విత్తు లొనంగి పెట్టుబడి పెట్టి లభింపగఁ జేసి పంట యా
మొత్తముపంటవిల్వ దమ ము న్నిడినట్టిది పోగ నున్న యా
విత్తము నాంగ్ల వర్తకులు పెద్దయుఁ గాల మొసంగు చుండిరి
ఖత్తన నెత్తుకోదొడగెఁ గాపులలో సిరి పెక్కుమందికన్. 30

ఆ॥ వె॥ కన్నుకుట్టెనేమొ! కక్కుర్తిగాం దైగిరి
నేద్యగాండ్ర యెడల శ్వేతముఖులు
ప్రాసితొన్న ధరకుఁ గ్రయ మొల్లక తదర్థ
మిత్తు మనిరి, జనము మొత్తుకొనిరి 31

క॥ సామీ! యాసాముల నీ

మై మోసముసేత పెద్ద మనుసులు దొరలున్

ధీమంతులు పేర్కొగిన

శ్రీమంతుల రైన మీ కిసీ! తగ దయ్యో!

82

కా॥ మీ మాటన్ జవదాటి మే మెఱుగమే, మీ రన్న మా శేజెలన్,

గా మన్నించెదమే, శుకమ్ము లటు లన్నన్నలై యన్నారమే

మా మండిం బొయిరాజనట్టి గణనామాత్రుల్ కలా రయ్యలా

రా! మా రూకల నిట్లు గుంటికొన తీరా! పత్రభిన్నమ్ముగా 83

క॥ అన యజమానులు రాస్తే

ల్పని, రిపు డింతే యొసంగ నర్హ మనిరి, మా

కనుభూతము నష్టం బని

రనువుకొది మీరు మసలరా హతు లనిరిన్.

84

క॥ ఆ యనుట దెబ్బకొట్టిన

తోయం బై జనసమైక్యదుందుభి మొరసెన్

మాయంతట మే ముందుము

మీయంతట మీర లుండ మే లింతటితో.

85

ఉ॥ ఏగము నీలితొట్లవయిపే మికఁ బెంచము నీలివైరు మీ

తై గమనించి మీరు సరిగాఁ గ్రయరూపిక లిచ్చుడాక, నే

దో గన మైన శాన బిరుదున్ దయసేసిరి మా కదేల మీ

రే గయికొండయా! తగుదు రెంతటికై నను దేనికై ననున్. 86

ఉ॥ న్యాయముపైని కత్తి వడెచా! గత శారద నీలి మూల్యమున్

గోయగ పేతు వే దయిననున్ విన గోరముఁ, లేదు సుంతయున్

మాయెడ నైన నేరముఁ, క్రమాగత లాభమునుండి పూడ్చికొం

డి యెదియేని నష్టము ఘట్టిలిన, నీయము నీలియచ్చులన్. 87

ఉ॥ వ్రాతలుపూత లింక ననరాదుసుమీ! మన మధ్య నీలికై

లేతలు మాట, లేలి? క్రయలేఖ్యము అంపపువంతె నొట యే

లా? తమ రందుకొన్న ధన మంతయు మా క్రమదత్తమేకదా!

మేతలచేతులన్ గఱచు మీ దరి రా మని యాడి రెల్లరున్. 88

మ॥ అటు లై య యిద్దరువాగువారలును తామన్నట్లై వర్తింప నె
త్తుటచా అంటని నీలిఖండపుటకాల్ దుప్పొప్పుముత్, కోర్టుతి
ర్నెటునేన్ దూకును గోడమీదిపిలి, యిట్లై సాగుచోఁ గీడు తా
నెటునేన్ దూకును వ్రాప్తి వంగప్రజ లక్ష్యభూతహలాడాస్యమై.

గీ॥ అపుడె కృషికుల భాగ్యమ్ము నణచి కొట్టు
కాననమ్ము చేసినది సింహాననమ్ము
ఐంతి యెంత క్రిందకుఁ గొట్ట నంత పైకి
లేచు వడి నై కమత్యమ్ము మోచె జనము. 40

క॥ ఒక చేతయు నొక వ్రాతయు
నొక మ్రోతయు గాఁ గృషివలొఱుం జెల్లెన్
బ్రకటించె నాంగ్లతోడి స
హకారమును భరతభూమిహాకారముగా. 41

ఉ॥ ఈ వడి కట్టు కట్టి జనబృందము గెల్పెను ప్రాంచి విప్లవం
జే వెనుదీయనట్లు నడుపింపఁ, ఫలించెను కర్షకోద్యమం
తా విధి చాంపరాన్ కడ బిహారున గంగమతల్లి హోరునన్
జైవడనట్లు జాతికిఁ బ్రపారము చెప్పు జగాబిదారునన్. 42

ఆ॥ వె॥ ఇటుల జరిగి యెన్నో యేండ్లు కాలేద, నీ
సాకు బిరడ యెట్లు సక్కువోయెఁ
గాలిమాంత్రికుండు కానడ, వగ్రహ
గ్రహము జైటి తెగసి గగన ముంతు. 43

సీ॥ కనుపడలేదు వేవను పూత వర్షాన
తీనై భవమున తోయితివపు వ్రాత
మొలతేరలేదు చీమల తారు ప్రావృషా
ప్రవృత్తికి మూక సేవకుల తీరు
వినపడలేదు భేకనిచయ బెకబెక
జడిరాణి నుడి పల్కుబడితికమక
చనుదేరలేదు పింఛము విప్పికేకి వా
నలకారు జవరాలి నట్టువనకి

గీ॥ తొల్లిఁ బంచాంగము పురోహితుండు గగ్గ
దస్వరమ్మున జదివిన తరుణమందె
తెలివి జాసి శూన్యమ్మున దృష్టి నిలిపి
నట్టి హాళికు లరకలు కట్టరెరి. 44

ఉ॥ మందలమంద లాపు, లోక మబ్బును గేదెయు కాద, యేవియేన్
బిందువురాల్పువుం బయసు, బీడువడెన్ హృదయమ్ము భూమి యా
క్రందన మొక్కటే తఱుగు కాపుకొలమ్మున నిన్నగజ్జెల్
సందడి దందడించినది నల్లని యాకృతి నాట్యమాడగా 45

శ॥ తూసిగవానకోయిల
లే నేలకొ వలసప్రాయె, నే నాకువునం
దో నాకవిభు ధను వడగె
నే నేరెడు చూడ నాకు లే యగవడియెన్ 46

క॥ పానీయంబే మృగ్యము
స్నానీయజలమ్ముమాట శంకరు డెటుగున్
గానంబడియె శివాలయ
మై నభము విభూతిపండ్లు సై చిటుమొగికుల్. 47

క॥ విలిచిననుం బయిఁ జూచుట
తలపింపద తప్పు గాఢఁ దమకించి నభ
స్థలమున నల్లని రేకను
తిలకింపన్ గోరి ప్రజలు దృష్టి నిగుడ్పన్. 48

గీ॥ ఎంత కఱ వై న ధనికుడు కొంత కొంత
తట్టుకొనవచ్చు, దీనుని తరము కాద
ఆవగాప్రవాహముకోత కాగవచ్చు
గండళిల కొంత, తరువున కాగ వళమె! 49

గీ॥ అడవి గాసిన వెన్నెల యతని చదువు
పాసినన్నము వాని జీవనము, తింత్ర
దీదళాధమములు వాని నేత్రవద్ద
ములు, మనిసి పేదవాడుగాఁ బుట్టరాదు. 50

- గీ॥** మేడగలవాడు వానికి బేడయేని
 యప్పొసంగుటకై త్రిప్పి త్రిప్పి చంపు
 చచ్చినను వానిదియు నొక చావు కాదు
 బ్రతికినను బీడ యది యొక బ్రతుకు కాదు. 51
- ఉ॥** నాగులు పెచ్చులున్ గలసి నాల్గవ వంతును బెంప ధాన్యమున్
 బ్రోగులు పోసికొన్న, యొక రూక కణావడివడ్డితో బుణం
 బీగి గడించికొన్న ధనిబృందము జామమునన్ వడంకె శి
 తాగమమందుకంటెను శతాధిక మన్నము నిద్ర యల్ప మై. 52
- ఆ॥పె॥** లేనివాడు పుడమి లేనివా డగుచుండె
 నొక్కసారి యే, ధనోల్పణునకుఁ
 జాపు బ్రతుకు లెన్నిసారులో! మరియు గ్రా
 మమ్ములందు కఱపుముమ్మరమున. 53
- మ॥** ధనమున్ ధాన్యము నేలమాళిగలకున్ దాటించి తామే గృహ
 మ్మునకున్ గన్నము రేయి ద్రవ్యకొని బాబూ! చూడరేనిల్వదో
 పున మా కొంప మునింగె, గట్టుకొనగాఁ బుట్టమ్మునం దక్కదం
 చును వాపోయిరి కొందఱుమ్రొతడికన్నుల్ కొంగుచాపై తగన్. 54
- ఆ॥పె॥** ఒక్క ఆలి పు బిక్కచుట్టముల కా
 పూటఁ బె యెటకొ పోవు విషను
 ధనికులు హములకుఁ దాళాలుఁ వేసిరి
 పఱవ యై బంధువర్గ మరసి 55
- క॥** మీ మేనమామశావయు
 మా మామయు వడ్డకులును, మనలో మన కే
 లా మర్యాద లటంచును
 ధీమంతులు పెక్కు రాధ్యదేహళి నుపితుల్. 56
- గీ॥** ఏకయానప్రయాణము నేకనిమ్న
 గాపయఃపానమును లంకె గలిపి కొంద
 తీరువురి పితామహులకు నేకైక మాతృ
 యనుచుఁ గొందఱు కలవారి కతిధు లైరి 57

క॥ కలవారిలోన బుద్ధిన్
గలవారలు కొంత యిడిరి కార్మికులకు, యద
తక్కితాపహరణమున బు
ద్ధితేనివా రడలి రున్న రెల్లయు. పోవన్. 58

గీ॥ వల్లెటూరి నుండి వట్నవాసమునకు
బ్రదుకు తెలుపుకొఱకు బడుగు చేరె
వానికన్న మున్నె భాగ్యవంతుడు చేరె
నడిమిరకమురై తు నడువలేడు. 59

క॥ వీడు త్రిశంకు స్వర్గము
వాడు, మరెటఁ జావలేడు బ్రతుకగలేదున్
గూడెములోనే పిల్లల
కోడి యయిన భార్యతోడ కట్టుసురువడెన్. 60

గీ॥ దేవమాతృకఫలిత మందెనొకా దాని
మూల్యమందు సగము పన్ను, పొలము విడిచి
పెట్టె నొక్కొక్కచోట నంజేద లంక
90 మేత గోదావరీనది నీత గాగ. 61

ఉ॥ పన్నులు క లే మని విఫన్నులు మికి లి వేడుకొన్నవే
మున్నది? యీకకలమున్ మసిబు ని ముంచిముంచి యా
యున్నచరా వైఁ గరణ ముద్ధతి | నీన జప్తుకాగితం
బున్నది, అలి నై యొక టున్నది లము కాని వానిలో. 62

క॥ రూపికకు మానికలుగాఁ
శేపడు ధాన్యమ్ము తవ్వచివరకు రా దై
రేపుల్ మాపులు పస్తలు
పావలకుం బెట్టి చాపపడుకల వేదల్. 63

క॥ అతివృష్టి యనావృష్టియు
నతిభుక్తి యభుక్తి వోలె వ్యాధుల పాదుల్
మతి చెడిన ప్రజకు దేవా
స్థితియున్ జెడె రాచవెజ్జ జిల్లా కొకడై 64

క॥ అ ! యాకలి యనగాఁ
గొ యని నోట వైటకొం గిడియెను, దా
వా నఁ గన్నీరొ నొసగెను
సొమ్మ చుఁ దల్లి సంతుచూపులు గాడన్.

క॥ ఎవ రెవరికి నక్కటరా
 రెవరికి వారె యను ప్రాతరె నుడి యేలెన్.
 ద్రివిధ మహామయ రేఖల
 యవగ్రహవ్యాఘ్రముపయి నారూఢం బై,

అ|| వె|| అవసరానుసారి యా ప్రాద్దుతిరుగుడు
పువ్వు జీవితమ్ము, పుస్తకముల
లోని నీతి కెప్పుడు లోబడలేదు, నీ
తియే పానర్పించుండు ధీని సేవ.

గీ॥ కఱవునందు కదనమందు కామమందు
యత్త మి దయుత్త మిది యను యోజనలకుఁ
దావు లేదు బ్రతుకున నొక తావి లేదు
కనవు మొదలుగఁ గుడుచుట పొనగుచుండు.

పి. కన్ను లేదయ్యెను; పసరమ్ము లేద యొక్కొట మన్న నది నరకుఁగ గలదు పత్రమ్ములును లేవు పక్షులు లేవు వృక్షములందు జగతియాకలికి చాలి యింత చాలక ప్రజ యెంతకన్ దెగబడ నవమతి లే దక్కత్యమ్ము లేద యంత సేసియుఁ దిండి యల్పకాలమె వచ్చి యెంతో జనమ్ము కన్పింపదయ్యె

౧॥ కన్న భూమాతయే తన కడుపు నెత్తె
గొట్టి పుట్టిని లోగొన్న గుట్టు తెలిసి
పూర్వ భారత సంగ్రామ ఖర్వభుక్తి
లేన్నె నీ ఐమమున దురదృష్టకృతి.

సీ॥ అన్ని తేత్రములు మహాశృణానమ్ములు
విశ్వనాథుని గాంచ వెడల దెవడు
నేడుకొండలవాని చూడబోరు వ్రతినో
పానమ్మునకు విచ్చగొని శవము
పెద్ద బస్తీలలో పెనుత్రోవ కిరువ్రక్క
త్రెళ్ళిన దేహాల కుళ్ళు కంపు
వల్లెలలో నిండ్లు పాడువడ్డవి, పోయె
మట్టిపన్నువసూలుమణియకాదు

గీ॥ నిట్టి కఱ వను విషముప్పి చెట్టునందు
నేడు నొకటి కొమ్మలు, దీని నీడ బ్రతుక
దెట్టి చెట్టును, దీని పండ్లె లభించు
పడెనువాడు పడును లేచువాడు లేచు.

70

క॥ తమ క్రౌర ము ప్రోవుగ లో
కమహాదు హ్నికి బలిగాక మిగిలిన
ట్టి మెక లడవికార్చి
చ్చు మలసి లుగడల నరుమ సురసురవోయెన్.

71

మ॥ ఊంకారధ్వని గుడ్లగూబలది కా, దోరంత ప్రొద్దున్ స్వకం
రాంకం బియ్యది, కర్పరమ్మును కల్గమ్ముల్ కపాలమ్ములున్
గంకాళమ్ములు స్వీయవేషమున పొంకాయంపు, లా కాళికన్
జంకించెన్ మహిదేవి కాళికతె దృశ్యం బైన నృత్యమ్ముతో. 72

క॥ కలగుండువడె పడెడే
దు లొకటఁబో మరొకటన్ గడున్ దేశ మిటుల్
తొలి డొక్కల పుట్టెల కఱ
పులు నందన కఱపు దీని బోలపు హానిన్.

73

చ॥ ఎముకల గూండ్లు కట్టుకొని యీరుపుముక్కలు తెచ్చి సంతత
ప్రమదము గూర్చు రాపులుగు బంతి యధిష్ఠిత మైన భూధ్రరా
జము నొకడున్, జనమ్ము మృతికయ్యలనుండ ధనమ్ముమోయునం
ఘమును నొకండు, చిత్రములుగా వ్రకటించె ననాంగ్లపత్రికల్. 74

క॥ వైస్రాయి మేలుకొను న
జనం బొనరించు పనులఁ జాలెఁ గటుదశా
ఘనస్మృతి నిరు పత్రిక
లుస్రీభూతాంగభాష కొప్పిన దూడల్, 74a

ఉ॥ ఒక్కొక్క రాష్ట్రము దొక్కొక్క డుద్యవ మందును దీనబంధు వై
యిక్కరణిన్ జనమ్ము విలపించెడు వేళ గయాధిదేవతా
దృక్కిరణ మ్మితంఁడె యనిపించిన వాడు గదాధరాఖ్యు డా
స్రక్కెడి వారిలోన నొకరుండుగఁదా నయి ప్రోచె వారలన్. 75

క॥ కాళిన్ సేవించుట లో
కాళిన్ సేవించు టొకటె యని యతడు దుగన్
శీలించె దక్షిణేశ్వర
మాలయ మై కాళిఘట్ట మావాసం బై. 76

క॥ మడ్డు జమీందారులనున్
గడ్డము పట్టుకొని వేడి కవులు పయికమున్
దుడ్డున్ గొననటు లొనరిచి
గడ్డుతటిన్ గౌలుదార్ల గాచిన దతడే. 77

గీ॥ ఒడలిపైని వెన్నలడాలు పడని వాడు
వాని మృదులోక్తి నోదార్పబడని వాడు
లేడు బెంగాలలో నను వాడుక వలి,
గట్టు కుటుచ కా దను వాడుకయును నొకటె 78

ఉ॥ ఊడిచినాడు మైలపడెదో యని స్ఫూర్తులు గీయిడన్ జెవిన్
గాడగనీక పీడితజనస్థలి చీపురు చేతబట్టి, కేల్
మోడిచినాడు కాళికి సముద్ధరణార్థము, పిల్ల వాడుగా
నేడిచినాడు వారి వ్యథ నెంచి గదాధరు డుగ్రవేళలన్. 79

సీ॥ నిముసాన వినెడివాని యగాధబాధకు
వినము ద్రావించు నా హసదు గళము
క్షణము తాకిన వాని మనసు నెదో యెదో
జోతిలోఁ ద్రిప్పు నా సుహృదు చేయి

త్రుటిని పిల్చినవాని కుటిని నిర్ద్వంద్వత
సురభిశింపించు నా సుఖను కాలు
లిప్త చూచిన వాని గుప్తదోషములను
భస్మీకరించు నా వరదు కన్ను

గీ॥ కాళిమాత కన్నడుదాక కంఠమందు
కత్తి దీయని గండరగండబత్తు
డాత్త తోతాపురిగురుండు నఖిలవేది
తత్వమసిగర్జి యాగదాధరచటర్జి

80

సీ॥ లేవలేని కృశుల లేవనేత్తుచు చూఱు
డించుచు నారటయెలుగువారి
బట్ట గట్టుచు నోటఁ బెట్టి తిన్నించుచుఁ
బన్నుండబెట్టుచు బడుగువారి
నేడ్చుచు నేడ్చెడి మృతజాంధపులతోడ
బుజ్జగించుచుఁ జిటిబొజ్జవారి
నుపచరించుచు మందు లొనగి రోగులకు, బో
ధించి పూంచుచు నాశ తెగినవారి

గీ॥ రామ ! కృష్ణా ! యనెడి భక్తరాజి కాత్మ
యగుచు కొలనికిఁ గొలనికి నెగురు వరమ
హంస వలె గ్రామచరు డయ్యె నా జగద్ది
తార్థి భైరవీబ్రాహ్మణీ దత్తసిద్ధి.

81

గీ॥ మార్గమున కిరువై పును మడసి పడిన
యడవిజంతువులును నక్క- అరదినిన క
శేబరముల కతడు పాడిమైఁ బొనరై
దహనసంస్కారముల నస్రధార లొలుక.

82

క॥ యతిరూపి యగు గదాధరు
డతిశయజాతీయభావహరితశ్చైత్రా
యితవేదాంతుడు, వెదకెను
మతిబల వాఙ్మహిత శిష్యమండనులకునై.

88

ఉ॥ కేశవచంద్రసేనుడు ప్రకీర్తితు డాంగ్లమునందు జాన్సనం
తై శ్రుతియంతముల్ చదివె, నందున లై బిలుతోడ, దీనర
జాశ్రము డయ్యె నాతడును, సంనదుదీరితవాబ్బుభార్జిత
శ్రీ శకలమ్మును న్నిలువసేయక జామమధమ్ముకై యిడెన్. 84

క॥ తె ని పుట్టమె కట్టును

తె దొరయుఁ దప్పుసేయఁ దిట్టు, నయిననున్

బు సిలిన జాతీయత

ను సిలన్ కేయ నాత డొందడు వేడిన్.

85

ఉ॥ మండలనాథు డై వదవి మాన్కొనినట్టిడు సంస్కృతమ్మునన్
బండితు, డయ్యెడన్ బ్రజకు జానటయయ్యె రమేశచంద్రద
త్తుండు, తదీతిజాధ కనుదోయిని వ్రేల్చి పరించు నెట్టి రా
గుండెయుఁ సిరుగా రచన గూర్చె, వసించె బ్రిటన్ మహాపురిన్. 86

క భారతమును చదివించిరి

దూరాసితోదకమున ధూర్జటి కభిషే

కారంభు తైరి, వర్ష

ప్రేరణకై యెన్నో సేసిరి బుధుల్ క్రతువుల్.

87

క॥ వ డి వచ్చి యిటులఁ బ్రజ

త డిలిన వేశ ఖర్చు తారల కంటన్

ధీ దర్బారు ప్రవ

మహారాజ్ఞి “కై జరేహిండ్” అనుచున్.

88

గీ॥ రోము దగ్గమౌచుండఁ సిరో, విభుండు

వాయులీనమ్ము వాయించు పగిది దేశ

మింత నెంజిలిపడుచుండ నిదియ యదనొ

దొరతనమునకుఁ బండుగ జరుపుకొనగ.

89

సీ॥ తమ దిగుచున్న మత్తకరింద్రముల కొమ్ము

కళుకు నుద్దించు చెక్కిఁకుల తెలుపు

తమ యూపుచున్న మోదము తెల్పుకేళ్ళ యుం

గ్రపుకెంపుజిగివంటి కంటి యెఱుపు

తమ వంచుచున్నయోదలల తురాయి ము
తైములయంతటివి బాష్పముల బొట్లు
తమచేయుచున్న వందనకర్మ మటు చేత
నొసటి వ్రాతను తెల్పి కుసులు తీరు

గీ॥ కలిగి కలిగి నిట్టూర్చెడు కన్నతల్లి
భారతాంబ నోదార్చెడు ప్రాజ్ఞపుత్రు
డొక్కడును లేడు దర్బారు పిక్కటిలగ
వరుసపడ నున్న సంస్థానపతులయందు

90

ఉ॥ చుక్కలు సూర్యచంద్రులు వసుంధర యుండినయన్ని
నాల్గు మా
మ్రొక్కులు గొంచు మాకుఁ బ్రజ మ్రొక్కుగఁ జేయుచు
రాణిస్వత్వ మొ
చక్కని యీ ప్రభుత్వము భృశ మ్మరిరారుత మంచుఁ బిల్కినా
రొక్కమొగిన్ నభాంచితలభూన్నతభారతమండలేశ్వరుల్. 91

క॥ ఒకవైపు సీతుల దర్బా
రొకవైపున మృతుల బారు నొకదేశమువా
రొకదేశప్రజ నేలిన
ప్రకార మిది యనుచుఁ దెల్లవాడె యొకఁ డనెన్. 92

గీ॥ ఈ పరిస్థితి గుర్తించి యింత ప్రాణ
గొడ్డ మగు నన్నకటపునకు మొద లెంచి
యెంచి యిటనుండి లండను కేగు ధనము
పెచ్చరించె నొరోజి పాలించువారి. 93

మాలిని॥ తరళతరళరత్నాదాయి బొంబాయి యూరై
వటలు నతడు 'దాదాఖాయి నొరోజి' చేరై
స్థిరపడియెచు లండన్ జేరి వ్యాపారవృత్తిన్
పరువడికలవాడున్ భారతక్షోభక్తిన్. 94

గీ॥ అతని చేతికి నెముక లే దనగవచ్చు
బ్రటను కేగుము నేబదివేల రూక

అతడు బొంజాయి విశ్వవిద్యాలయమున
కిడె, గడించె నట్లే అత యిడియె నట్లే

95

శా|| ఆ తేజోనిధి సీమ కేగి యచటన్ వ్యాపారమున్ భారత
స్వాతంత్ర్యాహవపూర్వకాలముననే సాగించి తత్రత్యులన్
మైత్రీలాలితులం బొనర్చి వినిచెన్ మాబోటు లౌ వర్తకుల్
చేతస్సారము విక్రయింప రని వర్షి భూతవాజ్మాధురీన్. 96

శా|| దాదాభాయివచస్పరోవరము సద్యస్సూర్తివాఃపూరితం
బీదించున్ వినువారి మానసము నెన్నెన్నో ఛలోక్తుల్ కథల్
ప్రోదిన్ దామరకల్పపూవలపుతో బువ్వమ్ము లాడించుఁద
ద్వాదోక్తుల్ పెడవాదువారి యెడదం బట్టున్ జలూకాశి యై.

సీ|| ఆత డింగ్లాండునం దధివసించు భరత
ఖండాగతానధికారిదూత
ఆతడు భారతీయప్రజారాగమ్ము
తాయ మౌ నొక రాజకీయమురళి
ఆత డిందైన నందైన విద్యార్థి కు
ద్యోగఫలప్రదద్యోగతరువు
ఆతడు హిందూ మహాబ్ధితో నాంగ్లనా
గరకతానావకుఁ గర్ణధారి

గీ|| ఆతనికి నిరుత్సాహము నపజయమ్ము
నను పదమ్ములు వాని పర్యాయపదము
లును గనుపడని కోశ మిచ్చె నట భరత
మాత, యాతడు దాదాసమాఖ్యనేత 98

శా|| ఎన్నో సంస్థలకున్ ధనం బొసగె, శోంచెన్ బ్రజాసేవ సం
పన్నుండై యచటన్ గళానివసనోప నకుం డై సము
ద్యస్నానావిధగోష్ఠినభ్యుఁ డు యం రాజకీయాల పుష్ట
త్వసన్నుండై నపురోజి దేహతులితాత్మ వ్రతభాక్రాజి యై. 99

గీ|| ఆయుధబలమ్మునకు విన రాత్మబలము
నకు నటుల హూడు, లిదియుఁ గొన్నాళ్ళు పట్టు

వినఁ దొడంగిరొ మనకుఁ బాలనము నొసగు
దనుక విడ రిది నౌరోజి యనెడి మాట.

100

ఉ॥ కాగిన యిన్ము సీరమును కై వడి వై భవసార మానుచున్
మూగ వలె న్నటించెడు ప్రభుత్వముతో జలగా! మృతాంతమున్
ద్రాగుట లగు గాదు భరతప్రజర క్తము నన్నవాడు దా
దా, గెలువన్ దలంచు నిను తత్ ప్రజ చెప్పితి నన్నవాడునున్. 101

అ॥ వె॥ భరతఖండమందు బహునాయకులు కల
రంతమంది నితడె యగ్రసరుడు
కటవు లన్నిటికిని కారకు లాంగులే
యనుచు వారి సభనె యటచినాడు

102

సీ॥ అభరతఖండార్థ మాడిన యుద్ధాల
రుంద్రవ్యయము కోట్ల రూపికలను
వైస్రాయి మొద లగు వా రెన్నో వేల్ పొండ్లు
చేకొను నెలసరిజీతములను
తగినన్ని జీవనదనదీప్రణాళికల్
సున్న యై వెచ్చ నూర్చు పొలములను
దైన్యభారమున షేత్రాజీవివారమున్
గ్రుంగఁడిసెడి మహాకుకరములను

గీ॥ అ లేని వటదల వైద్యకృషిపాశు
పా వల్లిపరిశ్రమప్రకృతి కురని
దుర్యయమ్ముల దుర్భిక్షదోహదములఁ
దెలి నౌరోజి ప్రభుతను దులిపినాడు.

103

అ॥ వె॥ ఎడమచేత వినరి కుడిచేత నీనుండి
లాగికొనును బ్రిటను లామవమున
నటులఁ జేయజాల దాంగ్ల ప్రభుత్వమా !
యిండియా, తదర్థ మీయఁగదవె !

104

గీ॥ ఉప్పతో తొమ్మిదింటిపై న పృథము స్పృ
శించు కరము విధించుటచేత కరిన

కరిన శాసనములచేత కలుపుచేత

ప్రజలు కదలిక గల యస్థిపంజరములు.

105

చ॥ ద్విముఖము ధార వెల్పెడలు తెల్లగఁ దోమిన చెంబులున్ గవా
టము కిటికిలు మూసినను డక్కొను వెల్తురుతో గృహంబులున్
శ్రమయుతయోగసాధన వినా లభిమాత్తక శేఖరంబు లాం
గ్గవహితపాలనాఫలములా! ప్రజ కద్దిర! భారతమ్మునన్. 106

ఉ॥ వీరి ధనమ్ముపై ని చెయివేయకు, చాలును, వృద్ధి వీరు కో
తైరొకొ యైన నీదు కడి యక్కటలేదునుమా! ప్రభుత్వమా!
వీరల భవ్యవీధికి దవిష్టము, నిష్టము ద్రవ్యవీధికిన్
భారతమందు నీ యునికి వాగున కొక్కెరయున్ని యొక్కటే.

ఉ॥ బావిని పైన వేసి జలపానము సేసెడివారునున్ బ్రిటన్
లోవసియించువారును విలు ప్రభిదుల్, తదుదాత్తచిత్తమం
దావట మొప్ప స్వేచ్ఛకు ప్రియంపడు భావము న్యాయమున్
గుడిన్
జావడి గట్టుకొన్న వనినట్టివి వట్టివి యయ్యెనే! నుడల్ 108

క॥ చిత్రమ్ములలో నెల్ల వి
చిత్రము బ్రిటి షన్ప్రిటిమగఁ జేత భరతరాట్
దాత్రీవరిపాలనమును
శ్విత్ర మ్మిది బ్రిటనుక్రీ సీమంఠినికిన్. 109

ఆ॥ వె॥ చుట్టునున్నవారు శుద్ధసన్న్యాసులు
మధ్య మధ్యపాత్ర మాయమయ్యె
కావలున్నవారు కటికి న్యాయస్థులు
కడలిదాటె భరతఖండధనము. 110

ఆ॥ వె॥ తల్లి రత్నగర్భ, తనయులు గర్భద
రిద్రులా! యయారె! సృష్టి కెదురు
ఎందో? భరతఖండమందు, పాలించువా
రెవరో? ధర్మపరులు బ్రిటిషువారు. 111

అ॥ వె॥ బ్రిటనునందు వోలె ఘటియింపు మిండియా
లోఁ బ్రభుత్వమా ! కడున్ సుఖంబు
ప్రజకు, భయపడకుము రష్యా జయించు న
టంచు, నీకు ప్రజలె యాయుధములు.

112

క॥ పాలించెడువారలు మొఱ
లాలించెడువారలుగఁ జెలంగరొ ప్రజక
ప్లాన్ వాకొన వశమా !
యేలుబడికి మౌన మూనుచే భూషణమా !

113

చ॥ సురుచిరదృష్టి నో ప్రభుత ! చూడఁగదే ! బ్రిటనుందు గోవు లె
వ్వొరొ భరతావనిం బులులు వా రగుచున్నది, దీన విప్లవ
స్ఫురణము వచ్చుచున్నది, యపోహము కా దిది, శాననమ్ముగా
దిరునెడలం బొలమెయగు నె ట్లటు లీవు ప్రవర్తిలన్ గదే 114

మ॥ కురువృద్ధౌ నవురోజివల్కు లివి ముల్కుల్ వేరికో? శార్యమున్
మలుపుంగా మది చాల్చినట్టిరకు, నీ మాత్రంబు నెవ్వారు ప
ల్కిరి ? సంయుక్త విభాగ చెన్నపుర వంగేలా మహారాష్ట్ర ని
ర్మరిణి వంచక రాష్ట్ర మధ్యతటరాష్ట్ర శామరాష్ట్రములన్.

ఉ॥ జామ ముఁ జాప విత్తము పొసంగును బండరువందు భాగ మై
భూమికరాన నెస్సనగ, పూర్తిగ నయ్యది ఖర్చుకాకయే
జేమము మొల్చి జీవక శచిన్నెలు పొల్చె ననేకవత్సరాల్
ప్రామిన వ్యాధియున్ బ్రకృతివై ద్యముసేయ నడంగుకై పడిన్.

హాళిఖండము

కా॥ శ్యామశ్వేతపలాశపీతముఖవర్ణాక్రాంగ మై, పీంకృతి
స్థేమన్నద్ధనినాదహూతమిథ మై, ధింధిన్నదన్మర్దలం
తై మంజుస్వనగీతనాట్యకలితం తై హాస్యవేదోజ్జ్వలం
తై మోదించె జనంబు హాళితటి ఘోరావగ్రహంతమ్మనన్. 1

కా॥ భంగున్ | వి హారంగుడోలు మజరా వాయించి పన్నీటితో
రంగుల్ రయ్యక్తి జల్లుకొని హారాహారిగాఁ గ్రోవులన్
సంగీతాల్ ని నాటకాల్ గని ప్రజాసందోహముల్ చిత్రమున్
సింగారించి హాళిపండుగకు మున్నె న్నాలుగేన్నాళులున్. 2

క॥ కోపింప రసభృతకున్
శాపింపరు సరిగపట్టుసాలువపై నా
టోపించి రంగు చల్లిన
నా పండుగతీపి యింత యం తన వశమే ! 3

చ॥ ఋణ మిడి హెచ్చువడ్డి నెదిగించి ఋణాస్థుల యాస్తి దాని తీ
ర్పునఁ దమ దొచు కట్టుకొని పొంగియు వచ్చెడి నింటిమీదికిన్
జన మని తల్పు వేసికొను సాహు లటుల్ కని రంగు జల్లువా
రిని గడియన్ విగించికొని రెండటొ యిండ్లనుదూటి యయ్యెడన్.

ఉ॥ పండుగనాడు నాకడకు వత్తురె! మద్యములమ్ముచోటనే
యుండెద రెండఱే ననియె నొక్కడు, నీయది నల్లమందు, నీ
యుండల సార మెంతయనె నొక్కడు, భూమికరమ్ముచెన్న ను
ద్దండము పన్ను దీనిదెకదా? యనఖిజ్జడ వంచు వా డనెన్ 4

కా॥ సారా ద్రావుచు నొక్క డేల్పడికి లచ్చల్లచ్చ లాదాయ మీ
సారద్రవ్యము కాదె తెచ్చునది నాన్ సారించి కే లొక్క డే
డి రాజ్యమ్మున దింపెనో తెలివి బుడ్డిం బోసి సీల్ చేసి వ్వి
స్కీ రం బ్రాంది యనన్ ద్రిరూపమున జేజేబాబు వాడె యనెన్ 5

అ॥వె॥ వారె భూమిసురులు ఫాదిరీతనమున
వారె ఊ తియులును పాలనమున
వారె వై శ్శ్య లై రి వాణిజ్యమున మన
మందఱమును శేష మనె మఱొకడు.

7

చ॥ తగితగకున్న నెల్లపుడు త్వజ్జనమే నటియింప నౌనె?, వం
డుగరెయి నాటకమ్మున ననుంగొని వేస మొనంగు డంచు వే
డగ నొక డా నటాధిపతి లండనుభారతకార్యదర్శినిన్
దెగడుము! కొల్వనందు స్వజనేతరుఁ జేర్చుకొనం డనెన్ వడిన్.8

ఉ॥ ఒక్కని నొప్పికొందు రేటులో యెవరేనియునేన్ ఫిరోజీషా
కిక్కడి పాలకీయసభ నిచ్చిరిగా మొనమొన్న సభ్యతన్
జక్కగ నాడువేసము రస మ్మొలక న్నటియించు నీత డ
మ్మొక్క యనన్ జన మ్మనె నొకాయన, యాతడు చేర్చుకో బడెన్

గీ॥ నిఖిల పశుపక్షిమృగముల నిస్వనములు
చేసి కామదాహార్థము మోసినారు
మొద్దులను కొంద, టొక తెగ మొనసి రాజ్య
విదులు పగటివేసమ్ముల వేసినారు.

10

చ॥ విదధుడు ఫాదిరీకి దగు వేషము దాల్చి యొకానొకండు తె
ల్లదొరతనమై సత్యమిది బ్రహ్మము సుందరమున్ శివమ్మ నై
తదితర మెల్ల మాయ, యిది తత్త్వము, మాయమతమ్మునుండి ప్రో
వదలచి మిమ్ము దేవు డిటఁ బంపెచు మమ్ము న టంచు వాకొనెన్.

గీ॥ మమ్ము నమ్మిన వారికి మంచి జీత
ముల నొసంగెద, మన్ని వ్యాధులను రద్దు
నేనెదము, ఫీజు పై సాయుఁ దీసికొనము
ఫాదరులము జాధితజాతి సాదరులము

12

క॥ స్త్రీవిద్యకు మూలము మే
మే, వెలయించితిమి చదువుమేడల నిం దె
న్నో వశతుల జాలికలకు
దీవింతుము రాజభక్తిదిగ్గులుగ మిమున్

18

గీ॥ శరదశరద లతల సొమ్ము వలద మాకు
బ్రతుతనుండి, మీ యాత్మోద్ధరణముకొఱకు
నెన్ని నిలవుల యెత్తైన నేమి ధనము
దంధనము గడ్డివామి బోధమ్ముముందు 14

గీ॥ పూర్వము వరాహరూపి యై భూమిని హరి
యై తినాడు నై కను మాట యుత్తదిసుమి !
మేము మీ యాత్మ నెత్తుచుచున్నాము స్వర్గ
మందు పిత కందు నెత్తున కనియె మఱియు 15

శ॥ అనె నొకడు నేను వైస్ర
యని, నా సభలోని సభ్యు లీ రాట్వరు నా
మన మలర మెలగువారల్
జన మారగ నిపుడయిన మెలంగుండ టంచున్. 16

చ॥ అపుడు మురా నిజమ్ముగనె యంతటివాడవు నీవు, వాని వే
సపువస యట్టిపడ్డటుల సల్పెద మే మని మేనఁ బస్సెరం
గు పులిమి హోటు సూ టొనర గూరిచి యింక నుపవ్యసంపరా!
ప్రవనితశేమపీఠభరా ! యనఁ దత్రముఖుండు వాకొనెన్. 17

శ॥ తెలియుదు 'లిట్టనుగా' పను
'నెలిజన్' 'లాచెన్స్' నేగి, చెవడో 'మేయోన్'
బొలియించెను పగతో, నా
వల వచ్చెను 'నార్దుబ్రూ', కవల నే నై తిన్. 18

శ॥ రా యనరాదు పిల్వడు దొరా ! యని, నై కవిధాస్మదర్థహ
ర్తా ! యనరాదు పిల్వ డతిరంజకభారతభాగ్యధర్మక
ర్తా ! యని నన్ను ముగ్ధజనులార ! పరాయిని గాదు మీకు వై
స్రాయిని, నాదు శబ్దము తురాయి భవన్మహి రాజరాజిన్. 19

గీ॥ ఎండకాలమున నుడకమండలమున
మంచుకొండదండల నిక మసలఁ దలప
మాంగ్లవిభుతకు లోగింతు నడరి చంద్ర
మండలమును మత్కస్మృతిమండనముగ. 20

చ॥ అన నొక కాని తక్కువకు నమ్ముదు నే సరుకేని యేనిక
న్నను, నను నా దుకాణమును నందు దొరా! కొనిపోగదే! పురా
తనమధువుల్ గులాబివిరితావుల మేల్ సిగరెట్లు దెత్తు నం
చనె నొక జేరి, యెల్ల రహాహా! యని, రంతట వేషి యిట్లనెన్ . 21

చ॥ ఎది యవకార కారి యనిపించుచునే యవకార కారియో
యది యొకటే యొకండు భరతావనిపై బ్రటనాధిపత్య, మ
య్యదియ ఘటింపకున్న మతమందును మండలమందు దక్కప్రే
మ దనరనట్టి మీకు నభిమానము దేశముపై ని గల్గునే? . 22

గీ॥ కోత కోయు డాక్ట రొకండు, వాత వేయు
వైద్యుడు నొకండు, రోగి క ప్పట్టిన నది
తాధ వెట్టు, స్థిరారోగ్యపదవిపట్టు
రెండు సేయు మా వ్రభుత యార్తి యది యెంత. 23

ఉ॥ దేవుడు మమ్ములం భరతదేశము నోమెడు శాంతిదూతలన్
గా వెలయించుపూర్వము సుఖమ్మును మీ కిటఁ బించిపెట్టినా
డే? వెదవెట్టి యుద్ధముల నేము ధనమ్మును సర్వసీమలన్
గావలి గాచి మిఁకొఱకుగాదొకొ! శాంతి ఫలంపఁజేయుటల్ . 24

శా॥ మాదే మాయది, మాదె మీయదియు, మీమాభేదముల్లేవు వి
త్తాధికృష్టమ్మున, దాని ఖర్చిడుటలో దై వారెడున్ దెల్పి, త
నైదుర్యమ్మును మీకు నేర్పెదము మే మై చేసి చూపించుచున్
వాదం బాడక నేర్చుకొం డొక శతాబ్దం, బౌదు రస్మాద్యుకుల్ .

గీ॥ విశ్వవిద్యాలయములు తాపించితిమి త్వ
దీయభారతమాతకుఁ దినయనములు
దేశ మొక్క చత్రమ్ము క్రిందికి నయించి
కఱవినాము జాతీయతావరమవిద్య. 25

శా॥ మాచే భారత మాదుకోబడనిచో “మై గార్డ్!”, పురారీతి వ
న్యాచై తన్యము తాండవింపదొకొ! పిండారీల గుంపుల్ మిమున్
దోచన్ రారొకొ! మీవి కుత్తుకలు కత్తుల్ వారి వౌచున్ “సపోక్”
మా చిద్విద్యను ముక్క నేర్పు, మపు డే మో? నిందు సద్విద్యతో.

గీ॥ వద్దవద్దు నేర్పకయుండవద్దు దొరలు ;
 పొడుచునెడనుండి క్రుంకెడునెడకుఁ ద్రోవ
 ప్రొద్దునకుఁ జూపు దొరలు ; మా పెద్దతల్లి
 చిన్నవోపు ననన్ వారు, చెప్పె నతడు. 28

ఉ॥ అంటిమి గాని మేమెడతుమా! యొకపట్టున, గూర్కు డాదటన్
 గంటిని తెప్ప వోతె మిము గావగ సూయజుకాల్వసాడిగా
 గంటకు వేలమంది బలగమ్మును దింతుము సీమనుండి, మా
 వంటకుఁ దింట కై న గృహభాగము లిప్పుడు రెండు దేశమల్.

అనుష్టుప్॥ చెలంగు బురుజుల్ నాల్గు
 బెలూచిస్థాన సింగపూ
 ర్నిలోన్ బర్మాలు, తన్నద్య
 స్థము మా కోట యిండియా. 30

క॥ షణ్ముఖ ముద్రన్ మీరు హి
 రణ్మయగర్భకువనవిహారణమునఁ దగ మా
 రాణ్మృకటము కదె! కాచె కి
 రణ్మంగళ మగుచు విఘ్నరహితముగ మిమున్. 31

క॥ మోటారుకార్లు రబ్బరు
 తోట లమరెఁ గాగితమ్ము తోల్పురు కుక్కు
 న్నే టైన బట్ట మున్నుగ
 మేటిగ నీనాటి కొదవె మీకున్ మాచే. 32

క॥ నలుసంతకాలమున వా
 ర్తలు సేతువునుండి శీతధరమును చేరన్
 వలగొన నాగరకత తీ
 గలువాటించితిమి భరతఖండధరిత్రిన్. 33

క॥ మిల్లులు పోస్టాఫీసులు
 మొల్లము లొ పార్కు లొప్పెఁ బురములలో మా
 వల్ల నిట మింటి విద్యు
 ద్వల్లిన్ దింపెదము దేశవై భవమునకై 34

క॥ బొంబాయిలోన పార్శ్వ
లం బయికొనినట్టి మొఱకు లావురనిరి, థ
స్టంబయిరి మున్ను థగ్గుల్
పంబబలికె నొడలు మాపలాలకు మాచే. 85

శా॥ భీమాకంపెని స్వప్నమందయిన మీ పెద్దల్ కనన్నోచ, ర
స్తై మీకై నెలకొల్పినాము, ప్రజలారా! వృత్తివై బన్ను మీ
కే మే లా, లయినెన్ను నల్లె, నయిలెన్నే మీకు సంశోభ, కా
ఫీముప్రొద్దుచు నాటు ప్రొద్దులను నేవింపుండు టీ మా కృపన్

శా॥ టీకాఫీ మొదలైన తోటలను పోటీ చేసి పెంపంగ మీ
లోకుల్ ముందుకు రార యెవ్వరు న దేలో! దాన మావారికిన్
వీకన్వచ్చినవారి కిచ్చితిమయా! “ఫీసింపిలెట్టేటు”గా
చేకొండా! యని వేలవేల యెకరాల్, చింతింపకుం డో! ప్రజల్ !

గీ॥ చిన్న రహదార్లు పెద్దవి చేసినాము
కోట్లు పొండ్లు ఖర్చగు నను కొంకు లేక
యిం దయోమయమ్ములు నున్న, విటులె యడ్డ
ప్రోళ్ళలోఁ బెంచినాము రేవులను మేము. 88

గీ॥ అనుచు, మీ పెంచినవి మీకె యవగతమ్ము
లుడ్డుగుడిపెను మమ్ము మీ దొడ్డఖర్చు
బ్రతును పొలిమేర నడుగు దుర్భిక్ష మిడద
యంత ప్రీతి దానికి నిండియాను విడద 89

క॥ ఆమని పాడును పాటల
నేమని? యేలేట ప్రజ'మనీ' ప్రభుత'హనీ'
యీమహిఁ బ్రజకు హనీ? యది
యే మరి ప్రారబ్ధ మని, కఠించెద మికనున్. 40

గీ॥ భారతమ్ము నష్టాదశావగ్రహముగఁ
జేసినారు సృష్టికిఁ బ్రతిసృష్టి చేసి
గద్దె యెక్కించి దిగు మని కాళ్ళక్రేళ్ళఁ
బడిన దిగు నేడు? దుర్భిక్షభావ మంతె. 41

ఉ॥ సంచితజీవమౌనెడఁ బ్రజాసముదాయము మీరు బిట్టు హో
పించినమేళ్ళు పొందవలె, జీవము పోవుచునున్న మేము మీ
నించిన వీనికై జలము నించుకొనన్ వలె కండ్ల నంచు వా
చించెడివారితోఁ బలికె శ్వేతముఖప్రతికర్తు డిట్లుగా. 42

చ॥ అనవసరవ్యయ మృతిశయ మృగుతిండి యనేకరోగ కా
రణములు గాగ మీ పరిసరమ్ము లకుభ్రత నుంట మందతా
గుణమును వర్ష పైన్యమును గూడి మహాపద వచ్చు. మీరు పి
ల్వినరుగుదెంచ నా కలుపు పాయునె యెంతగ మేము పోరినన్.

గీ॥ మాకు కనుబొమముడి దెచ్చు మాటలాడ
రా దెవరును, మద్రాస్ గవర్న రొ కతండు
పన్ను మిన్నంటి దేశ మాపన్నమైన
దన్న మాత్రమ్మునఁ బదవి కన్యఁ డయ్యె 44

క॥ ఇల్లిల్లు తిరిగి వ్యాధిన్
మల్లడిగొను ప్రజకు సూదిమం దిడి సెస్సున్
వల్లడికి 'నోయాసిస్సున్'
జల్లగ నెలకొల్పు మేము శ్రమపడలేదో ? 45

ఉ॥ మాది విశిష్టజాతి దయనూలినవారము కాము, కాలశీ
లాదృతకార్యనిర్వహణమందునఁ బెట్టినపేరువార మం
డి! దొరయింతు మెల్లడల నేల్పడి యామని గాగ, నెవ్వడే
నీ దమి నన్న జంకము, సహింతుము హేతునిబద్ధవాదమున్. 46

కా॥ చూడన్ లేదొహో! మీరు వేల్పుయువరాజున్ ముగ్ధమందస్మిత
శ్రీడిండిరదయాపయోనిధిని రాశీభూతసౌజన్యమున్
మూ డేండ్లాయెనో వచ్చి యిచ్చటికి మిమ్ము 'న్నిగ్గరుల్'గా నెవం
డాడన్ రా దని మందలించె మము శాహాటమ్మగారి గొల్వునన్.

పీ॥ మా కట్టు మా జుట్టు మీ కట్టు జుట్టు నై
జిట్టతోఁ గొల్పు సంస్కృతిని బట్టి
మా శాస మీ శాసగారి బొల్పు గద్దెపై
నమరభాషను మృత మనుచు నెట్టి

మా గ్రంథసారంబు మీ గంధసార మై
తొడరుఁ బ్రావలపును తుడిచిపెట్టి
మావల్ల నిశ్చంద మై విజృంభించి మీ
ప్రాత కోరాడుఁ బ్రాతైత దొట్టి

గీ॥ యిత యేల, యాబోతున కెట్టి దిందు
వై తురోముద్ర యట్టిదె వై చినాము
మీ పయిని లోన, నిజేప మై పరగు ని
ది తరతరములు, మా మేల్ నుతింప వశమె !

48

చ॥ ఒక 'జకరయ్య' వాని విని యుల్లము కళ్ళము సేయు మోముపై
నికరము పంట చిర్నగవు నిండగ వేషిని లిట్ట నంచు నెం
చి కెరలి పల్కె నో ప్రభువ ! చెప్పుము త్వత్కృతశాసనాదిరం
జకవిషయమైర్ జనమనస్థ మపోహము ద్రోహ మన్నటుల్,

చ॥ ఒకటి స్వతంత్రపాలన, మఱొక్కటి హూణుల పాలనమ్ము, కో
రుకొనుము రెంటిలో నెదియొ రూఢముగా నని దేవు డాడుచోఁ
బ్రకట మొనర్తు రెండవది వాంఛిత మై తగ నంచుఁ బల్కె న
మృక మహానీయు డాతని నమింతుఁ 'బ్రసన్నకుమారరాకురున్'.

ఉ॥ కావలె నాంగ్గు లేలులె జగమ్మున నంచు 'హుసేనుసాహె'బ
న్నా ! వచియింపవేమె ! యని స్వాప్తుని జక్రయ చూడ నాత డ
చ్చా ! వివరింతు మా గురువుసంతతివారిని సంప్రతించి నా
భావము నాంగ్గు లేలుటయొ భారతమున్ మరి యెవ్వ రేలుటో.

క॥ నా విని గలగల నవ్విరి
యా వీధీవీధిజనము లిచ్చటఁ బ్రో గై
వావా దొనరించె నిటుల్
వావిరి నా హూణవేషవై భవయుతుడున్,

52

గీ॥ నిన్న నున్న చట్టము లెన్నో నేడు మాతె
చిన్నచిన్న చట్టమ్ములఁ జెప్పనేల
కొన్ని మీ శ్రేయమున్ గూర్చి మొన్న మొన్నఁ
జేయబడిన, వింకెన్నియో చేయబడును.

58

ఉ॥ ఎక్కడనుండి వచ్చుఁ బ్రజ కెల్లఁ దుపాకులు కత్తు ? లైన నిం
దొక్కటి చూచినా, నెవరికో ధనవంతుల కవ్వె యాజ్ఞమై
జిక్కిన నేమగున్, గలహశీలబలిష్ఠుడరిద్రకోటికిన్
జిక్కిన శాంతి భంగ మగుఁ, జేసితి నాయుధికమ్ము చట్టము॥54

మ॥ ఒక యాంగ్లేయభటవ్యయమ్మున స్వదేశ్యుల్ నల్వరుం బుష్టు లౌ
టకు వీలున్నది, కాని బెట్టిదము బాధం బొప్పు సర్వాగ్నిశ
స్త్రుకళాకోవిదు లెందఱేని మన దేశభ్యాతికై కావలెన్
ద్వికళుం బెంచితి రక్షణమ్ము రణమున్ లేకున్న మా నై న్యమున్.

క॥ టర్కీని గెలిచె రష్యా
మార్కొందము ప్రభుత ననెడి మాట చెవిఁ బడన్
తర్కించి పత్రికాముఖ
కర్కశవాక్ స్వేచ్ఛవైని కత్తి నదిమితిన్. 56

క॥ అది విని యెంతో గొప్పగ
నదిమితి రనె జక్రయ 'సయదహమదు' మా నే
త దినము వహావా! యని మె
చ్చి దమరి గొనియాడు నని హుసేన్నాహా బనెన్ 57.

మం॥ ద్వి॥ అంత వై ప్రసాయివేషించితమూర్తి
మఱి యిట్లు వాచించె మందిని గాంచి. 58

ఉ॥ రాబడివన్నతో కఱవు రాల్పుఁ దలంచితి, మీకు కాపాలా
కై బహుళమ్ము రక్షకభటావళి నుంచితి, బిట్టు బంధనౌ
కోబల మెక్కుడించితి, నెకాయకిఁ బెంచితి వైద్యశాల లె
న్నోబడు లెన్నో! మీ కలిమియొత్తు బృహత్తుగదే! మదిజ్యోత్ 59

గీ॥ పిచ్చులిం చె రిజన్తరాఫీసుల గుమి
ముద్రణాలయములను చెర్వులను కాలు
వలను త్రవ్వించ శాఖ యేర్పడియె, మేని
కెన్ని కీళ్ళో ప్రభుత చేసె నన్ని మేళ్ళు 60

ఉ॥ స్థానికపాలనాసమితిసభ్యులఁ గొందఱు నిందువారినిన్
దానె వరించి చేరుచుకొనంగ గవర్నరు కాజ్ఞ యిచ్చి యుం
దైన ధనవ్యయార్జనములం దటనే తుదినిర్ణయమ్ము గై
కొ ననువుం బొనర్చితిమి కోరుట తీరుట లొక్కచోటగా 61

ఉ॥ మాండలికాధిపత్య ముపమాండలిక మృధికార మీయలే
'దిండియ'నైనవానికి గ్రహించునొ; లంచము లంచు, సై .సి.యప్
ఘాండముతేనె నాటవది భాగము సంజలిఁ బోయవచ్చు మా
లండనువారు మీకు జనరత్నములార! విడుండు సెంటిలిన్ . 62

శీ॥ అమెరికాకు స్వాతంత్ర్య మెట్లమరె? నిండి
యా కధినివేశతయును ద వైన్ దెటుల ?
ననుచు 'హరిహోషు' డడుగఁ జెప్పె నత డమెరి
కాయు బ్రట నేకవృక్షశాఖలె కదోయి! 63

ఉ॥ నా సభలోని సభ్యులకు నచ్చని కార్యమునేని చేసెదన్
జేఁతి మొన్న, నెవ్వరును చేయర యింతకు నట్లు, ఊమని
ర్వాసనకాంక్షి నై నవకరమ్ము సృజించితి, వైని ఇండియా
కొ సభ మత్తదంతికర మంచును దీనిని త్రోయకుండుతన్. 64

క॥ పదునలుగురు సలహాదా
ర్లఁ దగు తదీయసభ యొప్పు లండనులో, నా
సదసునన్ గల రిరువురు
త్వదీయజను, లందు కార్యదర్శిదె పిటో. 65

క॥ ఏ మగునో చూడగవలె
నా మనవి స్వకీయపాలనాకలితం బె
మీమనవి నాకు నతనికిఁ
వై మను సభ పార్లమెంటు పరికింపవలె. 66

ఉ॥ రాణియొ రాజొ పేరునకు రాజిలినన్ బ్రజ యెన్నుకొన్న స
మ్మానితు లొక్కచోఁ గలసి మానుగ స్వావని నేలుకొంట కా
స్దానము పార్లమెంటు తొలిసారిగఁ జుక్కలత్రోవక్రింద విం
దైనది కంటి కొక్క బ్రటనందె సుడి ! జగదేకదీప మై 76

అ॥ వె॥ అట్టి పార్లమెంటునందె మీ ప్రతిపత్తి
తేలవలయు రాణివాలు వలయు
నిద్ది నియమబద్ధ, మిది గాని సరణిమై
నడచువారు ముండ్ల నడచువారు. 68

క॥ నలుపురు నలుపురు సభ్యులు
తులకించెడు సభకు నధిపతులు బొంబాయీ
కలకత్తా మదరాసులఁ
గలరు గవర్నర్లు మామకప్రతినిధు లై 69

మ॥ పగటింపించెను తక్కు భారతధరాభాగేంద్రులఁ లెప్పినెం
టుగవర్నర్లు కమీషనర్లు ని బ్రిటన్ కూటమ్ము, వారి న్ననుఁ
దగ నేమించెను పార్లమెంటు, యయినఁ వారల్ మదాజ్ఞానుసా
రగతుల్, తత్కరణీయకార్యములఁ బ్రారంభింపుడా ! తీర్చెదఁ.

గీ॥ ఐకమత్యస్వపాలనాభ్యుములు రెండు
భారతులు రుచిచూడని పండ్లు గలవు
రెండవది యిందు దిగుమతి బ్రిటనునుండి
కావలయు, నోడకుఁ మంచి గాలి వలయు 71

అనుష్టుప్॥ రామభాను రహీం శ్రౌతి
నామదారణ మొప్పుచో
మీ మందికి స్వతంత్రత్వ
మా మర్నాడే లభింపదే ! 72

క॥ కలకంఠకంఠి కన్నీ
రొలికెను, సిరి తొలగె, నెవరి కోయి? మీకే
కలకంఠి మాది కన్నీ
రొలికెడు పని లేదు, సిరియు నురియదు శాస్త్రీ! 73

చ॥ ఎవ రెటు లైన నేమి మన కేల యటన్నది భారతీయునం
దు విడిది గొన్న భావ, మది దూరమొ మేమును దూర మౌదు, మి
ట్టివి కల వెన్నియో, ప్రతిఘటింపుఁ డెఱింగి సమాజదౌష్ట్యసం
భవనిరయమ్ము, నయ్యదె స్వపాలన మిమ్ము వరించు నర్హులన్. 74

అ॥ వె॥ ఏమి తెలియు మీకు నెన్నెన్ని వంకరల్
 పోవునో కవిత్వమును ప్రభుత్వ
 మున్న దున్నయటులు కొన్నింట ననరాద
 యనిన శిఖర మందుకొనవ యవ్వి, 75

ఉ॥ చెప్పన చెప్పనా యనుచు చెప్పెద శాస్త్రి సువర్ణ గోప్యమున్
 జెప్పకు డేరి కే నిటులు చెప్పితి నంచు భవజ్ఞనమ్ములోఁ
 జెప్పులు కుట్టువాని మడిచేతల మంత్రముఁ జెప్పు వాడు తా
 నెప్పుడు కాగిలించి మధురించునొ మే మపు డుండ మీయెడన్.

క॥ అని నొడువుచు నా వేస
 మ్మును చాలించె, నత డందు మూగిన జనముల్
 మనకు నవవేష మీ సా
 లుననే ప్రారంభ మని యెలుంగిడి రెలమిన్. 77

గీ॥ అందు ముఖ్యు డొకం డనె నాంగ్ల సమముఁ
 జేయలేము పాలన క్రమశిక్షణమునఁ
 గాని పెరవార లెంత విన్నాణు లై నఁ
 దనుపలేరయా! మనలను మనము వోలె. 78

క॥ తన పెత్తనమునఁ దా న
 ప్టినిఁ బొందిన నేమి నరుడు చింతింపడ, య
 న్మని పెత్తనమున శంకిత
 మనస్కు డై యెరియు లబ్ధి మందర మైనన్. 79

క॥ అన సత్యము సత్యం బని
 యనుచున్ జెంగాలె చూప నగు నధ్వం టి
 యనువున దీపధ్వజ మై
 యనుచున్ సాయాహ్న మగుచు నరిగిరి తోకుల్. 80

సీ॥ పరిణతమానవత్వబ్రహ్మవాహన
 ప్రథమంబు తత్పురపరమహంస
 భారతప్రథమాంగ్ల పట్టభద్రుండు త
 ద్విశ్వవిద్యాలయవిష్కృతుండు

బ్రిటనుసత్కృతనుతప్రితసర్వప్రాచ్య
బుధజనప్రథము డా ప్రోలి వెలుగు
జాతీయసమితిసంస్థాపనప్రథమవా
గౌరావముల్లాసి తన్నివాసి

గీ॥ యటఁ బులుంగుల కిచకిచ బ్రిటనుశాస
యచటివారికి లండ నుద్యానవనము
కాని యిడి పల్లె బుడుత చుక్కాని చూచు
దాని చిత్తరువు కలకత్తా యటంచు

81

దీప్తి॥ ఆ పురి మరొకచో నలరె లాస్యమ్ము
సోపాన మయ్యది సుఖసౌధమునకు

82

కా॥ ఆ లాస్య మ్మయిపోవ నం దిరువు రెందై నన్ గవిత్వమ్ము లే
దా లాలిత్యము ధారయున్ దగు నుపన్యాసమ్ము సంగీతమో
యాలింపన్ మతి నెంచి యొక్కకరపత్రాబోకినికా గాంచి యం
దౌ లేఖ్యమ్ము యదర్థ మం చడుగ మస్త మ్మైత్తకే వా డనెకా.

క॥ మాటాడు బెనర్జి యీ
పూట ననుచు, నే బెనర్జి పూజ్యుడ ! యన ను
ద్ఘాటితమస్తు డెగాదిగ
పూటుగ వారిఁ గని తమరి గ్రామ మెట ననెకా. 84

క॥ ఒక డనె పీల్చెడా యని
యొకడు నవద్వీప మనె తదుక్తు డనె నొకం
డెకద విదితుడు బెనర్జి
సకలభువి సురేంద్రనాథసంజ్ఞాధరు డై.

85

సీ. జాతీయ గోష్ఠివల్లితల్లజమును కా
శీఘట్టసీమ మొల్పించినాడు
ప్రభుత త్రుంపని యట్లు స్వజనవర్తనమును
కంచెగా చుట్టు కల్పించినాడు
అమృత ధారగ నుపన్యాససారము వోసి
చెచ్చెరఁ బెరుగఁ బోషించినాడు

ఎల్ల రాష్ట్రముల భావోల్లాసమును బంది
లిగ జేసి దాని నల్లించినాడు

A|| భరతమహిమాజినీమూర్తి ప ణీక
కాలయాంగ్లభాషాబోధనా కీర్తి
నామము సురేంద్రనాథ బె ప్రజల
యధికృతిని సామమున గో వతని యర్జి. 86

క|| 'ఇండియనెసోసియేషన్' న
భండము తత్సమితి దేశగౌరవనరణి
న్నిండించు వెలుగు చుట్టున్
మెండుకొనిన రాష్ట్రములకు మిసిమిబలువునన్. 87

శ|| థి కి దర్బారునకై
వె సురేంద్రుండు వచ్చి వెలయించె నయా !
స్ర సితజనాకాంక్షా
వల్లి వృక్షముగ నీ సొలగుదర్బారున్. 88

గీ|| అం దొకడు వే తొక బెనర్జియాహ్వయమ్ము
వింటి, నో టాడుచున్నది వినుతువొ యన
నెవ్వరా ! యని వక్త యోజించి తెలిపె
నా ఘను 'డుమేశచంద్రబోసర్జి' బాబు 89

క|| ఆ బాబు లండనీయులు
సేబా నన బి ట్టువనన్యసింఁచెను పలుకుల్
జాబిలి కళుకులుగాఁ 'గెన
డా' బలె భారతము కొంత డక్కొనుటకునై 90

చ|| అన విని వారు షల్కరి మహాశయ సాప్తపదీన మైన మై
త్రిని మము నింత దగ్గఱకుఁ దీసికొనక దగె నీకె, తత్సురేం
ద్రుని సభ కేము వచ్చెదము తోడ్కొనిపోగదె! యింతకున్ ద్వదా
ఖ్య నెనగు శోభనాక్షరము లయ్యు! అప్పక్తము లు క్తిసందడిన్.

గీ॥ అన నతడు 'సాక్షిమిత్రా' మదాఖ్య, నన్ను
వక్త యండ్రు 'సందేశ' సంభోక్త యండ్రు
నెక్కసక్కముగా దాని కేమి మత్ప
రిచిత మీ పురి నా బాలవృద్ధజనము. 92

క॥ అని యేమొ చెప్పబో వా
నిని మృదువుగఁ బెనగువాని నికటమధురభో
జ్యనిలయమునకున్ వారలు
గొనిచని వెచ్చించి రిరునొకొండును రూకల్ 93

ఉ॥ మూపురు తమ్ములమ్ము గొని మూ డడుగుల్ చనిరేమొ, తామరల్
సీవిరివేయు కన్నుగవచ్చెన్నులు తూరుపువేగువెల్గుని
ద్దావిడిసన్న రేకలకుఁ దా మథయ మ్మిడు రీతి నొప్పవీ
ఱావిభవప్రసాదము నొసంగెను బాలకు డొక్క డేగుచున్. 94

గీ॥ ఆ పదారేండ్ల మాణవు నరసి యిరువు
రరసినంత మయిల పోవ నంతరాత్మ
జన్మసాఫల్యసరసిలో జలకమాడె
నెవరో యీ బొట్టై యన సాక్షి యిట్లు పలికె. 95

క॥ ఇత డొక దై వకటాక్షో
ద్యతు, డాఖ్య నరేంద్రనాథదత్తు, మనసు సం
తత మెద్దానినొ వెదకెడు
గతిఁ దోపించియుచు నగ్రగణ్యుడు విద్యన్, 96

శా॥ విదా సాగరు పారశాల జిగి యీ పిన్నండు వేయున్ గదా ।
ఖదో కృతనైక భేదమత విజ్ఞప్రజ్ఞముల్ ప్రశ్నముల్
ఖాంబొనొనరేంద్రుబొండులిపు భృంగాల్ తేనియన్ మ్రింగునే
ఆద్య బీతని పాట ప్రార్థనముఖం బై నేటి యీ గోష్ఠిలో. 97

గీ॥ అనెడు వక్తకు వినుకలి యశ్వశకట
గామి కొకనికి కనుకలి కానుక లిడి
మ్రొక్కి సమ్మదుహాసము మాటుమ్రొక్కు శకట
భాసినుండి పీల్చె దానివాని పొందె 98

మ॥ ఎవ రాపెద్ద ? ద్యురాజ్ఞయంత కళలించే రూపుగొన్నట్లుగా
 నెవ రా కుఱుడు ? కుఱువాని ముఖకాంతిన్ లోకజాంధవ్యముల్
 చెవిఁ బిన్నరునఁ గల్పి తచ్చరితమున్ జిందింపవో ! యన్న రెం
 డవవానిం బ్రథముండు వించె నిటులన్ దద్యానయాయుఁ పథన్. 99

గీ॥ తండ్రికొడుకులు మా జమీందార్లు వారు
 పేర దేవేంద్రనాథరాకూరు తండ్రి
 కొడుకుపేరు రవీంద్రనాథుడు, మహాకు
 టుంబము తదీయ, మీ నగరంబు వసతి. 100

శ॥ మతమును మతియే తెలుపును
 శ్రుతమును దృష్ట మనుభవము తోడించుచు, నే
 విత మైన పుస్తపరియును
 విత యని దేవేంద్రబాబు వినుచును మాకున్. 101

సీ॥ ఇత డెఱుంగని మత మీ జగమ్మున లేదు
 స్వీకారమునకు నచ్చినది లేదు
 ఇతడు పరింపని దేవురాణము లేదు
 మురిసి యొప్పిన దొక్క ముక్క లేదు
 ఇతడు మెట్టని జ్ఞేత్ర మిండియాలో లేదు
 ఎఱగిన పిగ్రహ మ్మెటను లేదు
 ఇతడు చూడని యోగి యే గుహలో లేదు
 కొలిచినవాడు నొక్కడును లేదు

గీ॥ మ్రొక్కు నీశ్వరునకు రామమోహనునకు
 బెట్టు గలదు ప్రాక్రొత్తల పట్టు గలదు
 బిరుదున మహర్షి యీత డెవ్వరి కధర్షి
 మాధురిదృష్టి దేవేంద్రనాథకృష్టి. 102

గీ॥ చూచు నీతడు రయితుల సుతుల నొక్క
 కంటఁ, దరకు రాదగిన లక్షయును మఱచుఁ
 గాని తా నీయఁదగినది గవ్వయేని
 మఱువ, దొకమాట పడ దొకమాట యనదు. 103

క॥ వాడినపువ్వులు నిగనిగ

లాడును చేని హసనమ్మ లాలనసేయన్

వాడె రవీంద్రు డితని సుతు

డిడున పిన్న మది పెద్ద యెన్నిటిలోనో.

104

ఉ॥ ఆ పొడ వైన నాసిక, విదాయతిపంటపొలమ్ము ఫాల, మా
త్యాపణసీలరత్నయుగ మైన కనుల్, కలభప్రకాండశుం
డావరిమాణభాహులు, వెడందయెడందయు నున్ని తండ్రి కె
త్తై పొలుచున్ గుమారునకు నట్లై రవీంద్రున కార్వ చిహ్నముల్.

చ॥ ఎటుగుదు మీ రవీంద్రుని వదెన్నిది యేడుల వాడు నేడు, మా
హిరణుని కాళిదాసుపయి నీతని కెంతయు ప్రేమ, హూణభా
షరుచి కడింది, బొమ్మ లనుసంపదలో యన గీయు, నెప్పు డే
దొ రచన సేయు నీతడు, మృదుధ్వనిఁ జాడును రమ్యగేయముల్

ఉ॥ కోయిలకూత కూసి మధుకుంజవిహారములందు, వాద్మక
శ్రీయుదయమ్మునందు శిఖనృత్యము సేసి, శరత్ప్రసన్నతన్
తాయలుపాయలుంబుఱపి పండిన గుమ్మడిపండ్లు పంచు ని
ద్దాయెడదల్ గలార లరు దై కలి, రందు రవీంద్రు డొక్కడున్.

క॥ మా చేలును మా చెట్లును

పూచెడు పూలున్ రసించు పులుగుల్ చెఱువుల్

మా చేతలు మా వ్రాతలు

నీ చిరుతకుఁ దెలిసినట్టు లెవనికిఁ దెలియున్

108

ఉ॥ వ్రాయు నితండు పద్యములు పాటలు వెన్నెలతేటలో యనం
గా, యవవృద్ధు లీ పురమునన్ గత హైందవమేలలోన నౌ
రా ! యనినారలంటగద! రమ్యరవీంద్రకవిత్వముగ్గు లై
తీయని గొంతు కైతయు గడే ' మనుజుత్వములోని సారముల్.

గీ॥ సాక్షి పలికె నౌ నని మీరు చదువలేదు

దేశమున నైదునూర్ల పత్రికలు మ్రోసి

నవి రవీంద్రుడు చదివిన కవిత కెల్ల

ఢిల్లీదర్బారు మాత్రోగి వల్లె యనుట.

110

ఉ॥ తిన్నగ వెంటవేసికొని త్రిప్పె రపీంద్రుని శీతవర్షతా
భృన్నతభూమిఁ దండ్రి తప మూనుచు, నయ్యెడ తల్లి లేని యీ
పిన్నని తల్లి యై ప్రకృతి పెంచె విహంగకలస్వనమ్ముతోఁ
గ్రొన్నన నవ్వుతో వివిధ రుచ్య ఫలమ్ములతో ఝరమ్ముతో. 111

ఉ॥ ఈ మృదులాత్మ డల్లిఁ బయనించి యటఁ బరియించు నంచు వి
న్నాము, స్వదేశభక్తి లవణం బగునా? యని యిప్పుడున్న యిం
దౌ మతసక్తి రుద్ధ మగునా యని సందియ మందినాము ము
న్నీ మహినుండి యందుఁ జనిరెందఱో వీడెను శంక వారిచే. 112

గీ॥ అటులనా యను వారితో నటులె యనుచు
సాక్షి విన్నారొ కేశవచంద్రసేన
నామమును నా నవద్వీపధామ డనియె
వినుటె కాదు వానిని చూచి తనిసినాము 113

మ॥ మతవాదమ్మున వాడు వేయు నరచే! మా యూరిలో ఫాదిరి
మతిగర్భం దొకరుండు పాదములకుం బంధ, మృ దెట్లో విడన్
కుతుకన్ వేయు, నిదే యిదే వరుస యై గోదాడినారల్ బుధుల్
శ్రుతిశ్రుత్యంతకణాదవాదముఖశాస్త్రోదంతపాథోనిధుల్. 114

గీ॥ ఎందులకొ వచ్చి సేను డీ చంద మరసి
యేదిరా! భాయి! చూపు నీ వాదబలము
నంచుఁ బదినిముసాలె వాదించి వాని
పిల్లి మొగ్గ వేయించెను పెక్కుసార్లు 115

గీ॥ అనుడు సాక్షి దేవేంద్రనాథు నుడి యిద్ది
యాత్మగత ముక్తముగ నుక్త మంతయును కృ
తమ్ముగాఁ గృతమ్మును కారితముగఁ జేయ
శక్తు దొక్కడె కేశవచంద్రు డనుచు 116

ఉ॥ లండను పోయి కైస్తవము బ్రాహ్మము నేకము చేసి చెప్పి త
త్పండిత రాజమంత్రిజనవర్గకృతానుపమానమానితా
ఖండలు డయ్యె దస్కతును గైకొని రాణి భటింప సేను ప్రా
ఖండ మెటుంగ దంతటి యఖండము వై భవముం బ్రతీచిలో. 117

గీ॥ అట్టి కేశవచంద్రసే నదుగుపెట్టె
తిరిగి కల్కటా పురమునఁ, దెలిసియొ తెలి
యకొ పరమహంసమై ముట్టె, నంతె, చేప
యయ్యె నొక మతసరసిలో నతని మనసు. 118

శ॥ ఏ మత మది ? కాశీ ! కా
శీ ! ముక్తి నిడు మను మతము, లేళ్ళును పులులున్
మైమై నొరసికొనెడి మత
మే మతమున కేని త్రోవ యిచ్చెడి మతమున్. 119

అ॥ వె॥ ఏల మీర లడుగ రెవ రా పరమహంస ?
యనుచుఁ బలుక సాక్షి హాస మొలుక
వారు నొడివినారు పరమహంసనుగ గు
ర్తించె జగము రామకృష్ణ ననుచు 120

గీ॥ ఇటుల మాటాడికొనుచు వా రేగుసరికి
నిసుక వేసిన రాలి కున్న సభ చిన్న
సూది పడినను చప్పు డౌచు ఘన వాఙ్ము
ఖమ్ము వినుచుండెఁ జివరి ఘట్టమ్మునందు 121

ఉ॥ అచ్చపు దిండ్రతోఁ జదర మైన వితర్దియు నదై లేకయే
వచ్చిన యెట్టి బుట్టలు తుపాకుల వీపులు పొట్టికట్టుకే
లచ్చిన కావలాయుఁ దగు నా సభతోఁ బలుకాడుచుండె గాం
గోచ్చతరంగఘూర్ణనవదుక్తి సురేంద్రుడు దేశభక్తిమై. 122

చ॥ వినబడుచుండె ని క్కరణి వేదికనుండి సురేంద్రనాథు డా
డిన యభిభాషణమ్ము వినుడి! జనముల్! మహాజగ్గు పెట్టియె
న్ని నెరసు లున్న వన్నియును నేలకుగోలకుఁ దెచ్చి చాటి చూ
పనియెడ నీ ప్రభుత్వము నవర్చునె! శాసనదోషజాలమున్ 123

గీ॥ పత్రికలకు సిరా రాజభక్తి కలదు
పాలన మ్రేమొ బాధ్యతామీలనమ్ము
ఏలుబడిచాటలోఁ గొన్ని మైలురాళ్ళు
దేశ్యములు కానియెడ న్యాయతృప్తిలేదు. 124

అ॥ వె॥ వచనరచనలందు స్వాతంత్ర్య మడుగంటె
 నోరు కేలు సాగ నోటువడియె
 నన్ని పదవులందు నాగ్గుల ప్రాధాన్య
 మతిశయించె, దేశమతి కృశించె. 125

చ॥ ఇరువదియొక్కయేడులను నిర్వది కొక్కటి తక్కు గాగ మా
 ర్చి రిపుడు మండలేశ్వరపరీక్షకుఁ గూర్చొనువారికై వయః
 పరిమితి నేలువార, లిది సగమువేత పురోభివృద్ధి, కి
 ట్టి రకపు చేత లొప్పమని ! డిండిమ మై ప్రజ మోయకుండునే.

క॥ అచ్చటికి నేల పోవలె ?
 నిచ్చట నా ఐ సి. యస్, పరీక్ష కుదురదో !
 వచ్చిరిపో ! యుద్ధోగులు
 మచ్చున కొక డుండునటవె ! మనవా డందున్. 127

అ॥ వె॥ రేపు చర్చ ఇండియాపాలనము గూర్చి
 యనుచుఁ జార్ల మెంటునందు వినెనొ
 సభకు రాడు నాడు సభ్యుడు, 'ఫాకెట్టు'
 'ఫౌలరును' శ్రమించి జాధపడిరి 128

గీ॥ ఇండియా సమస్య నెత్తెను 'గ్లాడ్ స్టను'
 పార్ల మెంటునందు పరిహృతంబు
 ప్రాతపత్రిక వలె, నీ తీరు దౌర్భాగ్య
 మిక సహింపజాల రిచటి ప్రజలు, 129

క॥ హిందూ దేశమును స్వ
 చ్ఛందము సేయఁ దగు ననుచు సాహా యొసగెన్
 స్పందితహృది హెర్బర్టును
 నందలి యొక, డతనివైపు నరయడ యొకడున్. 180

ఉ॥ రాణి వెలార్చి పత్రము శరద్దశకద్వయ మిండియా బ్రిటన్
 న్నో నుదరమ్ము వెన్నును మదార్జవశోభితరాజ్యలక్ష్మికిన్
 మానితులార! యంచు, నయనాశ్రువున్ మన కొత్తు చేరుమా
 లొనటె! రాజ్యలక్ష్మి కది, న్యాయము గాయము నొందె నీ క్రియన్.

క॥ గుడి గంట గొట్టి దేవుని
గడగడకున్ గోర్కు లడుగు కై వడిఁ బ్రజ యే
ల్పడి వెంబడిఁ బడి యా ము
న్నడి జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చి గెలువ నూల్కొనవలయున్. 182

ఆ॥వె॥ ఆమెరికాకు వర్తకమునందు నమరిక
ప్రొస్తుధరణి కళకుఁ శ్రాంశుభరణి
ఇండియా మతాల మండియ, బ్రట నిడు
తీయ మందు రాజకీయమందు. 183

గీ॥ రాజకీయ మొక్కవిచిత్రసము పదునొ
కండవది, శాంతమున కిది నిండువైరి
యంగి యిది దానధర్మవీరాంగ మగుచు
బ్రటను చరితము నిటఁ జదివించు తెపుడొ. 184

ఉ॥ హూణుల యాత్మ దొడ్డది, హితోక్తుల దానిని మందలించి లో
తా నొక నూతినుండి మధురాంబువునుం బలె ధ్యేయ మందుకో
సొను, మతాదిభేదముల నన్నిటి నొక్కట మెల్వఁ బెద్దత్రా
డొ నది, తెల్విబొక్కెనకు నయ్యది బద్ధమొ దప్పి తీతెడిన్ 185

గీ॥ ప్రజలు తా మెన్నుకొన్నట్టి ప్రతినిధుల న
భాద్యయమ్మున బ్రటనులోపగిది నిందు
పాలనమ్ము కావలె భాగ్యమూలనమ్ము
మున్నె కావలె మన భిదోన్మూలనమ్ము. 186

ప॥ ఆంగ్లచిత్తాయసాయస్కాంతవాక్యవి
త్తరమేకచంద్రదత్తబుధుచేత
ముకుళితభారతాంభోజాతనవసవి
త మెహతాఖ్యసుదూరదర్శిచేత
బైట్రానభామహోపన్యాసకానంద
మోహనబోసు సత్పురుషుచేత
యుగపత్ బ్రటన్ భారతోర్విచర త్తమా
హృదయుండు 'దాదభాయి' ఋషిచేత

A|| వివిధసంఘసభ్యులచేత విదులచేత
 నస్మదాదులచేత వ్యాఖ్యాత మైన
 యిట్టి పథకంబు మన భవిష్యేతిహాస
 లానకథకంబు, విద్యావిలాసులార!

187

మ|| అని తద్వాణి శ్రుతమ్ము గాగ మలిప ల్కధ్యకు డై 'లాలుమో
 హనఘో' పాడెను దప్పికై నపుడు నీ రై యాకలై నప్పు భో
 జన మై యొప్పె సురేంద్రు వాఙ్మఖము భక్త్యత్నాద్రా మౌళారత
 మ్మున కీనాడు, ప్రభావితుండ నయితిం బుప్పించి జాతీయతల్.

క|| ఇ క్కొలువువారు పనిచిన
 రెక్కలు కట్టుకొని వ్రాలి రేయి పవలుగా
 నెక్కార్య మైన సేనెడ
 నిక్కడ జేరిన జనమ్ము నిల్లే తలతున్.

189

క|| అని యనగ కంచుతాళము
 లను బోలి కరాలు మొరనె, నా సభతీర్పుల్
 గొని 'లండను' చనుటకుఁ దో
 డనె నియమితు డౌచు ఘోషు డాకా ల్పాపెన్.

140

చ|| ఎనసి నరేం పాటయు సురేంద్రుని మాటయు దేశభక్తి కెం
 తను వగు తె మెత్తిన! వహాయనుకొంచు గృహోన్ముఖమ్ముగాఁ
 జనియె సభాజ మ్ము, కడుసందడిలో నెటు పోయినారలో
 కనుపడ రై కళ్ళకు నొకళ్ళు తదాగతు లైన మూపురున్.

కుమారసంభవ ఖండము

శా॥ హోళిపండుగఁ జేసె కొండొక ప్రజావ్యూహంబు ఫాలాక్షద్య
క్కిలన్ బోలిన మంట స్వీయమతికిఁ గ్రీడాసఖం బైనటుల్
ప్రేలెన్ దజ్జులదింధనాల్ పెరపెరాఖిలధ్వనిన్, మింటిపై
ప్రేలెన్ దెల్లమొగిల్లు నల్లవడి తద్విస్తారధూమావృతన్.

శ॥ ఆ రాజధానిఁ దనరెడి
సారము సంస్థల నొకండు 'సంజీవని' త
తేర్చెరణమున హిందూమే
లారమణియోత్సవము చెలగు నేలేటన్. 2

గీ॥ తాతియాతోపెర్ఘాన్సిలక్షీతనూచి
తాభసితము కతివయసదస్యదేవ
తార్చనాపీరదంతపేటాంతరస్థ
మెందఱో మహారాష్ట్రుల యిండ్ల నటులు 3

మ॥ | మళిక్షేభ్యులు సభ్యు లందు భరతశ్రాద్ధుర్విధిఁజూశనా
ము చేచ్రాల్ తమ నెత్తుటన్ సలుపు గండ్రల్, భిన్నభిన్నప్రజా
మసంసేవ్యసమత్వచత్వరితసంఘీభావసౌధోదయా
తీండ్రల్ శ్రమముల్ తదీయములహో! అహ్నికరించున్నిశన్

సీ॥ అందఱలో చిన్న అన్నలతోఁ గూడి
యందు 'రపింద్రు' డానందసాంద్రు
డందఱఁ బెద్ద ధైర్యముముద్ద 'రాజనా
రాయణబోసు' ధర్మముత్రాసు
భారతిగారాబు బంకిముచంద్రజా
బు సమితియటుత కెంపుజిగిజీబు
త్యాగంబు హోమాగ్ని తా నాజ్యపాత్ర శు
భ్రము చరిత్ర 'నవగోపాల మిత్ర'

గీ॥ ప్రాణ ముఖికి పొంగులువాలు వ్రాతకల ద
ధీశు డమృతబజారుపత్రికకు, పేరు
దనరు శిశిరకుమారమో వనగ, నతడు
నందలు నొకండు, మృతము సేయడు సెకండు. 5

గీ॥ ప్రభుత 'మలిహారరావుగై క్వాడు' వినము
పెట్టె 'రెసిడెంటు' కని తెల్పఁబెట్టె నేమి
యొకని, కొకజాతినే నపుంసకము సేయు
పాటి దోసమా ! యది యని చాటె మోషు. 6

ఉ॥ విద్యకు సాగరం బతడు విశ్రుతు 'డీశ్వరచంద్రు' డంగనల్
విద్య పునర్వివాహమును స్వేచ్ఛయు గల్గి మనన్ బ్రచారభూ
మోద్యమనేత యై స్వతనయున్ విధవాపరిణేతఁ జేసె, దా
నాద్యుడు సంఘసంస్కరణమం దని కీరితి మోసె నల్లడన్ 7

అ॥వె॥ ఆత డొకడు నీ సఖాభిమానులయందుఁ
దనను దానె యేలుకొనును దేశ
మనుచుఁ దనదు పత్రికను వ్రాసి ప్రకటించె
క్రిష్టదాసుపాల్ విశిష్ట డొకడు 8

క॥ ప్రభుశక్తి నెదిరియాడెడి
సఖికుల్ స్వాతంత్ర్యరమణిసైగల యభికుల్
రథసులు కల రిం దెందటా
సభ జరిపించిరి యుగాది సమయము మున్నున్. 9

క॥ జంటను గని తొలగి తొలగి
యొంటరిఁ గని మీదిమీది కుటికెడు చలిక్
గుంటితనము వచ్చె, ప్రకృతి
కంటన్ రేమంచుమనక క్రమముగఁ బోయెన్. 10

క॥ పలితము గా దొడగెను చలి
బలితము గాదొడగె నాతపము పాడిమిమై
యెల్లగింపఁ దొడగె కోయిల
కలరుతపులితదిగంతకమనీయముగా. 11

క॥ రక్తాంబరధారిణి యై
వ్యక్తం బొనరించె సంధ్య యరుణకుసుమగు
చ్చాక్రాంజలితో చాందీ
సక్తి తమోముక్తి యాత్మశక్తికృతముగా 12

చ॥ సఖ మొదలయ్యె నయ్యెడ, విశాలము వేదిక, శిల్పకల్పనా
విభవరహస్యబోధిక, నివిష్టసభాపతి పీఠి పాజహాన్
విభు షహసానుపీఠ మెగవేసిన కప్పము లాగె, చారకల్
సఖమున మల్లికల్ పొదరునం బలె బూచె దిద్దుతుచి త్తముల్ 18

ఉ॥ పెద్దది యైన యా సఖకు వించె సభాపతి మాన్యలార ! నే
డెద్దది వచ్చె గాని పదునెన్నిది ద్వీపములందు యూప మ
స్మద్దమునస్సమానప్రభుమండితతేజము పాతె, నెప్పుడుం
బద్దెముఁ బాడు చిహ్నము, లపాంపతి ఘోషిలు భారతప్రథన్. 14

గీ॥ శాసనములు నాణెములు సింహాసనములు
విగ్రహములు చిత్రములు కోవెలలు నెన్నొ
కథలు చెప్పు ఖండాంతరతమ నెసంగి
తజ్జులకు విశ్వమతము హైందవముగూర్చి. 15

ఉ॥ శ్యాతిషమందు వ్యాకరణమందును నాట్యమునందు గ్రంథ మిం
చే తొలుతన్ జనించె, నటులే తొలివేదము నాదికావ్య మీ
భూతలమందు సంస్కృతము పుట్టగ నాగరకాద్యరూప మై.
యీ తెఱ గౌచు హైందవమతేంద్రము మానవధర్మకేంద్రమున్.

చ॥ తొనలను పోలె సౌఖ్యకృతిదోహలకర్మములన్ ధరించి యే
వనమునఁ బుట్టెనో ! వనసపండుమతం బిది యద్విదూషణం
బను వగ రొంద దెన్నడును, నన్నిటికన్నను నేనె తీయ నై
తనరితి ర మ్మ టంచు విమతస్థుని నొత్తిడిసేయ దింతయున్ 17

ఉ॥ ప్రాయము చెప్పజాల, మిది ప్రామినుకల్ నలుకాకు లై న మా
హేయి, పయఃప్రపూరముగ నిచ్చును శాంతిరసంబు, నేడు బా
బా ! యిది కొమ్ము లొడ్డి తన యూపిరికై నిగళమ్ము వేయు నే
దో యుగళమ్ముబారి బడకుండగ తప్పికోనంగఁ జూచెడిన్. 18

ఆ॥ వె॥ ప్రథమపంక్తిలోన 'వై థాగర' సొకండు
మధ్యపంక్తి నిపుడు 'మాక్కుముల్ల'
రెన్నిపంక్తులందు నెందఱో యుందు రీ
యావుపాలు త్రాగినట్టి ఘనులు. 19

ఆ॥ వె॥ మతముపేర నై కమత్యసాధన సేత
యపుడు నిపుడు నెపుడు నాదృతంబె
యన్యమతముగూర్చి యనరాద యేమియు
వరమహిళయు తల్లివంటిదె కద ! 20

క॥ జనియించె విగ్రహారా
ధన కళకొఱకు, దాని తగులము లే కి
శుని ధ్యానించుట ధర్మం
బనుటయుఁ గల, దెట్టులైన సంతయు నొకటే. 21

క॥ మానిసి దేవునిలోనన్
గానంబడి విగ్రహార్చనము తద్గ్రహాని
ర్మాణము పొసగెను, దేవుని
మానిసిలోఁ జూచుటయు సమంజసమే కదా ! 22

గీ॥ రామకృష్ణ దయానందు లామనినెల
లీ సమాజనికుంజవికాసమునకు
నిందు వారి వాదమ్ము రెండేడ్లనాడు
వింటి నిరువురునన్ మెచ్చుకొంటి నేను. 23

ఉ॥ వింతగ నిర్వరన్ బొగడ పీ లగు నెట్లన నాకు వద్దు వే
దాంతము, జాతి కెల్ల నొక త్రాటిపయి న్నడ గూర్చు నాదు నీ
ద్దాంతము, వారు పద్ధతుల నై క్యము తక్కువ కల్గి నేమి థా
సింతురు మత్పథమ్మున విశిష్టరుచుల్ దుగవైపు దీవె లై. 24

క॥ ద్వైతాద్వైత విశిష్టా
ద్వైతాఖ్య ముపాసనమ్ము తగ ముయ్యేరో !
మాతృత వహించినయది భి
దాతతికిన్ హైందవము మతము పూజ్యం బై. 25

క॥ తన ధ్యానము సేయుటయే
జనకృత్యము గాన నెట్టి సపు రొందిన నా
పని దేవుడు కా దనునో !
యనునో నర్వసము డెట్టు లగు నా తండున్ 26

అ॥ వె॥ యజ్ఞభాగలు పై మగు పూర్వమీమాంస
తై నబౌద్ధములకు జన్మభూమి
మాత యైన వేదమతమున కెదురాడి
పోరునెట్టు కవలబొట్టె లివ్వి. 27

ఉ॥ వేదమత లేక ప్రభవించెను బౌద్ధము తై న మన్నదిన్
వాదము క , ప్రాకృతము భాషయు ప్రాకృతమే యనంబడున్
లేదు నదు రం బభిధ లీ మతకర్తల కెట్లు సంస్కృతా
పాదితము పొసంగె నన, సంస్కృతి భిన్న మటన్నఁ జాలునే ?

క॥ తిమత మొక ముఖ్యగుణ
| తీక మని తెలిసి యసువు భారతజాతీ
త మన భూమాత కట
తెలివితో దేనినిన్ జనంబు జయించున్. 28

క॥ భారత జాతీయతకై
యేరిన్ దెగనాడనట్టి హితసమరసవా
క్పారీణత్వము మ్రొందవ
సారము, దీనిన్ గ్రహించి జనము మెలగుతన్! 29

ఆ॥ వె॥ నీర మధిక మున్న నీరము లేకున్న
వాడువాణు మొక్క వలె నరుండు
నధిక మైన శూ య మైన నావేశము
తనకు నితరులకును పనికిరాదు. 30

క॥ గతకులభేదమునుగా
మతము నెఱిగి యైకమత్యమాహాత్మ్యము గ
ర్గితమ పురతఉన్నతి పూ
ర్వతమొన్నతి నిల్పికొనుడు ప్రజలార ! వడిన్, 31

క॥ ఈ కామదహనపర్వము
చేకొనఁజేయుత! ప్రతి నశేషప్రజచేఁ
జేకొన మెందు విదేశ్యపు
పోకడలను దేశకాళనోహుల మనుచున్. 83

ఉ॥ భారతజాతి శౌర్య మనివారణ మౌచ విశ్వంఖలాద్యది
గ్వారణతుల్య మౌచ హిమవచ్చిఖరమ్మునకన్ననిల్వెడున్
గౌరవ మౌచ దౌష్ట్యమథనంబున భాసిలుగాత! మిత్రు డీ
సూరి యుపన్యసించు నరిసూదనమోదన మా చరిత్రమున్. 84

ద్వి॥ అని పల్క రాజనారాయణబోసు
వినిచె మిత్రా హోళివిలసితకథను. 85

అ॥వె॥ మడియగ పులియసుర మరియొక దేతెంచి
వాని మంచివానిగా నొనర్చె
వాడు రాజ్యమేల వీడు నుండెను కాని
పోంచి బలముకై తపించుచుండె 86

క॥ తారకడు వీని వేరు, సు
తారముగా ను త్తరించెఁ దళతళమెఱుపుల్
సారింతు నిజాసురభా
పారిష్టం బిబి పూర్వసంస్కృతి నిచటన్. 87

చ॥ భరతునినాటి గుప్పిలికి వచ్చును వీని బలంగ మైననున్
గరకరలాడు నొక్కమతికచ్చున నొక్కమతమ్ము గల్గిన
ట్టిరు, కుల మట్లు భాష యొకటే, కొఱపుల్ బలె శస్త్రముల్ ధరిం
తురు, జగపోటరుల్ గనుక దోచిరిపో! జగమెల్ల జేత లై. 88

చ॥ వరమునుబొందుదాకనె తపమ్మును బ్రహ్మయు, మీద బ్రహ్మ యె
వ్వరొ, తప మిచ్చు భాగ్యమునఁ బ్రాజ్ఞులు గాన మరేరికిన్ దదా
చరణము సాగనీయరు, వశంవదు లై హికభోగభుక్తి, కం
బరమునఁ జుక్క లన్నియును మా పొడిపించిన వందు రుక్మిపుల్.

గీ॥ ఇట్టి వీరు లోకమున జయింపనట్టి
దేశ మున్నదో యట సూర్యదీప్తి పడదు
పంచభూతమ్ములును వీరి జానిసలు, స
ముద్ర మేతస్మహోహితముద్రితమ్ము 40

ఉ॥ మిన్నులు దన్ను పన్నులను మేవడిమై విధియించి పిప్పినే
నెన్నరు నెత్తు పీల్చి దనుజేంద్రుడు వీరల తేడు తారకా
ఖ్యన్నివట్టిల్లునాతఁ, డిత డన్న నిసుంగును కెప్పు మంచు నా
ర్పు,న్నివృతార్చి యాను సవసుందర మై వెలుగొందు నన్నియన్

శ॥ దనుజుడు మనుజుని దిను టా
తని సర్వస్వమ్మ దినుట, దాననె మనుజా
శను డనబడె, నీనాడును
మనమధ్యన్ దాదృకుండు మనలుట గనమే : 42

మ॥ అనుచున్ దా నలవాటుచొప్పున నెటో హస్తమ్ము సారింతు వా
గ్మిని రఞాదికృతుండు తత్రగతు డాంగ్లేయుండు కండ్లుర్మి న
గ్గని నా వైపుగఁ గేలు సూపితివి వక్తా ! వంగభాషానభి
జ్ఞునిగా నెంచితి వీవు నన్ను, 'సెడిషన్ సూ నీ వచ స్సం చనెన్ 48

శ॥ కలకలము పెరిగె నంతటఁ
బలువురు ముఖ్యులును వక్త వాచించి రయా !
కలగకుడు తమరు పౌరవడి
పలికితిమా ? యాంగ్లు లంచుఁ బ్రభుత య టంచున్. 44

అ॥వె॥ కేలు సాగు దిక్కు సాలమంది గలరు
నటులె యిందు మనుజులందు దనుజు
లేనె లక్ష్య మన్న మీ నుడి సరి కాదు
కూరుచుండి వినుడు కొమరు కతను 45

గీ॥ రామకృష్ణ మరమ్మును గ్రమవిరుద్ధ
మైనదిగఁ గొన్నినా క్లెంచినట్టి తమరు
మానమితి నెంచవచ్చును మానవచ్చు
ననుచు, శాంతించె నెట్లొ య య్యాంగ్లవరుడు. 46

మ॥ నవగోపాలుడు చెప్పె నైన కథ విన్నారేకదా! వీరిచే
భువి నిర్ధాన్యము నిర్దనం బయి నభంబున్ దోడుగాఁ దెల్ల నై
కవిసెన్ జామము భీమ మార్తియుతరోగ్రాంతసంభ్రాంతమా
నవమద్గామము చచ్చి స్వర్గమున నుండన్ మే లనన్ బండితుల్.

గీ॥ అగ్నికిని భారతీయున కవధి లేని
బంధ మున్నది, యద్ది నిబంధితమ్ము
వంటవఱకె రాక్షసరాజపాలనమున
ననుచు నెల్ల రా నౌ నన నతడు చెప్పె. 48

సీ॥ చచ్చెడి వేళయు సంధ్యవార్చెడి వేళ
యొక్క పై సురలకు మ్రొక్కు లేదు
అసుర యారయు వేళ నగ్ని యాటెడి వేళ
యొక్క పై యజ్ఞమ్ము చక్కబడదు
అగ్ని మండని వేళ యాత్మ మండిన వేళ
యొక్క పై స్వర్గమ్ము స్రుక్కు విడదు
ఆఱు నుపాయమువేళ నిజ మపాయమువేళ
యొక్క టయ్యు మదను డుదిలపడదు

గీ॥ హిమగిరితపస్వి యైన మహేశుకడనె
హైమవతి యున్న, దవ్వారి కై కృ మొదవఁ
జేయ సంభూతు డౌ నొక శిఖువు చంపుఁ
దారకాసురు ననుచు విన్నారు సురలు 49

శ॥ ఎవ్వడు వాడు? హరుని మది
జవ్వనిపై మరులుగొలుపు సామర్థ్యముతో
నివ్వటిలెడి వాడు, శిలన్
పువ్వులతో గొట్టి రెండు పొనరుచువాడున్. 50

గీ॥ మహిషవాహను నెఱుగుదుమ, వరుణు మతి
పెనుతుపాలో బడెను, కుజేరుని ఋణి
పట్టికాస్తులు తండులధ్వంసు, లగ్ని
కేమి తెలియు! బూడిద, యింద్రు డెఱిగి పలికె. 51

గీ॥ ఇంద్రు డపుడు రప్పించి తా నెదురు పోయి
తోడితెచ్చి సమాసనస్థు నొనరించి
మరుని మిత్రమ! నీ రాక నరసి మెఱసె
నోయి! యీ విచ్చినవి కనుల్ వేయి యనియె. 52

క॥ నా వనికి నందనాఖ్యము
నా విడిదికి వై జయంతనామము తగునే
నీ విచ్చేయక మదనా!
కావో యిక సవై భవములు గాజుల మ్రోవల్. 53

గీ॥ అనగనె మలంఘలిత్యర మప్పరోని
కరము మెడ హరిచందనసరము లునుప
నిగురువిలుకాడు నొడివె పల్కు గురు! పల్కు
యెవరు వారు న న్నెలుగని! పొవరువారు 54

ఉ॥ ఓహరిసాహరిన్ జెనగి యోహరి!వా డెవడైన యోగి దా
సోహమనున్ శివోహ మనునా!యమృతం బిడి చూడు త్రావునా!
దాహము దాహ మంచు వనితాధరశీధువు త్రావుగాని,మ
ద్యాహువు వేనిఁ ద్రోయవలెఁ బల్కుము నాల్గిటినుండి మూటికిన్.

చ॥ మగువయ యైన నింక మరి మంచిది, నాకును నంత పావభీ
తి గలుగదోయి! యామెకుఁ బతివ్రతధర్మము నట్లై యుంచి నిన్
మగనిగఁ జేసి తత్ప్రథమనాథున కొక్క యనాథ నప్పుడే
తగిలిచి పూర్వవృత్తవిగతస్మృతులన్ బొనరింతు నెచ్చెలీ! 55

గీ॥ ఇటుకోదండధరుడ నౌ నేను జంట
సేయ దండధరుడు విడదీయుచుండు
చనము, సంకల్పమాత్రాన చాల జరుగు
స్వయము నేఁ జనవలసిన పని య దేదో. 56

గీ॥ అనగ వృద్ధశ్రవుడు స్వకీయవరకీయ
రాజకీయరంగమ్ముల రంగువేసి
కొన్న తల యూపి పొగడుచు మిన్నుచూపి
హిమధరాధరాగ్రము చూపి యిటులు వేడె. 58

అ॥ వె॥ జటి యొకానొక డట సలుపుచున్నాడు త
వస్య, చాని కంతువంతు లేదు
వింటికేలున నొకయింటివానిగ వానిఁ
జేసి మాకు సౌఖ్యరాశి నిడవె !

59

క॥ వాని సిగ సాంబరం బన
గా నొక డొక డనును మెయి దిగంబర మనుచున్
వాని గనినవా డెవ్వడు ?
కాని తదీయతవఉష్ణకపితులము సఖా!

60

క॥ నీ రాచరికము కా దని
యీరేడుజగాలఁ బ్రతుకు నెవడు? సుమళిలీ !
పౌరుష మర్థం బై జడ
దారి యతడు నీవు లాగు దారికి రాదో!

61

చ॥ ఎదురుగ నిన్ను పెట్టుకొని యే గుహలోని యణుస్వరూపికో
యదరెడ నయ్యె, నా తెలివి, యబ్జిభి! రతిదేవి సేమమే
కదామధువుం భవత్సఖుని కన్గొనియుం బహుకాల మాయె, న
మ్ముడువొకొనమ్మవో! యసువు పోవుచు పో ననె నీవు కన్నడన్.

విమా॥ అనన్ స్ఫురద్దన్వి తాణ
మ్ము నంటి మారుండు జాసా
డె నిట్లు సర్వంబు జ్ఞాతం
బు నీవు చింతింపకోయీ!

62

క॥ రాత్రిందివమ్ము లుద్దర
ణత్రాణోద్యోగి యైననాడే వానిన్
మిత్రు డనన్వలె కాదో!
వృత్తు డనన్వలెను తన్ను వేపకయున్నన్

64

ఉ॥ ఆ జడదారికెంజడలయందున మబ్బులు గూం కట్టుకో
నీ జము డేనిఁ వానిఁ గని నిక్కినరోమము ని గ్రుడ్లు నై
వాజమ గాని తజ్జటిని పట్టి తపం బుడిపింతు జపా
ణీ! జవరాలి మోవి గొన కే విసమానునొచూ మా పయిన్.

క॥ రెండే కాకులు తాము ప
రుండిన మంచమున కందురో! మొండిఘటాల్
రెండే కా దున్నవి నా
ల్గండి! యనిపించి వదలు నరవింద మిదే, 66

క॥ కులజాతిమతవిభేద
మ్ములు ద్రోహకరమ్ము లనుచుఁ బోరాడి జనుల్
గెలుచుట స్వర్గాధిపతీ!
ములికి యశోకాఖ్య మిది యమోఘం బగుటన్. 67

మ॥ ఇదిగో! చూతము ప్రేమపతులుగఁ గూయించున్ రసక్లిన్నవా
జ్జుదమాధుర్యముతో వ్రతస్థజనమున్, మల్లిశరం బియ్యదే
యదుకున్ దీని సుగంధముల్ దవిలి యింద్రా!యే పెడన్ బోవురెం
డెదలున్, నల్లని కల్వ పట్టపగ లందించు న్నిశాధర్మమున్. 68

గీ॥ ఇంద్రవదనిని నిల్పికో నే మఖంబు
లేని శతమఖునకు మరు వాడి యటులు
మఖము సృష్టించి పచరించి మఖఫలంబు
ధారవోయ ముడుతలు లేక తనరె ముఖము. 69

ద్వి॥ స్మేరముల్ మోసాల శ్రీపారిజాత
తోరణల్ గట్ట నిండుం డనె నపుడు. 69a

ఉ॥ నీ యలుగుల్ పొదల్ పొదలు నిర్మితిచేసెను రక్ష, వీనిలో
మా యెలుగుల్ సదా శకునమంజులరావము లై జగత్త్రయ
శ్రీ యుఖించుచున్నవి రుచిష్యమహాశిష మన్వయమ్ముగా
నీ యసమాన మౌ విభవపేతువు నీవ కదోయి మన్మథా! 70

క॥ కంతూ! ద్రుహిణసభకు న
త్యంతత్వర నేగవలసె నని హస్తస్ప
ర్శాంతముగ వీడుకొని మఘ
వంతుడు లేచి చనె, సురలు వచ్చిరి చూడన్ 71

ఆ॥ వె॥ తాను లేవ నెంచి తడసెను వలరాజు
తక్కు దిక్పతులు నుధాంధసులును
చాలకాల మయ్యె బూలచాకుల దొర
మనలఁ దొంగిచూచి యనుచు దరియ.

72

సీ॥ మనము రాజులము, ధర్మముఁ బట్టి శిక్షింతు
మతడు దేవుడు కాని యనియె యముడు
కైలాసమున నైన గలదొకో ! యంకిలి
మనకు మీనధ్వజా ! యనియె గాలి
నీ పూలబాణాల నే దాగియుంటి లే
దడ్డము మన కని యనియె పహ్ని
దర్పమందున నీవు ధనమందు నేను మో
మోట మన మెటుగము ధనదు డనె

గీ॥ నింతమందిని కొట్టితి వేది ! నన్ను
కొట్టు మపుడు మెచ్చెద నీదు దిట్టతనము
హరుని రెండవ మూర్తి నే ననియె వరుణు
డాదటన్ మీరు వల్కితి రనియె మరుడు.

73

క॥ రాక్షసు డనియెను నిను ప్ర
త్యక్షము కానీను మన్మథా ! రుద్రున కేన్
శిక్షించునపుడు మోయుచు
నక్షయమాయ యిది వత్తునా ! తో డనుచున్

74

గీ॥ నిగమముఖుని సాహిత్యసంగీతయుగళ
లాలసునిఁ జేసినది నీ బలంబు, దాన
మిగులు నీ యశ మమృతాంశుమిత్రమా ! య
టంచు పలుకాడె నీశాను డలరువిల్తు

75

శా॥ ఈశానోక్తికి నొచ్చియున్ మరుడు మీ కెల్లన్ సుఖాల్ జల్లులే
గా ! శత్రుంజయులార ! నాన్ బొగల మొగ్గంబారు నగ్గిన్ జల
త్పాళిన్ జూపుచుఁ బ్రేతరాజు దనుజావప్తంభమున్ గాంచి ప్రా
ణాశన్ స్వర్గముగోడబల్లులము నే దైనా మనెన్ మెల్లగా. 76

కా॥ ఆ రక్షవతివేరు తారకుడు, కొండం తో బలం బున్న యే
నీరేజాస్యకొ యెంత భీమునకొ జన్మింపన్ గుమారుండు వా
డే రాపాడగలండు రక్కసుని, నాడే సర్వసంతేమముల్
వీరాగ్రేసర! యంచు యక్షవతి చెప్పెన్ గండభృత్పాణి యై.

చ॥ విని మదనుండు నాకుఁ బ్రతివీరుని వాసవవాచకన్న మీ
వినుతి యెటుంగజేసెఁ గడు, విశ్వజనోపకృతిన్ బొనర్చుచుం
టి ననెడి గర్వరేఖ నను నెట్టెను కృత్యమునన్, సుఖంపు డీ
రని యరుదెంచి యామని హిమాద్రికిఁ బంచి వచించె జాయతో.

ఉ॥ వచ్చుచునుండె నీదుపనిపట్టగ మారుడు స్వామి! యోగమున్
జెచ్చెర జాయువే! యనుచుఁ జెప్పగ వచ్చిన దూతయో! హిమ
ప్రోచ్ఛయశైలమందు హరు ముందు గుడారము వేసి కోకిలన్
గిచ్చి దిశావిశాల మెలుగింపగఁ జేసె వసంతు డమ్మెయిన్. 79

ఉ॥ వాసన పూల కొప్పుల దువాళముగా మలయానిలాస నె
ల్లాసలునున్ దెరల్ సడలి యందము దోచుకొనుం డటంచు పే
లాసహితమ్ము లై పిలిచె, రాత్రి కవోష్ణము నయ్యె, బెంటి తా
నై సనుదెంచి పోతునకు నందె, వసంతమహోదయమ్మునన్ 80

గీ॥ రాలునాకు రాలుచునుండ సాలమందు
వేయుచిగురు వేయుచునుండు వింత కాదు
అపుడు కట్టిన తెలిచీర నపుడె విడచి
పాటలము చీర ధరియించు ప్రకృతి వింత. 81

చ॥ ఇది సహింపడేమో! పరమేశుడు తాండవ మాడె మాధవుం
డు, దెసలు మాటుమ్రోగిన యటుల్ రొదపెట్టిన వీల లెట్లు లీ
యదనున నిట్టి లీల లవురా! యని యుగ్రుడు నంది గన్గొనన్
గడలిచెఁ గన్గొనన్, మధుని గజ్జెయు మ్రోగద యెంత యాధిపన్

గీ॥ ఏ ఋగువుతోడ నెవరితో నేమి కలదు
సర్వమంగళ కీర్తరు సన్నిధి కల
దాత డెపుడేని త న్నోమునాస కలదు
స్వాస్థ్యయసమానసుస్వచ్ఛభక్తి కలదు,

చ॥ క్రమమును వీడకున్న దవురా! పటుశిఖయొక్కో ! నిగూఢకు
వృక్షముకడఁబొంచియున్న దొక శస్త్రయొక్కో! జితి కానువచ్చు రై
ర్యము నెడఁబాయకున్నది, హిమాచలవర్ధని యుగ్రసన్నివే
శమునను సన్నికృష్టమున జాతకయున్న దహర్నిశములున్ 84

క॥ ఆ పార్వతివర్ణన విని
దీపితమతు లై ప్రజల్ నుతించిరి, హూణుం
డి పలుకున ధారతమే
యై పొలిచె హిమాద్రివర్ధనాఖ్యం బనియెన్. 85

ద్వి॥ అగు, కాదు, కథ కది యన్వయం బనుచు
నగుచు గోపాలుండు నిగదించె మరియు 86

క॥ సంగతి విని రతి స్వామీ !
భంగింతువు హరుని గాని పాయకుమీ య
ర్థాంగిని న న్ననియెన్, జని
యెన్ గనియెన్ దద్యుగమ్ము హిమవన్నగమున్ 87

చ॥ గణపులపై జయాంకములు కాంతిలు కార్ముక మూని,
స్పర్శమో
హనశరముల్ పొదిన్ గొని, నిజాంగనచేయి చెయిం బెనంచి యె
క్కిను మకరధ్వజం డడు గొకింత యిడంగ నరాలు లాగు జి
వ్వన నెది యట్టి శీతధరమున్ ద్విపథూతిమహాశృపాతమున్

క॥ అమరీచిఘనవన్ధితి
యమరీవృతి, శకునరుతియు, నట శ్రుతి భుజ్య
త్సమరీణమధుభ్రమర
భ్రమరీఝంకృతి దృశీశ్రవంబు నలర్పన్ 89

చ॥ తిరుగుచు జాహ్నువీతటిని దివ్యులు మెచ్చగఁ దొల్లి తాపసుల్
జరిపిన యధ్వరస్థలముచాయల బూడిదకుప్ప నానుకొ
న్న రుచిరసాంద్రపల్లవితనై కవిభేదలతాలతాంతసుం
దరతరువండకాననమునన్ మరు డుండె మహేశ్వరాధి యై 90

గీ॥ రతిదృగంచలములతోడ రాచిరాచి
వాడిపోనట్లు మంచునఁ బడునువెట్టి
యలుగు గొని యల్లె దడవి ఝమ్మన దిదేలొ !
యచట ననుచు నలుగడఁ దిలకించె మరుడు 91

శా॥ ఆకార మ్మెదో లీలగా నదిగో! కాంతా! చూడు మోసీ! శర
ద్రాకాకాశము వంటి యొంటిపయియర్థంబున్, ముఖం బయ్యదే
యా కందోయికి నాసికాగ్రము వినా యన్యమ్ము కాన్పించన
ట్లే కన్పించెడి నంచు నున్నథుడు నాచించెన్ రతీదేవితో 92

చ॥ కనుగవ రాలి పుప్పొడులు క్ర గ రెప్పల నప్పశించుకొం
చు నతమహీజశాఖకల సూతనప వగుచ్చముల్ వలతా
శను విగిగుప్పిలిన్ దెలుపు సాక్ష లద్దకొనంగఁ ద్రోసికొం
చును హరునారనెన్ మరుడు, చూ రతీయనె, చూచె నామెయున్

గీ॥ యోగముద్రాంకితస్థాణు నోరగంటఁ
గనుచు నశ్రాంత సేవలో ననుచు పైమ
వతిని చూచి యెట్లొ రతి వతిని చూచె
నాడుగుండియ యిడు కూయి యాడు దెలుగు. 94

చ॥ సులయమునుండి వచ్చిరి, హిమాచలమెక్కిర యారె! గాలిపి
ల్లలు, శివమూర్తి వారలకుఁ బ్రాణము, వారలు ప్రాణముల్ జగ
మ్ములకు, గణమ్ము లాపి శివు మ్రోలకు సాగగనీయ రైరి వా
రల, నిది దోస మంచు వికిరమ్ములు ముక్కులు చాపె మూగ లై.

అ॥ వె తనువుతనువు నొరసికొనుచు తెక్కలు విప్పి
స్వరము భావమునకుఁ జాలదేమొ
కన్నులెఱుజేసె గండుకోయిలరెండ్లు
హరు నెదిరి రసాలతరువువైని. 96

చ॥ కలగియుఁజేయజాలక మృగాల యుగాల్ కనుచుండె గన్ను లిం
తలుగ నొనర్చికొంచు, జ్వలితం బగుచుండె బ్రవాళరోచి కొ
మ్ములు గల సృష్టి నెల్లెడ హిమాద్రిసుతాకలితాభిమానముల్
మలసి, యెదిర్చె బూరికొరడా గొని కాలము కాలకాలునిన్. 97

క॥ పంచముఖు నొసటి దెస యిది
కొంచెము ప్రక్కకను సామి ! కుంచితపదమున్
ఇంచుక జరుగవె, యది! యది!
యంచు రతి వచింప మదను డాపెను కసరెన్. 98

క॥ పంచముఖు డతడు కానీ!
పంచశిలీముఖుడ నేను భయపడ కోసీ !
వంచెద నాతని ప్రథమ
ప్రాంచితమామకమహాస్త్రి మరివోసి యనెన్. 99

సీ॥ మూడుగుణమ్ముల ముగ్ధరూపము త్రికూ
లము పాతబడియె నల్లంత యెడగ
ముల్లోకముల శుభంబును మేలుకొల్పు నా
డమరువు మ్రోయక డాగియుండె
రత్నదీపితభోగరాజ్యముల్ నాగరా
జములు మై నున్నవి చచ్చినట్లు
వృషభదేవుడు అంకెవేయడు సరికదా !
యాకులన్ మర్మర మాడనీడు

గీ॥ తాండవము లేదు, జగతికి తనివి లేదు
నింత వై రాగ్యమున నుండి యెవ్వరి నల
రించు నీ స్థాణువు, సిగురు లిపుడ నింతు
ననుచు ధను వెత్తె శ్రీదేవియనుగుకొడుకు. 100

ద్వీ॥ హను వెత్తె ననుగుల యమరుల తొడుకు
కను విచ్చి ప్రకృతిభోగాపేక్ష శివుడు. 101

అ॥ వె॥ హరుడు యోగియైన యన్నాళ్ళు దేశాన
పరుడు భోగి యగును. పలుకనోడి
చావలేక బ్రతుకఁ జాలక యుండు జ
నంబుఁ, వారిఁ బ్రోతు ననియె మరుడు 102

ద్వీ॥ ఎదుట నున్న జనమ్ము నే బ్రోతు ననియె
మది ననుకొనకయె మృదువుగా హరుడు 103

అ॥ వె॥ శంబరారి నారి సారిం చె, సారిం చె

భవ్యపైఁ బరారి నవ్యదృష్టి
యాయమయును సృష్టి కందని యందాల
బరువు మోయు చూపు బదులు చూచె.

104

గీ॥ మనసిజుడు తుంటవిలు వంచె, మతి చలించి

శంకరుని యోగ మపు డష్టవంకర లయి
నది, తదీయగళమ్మున నిదురవోవు
ఫడియు లేచి డాదెస సాగి పడగ యార్చె.

105

ఉ॥ లేజిగురాకుజొంపము బలెన్ జడచొల్లెము, మంచు వోలె మై

రాజిల నొక్కపెద్దరుదురాక పొదన్ సురపొన్నయొద్ద నం
దొ జడసృష్టికిన్ దనకు నంతర మేర్పడనట్లు లున్న పెన్
జేతెకు నూటి కోలగురిసేతకు దర్పకు డొందె గష్టమున్.

106

క॥ కుసుమాంజలి యిడె బాహు

బిసములఁ జూపి గిరితనయ విషమాక్షునకున్
ముసిముసినగవులు సిగ్గులు
కొనరిన కనుకళుకుతోడ గునగున లాడె

107

శా॥ ఆ యోంకారమువంపుఁ జూపి జటిలం బౌ నొదలక జూపి కా
త్యాయన్యంగుళి యేదొ సైగ యిడి న త్తై యేయేనేయేసె తా
క్తియాకమ్ము హరాక్షి సుంత విరబాఱెన్ మాయనేమాసె క
మ్మాయన్ విప్పగ నై న యంత వ్యవధిన్ బూవిల్లు డస్రాద్దు డై

గీ॥ రామబాణము గుటితప్పునేమొ కాని

కామబాణము గుటితప్పునా, మహేశు
హృదయమున నాటి రగిలించె మధురబాధ
నది, యదిర! చంపి చచ్చిన ట్లయ్యె మరుడు.

109

క॥ శివు డందటిలోఁ జొరబడ

శివునందునఁ జొరబడెన్ విచిత్రముగ నొకం
డు విరాగి యెటులనో బూ
ది వొనర్చె వాని మరు డదృశ్యశరాగ్నిన్.

110

క॥ ఆ రో జిది, తారకదు

శ్చారకు మడియింప హరదృశాగ్ని భసిత మై

మారుడు తా నాత్మార్పణ

దారిన్ దేశమ్ముగొలుచుదణులకుఁ జూపెన్.

111

ఉ॥ ఆ భసితమ్ము పుప్పొడిగ నై నది గేదగిలోన, చంద్రబిం

బాభకు వన్నె తెచ్చినది, భర్గుని మేని విభూతిపూతగా

శోభిలుచున్న, దున్నది యశోవిభవమ్ముగఁ ద్యాగమూర్తులం

దై, భరతాంబదువ్వలువయందలి వెండిజరినిగార మై.

112

ఉ॥ పోవక నిల్చునా! యసువు పుణ్యనకేనియుఁ బాపికేని దే

శావనదీక్షఁబోవు టది యందఱకున్ లభియించునా! యశో

దీవుడు త్యాగి సాహసిక శేఖరు డీ యవకాశ మబ్బు నే

ప్రావ నటంచు చూచి యది రాగనె పోవును సూర్యభేది యై.

113

క॥ కాముడు జగతికిఁ బోకిరి

గామాత్రమే పరిచితుండు, జామకరాద్యో

క్రామానుషపరిపాలన

నీ మాదిరివారు గూల్తు, రెల్లరు ప్రజలే.

114

క॥ అని వాఙ్మృఖకారి సభకు

క్షణమౌనము గూర్చి కంతుసంతాపార్థ

మ్మును పైకథ పైకథ యని

నినదింపక సదము ప్రక్క నిరువుర నరనెన్

115

మ॥ తన కాలమ్మును కోలుపోతి నను చింతన్ జాసిన ట్లానన

మ్మునఁ దోపించిన శిష్టవక్త్రయుగళమ్ముక మెచ్చి గోపాలు డో!

జనమాణిక్యములార! ముఖ్తసరిగా సందర్భమున్ జెప్పువా

డ, నిదే వర్ణన పెంచి వాకొనిన గంటల్ మ్రోగకున్నే! యనెన్.

క॥ ఆ సభ నెల్లరు నంబిక

చేసిన తపసు నిడివిగ వచింపుము, చేతః

కాసారమ్ముల నింపుము

పోసనము ననంగఁ జెప్ప మొనసె నత డిటుల్

117

చ॥ ఇక నట నుండఁ గూడ దని యెత్తుచు రేవిడి వెండికొండకున్
 నకలవిభుండు కావలి పసందుగఁ గాచితి వన్న నందియున్
 బ్రకృతిని దాగె నెట్లొదొర! మారు శరీరమునున్ శరాలు కం
 టికిఁ గనుపింప వెంతకు ననెన్, విని భృంగియనెన్ 'గతంగతం'. 118

గీ॥ అంశ మైన జీవాత్మ తదంశితోడఁ
 గలుపుటకు మండి కామమ్ము కాలిపోయె
 మధురభక్తిరహస్య మియ్య దనె చండి
 యార! నీ తెల్వి మండిన దనె శివుండు 119

అ॥ వె॥ మరుని హరునిపైకిఁ బురిగొల్పి సుర లెల్ల
 రింద్రు లైరి, యొక్క యింద్రు డేని
 మొగము చూప డయ్యె, మగడుపోయిన రతి
 దేవి కూరడింపు దేవు డెఱుగు. 120

గీ॥ ఆ ప్రయత్నమ్మునకు ఫల మట్టి దగుట
 మున్నె తెలిసిన రతి యేరి నెన్నలేద
 భర్తృతనుభన్మ మంజులిఁ బట్టి బాష్ప
 మునఁ దడిపె, మొక్క మొలువదో! పుణ్యరాశి, 121

సీ॥ గ్రహణము పట్టెనో కమలా వృక్షించాన
 నిండుగా నండజనికర మార్చె
 పులులు మున్నగు మొకమ్ములు నకనకలాడు
 పొట్టలతో నెర ముట్టకుండె
 నల్లిక విడి తీవియలు నేలఁ బొరలాడ
 నగముల గలగల లలిశయించె
 గిరిజనాశ్రుల ధార సరియ, గండశిలల
 గుండెలు జలధార గ్రుమ్మరించె

గీ॥ నో! పతి! నిన్ను వీడి నే నొక్క ప్రతియు
 బ్రతుకజాల బ్రతుకజాల బ్రతుకజాల
 ననుచు నేడ్చుచు రతిదేవి వణకుచుండ
 మరియుఁ గ్రుంగె భూదేవి యా గరితతోడ 122

సీ॥ మాధవు కన్నీరు పూచేసె, యదియును
వట్టిపోయిన దొక బొట్టు రాదు
ప్రభుత వ్యత్యస్తము రసరాజ్యమున, సృష్టి
యనగ నెట్టిదో యయ్య నడిగె బ్రహ్మ
యొండొరున్ గనుగొనుచుండిరి స్త్రీపూరు
షులు శిలావిగ్రహమ్మలను వోలె
కేరింత లటు లుంచి కేవుకే వను నొక
స్వరమె విన్నడద యే సదనమునను

గీ॥ గాయకునకు జావళి వచ్చు గళము రాదు
కవిత దొర్లిన నొట్టు శృంగారమందు
కవికి విప్రలంభమునఁ దక్క, నుసి యగుచు
పంచళరుడు తత్పత్ని దుఃఖించుచుండ.

128

ఆ॥వె॥ అమృతపూర్వ మయ్య నంటద గరళాగ్ని
యిడుధన్విదహన మెడద నంటె
నోసి! సర్వమంగళా! సుతుఁ జూపవే
యనుచు వాణి యొద్దఁ బనవె లక్ష్మి

124

చ॥ పువులు లభింప వయ్యె శివపూజకు, భక్తులు గోలపెట్టి, రం
గవలయితాహినిశ్వసనకల్పితతిగ్మముఁ బాపుకోగ వా
యువు మలయాగత మ్రొచట నున్నదో, మెత్తని పల్లెలన్ వినం
గవలయు, నెందు చాగెనొ శుకంబు పికంబు, హరుండు చింతిలెన్.

ఆ॥వె॥ శివుడు దొరుకలేదు చెఱకుముక్కయు మన
విఘ్నపతికి తండు! వింటివో యన
వింటిఁ, జిక్కవచ్చు, పంట లే దనియె న
తండు, మరియుఁ బలికెఁ జండి యెవ్వ

126

శా॥ స్వామీ! మొన్ననె చుట్టివచ్చితి నయా, సర్వమ్ము నీ భూమి, నే
గ్రామమ్ముం బురమున్ గనుంగొన ప్రజాశ్రాంతంబు జీవచ్ఛవం
బై మొత్తమ్ము వనాశి శుష్క మయి ప్రత్యక్షమ్ము లుగ్రాహిమ
శ్రీ మద్వనశ్రమఁ జాసి వచ్చితిరి మీ రేనాడో నా డాదిగా

127

- క॥ నీ వన్యవదము కన్యగ
నై వినబడె నంచు గొణగు నభవునితో లో
కావన! వాణీసహితుం
డై విధి వచ్చె ననె నంది యానందిగ నై. 128
- క॥ గాంగోపనదిగఁ గన్నీ
రంగన పాటింప రతి సరస్వతి వినిచెన్
బెంగ విడుఁ శివుని పెండ్లి కి
టన్ గాంతువు కాంతుఁ జేరటాలా! యనుచున్. 129
- గీ॥ నన్ను నవ్వించుఁ, గవ్వించు, నన్నుఁ బాడు
నన్ను ముద్దాడు బ్రతిమాలి నా మనోహ
రుండు నా మన్మథుం డని నిండుమనము
నంది రతి యెట్లు వచ్చెనో యట్లు మగిడె. 130
- ఆ॥ వె॥ తనువు జాతికొఱకు ధారవోసిన త్యాగి
బ్రతికి తోచు కీర్తివపువుతోడ
నట్టి వపువు త్రిభువనాత్మతోఁ గ్రీడించు
నింతవఱకు నిట గ్రహింపఁదగును 131
- గీ॥ మళ్ళనే మళ్ళద తపస్విమనసు, మళ్ళి
నపుడు శృంగారరసవార్ధి నట్టడుగును
తట్టి గాని నిదురింపద, యట్లు లుండె
శివు మనసు, కాని శివఁ బరీక్షింపవలయు 132
- క॥ నా ముఖము నటులు చూచియు
సోమధరుడు కుసుమశరునిఁ జూడునె! నిందల్
నామీద వచ్చె, నెల్ల ర
సోమెద శివునిఁ గొని యనుచు నుమ యిలుసేరెన్. 133
- వితాన॥ నికాయ్యమున్ జేరెన్ భూమి
ద్రకన్య, చింతించెన్. గామా
రికిన్ దవస్యన్ డా నర్దాం
గి కాదలించెన్ భీష్మించెన్. 134

తోటకము॥ ఒకటిన్నర కన్ను గలట్టి మొగం
బొక కంటికిఁ గన్నడ రెంటికి నె
న్ని కనుల్ గల మోము గనంబడునే !
సకియా! యని యందురు సఖ్య లుమన్. 185

క॥ సఖ్యలలోన జయావిజ
యాఖ్యలు సామర్థ్యమందు నద్రితనూజా
ప్రఖ్య లగుటచే నామెకు
ముఖ్యలు, పరిహాస మాడ మొనయర యెప్పుడున్. 186

ఉ॥ చేయుము పూజ సౌధమున శ్రీగళమూర్తి ప్రసన్నుడౌను నీ
ధ్యేయుడు, కానలోనఁ దపియింపకు నీ వెత చూడజాలము
హ్లా!యని కాష్ఠబిందు వొలయన్ హిమవంతుడు చెప్పిచూచెఁ గా
త్యాయనికిన్ జనిత్రి తెదురాడిన పుత్రికి దీప్తనేత్రికిన్. 187

ఉ॥ బిడ్డ వచించెఁ దండ్రి! వినవే! వని మానసపూజ సేయఁ జే
వ డ్డటే చేవడండు పురవైరి గృహమ్మున విగ్రహార్చనన్
దొడ్డ బుషింద్రసాక్ష్య మిట ధూర్జటి చూడగఁ గొల్వకుంటినే!
యడ్డకు న న్నతండు స్వపరోక్షమునందుఁ బరిక్షసేయుతన్: 188

క॥ పెంచిరి నన్ను. చదువు చె
ప్పించిరి, మీ ధర్మ మంతె, యెవరిని గోర్కో
నెంచితిన్ యెంచితిని, త
పించెద వానికయి యనువరే ! దీవనలన్. 189

చ॥ అని కృతకృత్య పార్వతి జయావిజయాన్విత దీక్ష దక్షతన్
గొని ప్రజయందు శక్తి వలెఁ గోనను జొచ్చి యమర్చుకొన్న ప
ర్ణ నిలయమందు వల్కలకనద్యపు వై నివసించి దర్భశ
య్యనె పవళించి యీశ్వరునియం దెద యుంచి వ్రతమ్ము
మైకొనెన్. 140

గీ॥ పెద్దకాలము దినముఁ బంపించె నన్న
మామె వృషభవాహనునకు హవ్యవాహ
నున కిడి యెఱుఁగపుడు పల్కును శ్రుతి యలర
శివు డనిన దేమొ తనతోడఁ జెప్పు మనియె. 141

ఉ॥ ఈత దొసంగు, నాతడు గ్రహించును హవ్యము సుష్టు, హాసకా
స్వీతుడు, పైకి నే మనడ బెల్లముకొట్టినరాయి, నంది స్వా
మీ ? తుహినావనీధరసమిద్దతపోవనభూమి గాంచి యెం
తే తడ వయ్యె బోడ మనె, నిప్పుడు వద్దనె భృంగి తోడుతోన్

గీ॥ ఓంకృతియ తక్క వినపడ దొండు గౌరి
శది నిజాంగదేవాలయఘంటమ్రోత
తోతు లన్నింటి వెలిగించు జోతి తక్క
కనబడద కంటి కన్య, మా కన్ను మనసు. 143

క॥ శివయోగిని యైన యప
ర్ణ వీడద సమాధి, తినద, త్రాగద, భూమ
ధృవిదితభాసం బేదో
నవరించు నదే స్వకీయజనపోషణమున్. 144

మ॥ స్ఫుటచంద్రోదయపాటలం మృగు జటాజూటమ్ముతో యోగసం
ఘటనన్ దత్రగనేత్రసూచినిటలోగ్రత్వమ్ముతో, భూతిమ
త్పటు వాద్యము నంత కైన మెయితో భర్గుం బిసాళించుచు
న్నటు, నీవా పరి నేన? యిర్వురము నన్న ట్లామె సంభాసితెన్.

క॥ ఎండిన్ వాన హిమమ్మనక బయలునందే వస్త్రప్రైన్యమ్ముతో
నుండు స్త్విప్థ దరిద్ర మౌచు జన మీ యర్విక దపోనిష్ఠ ను
ద్దండం బౌచును, రాక యెండు ధనవత్ప్రాసాదరై లేకమున్
మండ్రాడక, భగవత్ప్రాసాద మభయం బై యన్య మాపోయెడిన్

క॥ బాలతపోవ్రత తీవ్రత
మై లావా యయ్యె హిమము, మంటలు మండుక
జ్వాలలు కనపడవు, దనుజు
లీలుగరె! తదీయ విఘ్నకృతిఁ బ్రేపితు లై. 147

ఉ॥ భారతమాత వేలు గిరివల్లభజాశయు వేలు కాద, త
తానీరతపమ్ముక్తియ ప్రజాశిసమైక్యసమృద్ధచి త్రవి
స్పారితశక్తి, య య్యదియ పౌరషరూపము కన్న తల్లి, రా
వేర. యటంచు దైవమును విల్చుకవచ్చు గృహితపాణి యై 148

ఆ॥వె॥ ఇంద్రియార్థములకు నందని జపముతో
పరుని పట్టుకొనెడి పనియ తపము
బంధము క్తికొఱకు ప్రజ సేయవలె నట్టి
తపము నై కమత్యదార్శనికము

149

చ॥ అనగనె కొల్వు కొల్వు భళిరా! యని కేకిసలాడెఁ బ్రాభవం
బును తెగనాడెనో యనుచు ముందటి య య్యధికారి సార్వభౌ
ర్తి సడిగి పట్టుకొం డన నదే పనిగా బ్రతిమాలు డంచు బం
ధన మన జన్మ మంచుఁ బరతత్వ మగుక బరు డం చెటుంగుచున్ .

ఆ॥వె॥ పరుడు రాజ్య మేల పరిపంధి యై యానోః
బంధము క్తివేశ బంధువుగను
భేము! యుక్తదీయ భాష యంచు మొగమ్ము
మాడ్చుకొనియె, వక్త మరియు ననియె.

151

గీ॥ భర్త తన సహాయుని గాల్చె భార్య తన్ను
కాల్చినన్ దిక్కు లే దని కానబడడు
గౌరి తపమునఁ దీండించు కడ వసంతు
డొక్క యేడు గాకున్నను నొక్క యేడు.

152

మ॥ కదలెన్ లేళ్ళు నెమళ్ళు దూరవనికిన్ గన్నీళ్ళ పర్యంత మై
వదలన్ రానివి పద్మతోద్వహకు, వ్యాపన్నాలో! కీరాల్ పికాల్
హృదయైశ్వర్యము లైన గీతములు విన్పించున్ గదా! కిన్నరీ
మృదు కంఠములు, నేడు గద్గదము, లవ్వే నెచ్చటన్ దాగెనో!

చ॥ వగరిచె వెట్ట, భోరుమనె వార్షికవై భవ, మా య బాలిపో
యెగిడు శరత్తు, కంపిత సుహృత్తు హిమర్తువు, స్వమెంతయో
యగపడె మ్రోడు గాగ శిశిరర్తువు, సర్వధరేం! కన్నుపం
డుగ యగు బిడ్డ యా తపము నూల్కొని ము గాగఁ
జూచుచున్ .

154

శా॥ నే నీశాంశము, సర్వ మీశ్వరుడు, తన్నిష్ఠన్ బ్రవర్తించుటే
యీ నా ధర్మ ము టంచు నాత్మ శివునందే నిల్చి గ్రీష్మమ్మునం
దేనే కాదు వదేను నగ్నులను చుట్టింపించుకో గౌరి కే
హౌ, నేహౌను మునింగి నీట హిమమం చై గొంతులో తున్ననున్ .

సీ॥ తపనై కదృష్టి మధ్యాహ్నమం దుమ, తప
 మ్మునఁ దెకతెకలాడెఁ ద్రిణయనుండు
 వానకారున కుంభవర్ష స్తిమిత యుమ
 గడగడలాడె గంగాధరుండు
 ఊపిరి బిగబట్టె నుమ కుంభకమ్మున
 గిరిగిరిలాడె మృత్యు డులిచినత
 డుమ వేసె శీర్వాసనము, తల్ల క్రిందులై
 నదియొక కైలాసము మదనపరుడు

గీ॥ దిగుచు దిగదిగఁ దనదిగా దిగ శరీర
 మనుచుఁ గటికితపసుపట్టినామెకడకు
 వచ్చె నొక బ్రహ్మచారి యై పచ్చితోలు
 కావిపొడివలువగ గూడకట్టు గట్టి.

158

చ॥ పనిమొగ నాపి యాగతుని వచ్చి చెలుల్ తెలుపన్ గిరింద్రవ
 ర్దని తుణ మాగి తోడ్కొనుచురం దని తత్తుణపూర్వమందె యో
 గనిరతి నశ్శినందులకు కారణ మేమొకొ! యంచు, బ్రహ్మకై
 నను నిట రా నశక్య మగు నాగతు డెవ్వడొ యంచు నస్మానెన్.

ప॥తి॥ ఈ నా వనప్రకృతి యెట్లుగ మాతె లిప్తన్
 పూణమ్ము కర్ణములు కన్నులు ధన్యముల్గా
 నేనాడొ పాసినవి యిప్పుడు చేరెడిన్న
 స్నేహమ్ము లొర, యెవ డీ పురుషుండు వచ్చెన్!

159

క॥ ఎవ డీ యేతెంచు నన
 న్యవిభుడు వీనియెడ లే వనన్ లేనివి యు
 న్నని యన నున్నవి భళి యవ
 యవములు దృగలభ్యతేజఃసాధితముల్

160

క॥ స్వాతంత్ర్యము రాగా నే
 బాతిన్ బరతంత్రగృహము భాసించునొ య
 తై తనరె నీ వనం, బీ
 యేతెంచెడివాని యంప్రి నేదో మెలయున్

160

క॥ అని యనుకొనుచునె యుమ వ
 చ్చినవానికి స్వాగతము వచించి బృషి యిడెన్
 దన సఖులచేతఁ దెప్పిం
 చిన ఫలము లొసంగి విందు నిర్వర్తింఁచెన్. 161

గీ॥ ఉభయకుశలోపరి యుమ! నీ యుగ్రతపము
 ధర్మనిష్ఠయు సౌరచాంద్రమసఖింబ
 భాసపోషకములు సుమ! నీ శుభేచ్ఛ
 పూర్తికై నా యొడల్ ధారపోయ నుంటి. 162

చ॥ తెలుపు మ దేదో నీ హృదయదీధితిగా నను నమ్మి యో! మహా
 జ్వలివరవర్ణి! యనెను వర్ణి, యొకింత సనంగ నామెనె
 చెల్లి కథియించె స్వామి! విను శీతమయూఖశిఖావతంసు మా
 మెలత వరించె, నిష్ఠ విరమింపదు కోర్కి ఫలించునంతకున్. 163

క॥ అన విని గౌరి నడిగి యా
 పె నిక్క మన నపుడు వడుగు వినిచెన్ బాలా!
 జనియించె నెటులు భూతప
 తిని పతిగాఁ జేసకొను మతిభ్రమ నీకున్. 164

క॥ మినుసిగదయ్యము నేనే
 యనుకొని పెంచికొనినాడ ననుకో జడలక
 వనితా! కాసేపటి కే
 ను నౌదు శశిధరుడ, నెవడునున్ గాలేడో! 165

క॥ పొట్టకు లేదా! పాముల
 బట్టుక యాడింపవచ్చు, వానిని దాపన్
 బుట్టయు లేదా! మొలకున్
 బట్టయునున్ లేద! యెట్టి వాడు దొరకెనే! 166

క॥ కొండపీటిజంగమ్ము ద కొరుడు వలదొ
 పార్వతీ! నీకు నొంఁబెద్దుబండియ గతి
 వీనిఁ దక్క నే వేలుపు నేని పెండ్లి
 యాడితివో భద్రగజము వాహనము నీకు. 167

క॥ తలయేలువా డిత డుమా;
తలకునె? మందాకిని భవదాగమనమునన్
కలియక మనలేవు గదా!
కలిసియు మనలేవు, రొదల కాపుర మెప్పుడున్. 168

క॥ భీముడు రుద్రుడు నుగ్రుడు
కామదహనకిల నొసటికన్ను^౯ గల, డీ
సామిని కట్టుకొనిన నీ
సేమము నే మందు, వీని జేరకు మందున్. 169

క॥ ఇంద్రునినో చంద్రునినో యు
పేంద్రునినో త్యాదృశల్ వరింతురు కానీ
సంద్రపుగజీపచ్చివిన
మ్ము^౯ ద్రావిన కూలి నెవరు మోహింతు రుమా! 170

ఉ॥ త్రావినఁ ద్రావుగాక యెది త్రావిన నెవ్వని కేమి గాని గౌ
రీ! వచియింతు ముందు గమనింపుము, చిందులు ద్రొక్కువీడు సం
ద్యావధియందు, నిత్యము సుమా!యని యింకనుఁ జెప్పబోవు మా
యావటు నాపి గౌరి శివుడౌ నితడే పెట యానాకో! యనెన్.

చ॥ గళమున జుట్టుకొన్న కఱకండువ కొంత నడల్పి కొంచుఁ గ
న్గొలకులనుండి లేనగవు కొంచెముకొంచెము జార్చుచున్న య
చ్చలవటువున్ జపారుణలసన్నయనేకులఁ బట్టి కట్టి మై
నలదిన బూది దుల్పినటు లాడెను చండి సఖిద్వయమ్ముతో. 172

శా॥ కేలన్ శంభువు గౌరికే ల్గొనియెఁ, జొక్కెన్ గౌరియున్ గగ్గురై
పాల న్నుర్వులు వోలెఁ జిర్నగవు లై పై మీగడల్ సిగ్గు లై
లీలన్ వాల్చిన మోము గెల్చిన కను లేలేగులాబీజిగ్గన్
లేలే! యన్న మెలుంగుబుగ్గలు శివశ్రీఖండభాగమ్ము లై. 173

గీ॥ హరుడు చక్కనిచుక్కయెదురుగ మొగము
పెట్టి తపసు మొదలుపెట్టె నెట్టు లానా!
యనుకొనిరి కొంద, అది యిట్టు లయ్యె ననుచు
శివుడు శివఁ గౌగిలింప జాహువులు సాచె. 174

- క॥ స్వామిని చూచిన యపుడే
నా మది గ్రహించి పలుకునన్ ద్రువపరచె
న్నా మాటయు సూచించెను
నా మనుగడ ధన్య మయ్యె నని శివ యనియెన్, 175
- క॥ అని నవగోపాలు డనన్
గనె బంకించంద్రు డగ్రకఞ్జాస్థుడు పొం
గిన మే నై లేచి కనుల్
దనుకగ నానందబాష్పతారశ్యముతో. 176
- క॥ విలసితకుభ్రజోత్సాహి
పులికితయామినియె! మాత పుల్లకు నుమితో
జ్వలద్రుమదళశోభినియె! వ
నలక్ష్మి యన నపుడు తోచెనా 'వందే' నాన్. 177
- క॥ ఆ తారస్థాయీమధు
రాతుల్యధ్వనికి ముగ్ధు లై వ్రజ "వందే
మాతర" మని యార్చిరి తొలి
శ్వేతాస్యాధిక్యతు గుండెవేగము మిగులన్. 178
- మ॥వి॥ మరియుఁ బలికె వ
క్త రుచిరనుతిజా
లరసితకరతా
శరభసము సభన్. 179
- ఆ॥వె॥ మూర్తి లేని మనము మూర్తుల మై లోక
సంగ్రహమ్ము కళను సాకవలయు
తండ్రి నడిగి నన్ను తగువారి యెదుటఁ బెం
డ్లాడు స్వామి! యనుచు నగజ పలికె. 180
- గీ॥ ఇంత సర్వాధికుండైన కాంతు డొదవె
నెంత తపము చేసినదో! యీ కాంత యనెడి
భారతోక్తి పార్యతితోడ వచ్చెను, శివ
పూజతోడ దళము వేసి పుట్టె ననుట 181

- గీ॥ అనుచుఁ జేతి గడియారము నరయు వాచ
కున క దెవుడో యాగిన దాగకుండు మీరు
సర్కసున్ జూచువారమున్ సర్దుకొంటి
మనిరి పరిషదంతరజనుల్, వినిచె నతడు. 182
- గీ॥ ఈశు ననుమతి వచ్చి ఋషింద్రు లార్పు
రొక్కరు నరుంధతియుఁ గోరి రుచితరితి
శివున కమ్మణ్ణి నిం డని శ్రీహిమాచ
లేశ్వరుని మేనకను గూర్చి యెంతో పొగడి. 183
- క॥ మీరు సుగుణపాథోధులు
మీ రాకన్ రంగు లమరి మిలమిల మెఱుగుల్
పాతాడె నా కొలమున
నేరన యెదురాడ ననుచు నెలతన్ గనుచున్. 184
- మ॥ తల యూచెన్ గిరి నిల్వనన్, దనది కా దా తోలి నాన్ మేన మి
క్కిలి మర్యాదలు చేసె పార్వతి, యిటుల్ క్రేళ్ళుబై వాళిష్టవా
క్కులు, బంగారపుకొండ చేగలదు పెక్కుల్ దాన రక్షాల రా
కులు, నిల్లా! సరే! వెండికొండ, విహితుల్ సూ! శ్రీపతి శ్రీదులున్
- గీ॥ పంచుకొనువారు లేరు, మా స్వామి యొక్క
డే యొకం డని, మేనక యీక్షఁ బఱపె
బితిముఖమువైపు, హిమగిరి పలికె హిమలు
ధనికు లైన మా యల్లుడు ఋణియ యగును. 186
- ఉ॥ వెండికి లేదు నేడు ధర పెద్దగఁ జెప్పికొనంగ నేమి, యే
కొండయొ యున్నదంటి రటఁ గొంత లభింపగవచ్చు వైడి, వీ
లుండినఁ ద్రవ్వె రత్నముల నుజ్జ్వలముల్ వచరించి యమ్ముటల్
మెండుకొనంగవచ్చు, “నిద మిత్థ”మటంచు వచింతు ప్రొద్దుటన్.
- గీ॥ అంతిపురమున మేనక కెంతో బోధ
చేసి సుఖనిద్రనుండి లేచిన యరుంధ
తికి శబలవర్ణ కాశేయ వికసికాంబు
జాక్షి ప్రాగ్విశ సౌఖశాయనికి యయ్యె. 188

ఉ॥ మంగళహార్యముల్ వినిచె మంజుళకుంతకలస్వనమ్ముతో
నింగియ యేని కై న నగునే చిరుచీకటినూనె రాచి దు
వ్వం గమనీయ మౌ చికురపాళము, దిక్కులు కానిదెట్లు పు
ణ్యాంగన, లూచి చల్లినవి యడతలున్ దిగజారు తారకల్, 189

సీ॥ అవుడు కొట్టిన పస పలది పారాణి పె
ట్టిన పెండ్లికూతు రై తనికె నొకటి
పంచవన్నెలతోడ పసగొల్పు పట్టుకు
చ్చుల పల్లకి యాచు వెలసె నొకటి
జిలుగుచెంగావిపావడపైని యూదాజ
రీపూల యోడి ధరించె నొకటి
మూడు రంగులు చూపి మొదలు క్రమమ్ముగా
స్ఫటికై కళాస మై పరగె వొకటి

గీ॥ వంపువంపున వొక్కొక్క సొంపు వచ్చి
యేమి సొగసులుపోయినవో! మొగిళ్ళు
తూర్పు పెద్ద వందిరి వేసి తోరణాలు
గట్టె, హిమశైల శిఖరాన గానవచ్చు. 190

గీ॥ లగ్ననిశ్చయ మయ్యె, గై లాస మందు
కొనిరి ఋషులు, నిసర్గశోభ నెసగు శివ
సభ యజ్ఞస్నానములను కంఠభరమహిత
నాద మొలయ గానము సేసినారు ఋషులు. 191

ఉ॥ స్వామి! యి దేమి కట్టుకొను చర్మము కండువ యయ్యె నేడు, ము
న్నిమెయి దాల్చినారొ యెపుడే ననె నంది, గ్రహించి వెంటనే
స్వామి సవర్చికొంచు బొరపాటును మెత్తనిక్రొత్తనవ్వుతో
మోము నలంకరించికొనె ముద్దు తలంపున కై న బింబమున్ 192

క॥ ఆ యభవుని తాండవ మొక
సాయంకాలమ్మునందె, సతతం బాడెన్
దీయని భావము తాండవ
మాయనలో. నింత రసికుడా! యనిపించెకా. 198

- క॥ పరిణయ మైనది, గిరిజా
పరమేశ్వరి కద్రిరాజు పట్టించెను కి
న్నరసిద్ధసతులచే వి
స్ఫురమణిసీరాజనములు పొనుపత్నములన్ 194
- అ॥ వె॥ హిమధరుండు చామరములు కస్తూరియు
సేవుపండ్లు పునుగు దేవదారు
చెక్కపెట్టెలందుఁ జక్కగా నింపి పం
పించె బిడ్డతోడ వెండిమలకు. 195
- క॥ రతి మున్నె వచ్చి తనవతి
చితి వెతకుచు వెనుకనుండి చేతు లెవో క
న్జత మూయఁ బ్రియతమా! ధ
న్యతమ న్నే నైతి నేటి కని యెలుగించెన్ 196
- చ॥ తరుసరసీవిహంగసముదాయమిథఃకలనాకలారృటి
నిరవధికంబు నౌ నడవి నిస్తులకేళివనంబుగాఁ గిసా
లరుచిరసూనశయ్యలు నలంగగ స్వర్గము లెన్నో యన్ని యే
లిరి రతిమన్మథుల్, ప్రజకు వృద్ధియు నెప్పటియట్ల చేకురె॥. 197
- కా॥ అ కైలాసమునందు మన్మథకుజం బాన్మొన్న శ్రీగంధపున్
ప్రూకున్ మెచ్చు నవర్ణతోడ నగుచున్ దచ్చాయ రత్నానన
శ్రీకుం డౌచు శివుండు తామదనపుష్పేచ్ఛుండ నన్నాడు గౌ
రీకల్యాణముఁ బాడ దైవతపురంద్రీపాళి వైభోగమున్. 198
- ఉ॥ అ జగదేకదీపయుగ శైకల్య మోజము నగ్ని మోసి గం
గాజలమందు డింప నది గర్భముఁ జొచ్చెను కృత్తికాళి కం
దే జలకమ్ము లాడునెడ, నిల్పిరి వారలు దాని జెల్లులో
నా జగతేజ వడ్వదన మై విలసిల్లె విశిష్టజాతిగా. 199
- ఉ॥ సత్య ముపాయమున్ జదువు శౌర్యము నభ్యుదయంబుదై ర్యమున్
స్తుత్య ముఖమ్ము లైన యల జోదులమేటి ద్రుతాభివృద్ధి నా
దిత్యబలాధినాథు డయి తేజరిలెన్, బెఱచేత నుండునే!
వాత్యను లోలు శక్తి, యిటువంటి యుదగ్రుని చేత నుండెడిన్.

క॥ మలినాంబర మత్తరువుం
బలె తారకనామ మూను పాలకదై త్యున్
వెలుతును మూలకు, కోరెనొ
కలినే జము మోలకు నని కందుడు పలికెన్ 201

చి॥చ॥ వాచకు డా పలుకాడన్
లోచనముల్ సఖలోనన్
జూచెను నై రృతి మూలన్
లేచె నొకండు బిరానన్ . 202

క॥ తల పంకించుచుఁ జనె నా
తెలిదొర సఖమూలనుండి తెలిసె న టంచున్
నిలుపుడి కావచ్చిన దన
కల దెంతో కావలసిన కథ ముం దనుచున్ . 203

సి॥రే॥ పెంచలేదు గాథ యంత్య
ప్రాంచితమ్ము ఘట్ట మై వా
చించె వక్త యెల్లవా రా
లించి సారముగ గ్రహింపన్ . 204

పీ॥ అరిదై ర్యమును క్రొంచగిరిని భేదించె నొ
క్కమ్ముతో నా నిఖలాస్త్రవేది
కదనమ్ము తప్ప దయ్యె, దనుజు లనుజు లై
రాదిత్యులకు స్వర్గమంది యపుడు
కత్తుల గొండ్లిలో కరిహయరథసంఖ్య
విస్తరాకుల సంఖ్య పెండ్లి నొకటె
తారకమ్మన్యు నాతారకమ్మగఁ గాల
కిర్తిశేషునొనర్చెఁ గార్తికుండు

గీ॥ పూడ్చిపెట్టి పరశతఘ్నిభూరిబలము
రాక్షసప్రభుత్వము నోట రాయిగొట్టె
ధృతవార్ధతనూభారతీయ మైన
ప్రజ యపు డమేయధాటి నట్లు జనులార ! 205

- గీ॥ పలికెఁ గథ నిటులు నవగోపాలమిత్ర
త్రవ్వకొనెఁ దన పూర్వదర్పమ్మును ప్రజ
మరియు నిరువురు కొలదిగ మాటలాడి
రొరిమెగూర్చి వేదమతంపు పెరిమగూర్చి. 206
- క॥ కొన కనియె రాజనారా
యణు డధ్యక్షుండు మాటలాడిన వారిన్!
వినుతించి, మెచ్చి మరు తెం
పును, జాతి పదాననముగఁ బొనరుత! మనుచున్. 207
- క॥ విరమింపబడె సభయుఁ, బె
క్కురు సర్కసు కేగి రదియ కొనరిన యా మై
యరిగెను సర్కసు! పూనా
పురమునకున్ మరుదినమ్ము, బొంబయి కెపుడో! 208

శౌర్యఖండము

- గీ॥ తనదు జాతీయధోరణి తనదె కాని
కోకిలము మన స్వరమునఁ గ్రోల్చి దయ్యె.
ననుచుఁ గాకులు వాగికొన్నవి తడియ
కాలచిహ్నచిహ్నతవిశ్వలీలఁ జూచి, 1
- క॥ మల్లియలు గులాబులు కో
కొల్లలుగాఁ బూచె సంవగులు మున్నగు పూ
లుల్లములు వివిధలితము
తెల్ల నిటులుఁ దనరు నని ప్రకృతి ప్రకటింపన్ 2
- ఉ॥ మోజుపడంగ నేమగును పుట్టద యెట్టుని జాతి యాత్మ నౌ
రోజుగఁ జేయు మల్లియలిలోన, గులాబులిలోన స్వచ్ఛమున్
రాజితె, లోకమాన్య మిది, ప్రాణము నన్నియు నేకరీతి స
న్మానము చేసినన్ మతులు వైకవిధమ్ములు మ్రొగుకొన్నిటన్. 3
- ఉ॥ వీక నుషస్యసింఁచు నొక విజ్ఞవరేణ్యుని వై భవమ్ము పుం
స్కోకిలకూజితాన్వితము చూఱగొనెన్ సహకారవృక్ష మా
వాకున కుల్లసిల్లిన విభాతిఁ దనరైన పూరి తోటలో
మోకలు తీవెలున్ మహిజముల్ మలయానిలచాలితమ్ములై. 4
- ఆ॥ వె॥ రెమ్మనుండి వెడలు తుమ్మెదపిండు పి
స్తలున వెడలు గుండ్లు బలె నెసంగ
నిలచి పోరు యోధునిన్ దలపించె ర
సాలతరువు నాటి సమయమందు 5
- క॥ పూనాస్థానీయం బది
పానీయం బచటి సజకు జారతిచనుజా
లేనాడును, సాహసమున
నా నాడే ఘనము, సాంఘికాభ్యుదయమునన్. 6

- గీ॥ ప్రజలు వివిధోత్సవములఁ బరగి రపుడు
వానిలో సర్క సొక్కటి, వ్రాఁఫుసింహ
ములపయిని స్వారిసేయు క్రోతులును నందు
వంతవేస మాపదమ స్తదంతరముగ 7
- శ॥ ఇరువురు ప్రేక్షకు లం దొక
మలుపునఁ గూర్చుండి, రొకడు మాటాడె నిటుల్
నరు లీ మృగములకన్నకా
మెటుగా! మన యస్వతంత్రమేదినిపై నిన్ 8
- గీ॥ కొరడ రులిపించు నధికారిఁ గొఱవిచూపు
చూచి గుఱుకొట్టియును బోను చొరక తప్ప
దయ్యెఁ బంచాస్యమి న, కెవ్వ రై నఁ జెఱకుఁ
దార్పబడిరో ఫడకే! విడుదలయ లేదు. 9
- క॥ అన్న తన హితునితో నిటు
లన్నా డా యద్వితీయు డై న ద్వితీయుం
డన్నా! పొరవడితివి విన
కున్నావో శివాజిఁ బగరగుండెనరాజిన్ 10
- క॥ ఆయన పరిపంధి కటక
టా! యనఁ దన బందెకటకటాల్ విడి రాడే!
ఓయి! సఖః పులికి నఖమే
యాయుధము, మనిసికి బుద్ధి యంతకు ఘనమున్ 11
- క॥ అని మరల వెడదకన్నులు
ఘననాసము పెన్నురమ్ము గల ఫాడ్కె యి
ట్లనియె మెలమెల్ల మిత్రమః
మన జంటయె చాలు భరతమాతను దేర్పన్. 12
- శా॥ అంతన్ సర్కసుసేత యాంగ్ల దొక డాయా జంతుశిక్షాస్పృతుల్
సాంతాభ్యస్తము లై న దిట్ట యిరుచాయన్ జోడుపిస్తోళ్ళ నా
క్రాంతమ్ముల్ దుగజేబు లూని ప్రజ నాజ్ఞపించి యహోదిగా
నంతస్సారిదర్శనావయవవిన్యాసమ్ముతో నిట్లనెన్. 13

సీ॥ ఇది యాశ్రమకాఖండనదితీరమున మాకు
మచ్చిక చింపాంజిమర్కటంబు
ఇది సింగపూరరణ్యదవానలమునుండి
రఱింపబడిన తరతుకంబు
ఇది సింహళద్వీపహృదయహోరారణ్య
పరిలబ్ధవిస్త్రభృత్తుకంబు
ఇది బ్రహ్మదేశసంపద యింక బొత్తిగా
మాకు లోగని గజమండనంబు

గీ॥ ఇదియ కెనడామృగాధిప మెంత యగ్ని
మండినన్ వలయమ్ముననుండి యెపుడో
మెఱపు మెఱసిన చందాన నురవడించి
యవతలకు దాటె, జనులార! యరయుడోయి!

14

గీ॥ అవిగొ లంఘించె భరతఖండాంతరాత్త
వంగదేశ మహారాష్ట్ర వై భవములు
తక్కు పులు లోక్క యెత్తు నీ ద్వయ మొకెత్తు
నెపుడు క్రొత్తయ పీని కేమిడెడి శిఖ.

15

గీ॥ ఇటులు జనమున కెఱిగించి హే య్య టంచు
రెండు చేతుల మ్రోగించె రెండు కళలు
పానివై బడె నిరుపులుల్, వాడు లేడు
కలదు ప్రేవుల ప్రోవు రక్తమ్ముమడుపు.

16

శా॥ హాహాకారనినాదమేదురముగా నా సర్క సత్తై జన
పూహమ్ముల్ గృహ మేగుచున్నయపు డం దున్నార లే

కొండటో

ఓహాహా! యనినట్టివారలును, నై న్యోద్యోగి 'పాడ్కే' దళ
న్నీహారాంకుమరీచిలోన నిదురించెన్ యోజనామగ్నుడై. 17

శ॥ అది తెల్లవారుజామునఁ
గదిసిన కల, కంట నీరు గ్రక్కుచుఁ జూచెన్
దుదిచూపు తనకొఱకు రుజ
మదిరిన జనయిత్రి మేని ముడుతలు ప్రేలన్

18

సీ॥ తన కెంత యున్న న ద్దాని నెవ్వడొ నాచి
కొని వేసినది యింత కూడు గాగఁ
దన కాలికిన్ జేతికిని సంకెలలు వైచి
చెఱబట్టి నట్టి దుస్థితియు గాగఁ
దన గొంతు నెవ్వడో తనయా! యనుచుఁ బిల్వఁ
గేరిన యపుడు నొక్కినది గాగఁ
దన సహాయుని చంపి తన మేన తద్రక్త
మును పూసి యెవడొ నవ్వినది గాగఁ

గీ॥ గింజకొనుచుండె మాత, యీక్షించినాడు
నటచినాడు నమ్మా ! యని, యాడుగటచి
నాడు, లేచి ఫాడేక్కి నిజనయనములను
తుడుచుకొన్నాడు నీరము తొనకుచుండ.

19

మ॥ కనుబిన్ గట్టినయట్టు లై న జననీకష్టాతికష్టస్థితిన్
గనుపింపన్ దొలినంధ్యవేళ మలినంధ్యావేళగా, గొండు లె
ల్ల నొకే గంతున దాటి చేరె నత డాంగ్లావాస ముద్యానభే
లనరంగస్థలచిత్రకాద్వలనుకాలాపీఠివిన్యాసమున్.

20

క॥ చేరి యొక భవనరాజ
ద్వారముకడ వేచె ఫాడేక్కి, పంజరమున మై
నా "రూడ్ రూడ్ గెలెవే" యన
భైరవముగ జాగిలమ్మ 'భౌ భౌ' మనగా.

21

చ॥ వెలి కరుదెంచి సభ్రకుటివీక్షణు డై యధికారి నన్ను మే
ల్కొలువగ నే పికాచి యిటకున్ గొని తెచ్చెను నిన్ను నే డనన్
దెలిపి స్వకియదుస్థితిని నే జనుదెంతును వేగ రెండురో
జులు సెలవిండు చాలు ననుచున్ ఫడకే వచియించె వానితో.

22

క॥ ఆతడు వచియించె నిదే
నా! తెచ్చితి వేదొ వేగు నని తలచితి, సం
స్థితంబు కార్యభారం
బీ తటి సెల విడగ జాల నెవ్వరికేనిన్,

23

మ॥ విని ఘోషే బిగలాగి వాగె సహసాప్రేఖత్తురంగ నా
గిన భంగిన్ మది నిగ్రహించి, కను లగ్నిన్ రాల్పబోఁ బ యా
విన రెప్పల్ తగ ముష్టినుండి బలిమిన్ విప్పొందు వ్రే యా
తనికిం బ్రతము వ్రాసి యిచ్చెఁ గొలుపున్ దా ద్రెంచికొన ట్లుగా.

గీ॥ నీరు తాగక యెవ్వడేని యలిగిననుఁ
జారుచునెయుండు నది యని పలికి యధిపు
డాగిపోవును నది, బద్దలగును కొండ
ప్రజ తలంపగ నని మాటుపలుకు వినియె. 25

గీ॥ సందు గల వ్రేళ్ళ చేయూగు వందనమ్ము
వాని మీసపు మెలివేత పరిగణింపఁ
దగిన, వతడు ముటాముటఁ దరలినాడు
మాతృ సేవాపరాయణమానసుండు 26

శా॥ పూనాలో నత డింట మాతృచరణమ్ముల్ మ్రొక్కు నై త్యానుసం
ధానాచంచలతత్కళేబర మొకింతన్ వేడిమిం బొందెఁగ
స్గోనన్ జూచి జనిత్రి పుత్రకుని మేనున్ దువ్వి నా తండ్రి! పా
డే! నన్ మించిన భారతాంబ కల దోయీ! నీ కనెన్ మెల్లగా.

గీ॥ పరశురామజ్వలితవహ్నిభవము నాన్న!
వంశముల మిన్న యీ “చితాపావనంబు”
పుట్టి రిందుఁ బీషాలు, నీవు నుదితుడవు
కొడుకుబుజము దడవి తుది నొడివె నామె. 28

సీ॥ సరితూగ గలనొ జిజాశాయితో నంచు
నెవ్వరు నను పాచ్చరించువారు
గుటి తప్పరాదు వాక్కును తప్పరా దంచు
నెవ్వరు నన్ను శిక్షించువారు
తెలిగుట్టు తెలియ నై కొలుపు సేత యటంచు
నెవ్వరు నను మందలించువారు
తాత్రమ్ము బ్రాహ్మ్యమ్ము సంస్కృతికను లంచు
నెవ్వరు నాకు బోధించువారు

ఆ॥ వె॥ అమ్మ! నీవు వేటు నంద అమ్మలు వేటు
మాతృబలమె బలము మానవునకు
పూజ్యభావములకుఁ బురుడు వోసిన నీవు
లేని నాకు జగము లేని దయ్యె. 29

క॥ తల్లీ! తల్లీ, యని దుర
పిల్లగ విబుధుండు సుతుడు పిల్లడు వోలెన్
దల్లలనాజనలోకమ
తల్లికి మూయబడెఁ గన్నదమ్ములు విధిచే. 30

క॥ పదియునురెండు నహస్సుల
ఁదపడి నర్థాంగి పలికె ఘడ్కేతో స్వా
మి! దినముదిన మాయవుపాల్
కొదువబడెడిఁ జిల్లికుండలోఁ బోసిన పై. 31

ఉ॥ ఆయువులో భవాదృశుల కర్తనిమేషము వ్యర్థ మేనో యాం
గ్లేయులు కోటిరూకల గణింతురు పెచ్చుగ, నంత జా గగున్
ధ్యేయముసిద్ధి యీ భరతదేశజనమ్మున, కాయధమ్ములం
దీయగ నాజ్ఞ యిమ్ము భవదీయభుజాభరణమ్ములం బ్రభూ! 32

గీ॥ అంధతమనస్కుఁ బాప నహస్కురుండు
చాల నొకడె, శ్రేయస్కురుల్ చాలమంది
త్వాదృశులు కావలయు నేడు భారతమున
సతము బహుళపథం బైన బ్రతుకుఁ బ్రోవ. 33

సీ॥ బోధించి ప్రజకు సంశోధించి యోధుల
సమకూర్చుకొని పొరుసాగు నదను
రాణాలపైఁ బడి బాణాల వలెఁ దుపా
కుల లాగికొని పంచుకొనెడి యదను
రైఫిలుగుండ్ల విరాజి పట్టి నాగ
యజ్ఞోపవీత మై యడరు నదను
ప్రాణమ్ము తెంపుమాగాణమ్ముపెడ్డగా
విసరి మార్తురఁ బడవేయు నదను

గీ॥ మాతతుదిపల్కునకు వ్యాఖ్యవాతయదను
భరతమాతముసిముసినవ్వు మెఱయు నదను
కంకణమ్ము మీ కయి కేను కట్టు నదను
స్వామి! వచ్చి వేచినది ప్రాద్భారమందు.

85

క॥ పెనవేసికొనినవి ప్రియా!
మన యిరువురి జీవభావమతధర్మము లీ
తనువు లిరు క్రొవ్వువత్తులు
జనతాతల్యాణమార్గసందీప్యమ్ముల్.

86

క॥ నా విని పతి సత్యము భా
మా, వలియించితివి! దేశమందలి నరకం
బావిరి కాదే! యీదృశ
భావావేశమునఁ దొడరఁ ద్వాదృశ లనియెన్

87

గీ॥ 'తాంతియాతోపె'తరువాత తారసిల త్వ
దన్యు డైన ధన్యుడు లేడ యనిన సతికి
మరియు ననెఁ బతి యట్టి రెవ్వరము కాము
నొక్క డున్నాడు సుమి ! తెన్నమొక్కతీడు.

88

గీ॥ అతడు ద్వారబంధాలవంశాబ్ధి గన్న
చంద్రయాఖ్యుడు, సర్కారుపై నికులు వ
చింప వింటి నాతని పేరు చెప్పగఁ బర
దై ర్యగృహమున ద్వారబంధమ్ము ప్రిలు.

89

సీ॥ పుడమికి హృదయమ్ము పొంగు పచ్చికబీడు
తొనకుచున్నది ప్రాణఘనము తళుకు
ఇరు తటమ్ముల నేచి తఱు చైన తరువాటి
కురియుచున్నది పుల్లకుసుమవృష్టి
కలకల స్వానమ్ము నెలుగెత్తి ద్వీజకోటి
వలుకుచున్నది శ్రుతిప్రమదభరము
ఒక కట్టుగాఁ జేయుచున్న నాట్యమ్మున
దుముకుచున్నది తరంగముల పంక్తి

గీ॥ భూరికోలాహలము జరుపుకొనుచున్న
దో! తరుణి! వీరవర్ధంతి గౌతమీస్ర
వంతి, యున్నది తన్నదీపారవన్య
సీమలో చంద్రయ నివసించెడి బవంతి. 40

సీ॥ పులులు వంతుల మార్పు నలవర్చికొని కాప
లాగాయుఁ దేజీల లాయమునకు
జాంబవంతుని కోవ జామున కొకమారు
ప్రహరిసాగును గృహప్రాంతమునకుఁ
క్రొత్తక్రొత్తవి చేరి కోడెత్రాచులు రక్ష
గావించు నాయుధాగారమునకుఁ
బవలు డేగలును గూబలు రేయి న్యాయని
ర్వహణదక్షములు చారత్వమునకు

గీ॥ ననుచరు లి టన్న వారు, చే దై శరమ్ము
తీయ నై మనమ్ము గొఱలు కోయదొరలు
గడ్డజానిసమునుఁ జాప గౌతమీయ
మైన మన్నియమునకు చంద్రయ్య ప్రభువు. 41

ఆ॥వె॥ కోయవా రమాయికు లనాగరకులు వ
స్త్రములు నిండు చాల్చి శ్రద్ధ సేయ
రై న సేమి చార లభమస్థలా? కారు
సీతీయందు జాతినీయమమందు. 42

ఆ॥వె॥ ఐన సేమి గొప్ప యధికారి, శ్రీమంతు
డైన సేమి, చదువ రై న సేమి
మానవత్వమునకుఁ త్రాణమ్ము నీతి, య
దొంటని యత డొగుడువంటివాడు. 43

ఆ॥వె॥ సద్గుణమ్ము లేక చలువదుస్తుల మోత
నాగరకత కాగ నడచు నెవడు
రేవునుండి నగరి రేవేలువానింటి
కరుగు ప్రాణి కాత డగ్రభవుడు. 44

చ॥ కల దొక పెద్ద యూ రచటఁ గాననసీమసమీపమందు, సం
 కులముగ సంత సాగు నట, కోయలు పూరుషు లంగనలో సము
 జ్జ్వలగతి వచ్చి యచ్చటకు వారమువారము దర్పణాదిక
 మ్ములకొఱ కమ్ముచుండు వనభూమి లభించిన వస్తుసంపదకా. 45

సీ॥ పెట్టు పొగాకు నివ్వి వెదుళ్ళ ముత్యాలు
 రా! కొల్చుకో కూనలమ్మతోడు
 కొనర మామా! మంచి గొంగడి యిచ్చి యీ
 చిల్లి లేనిది పెద్దపిల్లితోలు
 ఒనగి సెనగపప్పును సరికిసరి చార
 పప్పు నెట్టుకొనరా! కుప్పకుప్ప
 ఇది జుంటితేనె మొన్న దులిపితిమి దొరా!
 దీనిని గొని మంచినూనె యిడుర!

గీ॥ యనుచు కొనుగోలుచారుల నామఠించి
 యాటవిక సంపదను కోయ లమ్ముచుండు
 వర్తకులు తదుపాంతప్రవర్తకులు ని
 రంతరహరణ్యరంగనర్తకులు కాగ.

46

ఆ॥ వె॥ అందు వచ్చె నైనికాధికారి యొకండు
 భటులు చిత్రవర్ణపటులు కొలువ
 వెదకివెదకి చూపు వేనినో విసుగొంది
 యతడు ముఖ్యుతో రహస్య మాడె.

47

క॥ చని యిటునటు నా ముఖ్యుడు
 వన వస్తువు లెన్నో చాపవైఁ బఱచి నితం
 బిని యొకత కూరుచొని య
 మ్మైనెడన్ నిల్వబడె మనసు పులిసినయటు లై.

48

శ॥ ఈ స్త్రీయే 'స్త్రీ' యనగా
 నిస్త్రీమడత వలె నున్నదే! నలుగక మై
 యస్త్రం బిదె యైదవది సు
 మాస్త్రున కని వాడు యువతి నభివర్ణించెన్.

49

క॥ ఓ నా లవలీ తాలీ!

యీ నీ చావపయి నున్న వివి యేమి? యనెన్

వానిన్ జాటుచుటకనుకలి

మై నారసి కోయజాతిమణి యోయి! దొరా!

50

మ॥ దొర! మువ్వన్నె మెకాల రొమ్ములకు కత్తుల్ గ్రుచ్చి మావారు చీ
ల్తురు, దానన్ వెలువడ్డ యెమ్ము లివి మేలున్ గూర్చునాన్
భాగ్యపున్

దొరుపున్ మా కవి కావు నే డివి య టంచున్ దద్వధూటీకుచో
పరి లారీకొస మోపి వాడు పొడిచెన్ వ్యాళీఫణంబున్ బలెన్. 51

క॥ కన్నుల దప్పిక ! దీర్చిన

యన్నులలో మిన్న మదపుటాకలిదీర్చన్

గ్రన్నన లేవే ! పున్నెము

కన్నము త్రవ్వినది భాగ్యఖని కనియు ననెన్.

52

చ॥ అనుడు తదీయనై నికదురాత్ముని బాహు వలాబు వట్లు త్రుం
పిన మగవాని పేరు వినుపింపు మటం చడుంగంగ భార్య కి
ట్లనె బలవంతు డమ్మి ! మదహస్తిని హస్తము చాచి కొట్టు న
య్యనువునఁ గొట్టె న వ్వనచరాంగన గల్గము వాయ వానినిక.

చ॥ ఎవ రెటు లైన నేమి మన కేల, యటంచును ధర్మరక్షణ

వ్యవహృతికత్తు డీశ్వరుడె యంచును మత్కులజాత కాద యీ

యువిద యటంచు నీ ప్రభుత యుండుటచే మనుచున్నవార మో

ట వలదు రాజవిడ్వర మటంచు నువేక్ష వహించి రందఱున్. 54

గీ॥ ఎవని మగవా డటంచు నేడు వచియింతు

నున్నచో వాడు స్వర్గమం దుండు, లేక

యిందుఁ జెఱు నుండు, కాననమందు నుండు

వీడు వాని జ్ఞాడకొఱకు వెదకుచుండు

55

క॥ పురిజనుల కంటె శ్రేష్ఠులు
గిరిజనులే, వారు కూడి కేక లిడుచు నో ;
మురికిమనసుమానిసి ! నిను
నఱకెద మని వెంటనంటినా రా భటునిన్, 56

క॥ తనవద్ద శస్త్రములు కల
వను స్పృహయే లేక భటుడు పరుగిడె గాలిన్
దృఢ మటుల బలియు డయ్యు న
వినితిచే నెంతటి గురువేనియు లఘు వౌ 57

ఉ॥ కోటలు గోట్లుగా నడరు కోయతచేతుల ధాటి గాయమున్
తోరము గాగ నీ భటుడు దూకి నిజాధిపు మ్రోల చెప్పె, వా
డో! రయ మొప్పు గ్రోవులఁ గడున్ రగిలింపగఁ జేసె సేనచేఁ
గ్రూరత కోర్వజాలక పరుంగిడి రా వనచారిబృందముల్. 58

చ॥ పరుగిడి వారు చంద్రయకుఁ జాటును జెప్ప నతండు యోజనా
పరుడు గ్రహించెఁ దన్ను జెఱబట్టగ వచ్చి ప్రభుత్వనేతయే
జరిపెను గ్రంథ మింత తన చక్రియు నుక్కు నెఱుంగ నంచు, మం
థరహాసదాననమ్మున వనస్థుల సిద్ధము సేసెఁ బోరికై 59

చ॥ దురముల నందునందుఁ దన తోడుగఁ బోరినవారి శస్త్రమం
దిరమున కాత డేగి యరుదెం దనఁ గత్తులు గండ్రగొడ్డకుల్
గరళవిదిగ్ధకాండములు కార్ముకముల్ గొని కోయవారు ని
ల్పిరి పగవారిఁ గోయక స్ఫులింపదు కే ల్కడి నన్న వార లై. 60

మ॥ నడినెత్తిన్ ముడిగొన్న జంజరుకురుల్ నానాలతాబంధముల్
కడెముల్ తాయెతు లొప్ప నేత్రములు గ్రక్కన్ జండనిప్పుల్
వడి

న్నడచెన్ వన్యజనంబు చంద్రయబడిన్ “జై కొండలమ్మా”ధ్వనం
బెడమున్ గొల్పని ముండ్లచెట్ల కొమ లెంతే ఊరినన్ గానరై. 61

ఉ॥ తెల్లని పాగతోడ మెలిదిరినమీసముసోగతోడ! నా
బల్లదుడుకా సుదీర్ఘసమభక్తకరీరుడు ధీరుడున్ మహా
మల్లుడు సాగెఁ జంద్రయసమాఖ్యుడు భారతకేతనమ్మ ప్రా
ణోల్లసితమ్ముగా నడచుచున్నదొ! జోదుల కగ్రగామి యై.

క॥ అని తన్ను చూచి తళతళ
గనులన్ మెఱయించుచున్న కాంతకు “ఫాడ్కే”
వినిచె నిటు మరియు నటు నా పరి
కనుపించెను దవ్వునుండి కన నొక్కడుగా. 88

చ॥ పగర గుడారముల్ దరిసి బంట్లను చంద్రయ నాల్గు వైపులం
దుఁ గదియ దీర్చి వా లయిన తోరపు మిట్టను నిల్చి యన్నితా
ణగణముతో నశేషదహనం బొనరించెను కాన యైన బొ
గ్గగు నొక కొంత బూ దిది నిరర్థకమంచుఁ దలంప కోయతల్. 84

ఉ॥ పడ్డ తుపాకిగుం డి నుము పైబడిన ట్లయి కొంత నొచ్చియున్
గొడ్డము లేని కోయవరి కో! యని తో డెనయంగఁ గోసినా
డడ్డమునిల్వకోత నహితాఘముఁ జంద్రయ ఖడ్గపాణి యై
దొడ్డ తడియ యుద్ధమునఁ దొట్టెను గౌతమి రక్తవేణి యై. 85

క॥ తరవళిబరిచితుపాకి
గరిడిపై చేయి! గోపికాబాయి! గ
గ్గురుపరచు నాంద్రపౌరుష
చరిత్రఘట్ట మిది వినుము సాకల్యముగా. 86

క॥ ఇటుకునఁ బడి భారతరా
ష్ట్రరమాజీవనము వోలె సాగు నొకట నం
దిరు గిరుల నడుమ గోదా
పరి, చంద్రయ యుండెఁ గొండపై నవలిదరిన్ 87

ఉ॥ వానిని పట్టుకోఁ బ్రతినిఁ బట్టి యటన్ జనుదెంచి యాంగ్లసే
నాని మరొక్క డిద్దరి వనమ్మన బెబ్బలివేటపొంటె ను
న్నానని పొంచిపొంచియు రణత్యరమాణచమూసమేతు డై
యా నది చాటి కొండపయి కద్దరిఁ బాక దొడంగె వేగుతో. 88

ఉ॥ ఈ నడిమింటికాన దహియింపుడు, మం దిడి ప్రేల్చి యా శిలల్
సేనతలల్ బగుల్చ దొరలింపుడు గుబ్బలిగుబ్బనుండి తో
డ్రో నని శత్రుయాత్ర కనుడో యని చంద్రయ కోయరాదణా
కానతి పెట్టెనో షెళషెళార్పటి పర్వులుపెట్టె మింటిపై . 69

ఉ॥ భారతభూమిలోఁ బసిడిపాతరలన్ దెగద్రవ్వి యెత్తి నౌ
భారతమమ్ముగా నెవరు వార్చితివైఁ గొనిపోవుచుండు ర
వ్వారలు కూర్కవచ్చు నిక జ్వాలల వెచ్చని కొండ స్వాగతా
చారము తీర్చె నంచు నొక శబ్దము వించె నవాబ్దనాద మై . 70

ఉ॥ క ని బట్టి గెల్చితి మఖండము భారత మండలమ్ము ను
వ్వె గ, దానిపై నడిమి పెట్టితి మిప్పుడు కత్తి నంచు వా
క్రు రు వేరు వారి చెయి కొంకర తీఱ నిదే శరాగ్రజా
గ్ర రణగ్నిరక్ష యని కంఠము వించె దిశావకుంఠ మై . 71

గీ॥ భారతమ్ము రోజాపూల పా న్న టంచు
నెంచినా మగ్నిపర్వత మంచు నెంచ
మైతిమే! యనుకొని రభియాతిగణము
ప్రకృతికడుపున మంటలు బగ్గు మనగ . 72

ఉ॥ గంధక వాసనాకలితగాఢవిశారితభీమధూమభా
రాంధులు కాననాక్రమణు లంత్యము చూపున నొండొకళ్ళ ని
ర్గంధముగా గనుంగొనుటకై నలిపెన్ సహకారమున్ మరు
ద్భంధువు వారి చుట్టు తరువాటము గాటముగా దహించుచున్ .

గీ॥ ఆ వనచరాళి రామచంద్రయ్యయండ
చూచుకొని ద్విగుణీకృతస్యాతశక్తి
గండపాషాణముల మార్తు దండువైని
విడిచె మెద డూడి తల పిప్పిపిప్పి గాగ 74

గీ॥ కాంత : యిది నిన్న మొన్నసంగతియ సుమ్మి !
యతనికిని నాకు దూర మత్యంత మగుటఁ
గలసికొన మైతి మెందేని కలయగలము
ప్రక్కలో బిల్లె మత డాంగ్ల ప్రభుత కిపుడు . 75

కా॥ స్వాతంత్ర్యం బను కోట గట్టుకొను చెల్వో! భారతం బెన్నడే
నీ, తన్నిర్మితిలో శిలావకర మెన్నే నౌను ప్రాణమ్ము, ల
తై తా జ్ఞాతుడు కాడ యెందఱొ బాలశ్రేష్ఠు డొక్కండు గో
పీ! తాదృష్టునదేశభక్తు డెవ డోసి! నేటి యీ పెద్దలన్. 76

క॥ పంజాబున శిక్కులు ము
న్నంజలి ఘటియించుటన్ గదా! యెన్నండో
భంజింపబడదగిన పెర
జంజాటముయడవతిత స్వారి యెనరెన్. 77

గీ॥ అది యెఱింగిన రామసిం గను మనిషి
వరకృతము లైన యెత్తిక్కు పట్టలేక
కొఱతవడ దుగ్ధముఖ్యమ్ము లరయలేక
గళము కాహళముగ, బ్రజ కలక దీర్చె. 78

గీ॥ ప్రాణవాయువుకన్నను పౌరుషంబు
ముఖ్య, మన్నముకన్నను ముఖ్య మాత్ర
గౌరవము, వలువకన్న ముఖ్యంబ యైక
మత్య మని తలంపనివాడు మనిసి కాడు. 79

చ॥ మృగములునున్ ఖగమ్ములు వచింపగ నేరిచియున్న వాని బా
స గుఱుతు వట్టు శక్తి మనజాతికె యున్నను నైకమత్య మిం
తగఁ జెడిపోదు, రొక్కమును తాకని వెగ్గులులేని వవ్వి నే
ర్పుగదా! మనుష్యతన్ మనకు, ద్రోహము చేసెను దైవ మీయెడన్.

గీ॥ ధర్మరహణము వోలె నధర్మసహన
మును కడున్ దూష్య, మిట్లు వాకొనుచు గురుడు
ముక్తకంఠాన శిక్కుల మొక్కలమ్ము
పెనిచె గోవిందసింహకోవిదుడు తొల్లి. 80

క॥ గోవిందసింహు తదుపరి
జీవించె నటులనె రామసింహుడు స్వాతం
త్ర్యావేశము రూపుగొనిన
రేవన్, వాని విని పిలిచి డేగన్ దరిమెన్. 81

మ॥ గురుగోవిందుని రామసింహు డెదలోఁగూర్చున్న య త్లెంచుచున్
శిరముల్ వాల్చిక వాని యుద్యమము సజ్జీభూతమున్ జేయుటల్
నరమర్యాదను నిల్పి నాయుధముతోడన్ మైత్రి గావించుటల్
శరణీయమ్ములుగా కథించె మెయి పెంచన్ సర్వపాంచాలమున్.

మ॥ ధనధాన్యమ్ములు బీటువోనటులఁ దత్తత్ప్రాంతసంక్షేమన
ద్వినియోగమ్మున కాటకై, మతముబొందిన్నిలువన్నడ్లమ్ము కో
త నివారించుటకై స్వదేశ్యఘనతాధానమ్ముకై, యన్యదే
శ్యనియంతృత్వ మదృశ్య మౌటయె యవశ్యంభావి తదాభిషిన్.

క॥ ధర్మార్థకామమోక్షము
లర్జుంబడక విలసిల్లు నక్కఱకొఱకై
నిర్మించికొనవలయు మన
నిర్మద మగు ప్రభుత మనము నే డత డనియె॥ 84

గీ॥ మొలచి యెదిగి తీవియసాగి తలిరుతోడిగి
యెల్ల పాంచాల మొక పొదరిల్లు గాగ
నల్లకొని పూచి క్రొత్తావిజల్లు గురిసె
రామసింహు జతన ప్రజాశ్రమము కతన. 85

సీ॥ గ్రామీణభూమికరం బుపమండల
కార్యాలయమునకుఁ గదల కుండె
బల్లెలఁ గడులు పరిసిపో నభియోగ
ములును న్యాయస్థానముఖము గనవు
పాశ్చాత్యవేషమ్ము భాష బహిష్కృత
మ్ములు, కొలువుల నేత మూలబడియె
భారతమతనిరాసారంభివాఙ్ముఖ
స్థలి నిర్వృ రుండిరి తద్యుతముగ

గీ॥ రామసింహమహాభాగరచిత మైన
స్వీయపరిపాలనమ్ము నిస్సీమనీతి
పంచనదరత్నగర్భవైఁ బాదుకొనగ
వరవిభుతలక్ష్మి గుండెలు బాదుకొనగ. 86

ఉ॥ ప ఇవట్టణమ్ముననుఁ బల్లియబల్లియఁ దెల్లపాజు రా
 చుఁ దిట్టుచున్ బ్రజను గొట్టుచు నెవ్వడు రామసింగు? వా
 డె ల నుండు? నెందు గలఁ దింత వచింపుడు చాలు నం చొకే
 ప ను వట్టియున్ విసిగి వ్యర్థకృతశ్రమ మయ్యె నంతటన్. 87

శా॥ నేనేరా! యల రామసింహుడను నేనే నేనె యీ దేహ మె
 త్తైనం బోవును, శస్త్రభీరువును గా నంచున్ జనం బెల్ల ఘం
 టానాదోపమకంఠనాదమున నొడ్డారింప ఝంఝానిలాం
 భోనిధ్యాన్తను గుర్తు తెచ్చినది తదూభ్యుర్భృషం బయ్యెడన్ 88

చ॥ విలుగని యెమ్ము లేదు తన వెన్నున, బందిగముల్ దురంతదు
 ర్భరతరహోరముల్ తన నివాసము సేతకుఁ జాలలేదు, నే
 త్రరుచిరకాంతి సుంతయుఁ దొఱంగదు తజ్జనతాస్వతంత్రతా
 స్ఫురదనమానమానధనశోభకు మిర్మిటు లెత్తె నేల్పడిన్ 89

ఉ॥ ఎత్తిన కత్తికిం బదుగురేనియు కృత్తులు గా కొకండునున్
 రిత్తబుజమ్ము దింపడు, శరీరులు మిత్తులు రామసింహు రా
 హుత్తులు కాల్యలమ్ములు నష్టా! తొలిపోరి కుమారసింహు ను
 న్మత్తరణోద్ధతుల్ స్థలము మార్చినవో! యనిపించె వారిచే. 90

చ॥ వరబల మెక్కు డౌ నసురవర్గముతో సురలుం బలెం బ్రజల్
 భరితమహాగ్నిశస్త్ర) లగు పాలకవర్గము నడ్డి పోరి యె
 దఱొ యురిత్రాటి కందిరి, శతఘ్నల నోటికి మే నొసంగి రి
 తరమున వారికిన్ దెగువదారితనమ్మునఁ ద్రోవ జూపుచున్ 91

క॥ కల దట్టివారిలో నొక
 కలకలలాడు వదనమ్ము కల బాలుడు, హూ
 ణల దణి యే మతి నుండెనొ
 మెలగెద రాడ్పక్తి నను తమించెదర యనెన్ 92

ఉ॥ బాలుడు పల్కె నిట్లపుడు ప్రాతరభీద్యులఁ గాల్చినట్టి నీ
 కే లది వ్రీలదేమి? యొక కేవల మల్పుని సంహరింపగా
 మాలుగు తేమి! నన్ను మని మంగళగీతిక పాడ మందువో
 లాలనఁజేసి మమ్ముల గులాగములుగాఁ బనిగొన్న జాతికిన్. 93

చ॥ చదురులలోన మీ రెటుల శాసనకర్తలొ మాకు వింటి, మి
 మ్మెదిరి స్వతంత్రతం బడయ నే డైత చాలనినాడు చచ్చుట
 ప్పిద మనుకొంటి, మాది తగవేకదరా! పరపాలనాటవీ
 చ్చిదురము నౌ తలంపు, మిముఁ జేరిన మా తలవంపు దీటునే! 94

క॥ నరజాతి పరాధీన
 త్వరహితవృత్తిక మెరింగఁ దగు నని లండన్
 పురపారశాలబాబుర
 కెఱిగింతురు మీరు నరుల మేమును గామో! 95

శా॥ మిమ్మున్ రోమను లేలినప్పుడు మమున్ మీరెట్లొ వారలై శూ
 లమ్ముల్ మీ మెయిఁ గ్రుమ్మి ధారలుగఁ గీలాలమ్ము పాటించరే!
 సమ్మానించిరే? మీరు వారలను, స్వేచ్ఛాయత్నముల్ మానిరే?
 మమ్మున్ మీ రలనాటి మిమ్ములనుగా మన్నించరేలో? జడుల్! 96

ఉ॥ ఏలఁ నెపోలియన్ మిము జయింపగ వచ్చిన నాడు లోగి త
 త్పాలన మొప్ప? రీ రతని వంచుటకై జగ మెల్ల నేలకున్
 గోలకుఁ దెచ్చినారు? మిము నూల్కొన కేమునుఁ బోటుబట్ల మై
 యా లలిఁ బాటద్రోలి వెలయన్ వచియింపుర! దోస మెట్టిదో! 97

అ॥ వె॥ మన్ను దిన్న పాము మాడ్కి మిన్నక యుంటి
 వేర? యర్భకునిగ నెంచి నన్ను
 ఖడ్గ మిమ్ము ద్వంద్వకదనమ్మున నైత్రు
 చిమ్మి చావనిమ్ము, చివరి మాట. 98

క॥ అను వాని కోర్కె నొప్పుక
 వినతి వినా విడ మొనయక విభుత ఫిరంగీ
 కనరునకు బాలు గుఱిజే
 నెను సుతిమెత్త నగు నొడలు చిద్రుపలు కాగన్. 99

అ॥ వె॥ ఎవ్వరో యదృశ్య యింతి యొకత వ్రావి
 వాని నెల్ల నదికి ప్రాణిఁ జేసి
 బంతి వంటి యొకటి వింతవస్తువును పి
 ప్తోలు నిచ్చినట్లు శ్రుతము నాకు. 100

చ॥ అనుటయుఁ గన్న లొత్తుకొని యా సతి స్వామి! స్వదేశభక్తి యీ
 యనువున నొప్పునే! శిశువులందున విజ్ఞత యింత యొప్పునే!
 యనితరలభ్యశార్యసముదంచితతాదృశపుత్రరత్నమున్
 గనుటకు నోచు నో మెదియె నాధివచింపువె నేను నోచెదన్. 101

క॥ నా వాసుదేవు డిట్లనె
 నీ వొకతెవు నోచ నొక్కడే పుట్టును, భూ
 దేవి యిది నోచగావలె
 గావలె నట్టి ప్రజ వేలుగా సంభూతుల్ 102

ఉ॥ ఆయుధశిక్షనమ్మకొఱ కంతయు సిద్ధము సేసినాను రే
 పే యుదయమ్మునుండి మొద లెందఱో వత్తురు కండకండ దే
 శాయపుటండ సేయు తరుణాగ్రసరుల్ జనజాగ్రియార్థిపుం
 సీ! యసమానబోధముబ్రుసీ! హయచారణచారువై దుషి! 103

ఆ॥ వె॥ చెప్పిచెప్పి యిట్లు చెక్కిలి ముద్దాడె
 వాసుదేవు డతివ వరుసకలిపె
 నొకరివలన నొకరము కృతార్థుల మటంచు
 తనువు లేకమగుచుఁ దనిసె జంట. 104

రానడే ఖండము

అ॥ వె॥ జరుగుచుండె సాము, చనుదెంచె దొలత

రావునాము డంతరంగు దొకడు

అన్న! వింటి నిన్న నద్భుతోపన్యాస

యేమిచెప్ప! ననుచు నిట్లు చెప్పె,

1

చ॥ ఆవిరళపూర్ణ సార్వజనికాఖ్యసఖాభవనాంతరమ్మునన్

జెవియె శరీర మౌ ప్రజకుఁ జెప్పె నిటుల్ మహితుండు 'రానడే'

వివిధములైన లోపముల వెప్పుడు తప్పవు నెట్టి యెల్పడిన్

నవు రగు పద్ధతిన్ దెలిపి సర్దగఁ జేయవలెన్ మహాజనుల్! 2

ఉ॥ చక్కని సాంఘికస్థితికి సాయము సేయును రాజకీయపున్

మాకులు, వీని వాడుకొను నర్హత కల్గదు హేతుబద్ధ మై

చక్కటిమై పొసంగకయ, సంఘవికాసము దీని పాదు, న

మృక్కతబుద్ధి యీ కలిమికై ప్రజ కావలె సజ్జనుల్ సుమా! 3

సీ॥ పూనంగవచ్చు మహానేత్రబిరుదమ్ము

కొందఱో యందఱో కొలిచి నడువ

వడయవచ్చును మహాపాధ్యాయబిరుదమ్ము

శకలమో సకలమో చదువు చదువ

బెరయవచ్చును మహావేదాంతిబిరుద మ

ద్వైతమో ద్వైతమో బహు కథింప

నందుకోవచ్చు మహాకవిబిరుదమ్ము

నజ్జులో విజ్ఞులో యాదరింప

గీ॥ సజ్జనుం డను బిరుదమ్ము సంతరించు

కొనుట దుర్లుట, మిథ్యాని కొలిచి యొసగు

విద్య లేదు క్రమశిక్షణవృత్తి దక్క

చంద్రబింబ మీ బిరుదమ్ము శాంతి రేయి

4

- అ॥ వె॥ సవతితల్లి నెనరు చాటుచున్నది మన
వైఁ బ్రభుత్వ మంచుఁ బలుకు వారు
తోడివారి నంట నోడి పంచము లంచు
పలుకు తమరి నెనరు తెలువవలయు. 5
- గీ॥ కూటికిం బేద యయినను కులమునకును
బేద యొనె?మతమ్మున బేద మైన
మానవత్వమ్మునం బేద మొనె?నరుడు
గు రైటిగి నర్యసముబుద్ధి వ ర్తిలవలె. 6
- గీ॥ సార్వజనికసమాజపక్షమున మూడు
నెలలి కొకసారి వత్రిక వెలువడుఁ, బ్రజ
లార! పంపుడు వ్యాసములను ప్రభుత్వ
శాసనగ్ర స్తదోషనిరాసములను. 7
- గీ॥ పన్ను చెల్లించు నెవ డై దుపదులు రూక
లట్టి వాడు శాసనసభాభ్యర్థి నెన్ను
కొనగ నర్హు, డీ రీతి వాకొంటి నేను
దొరతనమునిర్ణయ మ్మేమొ యరయవలయు. 8
- చ॥ చదువు కుటీపరిశ్రమము జానపదాళికి నేర్పితత్ బుధ
ప్రదధనశాలల న్నిలిపి పన్నులు తక్కువ నేసి భూమిపై
బదవి యెలర్ప మండలసభాపురసంఘములన్ స్వపాలనా
స్పదములుగాఁ బ్రజన్ దెలిపి సౌఖ్యమిడం బ్రభుతన్ గథించితిన్.9
- క॥ 'లండను'లో 'లిబరులు'వ
ఊండజరాజ మ్మొకండు కల, దయ్యదె యై
ల్లెండునకు నెపుడొ భారత
ఖండమునకు నపుడె పెట్టు గనకపు గ్రుడ్లక. 10
- చ॥ అమరుచుకొన్నవీలుబడిఁ బ్రాప్తికొలంది నరస్వతీకటా
క్షమునకుఁ బాత్ర మై సకలసంతతి దై ర్యగుణమ్ము చత్ర మై
శమితపురోభివృద్ధి యగు శాసనమున్ సవరింప జేసికొం
చు మనుతః రాణిపె త్తనముసొంపున హక్కులుబొందుపెంపునన్.11

ఉ॥ ఈ యధికార మందుటకు నెవ్వరు నై రొకొ తెల్లవారికిన్
సాయము? రాజకీయమతసాంఘికవద్దతు లెన్నోయెన్నో జా
తీయసమైక్యభూషణమతిన్ గని మార్చుకొనన్ దమంతతా
మే యయి రింతవార, లెవరే నటు లొదురు సంఘసంస్కృతిన్. 12

ఉ॥ భౌతిక మెల్ల కల్ల కలవంటి ద టంచు వచించువారలన్
భాతరుసేయ కన్నిటను గండరగండడు హూణు డయ్యె, మా
యాతిమిరమ్ము క్రమ్మి మన యతులు రెండు కబోదివతు లై
చేతులు వ్రేలవేసితి మిసి! ఘనసంపద యెంత యున్ననున్. 13

గీ॥ గుబురుమీసము గాంభీర్యగుణమువనులు
కనులు శాంతిమానసవదానము తనర
క్రొర్య మెఱుగని పులి యనఁ గానుపించు
“రానదే” పల్కె చప్పట్లలోన నిట్లు. 14

ఆ॥వె॥ విద్య రాజకీయవిజ్ఞానదాయి కా
వలయు మతముచేతఁ బట్టునడక
యెల్ల పల్లటూళ్ల నింటింట నిట్టిది
మలయపవనరీతి మలయవలయు. 15

మ॥ మతసంచన్నము పాలన మృయిన యా మర్నాడెపో! దుర్దిన
స్థితి వర్ధిల్లిన, దంతె కాని రవిరశ్మివ్రాత మంభోదమూ
ర్చితమైనప్పటినుండి కాదు, ప్రజలం బ్రేరేచుటల్ కాదు నీ
గతి భాషించి నిరీశ్వరత్వమున, సంఘజోత్స్న కాయించుటల్. 16

చ॥ మత మని రాజకీయ మని మానిసిమేలున కై న వివిధ రెం
డు తగులరాదు తద్దినమునున్ శుభకార్య మటుల్ పరస్పర
మృతమవు పోగ జీవునకుఁ బుణ్యముగూర్చున దొండు, స్వేచ్ఛమై
బ్రతుకగఁ జేయు నొండు నిరపాయము మానవధర్మదాయి యై.

ఉ॥ దేవుడు పక్కినట్టిది యిదే మత, మింకొక పెద్ది యేని ని
ర్జీవ మ టంచు భేదములు చెప్పెడి వానిని రెండు జానుగుల్
వీవన ల ట్టు లూపి మెలివేయుడి, యంటగరానివా డొకం
డి వసుధన్ గలం డనిన నెవ్వనినేకా వెలివేయుడి ప్రజల్! 18

- గీ॥ రెండువేలయిర్వది యెండ్లు క్రిస్తుమతము
పుట్టి పదునాల్గునూటలు పోవ నిరువ
దేండ్లె యిస్లాము, ప్రాందవ మిలయు నొక్క
వయసు వని రొమ్మువిటుచుకొంట యలుచవని. 19
- శ॥ మతజాతివర్ణభేద
త్రితయఁబై పురత్రయంబు, దీని దహింపం
బ్రతిబోధించెను దేవుం
డు త్రిపురహరుఁ డాచుఁ దా జనుల్ తెలిసికొనక. 20
- గే॥ మతము మదీయము మహమ్మదీయము
స్తవము మదీయము కైస్తవము
ఐందవకాంతుల హైందవమును మా
మక మని నొడువర మనుజవరా! 21
- పుష్పి॥ సకలమతసముద్రగర్భరత్న
ప్రకటితహారము దాల్చి విశ్వపీరిన్
వికసిలి మనుజత్వవీణ వాయిం
చు కలికి బ్రాహ్మ సరస్వతీసమాఖ్యన్ 22
- ఉ॥ ఈశ్వరభక్తిబోధనసమీపితు లొజ్జలు శాంతినెజ్జలై
విశ్వమతోక్తసూక్తికృతవీతిక గీతిక మ్రోయు గొంతుగా
శాశ్వతధర్మము జగతి సాకు సమానత కంగు దిద్దు భూ
యశ్శ్వితదర్పణమ్ముగఁ బ్రజాత్మ నొనర్తురుగాత! మెల్లడన్. 23
- గీ॥ వ్రాసి వల్లెవేసితివి సేనా స టంచుఁ
బలుకబడి వెండి యత డనెఁ బాత్రికేయు
డనుగదా! యాంబికేయున కనియె నిట్లు
విదురు డన్నట్లు నీకు నే వినుచుచుంటి. 24
- గీ॥ శ్రీమహాదేవగోవిందరేనడే క
థించిర విశేషముల నెల్ల దెలుపువాడ
నతడు గర్జించె నభ్యులారా! వినుండు
మతమరణభేరి జాతికి మరణభేరి 25

శ॥ ఇరుతెగలు గలుటను వి
స్మరించి భారతమువెలుగు స్మరియించినచోఁ
బటతెంచును విధిగా న
గృరుకాల మతోకు డెలు కాలము సుజనుల్! 26

శ॥ నరుని సహోదరునిగ నీ
శ్వరునిన్ దండ్రుగఁ దలంచు భావము తక్కు
న్నరగౌరవహరవర్ణం
తరవృత్తము వేదమునఁ గనంబడ దెందున్. 27

గీ॥ జరుగరాదు వర్ణాంతరపరిణయ మ్మ
టంచుఁ జెప్పలే దసలు వేద
మన్న మాకుసుముల్ల రను జర్మణుభుధేశు
వ్యాసమును గంటి నరలోకభాసకమును 28

గీ॥ ఇండియాశరీరమునకు లండనుతల
వలయుఁ, బాశ్చాత్యఖండదర్పణముఁ జూచి
తూర్పు దిద్దుకొనవలయు తీర్పు తెల్ల
సార్థకము గాదు భారతం బంతదనుక 29

గీ॥ మన భగవదవతారము మానవత్వ
మంతు ముట్టిన యొక సృష్టి యాంగ్లదృష్టి
సస్మదీయవేదాంతము నవనిని సుఖ
పెట్టు నొక దర్శనముగ భావింతు వారు. 30

చ॥ అడిగెను శాస్త్రిగారి నొక యాంగ్లడు సత్కృతి నైన నేను ప
చ్చెడి జని నేమి యాదు? నని, చెప్పె జనింతువు నీవు సార్వభౌ
ముడవుగ నంచు శాస్త్రి, కడుపుణ్యము నప్పుడు సేయఁబై న టం
చడుగగ బ్రాహ్మణుం డగుదు వం చనె, నెంతలో వర్ణ
మౌఢ్యముల్! 31

ఉ॥ విద్యల సున్నతమ్ము చదివింపవలెన్ విధవాపునర్వివా
హోద్యమకర్త లై పురుషు బుద్ధతి మాని సతీతతిన్ స్వతు
ల్యద్వ్యతి కుద్ధరింపవలె, నామనిశోభ లతావితానసం
వేద్యము, సంఘశోభ వినివేద్యము స్త్రీజనతాకళాధృతిఁ. 32

క॥ స్త్రీవిద్యాభ్యుదయప్రద
భావావేశమున చాదభాయ్ నారోజీ
కావించిన సేవాధ్యము
వావిరిగా మెలగ నెల్లవారలకుఁ దగుక. 83

గీ॥ సంఘ మెదిగిన కొలది విజ్ఞాన మెదిగి
వృష్టిసుఖగౌరవముల సమష్టి లోగొ
నినది, నిరీవపద్ధతుల్ పనికిరా వ
నినది, యవి జీర్ణవస్త్రము లని యనినది. 84

క॥ పోయినవాడు కన్నడడ పూర్వపుటాకృతితో, సమాజముక
ధ్యేయము మాటిపోయి యగుపింపద క్రొత్తతరాన పూర్వద
ర్శాయితో, నఖండమనుజాభ్యుదయైకచరిత్రలోని య
ధ్యాయములందు నీ సహజతత్వముఁ దెల్పును పత్రపత్రము. 85

గీ॥ ఈశభక్తికి మించిన దేశభక్తి
దేశభక్తికిఁ దగిన యాత్మీయశక్తి
యాత్మశక్తికిఁ దోడుగ నాధునికత
రక్తి, యవి యొప్పునాడె భారతముముక్తి. 86

క॥ గతవైభవ మెఱుగవచ్చుఁ గాని తదీయ
స్థితి నెమరువేసికొని మది
చతికిలవడరాదు మింట సాగగరాదున్. 87

సీ॥ కలము బ్రహ్మస్త్రిదిగణనియశస్త్రముల్
సృష్టికిఁ బ్రతిసృష్టి చేసినాము
అఖిలభౌతికరసాయనికశాస్త్రరహస్య
నిష్కండి మాచతుర్విగమవిద్య
యీ జనాభా యెల్ల యెక్కి హాయిగఁ బ్రయా
ణము నేయఁ దగు విమానము మాది
యేకత్ర నిలిచి యనేకత్ర యేకకా
లమునఁ గన్పడు యోగులమును మేము

ఆ॥వె॥ అన్యదేశజనము వన్యజీవన మైన
నాడె సికత మాకు నాగరకత
యనుచు గతము నెంచికొనుచు కర్తవ్యము
మఱచువాడు ప్రగతిఁ జెఱచువాడు. 38

ఉ॥ గ్రామకుటీపరిశ్రమముకై నగరీబహుయంత్రకర్మకై
సోమరి గాక సిద్ధపడి జుబ్బినజూట ధనార్జనమ్మునన్
లేమిని భూమినుండి తరలింపవలెఁ భరతాంబసంతతి
స్తోమము సీమనుండి యది దోచిన వైడి మరల్పు నేర్పునన్ 39

క॥ శవములపై నీజన్తు మ
న వలపెములఁ గప్పుచుండె నాలుగువేలేం
డ్లవెనుకనుండియె యిపు డ
ట్టివి బ్రిటనుప్రేషితములఁచే! యీ మనకుఁ 40

గీ॥ ప్రత్తి మననుండి యెగుమతి, లువ వరుల
నుండి దిగుమతి, వన్ను లేకుం దిగుమ
తి, నిటు ముడిసర కమ్మి తత్తి గుణమూల్య
బ్రిటనువస్తుక్రయిక జాతి పే డియె. 41

గీ॥ చిన్నపు డదేమొ యూహ వచ్చినది మొదలు
తాకలే దన్యదేశాగతమ్ము దినుసు
దీక్షతోడ “గోపాలరావ్ దేశముఖుడు”
సరి యతడు లోకహితవాదిబిరుదమునకు. 42

ఉ॥ తా నెటు లట్ల సేయ జనతఁ బురికొల్పిన యాత డన్యముఁ
మేన ధరించెనే! వడికినేసినబట్టను దక్క, నేను నా
మానితరీతికి వకుడ, మంజూభాషి “గణేశతోపియుఁ”
హూణపురాగతాంశుకము నొప్పడుమోసము నట్లుకాంచుచున్.

క॥ ఈ సంయమినమహోషి
నేసినదుస్తులనె తాల్చి నిరధికవిభవో
ల్లాసం బగు దర్బారున
నాసీనుం డయ్యె లిట్ల నరయగ ఢిల్లీ. 44

ఉ॥ మూడవరావుసాపాటును బొంబయిరాజ్యసభాంతరమ్మున
వీడక దేశవస్త్రములనే ధరియింప దిగంగనాకచా
పీడసమాఖ్యు “మాండలి”కభిఖ్యు నెఱుంగుదు రీరు తద్విధి
కూడు ధనమ్ములిందు, నొనగూడు శుభమ్ములు, మూడునొడ్లకున్. 45

అ॥ నె॥ పస్తులుండవలసెఁ బరదేశవస్త్రముల్
మనము కొనగ నేతవనులవారు
భారతమున, లాంకు మైరుగ్లాస్కోపటాల్
ముట్టుకొనమొ తిండిపెట్టగలము, 46

గీ॥ మనదె దూది, మనదె నూలు, మనదె మిల్లు
మనదె వస్త్రము దుర్గతిహననశస్త్ర
ము, మనదె కదురు, మనదె యేకు, మనదె నిన
దించురాట, మారాటము దించుకొఱకు. 47

వియో॥ ఎటు చూచిన నెన్నోవేల మైతై
ఘటితోద్దండమణినిధనం బై
యిటు నిష్ఫల మౌనభారత మ్మ
క్కట! స్థాపింపు డసంఖ్యయంత్రకాలల్ 48

ఇ॥ వ॥ రషా వినా యూరపుఖండ మంతై
చో॥ ద క్కేమియు లేనిదా! శ్రీ
శిష పాన్ జర్మనుప్రాంసుగా నా
మ్యుయణుల్ సల్పరె! భారతమ్మున్. 49

క॥ భారత మున్నతసత్వో
దారమనఃకృతుల జనిక, తావిని పూవుల్
తీరున తద్గౌరవమున్
భారంపర్యముగ నిలువవలెఁ బ్రజ లెల్లన్. 50

ఉ॥ చ నివేశ నా మనసుచాయల మల్లెలు రాల్చె జ్జిప్తిరా
గి న “రామమోహనుడు” కేవలభారతసంఘసంస్కృతి
ల్లననమ్మె కా దొదిగిపోయిన జాతికి గౌరవమ్ము శో
భ సుపాయమున్ దనదె భిక్షము పోరులులేనితీరులన్. 51

గీ॥ ఐకమత్యము జాతికిఁ బ్రాణ, మయ్య
దెట్లు పోయె ? మనము జుట్లుజుట్లు పట్టు
కొనగఁ బోయె, నవనాగరధనము విద్య
లేకపోయె, నీ చెడుగు దూలించె నతడు. 52

గీ॥ వేదము 'భుజయు' ముఖ్య భూమీధవుల స
ముద్రయాత్ర దెల్పు మనకు నిద్రవచ్చె
'రామమోహనరాయలు' ప్రథము డాధు
నికసముద్రయాత్రకనికరమందు. 53

ఉ॥ ఆతడు లండ నేగగఁ బ్రయాణము కట్టెనుప్రాంసుమీదుగా
నాతని గుండె దూకినపు డాతడు దూకె సమానతాస్వతం
త్రాతిశయత్వసోదరత లందిన చిహ్నము ఫ్రెంచిబాపుటాన్
జోతల సన్నుతించుటకు, నొవ్వడ కాలికి దెబ్బ తాకినన్. 54

వ॥ తి॥ ఆ రామమోహనమహాశయు డట్టి ధర్మ
శ్రీరాజ్యముం భరతసీమ సవర్చుకోగా
దారిన్ గనంబలువఁ దద్దయు వేడె లండన్
లో రాజ్యకూటమును, నొచ్చెను దాని చేష్టన్. 55

క॥ ఆ మానవసింహము తన
కామితఫలదానమునకుఁ గడగని ప్రభుతా
సీమకు వెలిగ నమెరికా
లో మనుటకు నిశ్చయించి లోతులు వెదకెన్ 56

క॥ జతన విడక బ్రటనున
కుతుక ను కుతిలపాటు గొనుచుండి యతం
డు తరలె ర్మనకు భా
రతులను 'గ్రీటన్'సమాధి ప్రతిబోధింపన్. 57

క॥ ఆయన చూపిన ఊమ జా
తీయత యుపనిషదుపాస తీడిన విద్యా
వ్యాయామమ్ము సమాజ
శ్రేయఃకృతి మనకు నిరతసేవ్యములునుమా ! 58

అ॥ వె॥ ఇంత రానడే వచింప చప్పట నిన
దింప విన్న యువకతిలకు దొకడు
పట్టభద్రు డా యువన్యాససారమ్ము
నెంచి పెదవివిటిచె నేమిటికినో ? 59

వియో॥ అని దొలతరావు మిన్నకుం
డెను, దృష్టిన్ వినువాని మోమునం
దున నిల్పెను, విన్నవాడు చె
ప్పినవానిన్ దనియింప నూల్కొనెన్ 60

ఉ॥ ఏమిటికా ! యటంచు నిగదించె నిటుల్ నిఖిలప్రవేది ఘా
డే మథియించి హూణుల కడిందియెడంద సుధావృథాకృతి
స్థేమప్రజాప్రభుత్వమును చేకొనఁ జేసెడి మందరోపమం
బౌ మహానీయశక్తి నుడులందున లేమిటి కో ! సుహృన్మణి! 61

గీ॥ ఏ నెఱుంగుదు తిలకులయింటి చిన్న
వాని నొక్కని, వాడు సంపంగిమొగ్గ
వజ్జిరపుతున్న, సింహశాబకము, మాట
లాడితిని వానితో, నీత డతడె యానో ! 62

ఉ॥ ఏకమతిన్ రహించి మన మెల్లర మేకగతిన్ గమించుటల్
ప్రాకటనీతి కా దనము, బండలునే నరుగుం బిపీలితల్
ప్రాకిన నంచుఁ జీమల పరంపరగాఁ దను నెంచికొంచుఁ బ్రా
ణాకరజాతి వింతసహనమ్మున పుక్కిలిగింత తొనటే ! 63

మాలిని॥ చదువుకొనుచు విద్యాశాల వ్యాసాలపోటీన్
మొదలు కలములారీ పూని కొట్టెన్ మరారి
యది తగిలి ప్రభుత్వం మర్థదానమ్ము నాపెన్
బ్రిదిలె నతడు దానన్, రానడే యండ్రు వానిన్. 64

గీ॥ కలదు విద్యాధికంబు సంఘాల్పకంబు
పెద్ద శ్రీరానడే యందు, హద్దన కది
కడుదిగువ విన్నించు నేల్పడిగుఱిచి వి
మర్శనమును పాటను మండ్రమందు నటుల. 65

గీ॥ రావుసాపేబురణడేకు భావమందు
జమ్మిలో బలెఁ గల దగ్గి, జంకినాడు
తనదు న్యాయాధికారిత్వమును దలంచి
తన సహాయమన స్తత్వమును దలంచి.

66

చ॥ ఇటు లయి సంఘసంస్కరణమే శరణ మృనుచుండు రానడే
నిటలముగుండ్రబొట్టు గమనింతము కన్నుగ, నిద్రి కైవసం
ఘటితము జాతి కెల్ల, నిది గల్గి శివత్వము నందవచ్చునా?
బ్రతునును భారతం బనుకరించిన వారల స్వేచ్ఛవచ్చునా! 67

మ॥ హిమమున్ రానడెచి తమున్ గలవు రెండేరెండు మా కిందు మి
త్రమ! లోవేడివి పై కిఁ జల్లనివి, యేతచ్చిత్తమం దున్న ల
త్యముచేసె నది సౌఖ్యమొక్కటె, తదాఖ్యన్ సంఘసంస్కారమం
దుము, దీనం జనపారతంత్ర్యమున కానో! యగ్నిసంస్కారముల్.

చ॥ పొరుపులు లేక యెల్ల రొక పోకడ బో దగు నేడు సంఘసం
స్కరణము లెట్టివేనియుఁ బొసంగవు, నందును రాజకీయసం
గరసముదాత్తసంగతుల కందువ వేదికపై ని బొత్తుగా
చొరనిడరాదు వాని, నవి చుట్టుకొనక మతసంస్థ కావలెన్. 69

ఉ॥ కా దన రామమోహనుని గాని తదీయమతప్రచార మే
లో? దనియింప దందఱును లోగొనెఁ గొందఱ మాత్ర మాంగ్లవి
ద్యాధికు లైన రానడెముఖావళి నీయెడ, గాళిఘట్టమే,
ప్రోది నొసంగె దాని, కట ముఖ్యులు రాకురు చంద్రసేనుడున్.

గీ॥ 'ద్వారకానాథరాకూరు' తండ్రి, కొడుకు
పేరు దేవేంద్రనాథరాకూరు, తండ్రి
రామమోహను హితుడు, తద్రాష్ట్రహృదయము
గొనియె, లండనులో బోయె, కొడుకు గలడు.

71

చ॥ కొడుకును చూడలేద యనుకో వినుచుంటిమి, బ్రాహ్మణ్యము నా
తడు మన యార్థమార్గమును తప్పడ, కేశవచంద్రసేను డన్
బిడుగు కలం డొకం, డతడు వే అయి కైస్తవమార్గగామిగా
నడపెను తన్మతమ్ము, నది నన్నునె! హైందవజాతి కాపుడా! 72

ఉ॥ వేదములోని మంత్రములు విచ్చిన పూలుగఁ బంచిపెట్టెడిన్
సాదు సదస్సులం దొకడు సర్వులు నొక్కటె యంచు, స్వర్భకున్
గాదిలి గాని మానవు డొకండును లే డనుచున్, సమానధ
ర్మాదృతి పలుకునం బలెఁ గ్రియన్ దనరకవలె నంచుఁ దెల్పుచున్.

గీ॥ అతని పేరు దయానందు, డతని మతము

వైదికమ్ము, జాతీయతపాదు, కులవి

భేదకశ్మల దూరము, పోదుచెరిగి

యెందువలన ? నింగ్లిషు లేనందువలన

74

మ॥ ఒకడే యీశ్వరు డోసమాఖ్యు, డవతారోపేతు డే నాడు కా
డు, కువాడమ్ము పురాణ, మింద్రుడు యముండున్ మున్నుగాఁ

జేర్లు వా

నికె సెల్లున్, తమ కర్మబట్టి జని యున్మీలించుబోఁ మర్త్యకో

టికి, వర్ణమ్ములు నాల్గు వృత్తులు సుమండీ ! యంచుఁ దదోచ్చ

ధముల్. 75

ఉ॥ హిందుమతమ్ము సంఘమున కిం పగు సంస్కరణమ్ము లేనిచోఁ

జిందరవంద రౌ నని విశిష్టము వేదికపైని శ్రీదయా

నందసరస్వతిప్రథితనామయతీంద్రు డతండు వేదవా

క్కున్ దగ మూదలించుచు నకురితరితి నుపన్యసించెడిన్ 76

చ॥ మత మెడ మైన వారి నొక మంత్రముచే నతికించి, యంటరా

నితన మచేతనం బనుచు నిర్ణయముంబ్రకటించి, సర్వసం

తతి ద్విజులం బొనర్చి, మృతనాథకు మళ్ళియుఁ బెండ్లి గూర్చి, య

య్యతిమణి కూర్చె సంఘమున, కార్యసమాజము వేర్చె వానిదై.

గీ॥ తదభిమానులు రాజపుత్రస్థలమునఁ

బంచనదమున బొంబాయిపరగణా న

సంఖ్యు లున్నారు స్వాతంత్ర్యసాంఖ్యబోధ

మందుచున్నా రయా! స్వధర్మాంతరితము

78

క॥ వ్రాత స్తోమ మధర్వ

శ్రుతు క్తమురీతి జరపి శుద్ధులఁ జేసెన్

స్తుతు ం డత డెందఱనో

ముత ము లై వెలుగ స్వమతమునఁ బూర్వ మటుల్. 79

కా॥ అ ఊచెను రానదే సభ, నువన్యాసమ్ము గావించె బూ
నా, తాధికమోహనమ్ముగ దయానందుండు మూడేండ్లనా
డధ్యా మ్ముగ ద్వైత, మభ్యుదయభావారూఢి నద్వైతమా
ర్యధ్యే మ్ము స్వధర్మపాలన సశక్త్యద్వైతమున్ దెల్పుచున్. 80

గీ॥ వినికి గల దొక పరమహంసను గుఱించి
యతని యునికి కల్కత్తా య టంచు నతడు
కాళికామాతృభక్తితోఁ గలిపి భరత
మాతృభక్తి బోధించెడి మహితు డనుచు 81

క॥ పెక్కురు శిష్యులు కలరట
యక్కాశీభక్తుడైన యద్వైతికి, నం
దొక్కడు గాకున్న నొకం
డుక్కును సంకువునఁ బోసి యూదడొ! ప్రజకై. 82

గీ॥ వారు చెప్పినట్లు వర్తించు వారికిన్
మంచివారు కాని మనుజు లుండ్రు
నట్టి మనుజు లంచు ననిపించుకొనమియే
మంచితనము గాగ నెంచవలెనొ ! 83

ఉ॥ ఇంటికి నిప్పుచెట్టి, యిట నే నభయమ్మిడి మిమ్ముఁ బ్రబోవగా
నుంటి న టంచుఁ బల్కి, యెహహాహా! యిటనే యిత
డుండకున్నచో
మంటకు లోని యందఱును మ్రగ్గరొకో ! యనిపించి, కిర్తి గై
కొంటయె మంచి యైన హితకోవిద! చెట్టయటంచు నుండునే! 84

కా॥ సౌరోక్షిరణదేవనర్జిమెహతానామత్ ప్రజానాయకుత్
వీరత్ యోగ్యులు శాంతికాముకులు నీ వీ రెవ్వరిన్ వేడుచు
న్నారో యా దొరగుంపుమంచితనమే నా వర్ణితం బైన, దీ
మారాముళ్ళ ప్రభుత్వమున్ సయితురే! మాదృగృవాదృగృనుత్ .

క॥ సౌరోజియడుగుజూడల
మీఱక చరియించువారు 'మెర్వాన్ మెహతా'
శ్రీరానదేలు, నతనికి
వారే చేతులును చెవులు భారతభూమిన్. 85

క॥ నా యీడే పార్సీపా
 షా, యత డాఖ్యన్ ఫిరోజీషామెహతా, దే
 శీయభటసంఖ్య నెక్కువ
 సేయన్వలె సేన నని వచించెఁ బ్రభుతతో.

ఉ॥ తద్విధి నైనికవ్యయము తక్కువ కావలె, నట్లె సర్వశా
 ఖాద్వయసమ్ము తగ్గవలె ఖర్చులు, సుంకము వార్తినీత మే
 తద్వసుధాగతమ్ము నగు ద్రవ్యముపై నధికమ్ము, పౌండ్లగ
 ణ్య ద్వివిధప్రకారధనపట్టిక రూప్యగతమ్ము కావలెన్.

క॥ అని యితడు తక్కు నేతలు
 నినదించిన తీరు బధిరనిక టేశంఖ
 ధ్వని, దర్జీ కొలతలఁ జిం
 విన పీలికతుక్కుముక్కు వీరల యర్జీ.

గీ॥ గాండ్రుగాం ద్రని సంఘసంస్కరణకొఱకు
 మ్యావుమ్యా వని పారతంత్ర్యహాతికొఱకు
 వ్యవహరించుచుందురు వీరు. వారు, వీరు
 కాని వా రెందు దాగిరో కానవలయు.

అ॥వె॥ పార్లమెంటులోన భారతస్వపరిపా
 లనసమస్య నెగడు పొనుగుపడదు
 మండదు, చలిగాచుకొండ్రు పెక్కం ద్రండు
 నొక్క డెవడో బలిమి నూదినపుడు.

సీ॥ మా పల్కులకును వార్తాపత్రికలకు స్వే
 చ్చను ప్రసాదించుడి! చాలుచాలు
 మా జనమ్ములతోడ రాజధానీరాష్ట్ర
 విభునభల్ పెంపుడి! వేడుకోలు
 మా వారి మీ వారి మాడ్కి సర్వోద్యోగ
 ముల నిల్పుడి! మాకుఁ దలను పాలు
 మా పన్ను తగ్గించి మాకు నీటి వనర్లు
 పొచ్చించుడి! యదియె పదివేలు

గీ॥ ననుచు విన్నవించిరి వీర లాంగ్లపీర
మునకు, వైస్రాయి యన నొక దినుసు రాయి
పార్లమెంటు సిమెంటుకంబమ్ము, వినతి
ప్రతములు మిత్రములు సాశ్రునేత్రములకు. 92

ప॥ తనరు స్నేహలోన పెద్దతల దాదాభాయి నౌరోజి, ప
ల్కున నెంతో యెద నంత తీయదన మొల్కున్, మెత్తగాఁ
గోయుఁ బా
లనసంస్థన్ హృది యున్నచోట, నదియే లభ్యమ్ము కానప్పు డా
యన సేమందము చేత లేఖనిని ద క్కన్యమ్మునున్ దాల్చిడై. 93

గీ॥ పలుకులను ముక్కు, కనుకొలకులను నుక్కు
క్రియల నీక్కు, కాన్పించియు హృదయమందు
పేతువాదభేద్యమ్ము చో తెనగి ప్రభుత
యొప్పు ననుచుండు నౌరోజి, తప్పతలపు. 94

క॥ ఈస్టిండియా సొసైటీన్
సృష్టించె నతండు లండనిద్దాంగులతో
స్పష్టముగ భారతీయో
ద్విష్టము తన్నాగరకత తెలిపెడు పూన్కిన్. 95

మ॥ పడుకన్ హాళిగఁ బైకి జూపిన పదద్వంద్వమ్ముతో మంటిపై
బడన ట్లాపితి నేను మింటి నని వాక్పాగల్భ్యమున్ జూపు నె
వ్వడు తత్పర్థతి కోసివేసికొనె నవ్వా డా సభాద్వారమం
దడుగుం బెట్టుచు, తీసివేసికొనె సేష్యావాసితో భేదమున్. 96

సీ॥ అతని యీ సమితికి నఖిలభారతమున
శాఖ లున్నవి కాఁతిరేఖ లగుచు
నతని యాశయము భారతజనతాక్రమ
ప్రాప్యస్వపరిపాలనాతిశయము
నతనికిఁ గొంత మహారాజవిత్తము
దత్తము, దేశ్యాభ్యుదయము వ్యయము
నతని యుపన్యాస మాతని ధనకోశ
మేర్పడినది విద్య నేర్పు కోస

A. మతని పీఠ మనన్యగ, మతడు రాజ
 కీయయజ్ఞమ్మనందు సాగ్నిద్రు, దతడు
 పెండ్లి యైన భీష్ముడు శస్త్రవిరహితుండు
 పనితగుణరాజి దాదభాయినపురోజి. 97

K. ప్రభుత యిడె నినువదారుల
 యభివృద్ధికి బదియు కోట్లు నౌ రూప్యములన్
 తుభితార్థి కవిద్యాంసుల
 రభసన్ మన్నింప, కతని వాత నిచటికై. 98

KA. స్వాతంత్ర్య పతిపన్న సర్వజనతాజాతీయభావమ్ము నా
 సేతుప్రాంతహిమాచలాంతధరణీశ్రీతారహారమ్ముగా
 నే తాతయ్య వచించెనెవ్వి చదువుల్ నేర్పించె? నాంగ్లేయుడున్
 శ్వేతాస్మోపనిషత్తు వాని చదువున్ జేకోక నేయున్నచో. 99

M. అని వాచితురు కొందఱుండు నొకరుం డా పారసీపెద్ద, వా
 ని నిదానమ్మై ప్రధాన మై మనెదఁ రెండే జారసీ లందఱున్
 మనతో నేల్పడిఁ గత్తిగట్టి యెదురింపన్ రార, రాకున్న నే
 వన రా త్రోవనొ చేయుచుండ్రు జతనన్ స్వాతంత్ర్య
 పర్యంతమున్ 100

B. వె. పిక్కులను గుఱించి చెప్ప నక్కఱ లేద
 యెప్పుడెప్పు డనుచు నెదురు చూచె
 దరు సునిశితఖడ్గధారాప్రసారణఁ
 దెలుపుమీద నెలుపు నిలుపుకొఱకు 101

A. హుణభారతసంతాన మైన వారు
 నస్మదనయానఁ గై న్నవు లెనవారు
 కలసిరా రయ్య! మన కార్యఖడ్గములకు
 జనచతుర్థాంశ మిందు నిస్సామువారు. 102

K. 'అహమదుషా' 'అహదుర్నా'
 మహితులు స్వాతంత్ర్యసమితి మడియగనే! స
 న్నిహితులు వీ రై రాంగ్లరి
 కి హి హి! యనుచుండ్రు! ప్రభుతనెదిరినవారిన్. 103

నూ॥ తొలి వినిచితి వన్నదూస్వకంఠ్రవ్యమం దె
కలహాళధ, మరేదో గాథ వాచింతు నంచుం
బలికియుఁ జనినా వా నా డనన్ మిత్రుడోహా!
తెలిసితి నని పాడేక్కె తెల్పు నీరితి దానిన్.

104

శా॥ తత్సంగ్రామహతావశేషులు ప్రభుత్వప్రోక్తవాగ్దాసు లై
యత్సృష్టం బొనరించినారు మనతో యోజించుటన్, స్వీయసం
యత్సన్నాహము వేతె చేసికొనినా ర య్యాజీకిమున్నెసం
విత్సా రాకృతు లైన వారిగురువుల్ ప్రేరేపగా ముస్లిముల్.

గీ॥ పేరు సయ్యదహమ్మదు బెల్వి యా నొ
కండు కలడు, స్వీయులకు నాతండు చెప్పె
భారతమ్మన మన పరిపాలనమ్మ
నేను సాగింతు నెల్లరు విలబడు డని

106

మ॥ పనిచె వానికి వాని సంఘ మది తా బస్తాలుబస్తాలుగాఁ
గనకంఘ్రముహిరీలు సొమ్ము లిటుకల్ కస్తి జిగు శ్లంఠికు
ట్టిన కుట్టొప్పగ, వాని యాజ్ఞ యవలోడించె ముది గూరుచుం
డిన నిల్పుండిన గూర్కుచుండినను, తో డేతెంచెబో! నీడ యై

మ॥ రణజిత్సేంహుని ని దాడి యది, యిర్వంకన్ సమానంబె యాం
గ్గుని క్రేగంటి | సార, మైనను మొదల్ కోయవలె సెక్కుపె
త్తనము సయ దుగొయ్యి త్రవ్వవలె నా తర్వాత, ని త్తై శత
ఘ్నివికాయము ను బెల్వి కాంగ్లతతి యందించె న్నిశీధమ్మనన్.

ఉ॥ సిక్కులఁ దొల్ల గెల్చి క్రమసిద్ధి నవేందువతాక మంతట
రెక్కొనజేయుతెల్విగల బెల్వి పడె రణజిన్నపేంద్రువై
నుక్కును కొక్కురించు వపు వూగు పదాతులు, రాతు లేనుగుల్
మిక్కిలిసంఖ్యఁ దోడెనయ మృత్యుకరాంగుళితుల్యశస్త్రై డై

సీ॥ గుఱ్ఱమెక్కినవాడు సెఱ్ఱున దిగజాతె
నేనుగెక్కినవాడు పీను గయ్యె
బీర మాడిన నోటఁ బెన్నెత్తువ ఱ్టోడె
కత్తి నెత్తినచేతి కండలూడె

ముందుసాగినవాని మోకాలు వీటిగెను
వెనకేగెడువాని వీపు పీఠ
క్రోవికాల్పినవాని గుండె రెండు డయ్యె, బి
రంగిప్రేల్పినవాని రంగు మాత్రే

A|| సయ్యదహమదు బ్రెల్వీవికాంసై న్య
దై న్యమును బల్క వాగ్గరిద్రంబు నాల్క
యేబడేడులనాటి దీ వృత్తము, పదు
నాటునేండ్లు నీ యుద్యమ మణిగిపోయి 110

K|| అహమదనంతరమును ని
స్పృహ నొందక యుద్ధ మాడె బ్రిటిషుబలముపై
నహమహమికతోఁ గూడిన
'వహాబి' నామకతదియఖటవర్గంబుల్ 111

ఉ|| వార మహమ్మదీయపరిపాలన మొల్లక యట్లు సేయుచున్
భారతకోణభూమి నొక భాగమున న్నివసించి యచ్చటన్
జేరి వసింప రం డనుచుఁ జీరి రయా ! తమవారి నెల్లరన్
బోరి రయా! 'జహీదు'నకుఁ బూనని ప్రాంతపరానుజాతితో 112

మ|| రణజిత్నింహుడు పోవ రాజ్యమునకున్ రాజైన వుండు పి
రిని రేకట్టగనీక యెన్నోతడవల్ ప్రేఖనస్తహాబాహువా
హీనిమొత్తమ్ములఁ బంచిపంచి తుదిగా నెన్నొళ్లకో శీర్ష మె
త్తనిరితిం బడగొట్టి కొందఱను బందాల్ జేసె నాజన్మమున్.

A|| ఈ మహమ్మదీయులు మన నెపుడు మెచ్చి
బుజము లొరయుచు దొరతనమ్ము నెదిరింత్రొ
కూయకుండునె! గుండెలో గ్రుడ్లగూబ
దాని కానాడు నిటనుండి తరలునాడు. 114

K|| ఇయ్యెడ వీరలు పెక్కురు
కయ్యపు బోకడలి మఱచి కైకొందురు సర్
సయ్యదహమ్మదుబహదూర్
తీయ్యనిసలహాను బ్రతుకు తీగలు సాగఁ. 115

చ॥ మతమును గూర్చి యా మనిసిమాటలు మాటిచి కట్టు కోటలై
యతివల సొంపు లిర్యముని యంశువుచేఁజెరిగించు చేట లై
ప్రతిమతి నాంగ్లనాగరకవై భవమందున ముంచు నూట లై
కొతికిరి, వెక్కసంపడిరి, కోపముఁ జూపిరి ప్రాతముస్లిముల్. 116

క॥ మేయో యను చక్కటి వై
స్రాయిన్ మాయించె నేలరా! “షేరాశీ”
డాయదొ స్వర్గము తా నై
యీ ‘యహమదు’ నేయ ననిరి యీడ్పులు “మక్కా”న్. 117

ఉ॥ వారల మాట కేమి గుణవంతు డహమ్మదుఖాను, హిందువుల్
తారును జాయిఖాయిగ మెలంగుట కొప్పినవాడు, హూణభా
షారమణీయపారము వసంతముగా మొగిలాయి మోడు నూ
త్పారుణపల్ల వస్థగిత మౌటకు నువ్విళులూరువాడునున్ 118

గీ॥ సయ్యదహమదుకేశవచంద్రసేను
లును దయానందుడును ఢిల్లీలోనఁ గలసి
రేగుదెంచి దర్బారున, కెంత చర్చ
ముదుర నేమి ! ఖావై క్యము కుదురలేదు. 119

చ॥ కలిగెను హూణసంస్కృతి కగర్భజపుత్రుడు దైవదత్తు దై
సలితబుద్ధి సయ్య దని చయ్యనఁ ద న్నెగనెత్తు నేల్పడిన్
గొలిచి, ఖుదా సదా మన కగోచరు డయ్యు ముదావహుండుగా
మెరిగెడి నాంగ్లపాలనము మేకొని యం చు కథించెనాతడున్ 120

గీ॥ దాన మెచ్చి ప్రభుత్వము దాన మిచ్చె
హసదుఖిరుదు “స్తారాఫిండియా”! యటంచు
సయ్యదహమదునకు, వాని సంతతి కిదె
నద్రిశిఖరకల్పంబుల నధిక్యతులను. 121

గీ॥ “అలిఫుడున” నెలకొల్పె విద్యాలయమ్ము
నహమ దాంగ్లమహమ్మదీయాఖ్య మొకటి
అన్నమిడు హూణులకు వీరు సున్న మిడి ర
టంచు నతడు వహాబీల నాడిపోసె 122

ముందుసాగినవాని మోకాలు వీటిగెను
వెన్నకేగెడువాని వీపు ప్రిత
క్రోవికాల్చినవాని గుండె రెండు డయ్యెట్ల బి
రంగి పే నవాని రంగు మాజే

గీ॥ సయ ద దుబ్రెవ్వీవిశాం న్య
లైన బల్క వాగ్దరింబు నాల్క
యే నాటి దీ వృత్త , పదు
నా నేండ్లు నీ యుద్యమ మణిగిపోయి 110

క॥ అహమదనంతరమును ని
స్పృహ నొందక యుద్ధ మాడె బ్రిటిషుబలముపై
నహమహమికతోఁ గూడిన
'వహాబి' నామక తదియభటవర్గంబుల్ 111

ఉ॥ వార మహమ్మదీయపరిపాలన మొల్లక యట్లు సేయుచున్
భారతకోణభూమి నొక భాగమున న్నివసించి యచ్చటన్
జేరి వసింప రం డనుచుఁ జీరి రయా ! తమవారి నెల్లరన్
బోరి రయా ! 'జహీదు'నకుఁ బానని ప్రాంతపరానుజాతితో 112

మ॥ జిత్సించుడు పోవ రాజ్యమునకున్ రాజైన హులుండు పి
రేకట్టగనీక యెన్నోతడవల్ ప్రేఖనృహాహువా
మొత్తమ్ములఁ బంచిపంచి తుదిగా నెన్నొక్కతో శిర్ష మె
నరితిం బడగొ కొందఱను బందాల్ జేసె నాజనృమున్.

గీ॥ ఈ మహమ్మదులు మన నెపుడు మెచ్చి
బుజము లో ముచు దొరతనమ్ము నెదిరింత్రొ
కూయకుండు గుండెలో గ్రుడ్లగూబ
దాని కానాడు నిటనుండి తరలునాడు. 114

క॥ ఇయ్యెడ వీరలు పెక్కురు
కయ్యెపు బోకడల మఱచి కైకొందురు సర్
సయ్యదహమ్మదుబహదూర్
తియ్యనిసలహాను బ్రతుకు తీగలు సాగె. 115

చ॥ మతమును గూర్చి యా మనిసిమాటలు మాటిచి కట్టు కోటలై
యతివల సొంపు లర్యముని యంశువుచేఁజెరిగించు చేట లై
ప్రతిమతి నాంగ్లనాగరకవై భవమందున ముంచు నూట లై
కొతికిరి, వెక్కసంపడిరి, కోపముఁ జూపిరి ప్రాతముస్లిముల్. 118

క॥ మేయో యను చక్కటి వై
ప్రాయిన్ మాయించె నేలరా! “షేరాబీ”
డాయదొ స్వర్గము తా నై
యా‘యహమదు’ నేయ ననిరి యాడులు“మక్కా”న్. 117

ఉ॥ వారల మాట కేమి గుణవంతు డహమ్మద్దుఖాను, హిందువుల్
తారును జాయిభాయిగ మెలంగుట కొప్పినవాడు, హూణభా
షారమణీయపారము వసంతముగా మొగిలాయి | మోడు నూ
త్నారుణవల్ల వస్త్రగిత మౌటకు నువ్విళులూరువాడునున్ 118

గీ॥ సయ్యదహమదుకేశవచంద్రసేను
లును దయానందుడును ఢిల్లీలోనఁ గలసి
రేగుదెంచి దర్బారున, కెంత చర్చ
ముదుర నేమి ! భావై క్యము కుదురలేదు 119

చ॥ కలిగెను హూణసంస్కృతి కగర్భజపుత్రుడు దైవదత్తు దై
సలితబుద్ధి సయ్య దని చయ్యనఁ ద న్నెగనెత్తు నేల్పడిన్
గొలిచి, ఖుదా సరామన కగోచరు డయ్య ముదావహుండుగా
మెరిగెడి నాంగ్లపాలనము మేకొని యం చు కఠించెనాతడున్ 120

గీ॥ రాన మెచ్చి ప్రభుత్వము రాన మిచ్చె
హసదుఖిరుదు “స్తారాఫిండియా”! యటంచు
సయ్యదహమదునకు, వాని సంతతి కిదె
నద్రీశిఖరకల్పంబుల నధికృతులను. 121

గీ॥ “అలిఖుడున” నెలకొల్పె విద్యాలయమ్ము
నహమ దాంగ్లమహమ్మదీయాఖ్య మొకటి
అన్నమిడు హూణులకు పీరు సున్న మిడి ర
టంచు నతడు వహీల నాడిపోనె. 122

శీ॥ సమర మాడి వహాబీలు స్వర్గ మేగ
గేటు మూసె రక్షకు, డిటు లేటి కనగ
మీరు చు టాగ్లులతోడఁ బోరికాదె!
యనియెట, బొచ్చుకుక్కుయు నటచెనంట. 128

క॥ అని స్వర్గమునగద! యీ
పని జగుగుట భూమి కెట్లు వచ్చినదో! వే
గను దొలతు క ఫాడే
వినిచె నహమ్మదునె పోయి పృచ్ఛింపవలెన్. 124

శా॥ ఈ చారి తపుటాంత్యపుట్ట మిది మిత్రేశాన! “అబూహాసీ
ఫా”చే నిర్మిత మౌ నిబంధనము తప్పన్ జూచు నా భ్రష్టునిన్
రాచున్ గాతః మరేబియాబ్దిసికతాప్రాజ్యమ్ము లౌ నష్టికా
డాచున్ తిట్లు ప్రసక్తిట్టినవి యన్నా రా! వహాబీలునున్. 125

క॥ ఆ సయ్యదహమ్మదు మన
బాసల్ వినఁ బట్టియిచ్చుఁ బగఱకు మనలకా
బాసటగా డయ్యా! మన
మే సారిదిన్ వేడ నొక్క మియ్యామేనిన్. 126

చ॥ అది గనిపెట్టి రెండుహృదయమ్ముల కొక్కటై మ్రోతయంచు, వా
రిందనరఁ జేయుచుం బొరిబొరిం బిశునమ్ముల నూటిపోయుచున్
హదను లభించినంతనె మతాంబుధిపోటున రెచ్చగొట్టుచున్
గదుముచున్న దేల్పడి సఖా! మనపైకి మహమ్మదీయులన్. 127

శా॥ ఐనన్ గొందఱు రోహిలాలు కల రయ్యా! మేటి యుద్ధమ్మునన్
న్నానాపాపెబునఖ్యు బోరపురభూనాథుం బెడన్ బాయ రై
యీనాడున్ భృతిమై సహాయకులుగా నేతెంతు మూసినదీ
స్థానీయుల్ యురసంచరన్మకరదంతచ్ఛేదనాచుంచువుల్. 128

ఉ॥ అన్నిటిలోనఁ తెద్దయు దనాడ్యము హైదరబాద, స్వల్పసం
వన్నముగాఁ దగున్ కథియనా, రివి చిన్నవి పెద్ద వైదునూ
రన్నర రాజ్యముల్ భరతరాష్ట్రపు మూడవవంతునేల ని
చ్చన్నము, లిందు రాజులును బానిస లాంగ్లన కల్పులున్ ఘనుల్.

సీ॥ నర్మదా ప్రాంతమ్ము శర్మద మెల్లెను?
 నడి లేదు వింజ మాకిడిన కరణి
 లా వేరికిన్ లేదు కావేరితీరాన
 టిప్పుసుల్తానుతోఁ జప్పబడియె
 తృష్ణ లే దనిపించెఁ గృష్ణ, యాంధ్రమున బొ
 బ్బిలి నుండి బెబ్బలి వెడలిపోయె
 అనరించినది గోదావరీతటమహా
 రాష్ట్రాన దారి దూర మగు నడవి

శీ॥ బ్రహ్మపుత్రమనరసంబు స్వార్థ మయ్యె
 పంచబంగాళ మైనదో! పంచనదము
 గంగ యొకటే శరణ్యము క్రాంతికి, సహి
 యింపలేదు త్యాదృశశూరు డిట్టి నడిని.

190

ఉ॥ ఏది యిరమ్మదమ్మును సృజించినదో పిడుగుల్ వడంగ న
 య్యాదిమశక్తికిన్ దనయు డైన యొకం డిపు డిందుఁగావలెన్.
 సోదె యెఱుంగుటో! జయము, సుప్తజనమ్ముల మేలుకొల్పి యు
 న్నాదుడుగా మొగ న్నిలచి తాళవలెన్ బెటవారిమ్మాకలన్. 181

శ॥ కృత నిశ్చయుడ నయా! దౌ
 ంతరాయా! తత్కృతికి వెలలవో! నాతో
 జతగా ననె ఫాద్రే, యన
 నతడున్ దాల్చెను రివాల్వ రసి గుండ్ల గుడిన్.

182

ఫాడ్డే ఖండము

ఉ॥ ఏ వడిఁ గ త్తిఁపట్టి ఝళిపించి పరాసిని డాసి నొక్కి యా
పోవడి నడ్డి పోటునకుఁ బో పెదురొడ్డి ఝరిలునఁ మెడన్
వై వగ సౌనా, వై రినయనమ్ములు దిగ్రభమ మొందఁ ద్రిప్పనా
నో వివరించి నేరిపె నహో! ఘడకే తన భృత్యవంక్తికిన్. 1

క॥ కదలని కదలిన లక్ష్మము
చిద్రుపలు కొట్టించె నతడు శిష్యవితితిచే
తఁ దుపాకిన్ శిక్షణమి
చ్చి, దౌలతాదికులు నందుఁ జేయొడుపుమగల్. 2

క॥ కులకాంతవెమ్ముగమ్మున
తిలకము దీప మయి యారతి నొసంగగఁ ద
ద్వలయితభుజబంధము నె
ట్టులొ సడలించికొని యాతడు ప్రయాణించెన్. 3

గ॥ తోడువచ్చెద నని యెంత వేడుకొనిన
బవర మిది కాదు నీ బాహుపటిమఁ జూప
దుర్గమారణ్యవాసమ్ము దొంగపోరు
సతులకు నిషిద్ధ మని తన జాయ నాపె. 4

శా॥ రామోసీల్ మరికొందలున్ దన బడిన్ రా శస్త్రపాణుల్ తమ
స్తోమంబుల్ విరబోసికొన్న నడురేచుట్టాలు స్వాతంత్ర్యదీ
క్షాముగ్ధాత్ముడుదై ర్యమన్ గవచమున్ గా చాల్చుకొన్నాడు ఘా
డేక్కి మిట్టాడెను దవ్వపల్లియల కెగే త్రోవ ఖరవమ్ము గా. 5

సీ॥ రాత్రినిం బవలుగా రచియించు పూనాపు
రీరాజపీఠి దూరీకరించి
యందందు నెవరేని యడిగినఁ బ్రభుతనై
న్యము కొంత పోవుచున్న దని చెప్పి

నగరికావలివాండ్రు మొగిసి ప్రశ్నింప లం
కపొగాకుచుట్టల కట్ట లిచ్చి
యటనటఁ జెలరేగి యటచు శ్యానములకు
పొట్లముల్ విప్పి బిస్కట్లు వేసి

గీ॥ మేడలను బెంకుటిండ్రను మిద్దియలను
గుడిసెలను చాటి పొలిమేర గడచి చారి
దీయు నా వాసుదేవుతోఁ బోయిపోయి
బలగ మొకచోట రేకలువాఱఁ జేరె

6

క॥ పలికి రనుచరులు నేతను
బలవన్మహానియ! యెటులు స్వాతంత్ర్యరణ
మ్ములు సాగు ధనము లేకయ
జ్వలనము లే కెటులు నన్నశాండము లుడుకున్.

7

క॥ మా కిడు జీతమ్ములకై
రూకలు నీవద్ద లేవు, రోజును వేలన్
జేకొండము ధనిగృహములఁ
బైకొని దోచుకొని యిచటి పల్లెలయందున్.

8

ఉ॥ వల్లె! య టంచు బల్కు మని, పల్కె నిటుల్ ఫడకేబుధుండు కా
ర్యోల్లనితాత్మలార! జనతోద్ధరణమ్మున వచ్చి దోచుకోఁ
జెల్లనె! నేను వాఙ్ముఖము చెప్పి ప్రజన్ వినుపించి రొక్కమున్
మెల్లగఁ దెత్తు, మిమ్ము మిసిమింతులఁ జేయనయా! తుధార్తిమై.

చ॥ జ్వలనము లేక యన్నము పొసంగదు కాని తదర్థ మంబర
మ్ముల దహింతుమా ! మనుజువుంగవులార ! మహోద్య
మమ్మునన్

జిలిపితనమ్ము మాధ్వికలశిం బడు నీటి లవమ్ము, స్వార్థచిం
తల దిగనాడి లభ్య మమృతమ్ముగఁ దిండము దేశసేవలో

10

ఉ॥ క ని బట్టినాము పరకాండముఁజెండుటకా? ప్రజాతతీన్
గు క గోసి దోచుకొను కూళతనమ్మునకా? యిటుల్ ధనం
బె క పోవ వచ్చితిమె! యెల్లర నొక్కటి సేసి దేశసం
ప ని నిల్వ సేయుటకు వచ్చితి మన్నది సంస్కరింపుడి.

11

A. కన్నగాని సాధుల కన్నగాగఁ బగటి
కులటచే నర్థణాయంత కుంకుమంపు
బొట్టు పెట్టించి చిత్రముల్ వోయె లేత
యెండ క్రొత్తకోడండ్రు శపించుచుండ.

17

చ. శ్రమ మఱు గొంత నిద్రలిన రాణువ లేచి సమీపవర్తిగ్రా
మమునకుఁ జేరె, బిల్కుబడి మన్నన యొప్పిన యూరి పెద్దకున్
గ్రమముగ నంతయున్ దెలుపఁ గై కొనియెన్ బలవంతు నూతి నా
సుమతి, యెఱుంగఁజేసెఁ దన చుట్టును ప్రక్కల యాశ్చవారికిన్

క. పడినెలతోఁ రాయి విసర
పడవేయన్ వలె తుపాకి భటతతి లేదా
మడమన్ ద్రిప్పవలె, నిటులు
నడరెడువారు రయితుల్ మహారాష్ట్రమునన్.

18

సీ. అధరమ్ము నవ్వుచు హృదయమ్ము రాళ్ళు రు
వ్వుచు మెలంగుటను దవ్వంచువారు
మాటలు కోటలు దాటుచు చేతలు -
కితలై నపు డేవగించువారు
అదితినంతతియకా యతిథినంతతి యని
యిన్నా శృనక నత్కరించువారు
తా మో నటన్నఁ గాదని రాజ్య మననీ తృ
ణీకరించి జయింప నెంచువారు

A. ప్రజకు ద్రోహము చేసెడి వానిమ్ముక్కు
కోయువారు, మంచికి మంచి సేయువారు.
జొన్నరొప్పై లేదో భుజింప మన్నవారు.
పెక్కుమంది మహారాష్ట్రపుథివియందు.

20

క. అంతయు గ్రామాదాయము
కొంత తమ పొలమ్ముపంట కోవెలలు కళల్
కాంతిల దేశక్షేమము
సంతతముగ నచటి కృషికజనము వ్యయించున్.

21

శ॥ ఇంటికి నొక రై పెండిలి
పంటన్ బలె నైన తిండి ఫాడ్కెయులు మూ
డింటన్ బూటలఁ దిని, రె
ల్లుంట నభ యటంచుఁ దెలిసె లోకుల కచటన్. 22

మ॥ నిడుమీనమ్ములు బొందెముళ్ళ తెలియంగీ లొంటిచేవెండిపెం
గడెముల్ పట్టెడునెఱుటంచువలువల్ గాఢోన్నతోష్టిషమమల్
విడెపుడిత్తులు నొప్ప వచ్చి పెద 'కున్నీ' యింటిలో రెడ్డిగ
మ్మిడి'రాలే సగళే' యటంచుఁ గృషికుల్ హృవ్యస్మిథో భాషకుల్

శ॥ నట్టి ల్లది పది మిద్దెలు
కట్టఁ దగిన వెడలుపునఁ జొకాటము, బెరసెన్
జాట్టాళ్ళ ముఖ్యజన మ
ప్పట్టునఁ, బెదకా పసెన్ సభానాథుం డై. 24

శ॥ తెగులు పడిన పైరు వలెన్
సగ మయితిమి నరిగి కఱపుచాలున, మూలం
బగు నింతకుఁ బరపాలన
ము, గెల్వవలె దాని బ్రజలము సమైక్యమునన్. 25

గీ॥ గొడ్డలియె సృష్టము తరువుఁ గొట్టుకొఱకు
సృష్ట మీ మహారాష్ట్రము స్వేచ్ఛకొఱకు
తొలి శివాశిష్యాలు, నావలను రూఢి
రాణిశాంశ్యాలు, ఫాడ్కెబుధాను డిపుడు. 26

గీ॥ ఇంగలమ్ము కుంపటి నాఱనియముకద!
యెప్పుడెప్పు డెవడొ యొకడు నిప్పుకొఱకు
వచ్చు, నలవాటె మనకు నందిచ్చుచుంట
యట్లె శ్యాగగుణము నస్మదాత్మయందు 27

గీ॥ వాసుదేవబిల్వంతఫాడ్కెసమా
యుం డితండు భారతదాస్యఖండ పి
యరుగుదెంచె నైన్యముతోడ, న దీయ
వివిధసాహాయ్యమును గోరి వినుచు పుడు. 28

శ॥ అ మెఱుంగక భరతుని
గ న్ స్వాతంత్ర్యరథము కదలేడివఱకున్
గ ము తురిక నెఱుంగదు
ను తల యెఱుగ దితని గురుశరదీక్షన్. 29

చ॥ కరణము మున్నబున్ వెలితిగా గల యా సభ పెద్దకాపు త
త్సరణి వచించి కూర్చొన భృశం బలరెక, నిలువెత్తు కింతయున్
దఱుగనివాడు, నన్న లయి తమ్ములఁ బ్రోచెడి కన్నుదోయివా
డురసిలవాసుడేపుడు మహోన్నతబుద్ధి వచించె నీ వడిన్. 80

అ॥ వె॥ అంగుళీయకమును మ్రింగిన దొక చేప
యంగుళీయక మృత్యుము, తద
వాప్తి కేమి చేయవలెనో వాకొనుడు స
దస్యులార! దౌష్ట్యదస్యులార! 81

శ॥ అన నెల్లరు నొకటిగ వా
కొని రా మత్యమ్ముపొట్ట కోయవలె న టం
చును, ఘడ్కె సరిగా నదె
మన ధనమున్ బరవిభుత్యమత్యము మ్రింగెన్. 82

మీ॥ లండనుభారతరాజ్యాంగసంస్థ ఖ
ర్వు ద్విలక్షలు మరి నలుబదివేలు
నైనికానైనికజనభృతి కాంగ్ల దే
శము పోవు నొడమి లక్షల శతమ్ము
తజ్జనబృందసంతాన విద్యావృద్ధి
కదనము ధనము పడెదు లక్ష
లిందుఁ గై స్తవము బోధింప వచ్చిన ఘడి
రీలకై వ్యయము పండ్రెండు లక్ష

మీ॥ లేమి టివి? పొన్న, పొ నన నెంత? రూక
లు పది, యిపుడు లెక్కింపు డయ్య! ప్రజలార!
యొనరుపడి సాలుసా లెంత మన ధనమ్ము
దోచుకునుచున్నదో పెఱదొరతనమ్ము. 83

పి. ఎక్కడున్నది 'యెడె'? నెక్కడ నిండియా?

దాని పాలనఖర్చు దీని కలమి
రాజకీయాల తంత్రపుకాల పెరిషియా
నునిచియు దాని ఖర్చు నిట నెట్టి
జాంజిబార్త్రంత్రికసమితికి లక్షద్య
యము పొన్న ఖర్చు దీని మెడఁ గట్టి
బిర్రాను ఫాలించు పనికి నై తగిలిం
కోట్ల రూకల ఖర్చు కొసరి లాగి

పి. మనము దీనాతిదీనుల మైన నేమి
చర్మదమ్ముమ్ము దయలేక సంచరించు
నీ పరాయిరాచరికమ్ము నిక నువేక్ష
చేసినామె తీఱని తప్పచేసినాము.

84

పి. కలదు వర్తకసర్వాధికారరక్ష
ణమ్ము బ్రిటనుకు చైనా స్థలమ్మునందు
పౌరు లిరువదివేల్ ప్రతివత్సరమ్ము
నిండియానుండి దీని కర్పించుచుటే?

85

పి. కెనడా యెదురించినపు డ
యిన ఖర్చున్ దానికడ గ్రహింపర, భరతా
వని యెదురింపగ ఖర్చును
గొని రాంగ్లలు దీనికడ బిగువులేనికడక.

86

పి. మనకు నిష్ఫల మౌ వ్యయమ్మునఁ బ్రభుత్వ
మెన్ని కోటులో పౌనులు ఋణము చేసి
యెన్ని లక్షలొ చెల్లించు నేటనేట
వడ్డీ, మన తల కెత్తె నీ బండబరువు,

87

పి. ఇచట నిర్మింపఁ జేసిన నెంత చౌక
గా లభించును పొగయొడ! లేల నేయు
నట్లు పెరరాచరిక మది యాత్మజనము
బాగుపడ బ్రిటనునఁ జేసెఁ దాని నేత.

88

గీ॥ కలద యైర్లాండుపుష్టి యింగ్లాండునష్టి
కనెడు సామెత యింగ్లీషునందు, నల్లె
ఇండియాలోని ఊమ మింగ్లాండులోని
తేమ, మిది శిలాశాసనసిద్ధముతము. 39

గీ॥ ఉప్పు బెంగాలులోఁ జేయు టొప్పుకొనక
బ్రిటను నుండి యిచ్చటకుఁ దెప్పించె, నింత
కన్న నష్టదాయకకృత్య మున్నె? యిక న
దెట్లు ప్రభుత? దాని ప్రజల మెట్లు మనము? 40

ఆ॥ పొలము నాక్రమింపఁ బోరాడి గట్టువై
నడుగు బెట్టినీయ మాక్రమకుని
పొలము గాదో! దేశము సమష్టిగ మనకు
తలలు కూడ కెంత తలరవలసె! 41

సీ॥ జరిగిన భారతస్వాతంత్ర్యరణము పొ
న్నడఁజేయ నలుకోట్ల పౌన్ల ఖర్చు
కంపెనీ వదలింపుతై మూడుకోట్ల డె
బ్బది రెండు లక్షల పౌన్ల ఖర్చు
తరలి 'పెరాకు'వై దండయాత్రకు నలు
బది యొక పదివేల పౌన్ల ఖర్చు
వ్యర్థము మొన్నటి యాఫ్ఘను యుద్ధము
వదునేడు మిలియన్ల పౌన్ల ఖర్చు

గీ॥ నల్లె యబిసీనియాపోర నాటులకు
లక్రమమ్ముగ, నింతయు నాంగ్లవిభుత
మనలనుండియె రాబట్టుకొనియెనండి!
ధనము కాపాడుకొండి ! యద్దానిఁ జెండి. 42

మ॥ భరతవ్రాతలమందునుండి యెవడే వస్త్రమ్ముఁ దెప్పించికో
జరిమానా యిరువేల పౌన్లని బ్రిటన్ శాసించె ము,న్నిప్పు డి
ధర నస్తృప్తిపాలనమ్మె యెసగన్ దత్తుల్య మౌ చట్ట మే
ర్పువన్ జాలమొ! వారి వై నవి కటా'వాహమ్ము మై దానమున్

మ॥ ఇక జీతమ్ముల పాచురింపఁ దరమా! యింగ్లాండులో నై సీయస్
లకు నే వేతనమో యదే యిచట సంభ్యమ్ము పోలీసుశా
ఖకు సాక్షిం టగు వాని కాంగ్లు డగుచో, కట్టా! గవర్నర్లమా
నీక మేతదృష్టి నేమి చెప్ప! నొక యూజ్జీవించు మృష్టాన్న మై

చ॥ ఒక డివిజిఫికమీషనరు కున్నది జీతము మూడువేల రూ
పిక లిట, నీమ నింతగ లభించుట శాశ్వతకార్యదర్శి క
య్యెంతవికె, యెంతస్వార్థమున కొబ్బిడిదొంగలుదొంగ లూళ్ళువఁ
చుకొనినజాడ నేల్పడి గనుంగొన మీయెడ దక్క నేయెడన్ 41

గీ॥ బ్రతునునుండి పటాల మిచ్చటికి బయలు
దేరుమున్నె యార్పెలలకుఁ దేరజీత
మిచ్చు వలకేలు జాడించి యేలుబడి, య
దె ట్లనగ నది కాదుకాదెతమ ధనము 46

ఉ॥ చేతిని గొనివేసినటు చేసిరి భారతజాతికిన్ జమూ
వ్రాతమునందు హుణులు ఫిరంగిని ముట్టగనీక, యుద్ధ సాం
కేతికనై పుణమ్ముఁ బరికింపగనీయక, యిట్టి పక్షపా
తాతబద్ధితెక్క లిక దక్కపు లెక్కిడవచ్చుఁ బక్షముల్. 47

ఉ॥ పాచ్చెను పన్ను లెన్నిటికొ యేబదిశాతము నేడు, రేబవల్
పాచ్చిన ధారగా తెమట మృత్తిక నార్ద్రము సేసి పంటలం
దిచ్చెడి రైతులార! దురదృష్టవశమ్మున నిట్టి పాలనఁ
తెచ్చరిలంగ మేపి రెదొ మేపి రెఱుంగక, గ్రొచ్చు డింతటన్. 48

ఉ॥ వండిన వంట వన్ను తిన వండిన వంట బుణప్రసాద మై
యెండిన గుండెతోడఁ బెరయేల్పడివారికి జానిసీడుగా
నుండగ నేల? హళికమహోదయ! యో బలరామమూర్తి! దో
ర్దండమునందు ముల్లుగట దాల్చక బల్లెము దాల్చరావెనన్, 49

అ॥ చె॥ పన్ను లొకచె యయ్యుఁ బరవ్రభుత్వముకన్నఁ
శాము మేలు, చచ్చువాడు బ్రతుక
వచ్చు పాము విసమువలన, వరవ్రభు
తన్ గతించు మనునతండుకూడ. 50

అ॥వె॥ చదువు లేని మీకు స్వవరిపాలన మేల?
యనెను ప్రభుత, చదువుకొనని వాని
కన్న మేల? యన్న యట్లున్న దీ మాట
చదువుకన్న మొదలు చదురు వలయు 51

అ॥వె॥ అగ్ని రెంత చదివె! హాయిగా పాలించె
నాఘ నులకు విద్య యలతయ కద!
వారి కన్న వీర లేరితి సబబుగ
లారు వంకమాట లాడువారు. 52

గీ॥ భవ్యులార! అస్వస్థతావస్థభేద
మస్వతంత్రత యనునది, యాంగ్లులు తమ
దేశమున రూపుమాపి యీ దేశమందు
సాగుచేసిరి దీని గంజాయి నటుల 53

క॥ అగోమన్ సామ్రాజ్యము
నట్టి నగలినేమి? యైరోపా, యీ
ము డివేయుట యిందే
చి లుకలు సిరులు మనవి చీలి య దయ్యెన్ 54

మ॥ తమలోఁ దాము గతై కమత్య మగు నాత్మన్ గాటులాడుక, విధే
యము లై స్వామిని గొల్పుఁజంతువు లెవో యవ్యానికిన్ జోడుగా
గమనించున్ దొర యస్వతంత్రజనమున్, గావించు తోడెట్లనం
ఘముగా దీని సదై కమత్యగతమున్ గా నిల్పుడి! నా నుడిన్ 55

గీ॥ తిన్న దలుగని జబ్బు జాతికి ననై క
మత్య మన్నది, జ్వరము సంప్రాప్తమయ్యె
దాన నస్వతంత్రతవేరఁ, దాదనంతఁ
బోవు నిదియు తొల్లిటి జబ్బు పోయినపుడు, 56

గీ॥ అనుచు ఫాద్యే ప్రసంగము నాపె, జనము
లెక్కగాడు మొనగా దని మిక్కిలి గొని
యాడి పెదకాపుతోడ మాటాడి కొంత
ధనము సంపె స్వాతంత్ర్యయత్నముకొఱకు. 57

క॥ బాబా ! బాబా ! యని గా

రాబముతోఁ దన్ను పిలువ ప్రజ యా నాటన్

బాబాలను గొని దొడ్డమె

రాబాలో దాడు నేర్చె రాణువ కతడున్.

58

మ॥ తరుగుల్మమ్ముల దట్ట మైన యొక కాంతారమ్ములోఁ గోనతో
పరివారమ్మును తాను నుండి తురగప్రాంచత్తదగ్గియు దై
పరితఃప్రాంతము దూసె కోశధనముం బ్రతం బటుల్ ఫాడ్కె జా
గరితోగ్రప్రభుతానశస్త్రభటరజాకాంతి నిద్రింపగా.

59

కా॥ పోలీస్టేషను లెన్నొ ఖడ్గములు క్రోవుల్ దుస్తులున్ జాజుటో
పీలుం బోవగఁ జేజుఁబాసినవి, రైల్వేస్టేషనుల్ రైళ్లు మొ
త్తాలన్ విత్తముఁ గోలుపోయినవి, వార్తావాహతంత్రీతతుల్
నూలుంబోగులు నైన వార! ఖడకేనుత్పర్వాశార్యమ్మునన్.

60

ఉ॥ గుండియ చేతఁ బట్టుకొని కూర్కొరి రక్షకయోధు లొక్కచో
నుండియునుండి, కూరికిరిపో! పలవించిరి ఫాడ్కె ! ఫాడ్కె ! యం
చున్, డగరమ్ముఁ దేర్చి దొర నూతను డీరలుపల్కునాత డె
వ్వండుర! వా డనెన్, వెనుకవాలున నొక్కడు నేనెరా! యనెన్.

కా॥ వార్తాపత్రికలందుఁ బ్రతభర మై, బహిష్కర్తయోధానుయో
ధార్తిశ్యామితచిత్తపాత్రభర మై, యారాష్ట్రధీరప్రజా
కర్తవ్యక్రమపుల్లనేత్రభర మై, క్రాలోగ్న ఫాడ్కెబల
స్ఫూర్తి దోచె స్వతంత్రతాదినరమాకుక్రోదయద్యోతముల్.

62

క॥ ఎక్కడఁ జూచిన ఫాడ్కె
మొక్కలమే కానబడగ మొగ మరుణుండై
దిక్కులునవ్వినతెలిజన
మక్కసుతీర్చుకొనునొడుపు నరయక విసివెన్,

63

సీ॥ ఒకడు చూపింతు రండో! యనె, మున్నేగ
వెన్న గార్యగృహమ్ము వీటిబోయె
నిటు పోయె ననె నొక్క, డటు పోవబోఁ బాడు
వడిన చెన్నొండలో విడిచె దారి

యటు పోయె ననె నొక్క, డటు పోవ రేవేలు
దొరల శంఖాననతురగకములు
ముక్కుకు సూటి యీ మూలఁ బొం డనె నొక్క
రుడు, పోవ నున్నది రుద్రభూమి

1॥ యంగలంగలు వైచి నే లంత కొలిచి
యెంత తిరిగిన నెటను రవంతయేని
తెలియ దయ్యె ఘడ్కెజాడ తెల్లవారి
దండునకుఁ బ్రజ్ఞోపరిదృప్తదండమునకు.

84

2॥ ఇది యే మన్యాయము మీ
యెదిరినిఁ బట్టుకొనలేక యీ గతి మమ్ముక
బదరుచు బాధించెద రని
పదిమంది యనంగఁ బ్రభుశ ప్రక్కకుఁ జూచె

85

3॥ ఆ మహారాష్ట్రగేహగేహమ్ము వేగు
నడపె ఘడ్కెకు, దొరతన మ్మిడిన యిడుమఁ
దట్టుకొనె గాని యాతని గుట్టు బైట
జెట్టలేదు విసుపునఁ దిట్టు తిట్టలేదు

86

4॥ వాని తాకిడిఁ గలగుండువడిన ప్రభుత
యమృతనిధి వాసుకి వినమ్మునట్లు వెలిచె
వాసుదేవఘడ్కెన్ వేడు పట్టియిచ్చు
నతని కులుప ముప్పేల్ రొక్క మనెడి వార్త.

87

5॥ ఘాట్టని వృక్షముల్ పగులఁ బై కొనినట్టి దవానలమ్మునం
బుట్టిన ధూమ మై ప్రభుతనుండి ప్రసారిత మయ్యె వార్త యే
దిట్టడు ఘడ్కె పట్టువడఁ దెల్పునొ రూప్యము లబ్బు వాని క
వృట్టిన మూడు వేలుగ నుపాయన మంచు మరాటియూభుల్.

6॥ అట్టి ప్రకటనఁ జూచిన నాలకించి
నను జనమ్మున నెవడు నా పనికిఁ జొరడు
వాసుదేవునితో నేకభావ మొప్ప
దొంగ లై యనుయాయులు తొలగినారు

88

ఉ॥ దొలతరావు పోయెనొక చాడిని పాడె కలంగలేద, యా
వాలము విత్తలాలనకుఁ బార్వచరావళి, కొన్ని యూళ్ల ధ
న్యాలయముల్ తదీయచర కగ్గము లొటఁ గలంగె మిక్కిలి
శీలము వేగి కేల యని చెప్పిరి వార లనుద్యమాత్ము లై . 70

చ॥ బలమును వృద్ధి సేసికొని పట్టుదలన్ దుదముట్ట జేసికోఁ
వలసిన ద్రవ్యముఁ దమకుఁ బంచగ నొత్తిడిసేసినార లా
యలుపులు, మోసపోతి నని యూర్పుచుఁ దప్పక పంచిపెట్టె న
య్యలఘుడు, తాము వచ్చిన ప నై చని రందలు రావులుంగు లై .

క॥ ఇరువాళ్ళు నిరుతుపాకులు
చిరుమొత్తము డబ్బు హయము చివరకు మిగిలెన్
స్ఫురియించెను సన్యాసము
స్ఫురియించెను సతి య దేల పోరు డ టంచున్. 72

ఉ॥ దొలతరావునాకృతి కదల్చి యెదన్ సొరకోత గోసి యా
చీలిక లన్నిటిఁ గలిపి చెప్పెను నన్ బలి యిచ్చి నీవు సా
భ్యాలనబుద్ధి పొట తగవా ! వెదుకాదుము సభ్యు లా తర
ళ్ళారు లభ్యు లాదురు వెనన్, బొలిసోయెనా! భారతప్రథం. 73

క॥ మరణము తప్పదు, పెక్కురు
మరణింతురు పురుగు లట్లు స్మరణవిధురు లై
మరణించియు నురణించెడి
నరుడే కృతకృత్యుడున్ సనాస్తుత్యుండున్. 74

క॥ సన్యా మృధిరోహణిభుజగమిశ్రం బాట వైకుంఠపా
శి న్నా యమ్మున బాదరించు, బొర గల్గెన్ జన్మ కాటండి కా
వన్యన్ నీ కావల్సె మరల, నీ పా ళ్లేల! దేశమ్ముకై
జన్యన్య శరీరు డా నరుడు మోక్షం బప్పుడే యొందెడిన్. 75

క॥ ఇట్లొందవె మోక్షము, ని
క్కటవి టిక్కట్లు ప్రగతిగమ్యకటమం
దట్లాసులోని యెఱ్ఱని
గీటన్ దుడిపింపవే! భగీరథు పుడమిన్. 76

- క॥ అని చెప్పినట్లు నయి మన
మున "గాండ్గూపూరు" హితుడు ము న్నొడ గూ
ర్తును రోహిణి నన్న ను
డి నెంచి యా వాసుదేవుడేగదలచెన్ 77
- గీ॥ ప్రకృతి పువ్వులు రాల్చి నా బంటువైన
సమయము విదురై నంధకారమును, మబ్బు
పట్టి నక్షత్రములు మింట బయలుపడవు
మెఱసె నొండొ రెండో మినుకమినుకమనుచు. 78
- సీ॥ ధ్వనిబట్టి తప్ప నెవ్వరినేని గుఱుతింప
వీ లేదు, త్రోవకు వెరవు లేదు
కయ్య లున్నవియ్యె, లేక చదరమో కోణ
మో పురవసుమతిముద్ర లేదు
స్పర్శం బొకటి తక్కు చతురింద్రియశక్తి
చింతాకువడి పనిసేయలేదు
నన్ని రంగులను లోగొన్నది నలు పొక్క
లే యను మాటకు నెదురు లేదు
- గీ॥ కన్ను లున్న లేకున్న నేకంబె నాకు
జనత పండితాపండితసమము ఘనత
యనినయటులనె కవిసె నజాండమునఁ ద
మస్సు, వేచియున్నది దూర మై యుషస్సు. 79
- ఆ॥ వె॥ ఆయుధాశివలన నాయోధనము వోలె
ధనమువలన నావై జనము వోలె
నంధకారముననె యభివృద్ధి చెందును
పురుషకార మనుట పొసగుమాట 80
- క॥ ఒక కొండగుర్తుతోడ ఘ
డకే తనపథమ్ముపోకడకా దెలిసి యర
ణ్యకమున్ దాటిసతోడనె
ప్రకటింపించె వడిపొంగు స్వతురంగముచే. 81

పం॥చా॥ నిరోధివాయుఘట్టనానిపితఘర్మభార మై
 పరుంగువాతె చాచా మాపరాని దూకుదొడుతో
 తురంగమో!కురంగమో!ధునీమణితరంగమో!
 పురస్థ మైన విశ్వమన్ ప్లుతమ్మలోనె చాటునో! 82

సీ॥ ఏ యూరు విలసిల్లు మాయూరపించ మై
 భువికి దత్తాత్రేయమూర్తి వెలసి
 యే యూరు శ్రీయూరు వై యైకమత్యాఖ్య
 సంతతిన్ లోలించు చారుపీరి
 గేయూర మై యెప్పు నే యూరి కమృతవ
 న్యామల్లి భీమానదీమతల్లి
 మాయురే!యనిపించు నేయూరి బ్రాహ్మణ్య
 మగ్నికిలనుఁ బోలు నౌజనికత

గీ॥ నది తనర్పు "గాండ్గాపూరు" నది యమరజ
 భీమతో నై న సంగమ్ము సీమఁ గలిగి
 కన్నడమరాటిశాసలు గజ్జెలుగ మొ
 రయు నిజాంరాజ్యరమణీయందియ యనంగ. 83

గీ॥ చేరి యచోటికి ఛాడే వసించె రంగ
 వాఢతఃశ్వరభ ట్టను నాఘ్నినింట
 గోష్ఠి జరిపించె నిష్కలన్ గూర్చి భట్టు
 మరుదినమ్మున నిజగృహమధ్యమందు. 84

సీ॥ "చౌరసీరాజా"కు సఖుడు భాగ్యపురి నీ
 మా కులవృద్ధు పినాకపౌణి
 రమునాథమోరేశ్వరావ్యాయుం డితడు సా
 చాసమ్మునకు మేను కోసి యిచ్చు
 మాట కటకు గాని మనసు చెటకు రామ
 చంద్రవిశ్వామిత్రసంజ్ఞ డితడు
 యీ "రంగవంతుమోరేశ్వరు" మంత్రమ్ము
 తిమ్మి బ్రహ్మిని బ్రహ్మిఁ దిమ్మిఁ జేయు

గీ॥ నాయకులు వీరు రణజయదాయకు, లిత
దే నుతాణి “యిస్సాయిలుఖానురోహి
లా” యనుచు భట్టు పరిచితులం బొనర్చె
నందు బాబాఖ్యుఫాదైక్కు నాగతులను. 85

క॥ ‘పినేకాపానీసాబ్
పానం మాకి’ య టంచు ‘బట్టూణీ సో
లానా దో’ స్తంచును,ద
త్తా ననె బాబాఖ్యుతో వికాసితములు దై. 86

శ॥ భారతభూస్వాతంత్ర్యము
క్తై రణ మొనరించు మామకప్రియసఖు డీ
శూరుడు బాబానాముడు
కోరుచు మన తోడు సేనకొట కిట వచ్చెన్. 87

గీ॥ అనుచుఁ దన్ను సంస్తుతుఁ జేసి యండఱకును
భట్టు మిన్నక యుండ బాబా వచించె
నయ్యలార!వాడిమినేర్పుజియ్యలార!
తమరి కెటుక భారతదేశదైన్యగాథ. 88

సీ॥ బ్రిటిషుదీవులకన్న పెద్ద యీ ధర యాటు
రెట్లు, కట్టిన నెన్నో రెట్లు చిన్న
ఆటువేల మయిళ్లు నీరధిరమ్ము
కులమతశాఖ లిం కొక్క వేయి
యెన్ని రాష్ట్రమ్ములో యన్ని నాల్గులు బాస
లెన్ని బాసలొ మురా లిన్ని పదులు
నఖిలజగచ్చతుర్గాంశ మీ దేశ, మ
నోన్యవిద్వేషమందుఁ బరిపూర్ణ

ఆ॥వె॥ మిట్టి కతలకతననే తలవంచిన
దొరులు దొరలు గాగ భరతధాత్రి
కారు వారి ప్రజలు భారతుల్, తత్రప్రజ
బ్రిటనునందు, సేగి పేర్చె నిందు

- A. జనహృదయదుర్భరమ్ము తౌ సంఘటనలు
రంగమునఁ జూవక తెర మఱుంగుసేయు
నాటకము వోలె సాగుచున్నది ప్రభుత్వ
మిచటి ధనము బ్రటనుకుప్ప, యేమి చెప్ప. 90
- A. అడువారికిఁ బతిభక్తి తోడుగ మగ
వారికిన్ దేశభక్తిని నూటిపోయ
రైరి భారతమేధావు, లట్లు గాగ
దేశవిద్రోహిసంఖ్య విస్తీర్ణమయ్యె. 91
- K. చితి నెక్కించిరి సతులన్
మతిహీనులు తొల్లి, వారిమాటుగ నీ ద్రో
హితతిన్ గాల్చిన నెపుడో
స్వతంత్రత లభింపకున్నె! ప్రజ కీ మహిమై. 92
- A. మరియు భేష్ భేష్ టంచుఁ బొంపిరి ధ్వనించు
వారితో నిట్లు పలికె బాబా వరాయి
యేలుబడిక్రింద నుండుట యెపుడు నగ్ని
వర్షతమమీద నుండుటవంటి కిడు. 93
- A. ఇట్టి కిడు స్వతంత్రత యెనయఁ బొలియు
నెండచే వాన వడి పంట పండు, పంట
వలనఁ బ్రజ, ప్రజ నేకభావము రహింప
దాన శక్తి, శక్తిన్ స్వతంత్రత జనించు. 94
- A. రాజకీయదాస్యమ్మున |మగ్గినంత
కాలమును శక్తిసామర్థ్యఘనత లేదు.
జలధరచ్చన్నమధ్యాహ్న సమయమున స
హస్రకీరణతేజము హ్రస్వ మైన యట్లు. 95
- K. ఇనువగని భరతఖండా
వనిగర్భమునందు కలదు, ప్రజరొ మ్మిపు డా
గని యగుచు ఖంగుఖంగున
నినదింపవలెన్ రణాన నిహితక్షతులన్. 96

శా॥ గ్రామగ్రామపురిపురివధపథాఖండస్థలిఖండనో

ద్దామం బై ప్రజ మాటు కొట్టి ప్రభుశన్ రాటించుచో నీధరా
సీమన్ శాంతి సజీవశాంతి యపుడే, నీద్రమ్ము ధామమ్ములో
నీమై శాంతి స్మశానశాంతియొకదే యెన్నాళ్ళు జీవించినన్. 97

ఉ॥ రిదవవంతునన్ జగతి నైన జనమ్ము త్రయోదశాంశ మో

మేదిని నుండు వారలకు మేకొని సేవలుసేతకన్న నిం
కేది! తృతీయపుంబ్రకృతికిన్ దగు మూదల, నేటికేని యే
కాదృతబుద్ధి నిల్పుద మయా! ప్రజపాలన మీరు మేమునున్. 98

శ॥ పులి వోవ తోక మిగులని

లలి నాంగ్గుడు పోవ నిచట రా జెవ్వ డయా!

విలసిలును ప్రజారాజ్యము

నెలకొందము మంత్రివపదవి నిక్షేపముగా.

99

మ॥ తోలుతన్ గ్రీకులు మల్లిరోమనులశద్ధోస్సారముల్ జొంక నాం
గ్గు, లిమూదృక్పరపాలకావళికి మొక్కుల్ మొక్కి తచ్చానన
చ్చలవల్యంకిక మోయటల్ తగునె! యార్వ శ్రీలికున్, లెండు సూ
రులు! పాతాళమునందు ద్రోయుడము సర్పగ్రమ్ము నీ యేల్లడిన్.

శా॥ నే నింద్రుండను, మీరు దేవతలు, లెండి త్రుంపగా నన్య మో

భూనాథత్వముపేరి వృత్రతనుపుం, బోరన్ జయం బందనో

నేనే నాటి దధీచి, నా యొడలి వెన్నెమ్మున్ శతారమ్ముగాఁ

బూనకావచ్చు జయింపవచ్చును చమూముఖ్యం డెవండేనియున్.

శ॥ ఈ యావేశ మనన్య

స్ఫాయ మనుచు, బ్రతుకదు పరపాలన మెన్నా

ళ్ళో యనుచు, నలిచిపట్ట

మాయురె! యను వారికిఁ గడమాటగ కాకా.

102

అ॥ వె॥ ఎంత! ప్రగతి నొందె నింత లేదు జపాను

పరకబంధపాణిఁ బట్టువడక

భారతమ్ము నటులె పఱిగింత మీరెల్ల

తోడుపడుదు భటులతోడ నాకు.

108

క॥ అన సరియ ధనము కావలె
 నని చెప్పిరి రోహిణి నాయకు, లెపుడు
 న్నినుఁ బ్రోతుము బాబా! భో
 జన మిడి మా యిండ్ల ననిరి సంగము విప్రుల్.

హైదరాబాద్ ఖండము

- క॥ మూసినకిటికిసందుల
దూసికొనుచు వచ్చె గాలి, దొడ్డది యది, కా
నోసరినినఁ దక్క దివియ
భాసించునె యెంత చమురు ప్రమిద నెసగినన్. 1
- ఆ॥ వె॥ వంటయింటిమంట కంటించి పుడుక ము
ట్టించె గదిని దీప మింటితల్లి
వెడలి రంద, అపుడు నుడిచెను బాబాకు
నాయనా! యనుచుఁ బినాకపాటి 2
- గీ॥ హైదరాబాదరాజ్య మియ్యదియ, భాగ్య
పట్టనమ! యన హైదరబాద పలుకు
పలుక దిది నీవు పిలిచినన్, బిలువదగద
యటులు నీవును, తగినవా డాంగ్ల డొకడె. 3
- గీ॥ అతని సామ్రాజ్యమందు రాజ్య మిది యగుట
నీవు మఱచిపోగూడదు, నేడు దీని
బ్రతుకు తత్పఞ్జరపుఁజిలుక, తొలి నిట్లు
కాదు వాని బుట్టన్ భుజగమ్ము కాని 4
- క॥ భారతమునఁ దొట్టతొలుత
నీ రాజ్యోద్యానమున జనించె లత, యదే
పేరన్ స్వతంత్రత, విరుల
యీరమ్మగువేళ దాని నేనుగు ద్రెంచెన్. 5
- గీ॥ మామకిన 'పిర్గాన్' గ్రామమందు వేయి
నెలలు బ్రతికి యొక ఫకీరు తెలుప నలతి
వింటి, వివరమ్ముగాఁ దెల్పవే! యటంచు
వేడు బాబా కతం డనె వెండి యిటులు. 6

పీ॥ రాజమిత్రతిలకరాజి కొందఱకు హూ
ణనిటాలము చవుతినాటి చందు
హూణపాలన మెంచి యుల్లము రా జౌ ని
జామున కష్టమీకర్వరియును
మంత్రమణికి పూర్ణి మారాత్రి, రాట్సుతు
నకు రోహిణాలకు నమవసనిసి
బహుళచతుర్దశీప్రాభాతకళిరేఖ
ప్రజలకు హూణాస్థ పట్టణమున

గీ॥ నిట్టి వైదరాజాదున వృతనతోడ
మెదలు హూణుడు వైస్రాయిముదల వొకడు
పదవి రెసిడెంటు, తా నడుగఁ దగుమెయి జ
వాబున నవాబు చిత్తము జాబనంగ.

7

అ॥వె॥ రోజు చూచుకొనుచు రాజకీయమునాడి
తనదు విలువ కొలుచు కొనుచు జేసి
కద్దెదండు నంటగట్టిన వైస్రాయి
కాత దిచటి వార్త లుపుచుండు.

8

క॥ గుండెలుతీసినబంటుగ
మండును రెసిడెంటు చారయతి నడిప్రోలన్
ఖండిత మగుచున్ శ్రమశ్రువు
కొండొక గురువో! నిజాముకున్ దా ననగా.

9

గీ॥ పాలనానాటకమున జవనికవెనుక
మండి శబ్దము నందిచ్చు చుండు నతడు
దాని నంది పలుకడొ పాత్రధారి మరల
కనబడదు భాగ్యనగర రంగమ్మునందు.

10

మ॥ మతిమంతుండు మనస్వి మానధనుడున్ మాన్యుండు రాజామహీ
వతిరాయాఖ్యుడుప్రెంచిసఖ్యుడునిజాంఖాయాయనన్ దన్నునం
రె తనర్పున్ గుజరాతివా డొక డరాతిశ్రేణిదుస్స్వప్న మై
సతకాంగ్లప్రభుకాంత్యకాలగణనశ్రామ్యత్సుధీపోష్ట యై.

11

మ॥ మనుజేంద్రా! తొలిఁ బల్కె 'మాన్వియరు' శేమాం'డగ్రధిరుండు న
మృత్యుననుం వెఱిగి నంత సేగి యనుకోమే యాంగ్లనికాదక్క యం
చని, యిట్లాడిన రాయుతో నృపుడు కోట్లర్పించిన విత్త మిం
కను తేతే! యను, నక్షరాల నిజమే కాదా! త్వదు క్తం బనెన్. 12

క॥ ఎన్నో హేమంతనికల్
విన్నవి రాయుడు నిజాము వివిధాంశములన్
సన్నగఁ జర్పించుట, నిటు
లన్నా దొకనాడు రాయ దా జనపతితో. 18

క॥ సేనాపతి "సలబ్త్ ఖాన్"
హూణు నెదుర ననియె నో! ప్రభూ! హారములన్
గానుకలం బంపితి నె
న్నో నిన్ననె 'సింధియాకు' 'హోల్కారున'కున్ 14

క॥ ఏ మందునో! యన నతని కి
శే మందునో! తినెద నందు నే మందునో పో
రాములు వైకొన ననియె ని
జాము, మహీపతి వచించె చన్నశ్రుతి యై. 15

క॥ నా మూలముగాఁ దినకుము
నీ 'మీరాలం' ప్రధాని నీడ యగుచు ని
న్నోమున్ గాత! సికంద
ర్జా! మన్నివసనము మార్పుమా యెటకేనిన్ 16

క॥ పురమును విడువఁదలించితి
తరలింపుము న న్నటంచుఁ, దత్ప్రభు వనె నా
కఱవట లై నది హృది, నిను
దరి నిల్పు కొనంగలేని దౌర్భాగ్యనిధిన్. 17

మ॥ ప్రభురూపమ్మున నున్న జానిసనయా రాజా! పరంగిలకున్
కుఖితాత్ముండ నెదుర్చి లోగితిని రాజ్యోదీర్ఘ కాంక్షన్, రెయిం
బ్రభవించున్ దినమందు చచ్చి, యొక చిత్రప్రాణి నై త్వద్వియు
క్తి భృతప్రాణుడఁగాకయుండునట! యీగృహస్థమౌగుండెతో.

- క. కొడుకును పట్టమ్మని న
న్నడిగెనొ రెసిడెంటు కాదననయా! యీ ప్రము
క్కడి వోదాకొఱకై యే
చెడుగు నెవరికేని చేయ సిద్ధము సుమతీ! 19
- గి. చెవులు లేని గోడలమధ్య చెలగె నిటులు
నా మహిపతిరాయనిజాముల కొగి
భాషణము, మహిపతి తరువాత బయలు
దేరె బీరారునకు సుజేదారు డగుచు. 20
- గి. చినుకులు వడిన తామరా కెనయు కంట
నెల వొసంగె నిజాము, సచివమణి యట
నిచటికన్న సుఖం బొప్ప నేల వత్తు
విచటి కని పీడుకొల్పె, గమించె నతడు. 21
- క. వచ్చె మహారాష్ట్రులతోఁ
గచ్చెన్ హూణు లొనరించు కదనము, వైస్ర
యిచ్చె నిజామున కాజ్జిన్
బుచ్చుము సేన నని, యతడు పుచ్చెను దానిన్. 22
- మ. శతముల్ తొమ్మిది గుట్టపుందడము పట్నాహస్రసాదాత మొ
క్క తరిన్ దలెను, రోహిలా లరబు లగ్రశ్రేణి యోధుల్, మహి
పతిరాయుండు వరూధినిపతి, రణం బై పోయి వైస్రాయి మ
క్పృతనన్ లూటి యొనర్చె నీ బల మిదేమి! ఓ! నిజామా!
యనెన్. 28
- క. అయ్యో! అయ్యో! అ
య్యో! యయ్యో! యనె నిజా, మయ్యో! గియ్యో! కాదు మహా
రయము మహిపతి బర్తర
ఫయినటు వినుపింపు మనుచు వైస్రాయి చనెన్. 24
- చ. సరయనెఁ గాని యానతిని నల్పడ యా విధి నెన్నినాళ్ళకు
న్నరపతి, విన్నవించుటకునై చని యేదియొ వించుఁ బెద్దమం
తిరి విసిగెన్, బొమల్ ముడిచి తెచ్చెఁ బరిన్ రెసిడెంటు, వంకర
క్కరముల కన్నడిన్ దెలుపు కాగిత మెగెను నాడు రాయికై. 25

కా॥ రూపించెన్ మము కంటగించుటలు ధారూర్థౌళితాబాదు బా
దూపూర్ కోటలు చేరనీయక, దురాత్మవ్రాతముల్ నీ పురిన్
మా పౌజున్ మమునుండివాపుటకు 'నింబాల్కర్' ముఖుల్ పూనినా
రావన్ జాలవొని వ టంచు రెసిడెంటాడెన్ ధరానాథుతో. 26

క॥ మానితు రాజారావ్ రం
భానింబాల్కరును 'శహరుబద' లనియె నిజా
మానాడే సూరుల్లు
|మానరశింగ్రావ్ దికంబరాఖ్యుల క తై. 27

గీ॥ శ్రీమహిపతిరాయడు సేసినట్టి
దొడ్డపని చెప్పవే! యని యడ్డపడిన
వాసుదేవబల్వంతబాబాకుఁ జెప్పె
నీ కరణి యోగ్యవాణి పినాకపాణి 28

క॥ 'గులుబర్గా'జిల్లాలో
గల దొక కిల్లా య దేదొ, కదలె నటకు రా
బలిమి మహిపతిరాయడు
తొలిరాణువ తన్ను విడక తోడుగ నడువన్. 29

కా॥ కిల్లాకావలిమై మహిపతి నిటుల్ కేడించె కాల మృహో!
కిల్లాకున్ సచివేంద్రు డంపఁ గొని బేగీరావు లేతెంచి, రం
దుల్లేఖ మ్మిది వైరి యర్థి సరి రుద్రుం భద్రు నున్నిద్రుగాఁ
బె ల్లగ్గించు పత్తి ధనవ్యయమునం బీరారులె క్కంపుమా. 30

అ॥వె॥ తాను తీసికొనిన ధనమున కెపుడు వై
స్రాయి యొప్పజెప్పు జమయు ఖర్చు
సేను నపుడ యని లిఖించి మహిపతి
మాటుజాబు నంపె వారి కొనగి. 31

కా॥ "మీరాలం" వినుపింప నా లిపి నిజా మేమీయనం డయ్యె, వీ
నారన్ 'నై డనుహము' వించు రెసిడెం టంపింతు హూణాధికం
బౌ రాబందుల వంటి పౌ, జతని నేయ న్నాలుకల్ గ్రోయు నా
ధార మ్మున్నది కుట్రకే సనియె, డిద్దం బయ్యె దండెత్తుటల్. 32

గీ॥ అట మహిషాసిరాయని భటసమూహ
మునకు నాయకు డౌచు నొప్పు నొక స్పెయిను
జోడు, చేరు క్లెమెంటీ, విరోధి కుంటి
ప్రెంచిబుత్తు తీర్చిన వాని పృథన వంటి. 86

గీ॥ అతడు తల, తక్కుచులుకరు అవయవములు
సేన యేకతనూవర్తి సింహమూర్తి
యతని యసమానరణకుళతకు రాయు
డే గురువు, రాయుడే ప్రాణ మిందటకును 87

మ॥ మృతి వంపించు జ్వరమ్ము సాటి యిదిగో! మీరాలి మంపించెఁ
టి, తమాయించితి చించివేయక క్లెమెంటీ యం చనన్ దన్నహీ
పతితో నాతడు నల్పుడెల్పు నిది యై స్వాతంత్ర్యసూర్యోదయ
స్థితికిన్ బూర్వభవంబు కల్యమును సూచించెంబ్రభూ! యంచనెన్.

మ॥ మన ప్రత్యుత్తరముం బరించుచునె యామంత్రిప్రధానుండు సే
నను బుత్తెంచియుండు సాంగ్లముగ, సన్నద్ధుండవై యొక్కగొం
టునుఁ బోసికువె వాని యింటికిఁ గ్లెమెంటూ, మేటి బంటూ! యనెన్
ఘను డా రాయడు, తోపులెత్తి మొన నుగ్రంపశ్యమున్
జేయుచున్ 88

గీ॥ చ్చివడియెను రెసిడెంటుబలము చలము
నై కవిధాయుధోజ్జ్వలము, కలము
యెవ్వడు వ్రాసినన్ వర్ణనమ్ము
దగునట్లు లలితయించెన్ రణమ్ము 89

గీ॥ “ ” బూర్గయ్యె, “పాల్మరు” పల్మ రెడసె
“ ” యరు”కుఁ దళియ లేదు పృథివి, నెట్టి
పూ పూచె “గార్డెన్”, బ్రిటిష్ పాళియందు
రాయడు క్లెమెంటి యతిలోకరణ మొనర్ప 90

శ॥ మూడుశతమ్ములకున్
సదనము చేరినది మూడు శతములె యాంగ్లే
దశమునందున బాబా!
దనము నీవు నిటు సేయ గల వనుకొందున్. 91

క॥ ఔరా! యెంత పరాక్రమ
పారీణులు రాయ డతని వాహినిపతియున్
మూరెను నా కండలు త
శ్సరము వినినంత, యెట్టి చరితము వింటిన్ 40

గీ॥ అనిన బాబాకు మరియు ని ట్లనెఁ తినాక
పాణి, యా మహిపతియొద్ద సేనసంఖ్య
కొలిది కదవె! మర్నా డరిబలము వచ్చె
నా ప్రదేశమ్ము పట్టని యంత యగుచు 41

మ॥ అటులన్ ప్రేదరాబాదదండు పది రెట్టై వచ్చి వై దూక నిం
కట నుండన్ దమ పాటు తప్పదని రాయండున్ దణాయండు పోఁ
జటులానీకము చెట్టు కొక్కడుగఁ గానన్ బోయి, ర ట్లయ్యె న
ప్పటి ఘట్ట, మ్మిది యయ్యు డెబ్బదికిఁ బైపైఁ గొన్ని
యేం డ్లయ్యెడిన్ 42

చ॥ అపరిమితై కమత్య మనఘా, తొలినుండియు రోహిలాల్ కొ
క్క పెదవిఁ జిందు హాసములుగా నిట వారు రహింతు, వారికి
న్నపుడు మ రొండు యుద్ధమున నింగ్లిషు వారికిఁ దోడుగా మరా
టి పుష్పవై ని పోరగ నిడెన్ ముదలక మది లాగుచున్ననున్. 43

శా॥ ఆటోపించిన యెల్లుతో నిటులు వ్యాఖ్యానించె సర్దారుఖాన్
భోలేజాయిసమాఖ్యు డా తెగకు మఖ్యుం డో! యురస్వంతులా
రా ! టాటోకువరంగికిన్ వరపు డై య య్యాసపో తాడు మ
న్నాటాడున్ తన రాజ్య మూడు నని యీ నై జాంవిభున్ వింటిరే!

క॥ దేశీయుండు స్వదేశుని
నాశము గోరుకొను టది యనార్యము ధర్మ
ప్రభేషము, దాననెకద! యీ
దేశప్రజ బందెబడె విదేశీయునిచే. 45

ఉ॥ అన్నము పెట్టు దాత కిపు డాపద లేదు పెనంగి తీర్పగా
నున్నది లేదు రాజ్య మది యోడెద మన్న భయమ్ము లేదు, తే
డన్న స్వర క్తభక్తి కలనై న నెటుంగడు రోహిలా, మరా
టి న్నెటుకాడఁ బోవడు, సడింపడు వాయ పరాయితిండికై. 46

౨౩. పో మందము బవరమునకు
భూమీశునితోడ, కొలువు పోయిన దనెనా
సోమింతము “బాజీపీ
ష్యా” మొనలో మగతనమ్ము బలిగుడు గూయన్. 47

౨౪. వ య టంచు భానుకు నవాబున కొల్ల మటంచు రోహిలా
రు కొల్లునుండి వెడలించు జవాబును వించు దానికిన్
వ య టంచు భాగ్యపురిఁ బాసి మరాటిదునీని డాసి యా
బ దు దుల్లసిల్లఁ బగవైఁ బడి రసము జల్లులాడుచున్. 48

౨౫. నానాసాపాబుతాంతియాలు సితసేనన్ గొట్టు మోరాజిఁ దో
డై నాసీరమునందుఁ బోరిన మహాహంపీరు లీ రోహిలా
లే, నా డాదిగ నందునందు వసులం దిం దుందు, రక్వాధి రో
హానీకమ్మును వీరిలోఁ గలదు వీ రాపుల్ బహిందార్లకున్. 49

౨౬. మేరన్ మీతెద ముప్పిడుండియు నిజాం విశ్వప్రయత్నండు కా
నీ! రాజ్యం బిది తెల్లవాని గరువ మ్మేసారునన్నాళ్ళునున్
జూతాడంబడు నానసాపాబుదడాన్ సుశ్రేష్ఠు లై నట్టి మా
చే రూఢం బని రోహిలాళి ప్రకటించెన్ గుడ్యవత్రమ్ములన్. 50

౨౭. దానన్ వీరల యాస్తి, వీరలకుఁ ద్రాతల్గాఁ బ్రభుత్వాజ్ఞులన్
గ్రేడింపన్ సమకట్టు నిందు గల జాగీర్దార్ల యాస్తి న్నిజా
ధీనమ్ముల్ పొనరించుకోఁ బగలెఁ బ్రోద్ధీప్తాంగ్గళిష్టి న్నిజాం
గానన్ బెట్టినజే ప్రపాదముగ నిన్ గై కొందు రీ రోహిలాల్. 51

౨౮. ఈ రోహిలాలు తొల్లిటి
తీరున దోపిడీలు సేయ తెగబడలే రీ
కారణమున, లేమి న్ని
ట్టారుచుచున్నారు కొలువ నొడయడు లేమిన్ 52

౨౯. అని “ఫోలే” యుక్తులు క్రమ
మనుచానిమవండువిత్తు లౌరా! యని మె
చ్చిన బాళాకున్ జెప్పెఁద
దనంతరవిశేషముల కధాకథకు డిటల్. 53

11 మడ్డి పోయిన నేమి మబ్బులోఁ దూఱుదుఁ
 దికమకపెట్టెఁ జంద్రకళ, సుంత
 బలమింక నున్నది చిలికించెఁ జినుకు తె
 ల్లగనల్లగా నున్న మొగిలు మొదుక
 గడవదనుక వచ్చి యడుగు లోనికిఁ జెట్టఁ
 రడబడుచుండె శీతము, దివియల
 పండుగ దవ్వున నుండినను టపాకు
 లను ప్రేల్చిదొడగెఁ బాలకజనమ్మై

12 తెల్లవాని నెదురగ నాళ తెగియుఁ బోదు
 ముడివడదు, మదిమదిలేడు పుడమిచేడు
 నవనవోల్లాసరాత్రముల్ దినములు సర
 చాలఁ బండింప శరదాలవాలమందు

54

గావంటల్ పండును, పండ వొక్కపుడు, తత్ప్రస్తావనన్ జిత్రముల్
 కుంటుం బొందవ యంతగాఁ బురములన్, గోర్కొన్నటుల్ పండె న
 న్నింటం బల్లెలఁ, నొక్క పంట యది పండిపండ దాచు న్నవా
 బింటన్ జర్పలు సాగె, లోని గదిలో నెంతెంతలో గుబ్బినల్ 55

13 ఆ నైజాంప్రభు రెండవ
 సూనుం డాఖ్యన్ 'ముఖారిజుద్దాలా' యె
 ద్దానన్ జయములు దాలా ?
 వాని నెదుర్చి మన నెంచువాడే "యాలా".

56

14 గుటి కన్మాసుక యేయు శిక్షితుడు 'పీర్గోహారలిఖాను' నా
 నురు నాతండె, పులిం బరిన్ విడచి కేలుప్పొంగి చాచున్, ధృత
 జ్వరమో! మెల్లని గుట్టుతో వెనుకకున్ జొర్లొంచుఁ బై రాద, యె
 వ్వరికేం బ్రాణము చేదలే'యది యలే! పంజా యిడుం జేలయై.

15 ఇత దెవ్వఁడు? వరుండు, భాగ్యపురిరా జేనాడు పాకిబడెన్
 శతముల్లఖలు రూక లీతనికి? నే సందర్భమున్ జెప్పి భా
 రతవిశ్వరథరయందు కల్వమున పొతం బట్టు! వీ డుండు? నీ
 శతే తేట్టన్ దెలిసాని వెల్తు నను నా కాండిసు డాప్తాతో 58

క॥ నల్ల నెలుంగని మన కి
వల్లడి యెట్లాదవె ! పరునివల్ల ననుచు కా
ర్యోల్లసితసఖ్యులన్ గని
సల్లాపించు నత డరుణచతురుచి యై. 69

క॥ దిగిపోయెను చార్మినా
రగవడియెను నభమునంటినటు రెసిడెన్సి
భగభగమనియెను హృదయ ము
రుగడ యతడు తొలిఁ బలెఁ బితరులఁ జూచుటకై . 70

మ॥ రెసిడెన్సి గని బట్లతోడఁ గొనితేరే రెండు ఘూకమ్ము లిం
దెసగన్ బెంతము వాని సంత నని భాషించున్, నిజాంసేనప్రా
గ్రసరున్ లేఖని పత్ర మిచ్చి ధనసంఖ్యన్ వేసికోవే ! యనున్
వసతిన్ జేరును రేయి భాను దెవుడో ప్రస్విన్నకంభాణు డై. 71

గీ॥ వెల్లకిలఁ బడి వైదన్ని కాళ్ళు పొర్ల
జాల దయి మూలు సింహమ్ము చార్మినారు
నస్వతంత్రభాగ్యవగర మడవి, గోలు
కొండకిల్లా గుహ, దదు క్తిగుంఫనమున 72

గీ॥ రాడ్చవన మిదటే ! దీని రంగులోని
రవ్వవిలువసేయ నొక పరంగివిడిది
కనికరింప నిల్చుటయును కాదయేని
కూలుటయునటె ! యెంతటి గోడు వచ్చె ! 73

ఆ॥ వె॥ ఈ రమణ మొరసి ముఖారిజద్దోలా ని
జానుగులకుఁ జెప్పె సాయుధముగ
నింగిలీఘవాని నెదురించు పేర్వాణి
మొదలు నేడె, యిదియ ముదల యనుచు 74

మ॥ ఒక దర్జీ రెసిడెన్సి నుండునత డేదో మాటవట్టింపుమైఁ
బెకలింతు భవదంత్రజాలమును పాపి ! యంచు నా భానుసే
వకుఁ దర్జించెను, వచ్చి చెప్పికొనియెన్ నా, డప్పుడే దర్జీ వా
నితి బేడిల్ వడి కోటఁ జేర్పబడె, రానేవచ్చె హూణేంద్రుడున్. 75

౧॥ మొనగొని వచ్చెన్ వెయిమం
దిని, కోటను చుట్టుముట్టె, దెలిపె బ్రతున కా
తనికొడుకుదుండగమ్మును
కనుకన రెసిడెంటు, మొనను గలవు ఫిరంగుల్, 88

౧॥ ఒక జాణము రివ్వున వ
చ్చి కనీమసంగె నపు డాంగ్లసేనాధ్యక్షు
నకవచు దొక్కడె యొక డా
ప్రికాభటుడు వేర్చి మడమఁద్రిప్పించె మొనక. 87

౧॥ ఎటులో తండ్రి కొడుకు న
ప్పటికి చెఱుక గొనియెఁ తెమ్మవాఱినకనులున్
దటుకున దూలెడి యెడలుక
ఘటితగతస్మృతుల శయ్యఁ గదలని మన నై. 88

శా॥పాలింప దొడగె నిజా మగుచు శోభల్ దౌలగా “నాసిరు
ద్దౌలా” రాజ్యము నన్న, తమ్ముని యెడందక భారతప్రాజ్యమున్
జాలింపన్ దొడగెన్ బ్రభాతరవితత్వం బౌ స్వతంత్రత్వ, మే
లీలన్ దాను కృతార్థు డౌటా వల నల్లెన్ వాడు జై శ్రీదుచున్.

గీ॥ అన్నకు స్వతంత్రతా బుద్ధి సున్న, తాచె
యున్నచో పీఠమున నదిరన్న! యనుచు
మీరుగోహారలిఖాను చేరదీసి
కొంద జ్ఞాప్తస్థ నరబులన్ గ్రందుఁ జేసె, 70

గీ॥ గోలుకొండన్ స్వతంత్రతాశాలి పుట్టి
యాడుకొనుచు చార్మీనారునందుఁ జీక్కె
నాంగ్లనకు, నున్నవా రసమర్థు లగుట
నవతరించితి విడుపింప నను నతండు 71

క॥ ప్రకటించిన జగడమ్మున
వికటించిన ఫలితమునకు వెఱవక యాతం
దొక యేటి విడిఖయిదు గో
లుకొండకిల్లా నెయిది వెలుపలికి దూకెన్. 72

ద్వి॥ రెసిడెంటు గూఢచారిని నియమించెఁ
బసిగట్టగ నవాబువరిచేత లవుడు. 78

మ॥ కలమన్ వాడిసిరాను ముంచి యదిరా! కర్నూలు చాందానవా
బులకు న్నైయ్యమునీటిగాబులకు నా భోపాలు నాష్టుకా నవా
బులకున్ మానపుహొన్నరాబులకు వేఁ బుత్తెంచె లేఖల్ స్వచా
రులతో హూణులపాలనమ్మ నలుమార్లుం బట్టి ముట్టింపగా. 74

మా॥ ఇతడతడననేలా యెందఱున్నా రమీర్లున్
గృతమతులు వజీర్లున్ హిందుదేశమ్మునం దా
వితతివితతి కెల్లన్ వేగుఁ బంపించె నా యు
ద్యతుడు ఖలి మిరాఁరప్యాలునున్ బంప నొప్పన్. 75

చ॥ సరె యని మాటయిచ్చెను నిజాముపటాలము, హూణు డెవ్వడేన్
బిరుసునఁ దిట్టినం బడుడు, బీరము చూపకు, డందునందు రే
యరుగకు, డంచు ఖా నొసగె నాజ్ఞను, వానికి కంటినిండ ని
ద్దరయును వట్టెఁ, దిన్నదియుఁ దోడనె యొంటికిఁబట్టె నయ్యెడన్.

గీ॥ దాడి కిక రెండురోజులే తడవు కలదు
చారు లిరువురుమూపురు రార యికను
శీత మా యేటఁ గడు విపరీత మై శ
రీరములఁ గోసె రాంకవభారములను. 77

గీ॥ ప్రాదరాజాదనగరమ్ము కాదో! యచిర
కాలమందు ఢిల్లీపురిగా నటంచు
ననుకొనెడి వారికొక కొంత యాశపెట్టె
శీత మిరుచోట్ల నేకకాస్పిత మగుచు 78

త॥ డ చంద్రిక విరివిన్
దె ని మొకమలుతివాచినిం బఱచిననున్
బ దుడుం గా లిడగా
ల్లడ చలి కాటువేయు నుగ్రం బనుచున్. 79

ఉ॥ తె నివానితోపల గుడికాగొను నల్లని బుద్ధు లొచ్చు అం
పి ను చెట్ల నీడలు, రహించెను నల్లనివాని యాత్మలోఁ
ని భావ మొచ్చు హిమదీధితిబింబము, వీటఁ గాట నే
ల సీతంబు వెన్నెల యహో! విధి నవ్విన వెట్టినప్పుగా. 80

గీ॥ భూనభోంతరాళం బిది పొలము, పంట
పేరు కాముది, యయ్యది విలుగఁ బండి
నది, మనసి పుడసస్యమంజరికి మొనసి
సరుదుకొన్నాడు కాపలాచలి పులి యయి. 81

సీ॥ అది రాల్చె మంచిముత్యాలు కుప్పలుకుప్ప
లెత్తుకో నొక దోసిలియును రాద
యది క్రుమ్మరించె నిం తనరాని చక్కెర
సేకరింప నొక సంచియును రాద
అది వెదజల్లె చక్కదనాల మాలతి
పూలు పట్టుట కొక బుట్ట రాద
అది పిండిపోసె సహస్రధారల పాలు
నింపికో నొక్క గిన్నెయును రాద

గీ॥ అదియ వెన్నెల వెన్నెల యనగఁ, బ్రజల
కందియందనియటు చేసె నా యపూర్వ
చిద్విలాసవై భవమును శీతరాత్రి
దీని తలపండు సూర్యోదయానఁ బగుల! 82

క॥ ఉ మ్మున సహజవికృతి
క లము రేగ సై నికావాసమునం
'యల్లా'యని యపు
డని విధురు డెవడు? హైదరాబాద్. 83

శ॥ అ లు ము న్నున్న వమర
కు తను శరముఁ జేసి క్రొత్తగ విసరెన్
గమ్మ గ మదనుండు మ
రమ్మ ను గోరె విరహిప్రజహృదయంబుల్. 84

సరః అ విరహ యొక్కం
 డి ల విలపించెన్
 గ కి వశం డై
 ప ఇ మగమం జై.

85

చ॥ చలి యిది గాలి దూరుటకు సం దిడ కేకతనూస్వరూప మై
 బలసంజంటపెన్నెడదపట్టున నెట్టుల దూటి చచ్చెనో
 తెలియదు, తెల్లవారి గడె తీసినవేళకు బొట్టుబొట్టుగా
 జలజల రాలు, నన్నిపుడు చంపెను చంపె మెహందిదూరగున్. 86

గీ॥ ఓచెలినన్ను నినుచేరకున్న బ్రతుక
 నిచ్చునట్లు లే దీ చలి, యెట్లు వత్తు!
 నేను, సౌఖ్యనిష్ఠుండిని నీ మెహంది
 నెట్లు గాంతు, నీ రేయి నా కెట్లు గడచు. 87

క॥ ఉసిమియుసిమి పసిమిమిసిమి
 కొనరు మరొక స్వర్గ మందుకొనెడి యదృష్టం
 బు సురిగినది యోసీ! యీ
 నిసి నిశితా తెచ్చు సొగసునెఱపుల రాశీ! 87*

ఆ॥వె॥ చర్మమునకె తగును చర్మమ్ము నోదార్చి
 యిగముతీపి ననుభవించజేత
 చెలువ మేది! యున్నివలువలో నొగి గ్రుచ్చు
 కొనుట తక్క, మధువు కొంత మేలు. 88

మ॥ అని బెగ్గిల్లి నిజామునై నికు డతం డా రేయి మూల్యమ్ము పా
 చ్చిన వ్విస్కీ నొకచిన్నెదాని గొన వచ్చెన్ గొట్టు, కాస్త్రీయుతో
 డను పానావధి వార లాడుకొను మాటల్ హూణచారుండు త
 త్రనియుక్తుండు విన్సె, వడిన్ జనె, నిజాధ్యక్షున్ గనెన్, వాకొనెన్.

క॥ అత డాప్తు నుభటవేష
 స్థిత డాంగ్లడు చారు డభ్యసించె నురుదు, వా
 డు తమ జనంజే యనుకొని
 కొతుకర వీ రిరువు, రిటులు కోల్పిడు జతనల్. 90'

క॥ అరుగనటు లెటకు నిలు విడి
సొరిది నిరు దినాల్ ముఖారిజుద్దాలాచే
పరి యాదిష్టము నిన్నను
దొరాయిటులు న టంచు వేగు తోడ్తోఁ దెలువన్. 91

క॥ బ్రతికించి తీవు మన సం
తతి,నధికో ద్యోగవిభవతరళము నీ జీ
విత మిక హిత! యని మరి యే
మొ తగన్ రెసిడెంటు పలికి పుచ్చెను వానిన్. 92

శా॥ కారన్ ఖానుడు మ్రగ్గునాళ్లు సితవక్షం, బీవల నిల్చెనా
యా రే లిన్నియుఁ గృష్ణపక్షములు, నే డాతం డకారాష్టు డై
మేరన్ మీఱక గాలివానమొద లున్మీలించు సృష్టిస్థితిం
బాటాడించిన హేతువున్ దెలిపె నాంగ్లత్రాత ముఖ్యాశిన్. 93

అ॥ వె॥ చలువచేసిన తెలివలువ గట్టుకొని పూ
ల్లవము మెఱయు నీలిరవికె రాల్చి
తనను తాను చూచుకొనుటతో సరిపోవ
ప్రకృతికాంత కెఱ్ఱవడియె కన్ను. 94

ఉ॥ పల్లెడల్ వహించు యతివత్కృతవేషజనద్యయమ్ముతో
తెల్లదణాయ డూడిపడి తీసెను వారలనుండి లేఖలన్
డిల్లము నొంది తేటి రెసిడెంటు నిజాంకడ కేగుదెంచి యా
యుల్లిఖతమ్ముఁ జూపె నట నుండిన పెద్దలు దద్దరిల్లగా. 95

శ॥ ఓ! రాజా! చందూలాల్!
నేరవో! నీ వేమి దీని, నేమందువు? నా
నేరను నీ బానిసను హు
జూరూ! యని ముఖ్యమంత్రి చుమ్మలుచుట్టెన్. 96

క॥ ఆమరణమ్మును ఖై దీ
గా మనె డక్కోలుకొలుకు గడగి గొహారా
లీ మృథమున కర్నూల్ వతి
బాములఁ బడె నని పినాకపాణి వచించెన్. 97

- క॥ ఎంత పని జరిగినదయా!
యెంతటి పౌరుషము గలది! యీ ప్రేదరజా
దంతయు వినిచిన నీకు న
మింతును, జాగరిత నైతి నే ననె బాబా 98
- క॥ అంతయు వినిచితివా! నీ
కింతకు రెట్టింపు కలద, యిక వినుమ యెటెం
గింతును ప్రేదరజాదా
క్రాంతికళాఖండ మనుచు కథకు డిటు లనెన్, 99
- క॥ అది వే, అదివే, అది ప్రజఁ
గదలించెను గొంత, పేరు గన్నది గోల్కొం
డధర మగరతనముల కని
విదిత స్మి యుద్యమమ్ము వెలయుటకతనన్. 100
- ఉ॥ సూదులుగా మొదల్ మొలిచి, సుట్టిన గ్రుచ్చియుగ్రుచ్చి
చాకు లై
నైదునునాటురోజు లయినంతనె బాకులు నై క్రమమ్ముమై
ప్రోదిగొనెన్ గురారములు గ్రోపులు నౌచు, శతమ్ములౌచునున్
జాదుకొనెన్ సహస్రకరచండలనత్కిరణప్రకాండముల్, 101
- సి॥ ఖరకరకరములు గడ్డపాటలు, ధర
ణిన్ వాని ఘాతాన నెఱెలు పడియె
యొకచోటఁ బడిన యగ్నికణము గాలి రా
జుకొని వాడనువాడఁ జుట్టుముట్టె
కామ లేని గొడుగు కరణి గుడిసెకప్ప
సుడిగాలి కల్లె మి న్నొడిసి తిరిగె
ప్రమాని కొమ్మల గుబుర్లన్ దాగికొన్నడే
గలును వేడిమికి వగర్చి రాలె
- గీ॥ కుండలో బోసి తడివల్పు నిండు చుట్టి
నను జలము చల్లబడకయుండె నొకపాటి
కంబువుల గడియగడియ కాని వడకుఁ
దట్టుకొనె నెట్టొ జనము తత్కాలమందు 102

ఉ॥ ఎండ వినా వగ శ్లగుచు నెంతయు వీచియు వీచి వీవనల్
తుండెము లై ననుం బయర తోడెము సాగగ నీక బట్ట పై
నుండగ నీక తైళ్ళ వలె నుండె నెగల్ పొగ లీను రేలు, రే
యెండయు వచ్చినప్పు డొక యించుక నీరము చల్లె నిప్పువై-

క॥ గ్రుక్కెడు నీటి నొసంగద
యొక్క తడాకమును గుంటయు బందిగమం
దుక్కిరిబిక్కి రగు జనుల
కక్కడి యధికారి బలె ననార్ద్రహృదయ మై 104

ఉ॥ మల్లెలు క్రమ్ములించి తలిమమ్ములపైఁ బొరలాడువారు, మై
నెల్లడ సింహశైలహరి కెట్లటు చందనచర్ప యొప్పునా
రల్లడతల్లడై రనగ నప్పటి తీండ్ర వచింప నచ్చులున్
హల్లులు గావొ పొల్లులు, సఖాప్రజ లందఱు తత్పరీక్షితుల్ 105

ఆ॥ తోర మౌచు దప్పిక నీరు దూర మౌచు
దానిఁ జేరుకోఁజాలక దారినడుమ
వధికు లొక కొంద టురిదీయబడిన యట్లు
వడిరి తత్సమయాతపప్రళయవేళ 106

చ॥ ప్రళయము వచ్చినన్ సొబగు వారణసిం బొలివోవ కట్లె యుం
టలు వినువం బురాణములు నమ్మరు పెక్కురు కర్ణసాక్ష్య మై
కులమతభేదవాదములఁ గ్రుంగక ప్రైదరాబాదవీడునన్
మలియు జనై కమత్యమును నమ్ముదు రెల్లరు నేత్ర సాక్ష మై-

పీ॥ జరిపించును నిజాము జపహోమతర్పణా
ధ్వరముల శివకేశనార్చనముల
నయ్య లెందఱో యబ్బి మబ్బిమ్ము పీర్లకు
మొనసి చెల్లింతురు మ్రొక్కుబడులు
మియ్య లెందఱో దాన మిత్తురు ద్విజులకు
బ్రహ్మలగ్నమహూర్తవాస్తుమతులు
ఉభయోత్సవములందు నుభయులు మెరవణి
నురవణించిన వేడ్క బెరసి యుండ్రు

గీ॥ నొందొరుల పండుగలయందు నురము నురము
నొరసికొనుచు, లేనప్పుల దొరసికొనుచు
నరసికొనుచు జాగోగుల, వెరసిజనము
పొలప మొందు హైదరబాదపురమునందు. 108

క॥ భాయీ!యని పిలుచు, హమా
రా యని పేరు గొని పదుగురకుఁ జెలిఁ జేయున్
సాయబు రావును, గలవు త
దీయగృహము లొక్కపేటఁ దిలతండులతన్. 109

చ॥ ఒక తళియన్ మిఠాయి నిడి యొక్కరి కొక్కరు ముక్క నందజే
సికొనుచు, సంతకున్ మనము చిప్పిలు మాధురిమై చలోక్తు లా
డికొనుచు, సంతకన్నఁ గడు దీయము సాయ మొనర్చుకొంచు, బీ
ర్లకుఁ బలుబొమ్మతీర్లకు సలాముల మ్రొక్కులఁగూర్తు రందఱున్.

అ॥వె॥ ఒకరి మంత్ర మొక్కరికి చెప్పుకొనుచుండ్రు
యంత్రతంత్రవినిమయమ్ముతోడ
దొడ్డనిష్ఠ నెసగి దుర్గను దర్గాను
కొలుచువారు దగరడులుచువారు. 111

అ॥వె॥ ఒక్కచెట్టుపువ్వులో యన వికసించి
యలరు భాగ్యపురజనాళి కెంత
యుమ్మ యేని దుర్భర మ్మరిపింపద
యేకమతులతోడ మృతియుఁ జెండ్లి. 112

కా॥ లీలన్ దెల్పుచు గొట్లు వైదికులు మౌల్వీల్ బాహువుల్ వీవగా
జాలుల్ రెండును నొక్కటై యొసగు చంచద్వీచికాచారిమం
బాలోకించెను భాగ్యపట్టజన, మాస్వాదించెఁ బ్రాలేయకు
ప్రీలాయాతకుభాంబుపూరమునుగాగీతాభోరాన్ సారమున్. 113

మ॥ అలరుదండల నైకమత్యలిఖితం బౌ చీటితోఁ గ్రుచ్చి వ
క్తలకున్ వైచిరి రచ్చలందు, గళముల్ తద్వాసితంబుల్ సరే
గళనాదంబు వరీమళించె, నొడువంగారాద జర్దాన యె
ట,లదే చెప్పెద, గుండె లత్తరుల గుండాల్ గోలుకొండప్రజన్.

క॥ మండితులను స్రక్కుందన
మండితులనుఁ జేసి కొంతమంది యమీరు
ద్దండులును 'మిలాదున్నవి'
మడుగ జరపుకొనినారు భాగ్యపురమునన్. 115

గీ॥ తేనెబుడ్లు మామిడిపండ్లు, తిరుగనీక
మెడ నలము మల్లెదండలు వెడదగంప
లందుఁ దెచ్చి సన్మానితు లైరి భాన్లు
శంకరజయంతినా డొక శాస్త్రీయింట. 116

క॥ భానులలో 'తుట్టేబాజ్'
భానున్, మౌల్వీలలో నొకఁ డల్లాపు
ద్దీనున్ భాగ్యనగరరా
జ్యాన ప్రజాశౌర్యగాథ నాదిమగేయుల్ 117

క॥ ఆ సమయము స్వాతంత్ర్యమ
హాసంయచ్చంద్రహాసహాసమయము, 'నా
నాసాపాబుబహదూర్'ా
లా సమరము నందుకొఁ బిలిచి రిచటి ప్రజన్. 118

శా॥ ఢిల్లీనుండి నవాబు కందిరవి నాడే నాల్ జతల్ గాజు, లీ
యల్లా మెచ్చిన యుద్ధరంగమున నోరబ్బి! యరబ్బిల్ దుముల్
చల్లం బోరి పరంగి నేయుము, కలేజా లేదో కాన్కన్ గరాం
చల్లెలమ్ముగఁ దాల్పు మంచు బహదూర్నాపంచినాజాబుతో. 119

ఉ॥ గోడలపైని లిక్కు లివిగో! యన నొప్పిన నక్కరమ్ము లె
గ్గాడుచుఁ బారతంత్ర్యమున, కాంగ్లల నొల్లమి నొల్లకుండు వా
డేదో తదన్వయమ్మున ని చేడు నచేడు తరాలు నారకల్
వా డిరుకాశ్యగొడ్డు విబుధాగ్రణి యైన న టంచు ఘోషలెక. 120

గీ॥ హూణులను పంపివేయుట కొప్పడో! ని
జాము వాని యధిక్యతి కొక జాము గడుపు
మరియొకండు తత్పీరిపై మనుచునుండు
గండు దని వ్రాత పాదుషాజ్ఞ ప్రకటించె 120

- గీ॥ కదలబాత మౌల్వీకి నా భానునకను
మనసు, వలచేతి గిటుక కి ట్టనుచు మ్రోయ
వీధివీధి మేల్కొల్పిరి వేకువన్ ఫ
కిర్లు నేకభక్తుల గేయకిర్తనమున. 121
- క॥ కాకా, కా కా! యనుచున్
లోకుల బ్రతిమాలె కాకులున్, గానేయె
రాకృతిగొన్న స్వతంత్రత్వా
కాంక్ష లనంగఁ గొంద రాహవబుద్ధుల్. 122
- గీ॥ కనులు విచ్చి భాన్ మౌల్వీలు కలయఁజూచి
రొకడు వచ్చి తాంత్యాభిభౌత్తరమునఁ
దిరుగబడెడి నై నికులకు నురి దగిల్చె
నాంగవతి వికారాబాద నని వచించె. 123
- ఉ॥ చించెను భాను ఖడ్గమునఁ జేరువ వ్రేలు పటమ్ము నొండుగ
జ్జించె నిజాము కా దతని సేనయు కాదు కదా సమస్తకా
ప్తాంచలవల్గ దాంగ్లబల మడ్డిననుక బవలింట నేడు కా
వించెద ముర్విమట్టముగ నీ రెసిడెన్సిని పౌరు లా ననన్ 124
- క॥ ఏ మన్నా! నాన్ మౌల్వీ
యే మన్నావో యనినావు, హితులం భటులన్
సోమింపింపుము శస్త్ర
స్తోమముతోఁ గవచ మూని తో దైతి ననెన్. 125
- గీ॥ పట్టుదల గండుచీమల పగిది గలరు
రోహిలా లై దువందలు రోహితాక్షు
లరుగుదెంచి రప్పటికపు డాయుధికులు
కాకిచే కబు రంపెనొ భాను లేదొ! 126
- గీ॥ తనరు మౌల్వీహాయము చిటుతపులివన్నె
భానుతేజి వాసవనీలకళ విరాజి
లచ్చములు మిశ్రములు రంగు లన్ని కలవు
తక్కువారి హాయములు లయతాండవములు 127

మ॥ ధృతశీర్షణ్యతమత్ర మై కటితటిదీవ్యద్వినిస్త్రింశ మై
జితగుండేయు తుపాకు లొప్ప బరితో జన్దెంచె నా విక్రమి
ద్వితయం బతుల జోతు లారతులుగా వేలాది నారీనరుల్
నుతియింపన్, రెసిడెన్సి థాంకృతుల నాందోళింపఁ గుల్బాగునన్.

సీ॥ చదర మయ్యెను కొంత శాల, మా తేసియు
రెసిడెన్సిఁ జెక్కురు వ్రీలి వడిరి
మా సేన నిపుడు నమ్మఁ జనదు, పిల్పించు
కొనుము నీ వారి నం చనె నిజాము
గుండియ లఱచేతఁ బిండికొనుచు రెసి
డెంటు దాగికొనె లోయింటి మూల
నింటి కప్పలపయి కెక్కి జేకొట్టిరి
నేల చాలక ప్రజల్ వేలమంది

గీ॥ వారనిటాల మనఁ బటాలఁ మైదువేల
మంది 'జోలారము'ననుండ మట్టువెట్ట
బడనియటు భానునుండి తదృవనమును ద
దధిపతిని గాచుకో నప్పు డవతరించె

129

గీ॥ కదలె నై న్యము రుస్తుముఖానుకొడుకు
జారినుండి స్వజనముఁ గాపాడుకొనగఁ
బచ్చినల్ల ద్రావునది బొంబాయినుండి
యచ్చ డీల గుం పది సహస్రోచ్చసంఖ్య.

180

గీ॥ ఒక్క చేళియభటునేని యొప్పికొనక
యందఱను నిజదేశ్యుల నట్టిపెట్టి
కొనుచుఁ దన చుట్టు వాకిలికొపురునుండి
యరుణకిరణమ్ము నపుడు చూచె రెసిడెంటు.

181

ఉ॥ పట్టణ మెల్ల దూకి మనపై బడునో! జటప్రోలురోహిలాల్
మట్టడివేయ వత్తురో! సమూర్తులు ఝంఝులు, తుఱ్ఱజాజ్జాఖాన్
గిట్టుట యెట్లటంచు వడకెన్ రెసిడెంటు స్వకీయ సేనలో
నట్టనడిన్ వసించియు, దణాయడు మౌల్విని పట్టె నెట్టులో. 182

అ॥వె॥ చిచిచిచిక్కినాడో! శిశిశిక్ మౌశ్విక

టం చను రెసిడెంటు కా దణి యనె
పంతు మండమాను, కంతటన్ ఖానును
వెదకఁ బంపినాము సదనుగులను.

188

గీ॥ మరియు ననె వాడు ప్రకటితసరణి యాక

లిచ్చినాము నల్వేలు మౌశ్వినిపట్టి
యిచ్చినతని, కా ఖానుఁ బట్టిచ్చునతని
కీయవలె నట్లె, యదియును డాయు ననుచు

184

శా॥ ఐదాద్వందల తద్బలమ్మె సరిపో నై యుండె, గానీ బహిః

ప్రాదేశాగత మయ్యె నై న్యము ద్విషత్పక్షమ్మునన్, పట్నహ
స్రోదీర్ఘమ్ముగ దండు కావలయు, చారున్ బంచి యా ఖాన్ మడి
నాచారిఁ గనులుంచి వేచె నొక వన్యన్ జై త్రజన్యమ్ముకై .185

పీ॥ పీలిచికొను నెట్టువేల వడిన నీటి

నటకాలి కంతగా బురద కాదు
నొక్కొక వృక్ష మొక్కొక కుటీరంబు, త
చ్చాయ నిల్చినఁ జైని జల్లు పడదు
మందలింపులు లేవు, మందడిపని లేదు
కొల్ల పచ్చికనవు గుట్టములకు
జానలు కలివెలు జంబూఫలంబులు
వెలగ లింతింతలు కలవు మెండు

అ॥వె॥ మొగిలిగిద్దయడవి మొగలాయియొడయని

నగరి కెంతొదవ్వునందు లేదు
పిండిబియ్యములును వెలినుండి వచ్చె న
య్యడవి చాగికొనిన యందటకును

186

అ॥వె॥ మొగిలిగిద్దయడవి మొనసి గ్రద్దయు దూఱ

రాని యడవి, యందు ఖాను కల డ
టంచుఁ దెలిసి రాదడమ్ము గుబురుగుబురు
పొదయఁబొద గదల్చి వెదుకఁ దొడగె.

187

చ॥ కనపడె నొక్క గుట్ట, మటుగాఁ జనఁ ద్రోవను గుట్టుగుట్టు మం
చనె నొక కుంజ, మౌర! పులిరా! యని వెన్కఁ బోయె నైనన్య, మం
తన యదె తోచె గుట్ట మీరుదండల కత్తులు గుండగత్తులున్
బెనసి, తుపాకితో పులినిమించినవా డగుపించె దానిపై 188

ఆ॥ వె॥ వాలకమ్మ చూచి వాని ముఖము చూచి
తుట్టెబాజుభాను దొరికె ననుచు
బారుచేసి క్రోవి పగపాజు తలపడె
వచ్చినదియు భానుబలగ మపుడు. 189

మ॥ ఇరువేనా లరుదెంచె నచ్చటికి, నందేనేగురున్ కోడు లుం
డిరి, తద్వాహకులుం బదార్దురు బలుల్, డీకోలుమై రాచపో
టరులన్ గాల్చిరి భాను సాయముగ, తూటాల్ వట్టిపోయెన్ గటా
యరి నై న్నార్దము గోలపోయి పురిపద్యన్ రోయుచున్నంతలో.

ఆ॥ వె॥ ఇక తుపాకి వ్రేలె దిది కనుగొని వారు
వీరి నేయ వీరు విరిసి పాట
నొక్క భాను క్రోవినొడుచునె ? చంద్రహా
సమున నెంత కలను సలుపనేమి 141

గీ॥ పడిన భానుని గొని రాగ భాగ్యపురము
తల్లిడిల్లిన దానాడు, స్త్రైణజనము
శుక్రవారముగడప నశ్రువునఁ గడిగె
బాష్పసి క్తము బురభాను పతుల కిచ్చె. 142

మ॥ మలువగలేము భాను నొకమారు పరాకున జూచినన్ మహా
ద్వార! నిను నేడు చూడగనె వాడు స్ఫురించెను, డాకనుంబోమన్
దరవళికోతగుర్తు గల దాతనికిన్, మరి మోము పోలికన్
దిరుగుడు కద్దు, కాని యొకటి రగు తేజులు నీది వానిదిన్. 143

గీ॥ చెమ్మగిల్లిన కనులతోఁ జీది యెంత
యెంతవారు పోయిరి దేశ మేమి యగునా !
తెలియకున్నది స్వామీ ! కథింపు మనుచుఁ
బలుకు బాబా కనెఁ బినాకపాడి మరియు 144

సీ॥ ఉన్న దంతయు నిటనుండి యున్నది ప్రాద
రాజాదశూరుల యమరగాథ
వట్నమందున గాక ప్రాంతమంతయు విర
బూచినట్టి కడిమి పూల గాథ
యితరస్థలమ్ముల నెసగిన దెల్ల నొ
కెత్తు ని దొక యెత్తు హిరగాథ
ఘనము లై జనములు గర్జించినట్టి గా
థ, యిల దిగిన యింద్రధనువుగాథ

శీ॥ మింట మెలుపులు మార్తూర యెంట నెలుపు
లింట నింట నేతల జయ మెంచి యెలుపు
లొంటరమున నిర్దైగకత్తు లొత్తి యెలుపు
లొడలు గరుపొడిపించిన గడుసుగాథ

145

శ॥ దీనిని చక్కగఁ జెప్పం
బూనుట యొక దొడ్డకావ్యమును వ్రాయుటయే
యాను, కథించెద టూకి
గా నా నేర్చినకొలది కతివయచరితల్.

146

శా॥ సాలార్జంగు ప్రధానమంత్రియును, రాజ్యంబేలువా డప్పులు
ద్యౌలాయన్, బ్రిటనీయపాలనరథత్రాణంబు తత్ప్రాణము
కీలిన్ గాంచిరొ యీ రథమ్ముడెసగా, కీలించిరో వాసన
దోలుంసిద్దెల నీరు నింపుకొని సిద్ధుల్ వీరు చల్లార్పగా.

147

శ॥ అకులములు వాహనులు ని
హాకాగ్రాహమకరనికరావృతి నిం
దేకాదశకేంద్రములు న
నేకసహస్రాంగ్లవాహినీసంకులముల్.

148

శ॥ పోరాపురివతి పరహృ
న్నారాచము 'వేంకటప్పనాయకు' దొకడే
పోరాడె స్వతంత్రతకై
సారణము తోడ ప్రజల సాయముతోడ

149

చ॥ అది పురి కేంద్ర మై తనర నందు విరాజిలు నైదువేల తె
ల్లదళము, పంచవింశతిశరత్తుల నాయకు డందుఁ గొందఱు
జదిపియు మించి రాగ విధి సాలరుజంగుకు భాగ్యవత్తనీ
నదనమునందుఁ జిక్కి యనుకాసితు డయ్యెను బందెకానకుం. 150

గీ॥ వినుచు శిక్షను దచ్చు దా శ్రేల్పుకొనియె
నాయకుండు రై ఫిలున నంతట నట నట
వట లయి వటచె రోహిలా లరబు లాష్ట
నులు కొలకొలమనెడి వాని బలగ మెల్ల 151

చ॥ త్వరపడినాడు నాయకుడు, తా ఖయిదీ యయి వేచియున్నచో
తటిమెయి రాదో మేలు, శరదన్ గృశ మయ్యును వాడుకస్థితి
కరము విశంకటం బగును గాదె ఝరం బనినట్టి శ్రోతతో
నెటుగవోకో! మనోబలవిహీనుల దేహబలాధ్యులందునున్. 152

గీ॥ అనుచు వెండియు నిటులు వాకొనియె వక్త
పోరపూ ర్నడిమింట నుంచుకొని కన్న
డు లటునుండి మరాటివార లిటునుండి
చెరిగి యెదిరి నొత్తెడి పూన్కి కలసిరాద. 153

గీ॥ కలసిరార యెల్ల రొకటఁ గలహమునకు
నాపురాపు రన్పించియు నరిచయమ్ము
నొక్కడే దుర్గమును బట్టి యుక్కడంగె
భీమరావుదేవాయి యన్ బిరుదుజెట్టి. 154

ఉ॥ ఏకమతిత్వమున్ గలుగ నేమి జనమ్ము! ఫలప్రదానసు
శ్రీకము గాగ వాడుకొను చేతలు లేనపు డయ్య దుండియున్
లేకునికే గదోయి! కవిలెన్ గల వెన్నియె వేలు చూచుకోన్
రూక వసూలుకా దవనరోస్సుఖ మై, యివి రెండు నొక్కచే.

సీ॥ చెలువుత్రవ్వక మని చెప్పి "నర్గుండి"తే
డు నితండు కూర్చిన జనము కలదు
తత్పుష్టికై ప్రభుత్వపుగోళముల నూళ్ళు
బడి దోచుకొనిన చెన్నోడమి కలదు

మార్గ మందిగ జమీందార్లు జాగీర్దార్లు
కలసి పోరుడ మన్న కట్టు గలదు
చిటికెలోపలఁ గ్రోసు చెంగలించు హుమాయి
గుంపు నాయుధముల సొంపు కలదు

గీ॥ నిట్టి వెల్ల నేమయ్యెనో! యితడును మరొ
కొండు నిట్టిడు "కొప్పలు" కోటపట్టి
కొనియు నందె మ్రగ్గి రకట! ఘోరమార
ణాశ్రు మయి చుట్టుకొన నసంఖ్యాంగ్ల సేన. 156

క॥ ఆ నిర్గుండపురపతియుఁ
దా నెత్తురు ప్రొద్దువఱ కుదయము మొదలవ
ర్ణానీకమున నొక్కం
డే నిలచి పెనంగె నయ్య! యేమయ్యెనోకో ! 157

గీ॥ ఇనుకబస్తాలు రెసిడెంటు నింటిగోడ
కాస్సినవి యాన్నినల్లె భాగ్యపురి నుండె
నే ఫీరంగి యే నిముసాన నెడరు తెచ్చు
నో యటంచు వాకిలి దాని కొకటె కలదు. 158

ఉ॥ ఒక్కటి కాదు వాకిలు లొక్కొక్కని కొక్కటిగా బడాళ్ళు నల్
దిక్కులనుండి లోని కరుదెంచి మహానభ సేయఁ గావలెన్
బెక్కులు, దేశభక్తులకు మిక్కిలి ముఖ్యము సౌధ మిట్టి న
మృక్కలితమ్ము వట్టణముమధ్య నటంచు నొకండు వాకొనెన్.

గీ॥ ఏడు రెసిడెన్సినిన్ గొట్టలేదొ వాడు
నన్ను కొట్టజాలక యోడినల్లె నాకు
దూటవలయు నా కాలిక్రిందుగ నతం డ
టంచు నొకడు సంభాషించు నచ్చటచట. 160

క॥ "సోనాజీ" పండితు డత
డే, నడచెన్ భాగ్యనగర మెడసి నిజాం ప
ర్మానాన్ దనజాగీరున
తైన నతని మతికి లక్ష్య మా రెసిడెన్సి. 161

క॥ ఎందఱకో నేతల కెద
విందుగ "పంతుప్రధానపీఠ్యాబహదూర్
ధోందోబాజీరా" విట
కందించెను లేకలన్ సహాయుల ద్వారా 162

క॥ ఆ నానాసాహే బన
ప్రాణమ్ము 'గులాముఖాన్' 'సఫదరుద్దోలా'
సోనాజీరావ్ రంభా
ద్యానేకుల, కతని మాట అమృతమువాటా. 163

కా॥ నీరుంగూడును విప్పురించు కులకర్ణిస్వామి యున్నా దొకం
"డారే! భారతకేలియే" యనగ, "అయా భాయి! దేనే తయా
ర్యేరా |పా"ణనువాడు రాలు పిడుగుం బిట్టం బలెన్ బట్టు పుం
స్కారం బొప్పినవా, డకోపనుడు రంగారావుపాగే యనన్. 164

మేదిని॥ ఒక కులకర్ణి శ్రౌతి కలిడోయి! పట్టునకా వా
ని కుడుము పోటివచ్చియును నెగ్గ, దూపిరిన్ గొం
కక భరతోర్వికై ముడుపుగట్టె నాత, డా దై
ర్యకవచధారి నామమున రంగారావుపాగే. 165

గీ॥ ఎంతకైన నధికారిని నే నటంచుఁ
దెలుపు గాని భావమును బందెనిడలేదు
వాని వదనము, తెల్లని వన్ని పాలు
నల్లనివి నీకు లనుకొను నతని మనము. 166

చ॥ మనసున దాగి వెల్వడని మానవదానవతత్య మొండు త
క్క నిఖిలసృష్టితోని యపకారవిభాగము చేయనట్లెచే
సిన యవమానమున్ దెలియుఁ, జిత్రవికారమునిల్వయుండ దా
తనికిఁ, దపస్థితిన్ విరియుఁ దన్మతి మల్లియ వోలె మిత్రమా! 167

మ॥ బ్రతుకన్ జాలడ హాస్యదై న్యమున, నెవ్వ న్నవ్వుతోమోయు, నం
తతమున్ మన్నన నెక్కి సాగు నది మేనా గాగ, దేశస్వతం
త్రతకై రూక శతమ్ముగాఁ గయికొనున్, బట్టింపు వచ్చెన్ శత
క్రతువున్ బట్టుక తిట్టు, నా కరణ మగ్రశ్రేణి కాత్మీయుడున్.

- త|| సోనాణీయు త్తరమును
నానాణీ కందఁజేయ నడచెను పాగే
కాననమున ద్విగుణాశ్రీ
కాననమునఁ దనదు పొలమునం దెటు లటులే. 169
- క|| తిన్నాడో తినలేదో
యెన్నో రేలుం బవళ్లు నెవ్వరితోడన్
దన్నున్ జెప్పికొనక నడ
చెన్నదచ నతం డరణ్యసీమాధ్యములఁ. 170
- పీ|| ఏ మెటుంగని యల్లె యెసగి గోతులుదీయు
మనసుల సరి యూబులను తృణించి
పొడిచిపొడిచి చూచు బుద్ధుల కాకృతి
దిదు ముండపొదల హద్దుఁ దెలిసి
దరిజేరువారి నంతమునేయు గండళి
లల వంటి కొండచిల్వలకుఁ దొలగి
తన లోహితోష్ణిషమును మాంస మని యెంచి
తలదన్నవచ్చు గ్రద్దల నదల్చి
- గీ|| మెలుచుకొని చంపు పొర్లుకాదులకుఁ దలగి
తనదు నుద్యమవాసన తగిలెనేమొ!
కదియక సరించు వన్యమృగాల మెచ్చి
యావగల దాటి యతడు గమ్యమ్ము చేరె 171
- గీ|| చేరి చేరెడుకనులకెంగీటవాని
సారవాణి వ్యూహమ్ముల సర్వనైన్య
నాథుతోడఁ జర్చించెడు నానసాపా
బును నమించి యా పాగె లేఖ నిడి వేచె. 172
- శా|| యావద్భారతనేత్రపర్వముగ మంచారూఢి స్వాతంత్ర్య మౌ
నా!వీడే తగు నిచ్చె నై యనుచు నానాసాపాబున్ జేతి ని
ర్దావా లద్దముగా నొసంట తిలకాధానమ్ము సేయంగఁ జా
గే వీక్షించుచు విస్మరించె గమనాకీర్ణామితాయాసముల్. 173

ఉ॥ కూరిమి నానసాపెబు సఖుల్ సుఖులేయని తచ్చుతజ్జు దై
భారతమాతృశృంఖలలపైఁ బడు వ్రేటులఁ జెప్పి మాటలన్
జేరనుజేర నెందఱునో పేర్కొని లేఖలు వ్రాయఁజేసి ద
స్తూరికిఁ గ్రింద దస్కతును తోపుసిరా నొనరించి యందిదెన్. 174

శా॥ హే!పాగేకులకర్ణ పూర!కులకర్ణి!రంగరాయగ్రణి!
నీ ప్రాంతమ్మన దండు గూర్చుకొని దండింపన్గదేమార్తు, నీ
నా పేర్కొన్న మదాప్తరాజికిని సోనాజీకినిన్ జెప్పుమి
ట్లే పోగా నని పీనిచే నతడు కిలింపించెఁ గెందామరన్. 175

గీ॥ అ మృహోపురుషుండు త న్నాదరించి
నొడివినతడవు పుట్టుకతోడవు గాగ
నెలవుగొని వాని యిడిన జాబులను దాచు
కొని వెడలెను పాగే తన జనముఁ జేర. 176

గీ॥ పెడ్డ విసరి క్రోతులను కవ్వించి తద్ర
దప్రదర్శనమున జోడు తాను నగుచు
నిరువదేడులవా డయ్యె నిల్లచేరు
నపుడు నలువదియేండ్లప్రాయంపువాడు 177

గీ॥ ముప్పదిసెకండె యయ్యె నిముసమునకు,న
గమునకునగమ్ము తగ్గె మార్గమ్ముపొడుగు
ప్రకృతిపచ్చదనమ్ముఁ గాపాడు మొవ్వు
నవ్వుతోడ నా కులకర్ణి నడచునపుడు. 178

ఆ॥వె॥ వచ్చి యుత్తరమ్ము నిచ్చి సోనాజీ క
తండు తక్కువానిఁ దక్కిన చుటు
కరుల కండఁజేయఁ గానలోఁ బడిపోయె
భాగ్యనగరమేగు పథముఁ దప్పి. 179

చ॥ చినిగిన దయ్యు పాగ విలసింప జగాసరిగంచుతో బిగిం
చి నెగడు తీయ నౌ తలపుచేఁ జలదంగుళి యౌచు నేగు పా
గెను పముదూకి దోచుకొనెఁ గీలితఖడ్గమలిమ్లుచాళి, పో
యెను తలసౌరు,జోడునకు నీ డగు వైయుడు పూడె,సంచియున్.

అ॥ వె॥ కోటుతోడఁ బోయె తూటాలు పిస్తోలు
కాసెతోడ చిన్నకత్తి పోయె
పొదలచాటునుండి పదిమంది వైబడ
తగిన శాస్త్రీ చేసె తన పరాకు.

181

ఉ॥ పూనడు చింత యిన్నియును పోయిననున్ దులజాపురంపుక
ర్యాణికి మ్రొక్కుదీరిచినపట్టునఁ బూనిచెఁ దల్లితండ్రి పే
ర్యాణిని, తండ్రితండ్రి యిడె పాగను తా కరణమ్ము కాగనే
కానుక పేరు నిల్పు మని, గాసిలె నాతడు వీనికై మదిన్. 182

అ॥ వె॥ ఉత్తరములు పోయెనో నానసాపాబు
నింక నొక్కమారు నేగి మ్రొక్క
వచ్చు నప్పి, యిప్పి వచ్చునా! యందునుం
బాగ చుట్టుకొనియెఁ బ్రాణమునకు

183

మ॥ అది పోవన్ దల యుండి యూడినటులే యై యద్విధాహార మే
ని దిసన్ మాన్కొనె నాటి పూట, ధన ముండెన్ గోచిలో దాచుకొ
న్నదిగా నైదువరాలమూట, భళిగగగా రాస్తువాతుర్బ ము
నృదచోరాతుల మిర్బ మంచు నగికోన్నా డాత డా మూటతో.

క॥ భారతమును పరవిభుతా
దూరతమము సేయ పోరఁ దొడరఁ దనను ము
మ్మారు పిలిచి చెప్పెను నా
నా, రాణువకై యతండు నలుదెస రోసెన్.

185

శా॥ వ్రాసెం బ్రతము కాశిరాము డను నెవ్వాడో నిబద్ధింపఁ బా
గే నైన్య మ్మిరువేలు వాడు తనకున్ గీల్కొల్పఁ దాఁ బ్రోచున
ట్లా సందర్భమునం దొసంగెను ధనం బ యేన్యరాల్సన్ బయా
నా, నెల్లించె నతండు వ్రాయి, యత డన్నా! క్రుమ్మరెన్ రోయి కై.

ఉ॥ ముందు నరే యటన్న జనమున్ గ్రియపట్టున గుండె జాటి యీ
యన్ దొరకోర యెంతయొయొకంతయు నాలుక మార్కుదేశభ
క్తిన్ దగువారు, పాగె తిరిగెన్ దిరిగెన్ దన కాళు లీచభో
వందురి డస్సి చేడువడి వాడి కృశించెను, నించె నశ్రువుల్.

187

ఉ॥ సంచులు క్రుమ్మరించి ప్రతిశాఖని శాలను గుర్రైటుంగు వా
గంచితపకులం బెనిచి రా రెసిడెంటు నిజాము, వార్త నం
దించిన వచ్చి, పైబడగ నెంచిన వేగులు రంగరావుకై
పోంచని తావు లేదు బలభూనిరవాసన వచ్చు మేరకున్ 188

అ॥ ఎవరు తమరు స్వామి? యిందు నిమంత్రణం
బనగ నొకడు తనదు ప్రవర నొడివి
రంగరావు చెవులు గింగురుమన నీల
బద్ధు డయ్యె నొకడు పదుగు రగుచు. 189

క॥ యావజ్జీవము బందా
యై విడిచెను పుడమి మూడు నబ్దిమ్ములలో
నా విమలుడు, పెక్కురు కా
రావాసులు వానివంటి రవరవవారల్. 190

శ॥ ఏ మనక మరియు నన బా
బా మరియును విను మ టంచు పాటి పలికె సం
గ్రామము చేసెను గోండుల
లో మొనగా డాంగ్లయోధు లుస్సరు మనగా. 191

గీ॥ “రామజీగోం” డతండు పరాక్రమనిధి
చిక్కి యురిదీచుబడె నొకచెట్టుకొమకు
నతని పేరిట నా వృక్ష మనవరతము
పిలువబడుచుండు ‘నిర్మల’స్థలమునందు. 192

గీ॥ పెద్ద జగడమ్ము సేసె‘గోవిందరావు
దేశపాండే’ బిటిషువారి ధిక్కరించి
భిల్లు తెబుకలపై గండుభిల్లు లనగ
దూకిరి రణాన వానికిఁ దోడు మొనసి. 193

శ॥ ద్విసహస్రసంఖ్యభిల్లుల
మనరునకున్ మగిడి నిగిడి మగుడ నటుల యై
కొస కరిలమె గెలిచె, నే
దెస, పాండే పోయె తెలియ దీనాటికినిన్. 194

- క॥ “ఓలా” జాగీర్దారుడు
నౌలాలనుఁ జేసె యుద్ధమం దరులను,ధీ
శాలి యతడు పీఠాదా
ఖ్యాతినితుడు,రోహిలాల నాతడు నడచెన్. 195
- క॥ వైచే యయ్యెను రోహిలాలదియ యఖ్యామర్దమం దెంతసే
పో! చెండాడిరి దొడ్డమొత్తముతలల్ పూర్వాహ్నమధ్యాహ్నస
ధీచీనమ్ము జయమ్ము సాయమున మాతెన్, విజ్ఞవి జైరి పీ,
రా వై తన్యము జీలు లే దిపుడు పీఠాదా చనెన్ ఖై ది యై. 196
- క॥ హైదరబాదున నొకచో
మీద నొకడు కత్తి వినర మిడిగాయం బై
చే దెగె సేనాపతి, కా
మాదిరిచే సంఘటల్లె మరియొక్కండు. 197
- క॥ కాలిచెను ‘జహంగీరుఖాన్’
సాలార్జంగురెసిడెంటు సౌధము విడి రాన్,
దూలె గుఱి, యనుకొనినవా
డాలాగే మిగిలె గ్రోవి కందక సుఖ యై. 198
- గీ॥ ఇట్టి సంఘటనల ‘మౌల్వి ఇబ్రహీము’
‘బాజుఖాను’ ‘నజమతుజంగు’ పాలుగొనిరి
మరియొకండు ‘మిర్దాచందు’ తెరలవెనుక
పురికి వెలి యైరి రెసిడెంటు పూనుకొనగ. 199
- చ॥ పదపడి నొక్క చిత్రకథ ప్రాపితె, హూణులతోడిపోరునం
బ్రిదిలిన్ ‘రావుసాపాబు’ చరించెను భాగ్యపురిన్ స్వతంత్రతా
కదనమునందు రెండవది ఘట్టము నిచ్చటివారి పొందునం
బొదలగఁ జేయఁ ద న్నెవరు పోలికపట్టని వేస మూనుచున్. 200
- క॥ ‘నిర్మల’ జాగీర్దారు స్వ
ధర్మము నుడుపు బలె చాల్చు ధన్యుడు సేవన్
కూర్మి సలుప నతనింటన్
వర్మమ్మునఁ దనువు వోలె వర్తిలె నితడున్. 201

క్రొవృ॥ అటనుండి రావుసాహేబు హైదరాబాద్ చేరెన్
అటనుండి రావుసాహేబు బహర్షిల్ బోధచేసెన్
ఘటితమ్ముగా స్వరాజ్యమ్ము కల్గు మే లెంతయో సం
ఘటితమ్ముగాఁ బ్రజాశక్తి కల్గు సౌఖ్య మ్మదెంతో. 202

గీ॥ రావుసాహేబు దుర్గ కర్చన మొనర్చి
చెప్పె నవరాత్రకథ, యేమి చెప్ప నీకు!
చెప్పఁదలీయుఁ జాలదు, వించుఁ జెవులు ముత్య
ములను దాల్చెనో! కనులు తెంపులను రాల్చె. 203

క॥ “భాసోందీ ఫేణీ హ
ల్వా సోనాపట్టి బూంది లడ్డూ కోవా”
ఆశించినంత, జిడ్డుల్
పోసరిలె న్నెయి పేరి భోజనశాలక. 204

గీ॥ తెంచుకొని మొలతాడు భుజించి నిదుర
గూరి లేచి కట్టుకొనినవారు కలరు
రొండికడ నిల్చుకొన నది రెండు నయ్యె
చింతపుల్ల భోజన మయినంత సఖుడ! 204a

అ॥ అటుల నన్నదాన మమరెను భాగ్యపు
రమ్మునందు నాడు ప్రతిదినమ్ము
రావుసాహేబున్నతావున, వాని సం
భావనయును సఖుడ ! మఱపురాదు. 205

క॥ వరహా శెవరీ మొహరీ
తరహాతరహాగ వటువుఁ దత్పిత పొందన్
కరచాలనమున శ్రుతి కా
స్త్రురుచిన్ దనియించె, కవిత తాపిత లూనెన్. 206

వృధీ॥ అనేకులు ధనై కు లిం దతని కిచ్చిరెంతో ధనం
బనేకులు బలై కు లిం దతని కిచ్చి రాత్మన్, బ్రచా
రనిష్ఠతతి కంతకున్ బ్రతిభుజంబు హస్తంబు శా
ల్వ నేబిదియు రూకలన్ వఱలె వాని దానోన్నతిన్. 207

౧౫॥ బాలారా వను రావుసాపాబున కెవ్వం డానో తో డండమా
నే లోకమ్మున వాని కండ యనుచున్ వేరూకలం బొందు దు
శ్శీలున్ రావును బట్టుకొన్నతడు నాచే నంచు నై జాంప్రభుం
డాలింపన్ జదువక వెలార్చెప్రజకై యాజ్ఞన్ స్మితాంగ్లేయముజా,

౧౬॥ కుచ్చు లేని టోపీల్ నల్లకుచ్చుగలవి
యెట్టుటోపీల్ వలుదపాగ లెల్ల యెడల
గుంపు లేగుంపు లాలయకడ్యపత్ర
చిత్రితేతదుదంతానుశీలనమున 209

౧౭॥ మ్రోగినయల్లె యున్నయది మ్రోగిన తప్పెట వాడవాడ, బై
రాగులు బిచ్చగాండ్రునుఁ బరాయిగఁ బట్నము వచ్చువారు కా
రాగమనమ్ము లేక చనఁరైరి, మరాటియు రావుపేరువా
డో!గడ కొక్క రక్షకభటుం డరుదెంచును వాని జాడకై. 210

౧౮॥ ఇంతవఱకు నీకు నేఁ జెప్పినది యెల్ల
సద్దమందు ముఖము నట్లు నేను
కాంచినదియ, రావుఁ గాంచి మాటాడితి
చొరనీదునీని సౌధమందు 211

౧౯॥ చాలాచాలా చెప్పెను
సాలువ యిది నాకు రావు సాపా బిడినదే
యాలోకించితి రేఖా
జాలముఁ దత్కరతలమున సద్దమణిగితిన్. 212

౨౦॥ పదుగురు చెడ కొకడు భాగ్యవంతుడు కాడు
మేము చెడక రాడు మేటి విజయ
మందువా డ టంచు ననె రావుసాపాబు
మరియు ననియె నిట్లు మాటవరుస. 213

౨౧॥ రాదు రాదు, నెత్రు మాధ్యశులది కొంత
పాఱకే స్వరాజ్యపాలనమ్ము
వచ్చినపుడు దీని వ్యతిరేక మనుకొంట
త్రమయుమన్ గృతఘ్నభావసూచి. 214

-చ॥ అదియును గాక దానమిడిన ట్లడిరే యనుకొమ్ము హూణు లిం
దధిక్పతి, దాని విల్వ తెలియన్గల రెట్లు జనమ్ము రోమనుల్
మొదలగు శూరజాతిజనముల్ బలె, బై తృక మాన్తి పాడుసే
యుఁ దనయు, దొడ్లు వంచి చెమ టోడ్చి గడించిన నట్లు సేయునే

క॥ భారతరామాయణసమ

గౌరవము స్వతంత్రతావికాసచరిత ము

న్నాఁజేండ్ల కేని పొందునొ

కో! రంగయ త్రోవఁ గొడుకు కొంగయ నడువన్. 216

-ఆ॥వె॥ ప్రజల పాటవమ్ము పరిపూర్ణముగ మాకు

సాయ మగుట లేదు సకలదిశల

దానివలన నంచు మౌనమ్ముతోడ గం

భీరదృష్టిఁ జూచె విన్న నతడు. 217

శా॥ రాజిల్లు న్నయిజాముదండు త్రిసహస్రం బౌచు మా చౌరసీ

రాజాక్రింద, రహస్య మాడును స్వతంత్రత్వమ్ము తద్బుద్ధితోఁ

బూజించెన్ దన యింట నుంచుకొని రావున్, వేగు దెప్పించెఁ ద

ద్రాక్షిష్టుండు, తదీయ సైనికు లవో! 'రారోడులుం 'బూర్పియాల్'

శా॥ స్వర్గారోహణపర్వపాత్రములుగా సత్కిర్తి నాజ్ఞించుటే

మార్గం బై, మరియొండు లేక యెటులున్ మా రాజునుం

బూర్పియాల్

దుర్గస్థం బలె రావు నోమి, రదియే తోరంబు, "జేగంబజా"

ర్వర్గంబుల్ ధనికంబు లాతనికిఁ దోడ్పాటీగి మెచ్చన్దగున్. 219

శా॥ మోహన్లా అను కుఱ్ఱవాడు పదియన్ మూడేండ్లవా డయ్యకున్

బాహాటింపక యప్పు తెచ్చి యిడె రూప్యముల్ సహస్రమ్ము రావ్

సాహేబ్ చేతికి, డెబ్బదై దుగ సహస్రమ్ముల్ గొనెన్ దత్కృతీన్

దోసం బించు నిజాము వాని పితచే దుశ్శిక్షకున్ మాటుగా. 220

-ఆ॥వె॥ వేయి యెల్ల నైదువే లయ్యె రావుసా

పాబును పట్టుకొన లభించు నులుప

యనుచుఁ బెక్కు రేగి యతనికి భృత్యు లై

రదె ముఖప్రభావ మండ్రు బుధులు. 221

- క॥ “నూగుర్లు” కావు “కలదా
 శ్లే” శ్లేకొను శ్లేడు వేలివే యని రూకల్
 మ్రోగించి కట్టి సంచిన్
 శేగొని యెదు రరసెఁ బ్రభుత, చేర డెవండున్ 222
- పుష్ప॥ ఎవరెవ రట రావుపట్టువారో
 తవిలెను వారికి దండనల్ తరస్వీ !
 వివశమ్ము తదుద్యమమ్ము పీటన్
 నవనవలాడదు నాటినుండి య త్తై. 221
- క॥ విరమింతు నింక నొక్కని
 గుఱిచి తెలిపి, తొల్లి గుంజుకొనిరి “సతారా”
 ధరణిన్ “గుంఫినివా”, రా
 ధరాధిపతిభగినికొడుకు తగిలెన్ వారిన్. 220
- గీ॥ వాని పేరు రామారావు, వాని యసలు
 పేరు మాధవరావు, తద్బిరుద మొప్పు
 ‘జంగు బహదూరు’, శ్రీమంతు సాహు ఛత్ర
 పతి య టన్న మాతులముద్ర వాని కొదవె 221
- గీ॥ వల్ల మాలిన ధన మిచ్చి వాని నంపెఁ
 దాంతియాతోపె దండయాత్రలకు, వాడు
 చిక్కి చెఱసాల నుండియు మొక్కలించి
 తప్పికొని వచ్చి దండుతో దండడించె 220
- క॥ “బీదరు”జిల్లాలో “న
 ప్టి” దుర్గము నతడు మున్నడిన్ గొని ఖండా
 వాదరసరిపరితోఁ ద
 త్రా దేశమునందు నిలిపె భగవాతెండా 221
- పీ॥ జన మేరు వా రందఱును? జంగుబహదూర్ది
 దృఢ వేచు పటువారిల్ వజ్రేండ్లు
 తళతళ లవి యద్విధములు? సతారేంద్ర
 సేన కత్తికవాతు సేయుచుండె

నే మది యా దుమ్ముః రామరాయని తురి
కిలు కచ్చీల్ హరబ్బిలు వెడలె
నేమి టా చిటుమోత యెప్పుడుః శ్రీమంతు
సాహుచత్రవతికోశమ్ములెక్క

గీ॥ యడుగ ననభిజ్ఞుల కభిజ్ఞు లాడి రిటుల
నట్టిదుర్గోపకంఠమ్మునం దొకపుడు
అటుల వెల్గెఁ దత్ప్రథ వెల్గినన్నినాళ్లు
వాని పలునుళ్ళు రఘురాము పావుకోళ్ళు. 228

క॥ నీయీడువాడె యాతం
డా యెడ మరికొన్ని కోట లటుముకొనగఁ బైఁ
టోయి పగర పాశము మెం
డై యేగెను కొంతమంది యనుగులతోడన్. 229

క॥ పురగిరికాననజనవడ
చరు డా బహువేషధరుడు సమయము ఖర మై
యురులన్ బన్నుచు దవులు ప
గర కొక కోవెలఁ బరుండి కడకున్ జిక్కిన్. 230

క॥ యావజ్జీవమ్మును కా
రావాసమునందు నిలుపు ప్రాపితె రామా
రావునకున్ మున్వరుఖా
న్నా వెలసిన రోహిలాదణాయనికి సఖా! 231

గీ॥ పారతంత్ర్యావగమకృతాభ్యాగమంబు
వారితోఁ బోయెను, మఱచినారు వ్రజలు
నీవు మఱి జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చినావు బాబి!
కాళరాత్రి యయ్యె నటంచు కథకు డరిగె. 232

దయానంద ఖండము

అ॥ వె॥ మొదలు కొక్కెమంత పదపడి సంతెల
యంత యగుచుఁ గారయంత యెదిగి
మబ్బు గ్రమ్మ భరతమహి నభోలక్ష్మికిన్
జలము వచ్చె కంటికొలకులందు.

1

సీ॥ ఎంత రాజేసిన నించుకంతయ మండి
పొయినిప్పు చల్లారిపోవుచుండె
మీగడవలె నుండి రేగడి మోకాలి
లోతున నిడినకాలు దిగుచుండె
నీ వేళ నీ రాజ్య మెవరిది కాదు మా
దన్నట్లు కిచురా శృణుచుచుండె
నెటు పోద మన్నను నేటు లడ్డమువచ్చి
జనుల ప్రయాణమ్ము సాగకుండె

గీ॥ పండు వగుచుండెఁ గొక్కెరతండమునకు
చినుకు లయి తుంపర లయి చిమ్మనపుగ్రోవి
చిమ్మిన ట్లయి మోటతొండమ్ము ధార
క్రమ్మరించిన వడి జడి ముమ్మరింప

2

శ॥ అ జడిఁ బొటుకు పెట్టిన
మ ంటన్ గూరుచుండి మలగెడు దివియన్
మించి పత్ర మైదుగు
రె లొ వ్రాసి ముగియింప నెంచిరి కడకన్.

3

గీ॥ కలము తెచ్చె నిస్మాయిలుఖాను, కాగి
తమ్ము తెచ్చె నిశ్వరభట్టు, తక్కువయ్యె
బుడ్డిలోన మషిరసంబు, కొనివచ్చె
రవ్వయంత 'వెంకోపంతు' వ్రాతకాదు.

4

ఉ॥ అద్దముదువ్వెనల్ కలవు నౌదల దువ్వుకొనంగ నూనెకే
యెద్దడి వచ్చె నన్నటులు నింధనరాశియుఁ బాత్రరాశియున్
గద్దు గృహాన బియ్యము వినా యనినట్టులు నున్న దండి! యీ
ప్రొద్దు, ముగింతుఁ బత్రమును ముక్కలు మూడుగ నంచు పంతనెన్

క॥ రూకలు నెలకు పది తలకు
నాకలి దీర్చి యిడునట్లు నా బాబా ఖాన్
చేకురుచునట్లు సాయము
లేకరి పత్రములు రెండు లిఖించి యిడెన్. 6

గీ॥ సాక్షు లీశ్వరభట్టును “జానుమియ్య”
యంతయు నిది యల్లాదయ యనియె ఖాను
సుదిన మనియె బాబా, పంతు చెదరిపోదు
ఫలము నా వ్రాత పడిన యే స్థలమున ననె 7

ఆ॥వె॥ బావవరుసఁ జేసి పలికె నీశ్వరభట్టు
పంతుగూర్చి వాని మంతుగూర్చి
వెంకొపంతువ్రాత వేనికిన్ దొరుక, దు
దాహరింతు వినుడు స్నేహులార! 8

ఆ॥వె॥ మధువు లొలికెడి యొకవధువుసొగసుపైని
కన్నువేసె నొకడు, గడపదాట
దామె, గడియ దాట దతనికిఁ, గిల్లాకు
వ్రాసి పడతి కంపవలసి వచ్చె. 9

క॥ మతి పట్టిల్ కొట్టిననున్
మతల బతని కందదయ్యె, మా వెంకోపం
తతని గురువు, తద్దేహం
బతుకుకొనుచు వదల దితని యంప్రిద్వయమున్. 10

ఆ॥వె॥ వైకి వచ్చి గురునిఁ బడనెట్టు రాజకి
యంపు శిష్యరికము నత డెఱుగడు
నందిగా నెసంగు ననవరతము లింగ
మూర్తి యైన గురుని మోము గనుచు. 10a

- అ|| అటూలో వదులు గాగ నితడు వ్రాయించెను
నేను నీదు భర్త నీవు నాదు
భార్య వేగవలయుఁ బండరితీర్థము
నరసిరాగ నంచు, నరిగె జాబు. 11
- క|| ఆ ముగ్ధ మానభరమున
మోమున్ జిట్లించి చూడు మో! మగడా!నా
నా మగడు రచ్చలోఁ ద
ద్దామమునుం బ్రోగుసేసి కాగిత ముంచెన్. 12
- గీ|| హే!గురూ!యంటుకొన్నది యిప్పుడు జిగురు
విటిగిపడినది యూరు నా వెన్నుపై న
టన్న శిష్యున కీత డా వెన్ను చఱచి
ఛాత్రవృషభ!కామాల్ నాల్గు చదువు మనియె. 13
- అ|| అటూల చేసి చదివె నాత డా వ్రాతను
నేను,నీదు భర్త,నీవు,నాదు
భార్య,వేగ వలయుఁ బండరితీర్థము
నరసి రాగ ననుచు, మెఱసిపోయె 14
- చ|| అని వివరించి భట్టు ముగు రందలివారు సెజా సనంగ వా
కొనె నపు డేగి శిష్యు డటు కూటముచేఁ జదివించె వాక్యమున్
జన మిది కల్పుగోల్తనముఁ జాటెడిఁ గాని దురర్థ మేది లే
దని యలదాని పెన్నిటినె యాడిరి లేఖను చించివేయుచున్ 15
- క|| పోషకములు పక్షద్యయ
భామ లగు వక్రిశక్తు,సభంగాభంగ
శ్లేషములు, 'రుకూన్'దెలివికి
గాషము, శ్రీ వెంకొపంతుక ర్తృకలేఖల్ 16
- చ|| అన నికఁ జాలు నూరుకొను మంచు నలంతి హసించెఁ బంతు,చ
క్కని కథ వించినావయ!వకాలతు సేయడ వెంకొపంతు, శ్రీ
యన యటు సేయుచున్నయెడ నారటముల్ మన కుండునే!ధన
ఘ్నన కిపు డంచు మౌనమును పొంది కడంగిరి చర్మ కందఱు.

శీ॥ చింతగింజ వేసినఁ దేలు చిక్కనైన
చాయు, గమగమలాడు మేల్ జరదతోడి
తమ్ములమును నేవించి కర్తవ్యనిర్ణ
యమ్ము సేసి రాలోచించి యంద అపుడు. 18

శ॥ 'జాతావలూ మై గుడ్నూర్
లాతావలూ పౌజు రోహిలా డక్కనియోం
కా, తయ్యార్ రహనా' యని
చేతిన్ గదలించి ఖాన్ వచించెను బాబాన్, 19

శీ॥ నేను పూనాకుఁ బోవుచున్నా, నమాస
నాడు సూర్యాస్తమయవేళ కందుకొందు
నిచటి కని ఖానుతోడ కథించి భట్టు
ను గని బాబా చెయిన్ జేబునుండి తీసి. 20

శా॥ ఈ బంగారపు హార ముంచుకొనవే! యీ రవ్వలుంగ్రాలునుం
బాబూ! ఈశ్వరభట్టు! వచ్చుదనుకన్ మా మధ్యవర్తి! యనెన్
బాబా! నీకయి ఖానుకై వెదకుచున్నా రిండుఁ బోలీసుసా
పాబుల్ జాగ్రత యెట్లువచ్చెదవో సుష్మీ! యంచు భట్టారచె

శా॥ వెంకోపం తనెఁ గాల్చిలమ్ము రవుతుల్ వేసాముసంకెన్ ధను
ప్రంకారమ్ముకు బోలు వాడి గల రై శస్త్రమ్ములన్ మోసి యీ
వంకన్ వత్తురు నిన్ను గొల్చుటకు బాబా! రెండుమూఢ్ఠాళ్ళలో
టంకమ్ముల్ బలె చారువున్ బగతు నుడ్డాడింతు రీ వున్నచో.

చ॥ ఖనిజము భూమియందు బలెఁ గాలమునందున దాగి దైవ మే
యొనరున నున్నదో తెలియకున్నది, కర్ణము నీవు పోక తీ
రని యటు లుండె గాని బవర మ్మిపు డున్నది, మూడుమూడు నా
అనినటు గెల్పు నున్నది సుమా! మన పట్టు తరఃఫలద్రుమా

ద్వీ॥ అన విని నిట్టూర్చి మునుపటి కొన్ని
మనసున ఘటనలు మల్లాడుచుండ 231

మఃశ్రీమహాత్మాదేను ఛాద్యై కోరితిని ము“న్నిందూరుహోల్లారు”నూ
 దృఢమై న్య మ్మిడి నన్ను బంపగదవే! పాలార్తు నాంగ్లేయలం
 పటతన్ భారతభూమినుండి యని, యెప్పన్ లేదుపో ద్రవ్యమున్
 ఘటియింపండ యతండు తాదృశుడు నన్ గై కొ న్నని ట్లుందునే!

అ॥ వె॥ యాచకుండ నై తి నానాటిసుత, బిజా

పూరు నాదు మామగారి యూరు

చిక్కవచ్చు నందు శ్రీ భారతజ్యోతి

తైల మిష్టకోటిశీలనమున.

25

క॥ నావుడు భట్టు పలికె నీ

తో వత్తురు బ్రాహ్మణులు పదుగు రని, బాబా

నా వెంట నున్న నే మో

నో! వారికి ననియు తోడు నొందియ వెడలెన్.

26

క॥ బాబా! బాబా! బాబా!

బాబా! యని యొక్కమారు ధ్వనియించెను ఛా

డ్యై బయలువెడల సంగము

లో బాడబగ్గవాము లెల్ల లుప్తకళము లై.

27

గీ॥ అంధకారమయమ్ము పూర్వార్థ మగుచు

ను త్రురార్థ ముజ్జ్వల మౌచు నొప్పు రాత్రి

భారతచరిత్రమును కంటివద్ద పెట్టె

బయన మై పోవుచున్న బాబాకు నాడు.

28

శా॥ తంతిం బొంబయిరాజ్యపాలకుడు ప్రాద్రాబాద నాంగ్లేయరా

ట్టంత్రమ్ము న్నడుపించు పెద్ద కనిపెన్ ఛాడ్యైను బంధింప, పెన్

మంతున్ విచిత్ర నతండు, మంతిరియు ఫర్మాయించె దద్బంధనో

దంతంబున్ వివరించి రక్షకభటాధ్యక్షున్ దరతూపమున్.

29

క॥ ప్రకటించిన బహుమతిలో

నొక వేయిన్ మున్నె పంపె హూణుడు తద్ర

క్షకశాఖాపతికి స్వర

క్షకశాఖా ఘనవదవి నెసగు 'దేన్యలు'తో.

30

- క: తతి గొని చీమలు కొలుచున్
వితముగ భాగ్యపురమునకు వేగులు వారల్
వెతకివెతకి కొనితెచ్చిరి
ప్రతిసంవసధమున కొకడు పరికల్పితు లై. 81
- గీ: ఆ భటార్ద్రుడు “దబ్బులుహక్కు” పంచ
శతభటులతోడ దేనియల్ సహితు డగుచుఁ
గోరమీసము మెల్చి గుడ్డూరు పోయి
భానునున్ మరికొందఱు ఖైదుసేసె. 82
- మ: కడిమిన్ సంగములోనఁ గొందఱును గాండ్లాపూరులోఁ గొందఱున్
భడవాల్ మీ రని తిట్టి భట్టుముఖవిప్రశ్రేణి బేడీలతో
మిడుకన్ జేయుచు ‘హక్కు’ బోరన చనెన్ బీజాపురీదృష్టి యై
నడుమన్ “గన్నురి”లోని బ్రాహ్మణులకున్ గారాగృహప్రాప్తిగా.
- క: దేవనగిరిలో ఫాడ్కె
దేవాలయసీమ చంద్రదీధితిలో ని
ద్రావళు లై యుండెను భూ
దేవదళక మల్లె యుండె దీర్ఘశ్రమ మై. 83
- గీ: గుండెపై బర్వు ప డ్డటు లుండి నిదుర
కనుల ఫాడ్కె ‘యెపే’ యని గట్టిగ నొక
వినరు వినరి చూచె నుస్సురుసు రటంచు
నంత దూరానఁ బడిన దేన్య లను వాని. 84
- క: పంచా! నిద్దురలో నను
బంచా సేయుటలు నీచు వని, రండిర మీ
రందఱు నా కైదువు నా
కున్ దక్క నటంచు ఫాడ్కె గోండ్రించె వడిన్. 85
- గీ: అట్టి ఫాడ్కె నిరాయుధు లైన నతని
దరియఁ జాలద దేన్యలుపరిజనమ్ము
తనకుఁ దాఁ దద్యకుం డయ్యెఁ దప్ప కునికి
నతడు ‘గుల్బర్గా’ కైలులో నదుమబడియె. 86

ఉ॥ ఆ పదిమంది బ్రాహ్మణులు సంతకు మున్నుగఁ బట్టుబడ్డ యా
బావలఁ గొంతమందియును ఫాడ్కెయు భానును భాను నాయకుం
డౌ పరికొంత కూరుకొని రందలు పెన్జడి నానినాని యీ
జ్ఞాపయిఁ గూలెనో! నరకభండ మనన్ దగినట్టి జైలునన్. 88

ఆ॥ వె॥ తీసినట్లె వెలికిఁ దీసి మరల నందె
వేసెఁ బోగ నున్న శేషజనము
నేడునేండ్లు భాను నితరులఁ దగ్గించి
యబ్బయగము గడవ నచటి కోర్టు. 89

క॥ పూనానగరన్యాయ
స్థానమునకు హూణరాజ్యసంహారకవా
ర్తానిచితవ్రములతో
నానీతుం డయ్యె ఫాడ్కె యభియోగమునన్. 40

ఉ॥ దేశముకోస మై మన నెదిరెచ్చెను ఫాడ్కె యటంచు వాని గా
రాశయవాసుఁ జేయగ మహాశయలారాజనమ్ము రెచ్చిపో
దో! శతసంఖ్యసిద్ధపడదో! యత డట్లపు, డెట్లు సేత? ధీ
కౌశల మొప్పుఁ జెప్పు డనగా హితు లాడిరి రాష్ట్రపాలుతో. 41

గీ॥ బందిపోటుదొంగనుగ ఫాడ్కెన్ దెలియబ
టచెద మన నొక డురిదీయరాద యండ
మానునిండఁ దొల్లటి! పోరి మగలు గలరు
రాన వాని నేడేనుకుఁ బంత మనెఁ నొకడు 42

చ॥ ఒకడనె నింతయున్ సరియ, యొప్పు డెవండును బందిపోటుదొం
గకుఁ గల లక్షణమ్ములను కల్పన చేసిన నేమి! వానిపై
నిక మన మిట్టివాడుగ మ రెవ్వడు కానటు చూచుకోవలెన్
సకులుగఁ జేసికొంచు జననాయకులన్ దగు సుస్థ కాది యై. 43

గీ॥ చిటికె వైచి భళి! యని యిటుల నుండ
వలయుఁ దెలి వన, చెయి గుండెపైని వైచి
కొని మనము నిదురింపవచ్చు నిట నిటులు
చేసి యని తక్కువారు భూషించి రతని 44

చ॥ దొనిగొని యాత్రిటిష్టరచతుష్టయ ముబ్బున నీ మరాటికా
పనిఁ జెఱఁ దూర్చి, భారతసభన్ జనముఖ్యులతోడ దేశపా
ర్యణ మని కూర్చి, సంస్కరణవాంఛముఁ జేయ నహంస శీలుగా
నెనసిన దాని నీడ మన యేల్పడి క్రిడ గదా! సదా యనెన్. 45

క॥ మెజస్ట్రేట్ కోర్టునఁ దొలి
గా జరిగి నెషన్సు నొందగా ఫాడ్కేశే
పా జడ్జి బాపురే 'యను
కో జన మది ముగియునంతకున్ జనుచెంచెన్. 46

గీ॥ అచట "జోషిని" నియమించిన రాన
డేమహాశయు డిందు ఫాడ్కేశమ
నమునకై "మహాదేవచిమ్నాజిత "
ను నియమించెను న్యాయవాదిని నాడు. 47

చ॥ ఇరువురు వచ్చి, రం దొకరు డిప్పుడు రేనడైవైని కన్నువే
సిరి పరిపాలబృంద మని చెప్ప ద్వితీయు డి రిప్పు డేమి వ
త్సరప్రథమమ్మునుండి, తన దౌ కొలు వార్చు రికార్డు పోషనై
మరొకడు రానడే ప్రభుతమందరగాల్సిననాటినుండియున్. 48

చ॥ శుత మిది నీకు, నేడు పొగచూరిన యిర్వదియేండ్ల భారత
తి కొక వెల్లి వేసి మతిచే వెలికించెను తాంతియాను స్వ
తు నిత, డిట్టి ఫాడ్కేశ కవకాశభరమ్ము సహాయు డౌటచేఁ
బితిరసనాలసదృశమువాడుగ తా నయినాడు రానడే 49

గీ॥ చదువుకొన్న పత్తనవాసిజనము తక్క
జానపదజన మెఱుగదు రానడేను
నే డెఱింగె ననన్ జతగా డయిన "క
వర్తి" బాలగంగాధరా! వల్లె! యనియె. 50

గీ॥ ప్రేక్షకస్థానమునఁ దొలిబెంచిమీదఁ
గూరుచున్నవారలలోన మీరు నుండి
రదియ కేసువిచారణ నంత్యదినము
సాక్ష్యము వకీళ్ళ వాదమ్ము జరిగె మనము. 51

మం॥ద్వి ఎంత లోతుగఁ బరీక్షించిన నేమి!

భానుబాబాల యా కంట్రాక్టునందు
జడ్డికి దొరకద నందు శిక్షింప
నంతంతమాత్రము లన్ని సాక్ష్యములు
నిజము చెప్పఁ దలచి నిలుపు నడ్డమ్ము
నంగుళ మైదిగిన యా వాసుదేవ
బలవంత ఫాడ్కె యిటులు కోర్టు బెట్టి
గుంపులు నలరి యాలింప భాషించె.

మ॥ ఘనరాజ్యచ్ఛలబంధనాలయచలత్కంఠిరవీభూతమ

జ్ఞనులారా! భరతోర్వరాధనమునన్ సాబాలు కాజేసి యిం
దు నుసింగొల్పెను జాగిలాల మనపై దుర్భిక్షరూపమ్ములన్
మనసుంబట్టగలేక యిట్టి ప్రభుతన్ మ్రుందింప నుంకించితిన్.

ఉ॥ తిండి సయింపకుండె, నరుదేరద నిద్దుర, నాకు నేత్రముల్
రెండును జోతు లయ్యె, నిదురించినయల్లె జనమ్ము తోచెదో!
యెండను, దాని మేల్కొలిపి యేడైర భారతమాతృశృంఖలా
ఖండనసేతకై నడుముగట్టితి, కట్టితి తోర మియ్యదే! 54

ఆ॥ వె॥ఆదిబలము స్వార్థ మై పోవ నదనునఁ
గ్రొత్తబలము ధనము కొదువ గాగఁ
జిక్కి దేశమునకుఁ జీడ బాపగ లేవి
యితని నందలున్ కుమింతుగాత!

శా॥ ఈ నా ముప్పదినాలుగేండ్ల కథ వ్రాయిం బాయ, కో భ్రాతలా
రా! నిర్జించిన భారతప్రజ "స్వయం రాజా స్వయ మ్మంత్రీ"
యే నాడెమ్మునదానె యెలుకొని త న్నింపొందుటల్ లగ్న
ద్దానిన్ వీడక వ్రాసినాడ నదిగో తద్ గ్రంథమున్ జూడుడి!

చ॥ ఎవరికివార మిందఱము నీ పరతంత్రత తిత్తిదీయ శ
క్తి పొనగ దంచు మూరుకొనఁగ్రేళ్లులుకుం బ్రళయమ్ముదాక ని
ద్ది, వివిధరూపధారిణిగదే! ప్రజశక్తి, యెదుర్చి చచ్చి కై
స్తవులు గడించినారలు స్వతంత్రత, నయ్యది శక్తి కాదోకో! 55

11 దొంగతనమునిందను మోపి క్రుంగడియ
కాంగ్లరాజ్యముఁ గూలద్రోయ గడగె నని
ముతమున న్నన్ను శిక్షింప నెంచె,మెచ్చి
కొందు కోర్టును, కిడులో కొంత మేలు. 50

12 పలుబడిని యథాశక్తి నిందలు మొక
టగుచు గాని,యొక్కొక్కర మగుచు గాని
యెదిరి వెనుదిక పోరి వ్రాలుద,మొకండు
విత్తనము చాలు స్వాతంత్ర్యవృక్షమునకు. 60

13 ఎంతో చింతిల్లితి నా
కంతటి భాగ్యంబు పట్టనందుల, కాంగ్లం
డింత సురియ నా కిడి న
న్నంతం బొందింప ననుతు ననియెన్ ఫాడ్కె. 61

14 చాలున్ జా లిక కట్టిపెట్టు మనుచున్ జడ్జి సనా బందెభా
నాలో మ్రగ్గగ దండనంబిది చనెన్,జైకొట్టె ఫాడ్కెమ పూ
నా, లూనప్రసవమ్ము తీగవలెఁ దన్నాథాంఘ్రులన్ జుట్టుకో
గా లేమన్ గని విచ్చుకత్తులు ముడుంగంజాటె క్లిన్నమ్ము లై.

15 వల దనినావు నన్నునినుఁ జాయక నేనె సరించియున్నచోఁ
దులువ యెవండు స్వామి! నిను దొట్టి జయింపగలాడు, వాని కం
డలు తెగవేయ కుందునో! కుకారమున, నిడురింప నివు రై
ఫిలు గొని మేలుకోనో! విధి యేఁచె న టంచుఁ మెలంతి జెగ్గిలెన్.

16 కన్నుల నశ్రుధార లొలుకన్,గడచూపులు కెగిలింప నా
యన్నులమిన్న భర్తృగళమందు గులాబినరమ్ము వైచి కా
ర నివసించు స్వర్గమున త్రాతిగ నాకును తావు సేయవే
నిన్ను భజింతు నాథ! యిట నే మనజాల న టంచుఁ గూయిడెన్.

17 చెలియ!భౌతిక కాయముల్ తలవదగునె!
యస్మదాశ్రయ ధన్యము లంచు నతడు
వెనుదిరిగి చూచుచుం బోయె,వెలిది యల్లె
నిలచె మ్రాన్పడి చూపులకొలదిఁ గనుచు.

శా|| 'తానా'జైలున వాసుదేవబలవత్పాడే వసింపంగ రా
 మూలనై నిజము బంతిగా నిలచి సాహో! కూరచూడామణి!
 మా నెత్తున్ జలిముద్ద సేపెడి యసామాన్యమ్ము త్యాగమ్ము నీ
 దా నర్థం బని పుష్పగుచ్ఛదము కొండాడెన్ మనస్ఫూర్తిగా.

ఉ|| పదెనుజైలునందు నివసించుచు ఫాడె పరారి యయ్యునున్
 దోడనె బద్ధుడై జ్వరముతో దివి కేగెను మూడు వేండ్లతో
 చేడియ తన్ని కేతమునఁ జేడ్వడి పిచ్చిది వోలె నయ్యెనీ
 రాడిరి సోదరుండు చనిన ట్లయి పెక్కురు వాని పంచతన్. 67

గ|| బదువందలు వత్రిక లట్టివార్త
 వగటె సర్వాగ్రముగ నాద్యపత్రమందు
 ఫాడె యింకఁ దప్పించుక వచ్చి యెటులు
 దిరుగగల డని తెలిగుండె గుఱకవెట్టె. 68

క|| అవుడె దయానందుండున్
 వ్యవగతతను వయ్యె, నట్టి వార్త విని జనం
 బు పొగిలి శ్రద్ధాంజలి త
 ద్విపశ్చిదగ్రణి కొసంగె వీటనువీటన్. 69

స|| తా వివాహమ్ము బలహోని యని చాటి
 |బ- చర్యమువకుఁ బదును పెట్టి
 స్త్రీవి మిగిలిన శ్రీవిద్య లేదని
 హోషి హోషాను కొంచపఱచి
 సర్వభౌతికరహస్యములు ముక్తియు వేద
 మూలమ్ము లని ఢక్క మొరయ వేసి
 దివి భానుమండలమ్ము వలె భారతమండ
 లము భువి నొప్ప నల్గడ శ్రమించి

గ|| పోదుపోదు సంఘిభావముననె తక్క
 నన్వతంత్రత యని జాతి నంతటి నొక
 బంతిగా నిల్చి జీవితపథ మొసంగి
 కన్నుమూసె దయానందఘనతపస్వి.

A: సంఘసంస్కరణాసన్ధముగ మతము
రాజిల రామమోహనరాయి సేయ
సంఘసంస్కరణము మతపదమలాస
సన్ధముగఁ జేసె శ్రీదయానందసూరి. 71

A: మానవత్వమ్ము మతము సమానగౌర
వములుగాఁ బెంచినాడు శ్రీస్వామి, వర్ణ
భేదములు కల్పితము లంచుఁ బెద్ద యెవరో
చిన్న యెవరో తత్పరకృతియ చెప్పు ననుచు. 72

శా: న్యాయంజే యత డైన యీశ్వరుడు జన్మం విచ్చె శిక్షాకృతిన్
త్రాయశ్చిత్తము లేదు దుష్కృతికి దత్తాపమ్ము బోగొట్టుకో
నై యంచుం బరముం గృతజ్ఞతలఁ దన్పఁ హోమసంధ్యాదులన్
జేయంగావలె నంచు బోధనము సేసెన్ స్వామి గంగార్భటిన్. 73

క: “క్లావట్ స్కి” “యాల్కాటు”ల
రావించెను స్వామి యిటకు, రంజిల్లెను త
దృఢవితదివ్యజ్ఞానము
చే వారల యా మతమ్ము చేరువ కాగఁ. 74

A: పుటుకతో నరు లంద టొక్కటె యటంట
గొంద టవర‘రూసో’యనఁ గొంద టనిరి
‘లూథ’రని, వాని హింస విలు వై మైన
యొక రకపు ‘విస్వా’ ర్కనిరి కతిపయులు 75

స: సాయణాదులను పాశ్చాత్యులన్ ఖండించి
విలిఖించె భాష్యమ్ము వేదపరిధి
బొట్టులేడాతోడఁ బుట్టెఁ గల్లోలిమ్ము
లంచుఁ జందనమునే యామతించె
బొంబాయిపత్తనమ్మున నిల్పె నార్యస
మాజమ్ముపేర నాత్మమతసంస్థ
ఉత్తరదేశము మొత్తము చరియించె
శతసహస్రమ్ముగా ఛాత్రసంఖ్య

- గీ॥ కాళిలో మూడుస్థూ దిగ్గంతినమమ
నీమ లెదురాడఁ జాలని నేటు గొని యు
వన్యసింఁచె యవ్వనమున సన్యసింఁచెఁ
జీరయశుడు విరజానందశిష్యు డతడు. 76
- చ॥ మనవనిపట్ట నై మతముమాటున నీతడు ప్రోగుసేసెడిన్
జనము న టంచు నేలుబడి సంశయ మందిననేమి, యైకమ
త్యనవనవప్రభాసమిళితమ్ము స్వధర్మము బోధసేసె న
య్యనముడు సర్వతఃకృతమహాసభలందు ఘనాఘనధ్వనిన్. 77
- అ॥ వె॥ శీలితనిగమమతి శ్రీదయానందస
రస్వతి సభలందు అంతె వేసె
జబ్బి చఱచి యార్జనమృతమతమందుఁ
బొరలు చూపు వారు తెరలు డంచు. 78
- శ॥ వేదము లిపారుషేయము
లై దనరున్, ద్వేష మెఱుగనట్టివి శుభసం
సాధకములు మానవతా
సాధకము ల టంచు స్వామిశంఖము మ్రోసెన్. 79
- శ॥ గుణవంత మౌ ప్రతిక్రియ
గణనీయము తాత్మికన్న, కాదగినది యౌ
ననుకొనుటకన్న జితన క
రణీయ మగు రెట్లు, నిట్లు ప్రబలె తడక్తుల్. 80
- గీ॥ ఆదిశంకరు తరువాత సంతవాడు
“పార్కులనుఁ” బోలు బలవంతు, డెడమచేతఁ
బరుగిడెడి గుఱ్ఱముల బండిఁ బట్టి యాపి
నాడు, వరఖడ్గము విఱచి నాడు స్వామి. 81
- శ॥ స్వామిది ద్వైతము, శంకర
సామిది యద్వైత మయ్యు జనుల సమైక్య
శ్రీమంతులఁ జేయుటలో
నీ మహితులు నిర్ద ణ్ణకృతే యనవచ్చున్. 82

శ॥ అవమతి యలపు నపాయము
తవిననున్ దవులనట్లు తరళించు కృతి
ప్రవణు డత డొకడు తనపై
ని వినరిన మహాహి నొడిసి నేలకుఁ గొట్టెన్. 83

శ॥ ఎదురుము తలవంపింపుము
చదుపుము దుర్మార్గు డగునొ జ్ఞాపతిసే, ని
య్యది సామవేది ఘోరరు
దు దయానందు డనినది నుడుగుతొడుగునుమి! 84

శ॥ ధర నెడసె దయానందుడు
తిరుగుచుఁదిరుగుచునె యటువదియు నిండక,యి
త్తటి రాజకీయరంగము
నురడింపగ వచ్చునో! తదుపముడు లెస్సల్ 85

శ॥ అని యధ్యక్షుడు తుదినుడిఁ
బునహాసభలో నొడివినపు డచటకున్ వ
చ్చెను "గంగాధరతిలకుని"
తనయుడు "బలవంతరావు", తత్పథ ముగిసెన్. 86

చ॥ వినిచి తిలక్ సదస్యులకుఁ ద్రుడతోఁ "గొలహాపురంపు" కే
సునఁ దగ సంప్రదించుటనెసూతడ వయ్యె నటంచు నింటికిన్
జని మఱునాడు వచ్చిన స్వసఖ్యునితోడ నగార్కరాఖ్యతో
డ నిటులు పల్కె వాని కిరుగ్లాసుల చిక్కని టి యొసంగుచున్.

శా॥ భాయీ! భారతదేశ మెంతటి క్రియాభాండారము నే్నెడు కో
ల్పోయె వందలయేండ్ల కొక్కడుదయంబొందున్ దయానందవ
ద్వీయుక్తుండు పడంగపూర్ణ నిగమాధీవాసచిత్తుండు చెం
డై యాస్కాదుల పాశితో చిరయకుం డై దేశసేవ్యాశితో. 88

శ॥ ప్రేమింతు దయానందు మ
హామేధావీంద్రు త్రయికి నప్రతిహత మౌ
పామాణ్యము సర్వత్ర స
భామండనముగను నేడు వఱులించుటచే 89

గీ॥ సర్వసమ్మత మైనదా శంకరుని మ
తమ్ము? కాకున్న నతని నందఱును మెత్తు
రేల? శాంతిసంస్థాపనకాలి గనుక
నీ దయానందు జాతీయవాది గనుక. 90

క॥ అని తిలకూ! శంకరు మత
మునకున్ స్వామిమతమునకుఁ బోలిక కలదా?
యను "నాగార్కరు"తో నత
డనియె మరియుఁ గలదు విగ్రహార్చనలేమిన్. 91

గీ॥ సన్యసించినగాని మోక్షమ్ము లేద
యందుఁ, బ్రజ లెల్ల సన్యాసు లాదు రెట్లు?
కలిసి రెండటొ వణ్ణతస్థు లొక టగుచు
నైనఁ దమ పూర్వవాసన లణతు రెట్లు? 92

కా॥ దానక విగ్రహపూజ తన్మతమునన్ దైవారెఁ దర్వాతని
ర్యాణంబున్ దరియంగఁ జేయట, కిటన్ వర్ణిత్యగార్హస్థ్యముల్
వానప్రస్థము నడ్డురావ యమృతప్రాప్తిన్, బ్రతీకార్చనా
ధ్యానప్రగ్రహ మేల యుండవలెనటై మ్రొగ్గినారల్ ప్రజల్ 93

ఆ॥ వె॥ వేదముల్ ఖగోళవిజ్ఞాన మటుల వీ
రార్చనమ్ము విగ్రహార్చనమ్ము
కలిసిమెలసి భరతకాశ్యపీసంతాన
హృదయమందు నురకలెత్తుచుండు 94

చ॥ అటు లయి స్వామి యన్మోనినయంతగ వానిమతమ్ము సర్వతో
దటుకున నచ్చి లోగొనడ, తన్మతమే యన నేలయే మతం
విట నిది యెల్లవారి దని పేర్కొన నైనది? కాని దేశకం
పటుమత మా మహర్షిదియ వైదికమున్ హతవర్ణభేద మై 95

గీ॥ నిగమమంత్రమ్ములను ప్రమాణీకరించి
బోధ మొనరించి పృథ్వీదర్శన బోధ వివిధ
బుద్ధు లగు ప్రజ నొక త్రోవఁ బోవఁజేసి
నవి దయానందు మతము శంకరుని మతము. 96

ఉ॥ స్వామియై యింక నొక్క పది వత్సరముల్ మనియున్నచోఁబ్రజా
స్వామికరాజవాదనవిశారదులన్ దుమికింపకున్నె! నా
గ్రామము వీడి యీ పురిని కాలిడినట్టి పడేడునేండ్లలో
నే మొనమొన్న వింటి నొకనిన్ యతిశిష్యమహోద్యమైష్యునిన్.

గీ॥ తన సమస్తము దేశాభ్యుదయముకొఱకు
ధారవోసె సర్దారు లావోరునన్ "ద
యాకుసింగు", తద్బాంధవు డలరి చెప్పె
స్వామికృతములు వ్యాయామశాల లెన్నె. 98

ఉ॥ శాలికుశాలకున్ ద్రవిణశాలురు పెక్కురు, తొంటి చివ్వ నాం
గ్లాశికి గెల్పు గూర్చిన స్వకర్మకు లజ్జితు లౌచు వారు పాం
చాలము భారతాగ్రబలచాలక మౌటకు నిర్ణయించి వ్యా
సాలు రచించి పంపిరి వెనన్ మన పత్రిక వెల్వరింప నై. 99

ఉ॥ బానిస కాదు ధర్మకృతిపట్టున భారత మంచు స్వామి యె
న్నేనియు సంఘసంస్కరణ లే మన కొప్పుచు వేదచోదితం
బై నలువేల యేండ్ల మొద లాస్థనెసంగిన వర్తనమ్మునే
పూనవలెన్ జనం బనెను, బొత్తుగ నొప్పుడ దీని మాటుపున్. 100

ఉ॥ దీనికి మెచ్చితఁ బ్రజకుఁ దెల్పుద మిప్పటికన్న సూటిగా
దాని గతాధికారమును తత్కలనాకరణీయకార్యమున్
హూణవిభుత్వమున్ దెగినయొప్పునఁగోయమొకో! స్పెయిన్ కృపా
దీనితోక్తి పత్రికల నిండగఁ జేత నెసంగు రెండిటన్ 101

ఉ॥ వంకర లేని జీవితమువాడు, నిబంధనమాల జాతికిన్
సంకెల లూడగొట్టు నొక సమ్మెటగాఁ గల 'విష్ణుకృష్ణచి
ష్టంకరు'పోవుచున్ మనకు వ్రాసెను ముద్రణశాల పత్రికా
సంకలితమ్ముగాఁ బ్రజల సఖ్యత కంకితు లన్న నమ్మికన్. 102

కా॥ ఆగార్కర్ వచియించె నో! జనగణాధ్యక్షా! శివాక్షిసదృ
క్షా! గంధర్వులు బాడు 'చిత్పవన' వంశభ్యాత్రి గాపాడు నీ
ప్రాగల్భ్యమ్ము పరంగియేల్పడినడిఁ రాపాడదో! మంత్రులున్
గాఁ "గేల్కారుక పద్మిణోపియగళికారండిక" ద్లుండగా. 103

మ॥ అదిమెన్ బీకటికొట్టులో నివుడు కొల్లాపూరురాజున్ తివా
ను దివానా యని తెల్లవాని సలహానుం బొంది, యవ్వారి బె
ట్టద మౌ నై చ్యము 'కేసరి'న్ బగటి మడ్డిన్ బాలనాపాత్ర ని
ట్టిదిగా లోకముముందుఁ బెట్టుదము సృష్టికృద్వచోధాటిమై. 104

మ॥ అని నీ వన్నపు డేను వ్రాసితిని కాదా! బాలగంగాధరా!
యనుమానింపక నీ "మరాటి" లిఖనం బిల్లే, తదాలోకు లీ
'పునహా'వీటను నాటనాట మనలం భూషింప, రాజాధికా
రిని మన్నింపగ వేడు పత్రికలవారిన్ గేరి దూషింపగా. 105

॥ ఆ దివాను న్యాయస్థానమందున మన
పైనిఁ బెట్టిన కేసులో ఫలిత మెట్టి
దేనిఁ వల్లవాటుగఁ చాల్తు నీవు వోలె
కలరు మనకు "మెహతాతిలాంగులు" వక్తిక్కు. 106

॥ అనఁ దిలకు వల్కె, వాదింతురలె! "ఫిరోజీ
షాతిలాంగులు" మనవైపు, చక్కని విధి
శిక్షవడినను మేలె, ప్రత్యక్ష మైతి
మివుడు పత్రికాముఖమున నిండియాకు 107

మ॥ విషువద్రుద్గుగతిఁ వసంతబుతు వావేకించుటల్ రేబవల్
విషమత్వం బటుటల్ తగఁ మృగశిరాఖిఖ్యమ్ము వ్యాసమ్ము, జ్యో
తిషసిద్ధాంతము ప్రాంసు కంపి వినుతిన్ దీప్రమ్ము లోకైకపా
రిషదిన్ గైకొని యుబ్బునంతకుఁ బదికరె ట్లుబ్బితక దీనిచే. 108

॥ ఎంతటివాడు కాని ప్రజ లెల్ల రెఱుంగక వారికోస మై
వంతలపాలు గా నతడు వాడిపదున్ విరి వోలె, జుక్కవ
డ్డంతటిచెప్పికోలు గనునా! ఘనశక్తియు దొడ్డకీర్తి ॥
స్మాంతరపుణ్యలభ్యములె యైనను రెంటికి రెండు పుణ్యముల్.

॥ ఉద్యమ మేది యేని ప్రజ యొప్పిన కల్పకవల్లి, కానిచో
వైద్యుతవల్లి, యిందు పరపాలన డుల్పగ నాగరమ్ము లే
విద్యలు లేవు, వాయి చెయి వీలున వాలున నెల్ల రార్ప నౌ
విద్యయ తక్క, నాయకత వేచియ యున్నది యేమ నందువో!

అ॥ వె॥ ఎన్ని కోట లై న నిట్టై కట్టగవచ్చు.

నాయుధముల యుద్ధ మాడవచ్చు

జనులు మెచ్చ మెలగు టనునది కష్టత

మంబు నాయకత్వమాతృభూమి.

111

క॥ సౌరోక్షికృతసంస్థన్

జేరి పని యొనర్చుటయును, శ్రీరానదెతో

గూరిన విద్యాబంధము

పోరాములు శావు విడువ బుద్ధి పొడమెడున్.

112

మ॥ దినమున్ శ్లోకశతమ్ము వల్లె కిడి మోదించెన్ మహాశాస్త్రి నా

జనకుం డాయన యిచ్చిపోయినది యీ సాహిత్యషడ్దర్శనీ

పనితగ్రంథకదంబ మంతయుఁ, బునఃపారమ్ముకై యిం దొకం

టిని విప్పంగనె రాజకీయములు శంటిన్ గొట్టిమూయించెడిన్. 113

ఉ॥ అంబుదగర్జనంబు తొలి నై మలిఁ బంటలు పండు, శాంతి యు

ద్దంబున వచ్చి యెచ్చిరిలు, దంటల జంట పరస్పరంబు శా

ర్యంబు నెఱింగి చేసినదె యాదల వంచు ప్రసక్తి లేని స్నే

హంబు, స్వరాజ్య మందుకొన నైనది యీ తెలు గంచు నెంచెదన్.

చ॥ మన గతి యిట్లు పట్టినది మత్సఖుడా ! మన పెద్ద లెన్నదే

ననుకొని యుందురో! యడిద మందక యూపిరితిత్తితోడి నా

ల్కను కదలించి జాతి యభిఘాతి నెదుర్చు నటంచు, గెల్పు నం

చును నెది త్రోవ త్రొక్కవలెనో! ద్వివిధంబో! స్వరాజ్యసిద్ధికై.

అ॥ వె॥ మాతె కేశవాఖ్య మత్కము బలవంత

రా వటంచు, శాస్త్రభావకతయు

మాతె రాజకీయ మై, మరుత్సఖసంజ్ఞ

సార్థకముగ నిండియాను మార్చు,

116

శా॥ నానాసాపాబు రూన్సిరాణియునుతాంత్యాతోపే ఖడ్గమ్ము లాం

గ్లానీకాడులు మిర్రిటుల్ గొనగ ము న్నాడించినారల్, జనం

బీ నా డక్షికి దోపనట్లు ప్రభుతాహృన్మధ్యముం బ్రేల్పు వి

న్నాణంబు గుటుతించుగాత! మదుపన్యాసప్రభూతద్వనిన్. 117

క॥ పాపము! పాడే! పోయె, ప్ర
జాపాలన మెట్లా సేత శ్రమపడి వ్రాసె
రూపించె నుద్యమ మెటులు
ప్రాపించునో విరతి తోడుపాటుగనమిచే. 118

కా॥ స్వాతంత్ర్యప్రథితాహవమ్ము తొలి దౌ పారమ్ము, పాడేనమా
నీతం బయ్యె ద్వితీయపారము, సఖా! నీచేత చెప్పంబడున్
కాతం బైన తృతీయపార మిపు డే చాయం బ్రవర్తింప మే
లో, శీండ్లమ్ములు నాటినాటి కఖలాంగ్లోచ్చాటనల్ నా మదిన్.

క॥ నా నాగార్కరు చలికెను
నేనా! చెప్పదగువాడ, నీకున్ తెప్పెన్
రానడె మతముల యొరిమ, ద
యానందుడు చెప్పె కులసమైక్యముగరిమన్. 120

క॥ గతభారతమహిమస్మృతి
శ్రుతికి మలిపి రాజకీయశూరతకై ప్ర
స్తుతదుర్గతి దెలిపి ప్రజన్
గతభేదముగఁ గలిపి యడుగఁగదె జయశ్రీ. 121

క॥ మన మందఱమును సందర
మున మును మందరము నటులు మొరయింతుమటే!
జనమును, సందిగ్ధములటే!
జనిసాఫల్యస్వరాజ్యసౌధీజగ్దుల్ 122

క॥ ఈతన్ జేవకు, దూకున్
గ్రోతికినిన్ జిత్తు నక్కకున్ తెప్పెదనా!
యీ తెల్లదొరతనము నీ
చేతన్ ద్రావదొకా! మూడుచెరువుల నీళ్ళున్. 123

క॥ నీ పరిచితిము న్నొందిన
దా! ఘానా యిన్ని యిన్ని తాలింఖానాల్
చూడలు వెఱగొనఁ గాలే
జీవయినుండి దుమికి హతిఁ జెందని జాణా! 124

గీ॥ అంగు వ్యాఖ్య హిందూలాకు నవరసీయ
మనుచుఁ ఒదువక నెగ్గిన న్యాయశాస్త్ర
పట్టభద్ర! కేంబ్రిడ్జిలోదిట్ట లెన్ను
గణితశాస్త్రనిర్నిద్ర! ని న్నెనయు నెవడు? 125

ఆ॥నె॥ ఇకను పలికె నాత డీక్విటీ నీవు లా
క్లాసునందుఁ జదువు కాలమందు
విన్న రానడెకు వీనులలోఁ దేనె
తెట్టె పెట్టె ననుచుఁ, దిలకు పలికె 126

శా॥ నీకున్ దెల్పినె పెట్టె దేవు, డెడియు న్నే దెల్పలేనంచు నెం
తే క్లప్తముగ నంతయన్ దెలిపినావే! మెచ్చినానోయి! లే
లే! కాల మ్మిది పారశాల కరుగన్, లేశమ్ము జా గౌనాచీ
కాకై 'యా'వై'నిఘంటువ్రాయడువయస్యానాడుమర్నాడునున్.

క॥ అని తిలకు తిలకమును పా
గను కండువ చాల్చి చనె నగార్కరుతో,స
ద్గుణ మిడఁ బంతుళ్ళ సృజిం
చెను విధి,మధురఫలగణము నిడ మామిళ్ళక. 128

మ॥ భృతికిన్ జాలినయంత వేతనముతో విద్యాప్రదానమ్ము ఖా
రతజాతీయపురోభివృద్ధిసరణిన్ రాణింపగాఁ జేయ దీ
క్షితు లై నట్టిరలోన వారు ప్రథమశ్రేణిగణేయుల్,దరి
ద్రత యాడంబరమందు,ధన్యత స్వధర్మంబందు నవ్వారికిన్ 129

పీ॥ తనచుట్టు పిల్లలందఱు జేర్చుకొని వారి
పరిహాసముల మెచ్చు పరమహంస
పూయించి సద్యోత్తమును జగమ్మున తావి
సడలనీని నదావసంతమూర్తి
చెప్పిచెప్పి విసుగుఁ జెందని మహనీయు
డవమానవిషపానమందు శివుడు
పేదటికమ్ముతోఁ బెనగి క్రిందఁబడియు
మాటజాబుని మహామానధనుడు

గీ॥ అతడె బడివంతు లన నుపాధ్యాయు డనగ
నలరు, సన్యాసమును గృహస్థాశ్రమంబు
మౌనమునను సంతానసమ్మర్థమునను
చాటుచుండు, హృదయవీణ మీటుచుండు. 180

ఉ॥ అత్తరు లేకయే వలచు నాంగ్లముచెప్పెడివాని దుస్తు, ల
తుత్తమపం క్తివా డతడు, పూను నమస్కృతి సేయు తీరె నే
అ త్తురగన్ధతుల్యునకు, నై నను సర్వసమానభావనం
వత్తి యగార్కరుం దిలకు వంతులు లై తగు పారశాలతో. 181

గీ॥ సామయికతపాలనమున సారబోధ
నమున విద్యార్థిక్రమశిక్షణమున నట్టి
విద్యఖని “న భూతోన భవిష్యతి” యని
పేరు మ్రోగె, బాలుర సంఖ్య పెరుగసాగె. 182

ఉ॥ లెక్కల పారము నొడివి లేచి యగార్కరుతోఁ దిలగుబుధుం
డెక్కడ వట్రిలున్ దమవయిన్ దదహమ్మున వ్యాజ్యమా జనుల్
క్రిక్కిరియంగ బొంబయిపురిన్ దగు కోర్టుకు వచ్చి వాదనన్
గ్రుక్కయఁ ద్రిప్పికోని తమ గొప్పవకీళ్ళను మెచ్చి భాసిలెన్.

క॥ చాకలిమొదలగువారల్
గాక ప్రజాసేవకులును గలరే యనుచున్
వాకొనె మూఁజైలలుగ శి
ఠాకాలము జడ్డి తిలకగార్కరులకునున్. 184

శా॥ కొ పూరుదివాను గెల్చియు కళన్ గోల్పోయెఁ బౌరుల్ దళ
త్క ర సజముల్ దనర్చు దిలకాగార్కర్లకంతాన కూ
రు రా లని నేతృత్వార్థు లని, కారోత్రాంతమాసత్రయుల్
బ శిన్ బ్రహ్మ గోర మేఱవడి సం భాసిల్లి రా యిర్దురున్. 185

అ॥ వె॥ ‘వడ్డువర్తు’ పిన్నిపాలును “రావుసా
పేబుమాండలికుడు” నేర్పరచిన
మెఱవడి యది, తొంటి మేనా గుదుర్చె పూ
నా స్వరాజ్యనవజనయశమునకు. 186

గీ॥ దెవిలు వనుచు "దెవిలువర్తు"నవలతోని
 "ల్లంటు" వనుచు పోలిక లేని బంటు వనుచు
 కొసరి పొగడె నీ యేల్పడిగొంటు వనుచు
 కాలగంగాధరుని సహపాతిగణము.

187

కాంగ్రెస్ ఖండము

మ॥ కొటలేన్ దొల్లిటి పారశాల యది “ఫెర్గూసన్” కళాశాలగా
వటలేన్ బోధకపాళి తొంటియదె, గోపాలాఖ్యుడున్ గృష్ణస
ద్వరసూనుండును గోఖలేకులసరస్వచ్చంద్రు డొక్కం డటన్
జరితంబున్ గణితంబునున్ గటపు నాంగ్లం బర్థశాస్త్రంబునున్. 1

సీ॥ ఏ దరిద్రతనేన్ భరింతును దేశసే
వాదరిద్రత భరింప ననువాడు
నెంత వాదమ్మునం దేనియు నైదు రూ
వ్యమ్ములే పణ మిడు పందెగాడు
నెట్టి క్షిప్తత నెదిరించినన్ గటుశబ్ద
మెయిదని వడి మందలించువాడు
నెంతసే పయినఁ గానీ వ్యాసరచన నాం
గ్గమున నిరుపమించు కలమువాడు

గీ॥ తప్పుతప్పున కొక యణా చొప్పున నిడ
నొప్పుకొని పరితము నొప్పజెప్పుచుఁ గొని
గంట లెదిరికాలమ్మును గడన కెడము
సేయువాడు నేతండు? “గోఖ్లే” యతండు. 2

గీ॥ ముడివడదు కన్నబొమ్మ, మీసము మెలివడదు
ప్రభుత నతివాదమున నెదుర నొడఁబడదు
నెడద, మృదువుగ దానిని పొచ్చరింపఁ
దడబడదు మాట, గోఖలే గడుసువాడు. 3

గీ॥ బాలగంగాధరుని మ్రోల చాలసేపు
మసలజాల డాగార్కరు మందటఁ బలె
గోఖలే, వార లిద్దఱు కూడినెడల
మల్ల కలిసికొంద మనెడి మాట తఱచు. 4

గీ॥ తిలకు సూర్యుని వరమునఁ గలిగినట్లు
వాని తల్లి చెప్పగ విన్నవారు కలరు
గోఖలేగూర్చి తల్లి వాకొనద, యితడు
చంద్రు వరమునఁ బుట్టిన జాడ కలదు. 5

క॥ భారతదేశచరిత్ర మ
సారము ప్రజపాలన మ్రొసంగమి ననుచున్
యూరోపుచరిత గోళ్లే
సూరి కళాశాలలోన సొంపుగఁ జెప్పన్. 6

క॥ దక్కను విద్యాసంస్థకు
ని క్కాలేజీయు బడులు నెన్నొ కలవు, కా
దెక్కువ తక్కువ గొనముల
దక్కగ జనముల న టంచుఁ దద్వోషణముల్. 7

గీ॥ తిలకగార్కరుచిష్టంకరులు నెలకొలి
పిన బడి గవర్నరుధనమున నటు లొకమ
హాకళాశాల యయ్యె సహ్యానగజనిత
మలితి యూట గోదావరి యైన యట్లు. 8

సీ॥ నా తల్లి బాసకన్నను తీయనైన దే
బాస లే దని మదిఁ బోసరించి
'జననీ చ జన్మభూ స్వర్గాదపి గరియ
నీ' యను భావమ్ము చెంగలించి
మనియెద నున్నతమస్తాన నే గుమా
స్తాను కా నను బుద్ధి దందడించి
నా పూర్వులె యపూర్వనయదై ర్యధూర్వహు
లన్న నమ్మక మాత్ర కందగించి

గీ॥ తరుణవితతి జాతీయతాతరళితమతి
యగుట కా కళాశాల చాలఁ గృతశీల
"ఆపతే"వంశ్యుడు శివరామాత్మజుండు
"వామన"బు ధేంద్రు డాచార్యవర్యు డందు 9

- A. రెండు శాహువులును కేసరియు మరాటి
పత్రికలు, "సార్వజనికసభయును" దక్క
నెద్యుకేషనలు సొపైటి" యీక్షణము ల
నన్యదృఢమహారాష్ట్రచై తన్యమునకు. 10
- A. శాలగంగాధరాదినభ్యాశి దగు స
భాయుగిన్ రానడేపల్కుబడియె ఘనము
ఘనతరము సార్వజనికాఖ్యఁ దనరు సమితి
నాంద్రమందు వేమన్నపద్యంబు వోలె, 11
- A. ప్రార్థనాసమాజమును పాదుకొలిపె
రానడే, యందు నాగార్కరాదిసభ్యు
లెందఱొ ఊహారు లర్పించి రిలఁ దొఱంగి
నట్టి కేశవచంద్రసేనమహితునకు. 12
- A. దేవు డున్నాడు లే డను తీర్పునందుఁ
దక్క కైస్తవబౌద్ధభేదము లేదు
దీని గమనించిన యతండు లేనెలే డె
వండు ననియెఁ గేశవచంద్రపండితుండు. 13
- చ. బ్రతుకులు కావు మిథ్యలు, ప్రపంచము మాయయుఁ గాదు, నీశ్వర
స్థితి ప్రకటించు నియ్యదియె, చెప్పనులేదు జగత్తు మిథ్యగా
శతగణనీయ మౌ నుపనిషత్తతి, మానవసేవ దైవసే
వ తగిన జీవితార్థములు, వల్కులు సేనుడు పల్కె నిట్లుగా. 14
- సీ. కైస్తవ మేషియాఖండలబ్ధి మని లం
డనున డిండిమహోషణంబు సలిపె
రాని ప్రాణ మహింస, తత్జ్ఞులు గారు త
దజ్ఞులే అప్రాచ్యు లనుచు దులిపె
నందలి దశనిర్ణయములు దశేంద్రియ
వ్యాపారనియమము లనుచుఁ దెలిపె
తత్రప్రతిబింబ మై తనరారునట్లు హైం
దవమును నూత్నవర్తనికి మలిపె

గీ॥ విగ్రహార్చన దోస గని యాగ్రహించి
మూర్తిరహితార్చనన్ జనమ్ముఁ బరిగొలిచె
రామమోహననిర్మితత్రాహ్మమతము
చికిలి చేసి కేశవచంద్రసేనసూరి. 15

శ॥ ప్రేమైకరాజ్యమునుగా
భూమిఁ జేయుటకు కైస్తు పొడమగ, యుద్ధ
ప్రేమైకభోజ్యమునుగా
నా మతమునవారు సేత యాశ్చర్య మగున్. 16

గీ॥ క లేదు ప్రజాసేవకన్నను, మరి
జ లే దని బోధించెఁ జంద్రసేను
డ మిలుగాత! మాతని యాత్మ శాంతి
న చు మోసము పాటించి రచటివారు. 17

గీ॥ అత్తమిలుత! శాంతిని మృతు నాత్మ యనుట
హైందవేతర మని యొక డాడ మరొక
డతడు త్రాహ్మసామాజికు డగుటఁ గైస్త
వాభిమానియు నగుట నట్లందు రనియె. 18

గీ॥ బాష్పయుతుడు రామకృష్ణపరమహంస
నిముర కాళి! కాళి! యని యమృత మొంది
నాడు కేశవచంద్రసేనార్యు డంచుఁ
బ్రతికలఁ దాఁ జదివినట్లు పలికె నొకడు. 19

గీ॥ కాళియనిన "గాడ్ గ్రేస్" కేశకూళి యనిన
నఖిల "మల్లామియా" కేశి యనిన నొకఁడు
మోదమున పుష్టి, వాదము మూట నష్టి
యంచు శ్రీరానడే నిర్వచించి లేచె. 20

గీ॥ ఎన్ని కనులొ లోకా లేలు నీశ్వరునకు
నెన్ని యానందలోకాలొ పున్నెముల గ
నులకు నెన్నికోరికలొ జనులకు నన్ని
పొడిచెఁ జుక్క లబ్ధముకాట పూరితోట. 21

క॥ జీలుగులు జాబిలివెలుగులు
మెలిగొనె ద్యుశ్యామనగవుమిలమిల లై ది
క్కులతో, సార్వజనికసభ
గలిఖిగా మెచ్చుకోలు కంఠము విప్పన్. 22

గీ॥ వచ్చె నిడు జా బొకండు సార్వజనికసభ
కది “సురేంద్రనాథుడు” పంపినది, కొలువునఁ
గార్యదర్శి వతించె నా కమ్మ నిటులు
సభ్యజనశుభాకాంక్షలు జడిగొనంగ. 23

గీ॥ పరలె నాట్టేవియన్ హ్యూము” భరతఖండ
కార్యదర్శిపదవినుండి గళితు డగుచు
మనకు హితు డౌట వ్రాసెను మత్పురస్థ
విశ్వవిద్యాలయచ్చాత్రవితతి కిట్లు 24

ఉ॥ అందఱకన్న గొప్ప యెవ డాతడు కావలె సేవకుండుగా
నందఱకున్, స్వభోగవిముఖాత్ములు కావలె భారతీయు లా
నందఱు, దేశ మభ్యుదయ మందుట దబ్బర యిటు కానిచోఁ
జిందఱవందఱల్ హృదయశేఖరసర్వవినూత్నభావముల్. 25

ఉ॥ ఇంతకుఁ గాంతిమంత మగు నేల్పడి నొంద ననర్హు లౌట య
ట్లుంతము, చానిఁ గోరదగు నొప్పనకున్ వెలియాడు రిరు ధి
మంతులు నాయకుల్ దిటవుమై ప్రజహక్కులకై పెనంగ కే
క్రంతనొ దాగికొన్నయెడఁ, గ్రచ్చఱుఁ జాటుడు
మత్స్రబోధముల్. 26

క॥ ఏ జాతికిఁ ద పాలన
మా జాతికి వ ్రతీరు, నలసత్వముతో
మీ జాతి ము చికొని మము
వాజమల్న్ సినా రెవరొ యనఁ దగునే! 27

కా॥ ఓ విద్యార్థులు! భారతాధికులు విద్యోద్ధందులే లేరు కా
దా! విశ్వమున, నట్టి మీర లెవె ! స్వార్థస్నాతు, లిల్లాచు స్వే
చ్ఛావ త్వమున పక్షపాతరహితస్వాదుప్రభుత్వము నే
రేవన్ గోరుదు ? రెట్లు తోడ్పడుదురండి! మీకు నస్మాద్యకుల్ ?

ఉ మీ వ్యవహారనిర్వహణమేదురభాగసమార్జనప్రయ
త్నవ్యవధానపాత్యలసతన్ బరికింపఁ బ్రభుత్వవర్గమే
సవ్యముగాఁ బ్రవర్తిలిన జాడలు తోచెను, మీకు సాయ మై
రో వ్యధితాత్ము లౌదు రెవరు, నిజ మట్టివి మీవి పోకడల్. 29

క॥ విఫలము లైనవి నేటికి
“డఫరిన్”వై స్రాయి గను కడానికలలు మీ
శఫరిత్వమును తిమిత్వము
గ ఫిరాయింపఁ దగు కోర్కెగముల గలగలల్ 80

మ॥ ఇది యిట్లే కొనసాగుచున్నెడ భవద్వృత్తము యుష్మత్కిశో
రదశన్ హూణుల రక్షకస్థితిని మీరల్ చక్కగా చాటి చె
ప్పెద, రుద్యోగము లున్నతమ్ము లెపుడున్ శ్వేతాస్యలభ్యములే
యిది యొప్పా? యనరాదు మీరు, వివరా దీ మాటలకామేమునున్

గ॥ పురుషులైనవారికి వారి పోకడలు తె
లియును, తమ సౌఖ్యములఁ బ్రజకయి తొలుంగు
దేశగౌరవక్షిపులు తెల్లవారె
తగుదు, రన్యలు తగరు పెద్దకొలుపులకు 82

శిఖ॥ పరశ్రేయఃకాంక్షాపరిమళితనిస్సార్థవిమం
తరంగముల్ స్వాతంత్ర్యజలధితరంగ లనుగా
నెటుంగన్ జ్ఞాన మ్మిం దెసగువట కాం యులెనుమా?
దొరల్ హిందూదేశస్థులకు, మెలగుండి! లకువన్. 83

హ॥ ఇది తల్లెఖాసారం
విది యొక మేల్కొలుపుపాట యెల్లరకును, హ్యూ
మ్మదికా ఋణవడితిమి, సం
పద తా నై వచ్చె భద్రపటుకొనవలెన్. 84

శ॥ తాసిలు భరతధర నొకటి
యై సంస్థ శరీరమునకు నెదల వలె నై
యా సదసి రాజకీయము
వాసిలు జాతీయభావనై దుష్టముతో. 85

శ॥ మోజుపడెను నై ప్రాయ, మ
హాననభ చెన్ననగరి "నామ" యనియె, ద
ద్రాక్షణమునకున్ గలక
రాజనబొంతాయజనులు 'తయ్యా' రనిరిన్. 86

శ॥ మీ కిదివఱకే జ్ఞాతము
మా కందెను రానడెనుమహాశిస్సున్
వాకొనుడు సభాస్థలము న
హాకలితగుణపునహామహాజనులారా ! 87

చ॥ చదివెను కార్యదర్శి యిటు, చతులు చంద్రికకుడు లో సభా
నదులను చూచె, గోఖలేవచస్సు ప్రజాహృది నూచె దోలె యె
య్యది? పునహాపురంబు మినహా భరతేంద్రిర కాదినుండి యం
చు, దొడరె మర్దలధ్వని! చుట్టము లో కరతాళరావముల్. 88

శ॥ అదివఱకే క్రమశిక్షణ
సదనమ్ముగఁ జూచి సంతసంపడె నొకమా
రిది గని రానడె గోఖ్లేన్
బడింబదిగఁ గలియుచుండుమా ! వత్స ! యనెన్. 89

మ॥ కలకత్తా చని ప్రాతినిధ్యమున నొక్కం డామెరిచెన్ బెన
ర్జి లసింపం బునహాపురమ్ముననె కాంగ్రెస్సంస్థకున్ మీ దయన్
దొలి సారస్వతపూజ సేసెదము రండో ! విందు లీ రంచు తత్
స్థల, నీడల్ వడె పూర్వకోభలకు పీఠోద్వానముం దంతటన్. 40

ఆ॥ వె॥ అంతలో విషూచి యలము సూచనలఁ బూ
నాకు వళము గాద పూనుకొనగ
కాంగ్రెస్సాఖ్యకువుఁ గొగిలించె దోలుత
బొంబయిందెర భరతాంబ యిడగ 41

గీ॥ తేజరిల్లె “గోకులదాసుతేజపాలు”

నమరవాణికకాల యత్యలంకృ

తంబు గీతన్ సభ దనరు వేళ

తరణి నెగ తగ్గి నడిమింట మెఱయు వేళ.

42

అ॥ నె॥ హ్యూము చెప్పి సమితియునిఁ నొప్పించె నొ

ప్పించ దనుచు మున్నె బ్రటనుచేత

రచ్చ యేండ్లు జరుగ రచన వోలె గడుసు

వారు ననుచుఁ దాను వచ్చి మెచ్చె.

43

అ॥ ఇందలు మీరు మీ రని వచింప నశక్యము దేవతాత్వముం

బొందినవారు, పొందఁదగు పూజ్యులు మౌనులు మౌనితుల్యులున్

గ్రందుకొనున్ శుభం బనుచుఁ గాంగ్రెసు నాశిష్యముల్ వఱించి దా

నిన్ దొరయంగ నే చరిత నేటికి లే దని నన్నుఁజించిన్.

44

అ॥ అతిమానవచర్యావర

హిత మౌ రామాయణం బిదే, దాయాదుల్

దితి నొందనిది మహాభా

రత మిదె, కాంగ్రెస్ చరిత్ర రవణము భువికిన్.

45

గీ॥ జయము రెండు సేండ్లకె వచ్చు సమర మాడ

నిండుగా నది యటువదిరెండు సేండ్ల

కేని వచ్చిననున్ మేలె కాని యుద్య

మమునకున్ సమరస్పర్శ మనదు లగ్గు.

(45-a)

అ॥ దివ్యబలంబు బిట్టు కలఁ దిట్టలె కా యవతారఘోరుషుల్

క్రావ్యచరిత్రు, బిదృశులు జన్మము నొందిరి నేటికే, యికన్

భావ్యజనుల్ రహింతు నరనారులు పోలిక లేని నేతృత్వన్

భవ్యతవప్రభావజనభాసితచర్చల భాషితం బిటుల్

46

మ॥ అఖితిల్లగ్నము జన్మ మౌట జయమం దావంతయున్ శంక లే
దు, భయం బుండద యాటుపోటులకుఁ జాఘోరాశిరంబునం
దు భవం బౌటను, కాంగ్రె సొందక మరే దొందున్ మహా
భాగ్యముల్
శ్రీభరతాంబికాతనుభరక్రోడీకృతారోగ్యముల్. 47

మ॥ తొలి విన్నంబడె నాంగ్ల లేఖలు శుభద్యుమ్నమ్ము లం దుండె “స
ర్విలియంవెడ్డరుబర్ను” ధీరవర “పాస్రీ కాటను”ప్రేషిత
మ్ములు,దాదాయు బెనర్జియున్ మెహతయున్ బోనర్జి నధ్యక్షుగా
గల తద్గోష్ఠి నుపన్యసించిరి “తెలాంగాకారాక రాష్ట్రేలు”నున్. 48

క॥ “చందావర్కరు” “వాఛా”
నందాచార్యముఖవాఛనాంచితసభలో
నన్ దొలి తీర్మానమ్మును
హిందూపత్రికవిభుండు హితవరి చదివెన్. 49

క॥ ఆ సుబ్రహ్మణ్యయ్యరు
వ్రాసెను తీర్మాన మాంగ్లపాలనమున నే
దోసము లున్నవౌ తెలియఁ గ
మీషను నియమింపఁ గోరి, మే లనె సభయున్. 50

సీ॥ లండనులోనున్న ఇండియా కౌన్సిలు
వై శమే రద్దు కావలయు ననుచుఁ
బంజాబున నయోధ్యఁ బశ్చిమోత్తర రాష్ట్ర
ముల శాసనసభలు వలయు ననుచు

నిచ్చటి వృతసంఖ్య పొచ్చించి యఖిలకా
సనసదస్సులనుఁ బెంచవలె ననుచుఁ
దత్తసదస్సులు ప్రభుత్వపుఁ జర్యలను గూర్చి
ప్రశ్నించు నధికృతి వలయు ననుచు

A|| నధిక సంఖ్యాకు లగువారి యననుకూల
భావములును “కామన్సు” సభానివేది
తవ్యములుగా విచారణార్థ మువసభయు
వలయు ననుచుఁ దీర్మానముల్ వ్రాయబడియె. 51

A|| ఐ.సి యస్ పరిక్షలు బ్రిటనందు నిందు
నొక్కతటి జరిపించుటయుఁ దదుచితము
వయసుపరిమితిపెంపును పరిధవిల్లె
తిమ్మ నౌ నొక తీరుమానమ్మునందు. 52

A|| వె|| నేటి భూమిపన్ను నేటి పరిస్థితుల్
దుర్భరములు గాన దొరతనమ్ము
పై నికవ్యయమ్ము సమధిక మొనరింప
వలనుపడదు తాను వలచినట్లు. 53

చ|| దిగుమతిపన్ను పెంచియు విధించియు రాబడిపన్ను రానికి
దగ రనుకొన్న కొల్వును పొనర్చు పొనర్చని కొంతమంది, ఆ
చ్చుగఁ బరిఖర్చు తప్ప దగుచో నపుడే సలువవలెక, ఋణ
మ్ముగుఱిచి “గ్రేట్ బ్రిటన్” ప్రభుత పూచిపడకవలె భారతస్థితిన్.

క|| బర్మా భారతభూమిలో గలుపు టప్రాకృత్య మౌ, తప్పదో
కర్మం బియ్యది సింహళం బటుల నౌగాతన్ ! దదాయోజనా
ధర్మం, బందలి పెద్ద వేటు నని తత్సంస్థానమధ్యమ్మునన్
దీర్మానమ్ము లిటుల్ కృతమ్ము, లిక నుండెన్ రెండు
మామూలుగా. 54

A|| వె|| సర్వముం బ్రదేశసభలకుఁ దెలుపగ
వలయునన్నదియును వచ్చునేట
కాంగ్రెసు జరుగు కలకత్తానగరి నన్న
దియును, రెండు నివియె తీర్పు లవి. 55

మ: తడవే తెన్నపురిమహాజనసభాధ్యక్షుండు రంగయ్యనా
యుడు పాలింపునవంపుల, సమలకెంతో విద్య నేర్పించి మా
ర్పిడి సంఘమునఁ దేగఁ బల్కె "మలతారి", హానసంఘాధినా
థుడు వందించె ఫిరోజీషా యతిథిసందోహము నాంగ్లావతన్.

క: న్యాపతిసుబ్బారావు మ
హాప్రజ్ఞుడు వీరరాఘవాచార్యుడు పి
ళ్ళేపెద్ద కేశవాఖ్యుడు
బాపురె! యనిపించినా రుపన్యాసములన్. 58

గ: సార్థకాఖ్యుడు "గంగాప్రసాదవర్మ"
యైకమత్యముపై నుపన్యాస మిచ్చె
నపుడు మాటాడెను 'జెనర్లి' యయ్యలార !
నేటి తీర్మానములు బ్రిటన్ విన్నయవియ. 59

ప: క్రొత్తవన్నులు వేయకుడు దొరల్! క్రుంగి నా
మిప్పటికే, తామ మేర్పు మరల
వన్నులు వేయుచోఁ బాటెంపుడి కృప
కోర్కీ జమీందార్ల నుజ్జగించి
ఉప్పువన్ను పెరిగె నొగి నలుబదికాత
మింక లై నెన్ను వ న్నేలనండి!
మూగవారినిగ మమ్మున్ జేసి బరు వెత్త
వరు వటే! మీకు, మాసొరము వినుచు

గ: ప్రాతినిధ్యము కలుగ నాష్టమరణవ్య
యమ్ము తప్పించుకొనియుండమా! తమ గరు
వంబు నిలబెట్టుకోఁ జేయు వ్యయము నెల్ల
తమరె భరియింపవలె, బాడి దప్పవలదు 60

అ: వె: మీరు చేయుచున్న మే లేమొ కాని, పె
నమ్మునుండి నివృణండుఁ బడిన
యల్లె యైనదండి; యస్త్రదీయస్థితి
రానురాను కంచె చేనుమేనె 61

- గీ॥ అనుచు “లాలు మోహనహోషు” వినిచె “నిండి
యన్ సొనైటి” తరపున లండ నరిగి, వినియు
చెవిటి కని గ్రుడ్డి యన్నట్లు చెలిగెఁ బ్రభుత
యింత మొర పరిహాసకోదంత మయ్యె 02
- క॥ చెవి నిలుకట్టుకొని పో
రవలెదె! మన హక్కు లొంద, వాల్మీకముతో
రవళించును కాంగ్రె సేక ప్ర
తివత్సరము ప్రాతినిధ్యదీధితికొఱకై . 03
- అ॥ వె॥ భరతధరణి భాగ్యభరితము తమచే న
ని ప్రతిబ్రీటనుజనుడు నిడు వచించు
సొంపు లింపు లోలుకఁ జోద్యమ్ముగాఁ జెప్పు
చూచినతనికన్న చూడనతడు 04
- మా॥ అని మరియు బెనర్జీ యన్న తర్వాత దాదా
వినిచె నిటులు “రిప్పన్” పెద్ద వై ప్రాయశం క్తిన్
గుణమున, ననె నా వాక్కున్ విమర్శింపనేలా?
పొనరుపఁ గని కృత్యంబున్ విమర్శింపు డంచుకా. 05
- సీ॥ దేశభాషాముద్రణాశాసనమ్మును
తుడిచెను ‘గ్లాడ్ స్టను’ తోడు గాగ
సింహాసనాసీనుఁ జేసె “మైసూ”రధి
పతిని, ముగించె నాప్తు నురణమ్ము
జనసంఖ్యగణితమ్ము సలిపించె, “నిల్వర్దు
బిల్లు” నె మై నను వెల్లడించె
చినపెద్దబదుల పాచ్చిలఁ జేసె, రూల్సుతోఁ
గరగించె నువ్వుపై కరము కొంత
- గీ॥ మండలలోపమండలగోష్ఠిమండితముగ
దేశముకా జేసి యెన్నికల్ తెలిపి ప్రజకు
స్వపరిపాలనమున నొక సరణిఁ జూపె
నలరు తెప్ప రిప్పను భారతాత్మసరసి. 06

గీ॥ కార్మిక్కులకు కర్మాగారకార్యకరణ
కాలఘంటలు తగ్గించి స్త్రీలు బాలు
రును తెలివి నొందఁ జేసె, నుర్ములును మెలుపు
తెలుగని ఘనమ్ము కురిసిన స్త్రేలె నతడు. 67

ద్వి॥ అట్టి రిప్పనుడు న న్నాలకించియును
కట్టడ యిట జనగణతంత్రసాధి. 68

గీ॥ 'వాయిసాఫిండియా' యను పత్రిక నిట
వెలువరించితిఁ, దెల్లవారలు వహించు
నన్ని యధికారముల నొంద నగును నల్ల
వారలకు నని మిక్కిలి పగటినాను. 69

గీ॥ చేసితిఁ బ్రచారమును, సభల్ చేసితి నిట
నటులె బ్రటనుపురమ్ములయందు "జాను
బై 9టు" నధ్యక్షునిగఁ జేసి, ప్రతిసమస్య
గొప్పగొప్పయాంగ్లల నుతి కొప్పరించె. 70

ఆ॥మె॥ అందు నే స్తి నాకు "హిందుమాను" కథించె
బ్రటనునందు నొక్క విప్లవమ్ము
భారతీయకష్టవార్ధిప్లవమ్ము లే
నంతవఱకు మీకు నింతె యనుచు 71

చ॥ నెవడును మేలుపై మ రొక నిద్రము మే లను మాట నేడు ని
క్కువ మయి వచ్చె నిందు మనకున్ "డఫరిన్"దొర వచ్చి రిప్పను
ప్రవరగుణస్థలమ్మునఁ, గృపారపకుండము వీని గుండెయున్
వెదుకగ నేరియెట్టెదుటనే సభ యుండ మరొండు సాక్ష్యమున్.

చ॥ ఎవరును బాగుజేయగ లే! దురదృష్టభరప్రజన్, బొసం
గు వచన మిట్లు, నకు దయకోవిదులార! తదు క్తి కగ్గమై
న వడుపు దోహరాదు న నాయకు ల్లిద్దఱు నుండ భారతీ
యవివేకకార్యసాధనర స్యముదీముగ హ్యాయము నుండగా. 78

శ॥ కేకిసల మధ్య మరియున్
వాణానె నొరోజి యెంతవాడో! హ్యూం, లో
దాణానిన యాత్మ భారత
మై కళుకులు చిమ్ము దేహ మాంగ్లం బగుచున్. 74

శ॥ నా కథితపూర్వసర్వము
హాకార్యములందు రిప్పనాచరణము జ్యో
త్స్నాకలిత మౌనో హ్యూంకృషి
రాకానిశ కాక యున్నఁ బాంజలులారా! 75

చ॥ త్రాగుడు మాన్పు శాసనము తత్క్షణకార్యము, కంపుగొట్టునో
నీ! గపురంపు నీ యశ ముపేక్ష వహించినచో న టంచు నెం
తో! గదిమెన్ బ్రభుత్వమును హ్యూం, బరనాలయరీతి బాలి
తాగణనియమౌచుఁ జెఱసాల పొసంగుట వీని యొత్తిడిన్. 76

శ॥ పెంచుచుఁ బడులపై హ్యూం
నించు దయ య దెంతో యెఱుగ నేరద ప్రజ, త
త్సాంచ తృదర్శనవసతి
కెంచిన దానమ్ము నెఱుగు నిఱువదిచేర్గా. 77

శీ॥ తగెదు లెట్టినెంటుగవర్షరుగను నెక్ర
టరివదవి పోయె నంచు లిట్టను వచింపఁ
దృఢము విసరివై చిన మానధనుడు హ్యూంము
చేవ నోకుమానే ప్రజాసేవ నితడు. 78

శ॥ ఈ దివ్యజ్ఞాని యిచటఁ
బాదుకొనంబోవు విప్లవము పసికచైన్
సాధించె న్యాయమార్గము
నా దారియె నేడు కాంగ్రెసాఖ్యన్ దనరున్ 79

ఉ॥ రెండు ప్రతీచి ప్రాచియు సరిన్ దగు సంధ్యలయందు, నిల్లె యై
గ్లాండును నిండియా, యిపుడు గ్లాడ్ స్టను దాని స్వరాజ్యపాలనా
మండితముం బొనర్చగ సమర్థతఁ జూపియు దైవ మేలొ ద
వ్వుండగఁ దానునుం బదవి నుండడ తీరుపు వీగిపోవుటన్, 80

గీ॥ మనలఁ బ్రేమించు మిగుల గ్లాడ్ వస్తువ్రధాని
యదను దొరికిన విడువక మొదటినుండి
పార్లమెంటున! జాన్ బ్రైటు వండితుండు
వాడు సలిపె భారతవైభవమ్ముఁ జెంప. 81

చ॥ అయిదిట మూడుపాళ్లు భరణావనిపైఁ బడకుండ సంగర
వ్యయ మఖిసినియార్థకృత మాపెను, రాచరికంపువిందులం
దయిన కడింబిరుపు మన మచ్చుకొనం బని లేనటుల్ బ్రిటన్
వయినినెమోపె, జాన్ బ్రయిటు, ఫాసెటుచేసెనుకొంతసాయమున్.

క॥ వెడ్డరుబర్నన్ కాటను
విడ్డూరముగా వచింపు బ్రిటనేల్పడి యీ
గడ్డను పాల్గొననీయమి
నడ్డముదిరుగు కథ యనియె నావుడు 'బ్రాడ్లా' 82

గీ॥ ఇట్టి వీరును మరికొంద టీదృశాంగ
వర్ణు, లిండు నీ డీ'యను. వైటు' వంటి
మన బలంగ మాంగ్లోయిండియనులు తుఱక
లండ గాగఁ దీరని కోర్కు లుండునటవె! 83

గీ॥ పొట్టివా రైన మాబోంట్లఁ బొడుగువాఱఁ
జేయు నీ కాంగ్రెసు "మొగల్ సరాయిజంక్షన్"
నంత యగుచు, డెబ్బదియిద్ద టైన ప్రతిని
ధు లొకరికి నూర్పు రగుచు టింపిలునుగాత ! 84

గీ॥ "ఆ రదరువైజ" ననెడి క్లా జంతరివ
మును జడధి వోలె న్యాయమున్ ముంచె, గొన్ని
చట్టము లికారణమ్ముగ నెట్టివారి
నేని చెఱబట్టునవి సవరింపబడుత! 85

ద్వి॥ అని నవురోజీ సభాత్మకు నిజవ
చనఘనసారచందనచర్చ సలిపె. 86

కా॥ ఆద్యోక్తిప్రభురక్తి యంత్యమున మాటాడెన్ సభేకుండు, నం
సద్యాదోనిధిలో భళినుడితెరల్ చా త్రై, ప్రభుత్వం విడెన్
విద్యావైద్యవిశాలశాలలును రైల్వేలున్ దహలాలు కొ
న్నుద్యోగాల్ మనకు, న్నిదానముగఁ జేయున్ సర్వదానమ్ములన్.

గీ॥ విద్య వికసించినకొలది, వివిధభౌతి
కములు సుకములు విస్తరించి మనుకొలది
రాజకీయపురోగమనౌజసికము
గణగణమ్ముగ వేయు నంగ మన జనము. 89

కా॥ ఐరోపాపరిపాలనావిధి స్వకీయం బొట కాళింపు రె
వ్వారున్, వీరల వేరుతీరుగఁ దలంపన్ రాద యాంగ్లేయులున్
కారస్ఫారవిభావభావభరరాజ్యశ్రీమహాదృశ్యకా
వ్యారంభమ్మునఁ బాత్రధారణము తప్పాభారతశ్రేణికిన్. 90

క॥ జనులారా! యిప్పటి కివి
మన కాంగ్రెస్ స్థాపనమున మహితాశయముల్
కొనకొని నెలలం బండెం
ట నఖిలసంజేనుముల బడాయించుటలున్. 91

మ॥ పలుపోకల్ విడి దేశభాగ్యకృతిభావశ్రీకు లై లోకు లే
కలసత్ప్రగ్రహు లై పరస్పరము శంకల్ దక్కి యత్యావు లై
కులమున్ జాతి ప్రదేశమున్ మతము విజ్ఞం దజ్ఞుడన్ దృష్టియున్
కలతల్ దేనటు లొక్కతల్లికొడుకుల్ గా బ్రాణిలన్ జేయుటల్.

చ॥ చదువరు లైన దేశజనసంహతి సంఘసమన్య లన్నిటన్
బదునుగఁ జర్చ చేసి వినువన్ విని సాధికృతిప్రచారసం
వదల సమాజ మభ్యుదయవంతము సేతలు విశ్వభారతీ
హృదయమహాత్మ్యవస్తునకు నింగ్రెసుకాంగ్రెసునై నధర్మముల్.

క॥ కలకర్తాలో మరలన్
కలసికొనుద మనుచుఁ బలికి గదలెను బోన
ర్షి, లవనలక్ష్మీసంధృత
నశినన్నయనంబుగా జనంబున్ గదలెన్. 94

పరమహంస ఖండము

- క॥ కలకత్తాలో నది యొక
యల లేని తటాక మెనయు నాశ్రమ, మచటన్
గల పరమహంసనినదము
పులికితులన్ జేయు శ్రవణపుణ్యము జనమున్. 1
- అ॥వె॥ చేత నంటు టది యచేతనచేతనా
ధానమే, ప్రబోధమే నిజోక్తి
కుండలినిగ నగు నఖండభారతశక్తి
కతడు రామకృష్ణప్రతివరుండు. 2
- క॥ ఏ జన్మస్మృతికే గా
తి జన్మ తరించు గతికి నీశ్వరపీఠా
భ్రాజిష్టుమనస్థితికిన్
భాజనము నరుండు తద్వృణాపాత్రుం డై. 3
- గీ॥ దై ర్యదానకుమాదయాద్యఖిలగుణస
మన్వితం బైన సత్యము మాడ్కి నలరు
శిష్యయుతు డప్తమమహర్షి చిరయశస్వి
రామకృష్ణపరమహంస యా మతమున. 4
- క॥ ఎందఱొ దర్శనకాంక్షులు
నందఱును నరేంద్రముఖ్యు లంతేవాసుల్
డెందము వీనులు నొక టై
విందునఁ జాలుగొన మెల్ల వినిచె నత డిటుల్ 5
- గీ॥ తానె బ్రహ్మం బనుచు నాత్మ పూనుకొను స్వ
తంత్రవేళఁ దోవపు స్వల్పతరళరుచులు
తమమునం దన్నియును నవ్వె తారకలు, క
నంబడునె యవ్వి తపనోదయంబు గాగ. 6

గీ॥ అట్టి యీ తత్వవిభవంబు నాశ్రయించ
నెన్ని మార్గంబులో! తుద కన్ని యొకటె
నీరె పానీయ మన్నఁ “బానీ” యటన్న
ద్రవ్య మొక్కటె, యన్న యిద్దఱును నొకటె. 7

ఆ॥ వె॥ గడ్డగట్టి నీరు ఖరకరాంకువుకల్మి
జాలువాటినట్లు సత్వహీన
మౌచు మొద్దువాటినట్టి మోక్షముకాంక్ష
కట్ట దాటి పొరలు జ్ఞానకలన. 8

గీ॥ అస్వతంత్రభావమ్మున నటమటించు
ఊవుడా! మాయ చేదించి నీవు నిన్ను
తెలిసికో! బ్రహ్మ మీవు, పొల్పునది యొకటె
యంకె, ప్రక్కనున్నల కిడు నదియ విలువ. 9

మ॥ ఒక యాకారము లేద యగ్ని, కది యెన్నోరంగులన్ దోచుఁ గాం
తీ కరాళం బగు వేళ, నల్లె యిదియే తీ రంచు వాక్రువ్వ నే
రికి శక్యం బగు బ్రహ్మమున్ గుఱిచి, తీండ్రించున్ యథాభావనా
త్వకరూపంబున రూపులేనిదియు, నాత్మశ్రీలు కండో! ప్రజల్!

ఆ॥ వె॥ ఉన్న యునికి తెలియు టన్నరె జ్ఞానము
తెలిసి మనలఁ గన్న దివ్యమాత
కాళి యనుచు నామెకై దీక్ష నెలయుటే
భక్తి కర్మయు విధిపాలనంబు. 11

ఉ॥ జ్ఞానము భక్తి కర్మయుతి సాగవలెన్ సుమి! ఐకమత్యశో
భానిరవద్య మీ త్రికము, భారతి లక్ష్మీయు నాదిశక్తియున్
దా నగు కాళికాంబను సదా భజియించుటలో నిబద్ధ మై
బోనము వోలె సిద్ధ మగు మోక్షము జాతికి, వేడి రెంటికిన్. 12

గీ॥ భక్తికిని జ్ఞానమున కెంతపాటి దవ్వో
యత్నమునకు విజయంబున కంతె దవు
బందమునకు ముక్తికి మన భావ మొకటె
కారణము, భగదీత శరణ మండి! 18

క॥ తెరచాప విప్పి వేగన్

దరణి నడపి పార మొందు తరుణం బయ్యెన్

భరణాపనిజనులారా!

మెఱయుడు! మాతాదయాసమీరము వీచెన్.

14

మ॥ అనుచుండన్ విని యాంగ్లమానససుతుం డందొక్కరుం డన్వహం
బును తద్గోష్ఠికి వచ్చి శాస్త్రవచనంబున్ గా దటం చాడువా
డనఘా! నమ్మితి నేను గీత ననగా నా స్వామి బాలుండు వో
తె నెఱా నవ్వుచుఁ బూరివాన నుడి వర్షించె న్నరేంద్రుడై . 15

గీ॥ ఎంత విదా ధికుం డైన నేమి నేడు

భారతునకు తంత్రభావంబు లేదు

చాకలింటి బ లమూట చాయ పీని

యాత్మ ను దప్రాచ్యభావాతిశయము.

16

మ॥ భగవద్గీతను మెచ్చె హూణబుధు డెవ్వండో, యదేవల్కు నొ
ప్పగఁజెప్పెన్ మన కీత, డంతె, యువక ప్రచున్న వాచస్పతీ!
పొగడ న్నేరడ స్వీయదేశ్యగరిమంబుం భారతీయుండు తా
నుగఁ, దాఁజిల్కగదోయి! పంజరమునందున్ స్వామియన్నట్లనున్.

అ॥ వె॥ అనుచు నగవు నాపె, నవరదిశను చూపె

నంత నభకుఁ బల్కె నతడు మతము

లేక మైన నేమి! యెవరి మతమ్మున

వారు మనుటె జాతివై భవంబు.

18

గీ॥ కాళికాదేవి యందటి కన్నతల్లి

యామెరూపమ్ములో మన మరయవలయు

క్రీస్తును మహమ్మదును సర్వవస్తువులను

అవుచంటిలో నున్నవి యన్ని రుచులు.

19

గీ॥ మాధవుడు మానవులయందు మనును, దాన

మానవులకుఁ జేసిన సేవ మాధవుండు

తనకె చేసిన యట్లు కైకొనును, ప్రజకు

సేవ సేయుడు పేదలు చెంగలింప.

20

A|| భరతఖండ మనెడి యింటఁ బరగు వార
మందఱము నన్నదమ్ముల మాధ్యులార!
లేదు భేదమ్మునకు రూపు, బీదతనము
లేని యటు లెల్లరకు నెల్లరమును కాపు. 21

క|| విన్న నరేంద్రుడు కొంతగ
విన్నదనముఁ బాసి నిండు విద్యను నేర్వ
న్యన్నె గొనెడు విద్యార్థి వ
లెన్నివటిల రామకృష్ణు డిట్లనె మరియున్. 22

A|| జగముగా నీశ్వరుండు దర్శన మొసంగ
నాకు నీశ్వరుఁ జూపు మన్నా దొకండు
అద్యతన మీ నరేంద్ర గల్గారుణంబు
సురముపైఁగలి దరయు నీశ్వరుని లోన. 23

క|| ద్వైతము నద్వైతంబును
ద్వైతాద్వైతంబు నై మతంబు త్రివిధముల్
ద్వైతంబు భక్తి, యదె య
ద్వైతం బాత్మానుభూతితాత్పర్యమునన్. 24

గీ|| మతము జాతీయతామూలమంత్ర మయ్యు
నన్యమతముల వారితో నైకమత్య
మొప్పు నప్పుడె యద్దాని గొప్పతనము
తత్వ మేకత్వ మిదియ భిన్నత్వ మందు. 25

చ|| పురువుల మే మటంచుఁ దలపోయగఁ బురువులె యాను జాతి, కే
సరులము మే మటంచుఁ బెలుచన్ దల యెత్తగ జాతి కేసరి
స్ఫురితమె యాను, మానసమె పోయెటు చేసిన మిత్రులార! యం
దఱకు నిరుత్సృకత్వమె ప్రధానము శత్రువు, దాని గెల్వడి! 26

ఉ|| పోరున నీ నివాసమును ముట్టడివేసెను కిడు, ప్రశ్రయా
ఖ్యార్థ మెక్కి భక్తి యను కార్ముక మెక్కిడి కాళికాంబికా
స్ఫూరతరాఖిదానశితబాణవరంపర నేసి ముక్తిఁ గై
కోర! యసిన్ దళింప నసి కొప్పును జ్ఞానమహాయుధోజ్జ్వలా! 27

అ॥చె॥ ఆని యుపన్యసించి యలనెఁ బరమహంస
యెల్ల శిష్యు లుపచరించుచుండి
రస్తమించు కాల మైనది పేళికి
లోకనాటకమునఁ జీకటితెర.

28 —

అ॥చె॥ గగన మాక్రమించి గర్జించె మేఘము
దుర్భరంబు నేనుతొండమంత
ధార గురియ మొనసె సారించి మేఘము
చేరె హంస లపుడె శ్వేతగిరికి

29

సీ॥ తొంగిచూడగ వచ్చి నింగిఁ జుక్కలు కొన్ని
మబ్బు లడ్డుకొనంగ మాయమయ్యె
కాటుకకన్నీరుఁ గార్చె గగనలక్ష్మి
నిని యది వాసరగ్రసన మేమొ
ఝంఝానిలమ్మునఁ జీత యై గగ్గోలు
వడఁ జేయునది లేక ప్రకృతిమాత
తరువులు పులుగులు తమతమ యులివుతో
నొండొంటి నూటడించుకొనుచుండె

గీ॥ నాశ్రమస్థనాగమహాకయాదిశిష్య
గణముముఖమున నెత్తురు కణము లేదు
నెంత యెగసనద్రోసిన నేమి వత్తి
దీపమునకు మూడవజాము తేజ మిడద

30

గీ॥ ఒకరి కొక రభిముఖముగా నుండి పరమ
హంసయు నరేంద్రుడును ధ్యానమందు మునిగి
కనులు తెఱచిరి, గురువు శిష్యు నొడ లంటి
ధనముగోల్పోయినతని చందమ్ము తెలిపె

31

కా॥ వి త్తాండవకేళికానిలయ మై విచ్చిన్నభేదంబు పం
విదో గమ్మున మాయ ముక్క లంబువో విద్యోతనబ్రహ్మ మై
విదా లోకరహస్యబోధనకళావిస్తారఖాండార మై
సదో జ్ఞాతమొకో! నరేంద్రుమయి యాచార్యాంగుశిస్సులై.

మ॥ గణనాతీతసువర్ణ సూనసురభిక్రామ్యన్నవోద్ధానపీ
 ధిని కాధించెను పన్నుగట్టు మని, సాధించెన్ బృహద్భానురా
 డను బోధార్థకవిశ్వజితృవనకుండంబందు శ్రీమన్నరేం
 ద్రనిశాంతోజ్జ్వలమానసంబు గురుసప్రమాత్సక్తిపాతమ్మన॥ 88

మ॥ సకలం బై మతశాస్త్ర విద్య మతికాసారాబ్జవత్రంపు దో
 లిక యో నాలిక నాదరించిన దహో! లీలాప్రవాహంబు పో
 లిక లే దెందును పల్కుచాలికకు, లేలే! తండ్రీ! యుట్టుతలే
 యిక లోకమ్మన కంచు వాని ననినట్లే కాళికాపాంగముల్ 84

గీ॥ పైరు పెంచి పండించెడి బలము నించి
 వానకారు వెన్నెలకారువలనఁ బొందు
 వీడుకోలు తన్మరమునఁ జూడనయ్యె
 పరమహంసనరేంద్రసంభాషణమున 85

గీ॥ అనె నరేంద్రుడు పులికితు డపఘన మిది
 యమృతభాగ్య మయ్యెను నీ దయన్ మహాత్మా!
 యెన్నో యానందగోళము లితనిలోఁ ద్రి
 విక్రముడు మానవుం డెట విదిత మయ్యె. 86

గీ॥ ఇంత శక్తి నీలో నుండ నెట్లు నీవు
 తట్టుకొని యేమి లేని యతండు వోలె
 నిన్నినా క్లుంటివి వశిష్టవన్నిరూఢఁ
 యితరుడో బోరుకొలువడే యెల్లజగము. 87

క॥ నీవు సముద్రంబవయా!
 నే వాగును పొర్లిపోవు నీ శక్తి యిటన్
 నా వినిచె గురుం డటులే
 కావలె నని, వటుకులప్రకాండుడు పలికెన్. 88

గీ॥ విశ్వరూపంబు దర్శించె వేడ్క తీర
 దాని పొంది బీభత్సు డే మోనో కాని
 రామకృష్ణ! యో, సార్థకనామ! నీదు
 దివ్యబలమును నిన్ను పొందించికొనవె! 89

చ॥ అన విని మందహాసమున నచ్చగులాబులు కుప్పవోసి యోగిని
యి నరుడ నీ కొసంగినది నేను పునర్గ్రహణమ్ము సేతకా!
మును తన యొద్ద నర్జునుడు పొల్పడ తాఁ జనువేళ, నిప్పుతో
తన కడ నుండె, నాతనికిఁ దా నయి కృష్ణు డొసంగె సర్వమున్.

క॥ నిను వెదకి పట్టుకొంటిని
నిను వెళ్ళినవానిఁ గాళినే తె మ్మంటిన్
నిను గాయనగంధర్వుని
వినుచు మధురభక్త్యములను వృథ యివి యంటిన్. 41

త॥ నీ దేవదత్తరవమున
నా దా నీ పాంచజన్యనాదము నిండె
మోదింపదో యీ భారత
మీదృక్పృంఖరవబుద్ధ మీదృజయం బై. 42

గీ॥ నిర్వికల్పనమాధిని నీవు పొంద
రాదు, పొందిన నీదు స్వార్థంబె పండు
ప్రజల క్రేయము లెందు, నీ వనెడి మట్టి
చెట్టునీడ న్నరేంద్ర! కాంక్షించె జనము. 43

త॥ ఈ నా ఛాత్రుల పోషణ
నినుండియ జరుగుగాక! నిర్విఘ్నముగా
నో! నా తనయాయితలా
రా! నేడాదిగ నరేంద్రు డన్నియు మీకున్. 44

గీ॥ అని నరేంద్రు ఛాత్రులఁ దెల్పి చననెచనియె
బ్రహ్మరంధ్రమార్గమ్మునఁ బరమహంస
యచటివార లక్రపులకు హదు చెట్టి
గురుని గుణసంక్లితన జరిపినారు. 45

కా॥ నారాయణరూప! ఓయి! జగదేకోద్ధారాకా! రామకృ
ష్ణా! నీ లేనిది యాశ్రమాన దినమం దా నంధకారమ్మునన్
మా నేత్రమ్ములు గ్రుడ్డి వైన వని దైన్యక్షిణ రావమ్ముతో
దూనుల్ నాడు నరేంద్రముఖులు, పురిన్ దూలించె సంతాపముల్.

అ॥ వె॥ పూచిపూచి కాచికాచి రసాలంబు
పిడుగుపాటువలన నుడిగినటుల
నిలను వీడె రామకృష్ణపరమహంస
యని బెనర్జిముఖ్యజనము పొగిలె.

47

మ॥ పురి సంతాపసఖాంతమందున జనంబుల్ రామకృష్ణప్రసం
గరతుల్ వెళ్ళడి వేళ నీయెడఁ బ్రశాంతం బైన చోటన్ డినెం
బరులోఁగాంగ్రెసు మూడునాళ్ళుజరుగున్, భావ్యంబుమీరాకనాన్
సరె యన్నాడు బెనర్జితో హితులుప్రోత్సాహింపదేవేంద్రుడున్. 48

ఉ॥ భారతమందు నెల్లెడలఁ బంపిన సంఘము లెన్నుకొన్న యే
మూరు సదస్యులన్ గలిగి నూతనరేఖల కంకురార్పణం
బై రమణీయవాక్యరచితాంగ్లము కాంగ్రెసు పోల్చి హంససం
హోదయంబు పూలు చలికోతయు నొప్పు సరోవరం బనన్. 49

కా॥ వి క్తంబును నస్మదీయ విపదబిన్ సేతు వౌ పాలనం
బ॥ హారము నొనాకో! గుఱుతు మృగ్యంబంచు నాహ్వనసం
ఘా తుండు శ్రవఃప్రియంబు వినిచెన్ 'రాజేంద్రలాల్ మైత్ర'యీ
మధ్య గొందఱు రాష్ట్రపాలురు ప్రజామంతవృత్తి లై రంచునున్.

కా॥ ధాటిక జెప్పెను తత్సభాధిపతి దాదాభాయి నారోజి యే
మాటల్ కూడవు సంఘసంస్కరణ సంబంధమ్ము లీ కొల్వునన్
మాటాడక దగు రాజ్యపాలనమునన్ మార్పుల్, ప్రజాభాధ లు
ద్ధాటింపన్ దగు నంచు గోప్తికి శిరఃకపంబు శోభింపగా. 51

ఉ॥ పెత్తన మీరు పిల్లలకుఁ బెద్దలు బాల్యమునందుఁ, బెద్ద లై
యెత్తటిఁ బిల్ల లిమ్మనిన నేచక వారల కింటిపె త్తనం
బెత్తుట పాడి, భారతులు పెద్దలు నేడు, తదీయ రాజ్యపుం
బెత్తన మెల్లవారి కిడుడీ! దొర! లంచు బెనర్జి యెల్గిడెక. 52

శ॥ ఫాలము చందనతిలక
శ్లీలము, మానసము సంకలితహిందూవి
ద్యాలయము, 'మదనమోహన
మాలవ్యా' మాటకారిమానిక మనియెన్

53

గీ॥ వినక యెవనికినిం బన్ను వేయరాదు
యిదియ మొదటి నిబంధనం బింగిలిము
వారి ఘనరాజకియపు బై బులందు
భారతీయులయెడ నిది వనికిరాదొ॥ 55

ఉ॥ మూకులు కారు భారతులు పూర్వమురీతి, స్వకష్టనిష్ఠుర
ప్రాకటభాషణాభిరతు, లల్లయు తగ్గరు తెల్లవారికిన్
మోకరిలంగ నెట్టబడు ముప్పున కోర్వక నేడు కాంగ్రెసున్
జేకొని చాటుచుండి, రికఁ జేసురు వారల హక్కు వారికిన్. 56

గీ॥ అని మాలవ్యా వలకన్
జనమున కిడ శస్త్రశిక్షణము రాజ్యము రా
జా నిదే కాచుకొనుట విం
చెను రాజా రామపాలసింహాఖ్యుండున్. 57

ప॥ ఏబదియేండ్ల రాజ్ఞీక్రమపాలనం
బును పొచ్చుగా మెచ్చుకొనుచు నొకటి
యొకపూటఁ దిను దైన్య మొదవఁ బెక్కుర కంచు
దారిద్ర్యఖండనార్థంబు నొకటి
జను లెన్నుకొనువారి కాసనసభలఁ జొ
ప్పించగాఁ బ్రభుతను వేడు టొకటి
బ్రిటనులో నిటను నొక్కలై తఱిఁ బెద్దప
రీతులు జరుప నర్హియు నొకటి

గీ॥ భారతీయుల స్వచ్ఛందభటులఁ జేసి
ప్రభుత వారి తోడ్పాటొంది వఱలు టొకటి
వచ్చు వేరోలగము చెన్నపట్టణమున
నన్న దొకటి తీర్మానములందుఁ గలవు 58

ఉ॥ చెన్నులు రాశిపోసినది చెన్నపురీసభవేది, యాటునూ
ల్లున్నర ప్రాతినిధ్యమునఁ బ్రోది సదస్యుల సంఖ్య శోభిలెన్
నిన్నటి ప్రాతలే యతికి నేడు ధృతమ్ములు వోలఁ దీర్పులున్
మున్నిటి ప్రాతలే పరితముల్ పునరాభివృద్ధి లయ్యెదన్. 59

గీ॥ హిందువులు ముస్లిములును యూరేషియనులు
ప్రతినిధులు గాగఁ జార్కీలు ప్రబలిగోషి
హల్ ఫుతహ్రాస్వదీర్ఘాల వ్యాకరణము
హశాసు పగటె, బాసలి కేమి! యర్థ మొకటె. 60

చ॥ ఒక చతురంతయానమున నొద్దిక యిట్లయి వచ్చి గోషివే
దికపయి తెక్కెనేమొ! భరతేందరి, పారసమూహపాణివా
ణికలితశబ్ద మబ్దసరణిన్ గొన, వర్షము వర్ష మౌచు నా
యకజనబాహుళప్రవచనౌఘము దృశ్యము తామ్రపర్ణియై. 61

క॥ "బదరుద్దీనుతయాబ్తీ"
సదస్పతి వచించె రాణి చాటినటులు పెన్
బదవులు భారతజనులకు
ను దొరుకవలె నై న్యమందునున్ ద్వర ననుచున్. 62

చ॥ మన చెల్లించెడి పన్నుతోఁ బ్రభుత బర్మాన్ ముట్టె, రష్యాచమూ
జనితత్రాసము నెట్టెఁ, గాని, మన యీ నైరింపరానట్టి లే
మిని పోగొట్టెనె? మిక్కిలిం చె, నిది యేమీ! పన్నులం బెంచు పా
లన మంచున్ మరికొంత వాకొనియె మాలవ్యా బలవ్యాహృతిన్

కా॥ ఆ కాలమ్మున వైరులే, యిపుడు రష్యా ఆయుధా లిచ్చెట
ర్కిక్ స్వాశ్రయ మౌచుఁ బోరుటకు, శస్త్రిన్ జేయు మీ దేశము
న్నీ కౌఁ దోడు ప్రభుత్వమా! యని వచించెన్ 'శంకరన్నాయ', రా
రేకన్ వేరుఁ బ్రజాత్మ డాయరు, యశశ్రీ వెన్నెలల్ కాయరున్.

ఉ॥ అందఱులీన నార నను నాతడు నేర్పరి, న్యాయవాది, ప్ర
స్థందితకీర్తి, భారతజనాదృతపద్ధతివర్తి, యాంగ్లు, డ
ల్చాందడు తన్ను బైటఁబడ నొల్లని ద్రోహినిగా స్వజాతి య
న్నన్, దనువంతయున్ జెవిగ నై విను జడి తదీయవాదమున్.

- పీ॥ యద్దేశ మేలినన్ దదేశపారుల
కెచ్చు భాగస్వామ్య మిచ్చుకొఱకు
దోసమ్ములను వ్రేళ్లతో లెక్కపెట్టి ది
ద్దించ బిగ్గరగ వాదించుకొఱకు
నొక జాతి మరొక జాతికి దాస్య మిడి దాని
నదుముట తగ దని గదుముకొఱకు
శిక్షవేసెడిమొదల్ కఱ్ఱిని విననిచో
ముదురుమాటలతోడ నెదురుకొఱకు
- గీ॥ మనిసి కున్న హక్కుల గూర్చి వినుచుకొఱకుఁ
బ్రజకు భీతి నపాకరింతు, జితిరీతి
వ్యాకరింతు, బిరుదమ్ముగ స్వీకరింతు
ద్రోహి యను శబ్దమును తెల్లదొరలనుండి 66
- శ॥ అని “ఎ గేనార్దను”
వినిచిన నితమున నాటువే లఱచేతుల్
నినదించు దు నిముసము
లును దద్ద సదస్సులోగిలి యెల్లన్. 67
- గీ॥ భారతావనిలో నాంగ్లపాలనమ్ము
సాగుటో సాగకుండుటో చర్చ చేసి
తేల్చవలసినవార లా దేశజనమె
యనెడు గ్లాడ్ స్టన్ ప్రకటనంబు వినువఁబడియె. 68
- గీ॥ లుకుటిరపరిశ్రమల్ బలియుకొఱకు
ంతో సాంకేతికజ్ఞాన మెచ్చుకొఱకు
నికర్వాప్తికొఱకుఁ దీర్మానము వినఁ
బ యె విద్యాలయములు కావలె న టంచు. 69
- గీ॥ సత్సరము లయ్యె నేబది వత్సరములు
రాణి యేల నాయమకుఁ జిరాయు వగుతః
వచ్చు సభ యలహోబాదవర్తి యగుతః
యని పరించె సభాంతమందు నొక నేత 70

A. చేని యజమానునకు సాగుసేయువాడు
కట్టుబడిధాన్యమునుఁ బోలె కార్యదర్శి
కాంగ్రెసున వైన నిర్ణయసంగ్రహంబు
నేటనేట వైస్రాయి కందింపవలయు

71

K. భారతజాతీయసభను
కోరిన వైస్రాయి యేల కోరితి ననుకోన్
జేరెను చెన్నపురిసభ
సారము నాలుగవ సభకు శతవిఘ్నములున్.

72

M. చెలువుల్ బాగొనరించుటో బడుల పాచ్చింపించుటో వైద్యమె
చ్చిట నదించుటో రోడ్లు పెంచుటో ఔనర్జీలున్ జటర్జీలు నా
యరులున్ లాయరు లట్టి కోరికలు లే కస్త్రీలు దస్త్రీ లొసం
గరె మా కందు, రిడేమి! కాంగ్రె సనియెన్ వైస్రాయి హ్యూం
సూరితో. 73

K. అనుకొన్న దొకటి, నేటికి
మునుకొన్నది తద్విరుద్ధముగ మ రొకటి, చం
దన మనుచు చెట్టు పెంచగఁ
గనుపట్టెను పర్పములకుఁ గందువ యగుచున్.

74

A. ఏమొ యనుకొంటి, గనుగొంటి నిపుడు నీ ప్ర
వర్తనముగూడ, కాంగ్రెసు పరశువుగ న
మర్థ మగుచున్న దయ్య! నీ యంటుకలిమి
నటవి యాసేమొ! యిచ్చటి బ్రటిషుప్రభుత.

75

K. హ్యూమూ! దూరాలోచన
మేమొ దూరాలోచనముగ నెదిరెన్, జేవల్
సోమించుమునుపె కాంగ్రెసుఁ
ప్రజామింతు నటంచు నతడు పలికెన్ మరియున్.

76

- గీ॥ హ్యూ మపుడు మీ రనియంత యేమి లేదు
కాంగ్రెసున రాజభక్తికి కలుపు రాదు
నెవ్వరే నొక రెప్పుడే నింతాయంతా
బెట్టు పల్కిన నదియు నెబ్బెట్టు కాదు. 77
- గీ॥ ఓయి! డఫరిన్ మహాశయా! యుజ్జ్వలతర
భావమాధ్వీకు శేశయా! భారతీయ
సఖులు గ్లాడ్ స్టేన్ ముఖులయా! యుద్ధగజాతి
యిండియా, చెనకకుమయా! యిట్లు చెప్పె. 78
- గీ॥ తాపు మనసున సమరసభావమునకు
దొరికినటు “లలిహాద”పురమునందు
దొరికె నెట్లొ కాంగ్రెసునకు, దుష్ప్రచార
మతిగమించి ప్రేక్షకుల సంఖ్య దుగుడించి. 79
- మ॥ సభ కేటెంచెడి తత్సహాయకులచే జామీ నొసంగబడెన్
బ్రతుతోద్యోగుల, కట్లు నై ప్రతినిధుల్ పండ్లెందునూ ధైరి, వీ
తభయుం దుక్తిర్గురీరయుండు బహువిద్యాధికృతామూర్తి యు
ద్ధటస్ఫూర్తి యొకండు వేదికకు సంధానించె నూత్నత్వమున్.
- శ॥ ఆయన లాలాబజపతి
రాయాఖ్యుడు, యువకుల మగరాయి, దయానం
దీయమతముతీయన నం
దీయఁ రసాలంబు భారతీయబలంబున్, 81
- గీ॥ దేశభక్తియు మతభక్తి తేజులుగఁ ద
దాతృశకట మఖ్యుడయపథాభిముఖము
ప్రజకు కాసనసభలోనఁ బ్రాతినిధ్య
ముండితీరవలె నని తదుక్తివిధము 82
- గీ॥ విద్యను పరి శమముఁ గూర్చి గద్యము లొక
పూట యె నువన్యాసములు ప్రదర్శ
నములు న జరుగన్ వలె ననె లజపతి
రాయి, నా ది జరిగె నట్ల ప్రతిసభను 83

మ॥ అనువాదమ్మున కాశయం బిడ కుపన్యాసమ్ము లాంగ్లమ్ములో
వనె యో నందటివిం బ్రభుత్వమునకై, నట్టొందు ఛానన్ జనం
బున జ్ఞానం బెది లేక యుద్యమ జయంబు లేవో యంచున్ వచిం
చును తా వాచన ముద్దులో లజపతీంద్రుం డి రైగల్ మెచ్చగా. 84

గీ॥ "జార్జియా" లనెఁ బ్రసిడెంటు సమనుసమను
వన్నుగా శతకోటిరూప్యమ ల మన మొ
సంగుచున్నను లే దయ్యె సంస్థలందుఁ
బ్రాతినిధ్యము మనకుఁ జిత్రం బ టంచు. 85

ఉ॥ ఇందుననుండి లండనున కేగెడి ఛాత్రులు ప్రాతినిధ్యపున్
సందడి బిట్టు సేయవలె నందు, నిటన్ లవ మేని మాటలా
డన్ దగ దండ్రు, వారలె యటన్ దమపై నివిమర్శనంబుమొ
డున్దొని వింద్రు, చీకటివెలుంగుల మొత్తము లాంగ్లచి త్తముల్.

గీ॥ పడుపువృత్తిని త్రాగుడున్ గెడవనలయు
ప్రభుత యనియు, ను సల్ మాన్లు ప్రతిఘటించు
తీరుమానమ్మునకు సంస్థ దూర మనియు
నిర్ణయము లివి కల్యాణధూర్మయములు 87

క॥ డిఫ రై పోవుచు సమితిన్
డఫరిన్ వై స్రాయి ద్రోహనర్థం బనె,న
చ్చిఫ యిద్ది, ధన్యవాదము
లు పుల్లములు వాని కిడె, నెలుం గిటు లొదవెన్. 88

గీ॥ జరుగు బొంజాయి నాగామిసఖ య టంచుఁ
దెలువఁబడె నట్లె యచ్చటఁ ద్రిదినయుతము
కాంగ్రె సలరె దత్తాత్రేయ కాంతి యనగఁ
బదియుఁదొమ్మిదిహర్ష శిష్యగణ మొప్ప. 89

అ॥ వె॥ తోడుచున్నకొలది తోయ మూరెడి భంగిఁ
గోర్క తీర్ప మరియుఁ గోర్కె పుట్టు
వీనిఁ దీర్ప నేల విసు గేల యని దూర
ముండె నాయకునకు నోడి ప్రభుత 90

- ఏ॥ కోలాహలమ్మును కోరు నొకడు, దాని
 హోలాహలమ్ముగా నరయు నొకడు
 ఒకడు బాధకుడు పాలకవర్గమునకు, బో
 ధకుడు తన్మతి మార్పఁ దలచి యొకడు
 క్రాంతికర్త యొక, దొకడు సంఘసంస్కర్త
 త్యాగి యొకడు, ప్రేమభాగి యొకడు
 ప్రజలో నొకడు పల్కుబడి మిన్న తనభాషఁ
 బ్రభుతలో నటులె తద్భాష నొకడు
- గీ॥ నొకడు బాలగంగాధరుం దొనరుఁ దిలక
 వంశ్యుడు, మరొక్కరుండు గోపాలకృష్ణు
 డలరు గోఖలేవంశ్యుడు, లలితసుతులు
 భరతజననికి భృతమహాపురుషజనకి. 99
- గీ॥ వారు వచ్చిరి, నార్థను వచ్చె సభకు
 బ్రిటనురాజ్యసమజ్యావరిష్టసభ్యు
 డైన "చార్లెసుబ్రాడ్లా"యు నరుగుదెంచె
 నేగుదెంచి రెండటో నాయకేంద్రు లందు. 92
- క॥ ఆ సభకు వచ్చె లాలా
 జీ సంవృతబహుసహోరుచిప్రతినిధి, బ్రా
 డ్లాసంభాషణమునఁ గడు
 భాసిత, సంతకునుఁ దిలకు పరిచితు డగుటన్. 98
- గీ॥ తిలకునాత్మ నాశ్రియత దృశ మగుచు
 నిర్ద మగు నద్దమున రూపు కొన్న
 తీరు గాగ లజపతిరాయి తృ పడియెఁ
 బరగు నిటుల నాదర భావం బంగ. 94
- క॥ లజపతి తలచెను గో
 రజనీపతి రాజకీయ తి న టంచున్
 బుజములు కలిసియుఁ లియకె
 గుజమామిడిపండుచెలి గొఱలె నిరువురన్. 95

చ॥ ప్రజల హృదంతరన్ జిగి చొర న్నెటి ర్విలియంవెడర్పరన్
సుజనుడు తత్సభాభిభుడు, నూటికి నెక్కురు దొడ్డవార లాం
గ్గజనపదంబునన్ భరతఖండహితుల్ గల, రట్టి రేల్పడిన్
ఋజుగతిమేవడిన్ సలుప నెంతు రనెన్, మరి యెంతో వాళొనెన్.

గీ॥ తెచ్చినాడు సందేశము, మెచ్చినాడు
ద్వాదశసహస్రకరతాళవాదములకు
మనుడు చాల్లెను బ్రాడ్లా తనను పతి సభ
కుచ్చపదములఁ దెలుప వాక్రచ్చినాడు. 97

మధ్యా॥ రాజ్యాంగసంస్కరణములు రణములు కాని రణములు
రజ్యద్గళరణ మనిశకరణముగ సాగినన్ దక్క
పూజ్యలార! సమకూరవు, ప్రపూర్వభారతరణమందు
సజ్య మిష్వాస మపుడు, ప్రసజ్య మువన్వాస మిపుడు. 98

వనం॥ ఈ రీతి వాచకము లెవ్వరిచేతఁ దొల్తన్
త్రూరంభముల్ బిరుదు వారికి ద్రోహి యంచున్
గారన్ బ్రవాసమునఁ గాంతురు గాక నిద్రన్
వారల్ ప్రభుత్వహృది వారక జాగరూకుల్. 99

క॥ అని బ్రాడ్లా యన్నాడో
రణించెఁ గేకిసలు తిలకప్రారబ్ధము లై
జనమున, ఫిరోజీషా రణ
సనిరోధిగ హూతిసంఘనాయకు డాడెన్ 100

క॥ ప్రథమగురు 'పనిబిసెంటు'కుఁ
ప్రథితుడు బ్రాడ్లామనస్వి భారతవాంఛా
పృథుసౌగంధ్యము లండన్
పృథివిఁ గురియునతడు వినిచె నిటులన్ మరియు॥ 101

అ॥వె॥ వారి భాష వారి భాష మాచంద్రతా
రకము నాకుపచ్చరంగు గలవి
తై ల దెంతసేపు సత్యనిరోధన
మర్థము? గడె, గంట, యర్థదినము. 102

గీ॥ జైలునాల్గుగోడల మధ్య సత్యశక్తి
విద్యుదుద్రేకసంపృక్తి వెలుగుచుండి
సకలభువనసంచాలనసంభ్రమముగ
నురవడించును వెలువలి కురికినపుడు.

108

గీ॥ ప్రజలలోన జన్మించితిఁ, బ్రజలు నన్ను
నమ్మిరి, ప్రజలకొఱకె ప్రాణమ్మ లిడెద
ని మృదాశయానర్హురత్నమ్మ పుట్ట
దేల! భారతనాయక హృదయభిని.

104

మధ్యా॥ అనుచు బ్రాహ్మ పల్క మంద మైన నేమి హసితంబు దెస
లను తాకివచ్చెను, వినుతిరసితంబు కడు నమందంబు
తనయది మలివంతుగా మొదలుపెట్టె లజపతి దీని
తనువు ముదంబునకుఁ గల దనిపించె నాటి యాస్థాని.

105

గీ॥ కృష్ణుడును క్రిస్తు కల్పితులే యటన్న
నాత్మికాగ్రణి, యోటమిన్ గన్తి గొనక
యెన్నికల కెన్నిసార్లొ జయించుదాక
నిలచినట్టి బ్రాహ్మ వెండి పలికినాడు.

106

గీ॥ సభ్యసంఖ్య ప్రజాసంఖ్యసన్నిహితము
వయసు నిండ నిరువదియొక్క వత్సరములు
పురుషు లెన్నుకోవలయు సభ్యులను శాస
నసభ, కిది మాట, యదియ బాట శుభ మగును.

107

గీ॥ తమ నియోజకవర్గాల తరపున నెవ
రెన్నుకొనబడుదురొ వారె యెన్నికొంద్రు
కేంద్రసభ్యుల నిది రాజకీయభావి
భారతముబండి వోట్లసిబ్బంది నిండి.

108

అ॥ వె॥ బిల్లు నే ప్రవేశపెట్టెదఁ బోగనే
పార్లమెంటునందు క్రాతలార!
దీనిగురిచి, యెందు నేనియు విజయంబు
పాతువాదమున లభించు ననియె.

109

గీ॥ జనులచే నెన్నుకొనబడు సగముసంఖ్య
సఖ్యులందు శాసనసభన్ జనమె కాక
ప్రభుతయును ధనదుర్వ్యయత్వమ్ముఁ జాసి
బాగుపడు నని నార్జను పలికినాడు.

110

క॥ ఒడ్డోలగమఁ దుఁ బ్రజల
గొడ్డములన్ దెలిపి తిలకు గోళ్ల నార్జన్
గడ్డుకొనినమెయిఁ బలికిరి
గిడ్డంగులు రాజనీతికిఁ వారి నుడుల్.

111

మ॥ మరియన్ వాకొనె గోఖలే ప్రభుత సంభావించి యీ భారతో
ర్వర రాక్షీకృతశాసనం బమలుసల్పన్ దాన నౌ లాభముల్
సరిపోవున్ గద! యట్లు సల్పమిని విశ్వాసంబు నిశ్వాసమున్
బటపెన్, జాలనపడుపాతములు పాపాలంచు ఖండించుచున్.

మ॥ ఆనహాయోధ్యమశూరు డౌ నెవనికే నాధారభూతుండుగా
నెనగన్ వచ్చును గోఖలే, తెలియ నౌనే! భావ్యముల్, వానితో
పస శంకింపగరాదు వాదము మితం బై నన్, వసంతంబు కా
దో! సదాగ్రీష్మముకారణం బదియుఁ గాదో! వార్షిక శ్రీలకున్. 113

ఉ॥ శాసనగోష్ఠి కెన్నుకొను సఖ్యులలో సమసంఖ్య మీరు మే
మై నను టొప్పు నంచుఁ దుఱకయ్య యొకం డన దీనిలో మత
న్యాసము లేల నందఱము నందఱ మేలున కాదు మోయి! భా
యీ! సుఖదాయి! యంచు నయిదేలులనేలదునీడువాకొనెన్. 114

గీ॥ దేని నార్జను బ్రాడ్లా కథించి రద్ది
నిండుతీర్మాన మయ్యె, దానిఁ గొని సీమ
కేగి తన్మహాసభలోన వాదించఁజేసి
నెగ్గుటకుఁ గొంద తేగుట నిర్ణయంబు.

115

ఆ॥ వె॥ కాంగ్రెసునకు వలయుఁ గార్యాలయము, దీని
కృతులు పోషణాదు లేవు మీర
ధనము వలయు, నివి తదాస్థాననిర్ణీత
ములు, యథాతథఁ బు పూర్వఫణితి.

116

గీ॥ నవ్వి భే మని చప్పట్లు నవ్వడింపఁ
జేసి సభ యుపన్యాససుశ్రీనిగూర్చి
తెరలుతెరలుగ స్వముదంబు తేటపఱచె
నని ఫిరోజిషామెర్వాన్ మెహత వచించె.

117

గీ॥ అతని యధ్యక్షతనె కాంగ్రెసు త్రిదినంబు
మఱుసఁజేడాదిఁ గల్కటాపురిఁ దనర్చె
నగమునకా మూడు పూలు నే, డాటు కాయ
లెన్నడో! చిల్కలుగఁ నభ్యు లేడురుచూడ.

118

గీ॥ దొరతనము వేల్పురతన, మాచరితశుభము
స్వల్ప, మాచరణీయ మనల్ప మనుచు
నిడుగో! అహ్వీనసంఘాధిపుడును భణద
భీషువున్ “మనోమోహనఘోషు” నిలచె.

119

క॥ అడుగో! “లాల్ మోహనఘో
షుడు”, బోనర్జీ బెనర్జి సుస్థులు, గోల్లె
విడిసెను, వాఛా తృప్తిన్
దడిసెను, బహునాయకులు ముదాదాయకులున్.

120

క॥ ఒకరిద్ద రెవరొ అంతియ
మొకమున్ జూపర ప్రజామూహమునకు నా
యకులు ప్రజలు శాసనమి
తికి నభ్యర్థులను పంచు తెఱగులు ద వై.

121

మధ్యా॥ తనదు టోపీ కిరీటముగఁ దనరు బొంబాయిరా జనగ
మననీయజీవితభోగమహత ఫిరోజిషామెహత
ఘనతమన్యాయవాదుల నొకడు ఘనకిర్తలం దొకడు
జన ముర్వి నేలిన్ దాని చత్రము బ్రిటి షను నతడు.

122

చ॥ ధృతియును డగ్రవక్త యత డెందఱో తెల్లదునీలు విద్యతో
కృతక్రమశిక్షణం బెపుడో యేల్పడి నవ్వుడు ప్రాతినిధ్యసం
భృత మగు భారతప్రజ హితేంద్ర! యనన్ విని పార్లమెంటు మీ
స్థితి కిపుడే ననర్హముగదే! బ్రిటనం దటులై నచో ననెన్.

123

శ॥ బొంబాయిపురపాలకసం

ఘంబున కొ భవనప్రాంగణంబందు నిషి

ద్ధం బెవని విగ్రహంచేన్

శంబసమాజ్ఞుడు ఫిరోజిషా శాసించెన్.

124

ఉ॥ ఆయుధశాసనమ్మునకు నడ్డుగ నిల్చి ఫిరోజిషా బ్రిటన్

శ్రీయుతపాలనమ్ముకు శీర్షము వంతుము, తద్విసితి వి

ద్యాయతి నామతీతుము సదా, యిట నట్లని యాంగ్లు హక్కు తె

న్నో యవి భారతీయములునున్ దగ పోరక యుండ మే మనెన్.

శా॥ ఎంతే జక్కగ నేలనఁ దొసగు సుంతే నుండదో! చెండదో!

వంతం బూనిన కారతం బడిదముం బట్టించుచుచోఁ దన్ను, శ

న్నంతం బయ్యెడి కాటు కే లని భళి! ఆంగ్లప్రభుత్వంబు మేల్

చింతన్ జేసెను శస్త్రశాసనము, వాచించెన్ 'దిల' గ్లోప్టిలో. 125

గీ॥ ఒక్కపుడు వీర లొకవంక్తి నున్ననేమి

యిరువురి తలంపు లెప్పుడు నెదురునెదురు

పలికెను ఫిరోజిషా రాజభక్తి దేశ

భక్తి యిరు పార్శ్వములుగ నౌ భద్రులారా!

127

చ॥ ప్రజలది యైన యీ సభసభాము కరోరమె యింత; యన్నవారు

రుఁ జలువ లింత క్రమ్మి యిది ప్రోచునౌ దేశము నన్నవారు బల్

గజిబిజివారు, ద్రోహము దలంపక హాస్యము లెక్కసేయ కొ

క్కజిగిఁదనరెనొక్కబిగిఁగాంగ్రెసురాజుప్రజల్ ప్రసేవు లై. 128

చ॥ అనియెఁ బ్రధాని భారతమునందుఁ బ్రజాపరిపాలనమ్ము లే

దని, కల దద్ది గ్రామవిషయం బొకనా డని మూదలించెఁ ద

జ్ఞనమణియొక్క డాతనికిఁ, జాలదొ, యెన్నటి కేని రాక త

క్కునొయిది యెల్లెడన్ మనకుఁ, గొంచియుఁ నేల్బడికిక తప్పునే

గీ॥ క్రీస్తు సౌజన్యపోషణార్థి శ్రమపడియె

నెంతో, నేడు బ్రాహ్మ శ్రమ మంత పడియె

నస్మదుద్ధరణమునకై, యందఱము కృ

తజ్ఞులము వానికి, ఫలంబు దై వికంబు.

129

గీ॥ ఏకవిధకష్టసుఖభుక్తి, యేకదేశ
పంచభూతానుభూతి, జీవించజాల
మొకరి ముఖము నొకరు చూడక, కఠవందు
కాలమందు నొక్కటే తుఱకలును మనము.

181

వసంత॥ రాకుండుతనా! బిడవకాల, మ దెట్టిదేసి
యేకత్వ మెత్తి "యెవరెస్తు"కు భారతీయ
శ్లోకమ్ము మెత్తి దెసగోడల కన్నిహక్కుల్
చేకొందుగాత! వడి వేదభోరానధీశుల్.

182

మధ్యా॥ అంద తాంగ్లోయిండియనుల నజ్ఞాను లనుకొనరాదు
కొండఱకేనియున్ దెలియకుండునే! వా రుండవలసి
నందాల నేల భారత ము టంచును, చేతులు కలుపు
చుండుగాత! యిక పార్శ్వమున నుండి వారలు మనతోడ. 183

మం॥ద్వి॥ బాగు బా గని తన్ను బలముగా నెన్ను
జనుల కా కృతనీతి యనియె నీ రీతి.

184

మ॥ మన మాసించిన యెన్నికల్ శిఖరసంభావ్యమ్ములా! కాపు, లో
ననుమానం బుదయింపఁ జేసినది లండన్ గోష్ఠి కి తీరు రే
పు నిదానంబు స్వరాజ్యపుచ్చ కని, యీ బుద్ధిన్ గదే! యద్ది కా
దనుచుండెన్ సలహా ప్రభుత్వమున కియన్ జాలు నీ మాత్రమున్.

మధ్యా॥ మనసుగుఱిచి పాలకులకు మనకన్న బాగుగఁ జెప్పె
మును 'మెకాలే' ప్రజ కోరి మొనసిరో వారిఁ గృతార్థు
లనుఁ బాలనమునందుఁ జేత లగ్గె కాదు మనజాతి కది
వినుతి కా భ్రాతీయే కాదు, విశ్వపతికిఁ బ్రితియు నని. 185

గీ॥ ఆ మహాపండితుని వాక్య మది ప్రభాత
కిరణ మైనది, వెల్గుగా కురక యున్నె?
యద్యతనభారతమునాటకాద్యరంగ
మునఁ దెర యెగయుచున్నది కనుగొనుండు.

187

పుష్పి॥ అని మరియు ఫిరోజీషా వచించెన్
మన మలర న్నవరత్నమాలికం బై
జనమునఁ, బదునాల్గువేల చేతుల్
ధ్వనితము లయ్యెను తాళవాదరక్తిన్ 188

అ॥వె॥ భరతభూమి నేడు బహుకాననము, మహా
కులు వలయును పెద్దపులులఁ గొట్ట
నాయుదముల చట్ట మడ్డురాకూడ ద
టంచుఁ దిలకు పలికె నౌ ననంగ 189

సీ॥ వంగదేశమునందు వలె నెల్లెడల భూమి
వన్ను మాఱక యుండవలె న టంచు.
ననుబంధముగ లండనందుఁ గాంగ్రెసు ప్రతి
నిధిశతంబు జరుగు నిక న టంచు
నౌరోజీమున్నగువారు భారతవాంఛ
పార్లమెంటుకుఁ దెల్పవలె న టంచు
తనదు నుద్యోగుల చనరాదు కాంగ్రెసు
కనుట యేల్పడి నసభ్యత య టంచు

గీ॥ నాంగ్లదేశ్యబ్రాహ్మదీపహోయకులకు
సెన్నియొ కృతజ్ఞత ల టంచు నెల్లశేత
లోప్పినవి తీరుమానమ్ము లోలగమున
పూర్వనిర్ణయపారంబు పూర్తి గాగ. 140

శా॥ గంధానేకపఘింకృతిన్ మరుసమన్ గాం॥ 'స్వనప్పాకమా
నంధాచార్యుని' యాధిపత్యమున, నాం జ్యోతి బంగారుసె
మ్రెస్ దీపించిన నిండు సత్యమునఁ, బ న్నాగపూరందు బ్రా
హ్మన్ దైవం విలఁబాపినాడని మొదల్ ంభించి చింతించియున్.

మధ్యా॥ మితవాద మతివాద మొకట మేకొని రాజీపడినవి
కృతరూపము తదీయమే రసించు నాచార్యు వాచనము
మతివిహంగమరోచనము మందస్వభావమోచనము
సతతజాతీయతాసవలసన్నానసాఖిషేచనము 142

చ॥ సరే యని యంటిఁ దప్ప దయి, చాలనివాడను గద్దె నుంటి, నే
జరిపెడి దేమి కద్దు? తొలిసంగతి మద్దును లుండి రిందుఁ ద
త్సరణి మనీషిఁ గాను, మలిసంగతియో! ప్రజలార! మిత్రులార!
రహితకర్ణ మేల్పడి పరంపరగా మన మెన్ని చెప్పినన్. 148

గీ॥ తెల్లవాడు కలెకరో నల్లవాడు
నగును బిల్లుకలె రు, తగడో! యిటు లి
తండు స్వచ్ఛంద నికత్వమునకేని
యతడు నై నిక మనకు నర్హు డగుచు. 144

గీ॥ అత్త వేటు నంగ వేటు, నల్లె పాల
నంబు వేటు పాలకుల వర్గంబు వేటు
నిట్టి వర్గము మార్పున కెదురు చూచెఁ
బ్రజ వసంతమ్మనకు శిశిరస్థు లటులు 145

క॥ అనందాచార్యుడు సము
దై నా డానందవర్దనాచార్యునితో
తా నన్వర్థాఖ్యుడు ప్రజ
లోనన్ ధ్వనిఁ గొలిపి, మరియు లోతుగఁ బలికెన్. 146

మధ్యా॥ ఈ ప్రతీతస్వార్థబోధు లీ బ్రటన్నాయసిద్ధాంత
సుప్రసిద్ధవిరోధు లెల్ల శూరశిఖామణు లగుచు
దీప్రచరిత్ర మౌ భరతదేశమ్ము రక్షించువార
లా! త్రపు విడదెరు పైడి లాగి, యవమతియు నేగి. 147

గీ॥ తేనెలో నూనె కలిసిన తీరు గాదె
పాలనమ్మున భేదభావమ్ముకలిమి
తర్కమును మించు దై వపిదాంతమునకు
నిది విరుద్ధము, హృదయమే యిందు సాక్షి 148

క॥ ఏ.వో. హ్యూం భారతమును
సేవించినయంత యెవరు సేవింపర, త
చ్ఛావశికుపు కాంగ్రెసు, నే
డి విదురుని విని దొరల్ సుఖంతురుగాతన్, 149

ఉ॥ ఈ యది రాజశబ్దసమమే తుదినిన్ గురు వై ప్రకాఖ్య మా
పాద్యము శబ్ద, మంతరము లన్నిటినిన్ సెలయెళ్ళ నేలుతీ
రై యిమిడించికొన్నదినుమా! యిదె జాతి యనంగ నొప్పు, జా
తీయము దీని యాత్మరుచి! తెన్నన జాన్తిగ తీయ మీయదే. 150

శ॥ జాతి యన నెటులు ప్రజయో
జాతీయత యనగఁ గాంగ్రె సటు లై భరత
త్వా తులుగలిగొను పను లె
నోన్ తెలుగుల చేయు నొక్క టొక్కటిగ నొగిన్. 151

మ॥ ఇప్పుడు కాంగ్రెసున కే డేండ్లు, నెన్నో చిన్నవి హక్కు లొందె
ను ప్రభుత్వదృష్టిలోఁబడెను, నూలు రొకరి పైని నొకరు
నెపుడో బలె నిరుపెందెగలు నేడు కారాల్ మిరియాలు
వివరీతములు లే కిది ఫలవిస్తృతి గను పరీతముగ. 152

ఉ॥ హక్కులు వ్యాంకుచెక్కులుగ నప్పటికప్పుడు చేతికందవో
యిక్కడి పాలనాసమితియింగ్లిషువారలు ధిక్కరించినన్
దక్కినవారు భారతజనాభ్యుదయంబు వ్రతంబుగాఁ గ్రియన్
మిక్కిలునాడు, రచ్చఁ బ్రజ నేతలు క్రిక్కిరియించునాడునున్.

ఉ॥ ఆటునుపూర్ణయేబదిగు రందలు సభ్యులు పార్లమెంటులో
భారతరక్షకై దివికిఁ బంపిరి భారతలేఖ దేవుడే
తీరువ రంచుఁ దా మరయు తీరికలేదని, సాక్షిజార్జియా
లిరిత మిద్ది, జేతలకు నెన్నో పథా, లివి చేత లాగునే! 154

ఆ॥ వె॥ చేతబట్టి బ్రిటిషుజెండాను భారత
నేత లెల్ల లండనీయరాజ్య
సమితిభవనమెదుట జరిగింపవలయుఁ గాం
గ్రెసు ననిరి మన యచటి సహృదయులు 155

ఉ॥ లండనుదోక యట్లునిచి లగ్గు మరింత వచింతు, నేరికై
మండిత మీ సమజ్య? ప్రజమండలికై కద! రాజకీయ ము
ద్దండము తెల్పుచున్ జనపదమ్ములఁ బోదము, వారలిట్లు నే
యుం డన నల్లె సేయుద, మి దొక్కటె మార్గము లక్ష్యసిద్ధికై.

ఉ॥ అన్నిటికన్న మిన్న వినుడా తనుచి త్తధనత్రిదార న
 స్మన్నవగంగ పొంగగఁ బ్రజార్థము భారతముం బొసర్చి వి
 శోవన్నతనత్పలమ్మును యశోవిభవమ్మున నాశశీనసం
 పన్నుల మోద, మీ స్థితికిఁ కాత్తులు నేతలు భావిపాలకుల్. 157

క॥ వినిచె నిటులు తెలుగుపదాల్
 ననిచి జన మయోమయాసనం బగు కాంగ్రెస్
 తనరె సువర్ణాసనముగ
 ఘను డగు వీని నధిపతిగఁ గలుగుట ననియెన్ 158

క॥ నిను విని మఱచితి నారో
 జి ననెన్ లజవతిబుధుండు, చెననెద నిక నీ
 పనుపున నాచార్యా! నే
 మునుపటి తిలకుండఁ గానుఁ పో, తిల కనియెన్. 159

అల్ప॥ సైనికుల కశాశాలలను నెలకొల్పి
 వీనిలోఁ దరిఫి తిడి యిచటివారిఁ
 బ్రాణితులఁ జేయవలెఁ బ్రభుత్వం బుద్యోగ
 దానమున నని తరకటించెను తిలకు 160

ఉ॥ పచ్చిననేతలందఱివి వాచనముల్ తొలినుండి యేటనున్
 వచ్చుచునున్న యంశములపై నివె, శాసనగొప్పియెన్నికల్
 క్రచ్చుకొనంగ నై రిషుసఖాన్వితసర్వబ్రిటన్ హితుల్ మదిన్
 విచ్చి శ్రమింపరే! యనుటె నిర్ణయ మొక్కటి నవ్య మన్నిటన్.

క॥ బోసర్జి యధ్యక్షత
 నై నది తరువాతి కాంగ్రె సలహాబాదఁ
 మానితుల జాగ్ర యూస్ము
 భ్యానేకుల మృతులఁ బొగడి యధిపతి నొడివెన్. 162

మం॥ద్వి॥ ఇతరులు కారు మేమే బాధితులము
 రవ్వంత మము వినరాదో య టన్న
 వినము మీ మాటలు విసుగు పుట్టించు
 నను రాచరికము నే మనవలెనండి

యూరోపియనులు తోడో అసమ్మతులు
 వారు పొం డని, తోడు వారు రానపుడు
 మీ రెవ్వరో ప్రజమేలు మాయంత
 నేర రని ప్రభుత నేతల నణచు
 శాసనసభల విస్తరణముఁగూర్చి
 యాశించినటు చట్ట మైనది కాని
 దాని సంబంధము లో నిబంధనము
 లా నెట్లా వై స్రాయి కవగత మగుత!
 హక్కు లాంగ్లల కెన్నో యన్ని యీ ప్రజకు
 దక్కెడుదాక యత్నము సాగున నేడు
 మన నవురోజి లండను పార్లమెంటు
 నను సభ్యు డగుట విఘ్నము కొంత తెగుట,

168

గీ॥ ప్రాథమిక విద్యలకె మేము వ్యయ మొనర్తు
 మున్నతము విద్య కేల? య టన్న ప్రభుత
 పిన్నబిడ్డను ప్రేమింతుఁ బెద్దదాని
 వైపు చూడ ననెడి తల్లిభాతిఁ గాదె!

164

శా॥ కాలేజీ నెలకొల్పు ఖర్చు ప్రజదే కావచ్చు మారాక రా
 నేలా? యన్నది నేడు రాచరిక, మిక్లే రే పనన్ మీ విలే
 జీలో విద్యకు ఖర్చు మీదె యని, సాచెన్ జేయి, గద్దించి ప
 న్నో లాగెన్, ముడిచెన్ జేయిన్, శుభములెన్నోవీగె సంభావ్యముల్

గీ॥ సంఘసంస్కరణమ్మును సాకువెట్టి
 ప్రభుత మఱపింపఁ జూచును రాజకీయ
 సంస్కరణమును, బలమున సర్వరోగ
 ములు హరించుట తెలియని ములుచ యెవడు.

166

అ॥ నె॥ కలదొ దేశభక్తి క్రమశిక్షణంబును
 జాతి యందరాని భ్యాతి లేదు
 పట్టుదల యనియెడి పాదులోన జతన
 మల్లె పూచు సమయ మావహిల్లె .

167

- క॥ ఆరితకరతాళము బో
నర్జయుపన్యాస మిటులు, నవరులు తిలకా
ద్యూరితభాషలు గోష్ఠే
సర్జితనుతివచనముల్, విషయము లనవముల్. 168
- గీ॥ ఎలయుఁ బంజాబునందు ముంగలి సభ యని
ప్రకటితము గాగ వంగాదిరాష్ట్రజనము
మగిడి నిజశరణోన్ముఖ మయ్యె, శీత
మెక్కు వయ్యె, నగ్నియు నెండ మక్కు వయ్యె. 169
- గీ॥ బీతునున్ సీతు నొక యింటి బిడ్డ లేమొ
వణకుచున్నవి తనువులు వానివలన
కాయములకు సదారోగ్యకారణములు
తగ్గుచున్నవి సుప్రభాతచరణములు 170
- క॥ అను వత్సరము డిసెంబరు
న నిటుల నగు నా సదంబునన్ బాల్గొనుచుం
ద్రీ నరతిలకులును కేసరి
కెన యగు పారలును దూరదృష్టులు శిష్టుల్. 171

వివేకానంద ఖండము

- గీ॥ జానుగునకె కాక మదికి జాను వైన
మదికె కాక హృదికిఁ ద్రావ మధుర మైన
కవన మెందు? సరస్వతీభవనమందు
ననగ కలకత్తాపట్టణమ్మనందు 1
- క॥ దవనమ్మకన్న గొప్పది
కవన మ్మిది వాడువాఱక పరిమళించున్
సవనమ్మకన్న గొప్పది
కవన మ్మిందుఁ గల జ్వాల కగ్గద యెపుడున్ 2
- మథ్యా॥ ఇన్ని సొగసులు దీని వని యెవ్వడు నిర్ణయించినను
కొన్నిగా వానినిఁ జేయు గుణముగలది కవిత్వంబు
ఆన్నిటన్ బ్రకృతికిఁ బ్రతిగ నదొక మహాశిల్పసృష్టి
కన్నులులేనివానికినిఁ గనుపింపజేయు విశ్వంబు.
- మథ్యా॥ కథ చెప్పు, వర్ణన చెప్పు కడకు వార్తాపత్రిక వలె
పదుగురకును సందేశంబు పరమవాచ్యమ్ముగాఁ జెప్పు
మెదలు కవిత్వంబు మెఱుగు మేఘమునందు వలె, మెఱు
గుదివె యదే మర్థ మెఱిగి కూర్చువాని రచనయందు. 4
- క॥ గిరిగింతపెట్టు నొకపుడు
చిలిపితనము చూపి హృదయచిక్కణరుచి యై
యెడ లేలు కవిత యొకపుడు
పలుకులె గాని పసలేనివానిన్ విడచున్. 5
- అ॥వె॥ సైగచేసి తలపుసరిపల్కుబడి వెల్లి
నిడని గడుసుదనము తొడరఁ బల్కి-
తొడవు లొసగి మేలునడతకై సందేశ
మిడగ కవిత విడదు పడతి వోలె. 6

మ॥ కావచ్చు కాకపోవచ్చు కవి ఋషిగా, మహాకవిగ
కావచ్చునా మహాభటితి కవిత చెప్పినయంత? మతియు,
గావలెను మహాగుణాల కాణాచి, చేత మహత్వ
శేవధి కాక వావాదుచేత మహానేత యగునా? 7

ద్వీ॥ కలడు మహాకవి కల్కటాపురము
న లలితుడు "రవీంద్రనాథరాగోరు"

క॥ ద్వీవిధంబు రవము మధురము
కవితామయ గానమయము కలవారలలో
నెవడు నెవడు రారాజుగ?
రవీంద్రనాథుండు చిత్రరచనాచణుడున్ 8

గీ॥ ఆ రవీంద్రుని పద్యగేయమయ కవిత
మానవత్వనిరూపణామ్నాయకలిత
అల శివాజ్ఞాదిపర్ణ నావళిదేశ
భక్తి మహి పిల్లలదాక పరువులై తై. 10

క॥ చవు లిచ్చెను పండితులకు
జెవు లిచ్చెను దెసల కెల్ల జేతాకం బై
నవతీపన మిడె జాతికి
రవీంద్రు కవనంబు సుప్తులన్ మేల్కొలిపెన్ 11

ఆ॥ వె॥ నవ్యకవిరవీంద్రనాథరాగూరు క
ర్తవ్యబోధివివిధరచనకలన
నూదెఁ గ్రొత్తగాలి యూపిరితిత్తిలో
మానవునకు జేయధానవునకు 12

గీ॥ ఆత్మ శాంతినికేతన, మవసరమున,
బలుకు క్రాంతికి జేతన, మలరుదండ
తాదృశకవీంద్రునకు వైచె దనది వెలిచి
సాంద్రనభలోన "బంకిముచంద్ర"బాబు 18

శ॥ కవన మనఁ బద్యమే కా
దు వచనము నగున్ రసమ్ము దొరల, రస మనన్
వివకుగఁ బరితనా శ్రోతనా
సవరుచు వాఙ్మిదిడభావసంగతియ సుమీ, 14

చ॥ ప్రతి రచనమ్ములో ధ్వనితభావము భారతభక్తియున్ స్వతం
త్రతకొఱ కై న శక్తియుఁ దదార్థససాధనయుక్తి యైకమ
త్యతరకజాతిగక్తి హృదయార్జవ మౌ కవితాకళాచమ
త్కృతి కల దై చటర్జికుల హిరయ బంకిముచంద్రు డొప్పెడిన్.

శ॥ సన్న్యాసు లతని పాత్రలు
ధన్యాసులు భారతస్వతంత్రతకొఱకై
ఆ న్యాయవాదిరచనా
విన్యాసమె వేటు, వేరు విధిశిక్షణకున్. 16

శీ॥ ఆధునికులై న జోగు లేడాది కొక్క
సారి మూడుదివసమ్ములు స్థలము మార్చి
కూడి యాంగ్లల బైత్యము వేడుచుందు
రదిగొ! యని కాంగ్లెసున్ జూపె నత డొకనికి. 18a

శ॥ “వందే మాతర” మను నొక
సందేశధ్వననగీతి చాలును బంకిం
చంద్రుని యమరత్వమునకు
కేంద్రీకృతదేశశ్రావ్యగీత మ దొకటే 17

శా॥ తా నెం దయ్యెనొ పట్టభద్రుడు కృతార్థం బా కళాశాల, త
ద్భానోద్ధర్షములో “నెపొలియను”పై భాషించి బంకింసురేం
ద్రానీతస్తుతిమాలికాభరణు డైనా డే నరేంద్రుండు గై
ర్వాణిభాషఁ గవిత్వ మల్లె నత డౌరా! మల్లెపూదండగా 18

చ॥ తను గృహమేధిఁ గ మ్మను హితావళితో గృహ నౌట భారతో
ర్వి నలమటించు బానిసల లెక్కను పెంచుటకేకదా! యనెన్
బనితు డహో! నరేంద్రుడు నృపావళితో నగు దేశదాస్యమో
చనమున మంతనంబు విరసం బయి “ఫేత్రి”ధరేంద్రు నారనెన్. 19

మ॥ అత డే నొక్కడ నేమి సేసెద మహాత్మా! శక్తిమై నర్థసం
యుతునిన్ జేసెద నిన్ను శిష్యుడను, నా దొక్కండు విజ్ఞప్తి. నీ
వతిలోకప్రతిభాన్వితుండవు 'వివేకానంద' నామమ్మతోఁ
జతురత్వమ్మున మేలుకొల్పవె ప్రజన్ జాతీయతాబోధ వై. 20

గీ॥ ఎల్ల సంస్థానపతులు కుందేళ్ళు నేడు
కోట్ల ప్రజలందు వీరునున్ గూనొకరు
వీటికిమందును విటిచి యంబేదపజను
మెటిక సేయ స్వచ్ఛందత మెఱయు ననియె. 21

క॥ మెచ్చె వివేకానందుడు
విచ్చెనుమప్రకృతి, పృథివి విశదాశ వికీ
ర్ణోచ్చనుగంధము. పతులు
హెచ్చించెను కోకిలాదు లింపితము ధ్వనిన్ 22

గీ॥ మధురతా బిను నిష్టుని మరచి ననున
రించిన "గదాధరుడు" రామకృష్ణుడయ్యె
నేను నల్లె తచ్చిమ్యుడ నీవు గోరఁ
బేరుమార్పున, దాననౌ సార మెంత 23

క॥ ఓయి! నరేంద్రా! యటులే
సేయుచునుంటి ననె స్వామి, చిలికించెను నా
హృదయని తే దెలనవ్వును
పోయెను ఢిల్లీకి స్వామి పూజితపదు దై. 24

క॥ వాని యుపన్యాసధ్వని
కూణితఘనగర్జనము సఘూర్జరరాజ
స్థానముగ ఘోషిల్లెన్ ఢి
ల్లీ, నగరము లుక్తిసరసి లిల్లి లయ్యెన్. 25

అ॥ వె॥ "మిసిసిప్పీ"కి లేదు, మిన్ను వాగునను లే
దది "నయాగరా"కు నసలే లేదు
ప్రచురగురుకృపాసరద్వివేకానంద
వందనీయవాక్రృపాహరయము. 26

మ॥ గురుగోవిందునిఁ గూర్చి పల్కునపు డడుల్ ధన్యతానిడభా
సురపడున్ సభవారి నా యతిని గాంచుక బ్రాహ్మ మౌక్యస్థితిన్
స్ఫురితప్రాక్తనసన్ని వేశమననాభోగాత్మభాసించితున్
పరితఃప్రాంతవిధూనయన్నయనశోభాజ్వాలి కామాలికున్. 27

క॥ జాతీయత యను తీయని
నేతిమికాయ తొలి వండి నిఖిలప్రజకున్
శీతాచల మాదిగ నా
నేతువు తత్పరమహంసశిష్యుడు పెట్టెన్ 28

గీ॥ హైందవమహమ్మదీయసమైకమత్య
కలన కేవలోపన్యాసకథుడె కాక
తుఱకలింటి యతిధిగ స్వామి తుఱగలించి
యొక "మహమ్మదానందు" శిష్యుగ వరించె. 29

గీ॥ ఏ తమోరి పాకివాని చేతినుండి
కోరి పూని హుక్కా పీల్చె, నారగించె
నంటరానివా డనబడు నతని యింట
నా వివేకమూర్తి జనుల కనియె నిటులు. 30

సీ॥ ఎవరి దుస్థితికి వారే బాధ్యు, లింగీషు
వారు కా రింక నెవ్వారు కారు
మన ప్రజాసామాన్యమును కూడగట్టుకోఁ
జాలని మనకు నై చ్యమ్ము వచ్చె
మనవారినే మన మరయ నీచులునుగాఁ
బరులును మన నల్లె యరయుచుండ్రు
లేడు మ్లేచ్చుండును లేడు నస్పృశ్యుడు
నరజాతి యైన యెల్లరము నొకటె

అ॥వె॥ పలువిధములు దేశభాగ్యయత్నమ్ములు
నలుపునపుడు ఫలము తెలియబడదు
ఆక లై న వేశ నన్నమురుచి దప్పి
చెలగ జలమురుచియుఁ దెలియనట్లు.

ఉ॥ పేదలు నిమ్మజాతులు నవిద్యులు చెప్పులుకుట్టువారు మీ
వీదుల నూర్చువారు ప్రభవించిరి వారును మీరు నెల్ల రే
కోదరు లొక్క గడ్డవయి నొక్కటె మాంసము నొక్కర కమై
మోదిలు డో! ప్రజల్! సమముజ్జ్వలభావముతో శుభం బగున్. 82

క॥ నాదేశప్రజసుఖమే
నాదు సుఖము, స్వర్గమునకు నాదేశమురా!
నా దేశము, భరతావని
గాదిలికొడుకు నని పురుషున! గర్జితరా! 83

గీ॥ ప్రతిమనుజునందు నున్నాడు, ప్రతిమయందు
లేడు శివుడు, దీని నెఱింగి ప్రోడలార!
మనుజుడే మనుజుని శివు డని భజించి
యిందు నందు మహోదయం బందుకొనును. 84

క॥ జాతికుభోదయ మాత్ర
స్వాతంత్ర్యము రెండు నివ్వె, య యుగళముకై
మీ తరువు ధారపోసి ధ
రాతలనక్షత్రములుగ రాణింపు డయా! 85

ఆ॥వె॥ దేశభక్తి యనగ దీనుల కై శ్వర్య
ధాను లర్థరాశి దాన మొసగి
పుష్టిమంతులనుగఁ బొనరించి వారితో
చేయికలిపి గమ్యసిద్ధిఁ గనుట. 86

క॥ కాబోకుడయ్య! ప్రజలా
రా! బానిస లీరు దుర్బలతకుఁ బ్రకృతికిన్
కాబోకు డనాశ్రితులుగ
మీ బలగంబునకు లేమి మీడుకు జనులకున్. 87

ఆ॥వె॥ భరతమాత కలిల బంగారుగనులలోఁ
బనులు సేయువారు బడుగువారు
తద్బలమ్ముకొఱకు ధనము నర్పింపరా
భారతీయ! త్యాగభారధుర్య! 88

మ॥ అసమానత్వము సృష్టివైన దొక దేహంబందె, తక్కులై మా
నిసిచే మానిసి కైనదే, మొదటి దై నివృచ్చర మీ తెగన్
గ్రసియించెన్ భరతావనిక, బ్రజల త్యాగశ్రేష్ఠులై మాఱుస్స
ప్తి సృజింపన్ గల మీరు దై న్యమును ఖండింపన్ మగల్ కండయా!

చ॥ అతడు మహాత్ముడన్న హృదయమ్ము యదీయము వెన్న కష్ట శా
నతగులఁ జూచి, పుస్తకము లగ్నిని వేయుడి! విద్య యుండియు
బతితులు వారు దీనులకు బాసటకా ధటు లుండ దీనలో
ణితభృతులై నవారు జననీవ్యధయత్కుక్కుతుల్ పృథగ్గతుల్. 40

శ॥ తినఁ దిండి కట్ట బట్టయు
జనుల కొనగలేని జాతి జాతియె! గొప్పం
దన మతిశయోక్తి కాదో!
మన తాతల వైడియాచి మణుగుల్ మణుగుల్. 41

ఉ॥ తీగలసాగె నెల్లెడలఁ దెక్కలి మాండ్యము భీతి, నాయకుల్
సాగిరి రెండు హస్తములు సాచి భుజించుట దేన నన్న చ
ర్పాగరిమమ్ముతో, కనెడి సజ్జను కన్నుల నీరు కాక కా
ఫీ గళితంబొ, రాయి వడి వేయగఁ దాకెడి దవ్వె ముక్తికిన్ 42

శా॥ అమ్మా! భారతి! నీ కుమారకులు శాస్త్రాఖండపాండిత్యభాం
డమ్ముల్, వీరికి స్పృశమున్ పశువులున్ బాషాణముల్, మర్త్యునిం
బొ మ్రొంతంతట నందు, రన్యమతమొందున్ గదై నుండుంగదా,
య మ్మర్త్యుం డపు డౌను స్పృశ్య, డెటు లి ట్టై నీకు మోక్షం
బగున్? 43

ఆ॥ వె॥ ఓ! యథోజగత్పహోదరులార! ఓ
పతితులార! రండి! భ్రష్టులార!
యనుచుఁ బిలిచి పరమహంసశిష్యన్ వారిఁ
గౌగిలింతు మనసు గఁతు లిడగ

చ॥ తనువును దేశ మొక్కటియె, తాడితమో యొకయంగకంబు త
క్కువవియు లెప్పు యున్న నొనగూడద యే పనికేని చక్కగాఁ
దనువు, సమంబు గాకయెకదా! రుధిరప్రసరంబు, దేశమున్
మొనయద యల్లె యే తెగకు నొప్పి ఘటిల్లిన గమ్యసిద్ధికై .46

ఉ॥ నెత్తురు పొంగులెత్తి గణనీయము జీవిత మూహసేయు ధీ -
రోత్తములార! కన్గొను డహో! యపరాశను విశ్వరూపమున్
గ్రొత్తగ నెట్లు జాతులు పురోగమనమ్మునఁ జై కొనెన్, తదం
చ త్తడిద్దుధురప్రగతిజన్మము సర్వసమత్వమే సుడి! 46

అ॥ వె॥ వెనుకచూపు వద్దు, వెనుక కడుగువేయ
వద్దు ప్రియతమాప్తవాణులయ్యు
ముందుచూపుతోడ ముందుకు ముందుకు
నదర ధర క్రమింపు డన్నలార! 47

అ॥ వె॥ సాంఘికముగఁ బ్రజకుఁ జై తన్య మొదవ ను
పన్యసించుచు నిటుఁ బలు నగరుల
నా బుధానచందు డా“వివేకానందు”
డరయ నెంచెను పునహాపురమును. 48

మ॥ ద్వి॥ ఘననేత జాలగంగాధరతిలకు
పలికెఁ బూనాపురీపరిసరసమితి, 49

క॥ మితవాదుల మతి కి తుణ
మతుకుంబడకున్న నేమి! యట్టిరు తాజేల్
గతి మెదలిన నేమి! మీ
తలిలో నే నొకడ జయవదజ్జనులారా! 50

చ॥ విడుతునొ కార్యదర్శిపదవిన్ మితవాదుల తృప్తి కంతె, నే
విడువను కాంగ్రెసున్, బ్రజలు వేలకువేలుగఁ జేరు డందు మా
యెడదలతోడ మీ యెడద లేకముసేసి, స్వరాజ్యభుక్తి కా
బెడ గగు సంస్థయే పసిడివిస్తరి భారతమాతృదేవికిన్. 51

- గీ॥ నే నుపాధ్యాయవృత్తిని మాని పత్తి
కనె నడపుటయునున్ లోహకాచకర్మ
నిలయుముఖ్యపరిశ్రమనిరతి నొందు
టయును మీ సేవకే గుణాఢ్యజనులారా! 51
- ద్వి॥ హ్యూందొర ప్రకటించె నొక కరపత్ర
మెందటో కంటి రీ, రిటు లుండె నందు 52
- అ॥ వె॥ కలుపు భూమిపన్ను కడు కృంగదీసిన
హృతహృషీకులారా! కృషికులారా!
తిరుగుబాటు సేసి తీర్చిదిద్దుకొనుండు
మెలుగుబాట ప్రభుత మెడలు వంచి. 54
- గీ॥ భారతీయకార్మికవిప్లవమ్ము నణవ
పుడమి నున్న యెద్దానికిన్ గడిమి లేదు
మాకు నాయకు లెవ? రని మీకుఁ జింత
వలదు, సమయమే కొనివచ్చి నిలువగలదు 55
- గీ॥ ఎదురు తిరిగి వేల్ పోయిన నేమి! బ్రతుకు
దురు జనంబు లక్షలు లక్షలు, రవళింప
కూరకుండి మహావిపత్ క్రూరమునకు
నెల్లరును బలియగుకంటె నీదియే లెస్స. 56
- త॥ చంద్రిక చీకటి నెలుగదొ
హ్యూందొర మది నెనయు, వాని యుక్తియిది ప్రజా
స్పందనకక్తి, యతని దీ
నన్ ద్రుంప నొకండు లండనాష్టన్ గోరెన్. 57
- గీ॥ విత్తు లేదు గేహముల విపత్తు దక్క
వన్ను గొనుట తగ దీ యేట నన్న వివదు
ప్రభుత, భూకంపమందుఁ దరంగిణీప్ర
వృత్తి వలె నన్యపథము కాదేమొ! జనత. 58

మధ్యా॥ మితవాదులం దతివాది, మించెను నన్ను స్వరాజ్య
కృతలక్షణవ్యాసరచన నే పాత్రికేయు డాగార్గ-
రతడు నా వడి హ్యూమునుడి సమర్థించె సంఘసంస్కార
మతి నన్ను విడఁగాక! నేడు మన కున్న దట్టిర తోడు. 59

మ॥ తనరె న్నేటికిఁ బ్రాతినిధ్యమున దాదాభాయి నోరోజి లం
దనురాజ్యాంగసదస్సునందు, మన వాంఛల్ తీర యత్నించు నా
యన, వేడెన్ జయసింహు డీ గతినె ము 'స్నోరంగజేబున్' 'శివా
జీ' నిమిత్తంబుగ, బీటువాఱు, నదియే సిద్ధమ్మో! యీనాడునున్.

మ॥ అయినన్ యూధవశక్తికన్నఁ గడు సాహస్రమ్ము లౌ రెట్లు శ
క్తియ యూధస్థ మహా! సరవళర ముద్రేకింప నద్రీంద్రమున్
దయనీయం బయితీరు, భారతపుగీతన్ వ్రాత యీ తీరు, మీ
రయితాహుళ్యము, వాయి యేకవచనం బై యో! ప్రజా!
లం డికన్ 61

మధ్యా॥ బంగారుముల్లె నడుముకు బంధించికొని గ్రుడ్డివాడు
పొంగుచు రామేశ్వరమ్ము పోవును కాశినుండి, యిది
యంగీకృతజేమవార్త యాంగ్లపాలనమున, కాని
బంగారు లండనుఁ జేరె బంధించికొన నిట లేదు. 62

క॥ మన పన్నుకట్టు ధన మది
మనదే, దాని వినియోగమా! మనకొఱకే
కనుకట్టుచదువుతో దొర
తన మేతత్కృతివిరుద్ధతప్పర మయ్యెన్. 63

చ॥ ధనమిది సద్వియోగము కదా! యెటు సద్వినియోగ మౌను? శా
సన పరిష్కత్తునందు మన సంఖ్య యనల్పమై కొంత యౌను, నిం
డు నగును నిండుగాఁ గొలుపునున్ గంమో, పడుకొన్నవారు తో
చి నిలబడ నిష్పణ్ణు లగు చేతలు నేటి సమజ్య సంస్కృతుల్. 64

శా॥ అరీల్ వ్రాసియు దస్కతుల్ సలిపియున్ వర్జ్యముల్లే, సోదరుల్!
పర్జనావళి యోచుఁ గ్రమ్ముకొని పెళ్ళల్ రాలి దిగ్భిత్తులన్
గర్జల్ సేయుద మోయి! దుర్విధియు నీ గర్జల్ సమానాంతముల్
ఖర్జురోపమబాలిపాలనక సంస్కారము లంతస్థితుల్. 65

క॥ చీమ చిటుకు మన నీయక
మో మటునిటుఁ ద్రిప్ప తొక్కమొగి నభ జన ము
ద్దామము కార్వక కార్మణ
మామోదింపఁ దిల కాడె నా వాచనముల్. 66

గీ॥ బాలగంగాధరుడు వచ్చె స్వామియమున
కు, జరిగిన పరిష్కల్ పరిఘుణితముదము
గూర్చి హితులఁ బల్కుచుఁ బ్రజఁ గూర్చుకొను వి
వేక మానందమును మన విందు లనియె 67

మ॥ అని గుమ్మమ్మునఁ గన్గోనెన్ దిలకు రుంద్రరాక్షిస్పురతాఘాతిరే
ఖు నితాంతోర్జితమూర్తిని తవిళాఖున్ ధత్త కాషాయవే
మని సోష్టిమని నొక్కనిన్ గభితశస్త్రున్ యావనస్థు, న్నమిం
చెను వానిన్, మరి కౌగిలించికొనె వానిన్ గల్కటా యంఛనన్.

క॥ ఊరుం జెప్పితి విక నీ
వేరున్ జెప్పెద నయా! వివేకానందా!
నీ రాక న్నా గృహమే
నా! రాజిలె సార్థకము మహారాష్ట్రంబున్ 68

గీ॥ వంగదేశయువకుల యస్థిపంజరముల
నుండి వజ్రాయుధంబులు గండరించి
భరతమాతృశృంఖలలను తఱగు నన్న
యుష్మదీయచాక్రము వింటి నొకరు చెప్ప 70

మ॥ అది విన్నప్పుడు నా శరీరమును నేనా! కాదు, బ్రహ్మాంబు నై
తిఁ, దగఁ దై ర్యము బొంబయినగరసండి ప్రత్యదీయోక్తి నా
యెద కంటించితిఁ బ్రకటవెలిచిస్వామీ! ముందుకుఁ ముందుకుఁ
గదలింతున్ బ్రజ నీ ధరిత్రి యదరన్ గా, వెన్క చూపుండునే! 71

మ: అనినన్ స్వామి వచించె నోయి, మనువంశాకల్ప: యో! నాయకా
గ్రణి! నీ నైకవిధానుభూతిఫలితజ్ఞానప్రకాశం బొకం
డె నిదానంబు సృతిన్ బ్రజాప్రగతికై, నీ కాంగ్రె సేకాక్షి, రెం
డును లేకున్నను నొక కన్నయిన మేలున్ గాదె! యనో హృదయన్.

క: పిలుకిచకిచ లాడన్
బన పెద్దపులి విడుచునా! మీ బోటుల్
దిరు లెందటో తలవడి
• ట్టినయల్లెని యటవకున్న మనీషి: 73

క: కేవల నిర్ణయములతో,
గావు పనులు, కార్యమునకుఁ గడిచేరవలెన్.
కావలెను పారతంత్ర్య
గ్రావ మగల మందు గూర్చు కార్యణింహుల్, 74

ఉ: ఆకలిజాదకున్ దొరిగి యందలు నేకముగాక, పారకుల్
లేకరు లై స్వభాష సభ లేచి నిలంబడి మాటకారులున్
గాక ప్రజల్, తదాయతీః గాంగ్రెసు పేతువు గాక, కొందఱున్
• కలిగింప కే గతి లభించు స్వరాజ్యము హలాదత్త మై? 75

చ: అన దిల కాడె దత్త మన నొనె, స్వరాజ్యము జన్మహక్కుగా
మన కిది హలాదముక్త మను మాట సమంజసమౌను, ముక్తికై
యనితరలభ్యసంఘబల మైనది కాంగ్రెసు తక్కవేలులే
దు, నిపురు పోవదో! రగులదో! యిక నిప్పు తృణంబు దాస్య మై.

గీ: కాంగ్రెసునఁ బట్ట లున్నను గరుడబలము
మిన్న యాటకు యత్నించుచున్న మేము
కామెకో! కృతార్థులము స్వల్పకాలముననె
యుదితములు తీండ్రములు కావో! ద్యుమణిరుచులు. 76

గీ: పోషితంబు రసాలంబు భోజ్యఫలము
బహువిధాచేతనీకృతప్రజ స్వరాజ్య
ఫలము, భవదభిభాషితంబు లషితంబు
యోగరత్నమ: త్వద్యత్నభాగి వై తి 78

- శ॥ మస్కరివర! యుద్యమతే
జస్కృతికై వంగవేషసందృశ్య సుతే
జస్కు బుధు నునిచినాము ది
వోస్కరునాము కథకప్రభున్ కలకత్తాన్. 79
- అ॥వె॥ సుఖులె? భారతీయసునిశితసంపత్తు
ధీరు "డశ్వినీకుమారదత్తు"
సతతమమతృపుంబజారు 'మోతీలాలు
ఘోష,' వీరు నాకుఁ గూర్తురు కడు. 80
- శ॥ విని సుఖు లని యత డాతి
ధ్యనిరవధికతృపుడు క్తవాచను డట నీ
దు నిలయమున నే నుండుటె
యనఘా! యిది యనుచుఁ దిలకు ప్రార్థించుటచే 81
- అ॥వె॥ తిలకు విడువలేక విడువలేక విడిచె
స్వామి నక్షియుగము తేమ పొంద
మనసు లాగ వెనక్కును రైలు ముందుకు
సాగఁ గన్నడమున కేగె స్వామి 82
- శ॥ ఈ మహిమని శ్రీనామము
వేమారు వినంబడెన్ వివేకానంద
స్వామి యని మనకుఁ బ్రతిక
నీ మహి ధన్యాత్మ నేటి కీతనిఁ గనుటన్ 83
- అ॥వె॥ కాళిఘట్టపురవిభాలవాలము రామ
కృష్ణపరమహంస కీతడు ఛాత్ర
రత్న మై ప్రజోద్ధరణమున బద్ధక
టిత్రు డయ్యె, సర్వమిత్రు డయ్యె. 84
- శీ॥ ఆటు సమలు పరమహంస సారనీతి
నాటితేరి భారతమాత యాదిజనని
యని జననిఁ నెడసి జనసేవ నొనరింప
దీక్షు బూనిన యోగిహర్యకు డితడు 85

కా! లేమిన్ దొల్లి నెవండు పాచికొనఁ గాళిమాతృపాదాశ్రయం
దై ముమ్మారులుకూడ నాయమను సన్యాసమై య్థంచె దే
వీమాహాత్మ్యమొ! యిన్నికోట్ల ప్రజ నావేశించు సౌభాగ్యమో
యా మర్త్యయితదివ్యమూర్తిని వివేకానందు నాలింపుడి!

మ! తన నీమైఁ దెలువన్ బురాకలితవారూపత్రికాసం స్తవ
మ్మున నధ్యక్షులు సభ్యకోటికి యశఃపూర్ణుల్ బుధుల్, స్వామి వా
చనరత్నమ్ములు పంచిపెట్టె సభలన్ సంస్తూయమానాంగ్లభా
ష నహా! కన్నడద్రావిడాంధ్ర జనతాస్వాంతోజ్జ్వలాకల్పముల్.

క! వినిచె వివేకానందుడు

ఘనధ్వనద్భాషఁ బ్రజకుఁ గరతాళరవ

ప్రణీతము శ్రుతిచక్రంబుల

మనోరథము మోదపీఠి మలుపులుతిరుగన్

88

మ! ప్రజలారా! వినుడోయి! దీక్షఁగొని లేవండోయి! దూరంచె యై
న జితప్రజ్ఞులు గాక గమ్యగము లౌ నందాక యెం దాగ కొ
క్క జవం లై గమియింపుడోయి; జయభోగార్హుల్ స్థితప్రజ్ఞులో
యి! జయస్థానము సత్యమోయి! చెడునోయి! యీ యసత్యస్థితుల్.

ఉ! ఈశ్వరునుండి మానవుని నెయిన తేజమె యాత్మశక్తి ది
వ్యాశ్వసహస్రధాటి, తల వంచక తప్పదు దీని ముందు నీ
విశ్వమునందు మేటియనిపించిన దేనికి నేని భ్రాతలా
రా! శ్వియదేవదాప్తిని జయంబు గొనుండు ప్రయత్నశూరు లై.

ఉ! అన్నిటికన్న ముఖ్యము యువాశిఖరింబు, నివాళియిచ్చి దీ
ని స్తుతియింతు, నే మతము నేనియు దీనికి వెన్క, గీత కా
ర్యోన్నతివాని కర్థ మగు నొప్పుగ, నీ మెయి పొంగి నిల్చు న
భ్యున్నతమూర్తియై శ్రుతిశిఖాఘమునందుకొనున్, వృథాపెటల్.

క! మతి యాత్మ శరీరంబును

స్వతంత్రములు గాగ వివిధ సౌభాగ్యము సం

తత, ముపనిషదుక్తులు నీ

మతలబునే చెప్పె మంత్రమధురము లగుచున్.

92

గీ॥ మేలుకొని లేచి పొరుషశీలి యయ్యె
భారతీయు ననుచు దలవవలె నెపుడు?
ఆత్మజాతీయసిద్ధాంతయజ్ఞ మునకు
నఖిలలోకభావము ఘృత మైన యపుడు. 93

గీ॥ ఆత్మ విశ్వాసమునఁ బుట్టు నాత్మగౌర
వంబు వర్ణమాలన్ విద్య వలె, నది కఱ
వౌనొ నెత్తురు చచ్చును వణకు పుట్టు
హౌణజాతి జాతి యనంగ, నభృతభీతి. 94

గీ॥ తమమునుండి మేల్కొనిరొ సంతసమె కాని
శుద్ధసత్వగుణంబు విరుద్ధ మిపుడు
కావలయును రజశ్శక్తి కావ్యమునకు
కార్యమునకుఁ గడగుడు విజ్ఞవర్యులారా. 95

ఆ వె॥ నష్టి యన్న వ్యష్టి, పుష్టి యన్న సమష్టి
మనది యాత్మరాజ్య మగుట హృష్టి
యందుఁ బ్రభు వస్పష్టి, "యాత్మవత్సర్వభూ
తాని", ప్రజ ప్రభువు, ముదంబు ప్రభుత. 96

గీ॥ అనుడు నుత్సేకభవరోమహర్ష ణమున
మ్రోగినవి హస్తతాళమ్ము, లూగినవి క
శేబరములు, మజారె! భశీ! హసా ద
టంచుఁ జెలరేగినవి నుచు లాస్థలందు. 97

క॥ పలుపుర ముఖనేత్ర ద్యుతిఁ
దెలుపగఁ బసలేపు నుడుల త్రిశతి, మరియు నీ
లిప్రవహించెను తత్సన్వి
మిలితిసరస్వతి రయంబు మిత మై హిత మై. 98

కా॥ ఈ వేదాంతపవిత్రయద్ధమున గె లె వ్వారిదో? యాత్మదే
వీవం బుండియు లేనిదే ప్రకృతి, యు వింప జేయన్వలెన్
నాచారల్ మెయి నాత్మమూలము న గ్నాళమ్ములన్వై ద్యుత
శ్రీ వెల్లుల్గొన గెల్పు గోరి, యిది సిద్ధాంతమండి! ప్రజల్!

కా॥ ఈ యాత్మప్రకృతీద్ద యుద్ధమున కై లేంద్రోపమస్తైర్యముల్
మోయంగావలె మీరు, పెద్దపనులందున్ విఘ్నముల్ పెద్ద వా
నో యందో విజయంబు పెద్దదియుఁ గాదో! మానవుల్ గొప్పవా
రోయీ! భేచరపాళికన్న, ఉణికా లోయీ! యుసు ర్లో! ప్రజల్!

చ॥ అలసతనో యశ క్తతనో యన్నటినిన్ ఉమియించుకంటె య
గ్గలముగఁ బోరులే నయము కార్యముపట్టున సోదరా! యచం
చలముగ దివ్యశక్తి కలనాడె ఉమించితి మన్న దానికీన్
చిలువగదోయి! యాత్మరుచి పేదయెడల్ గలవారి కరెడునే!

క॥ జీవన్మరణము సుండి!
కేవల సౌజన్య, మెంతకేనియుఁ దెగుచున్
కావలె ధీరుడు భారతు
డా వేళన్ భాగ్యరేఖ యారంభించుకా. 102

గీ॥ తత్వసందర్శనము చేయు తఱియు నెంతో
దూరమున లేదు, సంయత్నదూరులము మ
నమె సుమీ, వృథ కారాదు నిముసమేని
దుర్జనుడుకూడ స్వార్థముత్రోవ విడుచు 108

క॥ శివశివ! పరమేశ్వరుచే
నవనంబుల్ పురుష కారహానునకు హాళ
క్కి, విగతకలివయసుగుణుం
డు విధృతబలుడున్ సయత్నుడో! వినుతింతుకా 104

గీ॥ పరమును జయింప యత్నించి భ్రష్టుడైన
నతనిఁ బ్రేమింతు దీవింతు, నతడు సఖుడు
నై హికము నెదురింపలేనలసు డెట్లు
పరమహారాజ్య పదవికిఁ బనికివచ్చు? 105

గీ॥ హృదయమందు జాతీయత, మెదడునందు
తెలివి, నరములఁ బౌరుషం, బలత లేక
యురకలైతి నవేళ నిర్జరుడు నరుడు
హారహారా! వ్యోమ! వ్యోమ! తన్నరసఖుండ. 106

క॥ ఏలా? పర సాహాయ్య ము
నాలస్యముగా స్వయంసహాయకసూత్రం
బాలంబమ్ముగ గెలిచెద
మాలమ్మున వోలె నెదిరి యదిమి చెడుగులన్. 107

క॥ శిర మెత్తుము, కర మెత్తుము
స్వరమెత్తుము సింహము బలె, భారతసేవా
నిరతియె భగవత్సేవా
నిరతి య టంచ మొనగాడ! నీతికిఁ బ్రోడా! 108

అ॥వె॥ ఆంగ్లవాణి కత్తి యమరవాణియె డాలు
కార్యరంగమందుఁ గలదు జయము
దుష్టశక్తి నెదిరి దోరింప లేవరా!
భారతీయ! ధైర్యభాగధేయ! 109

ఉ॥ క్రొ దియిండియా యిప్పుడు, క్రొత్తది యిప్పుడు దీనివేదమున్
బొ గఁ గ్రొత్తవాఁ డిచటఁ బొల్పిన దేవుడుకూడ నేడు, నీ
యె న పద్ధతిం బరిణమింత మహో! పయనింత, మజ్జ మౌ
హృ శ నేకమై పరమశింతము, చేరువ యాసు గమ్యముల్

అ॥వె॥ ప్రాతదనము దేశభక్తి లేకుండుట
క్రొత్తదనము దానిఁ గూర్చుకొనుట
దేశభక్తిపేరఁ దెగ వెట్టి కేకలన్
బాగుపడము కార్యభరము లేక. 111

ఉ॥ భూషణమేకదా! నియమపూర్ణత, కొద్దికదా! పరస్పర
ద్వేషము, నీర్వ్యయలై, జగదేక ఘనంబుగ నాంగ్లజాతి కా
దో! శమితంబు శక్తి మన, కొద్దను చూచియు నైన నేర్చుకో
రోపణి వోలె నయ్యది పరుంగున వచ్చును, ముంచు హైన్యముగా

క॥ పిడు గై లోని పదార్థము
నొడలి నినుపకండరాలు నుక్కునరా లై
వడి నాత్మరాజ్యలక్ష్మిన్
బడయర! సోదరుడ! ప్రకృతిమాధంకరుడా! 113

అ|| పిటికివాడు చచ్చి పురు గయి పుట్టు, వా
డెంత చదువుకొన్న నంత వృథయ
బంధముక్తి లేదు బ్రతికినన్నాళ్లు తా
తవసు వట్టెనేమి! తాదృశుండు.

114

గ|| త్రుప్పవట్టుటకంటె మే నెప్పడేని
యరిగిపోవుట మేలు, నే సురిగిపోవ
నాదు శల్కము లిందు నొనర్చుగాత!
యనుకొనని దివ్యదివ్యనవ్యకరణములు,

115

ఉ|| మాయపు గాయముల్ భరతమాతకు గుండియలో దరిద్ర నా
రాయణజాధ లెందనుక నాటవొ యందనుకన్, గృతార్థులున్
ధీయుతు లై న సంత కలదేనియు లేనిదె యయ్యె మాత, యి
ట్టై యఖిలప్రజా! త్వరగ నాదుకొనన్ గదవే! దరిద్రులన్. 116

గ|| అటులు ప్రజకు ఘోషించి కన్యాకుమారి
యగ్రమున వివేకానందు డబ్బిఁ గొంత
యిది యొక గండశిలపైఁ దపింపఁదొడగె
నన్నినాళ్ళును తా నిరాహారు డగుచు

117

చ|| తన గురుసూచనంబు మదిఁ దార్కొన నెవ్వరొ వెన్నుతట్టి త
మ్మనినటు లేచి యా మహితు డబ్బిని జూచి జలేశ!నివె సా
క్షి, నిరుపమానప్రాందవవిశిష్టత చాటి ప్రతీచిఖండపున్
ధన మిట పేదలన్ మనువ నై కొనితెచ్చెదఁ లేనొ చచ్చెదన్.

క|| తమ యూరేగింపే త
క్క మ రెది యెటుగని ప్రతీచిఖండంబులచే
సుమహితభారతవిద్యా
గ్రమమున కో! జలధి! పల్లకి పట్టింతున్

119

చ|| అని శపథముతో, బరమహంసను కాళిక నాత్మఁ గొల్చి చె
న్ననగరి కేగె, నాప్తతమ మయ్యది,యచ్చొటునుండి స్వామి భా
గ్యనగరి వచ్చి ముస్లిములు నర్మిలి సేయ నవాబుస్థానకుం
డినుమడివేడ్డ మై సదసి నీయ గ్రహించె సహస్రరూప్యముల్ 120

౧౧॥ అంత స్వామి భేత్రి కరిగి తన్నుపసత్కృ
తుండు బొంబయిపురి నుండి యమెరి
కాకు బయలుదేరెఁ గంధివై నౌకన్ జ
పానుమీదుగాఁ బ్రయాణ మొనర. 121

౧౨॥ అమెరికాఖండపుట భేదనముల నౌకటి
యగు “చికాగో”కు విచ్చేసె నయ్యతివతి
యటఁ బ్రపంచమతమహాసభాంతరమునఁ
బాలుగొన సభ్యహృదయముల్ పాలు గొనగ. 122

౧౩॥ కాంగ్రె సన నేమి భారతఖండమం ద
టంచు లండనులో నౌక డడుగ మరొక
డ దొక జిల్లాకుఁ జే రని యనియెనట, య
దే విధము హైందవము నాడు తెల్లతెగకు. 123

౧౪॥ దర్శనమాత్ర నాకలిని దప్పినిఁ బాపెడి మేని చంద, మా
దర్శము మర్త్యవంక్తికి, ధృతం బిది వస్త్రవిధంబు కంటక
స్పర్శము మానసంబునకు సాధువె యెవ్వడో! యీత డంచు వై
మర్శికబుద్ధి వేషమతిమంతులు స్వామిని గాంచి రయ్యెడన్. 124

౧౫॥ చీకటి దీని బిడ్డ, యది చిన్నది, చంద్రునిఁ జూచెనేనియున్
దాకొను, వెల్గు రాఁ జను, నిద్రాయిది సూర్యుని గాదు తత్త్వితన్
లోకువఁ జేయుచున్ బ్రకృతిలో నెపుడున్ విహరించు, దీని పే
రూ కొనినాను, విస్మృత, మహా! స్మృతి కందెను పక్షపాతమే.

౧౬॥ దీని భరతనాట్యదేవీప్రమానకా
శలము సర్వసభల సుస్ఫురితము
కలదు దీని రీతి కార్యాలయమ్ము ల
న్నింటఁ, బక్షపాతనిలయము భువి 125

౧౭॥ చీకటియందును గుణమున
నాకర్షితు డెను మనిసి, యది మృగ్యమగున్
బ్రాహ్మణఁ బక్షపాతము
వ్యాకీర్ణం బదియుఁ బశ్చిమావనిలోనన్. 126

అ॥ వె॥ అంత కాదు కాన నా స్వామి కవకాశ
మొదవె నెట్లా యెట్లా యొకరి వలన
నా మహాస్థ వక్త యగుటకు, సంకల్ప
బలము లందుకోని ఫలము లెవ్వి. 128

అను॥ మహాశిల్ప కళాశాలా
స్పృహణీయాంతరస్థలిన్
రహించె గోష్ఠి భూలోక
బహుళోద్దండ కృష్టి యై. 129

అ॥ వె॥ కలదు గోష్ఠిమధ్యఁ “గార్డినల్ గిబ్బిన్ను”
“కేథలికు”ల గురుడు కీర్తిభరుడు
నాతని కటువైపు స్వామి, మాల్వీ యిటు
వైపు, నితరమతవిపశ్చితులును. 130

అ॥ వె॥ కావిదుస్తు లళిదిక భుకుపాగా చాల్చి
నిల్చియుండిన తన నేకదృష్టిఁ
జూచు పాక్షిషదుల సోదరీ సోదరు
లార! యనుచుఁ బిలిచె సూరివరుడు. 131

అ॥ వె॥ అమెరికాకు నూత్న మౌ నేమొ యా పిల్పు
సభ్యముదము కేకిసల ధ్వనించి
మెండుకొనియె రెండు నిండు నిముసములు
స్వామివాక్య మిటుల సంశ్రుతంబు. 132

కా॥ భూకంపమ్ముల నీరు గుంజుకొనియున్ పొంగె త్తి వేఁ బుంజుకో
నౌ కంధిన్ బురుడించు హైందవమతం బాయా మతా లిడ్డి యా
యా కాలమ్ముల సుంత వెన్నరిగెనే నంతన్ విజృంభించెనం
డి! కంఠరవ ముక్త మయ్యెడి, వినుండి దాని సిద్ధాంతమున్, 133

క॥ అని మొదలు పెట్టి వాచన
మును స్వామి, వినంగ కొంత మునుకొని కదలా
డిన సభకు నిటులు పొడుగిం
చెను రెండున్ గ్రమవికాససీమఁ బెనగొనన్ 134

- గీ॥ అన్ని మతసిద్ధాంతాల కంట మేదో
యదియ హైందవమతమున కాది, ద్వైత
భిరస్మృత మద్వైత విశేషగంగ
యిందె కలియంగ మతధార లెన్నో యెన్నో. 185
- క॥ గగనచరదుపనిషత్తులు
నగాధమున నున్న విగ్రహారాధనముల్
తగిన పురాణకథలు, న
న్ని గలవు నిర్వైరములుగ నీ మతమందున్. 186
- గీ॥ వేద మాద్యంతరహిత మై వెలయు జ్ఞాన
రాశి యీశ్వరవాణి యై గ్రంథ మనుచుఁ
బలుకదగనిది, విజ్ఞానభరితులార!
పారమార్థికలోకధర్మారవంబు. 187
- అ॥వె॥ ఐతిమో గురుత్వాకర్షణాది విదుల
మెట్లు భౌతికముగ ఋషు లిట్లై యైరి
వివిధవేళలఁ బరమార్థవిదులు, వేద
మటులు పరమార్థసూత్రాల కుటజ మయ్యె. 188
- అ॥వె॥ అది కలదు ప్రకృతి కన్న నాదికిముందు ?
దేవునందుఁ, గూర్కె, దేవు డపుడు
కూర్కె ననగవలయుఁ, గుదుర దియ్యది కాన
ప్రకృతియగు ననాది ప్రస్ఫుటంబు. 189
- చ॥ ఒకడుకురూపి దుర్బలుడు, నొక్కడుసుందరుడుంబలాధ్యు, డిం
కొక డకలింకవర్తనుడు, క్రూరు డొకం డిటు లొట లానువం
శికము ల టంచుఁ జెప్పటను నిండుగ సత్యము లేదు, పూర్వజ
న్మకృతిఫలమ్ములే యని యనన్వలె జీవుడు నిత్యు డౌటచే. 140
- చ॥ అనమొకొ పక్షపాతిగ దురాత్ముగ సృష్టి నిటుల్ పొనర్చు వా
ని ననవలెన్, బ్రతుం బలుక నీకొన మ ట్లని మీరె చెప్పటన్
ఘనమతులార! పూర్వజని కాదనరానిది, పుట్టినట్టిదె
నడగుఁ బట్టలే దయి యడంగడు జీవుడు మేనుమార్పుతో.
17)

క॥ ఆనమొకొ సద్దంపతులకు
జనితుడు దుష్టుండు, దుష్టజంపతులకు స
జ్జనుడున్ జనితుడు, కాపుర
ననవలె జని నిజ మని గతము నాగామికమున్. 142

ఉ॥ ప్ర తజన్మకర్మము లవస్థకు లోబడి కొన్ని విస్మృతి
గ్ర ము లయ్యె, నెట్లు స్మృతిగమ్యములో గతజన్మకర్మ? లి
ట్ల తేహు లాట తగదయ్యె! మహర్షులు భారతుల్ మహా
వి రయోగమార్గ మగుపింపగఁ జేసిరి యిందుఁ బ్రాపుగా 143

అ॥ వె॥ క త్తి తోలుతిత్తి, గాలి యొక స్వగాలి
నిప్పు జీడివప్పు, నీరు నీతె
యాత్మ నెదురజాల, వట్టి యాత్మయె ప్రతి
భారతీయు డిపుడు ధీరులార! 144

క॥ కరతాళరవము స్తోత్రా
కరకోలాహలము పసరు గైకొన్న సభన్
మరియును వాకొనె నా యతి
పరిచితసౌగంధికో క్తిబంధాయతిమై 145

గీ॥ మూ ర్తిపూజకులందు సద్వర్తనము మ
హామహిమ కలవారు నా కపరిచితులు
కారు, మూ దేవుడు కాదు వారు నంద్రు
మూ రిలో దే డను జ్ఞానమూర్తు లగుచు. 146

గీ॥ ప్రిష్టా వుని పు గతి యసమగ్రసత్య
మం నుండి సమగ్రసత్యంబునకు, న
సత్య ందునుండియుఁగాదు సత్యమునకు
ప్రకృతి మనసు పరస్పరాశ్రయము లిందు, 147

శా॥ సోనాత్వమ్మున నేకతన్ దెలిసికొన్నా డెప్పుడో హైందవుం
డో! నా స్నేహితులార! వాని మతవస్త్రోదారశాతోజ్జ్వలా
లొ నంగీల్ వీచిధప్రమాణులకు ధార్మ్యంబుల్, ప్రదాతవ్యముల్
గా నివ్వే కల వింక లే వన డతం డానాడు నినాడునున్ 148

ఉ॥ అన్ని మతమ్ములున్ సమము లై తగు నీశ్వరగమ్యతః, సరే,
యిన్నిగ నుండనేల? యొకటే సరిపాదొకొ!, పోదు నైజముల్
భిన్నము లాటచే, రుచుల భేదము లుండుటచేఁ బరిస్థితుల్
మున్నుగ నెన్నో మాటి తలపోత పరస్పర మందకుంటచే. 149

ఆ॥వె॥ భౌతికముగఁ దోడువడుచు సధ్యాత్మవి
కాస మంగవింపఁ జేసి తుదకు
మానవత్వమునకు మహానీయముగ దివ్య
శక్తికూర్పు మతము సలుపు తీర్పు 150

ఆ॥వె॥ ఏ మతమ్మునందు నితరమతస్థులు
నందగలరు మోక్ష మనుచుఁ గలదొ
యన్యమతము నింద కర్హము కాదొ, యా
మతము నాది, ప్రేమయుతి పునాది. 151

మ॥ పరిపూర్ణం బగు నాత్మ యేదొ విధిమై బండిగ నై తాఁ గళే
బరమే యంచును పాపి నంచు నెవడో వచ్చున్ దనున్ బ్రోవ నం
చు రుదత్కంఠము గాగ దాని మనుచున్ శ్రుత్యంత మంతస్సు నీ
శ్వరుపై హస్తము లొకికమ్ముపయి నుంపన్ లగు బోధించుచున్.

ఉ॥ నిద్దపుటద్దమున్ దొరయు నెమ్మన మొప్పిన మర్త్య డప్పుడే
యొద్దనె గాంచు నీశ్వరుఁ జిదుజ్జ్వలు, నీశ్వరవాణి శ్రావ మౌ
నిద్దర మొక్కటే యనుచు, నీ వడి జీవుడు దేవు డయ్యె, నే
పెద్దయు లేడు భారతభువిన్ విగతేశ్వరదర్శనుండుగా. 153

గీ॥ ఇందె సళిరు దై ముక్తి నందుకొను న
లొకికానందమున నీశ్వరై కదృష్టి
యల్లె ముక్తుండు విళిరు డగుచు జీవు
డు, మరల శరీరమే రాని ప్రమదరాళి. 154

గీ॥ ఎవడు నిష్కామముగఁ జేయు నీశ్వరార్చ
యెవడు నిష్కామముగ నొనరించు పనులు
ఫల మనుభవింపఁజేసెడి పనియె లేక
రాన నౌ పుట్టుకయె లేని ధన్య డతడు 155

క॥ వ్యక్తికరణముగా నిపు
 దుక్తము శాస్త్రజ్ఞుచే నహా! సృష్టి, యిదే
 ప్రోక్తము మును భారతుచే
 ముక్తగళమ్ము, రహియింపమో! మీ ప్రజ్ఞన్. 156

క॥ ఏ పేరు పెట్టినను రో
 జాపూవునకుఁ బరిమళము సడలదు కదవే!
 యీ పోలిక యీశ్వరత
 త్యాపాదిత మన్ని శిలల నయ్యది కలదున్. 157

ఉ॥ విగ్రహపూజ లేనియెడఁ బెద్దయుఁ గా కది యున్నఁ జిన్నగా
 కుగ్రుడు శక్తివిష్ణువు యెహోవ భౌదాయును గాడ్ సమాఖ్యలై
 వాగ్రమణియభేదముల వర్తిలు నొక్కడె, యస్మదాత్మసా
 మగ్రియె ముఖ్య మాయన, కమర్షము రా ,దెటుగొల్వ హర్షమే.

ఉ॥ కొట్టెద నీదు దేవు నిదిగో! యని హూణుడు పూన బూతులన్
 దిట్టెద నీదు దేవు ననె దేశ్యుడు, శిక్ష విధించు నీకు నీ
 గిట్టినపై నతం డనియె, గిట్టగనే నరకానఁ ద్రోయు ని
 వృట్టుక నాదు దేవు డని పల్కె నితండును, వింటి మూర్ఖులన్.

క॥ పగలబడి నవ్వ నా సభ
 తగఁ దాను న్నగుచు మరియుఁ దడవు నుపన్యా
 సగురుఝరికి సభయెద సర
 సు గాగ స్వామి తుది నిటులు సొంపులు రాల్చెన్ 160

చ॥ పొడిచెనుతూర్పుదిక్కుననెపూర్వముచుక్కయొకండు, మందమొ
 క్కెడ మహితప్రకాశము దృగింద్రియపర్వము నౌచు నొక్కెడన్
 బడమరగా గమించి యది పంటవలంతిఁ బ్రదక్షిణించి యి
 ప్పుడు తొలి నే దెసం బొడిచెఁ బొంపిరి నా దెసనే వెలింగెడిన్.

క॥ ముగిసినది యుపన్యాసము
 సాగసిన సభ యెంతో తెలిసి శోభాస్థాయిన్
 బొగడెన్ స్తుతించెఁ గొండా
 డెఁ గనదైర్యమతిధుర్యు డిత డని స్వామిన్. 162

ఉ॥ హైందవ మింత మాన్య మని యన్ఱానకుంటిమి సూరి! యింతకున్
ముందు, మతమ్ములందుఁ గడుపూజ్య మి దంచు నెఱింగినాము నే
డిందు, ద్విభండసఖ్య మతికింపగ నీ భవదాగమంబు మేల్
గోందు, వచించె స్వామి కిటుగోష్ఠియుగోష్ఠి ప్రమానవృష్టితో.

చ॥ నుతగుణ కాంత 'మార్గరెటు నోబులు' లండనునుండి వచ్చి యా
ప్రతపవచస్వితాజలమువామిని స్వామిని మెచ్చి భోగముల్
వితథము లంచు మానసనివేదిత యై సభ గాగ శిష్యుతా
స్థితి మనె, హృష్ట యై యనివిసెం టను నామె నుతించె నాతనిగా.

అ॥ వె॥ నిన్ను వింటి బాబు! నీ దేశముననె వ
సించి ప్రజకు సేవ సేయ నుంటి
దివ్య మైన జ్ఞానదీప్తి, నే "నై రిమ"
వ్యక్తి నని "బిసెంటు" వడతి నొడిచె.

165

మ॥ గణనీయమ్ముగ మ్రోసె నెల్లెడ వివేకానందవిద్వాంసు మిం
చు నుపన్యాసకు డెందును న్నహి యటంచున్, దాద్య శ్రేణ్యుల్ జనిం
చిన జాతిన్ మతభూతి సేయగఁ బ్రతీచి దేశముల్ కైస్తవ
స్థు నికన్ బుచ్చుట బుద్ధి పుచ్చుటె యటంచుఁ దద్దరావత్రికల్.

చ॥ అమరిక యయ్యె నా డమెరికావని వాని వచస్సుధావ్రపా
నమున, సదస్సమూహమున నయ్యెడ స్వామి యుపన్యసించె నా
క్రమమునఁ గొంతకాల మట రాణ వసించి, స్వవాచనాత్తవి
త్తముదితచిత్తు డై చని యథావిధి లండనునందు భాసిలెన్ 167

క॥ చాలవఱ కతడు యూరపు
నేల ముసల్మానులదియు నేల నుపన్యా
సాలఁ బరిమళింపించి ని
జాలయలసదమెరికాకుఁ జనియె, బ్రటనుకున్.

168

క॥ అందుననుండి వివేకా
నందుడు వయనించె, వాని నవకీర్తి
ముందే వయనించి యిటన్
బందికులుం బటగృహీలుఁ బలు వేయించెన్.

169

ఉ॥ ఆ రక మైన స్వాగత మనాహిత మెన్నడునేని యేరికే
నీ, రథ మీ మదీయతను వెక్కుమయాఁ కొనిపోదు మంచు త
ద్భారతభూవదంకృతినె పట్టును వగ్గము లేని యూపుతోఁ
జేరెను వాని చుట్టు ప్రజ, చేరె నతండును చెన్నపట్నమున్. 170

ఉ॥ తొల్లిటి పోలికన్ దనదు ధూర్జటిజాటసమావతద్దని
తల్లిజనిర్భరస్యదవదర్శరుచిధ్వనదు క్తినిర్దురీ
ర్ముల్లిరి కర్పితమ్ముగఁ బ్రజాస్యదతాకికతాకికద్విధా
వేల్లితసంకయావళి వివేకమహర్షి తనరె నయ్యెడన్. 171

ఉ॥ ఇందు నిరతరాస్యత హరింప దరిద్రత యంతరింప నా
వందితబుద్ధి తెల్పని యుపాయ ము టన్నది లేదు కొల్వులన్
గందపుఁగొండ మంచుమెఱుగందపుఁగొండయు రెండు మూగ లై
నన్ దటిసీవరమ్ము లిరు నాఱును నిందుఁ బ్రసిద్ధసాక్ష్యముల్. 172

క॥ అం దున్న శ్రీవివేకా
నందున్ గనుగొనగ రైలు నాపిరి మధ్యన్
గ్రండుకొని జనము పట్టా
లం దడ్డముగాఁ బరుండి, యైరి కృతార్థుల్ 173

క॥ వైసుండి యిటకు మతబో
ధానీతులు నైన వారి యార్జన పడిపో
రాణించెఁ బరమహంస
ప్రీతితు వాణి, యిటు లాడి రేల్పడివారల్. 174

క॥ శీలంబో దొడ్డది, జన
జాలంబో శూన్యవాది జాన్తి, 'కొలంబో'
కోలంబో లక్ష్మి, కచట
నా లంబోదరుని యనుజు నట్టిడు పలికెన్. 175

గీ॥ బౌద్ధమున నెల మాయ, యద్వైతమందు
మాయలోన చ్చాయ, మణులు రెండు
బుద్ధు నౌదా మద్వైతమూలబోధ్య
బుద్ధిసౌంద ను జగన్మోహనములు. 176

క॥ బౌద్ధమున మహాయానము
వద్దతి యద్వైతమునకు జానట కాదో!
బుద్ధుం డద్వయవాదియు
సిద్ధాంతము లివ్వి రెండు స్నేహితులునుమీ! 177

క॥ సింహళమున నటు లా యతి
సింహలిలామము వచించి చెప్పెఁ బురాణీ
సంహితబృంహితమతులకు
బంహిష్ఠధ్యానక్లప్తభణితి నొక యెడన్. 178

చ॥ తొడిగినలాడుఁ బ్రాణముల దొంతర బొమ్మలయందునేని ప్రే
మను ప్రకటింప మానవుడు, మంజుల మైన జపానువారి భా
వన యిది నేర్చికోవలయు భారతు, తెట్టి నికృష్టజీవినన్
గనుకనఁ బ్రేమపాత్రునిగఁ గైకొనుటల్ ధనమిచ్చి మెచ్చుటల్.

ఆ॥వె॥ ఆత్మ ప్రాండవమ్ము నంగ మిస్లాముగాఁ
దలపవలయు భారతమున కెపుడు
నిరువురందుఁ గలుగ నిట్టి నిర్ణయమిక
వారి వంటి వారు వసుధ లేరు. 180

చ॥కడిమిఁ దపింపనేల? మెయి గాసిల, నొక్క నిమేష మీశువై
ముడుపుడు మానసమ్ము నిరుపూటలఁ, జాలును తక్కుకాలమున్
గడపుడు సాటివారి కుపకార మొనర్చియు విద్య నేర్చి, నా
యొడ లిది తున్ను లై యఱునొకో!రమణింతును దేశసేవలో. 181

సీ॥ స్వర్గంబు కా దపవర్గంబుకన్న శో
భాభవ్యపదవి నా భర్తతప్పధివి,
నా భారతం విది నా ప్రాణమారుతం
విది నేను బోసి నై యెలయు కాళి 182

నా భారతమువాడు నా తోడఁ బుట్టిన
తోడు, నా దోల యిందు జనమేళ
నాకు సంసేవ్యులు నా భారతోర్పిది
వ్యులు దివ్యియలు మన యుటజమందు 188

శీ॥ నా భరతఖండసౌఖ్యమె నాదు సౌఖ్య
ము, భరతావని మాట నా పూలతోట
యనుచు నెలుగెత్తి చాటు నీ మనసు తీయ
భారతీయ! జగములు నీకు హార తీయ. 184

శా॥ ౬॥ గౌరీ! సకలప్రపంచజననీ! యుగ్రాణమున్ జేయవే
మా గర్వస్థితిఁ జొరుపమ్మునకుఁ దున్నాడన్ గదే! శార్యభూ
మీ! గారల్ గొను దుర్బలత్వమును, తల్లి! మానవత్వమ్ము మా
లో గీల్కొల్పవె యంచు రేఁబవలు వేడుండోయి! కాశ్యానానన్.

శీ॥ త్రాహ్మణేతరత్రాహ్మణద్రావిడార్య
భేదముల విస్మరించి యేకోదరులుగ
మెలగు డో! ప్రజలార! యా తెలివి లేదొ
భావిభారతాభ్యుదయసంభవము లేదు. 186

అ॥ చెప్పదగినవాడు శ్రీరామకృష్ణుడు
గురువు నాయకుండు హరునిఁ జేరె
వీడు సేవకుండు విద్యార్థి కుఱ్ఱుడు
మిగిలె నిచట మిమ్ము మేలుకొలువ 187

అ॥ నాదు బోధమందు మేదురం బైవ గు
ణంబు రామకృష్ణనాయకునిది
దోష మున్న నాది, దొడ్డచదువరిరా
యంచలార! గుణము చెంచి మనుడు 188

శ॥ అని మరియు నీ విధంబుగ
వినిచెన్ బలు తావులన్ వివేకానందుం
డెనసి జనము విజ్ఞానము
తన దైర్యముఁ దనదు బలముఁ దడవుకొనంగా. 189

ఉ॥ విద్వేలు పెద్ద వాటకును బీదలు వృత్తుల నొంది సౌఖ్యముల్
కద్దుము లాటకున్ గురుని కప్రవిబోధము నెక్కువౌటకున్
దద్దమిశాంతరంగుడు ధనవ్యయధన్యుడు నయ్యె, స్వార్థముల్
వద్దనుకొన్నవారి విభవంబులు దేశసుఖంబు లేకముల్. 190

చ॥ ఎవని యనుగ్రహమ్మున జయించెనో పశ్చిమఖండగోష్ఠిలో
నెవనికి లోకసేవయె మహియము లక్ష్యమొ అట్టి రామకృ
ష్ణవరదు పేర సద్గురువసంతుని పేర మరమ్ము కట్టి యా
ప్రవిమలు శిష్యుల నిలిపె స్వామి వసించుచు గల్గుటాపురిన్.

శ॥ సమబుద్ధికవికలితకా
వ్యము వలె సర్వమతలక్షణాన్విత మై శి
ల్పము తగ “జేలూరు” మ
ర మది తనరుఁ బుటువుల యెడారిన్ బ్రప యై. 192

మ॥ ఆలివాదుల్ మితవాదు లుగ్రులును కార్యవ్యగ్రు లున్నారు తత్
ప్రతిచూడామణిబద్ధబుద్ధులు, “శరచ్చంద్రా”దివేత్తల్ “నివే
దిత” ము న్నొ విదుషీమణుల్ కలరు తచ్చిప్ర్యాళిలో, భారతి
యతః బాశ్చాత్యుల కంటి కద్దిన వివేకానందు నెన్నన్ దగున్.

గీ॥ బ్రహ్మముదలమై నొకటి తద్రాజహంస
కాశికాగాంగతీరప్రకాశాంతి
కుంజమున నిల్చె జగ మెల్ల గ్రుమ్మరియుఁ, ద
దాఖ్య “అనిబినెంటు”, తమమ్ము నామె గెంటు. 194

అ॥ అనిబినెంటు భారతాంబ కీశ్వరుడు పం
చిన “ప్రెతెంటు” స్వామిఁ గని తదియ
రామకృష్ణసంస్థ యామె “దివ్యజ్ఞాన”
సంస్థ కావ్త మనుచు సంతసించె. 195

శా॥ ఓవిద్యావతి! హైందవమ్ము మన సౌ నో! శల్లి! త్వత్కేంద్రహిం
దూ విద్యాలయ” మర్పకాలమున నొందున్ విశ్వవిఖ్యాతి, మా
శ్రీ వై లండను నుండి వచ్చితివి, నీచే సూచితం బయ్యె మా
కావిశ్రేయము రాజ్యలక్ష్మియు నిటుల్ వచ్చున్, యతీంద్రుం డనెన్

నా భారతమువాడు నా తోడఁ బుట్టిన
తోడు, నా దోల యిందు జనమేళ
నాకు సంసేవులు నా భారతోర్విడి
వులు దివ్యియలు మన యుటజమందు 183

శీ॥ నా భరతఖండసౌఖ్యమె నాదు సౌఖ్య
ము, భరతావని మాట నా పూలతోట
యనుచు నెలుగెత్తి చాటు నీమనసు తీయ
భారతీయ! జగములు నీకు హార తీయ. 184

శా॥ ౬॥ గౌరీ! సకలప్రపంచజననీ! యుగ్రాణమున్ జేయవే
మా గర్వాన్వీతిఁ జొరుపమ్మునకుఁ దున్నాడన్ గదే శార్వభూ
మీ! గారల్ గొను దుర్బలత్వమును, తల్లి! మానవత్వమ్ము మా
లో గీల్కొల్పవె యంచు రేఖవలు వేడుండోయి! కాత్యాయనిన్.

గీ॥ బ్రాహ్మణేవరబ్రాహ్మణద్రావిడార్య
భేదముల విస్మరించి యేకోదరులుగ
మెలగు డో! ప్రజలార! యా తెలివి లేదో
భావిభారతాభ్యుదయసంభవము లేదు. 185

అ॥ వె॥ చెప్పఁదగినవాడు శ్రీరామకృష్ణుడు
గురువు నాయకుండు హరునిఁ జేరె
వీడు సేవకుండు విద్యార్థి కుఱుడు
మిగిలె నిచట మిమ్ము మేలుకొలువ. 186

అ॥ నాదు బోధమందు మేదురం లైన గు
ణంబు రామకృష్ణనాయకునిది
దోష మున్న నాది, దొడ్డచదువరిరా
యంచలార! గుణము వెంచి మనుడు 187

శ॥ అని మరియు నీ విధంబుగ
వినెచెన్ లలు తావులన్ వివేకానందుం
డెనసి జనము విజ్ఞానము
తన ధైర్యముఁ దనదు బలముఁ దడవుకొనంగా. 188

ఉ॥ విద్వేలు పెద్ద పాటకును బీదలు వృత్తుల నొంది సౌఖ్యముల్
కద్దుము లాటకున్ గురుని కమ్రవిబోధము నెక్కుపాటకున్
దద్దమితాంతరంగుడు ధనవ్యయధన్యుడు నయ్యె, స్వార్థముల్
న ద్దనుకొన్నవారి విభవంబులు దేశసుఖంబు లేకముల్. 190

చ॥ ఎవని యనుగ్రహమ్మున జయించెనో పశ్చిమఖండగోష్ఠిలో
నెవనికి లోకసేవయై మహియము లక్ష్యమొ అట్టి రామకృ
ష్ణవరదు పేర సద్గురువసంతుని పేర మరమ్ము కట్టి యా
వ్రవిమలు శిష్యుల నిలిపె స్వామి వసించుచుఁ గల్గుటాపురిన్.

శ॥ సమబుద్ధికవికలితకా
వ్యము వలె సర్వమతలక్షణాన్విత మై శి
ల్పము తగ “జేలూరు” మ
ర మది తనరుఁ బుటువుల యెడారిన్ బ్రప యై. 192

మ॥ ఆతినాదుల్ మితవాదు లుగ్రులును కార్యవ్యగ్రు లున్నారు తత్
వ్రతించాదామణిబద్ధబుద్ధులు, “శరచ్చంద్రా”దివేత్తల్ “నివే
దిత” ము న్నొ విదుషిమణుల్ కలరు తచ్చిష్యాశిలో, భారతి
యతః బాశ్చాత్యుల కంటి కద్దిన వివేకానందు నెన్నన్ దగున్.

గ॥ బ్రహ్మముదలమై నొకటి తద్రాజహంస
కాశికాగాంగతీరప్రకాశితాంతి
కుంజమున నిల్చె జగ మెల్ల గ్రుమ్మరియుఁ, ద
దాఖ్య “అనిబినెంటు”, తమమ్ము నామె గెంటు. 194

ఆ॥ వె॥ అనిబినెంటు భారతాంబ కీశ్వరుడు పం
చిన “ప్రెజెంటు” స్వామిఁ గని తదీయ
రామకృష్ణసంస్థ యామె “దివ్యజ్ఞాన”
సంస్థ కావ్త మనుచు సంతసించె. 195

శా॥ ఓవిద్యావతి! ప్రాందవమ్ము మన సౌ నో! శల్లి! త్వత్కేంద్రహిం
దూ విద్యాలయ” మల్పకాలమున నొందున్ విశ్వవిఖ్యాతి, మా
శ్రీ వై లండను నుండి వచ్చితివి, నీచే సూచితం బయ్యె మా
భావిశ్రేయము రాజ్యలక్ష్మియు నిటుల్ వచ్చున్, యతీంద్రుం డనెన్

అ! వె! అనిబిసెంటు వెడలె, నా స్వామి వెడలె, గా
 శ్రీరమునకు, నగరి జిమ్మ చెవుల
 విందు లపితనేతృబృంద మౌ నొక సభా
 భవనమందు యువకభరితమందు.

197

క! నయనములకును సఫలతన్
 గయిసేసిన యీ సమజ్య కాగ దివోస్కర్
 పయనించెను తిలకుని లే
 ఖ యరసి పూనాకు త్యక్తకలకర్తుం డై.

198

లోకమాన్య ఖండము

- క॥ పూనాలో కలకర్తా
మాణవ్యసదస్య మైన మహాలక్ష్మి య దెం
తో నొడివె దివోస్కరు తిల
కాననమునఁ గాంతి నిండి యటునిటు దుముకన్. 1
- క॥ వించెన్ మరియు దివోస్కరు
ప్రాంచ త్తరుణజననిశ్చయమ్ము, తటవటా
యిఁచెఁ దిలకు బహిరంగపు
సంచిమడత సంతరంగసాధన మనుచున్. 2
- ఆ॥ వె॥ ఆత్మగౌరవంబె యఖిలమహోన్నతి
కారణంబు తెగకు, సార ముడిగి
క్షేత్రమందు మొలక ఓడించున ట్ల దొ
కొక్కకాలమందుఁ గొఱత యొకట. 3
- క॥ ఏ దెల్లెన్ మన కేల యన్న మతి ప్రత్యేకప్రజాదంతురం
బై దూరంబు సమప్తిపుష్టి ఫలితస్వాతంత్ర్యభాగ్యంబు త్యా
గోదీర్ఘంబు, గతాత్మగౌరవము పూర్వోదాహృతిం బూంచి న
వ్యాధిత్యప్రభ నెల్ల రొందగ సృజింపంగా వలెన్ వేకువన్. 4
- ఉ॥ పిట్టలు పిచుపిచు మను వేళకు లేచి, నిజప్రయత్నముల్
నెట్టుకొనంగ కాగువడె నెయ్యది 'రాయగడమ్ముదుర్గ' మ
ప్పట్టన కేగుదెంచెను శివాజిమహోత్సవశీలి చేతన
మ్రాట్టు తిలక్కుధుండు స్వపురమ్ముననుండి సుహృత్సమేతు లై.
- క॥ మంగళ తూర్వమ్ములతో
రంగదుపన్యాసగేయరాజంబులతో
భంగించెఁ బ్రభుతదర్పా
రున్ గాంతము రాయగడము రుచివంగడ మై. 5

గీ॥ రచితశిల్పభూరిప్ర స్తరచితరుచిత
రుచితసింహాసనమున సౌ రుచితముగ శి
వాజి యుండె సభాజనబహుసభాజ
సమ్మతోఁ దొల్లి రాయగడమ్మునందు. 7

ఉ॥ ముందు శివాజి యెందు సచివుల్ పరివారము కొల్వ భూమిపై
నింద్రసభన్ సృజించె నటనే యిపుడున్ గొలువయ్యె, నెవ్వడో
యందలి తోటలోఁ జనుచు పై యని యేనెనొ రాయి తోడనే
కుండెలు వచ్చి పై దుమికెఁ, గొంకద లేడియునందు మోడిమై
కా॥ పూవుల్ తావియు నొప్పు నిందలి లతాపుంజమ్మునన్ మె త్తనల్
లేవే యం చొక క్రొత్తవా డడుగఁ గీలిన్ రాల్పు గ్రీష్మమ్ముమే
ఘావిరూఢియు లేని పై ఋతువు నై యత్రత్యవృక్షచ్ఛదం
జావంతేనియు వన్నెవాయ దని యం దౌ 'మావలా'వాకొనెన్. 8

గీ॥ ఛత్రపతికి శివాజిరాజాధిరాజ
రాజమార్తాండునకు దస్యరంధనునకు
నా బలా లనుచుఁ బలుకన్ దావలాలు
మావలాలు గ 10

శ॥ అని వినబడుచుండె సభా
ఘనవేదికనుండి తాలగంగాధరు వా
చనము సుధాసేచనము గ
దాన కందని జనమునకు వినంబడె మరియున్. 11

ము॥ జనతన్ దుస్థితినుండి ప్రోవ జనితుల్ జాల్మున్ బలిష్ఠున్ బయిం
చిన ధర్మియులు కీర్తికాయలు చిరఁజీవుల్ గదా! రాముడున్
హనుమంతుండు శివాజి తత్సఖుడు తానాజీయు, దైవాంశ మె
చ్చును లొచ్చానది వేటుమాట, ప్రజకై శోభించుటల్ ముఖ్యముల్

ము॥ పరపంక్తి న్నిలవేసి తెల్లమొగముం బాటంపగాఁ జేసి మీ
ధర మీదే యిక మల్లిపోదుము మమున్ దండింపకుం డంచు నా
పరి వేడన్ విజయంబు గొన్నప్రజ'శంభాజీ'యు'సూర్యాజి',యం
ద అభిరాజి శివాజి మిత్రులు ప్రశంసాపాత్రు లెల్లప్పుడున్ 18

కా॥ తెంబోవ బిజాపురిప్రభుత యుద్రిక్తుండు నేతాజి మీ
గు మాటకు నొప్ప డిందెవడునున్ మోరుల్ దురాక్రామకుల్
వెండి! యిటనుండి యంచు గదిమెన్ వీకల్ వృథాపోవునే!
పు స్తుండు శివాజి, యీ ప్రజను సంపూడింతు మెల్లప్పుడున్.

క॥ అన్నంతనె ప్రకటించెను
మిన్ను తన గుణంబు ప్రజల మేదురకరణ
శోన్నతిమై భేష్ భేషను
సన్నతిమై, వెండి యిట్లు శ్రావణ మయ్యెన్. 15

ఉ॥ అవులు సంఖ్య నిబ్బడిగ నై తనువుల్ పురణించి సర్వసం
జీవని పాలి వాన కురిసెన్ దమ దూడలు చెంగలింప, వే
దావశిజాతితీగె సుమితంబు, సువాసితముల్ దెసల్, శివా
జీ వరుణుండు భారతబుష్పింద్రుల కోర్కెలు పండె వానితో. 16

గీ॥ అష్టదశపద్మముగ లక్ష్మి కాలవారి
మయ్యె శ్రీ శివాజీరాజ్య, మతని మంత్రు
లష్టదశముల, శతదశ మైనను నిల
పుండరిక గ్రంథమున కా పొలుపు రాదు. 17

క॥ పొదుర్భావిత పులికం
బై దొరలెను మరియుఁ దిలకవాణిర్పురి, వా
వా దాడెను “శివరామమ
హాదేవపరంజయే” మహంబుగ హృదికిన్. 18

గీ॥ పక్షవాతము మానవవ్యాధి గాగ
పక్షపాతము మానవత్వమున వ్యాధి
దేశకళకంఠమునఁ గాలిపాళ మిదియ
దేహకళకె తొల్లింటిది ద్రోహకరము. 19

ఆ॥ వె॥ అట్టి పక్షపాత మావరించిన పరి
పాలనమున కతడు బద్ధ వైరి
మతవిభేదమలినమతులకుఁ జోటు లే
దాత దేలిసంత యవనిమేర. 20

గీ॥ అతని హృదయము జాతీయతాభ్యుదయము
తత్సమాఖ్య శివాజీ, తదనఘు వాజీ
ధర్మసమితి దూకె, నెదిరిదైర్యము యము
నాస్రవంతీప్రవాహమునందు దూకె. 21

గీ॥ వస్తువే లేద పేదకు నాస్తి యని య
నంగఁ దగినది సింహాసనంబు దక్క
శ్రీశివాజీనుహారాజశేఖరునకు
భృతదమననీతికుత్సితభీకరునకు. 22

మం॥ ద్వి॥ రంజకవాణి పరంజవే మరియుఁ
గృహికవృద్ధుం డొక డిట్లు భాషించె. 23

గీ॥ దళితజనులకు బాస పై మెలగవలయు
తల్లి నటులు పరస్త్రిని తలపవలయు
మద్యమును విషంబుగ నెంచి మానవలయు
చత్రపతిశివాజీరాజశాసనంబు. 24

మ॥ జిజీయాబాయిగ భారతాంబ యయి సచ్చిలుం బలోద్వేలు నా
తృజునిన్ జేసి స్వతంత్ర యైన దపు డా ధన్యాత్ముచే, నట్టి రై
ప్రజ నేడున్ విలసిల్లుగాత! మని సంభాషించె బాలుం డొకం
డు, జయం బందగ నాడు ముప్పదియు నేడ్లుంబట్టెఁ గేల్చా రనెన్

శా॥ “ఏసాజీ”ని ప్రతాపనాము నరసింహీభూత “బాజీప్రభున్”
వాసన్ గొన్న శివాజినైన్య పతులం బల్మంది నిట్టిండ్ర వా
చాసౌభాగ్య మెల్లర్చ నెన్ని ప్రజకున్ జైతన్యదీపముగ్గా
భాసించెన్ సభ యేటనేటఁ దిలకప్రస్థాపితం బా స్థలిన్. 25

చ॥ ఎవని కథన్ సిరా పరిమళించునో దేశచరిత్ర నక్షర
స్థవిరుడు సానుగంబుగ నతండు శివాజి, సమాధి వాని డా
యవనిధరాన రాయగడ మందున నున్నది, వాని యాత్మ నా
యవని స్వతంత్ర మెప్పు డగునా! యనుచున్ దిలకింట నున్నదిన్

అ॥ నె॥ శ్రీ "సమర్థరామదాసు" శివాజీకి
దేశికుండు, వాని దాసబోధ
మనెడి గ్రంథమునకుఁ దనికించి మెఱవడిన్
దిలకు రాట్నమాధి నిలిపె గొడుగు. 28

ఉ॥ రాయగడమ్ముకోటను మరమ్మతుసేయ గవర్న రద్దదుం
డాయె, సమజ్యదీప్తికొఱ కందలు సాయముసేయుచుండ్రీ, బొం
బాయిసె కాక పంచనద వంగములన్ దిలకప్రచోదన
స్ఫూయదఖండవై భవశివాజిమహోత్సవముల్ విరాజితన్. 29

గీ॥ ఇట్టి పను లవశ్యము లని యెఱుకవలచి
బడుగునుండియుఁ గొనుచుండుఁ బైసయేని
ప్రజను మేల్కొల్పు రాజకీయజయతత్వ
పూర్వజుండు న పశ్చిమబుద్ధి తిలకు. 30

క॥ తనవో ధనమో మనమో
తన దై యిడువాడు తత్కృతంబు తనదిగా
గొను దత్తము పోచయె, స్వం
దనచాలక మైన మోకు దాసనె కాదే ! 31

చి॥ తొలిఁ గల పాలనాధికృతి ధూత మ టంచుఁ గలంక పూర్వ ది
వ్యుల, కిది సత్య, మేరు ప్రథముల్ చెయిచేసికొనంగ నేరిపైఁ
దెలియదు, ఘర్షణం బొదవెఁ దెల్లము వారికి దివ్యకోటికిన్
బలముగఁ జెక్కుచోట్ల నిరువాగునకున్, ఉతగాత్రు లెందఱో. 32

గీ॥ ప్రబలె నిది దేవతామహారాష్ట్రరాజ
ధానియందు, పునః పునర్దారుణంబు
నయ్యె దోషము మీది మీ దనుచు నుభయ
కక్షులు పరస్పరస్ప ఁ గాలుద్రవ్య 33

శా॥ అంతన్ యోగ్యులు క జేసికొనఁ బ్రహారాదు లా ఘర్షణం
బంతం బయ్యెను, తత స్థితి గణేశారాధనన్ స్వీయగే
హంతఃకృత్యము నెల్ల న్ గలిసి సేయంబూని రస్వపున్ ల
వ్యంతశ్రీ నని వెల్వడెన్ గతిపయవ్యాఖ్యాతృసంభాషణల్ 34

- క॥ దితిజాదితిజాలె యనవలె
దితిజాదితిజమ్ము కాదు, తెంపున నమరా
వతిజాగు కదితిజన్ముల
జతన మలువ మగును వారి జాడయె వే తై . 36
- క॥ వా రేలిననాడుం బలె
స్వారాజ్యముబులుపులేరు, సర్వాధిక్యతుల్
వేఱే కావలె నందురు
పోరామిన్ వీరితోడఁ బొందున్ గల రై . 36
- క॥ దై తేయు లాదితేయులు
భ్రాతృసమాజంబు, దానవకులం బది వే
తా తెగ దై తేయులతోఁ
బ్రీతి నెఱపి యాదితేయవితతిన్ రాచున్ 37
- క॥ అసురులు ననబడు దనుజులు
దిసంతుమైఁ గన్నుమిన్ను తెలియర, తద్దో
రసమాజవరు గజాసురుఁ
గసిమనగె గణేశు డమరగణపూజితు డై 38
- ఉ॥ తెల్లెడి భార్య మా గజుడు చేవునిఁ గోర వరంబు చేవుడున్
వల్లె య టంచు నా వరుని భాషను, భాషను కాదు వేషమున్
దల్లపనమ్మునే యనుడు తాల్చెను, పో దది వాడు పోయినన్
సల్లలితై దదీయకథ జ్ఞాతము భారతదర్శనమ్మునన్ . 39
- గీ॥ నాటినుండియు గజవదనార్చనమ్ము
సాంఘికమ్ముగ దివ్యులు జరిపి రనుచుఁ
బెక్కు రనిరి, జరుప మొదల్ పెట్టినాడు
దీని బాలగంగాధరశిలకు తొల్లి . 40
- క॥ ఆ యదనున్ దుర్భిక్షము
పాయద యనిపించెఁ, దిలకు పరివారముచే
మోయించెఁ గార్యభరము, న
హోయులతో మంతనమ్ము లాడి వచించెన్ . 41

ఉ॥ ద్రోహము చేసె నబ్జములు, దుస్స్థితి యింతటఁ బోదు, శస్త్రహి
నాహవకేళి యత్నము, నవాహ్నిక మై గణనాయక్తోత్సవ
శ్రీ హేతులార! సాగవలె సిల్గుల కేమి సమన్ సమన్, సమా
రోహము తెల్పివైఁ బ్రజకుఁ బ్రోడల యెల్లలకల్మిఁ గావలెన్. 42

అ॥ వె॥ అత డనిన దల్లె, యదియు జరుగుచున్న
దల్లె, యెంత యార్తి యావటిలియు
గణవిభూత్యవమున గండ్ర పూనా, తేజ
మేకమే, యటిక మెన్నో చోట్ల. 43

చ॥ ఎవ డొనరించెనోకద! గణేశుని విగ్రహ మా పురీమహా
త్యవమున, శిల్పపూర్తి యగుదాకఁ దదీయపురస్థు డేమొ! వి
ఘ్న విభుడు, ప్రాణమున్నదియ కాని జడోపమ మండ్రుకొందఱున్
నవ మిది, పూర్ణ వేశఁ దనశక్తిని చూపు న టండ్రు కొందఱున్.

క॥ కరవత్రముల సభాలం
కరణమ్ములఁ బై డిరంగు కాగిత మధికం
ఖిరవొందె, నటులె కరిముఖ
చరణమ్ములయందుఁ బూలు సరములయందున్. 45

గీ॥ బాలభటయువసేవక పటలచిహ్న
పటసుమమ్ములు పాటలభాసురమ్ము
లుదిత మై ప్రాకు సూర్యబింబోజ్జ్వలతకు
నాడు గణపతిగోష్ఠి యామ్రేడితంబు. 46

క॥ శివలీలలు హరిలీలలు
భవానిలీలలును దనుజభంగశ్రీ లై
నవరొంది చిత్రపటముల
హవణించెను నాల్గువైపులందు సమజ్యన్. 47

క॥ రక్త విభాలంకరణము
యుక్త మనుచు వత్సలార్థు లొకరిద్ద రనన్
సక్తుడు కాడు తిలకు, స
మృక్తూర్వధ్వనికి రక్త మావేగి సిరన్. 48

- క॥ తంతా తద్దంతా
తంధిమిధిమి యటంచుఁ దాండవవేశన్
కిడె మృదంగంబులు
తగానమున సభమొదల్ ధ్వనితము లై. 49
- గీ॥ స్యవంతు ప్రాణముతీయు జముడు తెల్ల
వాడు, వాని దున్నయుఁ గూడ పల్లదున్న
పట్టుదలకల్మి సావిత్రి పడసెఁ బూర్వ
వైభవము నని హరికథాప్రకటితంబు 50
- గీ॥ అది యువన్యాసనమితి, వేలైరి ప్రజలు
నాటి సభమేటి బాలగంగాధరుండు
పలికెఁ బ్రజకు శుభోదయం బగునుగాత,
వక్త లిందు మీ రసనాగ్రవర్తు లండి! 51
- గీ॥ చెడుగుచెంప చడే ల్మను నుడిఁ గలడు “ఖ
డేర్కరు”, కటూ! పొకా ల్మను “కాల్” కలడు ప
రంజనే, భారతాంబ కారాత్రికములు
పత్రికలు వీరివి, సువిద్యవద్య “వైద్య.” 52
- మధ్యా॥ వాచనాస్మన్మనఃపోషి “వాసుదేవగణేశతోషి”
ప్రాచీనకథల సమృద్ధి “తాబురాపుసహస్రబుద్ధి”
వైచికిదుగ్ధరుచిభరనవగీర్తనండు “పట్వర్ధ”
నాచారమందు నేటు చరితార్థుడు “సరదారునాటు.” 53
- క॥ “సేనాపతి కాపట్” మతి
పూనును “ప”ట్టాతుభావము ననర్థముపై
తానే భట్టాత్వర్థం
జేనాడున్ దేశభక్తి కి వీ యం.భట్, 5
- క॥ అరుదెంచెను నాసికనుం
డి రయమ్మున వహ్ని నూర్పు నీ శిశుహర్య
జరుచి ‘వినాయకదామో
దరసావర్కరు’ కవియు స్వధర్మముఁ దెలుపున్, 56

గీ॥ ప్రగతిభావవితర్ది 'కవర్ది' యీ స
దంబు వృథుకాలభోజ్యముదంబు, ప్రజలు!
నిలుడు తుదిదాక, వక్తలు వడివడి నొడు
వన్ గృతార్థుల మగుదుము స్వామి నెన్ని. 56

గీ॥ అట్లు పరిచయోక్తు లాడి హలాంకారమా
త్రావహృతగజాసురపరిపాల
నా! తనర్చు మమ్ము నాలన బాలన
నని గణేశు మ్రొక్కి వినిచె తిలకు. 57

గీ॥ మూషికము బొజ్జవేల్పును మోయు శేమి!
యనుచు హితులార! మీరు న న్నడుగవచ్చు
భరతఖండోద్ధరణకార్యభరణమునకు
నలితియును బలవంతు డై నల్లె యిదియు. 58

గీ॥ సమవిభక్తము దోవని స్వామి తనువు
భారతీయసంఘముగుర్తు, సార మిందు
రాక్షసతః శారద్రోలు సంరంభమున నె
టింగి యౌరా! యనన్వలె నెల్లజనము. 59

ఉ॥ అంతరముల్ గణించి ప్రజ లై కృముతో భరతోర్వి నోమ దీ
ఊంతుగాత! శీతమును గ్రీష్మము గాని తెఱంగుఁ బూని, శి
ఊంతురుగాత! క్రూరమును శీఘ్రము సర్కసువ్యాఘ్రముం బలెన్
వింతురుగాత! జాతిప్రథ విశ్వమువీడియ వల్కరింపగా. 60

గీ॥ కూలిసేసికొనెడివారు నేలదున్ను
కొనెడివారు బేరముచేసికొనెడివారు
నెల్లరము మిట్టు కెక్కింత మేకధాటి
వల్లమున నున్న భారతాంబారథంబు 61

శ॥ అని వెండియుఁ గరతాళ
ధ్వనుల నడుమఁ జెప్పె తిలకు ప్రజలార! భవం
బును భక్తి తీర్పును, భయం
బు నై కమత్యప్రయుక్తి పోకార్చునయా! 62

క॥ ఒక తండ్రి తనదు కొడుకుల
నొకొక్క రీతి బరువు మోయుడో! యన నయ్యా
యకరుల మనిరి, కలిసి యన
నకరుల మని, రైకమత్యజయ మిట్లుండున్ 03

క॥ రాణా ప్రతాపసింహుడు
మానధనుడు, విజయయుక్తి మనిన శివాజీ
మా నేత లని యెలుంగిడి
మానితులారా! తదీయమార్గులు కండి! 04

చ॥ జననియు జన్మభూమియును స్వర్గముకన్నను గొప్ప, హైమ మై
నను పరభూమి తుప్ప యనినట్టిది శ్లోక మొకండు చాలు రా
ముని రచనాష్టనిన్ భరతభూజనపూజన మందు సగభా
జనుల నొనర్చు, మీ వడి ప్రజల్! తగుగాక! తదీయట్టిక యై, 05

గీ॥ నిదురబుచ్చు తమోగుణమ్ముఁ దెగజాచి
మేలుకొల్పియుఁ గర్మను కీలుకొల్పిఁ
దగని సత్వగుణమ్మును దాచి చదువు
డోయి! భారతకథను రామాయణమును. 06

ఉ॥ రాముని పూజసేయుదుము, రాముని జీవన మాతృజీవనం
బై మను కోర్కెలేము, ఖరహంత యతండు, ఖరత్వసేవలోఁ
గామన లస్పదీయములు, కాంక్ష స్వదేశముపై నివాని దై
యా మన బుద్ధి యన్యమున, నిట్లయి సాయమురాడు విష్ణువున్

మధ్యా॥ దేవుడు మనిసి యై వచ్చు దేనికొఱకు? దౌష్ట్యవిషధ
రావళిం బట్టి దంష్ట్రలు నిరవశేషముగఁ బెకలించు
పావనక్రియకొఱకు మన పౌరుషముపిలుపు నంది,
పూవె పూయదు పౌరుషంబు, పొదలు నెటులు దై వఫలంబు?

మధ్యా॥ తక్షక కాద్రవేయుండు తతకిసలకునుమ మైన
వృక్షరాజమ్మును కాటువేసి కాలిచె, నట్టిదాని
పక్షి! చూడర! యని వానిఁ బండిమువేసి చేసె
నక్షయపూర్వశోభా సమాధ్యమునుగ మన జాతి. 07

ఉ॥ దం డొక యగ్నివర్వతము, దానిది క్రౌర్యము “లావ”గా “నతె
గ్జాండరు” మూల మై భరతఖండము భ్రష్టమై యన్ననాడు దో
ర్దండము నడ్డుకట్ట యిడి తత్సమగౌరవ మంది పీరమం
దుండిన జాతి యిద్ది, పురుషోత్తము లెందఱో యేతదాత్మజాత్.

క॥ “సెల్యూకస్” మన జాతికి

సాల్యూట్ చేసి వెను దిరిగి చనె, జాణక్యుల్

కల్యాణచంద్రగుప్తులు

లౌల్యరహితపరమశీలక్షణన్యుల్

71

చ॥ జితనమ్మనందు విష్ణుము విషంబు, నంపగఁ జేసి దాని నా
గతముల హక్కులన్ గొనుచు కౌస్తుభ ఖ్యములన్ సుధన్ స్వతం
త్రతగులుతై నదానిఁ గొనుదాక న ద్రమభంబు సాగె, నీ
కత మన దై న తొట్టతొలికావ్యము నిది, వింటిరా! ప్రజల్! 72

క॥ అమృతము చిన్నది స్వాతం

త్ర్యము పెద్దది, యిట్లుభారతమున ధ్వనించెన్

క్రమిత మొక యడుగు ముందున

కు, మాతృదాస్యంబు బాపుకొను గరుడకథన్.

78

ద్వి॥ ప్రాచ్యసాహిత్యము స్వాతంత్ర్యభావ

రుచ్యచేత మని వేరుఁ బలుకరాదు.

74

సీ॥ ప్రాణమ్ము లర్పించి ప్రజను గెల్పించి త

దీయవృద్ధి మనిన దధీచిగాథ

పదితీర్ల తలచూపు పరమక్రౌర్య మదప

జనము నడపిన దాశరథిగాథ

ధర్మనిర్వహణమందలి పట్టుదలతోడ

శ్రమము లోర్చిన హరిశ్చంద్రు గాథ

యుక్తికి పైయుక్తి యొప్ప సజ్జనత జ

యింప సారథి యైన కృష్ణు గాథ

అ॥ వె॥ ఇటులె కలదు మనకు నితిహాసరత్నాల

రాశి కడిమి కన్న రసము పోసి

దీని మఱచి బుద్ధి చేనినో కఱచిన

స్నేండ్లు సఖ్యులార! యెదుగలేదు

75

చ॥ అని యమృతప్రపూరముగ నాతని వాచనకుల్య సాగి తే
ట నొసగె భారతీయుల యెడందబోలమ్మున నాత్మగౌరవం
బను వరికిన్, తిలగ్బుధుని పౌరుష మతుర మౌను వాని వ్రా
త నెటులొ చేత నల్లె, లపితంబది ముద్రిత మాన్దయాత్మలో. 76

మ॥ ప్రతికుగ్రామకుటీర మందెను మహారాష్ట్రమ్ములో రొట్టెన
ట్లు తిలగ్బోధితరాజకీయము, నతం డుక్తి వ్రతుం దై యొకొ
క్కతటిన్ దేదియుమాటినన్ దెలియ, డుగ్రాశ్మమ్మునన్ గొట్టు మా
రుతికిన్ తాతగ వానిపత్రిక విమార్గన్, గేసరిఖ్యాత మై. 77

క॥ వాచకు లందఱును తిలకు
వాచించిన త్రోవ నొడివి ద్వైమాతురసా
మీచిన్ బ్రజ వినగా న
ప్రాచీనము గాగఁ జదివి రయ్యారె! యనన్. 78

పీ॥ కడు చిన్న దై నఁ నే యెడలు నీశ్వరు మోయు
ననుటకు నెలుక వాహనము సాక్షి
ఈశ్వరుడు భరించు నెల్ల సృష్టి నని వ
క్కాడింపగాఁ దొడ్డకడుపు సాక్షి
తెలివియు వాడి యొక్క లలిఁ గూడిననె జాతి
నలు వని యొకదంతమ్ము సాక్షి
నరునికన్నను మిన్న కరి విజ్ఞత న టంచు
మూదలించుటకు నై ముఖము సాక్షి

గీ॥ సత్యమున ముక్తి వెన్నెలచాయ సాక్షి
విశ్వకల్యాణకృతులు నిర్విఘ్నములుగఁ
బూచి పరిమళించుటకు నీ పూజ సాక్షి
యన్నిటను సాక్షి నీవె బ్రహ్మము గణేశ! 79

క॥ అని వైద్యా చదువగఁ దో
డనె నాటూ పిల్ల కూతల వినేతలకున్
గణనాయక! నీ ఘింకృతిఁ
దవరింపగదే! సదాముదాయకుల మనెన్ 80

క॥ కుంభింద్ర వదన! తావక
శుంభద్వింకృతి కెడంద సొట్టలుపడగా
స్తంభించుగాత! బాహు వ
హంభావపు దుష్టశక్తి కనియె ఖడ్గేర్.

81

ఉ॥ సారము దేశదూరము గజానన! స్వార్థము రాజ్య మేల దు
ర్వారము దుష్టవారము, భవద్దయ రావలెగాని యిట్టి బో
ధారులు వేషధారు లనుదారులు నూరునుపేరులేనటుల్
పోరే! సహస్రబుద్ధి యిటులుం బరియించె వినాయకస్తుతిన్.

82

క॥ జరదా తమ్ములమునఁ బలె
సరదా కలదు మదిఁ, బడెను శక్తికి విధిచేఁ
బరదా వరదా! వెలుపవె
వఱద యనగ దయ నటంచు భాట్టము వినిచెన్.

83

క॥ దినుసులు భాళీ గృహముల
మనసులు "జాలీ" త్వదంఘ్రిమహితాసక్తిన్
గణనాథా! పద్యమ్ములు
తినవే! హృదయాగ్ని వండితి మనెన్ బోషి.

84

అ॥ వె॥ తిలలు తండులములు కలియ నౌ న్యాయమ్ము
ప్రాతవడియె దానిఁ బలుకరాదు
కలలు కండరములు కలియ నౌ న్యాయము
న్నిలుపు గణపతీ! యనెన్ గవర్ది.

85

గీ॥ ప్రాప్తభక్తిస్వరాజ్యల్ విరాజ లభి
భరతవర్ష నూతనహర్ష వర్షనులును
త్యక్తరుణ నౌదురున్ గాపుత! ప్రజ గజాసు
రేట్రమథనా! య టంచు బావ ట్పరించె

86

క॥ తెఱచివది న్లేగు నోరున్
ధర తిరుగుటఁ జూచెఁ బేద తా కనులారన్
దొరతనమా! యిది నీయది
యరరే! శశివర్ణ! మంచి దనెఁ బట్వర్ణన్.

87

అ|| ఎంత జటిల మైన నేమి సందేహము
ను త్తరింప నిడుము కత్తి బుద్ధి
పొట్టివేల్పు తలవఁ బుట్టెడు బుద్ధులు
పెచ్చరిలు పరంజపే పరించె. 88

శ|| మరణము లేదు స్వధర్మా
చరణంబున, మరణ మనగ సాధ్యమె యగున్
బరధర్మంబునఁ గల దది
పరతంత్రత దాని మాటువదము గడేశా! 89

శా|| సాహస్రమ్ములు నౌకలన్ గలవు బస్తాల్ స్వర్ణపూర్ణమ్ము లై
మా హస్తాభినయార్పితమ్ము లవి యంభోధిన్ మహాభంగమున్
గా హస్తాగ్రము సాచి లాగికొని దీనగ్రామమున్ బ్రోవవే
యో పారంబ! ప్రజావిరుద్ధకృతిగిర్మజ్జృంభశంబాకృతీ! 90

గీ|| కాలమును వణకించెడి కడిమి గలది
యీ మహారాష్ట్రమే యుద్ధరింపగలదు
భారతమును, ప్రతిన యిది, వాడి నడువ
వే! ప్రజన్ గణనాయకా! విబుధతిలక! 91

శ|| అని సావర్కారు పరిం
ప నూహినిన్ మోహినిసుమామోదంబుల్
తన గమ్య మేతద్మర్దిన్
గను దేశం బను రొదలు సకరతాళంబుల్, 92

గీ|| తిలకు వక్త్రప్రజల నెంచి పలికె ధన్య
వాదములు, సభ ముగిసెను, వేదపరన
మధుర మగుచు నీరాజనమంత్రపుష్ప
సహితముగ విఘ్నేశ్వరార్చనయు ముగిసె 93

శ|| తుది దినమందు విఘ్నవిభుఁ దోయమునం దిడ వీడువీడునున్
గదలిన యట్లు వత్తురు జనమ్ములు, మేఘవణిన్ విభున్ విభా
స్పద డయనమ్ములన్ గనిన చతువుకే భజనమ్ములందు పా
యిదమును పాట విన్న చెవికే చరితార్థత భారతమ్మువన్. 94

అ॥ వె॥ ఎప్పుడు నాశ్రితాశివృతి పరిపాటి నా
యకులకు సరసులకు నడి పద్మ
ము ముకుళించు రాత్రి సమయమ్మునన్ దక్క
పెద్దనాయకునకు పెద్దగుంపు. 95

ఉ॥ అడిన మాట తప్పదు, సహాయము వీ లయినంత నేయు, నె
వ్వొ డరుదెంచినన్ స్థితమువట్టుతరంగయె పల్కు, ఊతికి
మేడ, సమప్తిమేలు ప్రథమేడ్యము, వ్యప్తికి మేల్ ద్వితీయమున్
వాడు సమర్థు డౌనెడల నాయకు డౌట ప్రకాశ్యతార్థతల్. 96

క॥ గుమిగూడుచుండు నెప్పుడు జ
నము, కాల మతిక్రమించి నడచెడు గడియా
రము సరిచేసికొను గమని
క మృగ్య మగుచుండు తిలకు కార్యములందున్. 97

అ॥ వె॥ ఎక్క డున్ననుఁ దిల కక్కడె యొక చిన్న
కొలుపు, గృహముఁగూర్చి తెలుప నేల
పడకకుర్చి నుండి ప్రక్కయానుడు తట్టి
వ్యూహములను పిలుచుచుండు నతడు. 98

ఉ॥ నె లిచూపుతో మనసు నిండు వెలార్పెడి బ్రహ్మవర్చసం
బె న రూపుతోఁ బృథివి నిండిన ధర్మములందు సంశయం
బె అ గై నఁ జీల్చుటకుఁ బెట్టిన లక్షణమైన నానతో
మె ని జానతో నొక సమీద్యుడు వచ్చె నమోవవస్కు డై. 99

శ॥ ఎవ డీతడు ? మైందవతా
ప్రవిలసనముతోడ నీ తపా పుట్టిన నే
నవు రానొ యన్న బుద్ధిన్
దవలెనొ ! బుద్ధుండు, తిలకు తార్కికుడు కదా ! 100

శ॥ అనెను తిలకు శుభంబు కూర్చొనుము జాబు !
సంజ్ఞ ? మోహనదాస్ కరంచందుగాంధి
యూరు ? పోరుబందరు, వృత్తి ? సారచరిత్ర !
వ్యాయనాదిని లండనునందు చదివి 101

ఉ॥ నే నభియోగమందుఁ జని నిల్చితి నచ్చలె దక్షిణాఫ్రికా
లో, నట లక్షమందియు విలువైనరణ్యులు భారతీయు ల
య్యా !, నొడువంగరాని వెత లన్నము లై నవి వారి, కందునున్
హూణవిభుత్వమే, యవి మదుక్తము లౌ వివరంబుగా సభన్.

క॥ అది మీ వల్ల నగు ననుచు
విడితం బొనరింప గాంధీ భేషుగ నగు నీ
యదహరకార్యనిరతితో
యుదాహరణ మగును నాదు నుల్లము సుగుడి. 103

మధ్యా॥ నా కొక పత్రిక కలదు, నా పని యిట్టి వార్తలను
చేకొని పగటుచే కదవె! చేయ నా నెల్ల చేసెదను
శ్రీకరు డైన గోపాలకృష్ణ గోళ్లే రాని యెడల
నీ కడకకు సభ చేయ నేరదు న్యాయంబు సఖుడ ! 104

ఆ॥ నరుడు భరతర్షభుడు గీత నరయు మంటి
వకుబల మని నన్ కేసరిపత్రికేళు
నన్న గోళ్లే, నపు డతండు నాదు వాకి
లికి నెదురువాకిలిగ సభ యొకటి పెట్టె 105

గీ॥ ఇతడు సభ కధిపతి యైన నతడు రాడు
రామకృష్ణభండార్కరునాము దుభయ
మిశ్రు డున్నాడు పండితమిశ్రు డిందు
వత్తు మెల్లరము తదాధిపత్యసభకు. 107

చ॥ అన విని గోఖలేన్ గలసి యంతఁ బ్రసాదముకంధి గాంధీ
వె నతని వత్సలత్వ మను విష్ణుపదీజలమున్, విడెన్ బురా
జనిగతబంధవిస్మృతుల, చాత్రుని దేళికుడో! పరీక్షచే
సె నితని వాక్యపంక్తిని, వచించె నతం డజహత్సహాయతన్. 108

క॥ గ్రంథము విని తప్పనిసరి
బంధువు నై తి నని పల్కె భండార్కరుడున్
బంధముతో మోక్షము సం
బంధమె తన రాజకీయ పరిచయ మనుచున్. 109

A|| తిలకుసార్వజనికసభాతలము విడచి
గోఖలేడక్కనుసభాంగ డైఖనమును
వీడి యిరుతెగ లన్యత్ర కూడిన సభ
హార్దమంజూష భండార్కరాద్యభాష. 110

మ|| తన ధర్మంబు ఖనిత్ర మై ప్రభుతచేతన్ బుట్టి గీడ్పాటు మి
ట్టిన చట్టం బను చెట్టుఁ గొట్టుటకు ధట్టి గట్టి క్రొన్నాగ తె
ట్లనువోనో కను భారతీయజనభాగ్యక్షేత్రసంకర్షణా
ద్యనితాంతోద్యము డైన గాంధి యిటు మాటాడెన్ సుమగ్రంధిగా

A|| వె|| అయ్యలార! దక్షిణాఫ్రికాఖండము
కనకహీరభూరిఖనిపిచండ
ము, పరిపాలకంబు కృప ఘనీభూత మై
చాల కలదీ బ్రిటిషుజాలకంబు. 112

A|| భారతీయులు లక్షపైఁబడిన జనము
కల రచట, పెక్కురు పొలముగనుల పనుల
కాగతులు, వారి యెగ్గిమెం తైదు నేండ్లు
నైదు నేండ్లు వారికి సొంతయాస్తి తగదు, 113

క|| ఒక్కొక్కడు కొట్టు నెత్తురు
గ్రక్కగ నీ యయిదు నేండ్ల కంట్రాక్టునఁ చా
నిక్కడి వానికి స్వామిగ
నక్కడి యూరోపియన్, మదవగత మిదియన్. 114

A|| వె|| కొంద ాత్మహత్యకున్ దెగి రిండియ
న్లు, ఖలుల కడ కొలువులుంటకన్న
మృతియ మేలుగా వచించియునున్ కొంద
అకును తప్ప దయ్యెఁ బ్రభుతకొలువు. 115

క|| దుష్టస్వాములను విడచి
శిష్టస్వాములనుఁ జేరఁ జేసెడి వినతుల్
కష్టంబున ఫలియించు న
దృష్టయుతుల కెవరికో, వెయింట నొకనికో! 116

క. ఈ దిక్కు లేని భారత
 యూధపు యజమాను లైన హూణుల కెల్లన్
 బాధింపరా దెప్పుడు నని
 బోధింపవలయు మనము ప్రభుత్వముద్వారా 117

కా. ఈ యై దేం డ్లయిపోయినట్టు లెపుడేని పత్రమున్ దగ్గతుం
 డాయుష్కాలము చూపుచుండవలె, కాదా! బందె జేర్చన్ వలెన్
 వాయాడన్ వెనుకాడు, నొక్క సతి తాఁ బత్రమునున్ జూపలే
 దై యిల్ చేర్చఁబడెన్ బవుం డ్లిరువ దై తన్మాననప్తాప్తమున్. 118

క. ఘోరము ఘోరము! పాలక
 వారమునకు బోధములను పంపగవలె లే
 భారూపమున సరే తర్క
 త్రీరూపముగ నన సభ కథించె నత డిటుల్. 119

గీ. ఏండ్లు నైదు నై పోవగ నిండ్లు కలిగి
 వారి బ్రతుకులు వారలు బ్రతుకుచుండు
 రెట్లా, వార్ని గూలీ లని హిందువులను
 కాఫీరులు నని పిలుచు రాంగ్లజన మచట. 120

గీ. ఇట్లు లై తలపాగ ధరింపరాదు
 భారతులు, కూరుచొనరాదు ప్రభుతజాతి
 ప్రక్క, నాంగ్లభోజనశాల త్రొక్కరాదు
 స్నానమ్ములు కావు బాపిరస్నానశాల. 121

క. యూరేషియనులు తుఱకల్లు
 పారసులున్ గొంత మేలు వారలు కూలీ
 కై రా రగ్గుటన్, సోదరు
 లారా! యీ యక్రమమ్ము లావరె! మీరున్. 122

క. సామాన్యముగాఁ దొమ్మిది
 పై మెరిగన్ రాదు రాజవధమున భరత
 శ్రీమాతృపుత్రు డచ్చట
 నేమే నధికారవృత్తి మిందున వలయున్ 123

అ॥ వె॥ భారతీయు వీధిఁ బరికించి యూరకే
తిట్టు, నమిసి నెట్టుఁ దెల్లవాడు
అట్టివానిఁ బలువ నర్హ మౌ పదముకై
విదులు డిక్ష్వరీలు వెదకినారు.

ఉ॥ ఇంతకు ఘోరముల్ జరిగె నెన్నియొ యొంటను రెంట రక్షణా,
తృంతభణదృట్ ప్రతతి కార్తివరుల్ మొరపెట్టుకోగ దు
ప్రాంతి సీసీ! యనన్ దలవ రై యిహిహీ! యనినారు శాంతినే
నొంతుము ద్రోహి నాజ్ఞ పయినుండియుఁ దెమ్మనినారు తదృట్తుల్

గీ॥ సిగ్గు సి గ్గని కేకలు చెలగు సభకు
మరియు ననె గాంధీ రెండవ తరగతిన్ బ్ర
యాణమో వాడు దిగవలె, నట్లుకాదో
స్వానుభవ మిదియును తలపాగ వలెనె 126

ఉ॥ ఈ విధ మైన సంగతుల నెన్నిటితో ప్రకటించెఁ బత్రికల్
వావిరి, వానిఁ జూచియును వాడుక మానర, లండనేగినా
నో! వరవర్ణలార! యట నున్న ప్రిధానికి దాదఖాయితో
డై వివరించినాను గుణులార! ప్రయాణముఖర్చు దండుగై.

క॥ 'ఛాంబర్లెను'కు దృష్టాం
తాంబరములు తాను చూపినన్ జేలికలే
వెంబరవిత్తునె యయితిని
సంబర మే మిత్తు నాదు జనమున కిటు లై. 127

క॥ హాయికోర్టుజడ్జి యయినన్
బయివసతో భారతుండు భ్రమ కూర్పనిచో
వయనించు నాశ్రికానుం
డి య రోముఖిరుడు నశ్రునిచితాకుడు నై. 128

అ॥ వె॥ కోటు తొడుగు శక్తి లోటు గావచ్చుటో!
వోటు నిడెడు హక్కు నోటువడునె!
యిట్టివాని నెదుర నేము కాంగ్రెసును స్థా
పించినార మందు నిందుఁ నటులు 180

చ॥ ఎపుడును లేద వోటును స్పృహించు ప్రభుత్వము భారతమ్మునం
దిపుడును లేద, యెల్లరకు నింతియ, ఛాంబరలేను చెప్పె, నే
నవగత మెట్లు వో టడెడు హా క్కిట మా కని యన్న నందు లే
నపు డది యిందు నేల యనె నాంగ్గవరుం డొక డుక్తిచాతురిన్.

అ॥ వె॥ వర్తకమునకు బలె వసియించుటకుఁ బన్ను
నేటివఱకు విన్న మాట కాద
యాభి॥ కానె పుట్టె నగచాట్లు నిట్టివి
భారతీయు డగుటె పాప మయ్యె. 182

క॥ పని జరుగుచున్నయది పౌం
డ్లును మూ డైన తలపన్ను లుప్త మగుటకై
వినతి యిపు డిండియాపా
లనమున, కిందును సహాయులరుసుడి ! మీరే. 183

క॥ బెదరక యెదురక ప్రభుత్వన్
సదమలప్రేమన్ వశమ్ము సలుపుకొనఁ బ్రజా
భ్యుదయమ్ముకొఱకుఁ గడగితి
నిది యెల్లరి సానుభూతికృతి ఘనులారా ! 184

క॥ వెండియు గాంధీ శ్రుతులకుఁ
మండనముగఁ గొంత పలికి మౌనము చాల్చెన్
భండార్కరు గోట్లే తిల
కుం డయ్యక సేతు మని రకుంఠము కృషిన్. 185

మధ్యా॥ చాపేకరాన్వవాయు లగు సహజన్ములు ముగురు తత్వ
భాషరిషద్యులుగఁ దుదివఱ కుండి తిలకాదృతు లయి
శాపించుకొనుచు నాంగ్లేయశాసనమ్ములను కెంజాయ
ప్రాపించిన కనులతోడ స్వభవనోన్ముఖు లయినారు. 186

అ॥ వె॥ అచటినుండి గాంధీ యరిగె మద్రాసు, పూ
నాపురిన్ దదుక్తి వేవరుల న
లభ్యముల నొనర్చె లవకాలమున, బహు
కాలముద్రితములు చాల యెడల. 187

గీ॥ తీసికొనిన యప్పులను భూదేవికిఁ బ్రీతి
హోయనంబు నొసంగుచు హాయి గూర్చు
తేజసాంరాశి యా యేట తిరిగి యిడడ
దొడ్డవాడు నొకప్పుడు చెడ్డవాడు. 188

శ॥ ఇడకుండుటె కా దవనిని
కడు బాధించె దవనుండు, ఖరభాసమునన్
మిడిసిపడుచున్న వ్యాధులఁ
గడఁద్రోయగలేక జనము కళవళపడగా 189

శ॥ పూనానగరి మహా మా
రీనామవ్యాధి ప్లేగు రేగెఁ, బ్రభుత య
దాని నిరోధించుటతై
చేనయినంతయును మిగులఁ జేయుచునుండెన్. 140

శ॥ ఆ రాష్ట్ర రాజధానియు
క్రూరం బీ తెవులు సోకి గోడ్వడె నస్య
శ్రీరమ్యశైత్రము క్రిమి
వారంబునఁ బోలె మురికి బహువిధ మగుటన్. 141

శా॥ ఆ కష్టావధి రోగపీడితుల దాహగ్రస్తులఁ గుండె నీ
రై కారుణ్యరసం బొసంగి మనిపెఁ బ్రభాత 'రుస్తుంబికా
జీకామా' ధనవర్య భార్య, పతినిన్ జేకోక 'మీరా' నదా
వై కుంరున్ గొలిచెన్, ప్రజన్ గొలిచె నీ పద్మాక్షి నిష్కామ యై.

గీ॥ బ్రిటిషుపరిపాలనం బన్న పేరు విన్న
పడగ విప్పిన గోధుమవన్నెత్రాచు
భారతీయ స్వతంత్రతాభరితదివ్య
కలశమును చుట్టుకొన్న దా గరితమేను. 148

ఆ॥వె॥ ప్రజల సేవలోన వ్యాధి నొందియుఁ జంద్ర
రేఖ వోలె నామె రెక్కొనియెను
పలువు రిటులె రుగ్ధపరిచర్యఁ జేసిరి
సగముమందు సదుపచారమందు. 144

కా॥ బొంబాయిన్ గ్రమియించి యీ రుజ యిటుల్

పూర్ణోపచారంబు వై

ద్యం బై తగ్గెను, వై ద్యశాలిలును వై ద్యం బిందు నంతంతమా-
త్రం బై తగ్గెద, రాండ్సమాఖ్యు దొక డధ్మ తుండుగాఁ జేగునా-
శం బాశించి ప్రభుత్వ మేర్పరచె సంస్థన్, ముఖ్యు "డై రెస్టు"నున్.

క॥ పూనాలో నీ యిరువురు

హూణోద్యోగు లొక దళము నుంచిరి, వారల్

హూణభటులు, ననభిజ్ఞులు

మానితభారతపరిచితమర్యాదలకున్.

146

గీ॥ ఎలుకనుండి మనిసికిఁ బ్రాకు నిద్ది వ్యాధి

యెలుక సామానుమధ్యలో నెందొ చచ్చె

నట్టి సామాను దేవగృహోదులందు

హూణదళము సోదాచేయుచుండె గృహము

147

కా॥ వ్యాధిగ్రస్తులఁ బట్టి మోయునెడ నిర్వాధిప్రజాముట్టి యే

బాధల్ లే వని తోచి పీడెదరు, సర్వద్రవ్యముల్ కీర్ణముల్

బోధింపన్ వినరైరి, నెట్టెదరు పోహ మ్మంచు, నిండ్లన్ భటుల్

శోధింపన్ దొడరన్ బ్రవర్తిలెను పెచ్చున్ గీడు, మే లెట్టిదో!

క॥ నాటూసరా రీ చే

డాబ్టున్ గరపత్రమున వివరముగఁ బగలెన్

లో టవనము, ధనమానము

లోటుపడితి మనుచు, లండ నొందెను దానిన్.

148

క॥ రాండును నై రెస్టును మా

గండమునకు మూల మైరి, కదలింపవలెన్

గొండ్లొకచోటికి వారిన్

ఖండితముగ వ్రాసె "నత్తు" కరపత్రములో.

150

గీ॥ వేలమంది మ్రందుచు నేడ్చు, వీరివలని
యేడ్చు, నగరిని రాబందు లెగురుచుండె
కంటినిట నక్షరములు కలకతాటి
నట్టి లేఖలు తిలకుకార్యాలయమున. 151

ద్వి॥ మానవుల ముటంచుఁ బూనాపురమ్ము
నీనాడు రక్షించు నింగీషుప్రభువ
కన్న రోగమె కనికర మెచ్చు కలది
యన్న యీ సిబ్బంది యుబ్బు నిబ్బంది. 152

ఉ॥ ఎంతో వినితీయందు ధ్వజ మెత్తిన యాంగ్లవిభుత్వమందు నీ
వింతలు పుట్టునే! గృహులు వేడిన కా దని తద్గృహస్థులై
యింతటి నీచకృత్యముల కిం దొడిగట్టరచే! భటాళి, ర
వ్యంతయు నై వ రీ ప్రజలు, వా రుపసంహృతు లౌట ల గ్గగున్.

గీ॥ వ్యాధి సోకిన వెంటనే వచ్చి చెప్ప
వలయు నా యింటివారు, చెప్పనపు డొందు
దురు కరినశిక్ష, నిట్టు లేర్పరుప జనులె
జడిసి వత్తురు, దీనికై నై న్య మేల? 154

క॥ జామనిధిద్రవ్యము నే
డే మయ్యె? ఋణంబు చేసియేనియుఁ దోడన్
శ్రీమత్పాలనము ప్రజల
నోముత! యీ వ్యాధివేర నును రెడలనటుల్. 155

చ॥ బలితము వ్యాధితోడఁ గఱ వై ప్రభు! పన్నులుకట్టినాము థా
ర్యం మెడపునై లమ్మి, తిన నన్నము లేదయ! నీ దయన్, బ్రహ్మ
ష్టలబితరింపు మమ్ము, బని చూపుము చేత క టంచుఁడోయి రై
తులు! వెన మండలాధిపతితో మొరపెట్టి నిలుందు చెంగటన్. 156

చ॥ అని ప్రచురించె వేల ప్రతు లమ్ముడుపోయెడి స్వీయపత్రికన్
జనసముదాయమానసము చాయఁ గనంబడు తథ్యమాతృకన్
బనితనమజ్ఞు డౌ తిలకనాయకపేళి, యి దిట్లు లుండఁ బ
ల్కా నధిపు డీత డైన సభఁ గృష్టి యొకండు శివాజిపుష్టివై. 157

స్రగ్ధరః పూనెన్ దీక్షన్ శివాజీ పురుషమణి రుజీభూతదేశస్థితిన్ డి
వానూనశ్రీనౌనర్పన్, బతిభుటనః లోనంతమందించె'నష్టల్
భానుః', దోషంబుగాఁదద్వనకృతి నెవరుంగాంచరాదట్టులేనా
దే నిస్సార్థుండునేనీ కృతముఖుడె యగున్

గృత్యనిర్వాహకుండున్. 158

మ॥ అని కాలాంబుధరధ్వనంబు ప్రకటం బై బాలగంగాధర
స్వన మధ్యక్షత నిర్వహించె, నికఁ జెప్పన్ లేము కల్లోల మిం
తని పాలించెడివారి చిత్తమున, 'తై మ్పాఘిండియా'పత్రికా
స్వనితంబుల్ మునుమున్నె వానిపలుకుల్ సందేహమూలమ్ములై

క॥ తప్పనిసరి యగునప్పుడు
గొప్పమనీసినేని దునుమఁగూడును ప్రజకున్
జెప్పెఁ బరాసుల విప్లవ
మిప్పగిదిన్ గేసరిం బరించిరి జనముల్ 160

క॥ ఆ వాచనముల వర్ష
ప్లావన మాటకయ మున్న పడనేపడెఁబోఁ
భావస్థలమునఁ బిడుగు శ
రావంబుగ ధైర్య మగుచుఁ బ్రభువర్గమునన్. 161

శీ॥ రాండు నై రెస్టు హతు లైరి రాణియుత్ప
వమున కేగి మగిడెడు రేయి, వధకు లెవరొ
యవిదితము, తిలకుని యువన్యాసపార
మింత చేయించె నని నిశ్చయించెఁ బ్రభుత. 162

చ॥ ఇరువురి హంతలన్ దెలుపు నెవ్వడొ యాపున క శీలి కే
మిరువదివేల రూప్యముల నిత్తు మ టంచుఁ బ్రభు మాడె, నొ
క్కరుడడుగన్ దిల క్పలికెఁగ్రాహ్యుడెనాకనుకొ హంత, యె
తైత్తిగుఱ సెంచినా వతనిఁ దెల్పెద నీకు న టంచు తో. 163

అ॥ వె॥ తె మొగమువాడు తిరిగి మాటాడక
వె గూఢచారి, విభుత పురము
వె సుశయంబు గలిగి నాటూసోద
రు నధీనమందు మెలగఁ గొనుచు

164

శ॥ పత్రకల నడపుకొందఱు
ఉత్రయుతాక్షరులఁ బభుత శైలున నిడె, నీ
సత్రాతిథ్యమునకుఁ దొలి
పాతుగ్గుడు పరంజపే సపతులయందున్.

165

శా॥ వైకాల్వమ్మనఁ దక్క భేదములు లేవండి! స్వతంత్రాన్య మో
దేశంబందున శైల్ కిండ్ల కని యే ధీమంతు డాడెన్ దిలక్
తా శంకించునో! ముంగిగా నుడుత నీ గడ్డన్ బ్రభుత్వంబు నా
డాశల్ పంటకు వచ్చె నంచుఁ జెఱసాలన్ జొచ్చె నాహూతు డై.

శ॥ రాండుదురాగతమ్ములఁ బరావనిలోఁ బలుకాడి గోఖలే
పండితు డిందు రా, బుజువుపటుఁ దిలక్కుధు ధైదుసేసి నా
తొండినుడుల్ ఊమింపు దని తోడనె వేడగఁ గాంచి గోఖలేన్
గండ్రప్రభుత్వమంతఁదిలకార్యుఁ జెయిల్ పయిఁబుచ్చి తోపితెన్.

శ॥ అనరాదు మీరు వినరా
దు నేను నుడి నిట్టిదాని తొరపడి యెవరో
యనుకొంటిరి న న్ననెఁ దిల
కు నిను విడుతుఁ దప్పు నొప్పుకొను మను ప్రభుతన్. 168

శా॥ ఇది పరాయియెల్పడి, ప్రజ నేలుట కని
తీర్చుకొనుట కాదు, మఱియు దీనికి మెడ
కాయవైని తలకాయ లే, దీ యుగి నిక
నెన్నో యిత డాడె గాని పాటింప మేము, 169

అ॥ వె॥ ఇతడు రాణిగూర్చి యెంత వ్రాసిన నందు
రాజభక్తి యీచె, రాజు నెదురు
కత్తి లేచె నితరకటువాక్యముల నని
తిలకుఁబైదు సమ్మతించె గోర్తు

170

ద్వి॥ భారతప్రతిపురపత్రికాలయముఁ

శేరి తద్వార్తకుఁ జింతించె జనము.

171

మ॥ అభియోగం బది యర్థలక్ష లజపశ్యాద్యార్థితోద్యన్నిధిన్
శుభకార్యంబు, తిలక్రథారమణి కుచ్చుల్ మంచిముత్యాలతో
సఫలన్ గట్టె సముద్రమున్ గడచి, శిశూంతమ్ముకై యెందఱో
ప్రభుతన్ బోరి రచేశ్వరి ధర్మకృతికర్తల్ “మాకుసుమల్ల”ర్ముఖుల్.

క॥ రాజద్రోహులకు బ్రిటన్

లో జెయి లది నరకనాకలోకసుసీమన్

రాజిలఁ గారాగార

వ్యాజమ్మున నరక మయ్యె భారతభూమిన్.

172

గీ॥ ప్రభుత పురి వడికించెఁ గారన్ బ్రజఁ బురి

కొలుపుచున్ దన్ను వడకించు బలియుచేత

నిందునైనను సమతఁ జాటింతు ననుచు

బందెదుస్తులు తొడిగించె పండితునకు.

174

ఆ॥ వె॥ కృష్ణు డెంతవాడో ఏ చాది నగుటచే

నిన్ను నంతవడికి నేను పెంతు

నిక్క డుండు కొన్ని యేం డ్లని కారాంబ

పలికినటుల వేదో తిలకు వినియె.

175

ఉ॥ ఆ యవధిన్ స్వరాష్ట్రమున నైనది కాంగ్రెసు, దిట్ట శంకరు

న్నాయరు తద్విభుండు తెగనాడెఁ బ్రభుత్వము నిట్లు తన్ను కా

రాయతనస్థఁజేత యనయం బని, చానిని విన్నతోడఁ చా

నే యల పీఠమం దధివసించినయట్లు తిలక్ ప్రకాశిల్.

176

శా॥ నాటూసోదరుల్ స్వమిత్రులను బంధాపేషులన్ జేయ నై

పాటించబడె నిర్ణయమ్ము సభలోఁ, బల్కెనా జెనక్కి కనుల్

గాటం బశ్రుభరమ్ములొచుఁ దన యిక్కట్టున్, జనం బంతె, యీ

మాటల్ విన్న తిలక్ తలంచె నిజజన్మన్ ధన్యధన్యంబుగా. 177

గీ॥ స్మృతివధమ్మున నిరువైపు చెట్ల నీడ
లై తిలకునకు గతవిషయములు తోచె
హూముకర్ష కోద్యమమున కాముదమ్ము
త్రావినముఖమ్ముపెట్టి నేత లగుపడిరి. 178

గీ॥ అంతకును మున్నో యానాడో యనుకొనియెను
వారి మితవాదు లని, వారి వాలకమును
తాను "లావోరు" కాంగ్రెసులోన భూమి
శిస్తుగూర్చి మాటాడుచుఁ జెనకె నిటులు. 179

ఉ॥ మాటని భూమిప న్నెవరి మంచికొ యెల్లర మిందు నేటికేన్
దీరుపుసేసి విద్యగడిచేరినవారిచె కాంగ్రె సన్న పెన్
దూరునుఁ జాపి దీనికి విధుంతుడమోక్షితచంద్రకాంతి చే
కూరిచినామొ? యిందు ప్రజ కోరినటుల్ మన చైదు లొప్పుతన్!

గీ॥ పార్లమెంటున సభదృష్టి పడని దొకటి
భారతవిభాగ మదియ, 'పార్సర్లు వెబ్బు
రెయిదు రాబిర్టు వార్టరు కెయిను పాలు
హంటరును నవురో' జ్యోదు లందుఁ గలరు. 181

శ॥ నోరోజీ యధిపతి, లా
హోరున కాంగ్రెసుసమితి, తదుక్తుల నలుగో
జీ రవళించు స్వరములుగ
నారజములు తనకు కొన్ని యయ్యవి యిటు లై. 182

ఆ॥ వె॥ పార్లమెంటునందు భావిభారతభాగ్య
పశ్చరేఖ చెడదు, భద్ర మెపుడు
పుడమి నుండ నోర్పు చెడు మానవశరీర
మునకు దాని కెట్లు పొంత నోను. 183

మధ్యా॥ తాను బ్రతికియున్నయట్లు తగిన సాక్ష్యము చూపకున్న
చో నెలనెల పెన్న నెట్లు చొప్పుడదో యట్లై భారతస
మీనదారిద్ర్యసాక్ష్యమున మెప్పించకున్న లండనున
హూణపాలకులనుండి ధన మూడిపడదు సాయముగ. 184

ఉ॥ లక్షలులక్షలున్ జనము లావటిపోవుచునుండ నిత్యదు
 ర్భిక్షముతో తలా సగటురీతిగ రాబడి యేట నిందు ఋ
 జ్వీక్షిత మిర్వదా? యిరువదేడొకొ! రూప్యము లంచుఁ బాలనం
 బక్షమ మౌనో సారవిభవాంహతిలో హతి దాని కయ్యెడిన్. 185

ఉ॥ ఐరిషువార లేలుబడి కై న బొటాబొటిఖ ర్పొసంగి, స్వో
 ర్విరుధిరాయితాయ మొరుఁ బీల్చగనీక స్వదేశోభకై
 తారె వ్యయం బొనర్చుకొని తారె మహాపదవుల్ భజింపగా
 మోరములం బడన్ బ్రటనుకున్ దొరికెన్ బ్రజ భారతమ్మునన్.

అ॥ వె॥ అడిగె నొకని నొక్క డాతని కొట్టలే
 దేమి? నన్ను గొట్టనేల యనుచు
 వాడు చెప్పె నతడు బలవంతు డౌటచే
 కొట్టఁ జాల నిన్ను కొట్టితి నని. 187

ఉ॥ ఏ నిటవచ్చునప్పుడు వచించెను హక్కులపొందు గూర్చి నా
 తో నతివాదిమజ్జనము తో డిది మీకు, తృదీయ కాంగ్రెసి
 యానము మా యనం బొకటె యంచును లండనునందు పాలనా
 స్థానిస్వరాజ్యవక్షలసితై రిషునేత, శుభమ్ము లీ నుడుల్. 188

గీ॥ తన శుభాకాంక్ష లందింపు మనియె నతడు
 పేరుపేర్చున కాంగ్రెసువారి కెల్ల
 నీ విధము తోడు మన పోరఁ బోవు ముందు
 తొడుగుకొనుజోడు, భారతితొడవులార! 189

ద్వి॥ ఇంతకన్నను నెక్కు వేమి వచించు
 క్రాంతి నన్నగ నుడి రాజి నౌరోజి. 190

క॥ అది పూనాకాంగ్రెసు, తా
 వదలుకొనెన్ గార్యదర్శివదవిన్ బిగుతై
 నది యంగీఁ బలెఁ గలహము
 సదమునఁ దీక్ష మయి సంఘసంస్కరణకథన్. 191

గీ॥ ఆకలి జనింప జరరాగ్ని యటులు కాంగె
సాది ముర్దురసమవచోవాది యగు సు
రేంద్రనాథబెనర్జి వాచించె నధిప
తత్వమున నుండి ప్రజలెల్ల తిగుణ మగుచు 192

క॥ ప్రజలార! యైకమత్య
సృజ మై యీనాటి సీత స్వరాజ్యము నే మై
నిజశక్తి నేలుకొనునో
బుజువొనరించె నిక దొరల యీగియె వలయున్. 193

ఉ॥ నాలుగునూర్ల లక్షల జనమ్మున కచ్చట పార్ల మెంటునం
దే లలి నొప్పెనో ప్రతినిధిప్రజ మేడును నూర్ల కిర్వదే
మో లఘు వౌచ సంఖ్య, నిటనో పదిలక్షల కొక్కడేగతిన్
బోలునో! శాసనాస్థలః బ్రభుత్వము న్యాయ మెఱింగి పల్కునే

గీ॥ తాము చేసినవానిని తామె విటుగ
గొట్టుకొన రెట్టిరేనియుఁ, గొట్టుకొనెను
ప్రభుత వాగ్దానముల నేల! ప్రజలు కారో!
భారతీయులు, నడిగడివాడు లేడు 195

గీ॥ పోలులో నెంతో యంతియ పొదుగునను వ
చించె “వాల్పొలు” ప్రభుత చలింపదు స్వయ
మ దొక యంత్రమె తొలినుండి యని ప్రజ కదు
పవలె దానీ జ్వాలాయితబలమున నని. 196

గీ॥ లే దయ! దివాలాతీయలేదు దేశ
మని పలుకుఁ బ్రభుతామణి, యగునుగాక!
యా దివాలాను చేరుట కేది వాలో
తత్సరణి! దాను చనుటలే దనవశంబె? 197

మధ్యా॥ దండయాత్రల కిట నుండు దండిపౌజన కగు ఖర్చు
నిండియా భరియించి యిటు లేల! చైన్యంబు నొందవలె
నందయో మనకు నీతికి విడాకు లిచ్చిన రాజకీయ!
ముందు నెట్లక జనంబు కటికుప్పనిర్మయ నాశ్రయించి?

- A. "ప్రాదరాబి"న్ శివాజీని నాంగ్లవిభుత
సేనలో సుజేచార్లనుఁ జేయకున్నె!
వారె యిపు డున్న, నింతకు భూరి పదవి
భారతీయున కిడ భూమి యొరగిందో! 199
- ద్వి. తినుట కన్నము లేదో తెగబడి జాతి
యొనరించు నెదియేని, ఘనప్రభుత్వంబు
యూరపుజాతికి నొరఁ దీసిపోదు
భారతప్రజ యని భావించు టురపు. 200
- క. లండను శాంగ్రేసు మాచే
వెండిని గొనె ఖర్చులకు, లభించెఁ బయిడి త
నృండితసాహాయ్యాకృతి
మెండువిలువ సుజనసభ్యమే యెం దైనన్. 201
- శ. ఏదేని రాజకీయమ
తాదృతమున్ గాక ఫలము నందుకొనదయా!
ఏదో యొక పక్షము మన
మేదినికై లండనుసభ మేకొన వలయున్. 202
- శ. వెనుకకుఁ జూచుకొనుచు డు
న్ననొకా! పొలముదున్నవాడు, నూల్కొనవలె న
య్యనువున దేశాభ్యుదయం
బునఁ బురుషుం డవధి బీటువోనివడిమెయిన్. 203
- ఉ. ఎత్తుననున్నవారికి లభించును నిర్మల మైన గాలి,పై
కెత్తిన మానసమ్ములకు నే మతభేదము లేని భావ ము
వైత్తు లభించు, దాన విలపిల్లును దేశము, రాజకీయముల్
మెత్తగ వీవ రాజుకొని మే లిడు, వీవన శృప్తిలేమియే. 204
- ఉ. తూర్పునఁ బుట్టి నాగరికతోన్నతి పశ్చిమ మేగె సూర్యమా
ర్కాత్రితవేగ మౌచు, నధమర్లము పశ్చిమ మిప్పుడేని తా
తీర్చగడంగుగాత! తన దీర్ఘముణంబు నితోత్తమర్ల మౌ
తూర్పున కేతదర్థితము తోడనె యిచ్చి గృహీతభాగ్యమున్ 205

వసంత! ఏనాటికేని లభియింపక తప్పదండీ!
 యీ నేలవారికి స్వతంత్రత కాంగ్రెసండన్
 యీనాడు కాదు, మన యీశుల కంద, దై నన్
 దానన్ లసింతు మన పుత్రులు పౌత్రు లెల్లన్. 206

ద్వి॥ జరిగిన చరిత యుత్సాహకారణము
 జరుగఁబోవునది యాశ్చర్యకారణము 207

శ॥ గంగాతటజనిత్వ త
 రంగిత మాశీర్వాచఃపరంపర తో దై
 పొంగులు గా కెట్లుండును?
 మంగళములు కాంగ్రెసుద్యమంబునఁ బ్రజకున్. 208

శ॥ కొండలు నేడు దివ్యపురిఁ గొప్పున చాల్చకమున్ను, పెన్నల
 గ్గాండరుసేన “పైగ్రిసు”ను గాంచకము, న్నలఁచాబిలోనియా’
 పండితదృష్టి చుక్కలకుఁ బర్విదు మున్ను, ప్రభాత మెల్లెడం
 బండుపుగాకమున్ను, మధుమతక్కుతిభాషలు భారతమ్మనన్. 209

గీ॥ అంతపెద్ద సురేంద్రవాక్యాస్యసమందు
 నా సఖుని యివి నుదులు భక్త్యములు పెఱైఁ
 దక్కినవి ప్రజాశనార్థజల మిడియె
 ద్రాక్షమధు విదుఁగాక దొరతనమునకు. 210

గీ॥ ఎంత సొగసుగ నుంచె! సభాంత మగుడు
 తన శివాజ్యత్సవారంభమును శివాజి
 నా బెనర్జీ నుతించి మాటాడిన విధ
 మటులె యెంత మాళవ్యోక్తి యందగించె! 211

శ॥ ఒరవడిగ “మాజినీ” తగు
 సురేంద్రవాధునకుఁ, బెటలు చోద్యపు తెలివన్
 మెఱసినను శివాజ్యాదుల
 కరణి స్వదేశమతిపొంగుఁ గల్పింతురొకో? 112

- A: కేంద్రసభ గవర్నరుసభన్ గేలు సాచి
తెమ్ము ధన మనుటను తాను దెప్పిపొడిచె
భర్త స్వధనమ్ము వెచ్చించి భార్యధనము
కూడ లాగికొనుటయె యీ జాడ యనుచు. 218
- A: కాంగ్రెసునఁ గలకత్తానిగమమునందుఁ
దుఱకలకు వారి పొర లెన్ని త్వరగఁ గాంగ్రె
సీయు లొటకుఁ బ్రసిడెంటు చెలగఁ బలికె
భాసపథయాని “రహమతుల్లాసయాని” 214
- A: భారతీయున కేట రాబడి తలసరి
యెంత? పందొమ్మిదవవంతె యింగిలీషు
వాని రాబడిలో, వీని దై నికంబు
కూలి యెంత? పలుచోట్ల నొక్కొటి యణాయె. 215
- A: భారతమ్మున నిపు డెంత ప్రజల సంఖ్య?
యిరువదియరెండు కోట్లు, న దెంత బ్రిటను
నందు? నాలుగు కోట్లై, యీ చందమున న
తండు పలు లెక్క లెంత సత్యముగఁ జెప్పె! 216
- A: ఎంత విస్తరిల్ల నేమి కాసనసభ
భారతీయు లైన ప్రతినిధులకు
వోటుహక్కు లేదు, భూరి యయ్యు ప్రజది
తెలివి గవ్వ, బ్రభుతది పెనురవ్వ 217
- A: తాను కాసనసభ సభ్యుడైన నేమి
ప్రజకుఁ జేయఁజాలడ మేలు ప్రభుత నెదిరి
గ్రుడ్డిలో మెల్ల గోఖలే కొంత మేల్, ఛి
రోజిషా వలె సత డాంగ్లరోచనుండు. 218
- A: రో జొక వింత నాటి యిరు రోజులు, నాత్మసుహృద్విచారణన్
హాజరు తాను కోర్టు, కది యారసి మూగి జనుల్ తిలజ్జహా
రాజుకు జై యటంచు నలరం బదివేపురు చూచి యో సుధీం
ద్రా! జననేత వీవె యని త న్నడికారి నుతించె ముగ్ధు డై. 219

చ॥ ఇటులు తలించుకొంచు నిదురించె నహో! గుఱకన్ తిలగ్గుధో
 దృటు, డట బద్ధు డైన తొలివాసరమె గుఱుకొట్టి నిద్రిలెన్
 ఘటిత మెడందలో దిగులు కా దది యోజన గాని, మై కృశిం
 చుట వెతచేతఁ గాదు హితభుక్తము లేమినె గాని వానికిన్. 220

మధ్యా॥ మొదటిశ్రుతివ్రతిని మాక్కుముల్ల రంపఁ జదివి దాన
 మొదట నార్జులు వసించిన దుపోత్తరద్రువమె యటంచు
 విదితము సేయు గ్రంథమును విరచించె బంధనంబుననె
 యెదలకుఁ బలెఁ దివాచీల కెన్నో రంగులు వేసెఁ దిలకు. 221

క॥ పూనా నగరము దేశ
 ధ్యానుల పురుటింటి యూయె లని పే రొంచెన్
 నానాసాపేబుదడము
 లోని యనేకులకు నందులోనే క్రిడల్. 222

గీ॥ తన్మహారణమారణ తప్పి వచ్చి
 విధృతకాషాయవేషు లై విడిసిరి కతి
 పయులు పూనాను బొంబాయిపురమునందు
 విప్లవము నూటిపోయుట వీరి వృత్తి. 223

క॥ వీరిని పేర్కొనియే హల్యాం
 భారతజాతీయసభకు భవదుం డగుటల్
 వీరికి హితు లతివాదులు
 పోరామిచెలుల్ క్రియాప్రపూర్ణులు మెఱియల్. 224

గీ॥ కలదు రాకురుసాపాజాఖ్యాకు డొకడు
 వఱగు నొక “డగమ్యానంద పరమహంస”
 మఱియుఁ గొందఱు చట్టము సఱకుగొనక
 దొరతనము నెదురగ మదిఁ దొలుచువారు. 225

ఆ॥ వె॥ యత్న మెట్టి డైన నది ధర్మబద్ధము
 ఫలిత మెపుడు ధర్మబద్ధ మగునొ
 యింటి నఱుమువారి గెంటుటలో నెట్టి
 క్రూరకర్మము నఘ దూర మగును 226

దీప్తి: రాజ కా దాంగ్లు దాక్రామకు డగుట
రాజ విద్రోహచర్య యెదియుఁ గాదు. 227

అ|| విష్ణు వై నఁ దదంశభవిష్ణు వై న
చావునకుఁ దెగించినపుడె సర్వ మిదును
భక్తిఁ జూపఁ ముజ్జన్మలు, శక్తిఁ జూప
నొక్కటే జన్మ ముక్తికై, యదిత మిదియు. 228

శా|| గీతాచార్యుడు కామహీనకృతి నగ్గించెన్, బ్రళంసించె హిం
సాతాదాత్మ్యము పోరు, పోరును సకామంబే కదా?, కాదు, త
న్నితార్థం బిది దేశశోభకొఱ కై నిష్కామ మౌ నెట్టి దే
నీ తత్కర్మ, సకామ మౌ నది సఖా! నీ శోభకే మూలమో. 229

శ|| ఎవడు ప్రకోపద్రవహే
తువౌ పులినిన్ ద్రోవ కాచి దున్నినటులు దు
స్మవలెన్ వాని, బ్రభుతతో
జవరముకై ప్రోగుసేయవలె నడిదములన్. 230

శ|| అన్యాయస్థలఁ జంపగ
నన్యాయముసేత తప్ప, దది తప్పును కా
దీ న్యాయము కృష్ణుం డన
ధన్య లయిరి పాండవులు తదాచరణమునన్. 231

శి|| ఇట్టి చెయ్యులు మనతలఁ బుట్టె నెట్లు?
త్రిటనుముఖ్యదేశమ్ములం బిక్కట్టి
పోగడఁబడినవి, దేగార్థము తమ దేహ
మాహుతి యొనర్చి యర్చితు లందు నిందు. 232

శి|| కలియుగమ్మున నైదు చేత్ గడవ నేండ్లు
శత్రుమిత్రభేదము దక్క జనులయందు
వర్ణభేదమ్ము లేదు, సువర్ణ మొకటె
భారతీయత, గుణము లాభరణములును. 233

మ॥ అతివాదమ్మున మేలుకాంచి మన బోంట్లాశ్చార్పణం బిట్టు సే
యు తెగింపున్ గమనించి యెల్ల ప్రజయున్ హుమ్మంచులంఘింప నొ
క్కత్పటిం బోదొక్కొ! పెద్దగాలి కొగుడా కై పారతంత్ర్యంబు న
న్న తదుద్బోధము దుద్దుగాగ నరవిందా తెన్నియో డెందముల్.

కా॥ వంగియుం 'డరవిందఘో' వ్షహజు డా 'వారింద్రు'తోడం 'బరో
డా' గావుండె , నుపప్రధానపదవీలబ్ధుండు, విద్యాలయం
బున్ గర్వింపగఁ జేసె నా పయి, బ్రిటన్ లోనే స్వరాజ్యాప్తి కై
సాంగం బొ ననుశీలనమ్ము గలవా రా సోదరుల్ పెక్కిటన్. 285

అ॥ వె॥ వారి చూపు తెల్లవారి యాననమున
నెలుపుబొట్టుఁ బెట్టు నెలుగనట్లు
కవిసి వారి నవ్వు కాంగ్రెసువారికి
తండులములు పెట్టు కొం డ టంచు 286

చ॥ తనువున సంతరింద్రియకదంబము వోలె నెసంగె భారతం
బునను స్వతంత్రతానభలు, బొంబయి నట్టి దొకండు, నందువా
రనుశపథప్రకర్మలు, గరాసులు కాని కరాసు, లన్నతో
ననుజుడు నిందు, గీత రసనాగ్రిమునందు కరాగ్రిమం దటుల్.

చ॥ కడుకొని క్రాంతికారులముగా భరతావనిదాస్యము క్తికై
యొడలునఁ బ్రాణ ముండువఱు కోడకపోరెద మంచుఁ, గొల్వలలోఁ
దడవెదు నెల్ల సంగతులు దాతుము, దాచనినాడు ప్రాణముల్
విడుతు మ టంచుఁ, జేసి రరవిందుడు సోదరుడుం బ్రమాణముల్.

వసం॥ దాశేర్కథానామక గ్రంథమున్ మున్
ప్రాసెన్ దివోస్కరు, స్వరాజ్యపదంబు వాడెన్
భాసించె నద్ది యరవిందుని బుద్ధిలో, న
ట్లే శుద్ధపూర్ణమ స్వతంత్రతయర్థ మౌచున్ 289

మ॥ ఆరవిందుం డొక వంగముఖ్యుని జతీంద్రాఖ్యున్ బరోడామహీ
శ్వర నైస్వయ్యునఁ జేర్చి నైకవిధశస్త్రప్రాధుఁ గావించి యెం
దఱో వంగంబున దీవెచే దివె లటుల్ తత్ప్రాప్తతనైపుణిన్
మెఱయన్ దా మొదలై రణంబును దలంచెన్ రాజ్యసంధాయిగా.

గీ॥ ఎవడు యోగాశ్వముననుండి భువిని వదెనో
వాడె యిత డరవిందు డై వఱలినాడు
మఱలినాడు విజాతినీ దరియఁ గొలువు
కొఱ కని, స్వజాతికళఁ జెంపఁ గొఱలినాడు. 241

వియో॥ అరవిందకృపాణలాంఛచ
స్ఫురితచ్చన్నసదస్సదస్య డై
యరవిందుడు భారతీయదా
స్వరుశద్వాగసి లండనందురన్. 242

శా॥ స్వాతంత్ర్యింబును రాజకీయముగ నెంచం, డాత్మ రత్నముగా
నా తథ్యస్థితి దాని కాంతిగ సమప్త్యాత్మన్ స్వదేశముగా
నా తారశ్యము మాయఁజేయు నతనిన్ హంతవ్యుగా నిర్గురుం
డై తా యోగము పట్టుచున్న యరవిందాధ్యాపకుం డెంచడిన్.

గీ॥ గిన్నెలో నీరు కత్తితోఁ గెలికి యోగి
యొకడు మంత్రించి యిడుటచే నూదినపుడు
బూది పోలిక వారీందుఁ పోసరిన
జ్వరము పోయె, యోగమ్మునఁ జెరిమ మిగిలె 24

ద్వి॥ అరవిందు సందేశ మామహారాష్ట్ర
మరులకు వినరాని య శరీరవాణి. 245

శా॥ పూనాలో నొకతల్లి పూనె హృదయంపు బుట్టుమచ్చం బలెన్
నా నందుల్ హరు వాలునందు మొనలె, నాదేశమున్ దోచు దు
శ్శ్రేణిన్ గుఱిమ్మరొయే మొరంగు లయి భాసింపింపరేమో! ధ్వజ
శ్రీ నన్నట్టిది చింత, పౌరుషము డాల్పెన్ జౌరుషిరూపమున్.

గీ॥ దేశభక్త్యంగణమున ముత్తియపురంగ
వల్ల యైన యా తల్లికి వారు కొడుకు
లిద్దచాపేక రాన్వయు లిద్దఱొకరు
ధనితకవళు లా వంగసోదరులు వోలె. 247

శా॥ హిందూధర్మసముద్ధరద్దన దతాదృక్సంసదామూర్తికిన్
దెందంబున్ వచనంబు కర్మయుగ సందిపింతు రీ మూపురున్
బొందుల్ మూడును ప్రాణమొక్కటి, కరంబుల్ రెండెయ్యతైన నా
టుం దా మూడును మూడునాటయిన బీటుల్ గావు సంకల్పముల్

గీ॥ వారు ముపురు "దామోదర బాలకృష్ణ
వాసుదేవుల్", మహారాష్ట్ర భాగసభకు
నేత లాయుధ విద్యాః సీతులనుగ
సభ్యులఁ బొనర్తురు, గరిడిసాల కలరు 249

క॥ ఆ ములు సనా విలసన
లా ములును, హస్తములు చెలంగు భరతభూ
దా విమోచనదీక్షా
భూత్యంకణప్రకస్తములు వారలకున్ 250

క॥ వారి గడెళోత్సవసభ
సారించె నకాలసాంధ్యసారించి సలం
కారమున, ననుజభాషణ
మై రీతికిఁ దొడుగుఁ దొడిగె నగ్రజు నుడుగుల్. 252

క॥ అదర్శము మనకు శివా
జీ, దోరింపవలె వాని చెలువునఁ బ్రభుత్వన్
వై దేశికమును మనము ని
నాదోత్సవకర్మ లది వినా కుత్సితముల్. 252

ఉ॥ స్త్రీలు వలెన్ కథల్ వినుట సిగ్గు, స్వతంత్రతకై తృణంబులం
బోలికఁ బ్రాణముల్ విడువఁ బోటున నిల్వవలెన్, నిరర్థక
స్త్రీలు శరీరముల్ పరుల సేవలతోఁ బరతంత్రముల్, ప్రజల్!
మేలిపుడైన మేల్కొని యమిత్రుల రాచుట లాలఁ బ్రోచుట

ఉ॥ ఉండిన రాజ్యమేలుకొనుచుండవో! యూడిన స్వర్గమేకదా!
గండరగండ! కొంతికోడుకా! కృతనిశ్చయుడా! సశస్త్రుడా!
భండనమాడ లె మృనుచు ఫల్గుణుఁ గృష్ణుడు వల్కె, ధీరతా
మండనముల్ తదుక్తులు సుమా! మనలన్ గని పల్కినట్టివే. 254

చ॥ ఒకప్పుడు సర్వదిక్కుల మహోజ్జ్వల మైన స్వతంత్రతాభ్యుజ్జ్వలం జరిగింది. దీక్ష నెడ మీక కాచినది దేశము భారతమే కదండి! నేడు కటికి చీకటండి! యిట దుర్లభిమా మన? మట్లు కాదే. చీవకులమే, యైన నేమి హృది వాడిమిలే దభిమానహీన మై. 255

క॥ మా రవము పాడబాంబుధి
గా రాజిలుగాత! నిన్ను గానము సేయన్
పేరంబా! మా యిండ్లు న
దా రై పుల్లంబు లగుత త్వత్పూజనకై. 256

క॥ చాపేకరులమే కానీ
చావము కరమందు లేదు స్వామీ! భరతాం
బావృథుబాధావిషనిధి
యే పొలుపున వట్టిపోవు నెట్టివి సుఖముల్. 257

ఉ॥ నిన్ను భజించుచుంటిమి గణేశ్వర! ప్రాణసపుత్రపుష్పని
ష్పన్ననమర్చనన్, జివరి జన్మము చేయకు దీని మాకు, బెన్
గన్నుల మోత గర్జనముగా భరతోర్విస్వతంత్రతాపై దా
క న్నవమేఘముల్ కురియుగాత! మిరమ్మద మస్త్రదంగముల్.

క॥ జనతతి నెంచి గణపతిన్
గణుతించి వచించి మిగులకాలం బిటులన్
గణనీయుడు దామోదర
మనీషి కలిగించె మంచుమయికిన్ వేడిన్. 258

మధ్యాహ్నయన్నదమ్ములకు నతిహితు డల రాకూరుసాహె
బాయన బొంతాయిపురరహస్యకేంద్రసమితివతి, వి
నాయకు చవితి తర్వాత నతనిగనఁ జనినపుడు ని
మా యిడి ప్రభుత పట్టుకొనెఁ గడగి చాపేకరాగజిని. 259

మధ్యాహ్నకల్పము డన్నతోడఁ బాల్గొని రాండును చంపి
యోలమాసగొనియె నడవి, నుండు చోటు తృతీయుడెటుగఁ
గూలువ నెంచెను భటులకున్ బెద్దయన్న పట్టువడ
మూలమైనట్టివానిఁబెను ముల్లె కాశించిన వాని. 260

మధ్యా॥ పాలకుల్ సరె యనఁ దిలకు పఱతెంచి చాపేకరాగ్రు
జాలిమైఁ గొగిలించుకొని స్వామి! నాకు భగవద్గీత
చాలు కనుల కద్దుకొందు జన్మించి నినుఁ గను గొందు
నీ లలిం బలుకు నా స్మృతున కిచ్చె నశుక్లిష్టపుష్టి 282

చ॥ ప్రిదులదు జాడ రాండు నయిరెట్టును పోయిన త్రోవ చక్కగా
నె దొరకు మీకు నెల్లరకు నింక, మడియులు మేము పోవ ము
మ్ము దొరయువారు వే లగుచుఁ బోడిమి చూపెద రంచు నేల్పడిన్
మెదలెడి తెల్లవారి కని మే కొనినా దురి కగ్రజన్ముడున్. 288

మధ్యా॥ శవదహనమ్మును తిలకు జరిపించె, వ్రేటుగొన్నట్టి
గవరనమోముజల్లి పులి గాండ్రించి కన్నీరు త్రావు
చు వినిచె వాసుదేవునకు సుతమణి! యిర్వదిన్నేల
తెవడు పాల్పడెను వానిని వధింపరా! తత్క్షణ మనుచు. 284

గీ॥ జరిపి యల్లె యాత డడవిఁ దిరిగె నన్న
తో, దొరకి యిరువురు నురి దోరినారు
వీరమాత యేల్పడిని శపించె నత్రు
ధార దోసిలిఁగొని నీవు నాతెద వని. 285

మధ్యా॥ రేనడే యొక దురిఁ బడియె, రెక్కలూ డిన డేగ లాస్త
లోని యెల్లరు, “మహారాష్ట్ర”లోఁ బ్రకాశిరెఁ దిలకు నఖి
మానితపత్రికలోన మాణిక్యసభ్యాక్షరములు
మానితుల్ చాపేకరు లసమానభారతభక్తు లనుచు. 286

గీ॥ హత్యచాటున నున్న దనంతదేశ
భక్తి యని లజవతిరాయి వ్రస్తుతించె
నవయుగోదయమున కిది నాంది, వీరి
జీవితమునకు జాతిజేజేలు ననుచు. 287

శ॥ చాపేకరులనుగూరిచి
యాపత్రకుటీరగృహమహారాష్ట్ర మహా !
జాపురె ! యీ కొడుకులగని
నాపె నరసింహి యనుచు నభినందించెన్. 268

అ॥ వె॥ వారి త్యాగవర్ణ వార్తలు పత్రులు
కలకలమ్ము భరతఖండ మెల్ల
కొంత పత్రిగణము కూపారపారంగ
తంబు, లండనురము తాడితంబు. 269

శీ॥ ఇండియాస్థితిలో బ్రిట నుండియున్న
నిట్టి సాహసకృత్యమ్ము తెన్ని చేసి
యుండెడిదో యీ వఱకె పత్రికోత్కర మని
తరప్రవృత్తముగ నని కొంద అని రచట. 270

శీ॥ అటులు పల్కు బ్రిటనువారి నావలేద
దేశభక్తికి సానుభూతి అవమేని
యిండియనుపత్రిక కథింప మండిపడెడి
నింగిలీషువిభుత యని రిచటి బుధులు. 271

శీ॥ 'శ్యామజీకృష్ణవర్మ' ఘూర్జరనివాసి
భరతఖండస్వతంత్రతాభండనాసి
దీనికై పన్నుగడ యిందు దీటుకొన ద
టంచుఁ బయనమ్ము కట్టె లండనున కపుడు. 272

మధ్యా॥ నాసికాపురము కాపురము నలువొందు సోదరత్రయము
భూసురరాజపాలనవిభూషాయితచతురమంత్ర
భాసురసావర్కరన్యవాయము, మాతృబోధ విగ
తానుభయము, కడు మంతు తండ్రి దామోదరవంతు. 273

శ॥ వారు 'గడేశ వినాయక
నారాయణులున్', బ్రతిన వినాయకు డూనెన్
భారతరిపుమర్దనమున
నాటునుబడియేండ్ల బాలు డంబిక యెదుటన్. 274

శ॥ అట చాపేకరుల వధము
నిట సావర్కారుళపథ మేకావధు, ల
చ్చటివారి త్యాగపథ మి
చ్చటి వీని కవిత్వరథము సాగించికొనెన్. 275

శ॥ సావర్కరు వాంఛాఫల
శేవధి నెలకొల్పె సంస్థ, చిలువలువలువల్
గా వెలయుచుండె శాఖలు
యావద్రాప్తింబు, వంగమందు ననుగముల్. 276

ఉ॥ స్వ లమందు సభ్యులను భ్రాత సుశిక్షితులం బొనర్చు బూ
నా దుగా కళాలయమునం బరియించు వినాయకుండు స్వి
న్న పతిత్వ మాంభణితనాయక మాత్తవిదేశ్యవస్త్రుకి
లా గితాంబరజ్వలనలాస్యము హోళినిఁ జేసె పండుగన్. 277

గీ॥ తిలకు బంధనాలయవిముక్తిమెయి వచ్చి
యిల్లు తిరునాళ్లు గాగఁ గొన్నాళ్లు నిలచి
ద్రవిడభూలక్ష్మి జయమాల సత్కరింప
నించి లంక గమించి యేతెంచె మగుడి 278

గీ॥ ఊమమును ప్లేగు పందెము చఱచుకొని ప్ర
భుత్వ మండగొని విజృంభితత్వమునఁ జె
లంగె ననవలె, రైతుల వెంగలితన
మిందు లేదు కాంగ్రెస్వర్గముభువులార! 279

ఉ॥ రైతుల చేతి పంటలను రాలుపుకొన్నది, తదృశముకై
శ్రోతములందు మంత్రముల జోకగ నూదిన దెన్నొ ముచ్చటల్
లోతును చూపి భావిని హలో! సుఖ మున్నదిపొం డటన్న, దీ
భాతిఁ బ్రవర్తిలెన్ బ్రభుత, వ్యాధియు నాధియు సాకు లీ యెడన్

శ॥ పదునై దేదులనుండి వి
పద యనినను, వినని ప్రభుతపై నొత్తిడిఁ చేఁ
గదలించె జ్ఞేగు మనల న
నెఁ దిలకు 'లక్ష్మి' పురిపనిత కాంగ్రెసులో. 281

గీ॥ ఒక్కటియు రెండు మూడు నా లిక్కరణి గ
 డించి బొంబాయిరాజ్యపాలించితేత
 రక్రియలఁ దెల్పి కా దందురా? యెవరయి
 న నిట పీని నని సవా లొనర్చె దిలకు. 282

మధ్యాఃణ్ణి నుడల్ పల్కరాద యిచ్చట, పీని తీర్మాన
 మట్టులుంచుము, విరమింపవా యాధిపత్యమునుండి
 నెట్టన విరమింతు నే ననె "రమేశచంద్రదత్తు", ప్రజ
 రట్టు తెలుపరా దని యనరా దెవండే ననెన్ దిలకు 283

శా॥ సుశ్రేయఃకృతిమైఁ బ్రజన్ దనుపగా శ్లోణుల్, మహారాజరా
 జశ్రీ లందఱు, రాజపూజితులు, పెల్పన్ రాజమాన్యుల్ "త్వమే
 వ శ్రీమానసి లోకమాన్య! జనతాభవ్యప్రతిష్ఠాపనే
 విస్రద్ధా వయ" మంచు మెచ్చె దిలకున్ విస్ఫారవిద్వత్సభల్. 284

గీ॥ ఒక మహాసభ లోకమాన్యుఁ బొగడుచు వ
 చించె నతని యుపాధ్యాయవృత్తికాల
 మెంచి, భరతోర్వి తన్ను దా నేలుకొనును
 జాగు జాగే పదునొకండు సమ లటంచు. 285

క॥ తన రంగు తగ్గకయ ద
 రృణ మిడి పుంభావవాణి సత్యభువిన్ తే
 రె నని తిలకు శ్రద్ధాంజలి
 మునుపడి ఘటియించె మాక్కుముల్లరుకు సభన్. 286

క॥ నా గురువు, నాదు జీవము
 నా గరిమముగని గతించెనా! పవలున్ రే
 లే గురువు లయ్యెను గడచు
 లే గతి నని పొగిత రేనడే చన గోళ్లే. 287

చ॥ తనదు కటుంబమం దొకడు తక్కువ యయ్యె నటంచు గేస్తుగే
 స్తును దురపిల్లె, నా కతడె తొల్లఁ బ్రవేశము రాజకీయమం
 దునఁ గలిగించె, వాని నుడితోఁ గృతితోడ మరాటజాతి చే
 తన మని వాకొనెన్ దిల కుదారసదస్సున రేనడేమృతిన్. 288

గీ॥ ఎందు కనవలెఁ బ్రభుతయు నెంతో చేసె
నాయకులు నెంతో చేసిరి సాయము ప్రజ
కవసరమ్మునఁ, గల దొక యవధి యెట్టి
బెట్టిదమునకు నని తెల్పి వేగు చోయె,

289

గీ॥ ఆ మహావ్యాధివేళ గోభ్రేమనీషి
ప్రజకుఁ జేసిన సేవ చెప్ప వశమానె!
బాలగంగాధరుడు నల్లె పాటువడియెఁ
గాలిఘట్ట మేగిరి వారు కాంగ్రెసుకయి.

290

అరవింద ఖండము

మధ్యా॥ కఱవులో నధికమాసంబుగాఁ దలంచెద రని యొకరు
మరొకరి యింటి కాతిభ్యమతిఁ జన నెంచని దినము
లరుగుపై నున్నట్టి వాని నరసి తల్పుబిగించు దినము
లరుదెంచె జనపదమ్ముల కడవులన్ గార్చిచ్చు లట్లు. 1

ఉ॥ పండిన పంటవెన్నెలలు ప్రాకెడు చీకటి నేలసొంపు తె
న్నండొకొ! యంచు దేశము కనంబడెఁ గన్నుల నీరు క్రమ్మి, వ
ట్టెందును లేక యన్నము గతించెడు పేదలు పల్లెలందు లే
కుండుట లేదు, నిర్జలము కూపము నిష్కరుణాత్మకై వడిన్. 2

మధ్యా॥ అల్లుకొనె నకాలజీర్ణతావస్థ ప్రకృతికి, సుమన
ఉల్లసనము లేదు, మాడె నోషధు, లారోగ్యశిశువు
తల్లిడిల్లె, నెటు పోయెనొకొ! దాని జనని వర్ష, జనకు
డుల్లము చెడి యంటియంట కున్నాడు హేమంతఋతువు. 3

క॥ ఈ తిలో జాతీయమ
హా మొనసె రాజధాని యం, దధ్యక్ష
త్వండు వాచా ప్రజలన్
స్వ లఁ జేయఁ గడు రాల్చె వాచాఫలముల్. 4

అల్పా॥ చెప్పె “దిల్లాయెడుల్ జీవాచా” క
కుప్పులఁ దన కిర్తి కుప్పల్ గాగ
నొప్పె “సోక్రటిసు” తుల్కుడు రనడే
య పృండితాత్మ కాంత్యబ్ధివీచి. 5

అ॥ వె॥ ధీమహితుడు రానడే మహాకవి ‘జార్జి
యిలియటు’ పలికినటు బృందగాన
మందుఁ బాల్గొనంగ నరిగె స్వర్గమునకుఁ
దేజరిల్లుచుండె దేవునెదుట. 6

క॥ మన గ్లాడ్స్ ట్ మన "మాల్లే"
వినిచిరి ఘనకృతు లయి ప్రభవించురు ఘను లం
చు, వెలినడకగులుతులు మన
మును కాల మను నిసుక నిడి పోవలె సుండి! 7

గీ॥ ధర్మపాలనమునఁ జరిత్రన్ బ్రసిద్ధి
కెక్కినా రిరువు ర శోకచక్రవర్తి
చక్రవర్తిని "విక్టోరియా", క్రమించు
గావుతన్! కాంతి నీ దొడ్డగరితయాత్మ 8

మధ్యా॥ స్వ యు డాస్థానకవి సుబ్రహ్మణ్యుని డన్నలై యామె
నించి దివిఁ దాల్చినది నిరుపమాన్లునపత్రసుమ
వంగ్రథితకీరీటవర మనశ్వరము, కొన్నాళ్ళ
నితయై యిడకయుండునే! కొన్ని హక్కులు మనకు 9

క॥ పక్షము పాతము లేని స
మేక్షణ వికోరియా జయిని యేల్పడిలో
నీ షితిజనహృత్పేటన్
రక్షితరత్నము తదాఖ్య నాల్పలకల దై. 10

క॥ నయన మభారతదర్శన
మయినన్ భరతోర్వియున్నయనమున హృదయం
బయనంబు కలది యాయమ
ది, యామెయొడ లక్కటికముదినుసున నయ్యెన్ 11

ఆ॥వె॥ గద్దె యొక్కగలడు ఘను డైన యువరాజు
మోకరిల్లి గద్దెమోల నపుడు
భరతఖండ మగును భరదద్వప్రాఖండ
మిదియ కాంగ్రెసునకుఁ బొదలు నదను. 12

చ॥ మరియొకమారు కాంగ్రె ససమాన నిజప్రభుభక్తి చాటుకోఁ
దరుణము వచ్చె,నిట్టి మన తత్పరతన్ గని యింతో యంతో మేల్
జరుపును సార్వభౌముడు నిజాననభానననూతనోత్సవాం
తరమున, నిట్లన్ సభ ద్విధా, యొకవైపున పిల్లికూతలున్. 13

రథో॥ గోఖలేముఖులు మెచ్చ వెండి వా
గ్వోఖరీలసితు డయ్యెను వాచా
యాఖువత్కిచకిచాయితబాధా
మోఖరుల్ కలుపునన్ బ్రజ కయ్యెన్ 14

గీ॥ శక్తివంచన లేక విశ్వంబు దులిపి
సాయ మొనరించెనుఁ గలుపుఁ జాయఁ బ్రభుత
యెన్నికోట్ల రూప్యములు ఖర్చిదినసేమి
దై వక ర్తుక మీ పాటు తప్పదయ్యె. 15

చ॥ ఇరువదియైదుకోట్ల ధన మేల్పడి ఖర్చుపడె న్ని జంతె, యి
వ్వటపున నెన్నికోట్ల విభవంబును దేశము నష్టపోయె గొ
డ్లఱి? పసిలేని సేద్య మగునా ససిలేనిది ఖాద్య మొన! యె
త్రైటగునఁ బ్రాణి నిల్చు? నినదంపవో యంతటనేని మేఘముల్.

అ॥ వె॥ ప్రజలవలన నిండు భాండారముననుండి
ప్రజలకై వ్యయించు ప్రభుతశక్తి
పెక్కు వగునె! ప్రేలు ముక్కుపైఁ బెట్టించె
బెట్ట కోర్చి పల్లెపట్టుజనము 17

మధ్యా॥ వచ్చిన వై స్రామి యైదు వత్సరముల నే మెఱుంగు
నిచ్చట బాగోగు లరయ నింక వై దుంట మెఱుంగు
వచ్చినవాడు కర్జ నిట ప్రజల కష్టఞ్చేదనమున
మెచ్చదగిన సర్జ నగుత! మీవత్సమజ్ఞార్జనుడును. 18

గీ॥ వ్యయము న నయోమయాధ్వమున నూట
యేబదియు కో రూప్యమ్ము లెపుడో, యెంత
యైన నే మిపు రోగ్యహారితము లగు
నీటి యొనరుల ర్వది కోటులె గతి. 19

ఉ॥ తావులు త్రవ్వుకొఁ బ్రభుత పంచక రై తులకున్ ధనంబు, గో
దావరినుండి వోలె సరిదావళి సర్వమునుండి నీరు షే
త్రావళి కందఁ జేయక సరోవరవృద్ధికరంబుగాక యీ
హావడి దెచ్చి తానె కల వౌ నిట, దీనిని గుర్రెఱుంగుతన్! 20

- అ॥వె॥ భరతధరణి నీరభారకేదారసం
భరితభాగ్యసరణిఁ బ్రభుత చేయ
సంఘ మేరుపరువఁ జవర, ద్రాక్షవనంబు
పంట యెంతో సీధు వంత దొరకు 21
- గీ॥ వెండిరూపాయికే పదకొండణాల
కన్న విలువ లే దిప్పుడు కాగితమ్ము
రూప్యగౌరవ మొందె, నిర్గుణము, సగుణ
మైన తీరునకు నిది యుదాహృతంబు. 22
- గీ॥ నై నికవ్యయకర్తన చాల ముఖ్య
ము, సహకారధనాగారములయు సంఖ్య
వృద్ధి కావలె, నిటుల నింకెన్నో కలవు
సుప్తపదనకు లివి కాని సొంపు వలయు. 23
- మాలిని॥ శ్రుతియుగసుఖపాచాసుతమబ్రాహ్మి వాచా
ధృత మగు ప్రభుభక్తిన్ దేశబద్ధానురక్తిన్
వితతముగ వచించెన్ వెండియున్, సన్నుతించెన్
గృతవిషయవిమర్శం జెంచి యాస్థాని వానిన్. 24
- గీ॥ దక్షిణాఫ్రికాప్రజలయుద్యమముఁ గూర్చి
వ్యవధికర్తనదతు డధ్యక్షు డీడిన
వంచనిమిషమ్ముననె యెట్లొ పలికి గాంధి
పొందెఁ దీర్మానమునకు నామోదముద్ర. 2
- శ॥ ఈ వాఛాయుతుడు బ్రిటన్
లో 'చెల్సీ'దొరయు నితరులున్ భేషన నెం
తో పలికిన వాజ్మూలపు
భావము గోఢ్లే కఢించెఁ బదుగురు మెచ్చన్ 26
- గీ॥ ఎండ కెండి వానకు నాని యెప్పుడు గుప్పె
డున్ మెతుకులకొఱకు చెమటోడ్చుజనము
స్వీయవాగ్దానపత్రము చివికిపోని
ప్రభుతచే సుఖవడు నికఁ బలికె గోఢ్లే 27

- అ॥వె॥** అన్నమాటతప్ప దాంగ్లవిభుత్వంబు
మాటలోని శబ్దమండలమున
కన్యవిధము చెప్పు నర్థము ననె మృదు
గల్గఘాతభాష ఘనుడు గోల్లె 28
- క॥** ఇరుపెన్నీ, లొకటిన్నర,
వరుసఁ దదర్థంబు నట్టవై ని సువర్ణా
క్షరము తగ నిచటి తలసరి
వరుమానము గ్రంథ మొకటి పగలెను “డిగ్నీ”. 29
- గీ॥** అట్లు ముఖచిత్రమున మూడు నంకెలు నొక
దానిక్రిందొక టై న పుస్తము, నబ్రిటిషు
పాలనం బను నొరోజి వ్రాసిన నెటి
పొత్తమును కాంగ్రెసిరువర్గములు నుతించె 30
- అ॥వె॥** కాంగ్రె సనధికారక ప్రజారాజ్యసం
స్థాన మని ఫిరోజిషాయఁ దిలకు
వర్గయుగళపతులు పలికి, రై వను నేమి
మితికి అతికి వాదమేళ సామి. 31
- అ॥వె॥** అన్య మైన వృద్ధి యల్పము, రాజకీ
యాభివృద్ధి గొప్ప యనును పాయు
శాసనమ్ము మెచ్చు పా పల్కుమార్పుతో
దానిఁ బిల్కుమార్పఁ దలచుఁ దిలకు 32
- గీ॥** ఇచ్చినన్ని హక్కులు గొని యికనుఁ గొన్ని
యంచు నన్నిటి నిడుదాక నాంగ్లవిభుత
కొత్తు లొత్తు ఫిరోజిషాద్వైక్తభాష
తిలకదృష్టి వైస్రాయ్బండితేజిహ్వ. 33
- మధ్యా॥** పది రై వశాసనములను పాటించ కార్జించిన భర
తధరను వానిఁ జాటించి తగ నేలు కాలము దూర
కుదుర దనెడి లండన్ రాజ్యగోష్ఠి నాకర్జింప నుభయు
లు దొరకొనిరి గ్లాడ్ స్టన్ దొరపిలువనఁ దలపు లుడివోవ. 34

క॥ అది యట్లు సాగుచునె యుం
డఁ దదన్యాధ్వముల వెదక డక్కొనె నతివా
దిదళము, మితవాదు లటులు
మెదలన్ దలవర శతాబ్దిమితఫలులై నన్.

85

గీ॥ వార లై రిమపద్ధతివారుగా న
కృత్యకారులుగా నిరసింపఁబడిరి
వీరిచే, రాజభక్తి లోపించు దేశ
భక్తు లదైవులును వీరు దైవులగుచు.

86

మధ్యా॥ పలికె పా లండనున మన పరిషత్తుశాఖ యెం దలరు
కొలకొల మనుచు నెప్పు డది కొమరొందుతఁ యితోధికముగ
పలుదొరల్ మెచ్చగఁ బూర్వపాలకపాలితం బొచు
నలదాని పత్తిక యిండియాఖ్య మఖండర్ది నెసగ,

87

రథో॥ ఈ సువర్ణసుమపం క్తివాసిత
వ్యాసపత్రికప్రచార మిందు నై
మోసులెత్తుఁ బ్రజ రాజకీయచి
ద్భాస మంచు సభ తాగుతా గనన్.

88

ద్వి॥ తిలకాదులును మెచ్చఁ దీర్మాన మిందు
నలదక్షిణాఫ్రికాహావడిగూర్చి

89

సీ॥ ఎటుల వచ్చెనొ మీకె యెఱుక పెద్దమ్మను
సాగనంపు డ టంచు, సర్వకృషిక
ఋణదానచణఘనధననిధానముల గ
ముల నెలకొల్పు డంచు, లులితంబు
సౌభాగ్య మిచ్చటి చదువరులకుఁ బద
వుల నిం డ టంచు, నిందలి జనంబు
దక్షిణాఫ్రికనుండెఁ దద్బాధకము చట్ట
మును తొలగింపు డంచు, నిటులె మరి

గీ॥ ప్రత్ననూత్న నిర్ణయములఁ బ్రభుత నెంచి
వేడుకోలునఁ బ్రకటించె వినయశిఖర
ముఖరభారతజాతీయముఖ్యసమితి
విద్యగూర్చియు నొక తీర్పు విన్నవించి. 40

ఉ॥ జాతి స్వతంత్రజీవనము సల్పుకొనన్ దగు విద్య, యంత్రసం
స్థితపరిశ్రమప్రదము విద్య, స్వదేశముకన్నఁ బ్రాణమున్
కితగఁ జెప్పు విద్య, మన కిప్పుడు లేనిది విద్య, పూర్వ వి
ఖ్యాతిని దెల్పి పౌరుషము కాంతిలఁ జేసెడి విద్య, కావలెన్.

ఉ॥ భారతరత్నగర్భ కుర వైనది కా దిపు డున్న విద్య, నే
వారతిమిదై, నై స్సన వివశ్చితు లిరువొరొ మూపురో యశః
పారగు లింత భారతుల వర్గున, భారతి కుమ్మరావ మై
యేఱుకొనంగ నిత్తడివి నేని లభింపవ యిందు పెంచికల్. 48

వసంత॥ చెప్పన్ దగున్ మిగుల నేడు జపాను తెల్పిన్
జెప్పించె స్వప్రజకు విద్య స్వతంత్రరీతిన్
కప్రములున్ మొదలు కప్పి పొగల్ నభంబుక
గప్పార్పు యంత్రవరముల్ తుది గా రహించెన్ 44

మధ్యా॥ మన బుద్ధి లోజ్ఞ మరియును మరగుజ్ఞ నగుచున్న దీ ది
కిరపు విద్యావిధానమునఁ, గేవలాచార్యగౌరవము
పరమదాస్యంబుపా లొనె ! ప్రాచీన్ధితికిదీని నెత్తవలె
గురుకిర్తి మనది పాశ్చాత్యకుస్థలిన్ శంఖ మొత్తవలె 45

అ॥నె॥ మరియు నిటులు లోకమాన్యుండు వాచించె
విద్యగూర్చి తగు నివేదిక నిడ
సంఘ మేరుపఱచు సందర్భమునఁ లజ
పతిఫిరోజిషాలు జా గనంగ 46

గీ॥ భారతీయప్రయోజనకారి విద్య
తీరుగూర్చి శ్రమించినవారిలోన
ప్రథమగణ్యుడు లజపతిరాయి తిలక
సహితముగ నేతదుపసంఘసభ్యు డయ్యె. 47

గీ॥ ఉగ్రవాది యౌ సావర్క, రుల్లము మిత
వాదిపర మౌ బెనరీయు బలె లజపతి
మాన్యు "డిటలీ" వి నేతకు మాజినీకి
నేఁలన్యశిమ్మడు తిలకిష్టు డగుచు 48

ద్వీ॥ అతని విద్యావేషయాబు భాషణము
శ్రుతి కెంతయో అంత మతికి భూషణము. 49

మధ్యా॥ న్యాయము పీటముడివడ నన్యోన్యము మెలిసికొన్న
యాయా ప్రభుత్వశాఖల రయమ్మున విడదీయ, భార
తీయులకుఁ గొలు పీయ, సమధికఋణదధనసదనని
కాయ మెక్కువ సేయ, బ్రిటనుఁ గాంక్షించి తీర్పు లా సభను.

ఉ॥ మీ కరమున్ భజించెను సుమీ! తొలినుండియు నస్మదీయచా
మీకర మెల్ల నంటుకొని మింటిని పన్నలు సేనఖర్చు భూ
మీకరముల్, దురాశ విరమించి ప్రజాక బ్రతికింపరయ్య! ధ
ర్మాకరు లైన మీరు దొరలార! య టన్నది తీర్పు నా సభన్. 51

మాలిని॥ చదువుల యుపగోష్ఠిన్ సభ్యు లై భారతుల్ సం
వదదుచితవిధుల్ గాన్ మన్ను వై ప్రాసాయి యంచున్
మొదలిటి వగు తీర్పున్ మోసు లేపొంది నస్య
ప్రదము లగు న టంచున్ బల్కె నంతాన కాంగ్రెస్ 52

క॥ లాలాలజపతిరాయి శు
భాలాపము సాక్ష్య మొప్పె వై ప్రాసాయికడన్
మౌలిక మా సాక్ష్యము, ధృతి
మూలము, విద్యోపసంఘపురఉక్తములన్. 53

మధ్యాహ్నం మహాప్రభుత్వవిద్యావిధానమును ఖండించుచున్నాను నేను,
మొలిచెడి

మా ప్రజాస్వతంత్రనవభావములను మాయించుచున్న దిది,

బహునగ

రప్రసిద్ధాస్మదీయజాతీయకళాశాలలకు మాటుదల్లి, యాచా
ర్యప్రకాండులకిందు బదుల నిర్వదైదు రూప్యములు నీయదు

శీతము, 54

చ॥ ఇరువదినాల్గుకోట్లకు క్రమింపగ భారతసంఖ్య విద్యకై
కొటలు ప్రభుత్వపున్ వ్యయముకోటియులక్షలునాల్గరూప్యముల్
వటగును దీని యాటవది వంతు బ్రిటన్ ప్రజ, దాని విద్యకి
దొరతనమే వ్యయించుఁ బదితొమ్మిది కోట్లు, క్రమమ్ము లిట్టివో!

గీ॥ అతడు లజపతిరాయి దుర్మతిపరాయి
అటులు వల్లె నేల్పడిపెద్ద యాంగ్ల నెంచి
ప్రీడ రై గడించు ధనంబు, లీడ రై వ్య
యించు నతడు సంఘముశోభ పెంచుకొనగ.

56

గీ॥ శంఖమున సాంఘికమ్మునుఁ జక్రమునను
రాజకీయమ్ము నెఱపు నారాయణుండు
స్మృతికి వచ్చు లజపతిరాయి తలపింప
కార్యకూరులలో నగ్రగణ్యుడతడు

57

గీ॥ స్తవమునకు నోచలేదు కైస్తవము పంచ
నదవృథివి లజపతిరాయిపెదవి కదలి
యే మతమువారి కా మతమే జనిత్రి
తల్లి వ్రైవడ నొప్పెడు తనయు డున్నె?

58

మధ్యా॥ ఆర్యసమాజసాహాయ్య మందిన లజపతిరాయి
నిర్యన్నవోత్సాహధార నించిన ఫల మైదు నడుల
శౌర్యమ్మునకు మించినయది, శరణాలయ మనాథజనము
పర్యాప్తము చదువు, కృతము వగ్రహమ్మునకు నిగ్రహము.

క॥ మాతాజీ యని పిలువగ
జాతీయంబు బడిఁ బెట్టి స్వాతంత్ర్యమువైఁ
ప్రీతి నేనెఱుఁపానున సం
గాతీన్ గల యోర్తు కలదు కలకర్తాలో. 80

గీ॥ కాంగ్రెసును చూడవచ్చి యా గరిత లోక
మాన్యు రావించికొని తన మందిరమున
విప్లవముఁగూర్చి చర్చించె విప్లవముగఁ
బంచె సహచరు నతడు నేపాలమునకు 81

మధ్యా॥ సహచరుడు ఖడేల్కరుండు సాధించె నందు సాయంబు
పిహితస్యవర్తనంబు రయిఫిళ్ళ కర్మనివసనంబు
విహితవిదేశ్యంబు కాని వెలువడె దాని నైజంబు
రహిత మట నృపధైర్యంబు పృహిత మనంతవిఘ్నంబురికి

సీ॥ తోపి నైనికశిక్ష డైపి జపాన్ గత
ఘూర్కాలతోఁ బాటు కుతిలపడియె
అష్ట నుస్థానంబు నరసి పట్వర్ధను
వ్యర్థధనుడు తిరిగివచ్చి నసిగె
సిద్ధి లేదు సహస్రబుద్ధికి జర్మనీ
యాత్ర నేత్రానందమాత్ర మయ్యె
బాంబుసాహిత్యంబు పంతు, నోడన్ లోక
నా పంతు, బాపటు నచ్చఁ బలికె

గీ॥ వినియు విసనట్లు కనియునుఁ గననియటు
నొనరుతటికి నిరీక్షించుచుండెఁ బ్రజల
నుండి రావలె తిరుగుబాటొగి న టంచు
లోకమాన్యుండు యత్నరత్నాకరుండు. 82

శ॥ శివనామస్మరణం బె
క్కువ గా మారేడు నీడఁ గూర్చొను యోగి
ప్రవరుండు వివేకానం
దవిదుడు వాచించెఁ దన జనమ్మున కిటులన్. 83

క॥ కైలాసమున కీతడు చను
వేళ దరిసె, వీని యొడలు వీని ప్రియశ్రీ
సాలిచ్చాయ సమాధిన్
బోలుత మని, యొడలు విడిచి పూర్ణం డయ్యెన్. 65

క॥ కలకర్తా కలకర్తా
విలపించిన దతని పోక వీని, భారత మె
ల్లడ సంతాపసభ, మహా
జ్వలయతి చనె జీవగట్ట జాతి క టంచున్. 66

క॥ ప్రేమానందుడు శిష్యు
గ్రామణి సలిపి గురు వనిన గతి నెలకొలిపెన్
శ్రీమత్తత్కనమాధ్యఖి
తో మీమద్వేదపారధామము పురిలో. 67

క॥ వందించె సభ వివేకా
నందున్ శ్రద్ధాంజలిన్ ఘనము, పూనాలోఁ
క్రందిలెను తీలకు వాణి జ
పీంద్రుడు జాతీయవాది హీర మ టంచున్. 68

క॥ అటు వేదాంతము నిటు ని
ప్పటి భారత రాజకీయ బాధాంతము నొ
క్కటె నుడి స్వామి పలికె, భూ
ఘటితనుతి యతి యత డుగురు కరణి న టంచున్. 69

ది॥ బాసాడి కాంగ్రెస్సభకుఁ దిలకు చనె
నా సభ కరుదెంచె నరవిందఘోష. 70

గీ॥ పూర్వజన్మ దపస్వి, యిప్పుడు వచస్వి
యా "యహమ్మదాబాదు" పురాఖిరామ
కాంగ్రెసునఁ బల్కె దొడగె నగ్రాసనాధి
నాథుడు సురేంద్రనాథ బెనర్జిబాబు. 71

శా॥ న న్నద్యతునిఁ జేసినారు సభ కీనాడున్ హితుల్! పెద్దలు
న్న న్నాకన్ననుఁ గార్యదక్షతఁ బ్రథన్ మర్యాదఁ గూర్చిన్ బ్రజన్
వెన్నాడించిన నమ్మకమ్ము కలవాడే నేత, లేకున్న వా
డన్నంచాలనుఁ లేత, నేత నని న న్ననొందుఁ బీరమ్ముతై. 72

ప్రభీష్ట॥ భరద్వీగుణశోభలో వఱలఁ గాంగ్రె నేతత్నమన్
పరిశ్రమసమాకులం బగు నహమ్మదాబాద నై
పరిశ్రమము లంగకప్రజము రాజకీయాఖ్యమౌ
శిరంబు గల దేశలక్ష్మి, కివి పాయుతన్ గార్భ్యమున్. 73

గీ॥ క్రాలె నిరుడె పారిశ్రామికప్రదర్శ
నంబు కాంగ్రెసుతోఁ గూడి, నవ్యభావ
వివడి శ్రీబరోడేంద్రు డావిష్కరింప
నీ ప్రదర్శనము ఘనత కొప్ర మంచె. 74

మధ్యా॥ పసితనమ్మున నున్న వివిధవస్తు పరిశ్రమములను
కసి యేమొ! పెంచదు ప్రభుత కనలేదు శా ననినట్లు
పొసగించి భారతవస్తువుల ఘనోత్పత్తిని మన
మెనకొని కొనవలె వీనినే దిగుమతివానిబదులు. 75

క॥ నవజీవనమునకును వ
స్త్రవితతకిన్ రంగువేయు చతురత్వంబున్
భువికెల్ల ఘూర్జరమె నే
ర్పె, వేయు నిక రాజకీయరీతికి రంగున్. 76

గీ॥ అగ్గిపెట్టెలో నిమిడెడియట్టిది, యుద
కాంతరమునుండి కాన్పించునట్టిది వస
నంబు భారతము క్తంబు నలుదెసలకు
లంకణముల మనుగుడుపు లయ్యె స్మృతులు. 77

- గీ॥ రాజకీయనపుంసకరాజి యైన
మన కిప్పుడు వృత్తికళయును మంద మయ్యె
జబ్బులనుఁ జాయ మనపడుశ్రమము చక్ర
వృద్ధితో లాగికొనదొ సమృద్ధశక్తి 78
- గీ॥ విశ్వవిద్యాలయనిబంధవిధుల మూర్ఖు
లెంచి యొక సంఘమును నియమించినాడు
నేడు వైస్రాయి, వాని కందింప డిన
పెక్కు సలహాలు కలహాలు పెంచునవియ. 79
- గీ॥ వత్సరముల బరువు మోసి వంగిన జను
లెన్నడును తమ గొంతు వినిపింపని జను
లేల్చడినిఁ గొల్చు జనులు, ముస్లిములు, కంఠ
నిభృతరవమునఁ దెగడిరి సఖల వీని. 80
- క॥ ఒక కి డొక మేలున కా
ను, కదలించినవి మతులు నుడులు ముసల్మాన్
ప్రకరములవి మనవియు నీ
మొకరిదొరల విధుల నెదురు పూన్కి కుదురుగా. 81
- చ॥ అమవసనాటి చీకటుల కందపు పున్నమినాటి వెన్నెలల్
క్రమ మిది భారతీయుల కగమ్యము కానిదె కాని నేటి సం
తమసమునందు దీపముగఁ దక్కిన దున్నతవిద్య యొక్కటే
యమితధనై కసాధ్యమగునా! యదియుం, బ్రజపాట్లు చెప్పనా! 82
- గీ॥ పలుకుడక్కోలు పురపరిపాలనము న
మున్నతము విద్య యాంగ్లవిభుత్వ మిప్ప
టి కిడిన వరంబు లివ్వి, నేటి విధి విద్య
బహువిషయపుస్తకం బౌనా! పరిత వెడగు 83
- గీ॥ ప్రభు వనుమతింపనిది పని ప్రజకుఁ గాదు
ప్రజ యనుమతింపనిది యట్లె ప్రభువునకునుఁ
గా ద టంచునుఁ దెలియడో! "కర్జను"దొర
సామిగూఢము నడత, యాగామి వ్యాఖ్య. 84

A|| అంత విద్యావిషయికసంఘాంతరమున
 ప్రాందపు డొకండె, దేశముం దధికసంఖ్య
 ప్రజ నడపు కళాశాలలు, వానిఁ బ్రభుత
 యర్థదూరములనుఁ జేత యబ్బురంబు. 85

K|| విద్యార్థు లెన్నుకొనియెడి
 హృద్యులకున్ చావులేక యేల్పడిచే సం
 పాద్యం బగునేమొ “సెనేట్”
 మద్యము త్రాగినది కోఠి మన దశ యొకటే. 86

A|| జీవిలో జీవి జీవి రా వెలుంగఁ
 జేయు జీవము విద నాఁ జెలగు ననుచుఁ
 బలికె డాక్టరు “ంగ్” దీనబంధు వగుచు
 దీన బంధముఁ గలి న దేశికుండు 87

A|| విద్య నరికట్ట కందఱు విత్త మది య
 టంచు సెలయేటిఁ బలె దాని నరయఁగలడొ
 దానఁ గర్జను దానరాధాసుతుండు
 తద్రహితుడొ! యహితుడు జాధారతుండు 88

K|| లేమి భారతమందుఁ దూలంపలేమొ
 మనము దానిఁ జాలింపకయునికి తగవు
 “లాద్దజార్జిపేమిల్లను”లపిత మిద్ది
 లేమి తొలగద, ప్రభుతయు నేమి యనద. 89

మధ్యా|| కమిటీలను కమిషనరులనుఁ గలి ఘనోన్మేషణప్రభుత
 క్రమ మిది భారతదైన్యరాహిత్యమున కని తెలుప
 కమిటీని వేయ జేరి? తన కథ తానెఱింగియొ తనవి
 రమణమె కావచ్చు ననియొ! రాకుండుఁగా కట్టి యదను. 90

చ|| కఱువులు వచ్చు వృష్టి తఱు గై యనివార్యము లన్నవల్కులం
 దుఱువులు లేవు, భారతమె యొందునొ! దేశము లెన్నో వానికిన్
 గుఱియగుచుంట లేదొ! యవి గోడ్వడ వేల యిటుల్? వివా యవృ
 ప్తి రగిత పేతు విం కొకటి చేడ్వడి భారత మింత బెగ్గిలన్. 91

మధ్యా॥ ప్రజలకు దండన కలదు ప్రభుతకు దోహము సేయఁ
బ్రజలకు దోహము సేయు ప్రభుతకు దండన లేదు
గుజగుజఁ బన్నులు వేసి గుంజకొన్న యెడమె సీమ
కు జరుప ధనధాన్యనిధులఁ గోల్పడి ప్రజ కఱ వీడు. 92

మధ్యా॥ రూపాయలకుఁ గలెస్సీగ రూపము మాటి చెలామ
ణి పొండ్ల మార్పున నగుచు నిన్నయున్న విలవ నేడు
రూపటి తమ నరుకులకు రుద్ద మై తగిన మూల్యంబు
పాపాయిల తెలులో పెట్టి పస్తులున్నారు భారతులు. 93

మధ్యా॥ పెరుగుట లేదు జనమ్ము విపరీతరోగమ్ములకు ని
కర మౌ చికిత్స యందక, జగాపొదువున భారతీయు
డురరికృతోదాహృతి, యిటు లుండియున్ దిండిలేక మృతు
లరరె! లక్షలుఁ గోట్లు, దీని కంతకు మూలంబు ప్రభుత. 94

గీ॥ తన ధనమును తనకొఱకుఁ దా వ్యయించు
కొనెడి యధికృతిఁ బ్రభుతలో జనత పొంది
నపుడె యీ పస్తులునుఁ జాపు లంతము, లిది
యాప్రభాతము చీక టన్నంత నిజము. 95

మ॥ ఇది యచ్చాదకమంబు కాంగ్రె, సిది మధే వార్ధి పోతం, బి కిం
త దవున్ బోవలయున్ దిమింగిలగిలాద్య ప్రమాగ్గాన న
స్మదభిష్టం బగు దీవిఁ జేరుటకు, విశ్వానము రాణించు వ
ట్టుదలన్ జేరకయుందు మె ట్లటకుఁగొ వు కార్యాధికిన్. 96

క॥ స్నానము భోజన మటులన్
మానవజన్మాధికార మగు వో టిడుటల్
మానితుని రాజకీయన
దోనిష్ఠుగ నెన్నుకొని కృతార్థుడగుటయన్. 97

గీ॥ బ్రిటనువిభుత యన్ మామిడివిరివిసిడ
నందఱము నొకటిగ మన మమరుచుకొని
నట్టి కాంగ్రెసు దివ్యవరాయితంబు
చెట్టుసిడ పెద్దది కాపు చిన్నదైన. 98

ఉ॥ కర్మమే ధర్మ మంచు, ఘనకర్మహితంబె మతం బ టంచు నే
మర్మవిడుండు చాటెను, సమాధియు వేనిది ఘూర్జరంబు శ్రీ
వర్మముఁ జేసె ద్వారక విభాసిత మై మన నాయకుం డతం
డర్థిలిఁ బోచు కృష్ణుడు త్వరా త్తఫలం బగునట్లు కాంగ్రెసున్.

శీ॥ ప్రజల వాణి దివ్యవాణిగాఁ గై కొని
వారు కోరినట్లు వర్తిలి, కడు
ప్రేమపాత్ర మగుచుఁ బెద్దరికమ్మును
బ్రీటనుప్రభుత నిర్వఁదెట్టుకొనుతః 100

వినో॥ అని మరియు నిజోక్తిగంధవాహ
మ్మున కెరటాల్ కెరటాలు కేకినల్ గా
జన మను సరసున్ జగన్మనోజ్ఞుం
బునుబొనరించెను పోడ యా బెనరీ. 101

శ॥ దెబ్బతినిన జాతికిఁ బెడ
బొబ్బయిడన్ గాక ధారపొలుపున వాచా
దిబ్బడిగొనినను ఫలితము
బెబ్బెగ నరవిందు డెంచి వినుగున వినియెన్ 102

ఉ॥ హూణుల కొల్వుఁ గొల్వ మది నొల్లక నిర్వసు వయ్యు దేశ్యసం
స్థానము నందుఁ జేరి యొక సన్నని డౌ వడవిన్, గ్రమగ్రమా
ధీనకళాలయాధిపత ధీధితి నొందెఁ బ్రసన్నతాకరుం
డౌ నరవిందసూరి యకళంకుడు, రోహిణి వాని భాషయున్.

శ॥ అరవిందుడు బహుభాషుల
నెఱిఁజదివినవాడు, చదివె నిగమమ్ములనున్
సరికొత్త యర్థమును కొ
న్ని ఋక్షినిగమమంత్రములకు నిర్ధరియించెన్. 104

శ॥ అరవిందమున మరందము
అరవిందుని యాంగ్లకవిత నర్థమ్ములు, త
త్పరిశీలనమున ఝంకా
రరవమ్ములె కాదు భేదరమ్ములు మనసుల్. 105

మధ్యా. “ప్రాతలాంతర్లకుఁ గ్రొత్తలాంతర్లు” శీర్షిక గాగ
నాతని గ్రుడ్డికాంగ్రె నెటు లధ్యప్రదర్శక మన్న
|వాతలు పత్రికన్ జదివి భగ్గుమన్నారు నాయకులు
వ్యాతత మిటుల నెల్లెడల వ్యాసప్రబోధ మాతనిది 108

చ॥ తెలియనివాడఁ గాను ప్రజతెల్విని తేటను పైకిఁ దేర ని
య్యిలఁ గల సంస్థ కాంగ్రె సొకచే యనీ, దాని నిశాతముం బొన
ర్చు లలిఁ గడంగినాడ, నొకరో మరి యిద్దరొ నాకుఁ దోడుగా
నిలుచురో కాంగ్రెసీయఘననేతలు నా నుడి సార్థకం బగున్.

చ॥ నిలువరుగాక కాంగ్రెసుగణేయులు, వీ లయినంత వేగ నా
త్మల పరిశీలనంబునకుఁ దార్కొనుచో ఫలితంబు కొంత నా
వలుకు, బ్రిటన్ విధాన మలవా టయి పెద్దలు రాజభక్తితోఁ
గలుపుచు దేశభక్తి కవకారముసేయనెడన్ సహింతుమే । 108

మ॥ దయతో హాని యొనర్చుటల్ బ్రిటనుచేతల్, రాజకీయస్మృతి
నయదాతెయ్యవొకొన్ని హక్కు లిజాత్యస్వా యితోద్యస్తహా
రయపూర్ణోద్యమ మాత్తశయ్యము నొనర్పన్జూచు నవ్వారి తె
ల్వీయ గెల్చున్ మనమల్పలాభమునఁదృష్టి గర్వమున్జాటినన్

గీ॥ దేశమునకునిరోధముక్తి గలిగింప
నైంద్రజాలికశక్తి యెట్లనువుపడును ?
రోమ్మువిటుచుకోవలయుచిత్రమ్ము నిదియుఁ
గాదు శాసనాసావిస్తరాదికంబు. 110

ఉ॥ తల్లి యె యానా ! యీ సవతితల్లి భ్రమన్ మతి నెల్లి దేవుడే
తల్లి గ వచ్చె నాంగ్ల విభుతాకృతిఁ బుణ్యము పుచ్చెఁ గాంగ్రె నై
యెల్లర కంచుఁ గొందలు వచించినయంతనె, పారజూచి యీ
తల్లిని నేడు భారతమతల్లి దృశన్ గురిసెం బ్రజోడిమర్ 111

ఉ॥ అందలు కూడబల్కికొనినట్టిది లండనుగుంపు, భారతా
క్షిన్ దొగరొందనీకఁ నెఱిఁ జెప్పుచుఁ జేయక యాస చంప కా
మందుడు కాదు నేను నిను మన్నెద నంచు నొక ణ్మకళ్ళుఁ బై
కిన్ దెగనాడుకోఁదెలియకీపార కాంగ్రెసు నమ్మెనాంగ్లలన్. 112

క॥ మాన్యతరము కాంగ్రెసు చై
తన్యసరోవరము స్తబ్ధతామరుభూమిన్
శూన్యంబు రాజకీయా
ధ్వన్యలకు దగ యని చిత్తదార్ద్యం బొదవెన్. 113

మ॥ ఇది లేకున్నను తేజరిల్ల గలవా రే యొక్కరో యిద్దఱో
యిది కాంగ్రెస్ ధ్వజ మొనుడస్సిన సిపాయిదేర్చి పూన్పంగడో
హదముం బ్రల్పకృతుల్ చిగుర్పగుడి యౌ నాశామహాదేవి, కా
నిది విద్యాలయ మైకమత్యమున శిక్షింపన్ సమస్తప్రజన్. 114

మధ్యా॥ శ్రమపడినారు ఫిరోజిషామెహతాదినాయకులు
తమ న్యాయవాదవైఖరులు తగు నని రాజకీయమున
నిమిడిచి, యైకమత్యము గడించెను కాంగ్రె సమట క్ర
మము కాదిది గడించిన దొక మాటపొందిక, క్రియలేదు.

చ॥ క్రియ మొలకెత్తుచుండఁ బుటుగే పయికొన్నది పక్షపాతులై
బయటకు రాకు సంకుచితభావతలమ్ముననుండి నాయకుల్
గయికొన రెల్లరుం బ్రజలు కాంగ్రెసు నీ గతి నున్నదాని, దీ
ని యిపుడు పొల్పు పద్ధతికినిన్ విజయోద్ధతి కెన్నోయామడల్.

ఉ॥ ఈ విధ మయ్యు నియ్య దొకటే గతి కాంగ్రెసు దేశమంతకున్
జావిగ రాజకీయజలమండిత మై, యిది యెండిపోవు లే
దే విషపురితం బగును దీనిది యీ విధ మిట్లె సాగినన్
జావురు మన్న నా భరతమాత ననుం బలికించె నీ వడిన్. 117

చ॥ చులుకనగామొ వైరి కిటుచొప్పున వాదుల నన్న బుద్ధితో
నలుగునొకాంగ్రెసీయుడు, నిజాత్మయై వైరికిఁ జోటటంచు దు
ర్బలతయుఁగల్పుగోల్ కబుసార్వర్థముమాంద్యముభీతిస్వీయముల్
బలగము వైరి కంచు మది జాగుగ నమ్మి యతండు గెల్పుతన్!

అ॥వె॥ ఇటకు బ్రటను నుండి యేలవచ్చు జనంబు
మొదటి నీట వచ్చు మొసలిమచ్చు
చారి దరియక మన ప్రజలకు మన పూర్ణ
వాంఛ వినుప జయము పించ మెత్తు

౧౧. పనును నంత మోటుగ వచ్చించుట లేదు మదీయత్రాతలున్
దీనిని నంత తేలికగ ధీ విడనాడి గణింపరాదు, స
న్మానముతోడఁ దూచినవి మద్వచనములు, కాంగ్రెసీయు లిం
తేని విమర్శనము సహియింపరొ సంస్థకు మూత సొం పగున్.
౧౨. అయుధవిమర్శనముపై ని యాహవము, త
దాయుధమున వీ లయినంత పనిఁగొ
నుట ముదావహము, ప్రశాంతి న్యూన మగును
పాలిమల పాలకుల క త్తివదునువేళ. 122
౧౩. ఇపు డిట్టి వేళ లేదు, స
భ ప్రయత్నమునకు జోలఁజాడిన దాంగ్లే
యవారిచితవిధానమున
సపరిణామానలోకసమయము వచ్చెన్. 123
౧౪. ఇటులే కొనసాగునొ యీ
ఘటనమె, యంధుండు నడుపగా నంధుని వా
రెటులన్ గోతిం బడుదురొ
యటులే నాయకుడు ప్రజయు నస్మద్ధరణిన్. 124
౧౫. హృదయపూర్వకసక్తిసంప్రేషితధ్వ
నంబు నెఱుగదు నుడి, సంస్థ నాటుకొన్న
పద్ధతులు కా వయ్యా! క్రమబద్ధములు! వి
నాయకులు కాంగ్రెసున నున్న నాయకులును. 125
౧౬. మాకును కొన్ని హక్కులను మాదొరలారా యొసంగు డంచు నా
జాకుగ నల్పసంఘజనచోదకు లై బ్రతిమాలుచుం బ్రజా
నీకనినాదమున్ గొలువ నేరనివారలకాంగ్రె సెట్లు జా
త్యేక మగున్? దదీయములు ధ్యేయములున్ జటకావిహాయముల్.
౧౭. అంధజనమునకు మా ము
నంధులె చూపింతు రై నేతలు ని
ర్బంధమున నొప్పిఁగొ
నంధులు కారు కల య క్క యక్షి య టంచున్. 127

ఉ॥ భాయము దీని కున్న దొక కన్ను, మహాందము కాదు, కాని జా
తీయము గాదు కాంగ్రెసు, పదింబదిగాఁ బ్రజపేరు చెప్పగా
నే యగునా ! ప్రజల్ తెలియరీ సభ యున్నటు, లా ప్రజేచ్చ యే
మో యసలే యెటుంగ దిది, మోసమున న్నిజమంటు కావలెన్.

మధ్యా॥ మేము ప్రజాప్రతినిధులమే కాక కాంగ్రెసభిక్షతి
సోమింతుము, ప్రకటించెదము సుష్టుగ యోజించువారి
శ్రీమదాశయముల ననుచుఁ జెప్పె సమితి నొక నేతృ
సోముడు, ప్రజ యెటు లొను సుష్టుయోజించువార లన? 129

ఆ॥ వార లొదురు తనవంటివారె యాంగ్ల
రాజకీయవస్త్రాధికద్రవ్యములను
దిగుమతి యొనర్చి భారతదివ్యసంస్కృ
తి నణచెడువారు, ప్రజ కింత తెలివితేదు. 180

మ॥ తగ నేకాక్షియు నేకపక్ష మయినంతన్ దాను జాతీయ మె
ట్లగు మేధావుల దైన కాంగ్రెసు ? పరీతాశేషదేశప్రజం
బుగఁ గావచ్చు, మరెప్పుడోయది ! మిథోభూషోక్తులన్ జాచి నే
తృగణం బగ్రఫలార్థి యైనపుడు నిర్భీత్య క్తియైనపుడున్ 181

ఆ॥ వె॥ బిందువు కృత మయ్యె, సింధువు కర్తవ్య
మయ్యె; బరువు చాల దయ్యె, నిన్ను
తూచినాము కాంగ్రెసూ! చపలుల వార
సూ! శివోక్తి యిదియుసూ! శ్రుతంబు. 182

మ॥ కొఱలెక వాదిగనిండియా, యెదిరియాంగ్లీయిడియావాద మ
య్యరె! కాంగ్రెస్, మెహతాదులెందఱొవకీళ్ళా! లండనే జడ్జి! థేమ్!
విటెగెన్ వాదము పెక్కుమంది యగుటన్ బీదర్లు, మాట్లాడని
యరుగా! వాదినీ, గెల్పు గంటపని తా నై వాది వాదించుకొన్.

గీ॥ వాదబలము లేదన్నట్లు కాదు, న్యాయ
వాదు లాత్మీయులే, కాని పేదవడిరి
శక్తిలో నుక్తిలో, జాతికార్యమునకుఁ
కోర్టునన్ దీర్చు వలయునో! క్రొత్తచింత 184

గీ॥ వ్యాధితక్కాలశమనము కాదు, వలయు
దాని నిర్మూలనము, దెబ్బ తప్పుకొనుటె
కాదు, కొట్టవలెన్ బోర, వాది బ్రిటనె
యిండియా కాదు, మన దోష మిటనె కలదు. 185

ఉ॥ ప్లిడరు లీడరై నపుడు పెక్కులు చిక్కులు, న్యాయశాస్త్రముం
బీడితముం బొనర్చక లభించినదానికె తృప్తి నొందుచో
నేడులు నూలునైన మన మెక్కడ నుంటిమొ యక్కడే, చలం
బోడునో? యన్న నోడదు, బలీతము, జాతియ లేద యోడినన్.

గీ॥ శ కోశమునన్ దక్క శార్యము గన
న వారు నాయకు లౌట యవ్రతస్థ
ర మునఁగాంతి ప్రజయందుఁగ్రాంతి పెచ్చు
విధ బుద్ధమై యది వెలికి వచ్చు 187

మధ్యా॥ బ్రిటనుదేశచరిత్ర నధికరించి యటులే భారతంబు
స్ఫుటితాధికార మగు నను పొల్లె కాక సకలదేశ
పటల మింతియ యని నేతృపటువు ఫిరోజిషా పలికె
కటుశబ్ద మిది, యనత్యమును, కావచ్చు బ్రిట నట్లు. 188

గీ॥ అమెరికాయితలీలకు నల్లె యానె?
యేడువందల యేండ్లు సాధింపలేని
రాజకీయవిప్లవమును తేజరిల్లఁ
జేసికొనదే! యయిదునేండ్లఁ జెలిగి ప్రాన్లు 189

మధ్యా॥ గ్రహియింపగలము వస్తువును గంగామహాప్రవాహమున
గ్రహియింపలే మలంకారఘనబెర్ణివాచనమున
సహియింప మతని ప ల్కెంతో సౌందర్యవంత మాంగ్లజన
సహజసంస్కృతి యన, మరియు సరిపోవు నది మనకు ననీన.

చ॥ ఒకడు పదేండ్ల నేర్పు చదు వొక్కరు డొక్కటెయేట నేర్పు, స్వీ
రకముగ నాలసమ్మునఁ ద్వరన్ బ్రజరాజ్యము లయ్యె దేశముల్
చెకపికలాడె నిం దెదియె చెల్లక యయ్యది మందయాన మౌ
నొకొమన త్రోవ చూపునది, నొచ్చెను దేశము కాంగ్రెసియతన్.

క॥ పొరపడి నడచెడు నడతకు
మఱకువయే మందు, ఘనతమాశయములనుం
బరికింతురు వ్యాపారపు
సరళి నెవరొ వారితోడ జత వలదందున్ 142

ఉ॥ కాలమహా, వాహమున గడ్డి నృపత్వము గాగ భారతే
రాలసిత గాఁ బ్రజల రాజ్యము సాగును, దీని శోభ కా
వాలము సామ్యము, సఖన్ మొరపెట్టెడి సారదూరగుల్
వైశము రో నుల్ పగిది వర్తిల నేర్తురుగాత! మింతటన్ 143

గీ॥ ఒప్పుకొందు మంధుల మౌచు నొళ్లు దగ్గ
రుంచుకొని దేశభక్తి కుదించుకొని కృ
తకము సెగ పెంచుకొని మెహతా వ్రజకు వ్ర
బోధ మిడఁ దగు రో జిది కా దనంగ. 144

చ॥ అనభిమతంబు విద్య తన కంటకయుం బరియించువానితో
నెనయును దేశభక్తిఁ బ్రకటించెడు కాంగ్రెసువాడు, పెద్ద, నే
రైన కొడు కుద్దరించు నని ప్రీతిలి యాసల మోసల న్నిరీ
క్షణ మొనరించు తల్లి మది గాసిలదో ! భరతాంబ వీనిచే. 145

ఉ॥ మాత కుమారులన్ దడవి మాన్పడి పెంచితి నేమి భాగ్య మ
మ్మా! తని గుండె రొమ్ము తత మయ్యును, పట్టియుపట్టనట్లెమేల్
సేతయు, వీరు పొంగి పనిఁ జేయరు, తెల్వికి వేడి రాద, యే
మాత్రము తెంపు లేద యని మాన్యలతోఁ జెలియండతో ననెన్.

గీ॥ నీరమో కావలసినది నీటి నులుగొ
నీర మది వ్రజారాజ్యము నియుతమేని
తదితరంబు సంస్కరణకదంబ మెల్ల
పట్టి నులుగు, దానక దగ యెట్టు లరుగు? 147

గీ॥ దేశమునకు మీ రిప్పుడు తెచ్చినట్టు
లెంచుకొనుచున్న యా రీవి యెండమావి
యనెడువారి మనము తిట్టుకొనుట తాల్చి
మనము మన కండ్ల దుము కొట్టుకొనుటె యగును. 148

క॥ పెటలు వలె మనల మనమే
సరిగ విమర్శించికొని లసత్పథగమనం
బురఁ దొడరినపుడె విజయం
బరపైఁ జాతికయుఁబఱక యధిగత మయ్యెన్

149

ఉ॥ ఏలుబడిన్ విడిన్ బ్రతిఘటించుట తోడుత రాజకియముల్
మూలము ముట్ట నేర్పి జనము న్నడపింప సమర్థు డాచు నీ
నేల కొకండు కావలయు నేత నెపోలియ నట్లు, వాని దొ
శీలము కాంగ్రె సూనవలె శ్రీకరు డట్టి దొకండు లేమిచే. 150

ఉ॥ భారతపాలనమ్మునకు వచ్చిన హూణులు పెక్కు రల్పసం
స్కారులె, యేతదాతపము గాంచని కన్నులవారు తక్కుగా
నారయుచుండు రిచ్చటి జనంబును స్వర్గమునుండి యిందుఁ దా
మారడిఁ తావగా దిగితి మంచుఁ, గులీమలు నుండ్రు కొందఱున్

ఉ॥ వీరలలోన 'హ్యూము' కురువిందము, ధైర్యగుణమ్ము'రోము',ని
ద్రాఢరతిఁ బాపి భారతు కరమ్ము కరమ్మునఁ బూని యల్లదే !
దూరమునందుఁ జూడు భవదూర్జితగౌరవతేజ ముజ్జ్వల
త్తారల మధ్య, తూర్పునకుఁదారె, నిటన్ దిగు నంచు వాకొనెక.

ఉ॥ భారతతేజమున్ ధరణిపై దిగఁ జేయగ నైన యోగము
న్నేరుప డయ్యెఁ దా నెఱిగి నిర్మల "నార్మను"జాతిశౌర్యరే
ఖారుచిరుండు హ్యూము, తనకాంగ్రెసుకప్పటి పారమంతె యా
నే! రచియించి చూపవలదే! మొదలే పరిపూర్ణరూపమున్. 151

చ॥ అమితము తా నెఱుంగును తుధార్తి నిటన్ జనతాంత్రదృష్టి, వ
ల్వ మడచి వైని బిగ్గ ముడివైచి బిగించిన చింపియే బ్రిటన్
క్రమణము భారతమ్ముపయి కాదనరా దని తా నెఱుంగు న
గ్రమహితుడైనహ్యూంహితుడుక తైఱసేయకయుండెకాంగ్రెసున్

చ॥ ప్రజలను చేతఁబట్టి, కృతభాషులుగాఁ గృతశక్తిభూషులున్
భుజయుగరుద్ధమోషులుగఁ బొంపెనలార్చి, యిడుండి! రాజకి
యజనితసర్వభాగ్య మని యార్వడ హ్యూం, బ్రిట నీదొ వెంటనే
గజగజలాడి, భారతికిఁ గాదొ వతంసము వాని నామమున్. 152

మ॥ ఎ వడె న్నన్న విధానబద్ధుడను సుమ్మి! యన్నచో వానినిన్
దెవడంబోదు, తదిచ్చ కా ననదు కాదే యంచు వాకోదు, పా
ము వలెన్ జుట్టుక నందడిన్ గదలిపోవున్, హ్యూము గుర్తించెనాం
గ్గవిభుత్వ బును, మిన్నకుండె నత డేలా? జ్ఞాత మ వ్యానికే. 158

ఉ॥ దాని కిరీట మయ్యదియ దాల్చుఁ బ్రజాశిర, మీ యహంకృతి
స్థానము సంస్థ కాదు, తొలి దౌ వడిదెబ్బనె యుక్తిసీల నెం
డేని బిగించు స్పష్టసులభేద్యసుయత్నమువాడు నుద్యమ
ప్రాణమెటుంగు హ్యూము పొరపాటుపడెన్ దొలిమెట్టుదాటడున్

చ॥ అని యరవిందఘోష తొలి వ్యాసకదంబము వత్రికాముఖ
మ్మునఁ బ్రకటించె, మెచ్చి యలవున్ జననై న్మృదు లోకమాన్యు వి
య్యనువునదోడెసంగబహిరంగముగాఁ బ్రజః గూర్చి యుద్యమ
మ్మున గెలువంగవచ్చు నని పొంచె నొకానొక పుణ్యవేళకై 159

క॥ అరవిందఘోష తిలికున్
బరిషద్బహిరుచితలనమాసీనులు గా
నరవిందు డనె మహాశయ !
కలుకుదనము స్వప్నవార్త కాంగ్రెసుసంస్థన్. 159

అ॥ వెఁ తావకినకిర్తి తావకకేసరి
వత్రికాముఖాభిశాషణమ్ము
చేరె నాకు, రెండు చిమ్మించెఁ గస్తూరి
యేకరీతిసురభి లోకమాన్య! 160

మ॥ మిము బోంట్లన్ గన రత్నగర్భయనభూమీదేవి యొప్పొందె, త్యా
గము నేర్చెన్ గురువొచు మాకు ప్రభుతన్ గడ్డించి మాట్లాడి బం
ధము లన్ నై చిన తావకప్రకృతి, విద్వద్వర్యహర్యక్ష! వా
క్యమునందేని బలప్రదర్శనము మృగ్యం బైన యీ వేళలన్ 161

ఉ॥ నీ వొకరుండవే మగడు, నీవలె పంచనదేందు డొక్కడున్
గావలె, తక్కు నేతలకు కావలె మగ్గములే స్వతంత్రతల్
గావు, నరోత్తమా! నడపగాగదవే ప్రజ నెల్ల సంయుగ
జ్యోతిసత్వస్వరాజ్యవిజయాభరణారుణరత్నదీప్తిగా. 162

చ॥ మునగను చింతగాఁ దలతుమో పడిపోదుము దాని నెక్కియి
య్యనువునఁ గాంగ్రె సట్టిది మహామహా! నెత్తిని నోరు పెట్టు తెం
తో నొడివి వ్యాసధార విరతుండను, మానస ముచ్చిపోవు ప
ల్కున కది యంద కున్నది, యకుంఠిత మీవు శ్రమింపకుంటివే!

మధ్యా॥ చెవి నిలు కట్టుక పోరి శీఘ్రమే ప్రతిపట్టణమునఁ
బవినమయువకఁ సంస్థలను పాదుకొలిపి శిక్షణంబు
నవశస్త్రవిద్య నందించినయెడ నాయుధము లార్జించి
బవరమునఁ బ్రభుతన్ మనము పడవేయ వాలుగాఁ దలతు. 184

ఉ॥ ఆ సమయమ్మువచ్చుదను కాగక మీరును మేము కూడి నా
నానదుపాయముల్ తగ జనమ్మునఁ జేతనఁ బెంచి గోష్ఠులున్
వ్యాసములున్ స్వతంత్రకు ప్రవృత్తు లౌచుఁ బరాక్రమింత ము
య్యా! సమరంబునం దపగతాయుధమం దరిభీషణంబుగా 185

చ॥ అన నరవిందశాబు! యిపు డన్నది మిక్కిలి బాగు, గోవుగాఁ
గనబడు వ్యాఘ్రమంచుఁ బ్రజగాంచిననాడు ప్రభుత్వముత్తమున్
జొనిపి ద్రుధాతువున్ శరణుజొచ్చును, మున్ బవరంబు వీగిపో
యెను ప్రజతోడులేమినెయహీనబలాధ్యులుయోధు లైననున్. 186

ఉ॥ ఎల్లసిపాయదండు నొకటేనమయమ్మునఁ దాడిసేయమిన్
బుల్లసెలింగదే! జయము పూర్వము, నేడు నదే సమస్య, యే
వల్ల లభించు శస్త్రములు? వ్యర్థుడ నైతి దొడంగి, యీపు నే
నెల్లిద మోదు మీ యువకు లేగరొ యస్మదనుజ్ఞచొప్పునన్ 187

ఆ॥ వె॥ ఒకటి సేయ బోవ నొకటి కావచ్చును
సంస్థలందు యువకజనము వ్యప్తి
హూణహత్యవలన నురిఁ బడవచ్చును
దాన నుద్యమమ్ము తగ్గవచ్చు

క॥ నీవో నేనో చెప్పక
యేవాడున్ గాల్పరాద యెల్పడివారిన్
పోవడి యిది మన యువకుల
లో వెలయకయున్న సమితు లొప్పు సఖుడా! 189

చ॥ అది యటు లుండఁ గాంగ్రె ససమర్థమె యైనను రాజకీయపుం
బదును ప్రజాగృహీతము నొనర్చుట కెప్పటికేని దానినే
కుదు రగునట్లు సేయవలె శుణ్ణము నీయది వ్యాసమాలలో
నిదియ పరించినాడఁ దగవే యది తత్సమ మొందు లేమిచే. 170

గీ॥ ఒక పనికి బుడ్డిదీపమె యొనరుఁ గాని
యెన్ని బుడ్డిదీపము లైన నేమి "గ్యాసు
లైటు" కాదు, కాంగ్రెసు గ్యాసులైటు దాని
వెలుగునందు స్వరాజ్యపుఁ బెండ్లి విందు. 171

చ॥ మనలను వీడినన్ మనముమాత్రము వీడము కాంగ్రెసున్, బ్రజన్
గొని పురిగొల్పి కాంగ్రెసునకున్ గల కంపము దీర్చి దీనిచే
సునిశితభాష నేల్పడికిఁ జూపుడువ్రేలును చూపి యూపున
ట్లొనరిచి దీని కంపము మహోదయ! దానికి మార్చకుందుమే! 172

శ॥ నీ బలగమె నా బలగము
నీ బాసయె నాదు బాస, నీ బాటకును
న్నా బాట కలియు నరవిం
దా! బృంహితసుగుణబృంద! యని తిల కనియెన్. 173

శ॥ అరవిందువైపు కొందఱు
మరుసమగాంగ్రెసున కేగ మదరాసుపురిన్
సురుచిరనాయకవాచన
విరచనములు వినిచెఁ గొంత పినుల విం దై. 174

గీ॥ విశ్రమించి లేచినవాడు వేగ ముందు
వాని పరుగిడి యందుకోవచ్చునేమొ!
రాజకీయమ్మునను కళారంగమందు
సాధ్యపడదు నిత్యశ్రమస్థలము లివ్వి 175

ఉ॥ సాహిత్యమగున్ దై గడపె సంసదధీశుడు కొన్నినాళ్ళు "లాల్
మోహనహామి" రాచరికపున్దలపుల్ విడి, రాజకీయయో
గిహాసదూ! య టంచుబలికెన్ మెహతా యితనిన్, వచస్వితా
దోహలి యీత డేల్పడి నెదుర్చుని యందఱు జోగులేయనెన్. 176

ఉ॥ మోహనఘోషు వాణినె వపుర్యసనమ్ముల వై భవమ్ముతో
మోహితముం బ్రజన్ సలుపు ప్రొద్దులు పోయినవండి ! సూరి రై
బాహిరపెట్టునో పిహితభారతధైర్య మెవండు వానిదే
యో హసదన్నవర్ణనము, హాస్యములన్యులమెచ్చిపల్కుటల్. 1'

అ॥ వె॥ రాజకీయ మనగ రాజ్యానఁ బ్రజలకు
బాగుగూర్చునేత, యోగి యనగ
స్వార్థరహితవృత్తి, ప్రజలార ! న న్నెంతో
గౌరవించె నిటులఁ జీరి మెహత. 1'

క॥ “క్లింకులు” టక్కులు నెక్కువ
తక్కువలున్ రాజకీయ ధర్మము లగుచో
మక్కువనేయని మాదృశు
డెక్కడనో దాగియుండుటే యుచిత మగున్. 1'

ఉ॥ బైటకు లాగినారు నను పల్వరు మిత్రులు నేడు, వారికిన్
గాటముగాఁ గృతజ్ఞుడను, కాని కృతఘ్నుడ నౌదు నొక్కజే
బాటనుఁబట్టి నాయకులు వర్తిలరో ప్రజమేలుగూర్చి యా
రాటముతోడ, నేలుబడితాగకుఁ జక్కగ బుద్ధిఁజెప్పరో, 1'

గీ॥ నీరు లేకగాలికిఁ బండునెట్లు పంట ?
కర్మ లేక వాగ్దాటికిఁ గలుగు నెట్లు
రాజ్యమందుఁ బ్రజాస్వామ్యరమ్యతోభ ?
దీని నెఱిగి నాయకులు వర్తింపవలయు 1'

ఉ॥ వేనిది వెండితీగలును వెన్నెలతీగలు జాట్లు ? దేశసే
వానిభృతాత్ము డై ముదియువానిది, వేరొక డైన నారపీ
చే నెటు లౌను, విశ్వసుఖజీవనసావనభావనాయుతుం
డే నరశబ్దవాచ్యుడు, నుతింపము వానరశబ్దవాచ్యులన్. 1'

గీ॥ అల్పసంఖ్యాక మను మాట నధిగమించి
కాంగ్రె సీరువదియవయేటి కళుకు లొలికె
నల్పసంఖ్యాకు లైన మహర్షులెకడ!
భారతమునకు దీపాలు పట్టినారు. 1'

- A. కాళిదాసాదికవికావ్యమట్టము గొని
యెంద తెంత సొగసుగ విరచింతు చేని
వారి సాహిత్యవృక్షాన ఫలములే గ
దండి! తొలివారు మలివారు నల్లై సుండి. 184.
- A. బిరుదు లిడి పిరుదులు గని పీట వేసి
పదవులన్ దగువారలఁ బెదవిఁ గదవ
నీద నీ దయ యను నుడినిన్ వినా ప్ర
భుత్వ, మట్టిరు నిందు సభ్యులునుఁ గలరు. 185
- A. ప్రజల కాంక్షకుఁ ఛత్రము పట్టచేని
కాంగ్రెసునకు నాయుఁకాలగణనము కల
దిది ప్రకాశించుగావుత, మిందుబింబ
సఖ మగుచుఁ గొల్పినిది శిఖిజ్వాల యగుచు. 186.
- A. కంచుకంఠము, నూలు నాల్కలును వదన
శతము మృత్యువు నెదురించు శ్వాసకోశ
మివ్వి కావలెఁ బ్రజను దీపింపఁజేయ
“వర్ణి”లు క్తి “నై బిలు” సూరి పలికినట్లు. 187
- A. నల్లనినీటియేట నృపు నైనను వీడక నావఁ జేర్చి యే
బల్లి దు చేనియన్ దిరిగి వచ్చుట లే నటు లావలొడ్డునన్
జల్లగ నుంచు నావికుడు జల్లెడ చేసిన నేమి కాంగ్రెసున్
పిల్లలు వెల్లి లే నటులు పేర్చిరి పెద్దలు నై శుభంయుపున్. 188
- A. యువకులార ! పునాదిపై నుప్పరిగ న
మమ్ముగా యుష్మదీయభావమ్ముపై ని
భావిభారతకల్యాణభరము కలదు
ధర్మ మిది యని చెప్ప మా తరము కాదు 189

- అ॥వె॥ పారిపోషకంబు పదికోట్ల వరహాలు
కోటి బిరుదు లైన సాటిరావు
ప్రజల భావమునకుఁ బరిపోషకం బైన
వర్తనమ్ముతోడ వాక్కుతోడ. 190
- అ॥వె॥ తన్ను తప్పుపట్టు జనముమాట న్నిజ
మరసి కోపపడమి మానవత్వ
మవును, తన్ను తానె సవరించుకొనుట దే
వత్వ మవును, దానవత్వ మెదురు. 191
- క॥ జాతీయతతో నంత
జాతీయత సర్వవర్ణసమత యొకరి వౌ
వెత సుఖమును తనవే యని
మతి నెంచుట ప్రగతియందు మానవగుణముల్. 192
- గీ॥ ప్రభుత మన్నింపవలయును ప్రజల నుడి ను
పాయనీభూతరత్నమ్ము చాయఁ జదువు
గౌరవించిన మెడడునఁ గోరవోవ
రాదు బుద్ధి ప్రజాస్వత్వవాదము విని. 193
- మధ్యా॥భారత మాతృసంతానబాధకుం డైన యాంగ్లనకు
ఘోరదుష్కృతికి దండనము కోర్తున తగినట్లు లేదు
గౌరంత తప్పు సేయంగ కొండంతఁ జేసి దాని నిట
వారిని దండించి బ్రటనువారిని మెప్పించు జడ్జి. 194
- అ॥వె॥ సఖిబు తూచి యిచ్చు స్వాతంత్ర్యలక్ష్మికి
పెద్దకొడుకు కాడో! బ్రటనువాడు
వాని చేత పిదప దొనె! భారతమందు
పక్షపాతమునకుఁ బట్టువడుచు. 195
- చ॥ ఋజు వొనరింప కాగడము నేనినిగూర్చియునేని శృంఖలా
భజనమతీర్పు తప్పగద! వానిదొ బాధ్యత తప్పుసేయమిన్
ఋజు వొనరించుకోగ, నిది యిందలివారిని కష్టపెట్ట నౌ
సుజనవిరుద్ధశాసనము చొప్పడె కర్ణచువల్ల నేటికిన్. 196

A|| జనులలో హంతకులు నలెగొండరాది
 “కై జ”రంతరాజన్యులు కర్ణను తమ
 కర్మలను దైవసంకల్పధర్మములుగఁ
 బలుకు తెంత! విడ్డూరమో! తెలియరయ్య! 197

A|| కలవు దేవుని దినచర్యగ్రంథకనక
 వ్రతమున కాటకమ్ము నివృచ్ఛరమ్ము
 తన ప్రభుత వంగభంగమ్ము ననియె కర్ణ
 నరసివచ్చి సరిగాఁ జెప్పు మనుడు వాని 198

A|| ఇరుగుపొరుగులె యాను నాగరకతయు న
 నాగరకత, ప్రా న్నేనాడొ నలిపి పాట
 వేసె నవతల నిర్బంధశాసనముల
 నేటి తెచ్చి బ్రతును వాని నిందుఁ జేర్చె. 199

ఉ|| పన్నులు పెంచి యీ ప్రజ విపన్నులనున్ బ్రతునుప్రజన్ సుసం
 పన్నుల నీ ధనమ్మున నొనర్చుట యిచ్చటి చేతి వృత్తులన్
 దన్నుట దేవు నిష్ట మను నాలిక వై తరణీప్రణాళికా
 భిన్నమటే! ద్విదేవు లొకొ! పెన్నిడెవే మన దేవు డూబ యై

చ|| తనువును రెండుచేనెడి విధమ్మున కర్ణను వంగభేదమున్
 బొనరుప నెంచె భావబలపూర్ణభవద్వచనక్రియల్ రయ
 మ్మున మదరాసురాష్ట్రజనపుంగవులార! యెదుర్చుమమ్ము గె
 ల్పునవిలసింపఁజేయుత! ప్రభుత్వమునున్ విరమింపఁజేయుచున్.

A|| పేదప్రజలు తిండికిమాడి బెగ్గిల నిటఁ
 జేసె యువరాజపట్టాభిషేక ముత్స
 వంబు వై స్రాయి ఢిల్లీపురంబునందు
 కాకులనుఁ గొట్టి విం దిడె గ్రద్దల కన. 202

క|| ఈ యుత్సవమున వ్యయిత
 శ్రీ యిందలి కఱవుఁ జాపి జీవం బిడదో!
 కూయిడుచు బడుగు లయ్యో!
 ఆయువు కలిగియును చచ్చి రన్నము లేమిన్. 203

గీ॥ గుడిసె జాతిజీవమునకు కోట యగుట
నుచితవిద్య గ్రామీణుల కొనరవలయు
గ్రామమున గ్రామమున నొండు గ్రాలవలయు
పాఠశాల చైతన్యాదిపీఠలిల. 204

చ॥ అనియుఁ బునఃప్రసంగకరు డా సదకుకుడు మిన్నకుండె, నా
తని మృదుచాతురీభరసుధామయసూక్తికిఁ గేకిసల్ తగన్
జనము సమస్తమున గెలసెఁ జల్లని సౌరభమందమారుత
మ్మునఁ బలె, వచ్చురచ్చకుభోదయమైనది బొంబయిపురిన్ -

అ॥ వె॥ బాస యనెడి కత్తి దూసిరి వైస్రాయి
నడువడిపయినిన్ బెనర్జిగోఖ
లేలు, చెరిగిపోయె నాడు మితాతివా
దాంతరమున నున్న హద్దగీత. 205

గీ॥ నిత్యకృత్యమ్ములో! పెక్కునిర్ణయములు
పూర్వములు, కొంత బెంగాలుభూమి వేలు
చేసి యస్సాములోఁ గల్పు చేతకు నిర
సనముగాఁ గ్రొత్త తీర్మాన మొనరె నొకటి. 207

క॥ అది తక్కు తక్కినవి తమ
కదివలకే యవహసింప నైనవిగా నుం
త దనిసి రరవిందు హితులు
మది శుక్లప్రతిపదిందుమానిత మగుచున్. 208

భవానీ మందిర ఖండము

శా॥ నిర్మాణాత్మక మైన తీర్థోకటియేనీ లేదు కాంగ్రెస్సభన్
గర్మం బీ గతిః గాలె నేటికిని సంగాతీ! యనన్ స్నేహితుల్
దీర్ఘానించెను వ్యాసరూపమున బోధింపన్ బలావాహనా
మర్మజ్ఞుం డరవిందమోషు ప్రజకున్ మాతృస్థిరామోక్షమున్.

శ॥ వ్యాసము ముద్రితం బయిన స్వల్పమె కాలము పట్టు నెల్లెడన్
మోసుకపోయి పంచుటకు, మోపరు లెందఱో, పంచు మిత్రులున్
భాసిలు వల్లెలున్ బరనపారనముల్ తగి దీన కేతకీ
వాసితముల్ వనమ్ము లటు, పత్రిక తోడ్పడె నొందు దీనికై. 1

శ॥ కేవలము వాచనమ్మున
నీ వైభవ మెట్లువచ్చు? నెండో యెండో
ప్రావృణ్మేషము కురిసిన
యావద్భారతము పంట నందుకొనునొకో? 2

శ॥ ఇరువురునున్ వారిండుడు
నరవిందుడు కర్తలైన యావ్యాసముపే
రు రహించె భవానీమం
దిర మని, తత్సారఘంట నినదించె నిటుల్. 3

శ॥ భారతి భవాని భారతాంబ యన నొకరె
యాయమయ శక్తి, ప్రకృతిరమ్యగిరిహృదయ
మందు నిర్మింపవలె నొక మందిరమ్ము
నామె, కర్పింపవలె నామె నందఱుమును. 4

శ॥ మందిరానుబంధ గ మరము వలయు
బ్రహ్మచారు లా రమువారలు సమస్త
భారతీయవిజ్ఞానము బంచిపెట్ట
వలయు వేలై వి శృంగిల కలత లేక. 5

- క॥ కొందలు చేశ్యులకున్, వీ
రందలు కృతకృత్యులౌచు నా పదపడి పెం
డ్లిన్ దలపవచ్చు, నర్చకు
లుందురు కదలకయ, మాటుచుందురు వీరున్, 6
- గీ॥ ఈ జగం బను చక్రము నెవరు త్రిప్పు
దురు? భవాని, యా యమ్మయ దుర్గ కాళి
సృష్టికర్త, శ్రమణమ్మున దృష్ట యామె
యొక్కొక్కప్పు డి జగతి నొక్కొక్క కళగ. 7
- గీ॥ జాలి, త్యాగము, ప్రేమయు, జ్ఞాన మగుచు
దత్తదర్శనయును తత్తదవసరముల
యా రమాదేవి యా రాధ యా భవాని
కౌర్యజననిగ నిల నేడు శక్తి యయ్యె 8
- ఉ॥ కూపములోని భేకములకు జత గాక నభః ప్రదీపముల్
రావులుగుల్ బలెన్ గను జనమ్ము లెటుంగు నసాధ్యసాధ్యగం
దోపలమూర్తులన్ రణమహోగ్రుల లచ్చిమికచ్చునంతు యూ
రోపుముఖస్థలాన దృశిరుచ్చుల శక్తివదై కవాచ్యులన్. 9
- ఆ॥ వె॥ వివిధవిధము వెలసె విజ్ఞాననిధి నూలు
రెటు కన్నుల మిటుమిట్లుగొలుపు
నాయుధములు భారతాప్రాప్తములు వేయి
రెట్లు, నేడు శక్తి యిట్లు విరిసె. 10
- గీ॥ అంబయొడినుండి రాక్షసు లసురులు సుర
లెందఱో దూకుచున్నార, లిపుడు మాత
నిర్విరామమ్ముగాఁ గార్యనిరత, లేచె
నవరదిశ బలభూరిరాజ్యమ్ము లెన్నొ. 11
- ఉ॥ నిన్నటమొన్నటన్ గదవెనిండు స్వయంకృషి ప్రాణమై జపా
నన్నిట మిన్నముట్టె మన యతుల ముందట, మైచ్చశక్తులున్
గొన్ని తమోవినిలములు గొన్ని రజఃపరిధూమముల్ మొగి
ళ్లన్నటు లావరించినవి, యచ్చపు త్యాగమయార్యశక్తులున్. 12

ఉ॥ తల్లి, నిజావతారలసితాభినవప్రభ లిట్టి వయ్య దుః
 ఇల్లుట తోచె నెందులకు? కేసరు లై తొలి భారతాళి కుం
 దే శ్శిపు డై నయందులకు, నిందున తన్ను ప్రజల్ దలంపవన్
 వల్లడి వచ్చినందులకు, వచ్చునె? యాయమ పిల్వకున్నచో. 18

క॥ మన భుజముల హృదయమ్ముల
 నణుమాత్రము తావు లేదయా! శక్తికి, నీ
 తనువులు మాటకయే మన
 మనములు మాటవలె, శక్తి మైకొనవలయున్. 14

ఉ॥ ఇందులకున్ గడంగితిమి నెన్నియై సార్లు ఫలింపదయ్యె నే
 చందము రాజకీయమును సాంఘికమున్ మదిలో బలమ్ము ని
 ప్పందము గాక చేసెడి జపమ్ము విధమ్మున, నాది నైన పూ
 స్కిన్ దుదిముట్టఁ గల్గ, మిక నేగతి శక్తి యనుగ్రహించెడిన్? 15

గేయ॥ బలము లేని జ్ఞానమ్మున బడుగుల మై నాము మనము
 తొలినుండియు, తుప్పువట్టె దొడ్డకత్తి యీ జ్ఞానము
 తెలియక దానిని త్రిప్పుట తెంచుకొంటి మనయవము, ప్ర
 జ! లికనైక పౌరుషంబె జ్ఞానఫలం బని తెలియుదు. 16

అ॥ వె॥ జ్ఞానమునకుఁ దోడు కావలె విజ్ఞాన
 మట్లు గాక జాతి యణగియుండు
 శక్తిహీన మైన భక్తియు వృథ యింద
 నంబులేనిది జ్వలనంబు వోలె 17

అ॥ వె॥ ప్రకృతిజ్ఞానకలర భాసలి కర్మబ
 లంబుకలిమి నియమలిత మగుచు
 మనసు నెత్తి యీశ్వరునిఁ జేర్చు, జేరిక
 పాయకుండు దశను భక్తి యండ్రు. 18

క॥ బలహీనం బగు ప్రకృతి క
 తులితం బగు భక్తి శక్తి దూరం బగుచోఁ
 గలుగునె? చతురులు మండియు
 వలతియె : కాగితపు మంట వంటకు నిలువన్ 19

ఉ॥ కావున భారతమ్మునకుఁ గావలె శక్తియె, జ్ఞానభక్తు లా
వై వలయున్, ద్రిరూప మిది భౌతిక నైతిక మానసమ్ముగా
నీ విధ మౌ త్రిశక్తిఁ బ్రసవించిన దేదొ య దాత్మశక్తి, యా
నో విగతంబు శక్తి మన యెల్లను స్వామికదృశ్యమొక్కటే. 20

ఉ॥ కాలముతోడ శక్తి యొడికం బగు, సంశయమానసమ్మున్
దూలినప్రాయ మై ముదిమితోఁ దపియించిన శక్తి నగు నా?
మే లొనరించునా ? యతడు మేదినికిన్, జడికారు పీన
చేలును శక్తివంతునకు శ్రీ లిడునా ? యిడు మన్న శా 21

మధ్యా॥ తల యెత్తికొని భారతంబు తా పదికాలాలపాటు
వినిసిల్లవలె నన్నవేగ వెలయవలయునండి! శక్తి
జలధిగ, వాహినుల్ పౌరుషాఖ్యముల్ వచ్చి కలియంగ
వలయు నిందు, జయమునురుగు వరవళ్ళు తరగలయందు. 22

ఉ॥ ప్రాణము లేదు, భారతము రక్తము చచ్చి కృశించి పాండురం
లైనది, జాతికిన్ శరణ మైనది నారక మంచు పండులన్
హినులు తామసుల్ వలికిరేని వినన్ దగదండి ! కోర్కెకున్
మానుగ లబ్ధి కోరుకొనునే! యెవడేనియుఁ గష్టనష్టముల్. 23

గీ॥ జాతి యన్నను భారతమాత యన్న
తోలు కాదు మట్టియుఁ గాదు దోర్బలవృథు
శక్తి, కోట్ల శక్తులు కూడి ఘోరమహిష
మర్దనీశక్తి విజయరమాప్రసక్తి 24

గీ॥ ఆవరించె శక్తిని భారతాంతరమున
మాయ బ్రహ్మము నటులు తమోగుణంబు
జనచయాజ్ఞానరూపంబు, జనము నిజ మె
ఱింగినంతనె ! తమము దూరిభవించు 25

ఆ॥ వె॥ స్వామి రామకృష్ణవరమహంసయు వాని
సింహకంఠుడైన శిష్యమణియు
సంయములు పగటిన శక్తి త్రింశతోక్తి
ప్రజకుఁ దోడవు, బయలుపడుటె తడవు. 26

క॥ భూపాలునిలో నల్లె
గోపాలునిలో, దవుతొలగు నొక నరునిలో
నేప్రొద్దును నై ప్పికు డగు
బాపనిలో దివ్యశక్తి భాసిలు సమ మై 27

ఉ॥ క్రొత్తగ సేత సృష్టి యనుకోవలెనా ? శృతవస్తురక్షయున్
దుత్తునియల్ పొనర్చుటయునున్ సృజనం బనుకోనురాదో ? యీ
మొత్తము జాతి దేవుని విభూతి, యెవండును దేవుడే మదిన్
జిత్తునరించె మాయ యని చింతలకుండిన భీతి యెండినన్. 28

ఉ॥ మానితసర్వధర్మముల మానవజాతికి మార్గదర్శకం
బైనది భారతం బొకటె, భావియశోవలయంబు ప్రాగ్రశో
భానిలయంబు నియ్యదియ, సాష్టాంగకల్పనగంబు కల్కటా
ధ్యానియగంబు కన్నయది యక్షికిఁ దోచి ఫలాలు రాబెడిన్. 29

గీ॥ భౌతికాధ్యాత్మశాస్త్రశోభలను కలియఁ
బోసి వివిధమతమ్ములఁ బ్రోగుసేసి
వండిన రసాయనమున నఖండమాన
వాత్మఁ బోషించునది యొక భారతంబె 80

అ॥ వె॥ చెడుగుతనముపురుగు నుడిపి నీతిక్షేత్ర
ఫల మొసంగునదియు భారతంబె
యఖిలజగము నిదియ యార్థికరించుఁ గృ
త్యాదియందు మరియు నార్య మగుచు. 81

శా॥ ఆలస్యం బనుమానముం భయము లేన పై నచో నెన్నడో
యీ లోకమ్మున కెల్ల తా గురువు కాదే భారతం బన్నిటన్!
జాల్న్ జాలు తమస్వీనీకథ, తమిస్రం జేరిదో దానిలో
పాలా అందఱకున్, ప్రభాత మిది సంభాసించె లెం దో! ప్రజల్! 82

చ॥ అడుగక అమ్మయైనఁ దన కన్నము బెట్టునె ? శక్తియిచ్చునే
యడుగనిదే భవాని? జగదంబకు భక్తి నొసంగి శక్తి నొం
దుడు జనులార! యంతటను దొట్టిన ప్రాణము నల్పబుద్ధి యె
వ్వడు కనులార కాంచియు భవానిని కొల్వడో కిడు వానిదే. 83

చ॥ అడుగున నీరు పొంగి యపుడప్పుడె వానయు లేక గట్టపై
నడరు ప్రవాహ మొప్పు నదియా! యనిపించె జపాను, దాని యీ
గడన మత్తై కపాతువు, మికాడోసమాఖ్యము దివ్యవిగ్రహం
బిడినది శక్తి తత్ప్రజల కీడిత మర్జునగాండివప్రభన్. 84

చ॥ ప్రకృతియ మాటిపోయి నవభావము గుండెగులాబిపూతగా
నొక యనిదంప్రపూర్వము మహోజ్జ్వలసంఘ మనంగ భారత
ప్రకరము భాసిలన్ వలయుపట్టిన సైన్య మెప్పిల్లు సాయమా
నొకొ రమ ఆదిశక్తి శ్రమనోదిని వాణి భవాని తక్కగా. 85

క॥ మతమే హృదయము జాతీ
యతయై శరీరంబు శక్తి, కఖలావసర
స్థితసత్యం బీయది భా
రతమున రవి మబ్బు విడ విరాజి యను నటుల్. 86

మ॥ మతబోధం బసమగ్రమైనయపుడే మ్హనత్వముం బొందె శ
క్తి, తదీయొల్లసనమ్ము తక్క నెదియేన్ దీపించె నాంగ్లేయసం
స్కృతిమై, దేశమనందు క్రోటనులు పొచ్చెన్ సంపెగల్ తగ్గెనీ
స్థితి యేమాత్రము సాగఁగూడ దిక నుజ్జీవించుతన్! దేబముల్. 87

గీ॥ తానె యెల్ల, యెల్లయుఁ దాను, తానె బ్రహ్మ
మయిన యానందకాసార మాతృశక్తి
దీని తామరపూ లైన దేహశక్తు
లఖిలఖండముగీకరణాకరములు. 88

గీ॥ ఆత్మశక్తి బ్రహ్మనంద మలఘుమధుర
ముదధిగా, తదంతరమున నోలలాడు
సుకృతి పాశ్చాత్యభౌతికసుఖమనెడి గ
భీరతాహీనఝురమును కోరునొక్కొ? 89

గీ॥ ఆ మహానందమయమూర్తి నా భవాని
నాత్మశక్తి గౌరిని మన మందఱమును
మందరమును పర్వతసానువందుఁ గట్టి
కొలువవలయు, నంతట నామెచలువ మలయు. 90

ఉ॥ అర్చిత యౌచ నామె మన యాత్మల మేధలఁ జొచ్చి యజ్ఞశి
ఖ్యర్చి బలెన్ వెలుంగునట, యామెయైబ్రహ్మము, లోన వెల్పులన్
జేర్చిన యాదిక క్తియట, విశ్వజగజ్జనయిత్రి యైననున్
గూర్చును భారతమ్మునకు కోలట, తానె భవాని వాకొనెన్. 41

అ॥ వె॥ ఇచటి మట్టిఁ బుట్టి, యిచ్చటి గాలికి
వాన కెండ కెదుగువారు, తనను
మఱచిపోయి రనుచు మరిమరిఁ దడవె నా
యంబ భారతాంబ యా భవాని. 42

ఉ॥ మందిర మేలనోఁ దనకు మాత వచించె, నిజాజ్ఞయంచు, ము
న్ముం దగు భూరిదివ్యమతమున్ జనతై హిక మోక్షసాధనం
బున్ దెలియంగఁ జాటఁ దగు ముఖ్యనికేతన మౌట కంచు, వెం
దున్ దొలిపిరి నొందు బలధూర్వహజాతి సృజింప నంచునున్, 43

క॥ ఒక స్వర్ణయుగము నెలకొను
టకు, జగ మార్గీకరించుటకు, వాక్కర్థత్
వికసితసురభిశములు తన
నికేతనమునుండియట, యనెన్ శివ మరియున్. 44

చ॥ ఇటులు వచించు తల్లిమది కింపితమౌనటు పుత్రకుల్ చరిం
చుట తమ ధర్మ మౌను, మది సొంపిలు మాతను భౌతికమ్ముగన్
ఘటితనమగ్రవైభవ నొనర్చుట కర్జము, పెద్ద కాలమున్
జిటులని తామసమ్మునకుఁ జిక్కి యొనర్పము, విల్వమాయమన్ 45

ఉ॥ మౌరతమశ్చటాకలితకుడ్యములన్ బడగొట్టి మానసా
గారము వెల్గునింపుకొని, కానక యుంటిమి యిన్నినాళ్ళు నీ
తీరు జుమించు తల్లి యని తెల్విమెయిం బలిమాలి, సర్వముం
దోరచిపెట్టి, యెల్లరు జనుల్! యజియింపరె! భారతాంబికన్. 46

మధ్యా॥ ఆయమ చెప్పిన నియమ మాచరణమ్మునఁ బెట్టి
పాయక కర్మయోగులుగఁ బ్రజ దనరునపుడు భార
తీయభాగ్యమ్ము చూడవలె! తెగి సేయ కటు కేవలము త
దీయభూజ నుతి సేత వృథ, తెలిపె భవాని యిట్టి విధ 47

క॥ చెప్పినటులఁ జేయక కొడు
కెప్పుడునుం బొగడుచున్న నేమి? జననికిన్
మెప్పులు పుట్టినె? యెదలో
నొప్పులు కా క, యిది తెలిసి నుతకృతు లగుడి! 48

ఉ॥ కర్మ మనంగ స్వార్థమున కంటని భారతసేవ, తెల్పికై
నిర్మిత మై మరం బెసగు, నిందుఁ బొసంగడు గేస్తు స్వార్థపున్
మర్మర ముండుటన్, బల మనన్ జలమే యదిఁ పోవు రంధ్రవ
చ్చర్మపుటమ్ము నోటను, కృతం బిచటన్ బలపూర్ణ మోటనున్. 49

ఉ॥ ఇందును బ్రహ్మచారులు మహేశ్వరి కంఠమైనవారె యెం
దెందును శక్తి మోసికొని యేగి జయింపగలారు, లక్ష్యముం
బొందవు భల్ల ముల్లమును బుద్ధికి నిల్కడ లేదో, తొంటి వా
డెందపుఁబోకడల్ విడుచుటే పరమార్థమువైపు రాకడల్, 50

అ॥ వె॥ సకలభారతమును సారవంత మొనర్చు
శక్తి నిండి పొరలు సంతతులకు
స్వాగతము, భగీరథాదుల దేశమే
మాది యనుచుఁ దెలుపు మానితులకు 51

గీ॥ జ్ఞాన మాధారముగ భక్తికర్మ లొప్పు
జ్ఞాన మను గోతముననుండి కర్మవస్తు
శయముఁ గైకొనవలె బ్రహ్మచారి, యట్టి
గోత మున్నది "సోహమ్ము" రాతిమీద 52

క॥ వేదాంతముఖ్యసూత్రం
బై దనరియు నందలేదు సోహమ్ము ప్రజా
సాధారణహృదయమున, కి
దే దారిని నడపుఁ గర్మదెన, భయ ముడుపున్. 53

చ॥ విలిచిన రాని పల్కు చెవిబెట్టని వారిని గూర్చి తా మహా
జ్ఞులదశ సింహాపీరివయి భాసిలినప్పుడు భారతాంబ కో
విలిదొకొ! సుంత సాయ మొనరించియుఁ బెద్దగ నొందఁవచ్చు ద
ల్లలితముఖిదయామృతము, దాగక ముండుకు రండు సోదరుల్!

ఆ॥ వె॥ భరతమాతపేర వచ్చు ధనం బది
యామెకొఱకు భోజనాదికముల
నామెభటులకొఱకు వ్యయ మౌను, భటుల నం
పాదనమున నగము మాతకొఱకు.

54

ఉ॥ ఇందలి భిన్నవర్గముల కేకవిధాదృతి, వర్గ నాయకుల్
కొందల మందు వర్తనము కూడదు, వ్యష్టియశఃప్రయత్నముల్
నిందితముల్, స్వధర్మవిమలీకృతజాతి సమష్టిగా బలం
బొందును, పొందుగెల్పులను, పొందుయశంబుభృశంబుకన్ననన్

చ॥ ప్రజకు సమైకమత్యము శుభప్రదకృత్యనిబద్ధబుద్ధి నే
ర్పి, జిదుల విజ్ఞులన్ సలిపి, పేదల బాధలఁ దీర్చి, వారికిన్
రుజుల సపర్యఁ జేసి, మతిరోధము పో మతబోధముం బొన
ర్చి జరుపు నెవ్వరి భాగ్యరమనృత్యము లివ్వె భటాళికృత్యముల్, 55

క॥ నై తులకన్ గార్మణులకు
బ్రీతి నొకరిపై నొకరికి జెంచుట, ధనిక
వ్రాతమతిన్ బ్రజవనులకు
నై తేగము నించుటయును నగు సభ్యకృతుల్.

57

గీ॥ ధనము సమకూరఁ గొందఱు తరలి నేర్చి
వత్తురు విదేశములనుండి వై భవమున
తైన నై కవిభేదవిజ్ఞానశాస్త్ర
ములను, సిద్ధము విజయ మీ భూమినెల్ల.

58

గీ॥ పాదుకొలిపి కర్మాగారపటలి వారు
ప్రాప్తలభధనమున విద్యార్థిబృంద
ములను శాస్త్రగ్రహస్యముల్ తెలిసికొనగఁ
జేయుదురు తాముబలె భారతీయమణులు.

59

గీ॥ పాదయాత్రల నై కవిభేదదేశ
వర్యుటకు లయి కొందఱు స్వగుణశీల
వచనముల నించి యటవారి భారతాస్తు
లుగ నొనర్తు రస్మద్ద్యేయలోలురుగను.

60

అ॥ వె॥ ఎపుడో మందిరమున నెలయు భవాని, త
 న్మరము కర్మరముగ మంజు వెపుడో
 యపుడె భారతాశయమునకు భద్రగ
 జాధిరోహణోత్సవాతిశయము 61

మాలి॥ మరియు నిటు భవానీమందిరాఖ్యన్ రహించెన్
 స్థిరతమ మగు వ్యాస శ్రీ, ప్రతు ల్లక్షసంఖ్యన్
 పరువడి, బ్రజమధ్యన్ బంచ నై ముద్రితంబుల్
 చెరగని యొక ముద్రన్ జిత్తముల్ కీలితంబుల్. 62

ఉ॥ భారతధాత్రి నారసె శివాజి భవానిగ, ఝాన్సిలక్ష్మి ము
 న్నో రుచిసాంద్రకీర్తులు తదైక్యమునొందిరి యల్లె యెంచి దో
 స్సార ముపాసనమ్ముగ, ప్రజామతిలో నరవిందఘోషహుం
 కారము తదభవానిగుడిఁ గల్పెను నిర్మితి లోకమాన్య మై. 62a

అ॥ వె॥ ఉక్కు కొల్మి నుంచి పెక్కుకత్తులఁ జేయు
 కమ్మరీనితనము గలిగి ప్రజల
 భీతి విఱచి పరునుఁజెల్పె మనసుల కా
 వ్యాసము, సమధికము వంగమందు. 63

అ॥ వె॥ ఇరువు రీ ధర్మ సురేంద్రనాథబెనర్జి
 “బిపినచంద్రపాలు”, వీ రువన్య
 సించువారిలోనఁ నెంచుకోదగువారు
 మరియువారు తక్కు మాన్య లెల్ల 64

గీ॥ “లాలు బాలు పా” లనుజగల్గలితకీర్తి
 మూర్తులందు బిపిన పేరు మూడవయది
 అతనివలన జాతీయవిద్య ప్రజ కందె
 నతడు “న్యూయిండియా” పత్రికాధిపతియు. 65

క॥ అరవిందుడు కలకత్తా
 కరిగి బిపినచంద్రపాలు నరసి యితరులన్
 దరిసించి యొక సమజ్యన్
 వఱులించెను పాలన మఱవఱులుగఁ జేయన్. 66

అ॥ వె॥ “అశ్వినీకుమారు” “డవినాశుడు” దివోస్క-

రాదిగా సమజ్య నందలును స్వ
తంత్రతోద్యమప్రధాను లౌటకుఁ జేత
గీతఁ బూని పఠగించినారు.

67

గీ॥ వివినపాలు తొలుత బ్రిటనువస్తువుల బ
హిష్కరించినంత నేమి యగు న
టంచుఁ బలికియును సమర్థించెఁ జిచ్చించి
యుద్యమమున కదియ హృద్య మనుచు.

68

ఉ॥ క ను చేయుచున్న యపకారములన్ గణించి పాలనా
భ తభారతమ్ము మనుపం బ్రీటనీయసమస్తవస్తుసం
వ నమున్ స్వదేశ్యవహనంబును తత్సభ నిర్ణయించె నా
వ తపంగమానసము, పత్రిక కందిన వార్త యియ్యదే.

69

గీ॥ పంగభూమి రెం డైనను ప్రజ యొకటియ
యెండ యగు దీని శార్య మీ యెల్ల ధరకు
ప్రజయు రెం డానొకో దాని పనులు రెండు
దండమును సామము స్వతంత్రతార్జనమున.

70

క॥ దెబ్బలు తిని వెత కోర్పుచు
నశ్చా! యన కగ్రగామి యగుచుఁ బ్రజ పడన్
ద్రొబ్బును ప్రభుతను, శస్త్రము
లుబ్బునఁ గొనుఁ దప్పదో మహోగ్రరణమునన్.

71

గీ॥ ప్రబలు గాత! జాతీయత రాజకీయ
సాంఘికాధ్యాత్మికం బైన చదువువలన
పారశాలలు సర్వత్ర పఱగుగాత!
ప్రిపథగాకుల్గులుగ షేత్రదీప్తికొలుకు

72

ము॥ పనితం బీ జతనంబు ప బుకొనగా వ్యాయామశాలల్ దన
ర్పును గ్రామమ్ములయందునున్ బలరమాశుద్ధాంతముల్, పంగధా
రణి జాతీయత పంటపండి యది సర్వుల్ పంచుకో భారతం
బొనరున్ శాలనభారభుగ్నభుజు లై మ్రొక్కం బ్రిటన్ పాలకుల్.

క॥ ఈ చెలువున నరవిందుని
వాచన మై విపివచంద్రు వాక్పారము నై
లేచి కొలువు మీసము మెలి
వైచె బ్రచారమున గాలివన నోడింపన్. 74

ఆ॥ వె॥ ఘన మ దెంత యైన మన నాదు చొరదు రి
వాల్వరునడి దక్కఁ బ్రభుతచెవిని
చెవుడు చిత్ర మనుచు నవినాళబుధు డాడె
సభ్యశతము మెచ్చి సన్నుతింప, 75

కా॥ రాజీ లేదిపు డున్న పద్మకులు మాఱన్ దక్క నంజేదకే
హోజారం బగు కాంగ్రెసీయసభతో, వ్యాఘ్రంబు మార్జారమున్
దేజన్ గూర్చును నీడు మైత్రి యనునే ! దేనంగముల్ దానివే
యీ జోకఁ బలుకంగ నొక్కడు తథా స్త్విక్తు లా యెల్లరున్. 76

గీ॥ తీలకు లజపతిరాయయు దిద్దవలయు
కాంగ్రెసున్, వారిచేతను గాకయున్నఁ
దీ ర్పిదే భాయ మనుచు నేతెంచె బొంబ
యాన్ దనరు కాంగ్రెసున కరవిందమోషు 77

ఆ॥ వె॥ విలువుపిండుమేటి పలికె ఫిరోజిషా
బొంబయీపురప్రభూతగోష్ఠి
మూడు పొట్టిదినము లేడేడు పొడుగుకో
రెక్కలను సంస్థ తీర్చగలదె? ప్రజకు. 78

ఉ॥ ధార్మిక న యాంగ్లవిభుతన్ గొనియాడి క్రమక్రమమ్ముగా
శర్మము యన్ బెనుచు చైదము కాంగ్రెసుసొమ్ము, తద్దయున్
కార్మికక కాదిజనకాండసమస్యలు పెక్కు, వానికిన్
మార్మొ మిద్ది పెట్ట దయినన్ బ్రజ వేటుగఁ గూడుకోవలెన్. 79

క॥ పారిశ్రామికజగతికి
దారుణహాతి సంఘటిల్లె తాతామృతిచే
తీజెను “విలియండ్ గిప్పి”
భారతహితు, డాతృశాంతి వానికి ననుచున్. 80

క॥ అధిపతి పాస్రికాటన్
మధురోక్తి బుభుక్షువులకు మఱునాడు అభిం
చు ధనికగృహభోజనమును
కథించు నుడి నెనసి వినిచె కాంగ్రెసున నిటుల్. 81

గీ॥ ఐకమత్యమ్మునకు సరి యైన యర్థ
మొకటై ప్రతిమనుజుడు నీతి నుల్లసిలుట
గౌరవమునకు దేశసౌఖ్యమున కదియె
యాటపట్టు కాదనువాని యాట గట్టు 82

మధ్యా॥ పునతరముగ నాలోచించి కడు మదారముగ వర్తించి
వినుతకార్యము లొనరించి, వీ లయినంత బ్రతుకుడ
మనుభవమ్ములనె కాని యెపు డంకెలన్ గాదండి! తలపు
లనె యూరుపులను గాదు, వసులనె గాని వలుచేడ్ల గాదు. 83

మ॥ తమ పూదండనుగా భరించుకొనుచు సౌదర్యసౌందర్య ము
ల్లముక్తాండామరతేనె యుండొరులగ్రోలన్ జేసికొంచున్, నిరం
తము పన్నీరు కృతజ్ఞతాభ్యము పయిన్ జల్లాడు కొంచున్, సుగం
ధము క్షీర్తిన్ దెసలం భరించుచు మనుండా! భారతీయప్రజల్! 84

క॥ మీ బాధ్యత లుగ్రము లి
య్యా! బలి యిడకుండు వరువు నవి తీరుటలో
మీ బరి చాటని పోకడ
నౌ బాధశుభంబు పంచు దౌరసులకునున్. 85

గీ॥ “ఆశుతోషముఖి” తో ననియె కర్జ
నాంగ్లదేశము పంపింతు నరుగు మనుచు
నమ్మ నడిగి చెప్పెద ననె నతడు, మాతృ
భక్తి యిది, చూచి వైస్రాయి బండ యయ్యె. 86

మధ్యాహ్నం పాలనాసౌలభ్య మురును వంగంబు భంగంబు గాగ
నీ లీల వైప్రసాయిమాట యెంతయు తప్పుల మాట
మాలోని "లిఖరలువాడు" మంత్రి యైన నిట్లానె!
పాలకవర్గంబు పెంచి పాటింపమొకొ! యభంగతను. 87

గీ॥ జాతిమతసంస్కృతుల నేకరీతిఁ దనరు
వారి విడదీయు వని హృద్విదారకంబు
ఆత్మయుక్కొనో! కావచ్చు, నాశయంబు
అంప మెప్పుడు కారాదు, కర్ణ నెలుగండు 88

గీ॥ ఎన్నికలలోన మేము జయించినామొ
పార్లమెంటుసభ్యుల మౌచ భారతీయ
భరము స్తంభాలు మందిరభరము నట్లు
మోసెదము, చేసెదము ఖండములుగ నేగి 89

గీ॥ అధినివేశస్వతంత్రత యఖిల భార
తీయజ్ఞుల బటంచు వాదించినాము
పార్లమెంటువైకపున పగులు సూపి
వాదఫలిత మందురు ప్రతిపక్షిచయము. 90

ఉ॥ అక్షయసౌఖ్యచిహ్నముగ హక్కుల యుత్పలమాల భారతీ
యక్షితిలక్ష్మి తాల్చుటకు నై లిఖరల్ బల మైన మేము మీ
సక్షము, రెండువైపుల శుభమ్ములు పెండిలి చేసికొన్నవం
దీ! ఊత మెప్పు డొనో! బ్రిటనీయుల ప్రా పనకండీ! పాలిమల్. 91

ఉ॥ దున్నుచుదున్నుచుండి భరతోర్వర నాగలినుండి లండ నే
తెన్నునఁ జేసు తీసికొనుగ, దీసికొనన్ మన మొప్పుకొందుమే
యన్నలు! నొప్పికొందుము, తదాగ్లము లేనిది భారతమ్ము లే
దన్నునఁ దప్పు లేదు, కలదా యిప్పుడున్నటు తెల్వ ము న్నిటన్. 92

ఉ॥ టి పెద్దవారు బ్రిటనేగి యటన్ బ్రజ కందుగోడు వా
కు చ్చి యనుష్టతమును గోరుట వ్యర్థ మటంచు, నాంగ్లలన్
చ్చు లనాపు లంచుఁ దన ప్రుక్కడిబుద్ధిని చాటు తెల్వని
పుర్రపున్ జనమ్మును సఖా జనుపాంధముగా నెలుంగవే 93

శ్రీ॥ గృహగణము నిర్ణయించు నాంగ్లప్రజాభాగు
నాంగ్లప్రజ భారతీయభాగ్యమును నిర్ణ
యించు ననుచుఁ గాటను నగియించె సభను
వెడలె నందు నిలక యరవిందహోషు. 94

చ॥ మరియు ననెన్ సభాధిపతి మాన్యబలం బగు కాంగ్రెసేలనో
సరిగ నిజాళయమ్ములను చాపి ఫెడే ల్మనిపించి నేటి యీ
దొరతనమున్ చలన్వపనదూషితమున్ గనువిప్పఁజేసి వి
గ్రరగఁ గఠించి యుచ్చుఖతకై నిలవేయదు రాజ్యదేహశిన్. 95

ఉ॥ జీవితసంధ్యలో వదనసీమవిడిన్ బ్రకటించెఁ బల్కులన్
బోవుగ దాదభాయినవురోజి, కుటీరము లిండ్లు మేడలున్
సావడు లోవరుల్ సభలు సద్దుగఁ జేర్కొను పెద్ద లెందఱో
సేవకు లీ మహారముకు, చిత్రము కోర్కెలు తీరకుండుటల్. 96

శ్రీ॥ పట్టుదల దూరదృష్టియు వాసి యోర్పు
స్థైర్యకార్యసంసిద్ధతల్ చక్కఁ గలరు
నాయకులు యుష్మదీయులు, మీ యదృష్ట
మిది సగర్వ భారతులార! యుదితులార! 97

ఉ॥ ఐనను దీనసే విజయమందరు నాయకు నాజ్ఞ మీకు దిం
డైననె దక్క నిద్రసమయంబుననున్ బ్రజలార! కార్యసం
తానము నిష్ప్రయోజనము నాయకధర్మము సర్వసభ్యులుం
బూనిన,విద్య వచ్చి నినమొన్నటి యే తరుణుండు పూనినన్. 98

శ॥ లిబరల్ పార్టీ సాయము
గఁ బొసగకున్నెడల పొందగలుగునె ? యైర్లాం
డు బిటీనఁ గొన్ని హక్కుల
నుఁబొందు భరతోర్వి యల్లె నుతసాయకమై. 99

శ్రీ॥ ట్రాన్సువాలున బోయర్లు రాజ్య మేల
జాధ పడిన భారతులకు జాధ దీర్తు
మనుచు నంతకు బోయ లై యడరి మనుప
లేని దొరల నే మన్నను లేక గాదు 100

మధ్యాభారతమునఁ బ్రజాప్రభుత పరివర్ధితః బు కా దంత
యూరపునందుఁ బలఁ దొలిసిండియు గంచపోకడలు
వేరులుపాతుకొన్నట విప్పొందవలె నైన నిందు
తోరము కాన్పిళ్ళు విద్య తొడవుగాఁగలవారితోడ. 101

క॥ అఱచేతియంత మొగిగులు
పెరిగిపెరిగి కురిసినటు పిన్నగ నిపు డా
భరతోర్విపరిశ్రమములు
మఱసించుత మచిరకాలమందే బ్రిటనున్ 102

అ॥ వె॥ ఇటులు శ్వేతనీతి మృదువుగా వాచించి
పెలుచ నైన కొలుపు పలుచబడగ
సద్దుమడిగె సదముపెద్ద 'కాట' నుపన్య
సించువారి తఱి కృశించు ననుచు. 103

గీ॥ ఉన్నతాధికారమ్ముల కుర్రు భార
తీయు లను నేటి వై స్రామి తెలియ గాక
రాణివాగ్దానముల బూడ్చి వైనిఁ బీట
నుంచి కూర్చున్నవారె యయోగ్యు లనుచు 104

గీ॥ చిత్తమున లేని మాట చెవిని చెప్పి
చేతఁ జేయమి యాం యరీతి యన్న
నగ్నసత్యము చాటుగ నఁ దెలిపె
"లిట్ట" నభివంద్యు డను బల్కెన్ బెనర్ది. 105

క॥ స్వాతంత్ర్యముఁబ్రేమించెడు
జాతి యనుచు భారతీయజన మాంగ్లేయ
వ్రాతమునకు లోబడె, దగు
రీతిన్ జనుత! ప్రభుత! యనె శ్రీమాలవ్యా 106

గీ॥ అంటకయ పురుషత్వమ్ము నవగతమ్ముఁ
బొనరుచుకొను స్త్రీత్వమ్ము, నా బుద్ధి యెప్పడొ
కంటి నడుగకె చెప్పెను కర్ణ నిటకు
వచ్చుటలు మన భాగ్యము పొచ్చుట లని. 107

ఉ॥ రావణు చేతలే యతని రాజ్యహరమ్ములు, కాని రామసే
నావలసత్పరాక్రమము నల్లడలన్ బ్రకటికృతంబుగాఁ
దావలమైనవాడు ఖరదై త్యుడు, భారతగాథ ఆరణం
తా విధి సాగునా? శకుని యయ్యెను మూలము, కర్ణ నిప్పుడున్.

చ॥ అనియెను లోకమాన్యుడు, మహాంగ్లజనమ్మున కస్త్రదాశయ
మ్మును బ్రటనం దుపన్యసనభూరిగఁ బల్కి తదీయసానుభూ
తిని రవిదోచుముందు మలిదిక్కున లేతెలిదాలు వోలె నొం
దనువలె నంచుఁ దీర్పు, చను దతులు పంచనదేంద్రగోఖలేల్.109

శ॥ అన్నా! మహమ్మదాలీ
జీన్నా! నీ వేగకుంట చెన్నా! యని కొ
ల్వన్నదియు వీలుగామిన్
జన్నదిలే దతడు బ్రటనుసర్వంసహకున్. 110

గీ॥ బ్రటనులో నొప్పు భారతవృద్ధికార్య
దర్శిపదవిఖర్చు, “టిబెటు”దండయాత్ర
ఖర్చు బ్రటనే భరించుట, కాన్సి లిచట
విరివిగొనుట ము న్నగు తీర్పు లిరవుకొనియె 111

శ॥ పలువురు పలువిషయమ్ములు
పలికిరి, వచ్చు సభ కాశిఁ బరగుట తెలిసెన్
ములుచదనము బెంగాలును
పలుకులుసేయు టను తీర్పు ప్రతినినద మిదెన్. 112

అ॥ వె॥ రత్నకాంతి గాజురాళ్ళలో, నీ రెండ
మావులందు నటులు భావిభార
తీయశోభ కాంగ్రెసీయనిర్ణయముల
ననుచుఁ నందఱు విన ననియె హోషు. 113

ఇంగ్లాండు ఖండము

- A.** గోఖలే లజవతిరాయి కూడి వయన
 మైరి బ్రిటనున కా యోడ నీరధిన్ ద
 రంగములఁ ద్రోసికొనుచు వేగన్ గమించు
 చుండె గడగండ్ర నీది ధీరుండు వోలె. 1
- ఉ.** సందునుసందునున్ దొలిచి చంద్రుడు వై వ మయూఖబృందమున్
 బిందువుబిందువున్ గ్రమణవిందువు చుక్కలగుంపునవ్వుతో
 సింధువునందు, నోడవయిఁ జేరలఁ గన్నులు ద్రావి దృశ్యని
 చ్యందరసంబు, తా మవగతాంగము లొనెడ కోడి కూసెడిన్. 2
- కా.** నా లోతుం గమనించువారి కొదవున్ రత్నాల కుప్పల్, తటం
 బాలోకించెడువారికిన్ దొరకునయ్యా! కాకిచిప్పల్, కవి
 త్వాలోకమ్మును నేను, కష్టసుఖమం దౌ భావముల్ నా తరం
 గాలే యంచునొ! హోషిలెన్ గడలి, నై కార్థమ్ము లామోషముల్.
- క.** వెనుక కడుగు ముందు కడుగు
 నొనరగ నొక లయనుఁ బట్టి యుదధివళుల్ చే
 సినవి మహానాట్యము, మే
 సినవి కనుల్ సృష్టిచిత్రచిద్విభవంబున్. 4
- క.** పలురంగుల చేపల తళ
 తళలున్ తరణికిరణముల ధగధగలు స్పని
 ర్మలదేహభరణము లై
 వళు లాడుచుఁ బాడు నొకటె పాట యొక శ్రుతిన్. 5
- ఉ.** ఏ తుణమందు విశ్రమము నెద్దును! యాశితజీవకోటితో
 నతుయకర్మకాలను దిగంతగతారవమున్ విశాలమున్
 శిక్షితపద్ధతి న్నిలిపి చెమ్మట నుర్వులుగా శ్రమించు న
 దృఢగుణాల రత్ననిధి, యంతయు నెప్పుడు నోడజేరమే. 6

కా॥ పై నాకాశము క్రింద సంద్రము, వివస్వత్కాంతి సర్వత్ర, యెందేని యాకాయ హద్దు లేదు దృశకున్, వేగమ్మునన్ సామ్యము
 లేనేలేనిది యాత్మ మేఘములఁ బట్టిత్ గొట్ట వీరీశునిన్ ।
 దానుం బాల్గొని చుట్టుచుండె దెసలన్ మైయెందో! తా నెందునో!

గీ॥ పొలము దున్నును నాగలి, జలము దున్ను
 నావ, మలపుదిరుగు నివి, నలి యయి పొద
 లిందుఁ గలవేమొ! అలలకూరీలు వాని
 గట్టునం బెట్టుదురు, తదోఘంబె నాచు. 8

గీ॥ భువన మను హండలో నీరు పోసి పైని
 మంటఁ బెట్టి కాచుచునుండెఁ గంటబడని
 వేడో! నరు డై నచోఁ గ్రిందఁ బెట్టు మంట
 మంట దృఢమణి, నీ రంబుధి, వంట మొయిలు 9

గీ॥ కడలిని రుప్పు, దానిది గాలి తీపి
 నొప్పు, మిను కప్పు, తత్రాపి యుభయసంధ్య
 లందు వివిధాంశుఘన మౌచు నందు మెప్పు
 సృష్టి పొగసులు విప్పు, నిం డెవడు చెప్పు? 10

గీ॥ ముంచుగాక పోతము నొకపుడు, తటంబు
 నెపుడు తగ్గించుగాక పొచ్చించుగాక
 కణముకణమునఁ బ్రాణము తొనకు నల్లి
 యెంత కలగియు మర్యాద నెడయకుండు 11

అ॥ వె॥ హృదయ మెన్నివేల యేండ్ల లో తున్నదో
 వర్షతముల లోనఁ బదిలవటంచెఁ
 గడలి, యన్ని నదులు కలసియుఁ దత్కటు
 త్వమును మార్పలేక తామె మాతె. 12

గీ॥ పిల్లచేపల మ్రింగెడి పెద్ద చేప
 లలల దూకుడు తిమితిమింగిలము లున్న
 నారథిన్ జగదురు వని నావయాత్ర
 జీవయాత్ర యొక టని వారు చెప్పికొనిరి. 13

చ॥ ధనమును చూచిచూచి తిగిదప్పిన లుబ్ధుల కంటి పాపలన్
గొని మెలుగార్చె, దుశ్శ్రములకున్ గతప్రాణము లేచివచ్చి కూ
డిన విధ మైన సౌఖ్యమును గూర్చె సముద్రము, కాని యాత్రికా
శి నొకడొకండు జబ్బువడెడిన్, జత భోగము రోగ మొక్కెడన్.

గీ॥ చేవలను పట్ట వచ్చిన చిన్నపడవ
లలల కాకిడి కోర్కె కల్లాడుచుండె
ఘనమతులకే తగుంగాక! తొనకకుంట
అల్పమతులు వ్యసనాహతి కాగగలవె? 15

గీ॥ కంట దుము గొట్టు, రానము ఘన మొసంగు
నినుముతోడి సమెంతు కాదు నగరంబు
నగముమంది కన్నము పెట్టు జగమునందు
జారజలమాత్రమే కాదు సాగరంబు. 16

చ॥ వడమటికొల్మిలోఁ గనకభారముకాంతికి విక్రయింపగా
బడె సగ మాకసంబు, నెల వట్టువబొజ్జ నెసంగి వెండియం
గడి తొలిదిక్కునన్ దెలిచె, గంతులు గంతులు కా వికన్ గనం
దడవె యెడంద పెట్టినవి, దానికి కాంక్ష కడింది సొమ్మువై. 17

గీ॥ ఆ మృదుల మైన వెన్నెల నల్లనల్ల
శ్రీ 'బెథోవెను'నాల్గవ"సింఘనీ" వి
సంబడియె మందవాయువశంబునన్ సు
ఖస్వ మేడవ స్వర్గంబు కానబడియె 18

గీ॥ రంగు వలపు మ్రోత హారంగు రంగరించి
చేసి వొక ప్రపంచమునకుఁ జేర్చె నావ
"యీడెను"వనంపు నిర్మాణ మీడనె యన
వెలయు పురిదరి లంగరువేసె నావ. 19

గీ॥ శ్వేతముఖుల లండనులక్ష్మి స్ఫీతసౌధ
వీధిపూటస్థ వెన్నెలవిరివి ద్రావి
విలుగబడినవ్వినది తమ్ము నరసి యనుచుఁ
దలచె లజవతిరాయి సందరపుదరిని 20

గీ॥ వార లొక మిత్రు నింటికిఁ జేరి విడిసి
తీయ నై న సల్లాపము తిండిరుచిని
త్రిగుణ మొనరింప భుజియించిరి నిదురించి
రదిర! టన్నుల గంట తొమ్మిదిట మోగె. 21

శ॥ వైఁబోసె వేకువచెలి గు
లాబులతో 'టామరిస్కుక్రాబాపిలు' పూల్
లేఁబాట పికరుతం బై
యా బ్రతునుపురీమతల్లి కరమెలకువతో. 22

గీ॥ ఎవి యెగిరిపోవ సామ్రాజ్య మిగిరిపోవుఁ
గూసె నవి యాటు 'రావెనుల్' గోపురమున
నిలుపురెందునిలుపుల ముండ్లు గలది గగన
మందు బిగ్గెనుగడియార మైదు గొట్టె. 23

శ॥ దుగపాళు లెఱుపు నొకపా
లుగ నీలము పసుపు కలిసి లోచనహర మా
జిగితో లకుముకిపట్టలు
దిగె బెస్తలకన్నఁదొలి నదిం రేపకడన్. 24

ఉ॥ తల్లులు కన్న పిల్లలను దాదులు పెంచిన రీతి మాధవ
ప్రోల్లసితాహముల్ కనిన పువ్వుల గ్రీష్మదినాలు పెంచు, సం
పుల్లవిచిత్రవర్ణ సుమపూర్ణ తటమ్ములు పెంచు 'థేమ్ము'కున్
మొల్లము, దాని గొ న్నుతికి పూంచును సంజలు రెండు చేటికల్.

శ॥ పొగమబ్బు చీల్చుకొని వ
చ్చు గగనరత్నంపు తెఱ్ఱసొబగును చూ
పి గొఱలు నటు మన స్వాతం
త్ర్యగరిమ మనెఁ బంచనదుల దణి గోళ్లేతో. 25

శ॥ వె, అంటి మద్దుగొనుచు నంతంత జరిగి వై
బదుచుఁ జక్కలిగిలి యిడుచుఁ గొగి
లించుకొనుచుఁ దరణిప్పుడి థేమ్మునదిని తే
లించె సుఖరసమున నిచ్చకొంది. 26

గీ॥ పలుకు లందుకోఁజాలని భావవై భ
వమును చిత్రించె మానసఫలకమందు
వాద్యమేళసంగీతము వనధితీర
సంశ్రుతము తత్సమయవర్ణ సారతమము 28

అ॥ మనలఁ గని హసించె మాపు లండన్ ద్రవి
భూతరాజకీయము నది థేమ్ము
వగలు పరిహసించె స్వనితహంస మనె ల
జపతిరాయి స్వనహంచరునితోడ 29

అ॥ వీరి వసించు నిల్లు తరువీధిసమావృత, మింటివారి స
క్కారము వీరికే పరిమితం బనరా దది పక్షిజాతికిన్
గూరు, బెనంగుచున్ దరుముకొంచునుగీమునఁదూటి పాటుఁజొ
త్రారవముల్ పులుంగులు, కులాయములున్న వియున్ గృహమ్మునన్

ఉ॥ పెంపుడుపావురాలి గలపు వెల్లవి, పిల్వినయల్లె యీరి వి
న్పింపగ గువ్వకోల్గొని గృహింద్రుడుచల్లినయోట్లుగోధుమల్
తుంపెనలాడుచున్ దినుఁ బులుంగులు, పంజర మొప్పుకోరు త
ద్దంపతు, లింత చూచుచు ముదంపడి రాగతు లింటితోటలో. 31

గీ॥ రెండువచ్చదనము లు నిండు గలులు
తోగరుతల తెల్ల యెండఁ గొట్టంగ
ముక్కుతో గూటి చెట్టుమొదలు తొలుచు
ప్రమానుకోయిల క్షల మయిల తొలిచె. 32

క॥ లండనులో నది యొక తుది
నుండు గృహారామ, మందు నొనరెను నెలయే
తొండు సరస్సాండు, చొరదు
గుండు తుపాకిది విహంగకులములు మెండున్. 33

చ॥ అదుకదొ ప్రేమ మెత్తదన మాటడిపోయినచోట, తొంపముల్
ముదిరిన యెండలో మెఱసిపోవగ నిచ్చెన వేసి వచ్చనల్
కదిసిన "యెల్లు" ప్రానున శిఖన్ గనరానివి రెండు "పింఛులున్"
మదముల సంచు లాడుకొను మాటల మెత్తన లేదు వెన్నకున్. 34

క॥ పెలిసెపులుగు పిలువక యే
యలరులతటి రాదు, గ్రీష్మ మట్లే "స్వాలో"
పిలువకరా, దిది వచ్చుటఁ
దెలిపెన్ 'బెన్నెట్టు' ఘాసి తృణమున మొలకల్. 85

క॥ ఒకటే తటి దిగు నన్నియు
నొకటే తటి నెగురు నన్నియును, రెక్కకద
ల్పొకటే లయమై 'పీవి'
త్లెకిరించెడి నై కమత్య మెలుగని జాతిన్. 86

గీ॥ ఏప్రియలుజల్లుతోడ భూమిప్రియపరి
తావ ముడిపెను మేఘుండు తత్కృమంబె
యాది శృంగారరసమున కాకువచ్చ
రంగునకుఁ, బులకించిన రాణతృణము 87

ఉ॥ సంకటమందు సజ్జనులు సౌఖ్యమువైపును చూపినట్లుగా
'జంకెను' మొక్క లంబువుల చాయకుఁ ద్రోవను చూపు దప్పి ని
ట్టింకులుగొన్న జంతువు సుఖంపగఁ, ద్రోవను పోవ సాంధ్రవ
ర్ణాంకురవారి యే వడియ యైనను కన్నులు ద్రావ దోచెడిన్.

క॥ సర్వవిశాచసభమునకు
గర్వితమతు లైన మంత్రగాండ్రకు నెదు రై
'వెర్వేన్' మొక్క యెదిగె, నది
ధూర్వహమో రాజకీయదుష్టత కలదే! 89

ఉ॥ పిట్టల గ్రు దొంగిలెడి పిల్లలలోన నొకండు కాలిక్సిన్
తెటునఁ గి గొట్టుకొనిచేడ్చె, గాయముమెండు, 'సెల్ఫుహీల్'
కట్టిన వ బామ్మ, యవి కాలము గర్భము దూతె నోషధుల్
ముట్టడివేయ గరలోకరసాయనికంపు వై ద్యముల్. 40

క॥ వంచన సేయని మిత్రము
లంచున్ మొక్కలను కొన్ని యగభగములఁ జూ
పించి చనె బ్రతిమహితుడు స
మంచన్నిప్పుటము వదల రా యిరువురునున్. 41

.మ॥ గొడుగున్ బట్టినయల్లె వృక్షముపొసంగున్ 'మేరితైంపైను',
అడుగుల్ వెండియు నేబడిం బొడుగు దీపారాధనాళాఖిన్
బెడ గొ న్తంభముబాదరించునది 'నార్వేస్సూస్', నిల్వెల్లఁ బూ
దొడుగే తెల్లని 'బీము', సృష్టి పరమాత్మున్ గొల్పునెందేనియన్.

౧॥ దేవదారు వొక్కటియ విదేశ మని స్వ
దేశ మని లేక సర్వత్ర తేజరిల్లు
నదె 'సిడారు', చలిమలయందముబిడారు
చేసె వడ్రంగి దాన జేజేలి తేరు 43

౨॥ ఓహో! యనె సహకృద్వరు
ఓహో! యని మాటువచ్చె, నొరు లిట లేరే!
యాహో! యదె! స్థాగ్రిం గను
వై హాసికపక్షి యనుచుఁ బలికెను గోళ్లే. 44

౩॥ 'నను మటువసు' మను వూబొద
లను సీతాకోకచిలుక లన్నియు రంగుల్
తనరినవి తేనె ద్రావగ
జనమునకుఁ జేర్చె సృష్టి సమపోషణమున్ 45

౪॥ ఆమోద మెటుగవు సుమ
శ్రీమంతము లయ్యు నెత్తఱిన్బొద లెన్నో
శోమించె 'స్వీట్ బ్రెయరు' బహు
ఛామోదము పొంది కొంత యవధి విరిసియున్. 46

౫॥ 'స్ట్రాల్లెటుపింపిర్నెలు' పలు
తీర్లదె విరిసి యిదె భూమిదేవికిఁ బసరుల్
దొర్లాడు నా న్తరమున ము
హుర్లి సదసికమణిలోహితోపలముత్యాల్. 47

౬॥ వె॥ సుగుణదుర్గుణములఁ జూపె మనిసియందు
వలచు పూలు ముండ్లు గల గులాబి
వ్యసనిప్రక్క సుగుణి, యంటునఁ దెలియును
దురదగొండినరస విరుల "కొవరు" 48

చ॥ తన జిగి యంతయున్ భువికి చారగఁ బోసె నినుండు దాని ప
చ్చన లితరాఖలన్ మిగిలి చర్మదృగిండియ మందుకోనటుల్
తనియ నలందునట్లునుఁ బ్రధానమునెల్లెడ, నట్లు కాదో యె
ట్లు నవనవల్ గనంబడె శిలాఘము బీటలువాటు నెండలన్? 49

సీ॥ చెలిగి పులుంగు 'లాఢైస్టా' బలెన్ మ్రోయ
మరిమరి నిక్కెఁ దన్మయత పీను
పచ్చందనము మేసి పంచదారల నవ్వు
నెమరువేయుచును కన్ను మరి మొగిసె
గాలిఁ బీల్చియుఁ బీల్చి చాలక యిరుపుటాల్
మరియుఁ గోర్కొనె ముక్కు సురభి మరగి
చివు రంటి పువు లంటి చెయి తనియక ప్రొద్ద!
మంచిదాన వెదుగు మరియు ననియె

గీ॥ తనదు నీడను తాఁ ద్రొకు కొనుచునేని
యొడలు తోటకు బరువె గడియ లొత్తు
మరియుమరితఱియందు ' ప్తమ్మునందు
జలదకాలవర్ణప్రదోష్ణ నందు

50.

గీ॥ భారతీయుల నిరువురఁ బలుకరించె
“రాబిరు” పులుంగు లెచటివారలయ! మీర
టంచు నాయుధపైన్యమ్ము నరసి దరిసి
యోరచూపులఁ దరుళాఖ నుండి చూచి

51

ఉ॥ ప్రక్కఁ దటాకమందు దిగి బాతువు లిదుచుఁ దీరగాము లై
రెక్కలనన్ విదుర్పుచుఁ బొరింబొరి ముక్కులతో సవర్పికొం
చక్కడివారు పెంచికొనినట్టివి మిక్కిలిగా ధ్వనించె క్వే
క్వేక్కుని త్రోటిఁ జెట్టుకొమ కిట్టటు రాచెడి డేగఁ గాంచుచున్.

ఉ॥ గారుడరత్నదోల నృపకాంతనుఁ బోలి యయారెఁ నీరమం
దీరమనన్ సితారుణ మి దే? పులు గం చడుగంగ నందుఁ గా
సారతటిన్, సఖున్ దెలిచె సారసవర్ణ తఱిన్ మునుంగన
తై రచితమ్ము గూడున విహంగము “క్రే” విడి యంచు గోఖలే.

ఉ॥ సాలమునుండి దూకి సుమసౌరభ మీతలుకొట్టుచున్న ది
నీకుల నంచు గోఖలే యనెన్ సరసాద్ధన, నెట్లు వచ్చెనో
వ్రాలెను చెట్టుపై, సరిగఁ బల్కిను “బడ్డెరిగారు” చిల్క య
ల్లే లలితాంగపీతహరితేంద్రమణిఘృణు లుజ్జ్వలింపగా. 54

క॥ లజవతిరాయి యుఁ గనె న
క్కజమున, మతగురువువక్షి కడు నెలుగిడు నా
రజము నిజముగా సరసియు
మజా గలదు కాంచు డిందు మరియు నని యనెన్. 55

శా॥ పంచారించిన పుర్విజమ్ము లుభయప్రాంతాలఁ, “జాఫించిబుల్
ఫించుల్” బంగరుపిచ్చుకల్ ‘రెనులు’ “గ్రాస్పిక్కెనరిల్”
మున్ను పల్
ప్రాంచత్పతులఁ గల్గి కొమ్మల, సరఃపానీయమం దింద్రు విల్
కొంచన్ మానుచు నానబెట్టినవి, యిట్లుండున్ ప్రకృత్యుద్ధతుల్.

గీ॥ సరసి యీ యందమును వార లరసినపుడు
నిండు విరిసిన పువ్వుల గండ్రనవ్వు
వాసిల న్నవ్వినది, జాతివాసి సుమప
రీమళంబు విడిపోనిది యామళంబు 57

గీ॥ ప్రాన్సు నోడించె బ్రిటను నావల్లఁ దొల్లి
విల్లుగొని “యాగినీకోర్టు” విగ్రహమున
నన్ను గాంచి ‘యాల్ ఫ్రెడు’ రేడు ననిచె ననియె
‘రెన్’ రుతమ్మున “వ్యూ” చెట్టు రెమ్మ లాగ. 58

గీ॥ ఆకసమునఁ జక్కల పోక ననునరించి
భూమిపై ని మొక్కల నంచు, మొక్క పిలువఁ
బులుగు వచ్చె నన్పించు, “మేల్లూం” సుమమ్ము
విరియుటకు “స్వీపు” దరియుట కురును లంకె. 59

గీ॥ గూడుకట్టుకొంటకుమున్ను నీడజమ్ము
 తెదుటనెదుట విటపముల రొదల మిగిలి
 సరగ నెగురుచు నొండొరటి దలుముకొనచు
 గూడు గాగఁ బార్వము లొత్తుకొనుచు నిలిచె. 60

గీ॥ నలుపుగలిసినయెటుపురంగులవి, పనుపు
 పచ్చనివి వ్రాలినవి యేటవాలు నినుక
 తిన్నెవై మందపిచ్చుకల్ సన్నపాటు
 నిర్దురమ్మున జరికమ్ము నిచ్చగించి, 61

ఉ॥ మోచెయియొద్దఁ బొల్పినటు పొల్పివ్రసంగమునేయుచున్ దమున్
 గాచుకొనుక శరీర మర గానబడన్ నెలయేటిపిచ్చుక
 లేచి పొదల్లఁ గ్రేళ్ళుటికి లిప్తకు నెన్నియొ సార్లు పాటలు
 నోచని తీపిమైఁ బలికెనో! యవి కొమ్ముల వ్రాలి మూకముల్

అ॥ వె॥ ప్రేమ, పెండ్లి, గృహము, వీని సుఖము నరు
 లందఱికిని లేదు కొందఱికినె
 పులుగు లన్నిటికినిఁ గలదు, సాధువులకుఁ
 దత్సమాజముననుఁ దప్పదు వెత. 62

కా॥ తామేమో! తమ భుక్తియేమో! పరపిత్యదోహముం గోరవే!
 గో మో నెల్లనఁ బాడుచున్ బెరిసెపుల్లల్ భూమిజాకల్పముల్
 గీమున్వెల్చెను తద్యుగమ్ము నయయో! క్రేడించి పీడించి శ్రో
 త్రామర్దధ్వని వచ్చి కాకములు, సర్వత్రైకముల్లోకముల్. 63

మ॥ తన దౌ కూతయె లేని దయ్యెఁబెఱకూతన్ గూయుటం జేరు గాం
 చిన దై, యొంటనుపట్టు నెట్లు? పరవాక్పిత్రమ్ము, లీ సృష్టిలో
 ధ్వనులున్ రూపులు భిన్నభిన్నములె కావా! 'నెడ్డిరీడ్లింగు'పు
 ల్లన కావంతయుఁ దెల్పిలేదు, 'బయరన్లు' షేక్స్పియ' ధ్లుందురే!

ఉ॥ రెన్నులకన్నఁ జిన్నవి మరెవ్వియుఁ బతులు లేవు పోటునన్
 మిన్నవి లేవు, పాము తమ నీడము వైపు నగంబు ప్రాకిరాఁ
 గన్నవి, వీపునం బొడిచి గాటముగాఁ, బడిపోవ దానిపై
 నున్నవి, వెండియుం బొడుచుచున్నవి రెండవి తస్మృతాంతమున్.

క॥ అప్పుడు పాడినవి చెవుల
త్రుప్పు వదలి విజయగీతి దొందము రెన్నుల్
చెప్పినటు విని "పయిను" తరు
వ పులుగులజాతిమహిమ హరితమట సదా. 67

గీ॥ తేనెముంతలు వలపుల కాన లైన
తీయ 'వై లెట్' పువుల ఝురీతీరమందు
పంటపండిన గాలి దోయింటఁ బట్టి
యెంత త్రాగిననుఁ దనివి కంతు లేదు. 68

క॥ నెలయేటఁ దోగి వచ్చిన
బలిభుగ్యుగళమ్ము జలలవమ్ముల గూటన్
దులిపెను గలు లాడించుచుఁ
జలిమిరిమైఁ గలకుటెండ సంత సుఖంపన్. 69

గీ॥ తినియుఁదిని నాన వలపు వ ద్దనెను, శ్రవము
వినియువిని కలనాదముల్ వెగటుగనెను
అరసియరసి సొగసుల క న్నలపుగొనెను
విశ్రమించినా రెల్పుల వీధి వారు. 70

ఉ॥ ఓ యని వేడి మార్వలికె నూ యను "టర్టి లుడోపు" కూతకు
కాయక పక్షివం క్తి తమపై ఫలభారముతోడ వోలె ము
న్నేయవి వంగె నవ్వి ధరణిరుహశాఖలు పుల్లుజంటకే
యూయల లయ్యెఁ బయ్యరల నూగుచు న య్యవసాంధ్యవేళలన్.

క॥ "టర్టి టర్టి" యని పలు
మార్లు వినిచె భరతపక్షి మాటాడినటుల్
తల్లెను దినరమ హరితో
నుర్ల బడెన్ దెలుపు తొగరు లొత్తి ప్రతీచిన్ 72

క॥ లింకపుసుడిగాలికి ఘన
సంకుల మంటు దుముఁ దరణి చనుచుఁ బడమటన్
గుంకుమమున్ జేసె, విడునె
క్రుంకుచునే నైంద్రజాలికుడు తన విద్యన్! 73

అ॥నె॥ సంచరించి యలసి సర్వశకుంతముల్
 గూండ్ల కేగుమున్ను కూరుచుండె
 గొమ్మ లల్ల నూగఁ గ్రోల్పుచుఁ జాతుష
 క్రతువు చేసెఁ బడమరజిగి యపుడు 74

క॥ దినము పొడుగు, పులుగుల ని
 స్వనము పొడుగు, పువ్వుల వికసనము పొడుగు, కా
 ని నరుని నెనరు పొడుగు కా
 దు నె త్తటిని దానికై యెదురుచూచెదమున్. 75

గీ॥ దొడ్డతన మితరుని తనతో సమీక
 రించి గౌరవించుట, యది కొంచెపడిన
 మానవత గండిపడినచె ర్వాసు, కప్పు
 లేని గృహ మగు నని మొదలెంటఁ బలికి, 76

సీ॥ అన్ని శాఖలయందు నున్నతోద్యోగమ్ము
 లిడి మమ్ము మన్నింపవలె నటంచు
 కాడవలో గడ్డి బలె విస్తరిలె మాకు
 వెత పలువిధము లీ విభుత ననుచు
 మా దేశధనమును మా దేశమునకె వె
 చ్చించుచో మేము భాసింతు మరుచుఁ
 బ్రజలకు సరిపోవఁ బ్రాతినిధ్యాస్త మీ
 కుం బలె మాకు భావ్యం బటంచు

గీ॥ గోఖలే, లజపతిరాయి కొసరి మరియు
 జనము కిటకిటలాడిన ఘనసమితి ను
 పన్యసించిరి "లేబరు"బలము హంగు
 వన్యసంప, 'టోరి'పొంగు సన్యసంప. 77

గీ॥ వై నిరంగుబట్టి లోని గొప్పదనమ్ము
సత్కరింపబడుట సత్యమున క
గౌరవమ్ముకూర్పు కాదే! యనగ లండ
ను త్తరము పతిధ్వనాత్త మదియె. 78

త. ఈశ్వరకటాక్ష మనఁ జంద్ర వృష్టి పడి ప్ర
శాంతసంసారము నెససె సగమురేయి
నలతి కదలు వృక్షచ్ఛాయ, మంతో యింతో
యేకడనా శ్రుత మగుచుండె ఘోకరవము. 79

గీ॥ వెన్నెలలు, తేనెవెల్లువల్ వేనివలనఁ ?
బలుకుచున్న, 'నైటింగేళ్ళ' వలన, నెంత
సేపు నిదుర! మేల్కొను టెంతసేపు! సుప్ర
భాతమంగళసంగీతవళము లివ్వి. 80

చ॥ కరములఁ దట్టి లాలనముగా రవి లేవక నిద్రలేవన
ట్టిరు తొలిజాముతూర్పు ప్రకటించు తుఱంగలి నారయంగనే
ర్తురె? పొదలందుఁ బచ్చికలఁ దూలుచు దూకుచుఁబిట్టగుంపు మీ
సర మెలుగింపగా విని నిజశ్రుతులన్ గృతులన్ బొనర్తురే! 81

గీ॥ పులుగు లెచటి వై నను వాని కలరవమ్ము
లచటి గానభేదములకె యంతములొ!
ఎటను మొగికుల రంగు లొక్కటియ కావో?
అన్నిమతముల సూక్తు లై కృష్ణమున లేవో? 82

మీ॥ పల్లరెక్కరివైని నల్లమచ్చల "థ్రమ్" ఖ
వాలీన్ వికము తోడు గ్రాలఁ బాడె
గాటియల్ చదముల గల 'యోరియోల్' పక్షి
బంగారువన్నె, తాన్ పొంగి పాడె
నల్లటోపిపులుంగు తెల్లబొజ్జది గజల్
తేనెపిట్టల శ్రుతిలోనఁ బాడె
కటిమెడ కావితోక గల 'రెడ్ స్టార్డు' నా
రింజరంగెడద, టుప్రినిఁ బాడె

గీ॥ రూకు, పరభాగ్యవృత్తిజాగరూక మగు త
దీయభగినికులంపు 'మాగ్నీ'యు జెముడు
కాకి పసిపోలిగాడు ముఖ్యాతిథులుగ
గానసభలు వనముల నుషఃకాలమందు. 83

గీ॥ అరుణఘట మెత్తి సంజ పింజరము చల్ల
నిచె సభలు, రంగు తేలిక, రవళిసౌఖ్య
మూలిక, నయిటింగేల్ రూగ మాలిపించె
నెడ్డిరీడ్లంగు పాలపక్షి యతిథులుగ. 84

క॥ నౌరోజీ యధ్యక్షుడు
భారతుల వచస్సు సభకు వర్షించెను 'హా
థారన్' మాన్మనల సురభి
థారన్, మన్ననల రుచికి తక్కువ ఐస్క్రిం 85

గీ॥ మొదలు బ్రిటను చేసిన మేలుఁ బొగడు పల్కు
లిపుడు స్వపరిపాలనమున కింత యంత
తక్కువైన నొప్పదు భారతం బని తుది
విగి నెగడు పల్కు లధ్యక్షనిగదిశములు. 86

క॥ ఇది పేరాస యిపు డనుచుఁ
గదిసి సభన్ గూరుచున్న 'కన్వెన్షి
వు'దొరలు గొణిగొనిరి, య
లై దుగలిబరలుదొరలు సభ లేచెడి యద నై. 87

క॥ డేగలు రాబందులు న
లై గిరివిహగములు కొన్ని యెత్తునఁ బురిలో
సాగించెఁ గులాయమ్మల్
బాగుపడునె? సాధుపతు లనె నౌరోజీ. 88

అ॥ వె॥ చందమామ యాకసపుగూట బ్రకృతిరా
బందు పెట్టిన యొక బారిగుడ్డు
రాత్రిరాణిపూలు రాణింపఁజేయక
తన్మయూఖములకుఁ దాని కలదె ! 89

గీ॥ కావుకా వని కూసెను కాకి యొకటి
కా వపుడు తన పను లని కదలకుండి
ప్రొద్దుటన్ మూపుమూపు వను మూఱికల్తర
వఁబు విని పోయెఁ 'బోపు', జయంబు డాపు.

90

ఉ॥ చామనచాయయామని నెసంగును కూతయు వేత, వేసవిన్
గామము పెంపగున్, శరద గౌరమ, దాన సుఖంబు కొంతయే
ధూమల మౌ హిమర్తువున దొడ్డ బుభుక్ష, కృమిగ్రసత్తగ
స్తోమ మపూర్తభుక్తి నెటు ద్రోయును కాఁము శీతలావనిన్. 91

ఉ॥ తిండికి మోమువాచి, సీర ద్రెంచెడి సీతున కాగ కాఫ్రికా
ఖండముపోయినన్నియు ఖగమ్ములు పెద్ద యెడారి నఁబుధిన్
బింధులు గట్టి చాటి పదివేలును మైళ్ళు నిశాప్రదీనముల్
వెండియు నై స్వదేశతరువీధుల వ్రాలెఁ గొమల్ చిగుర్పగా. 92

శా॥ కాకుల్ రెన్నులు 'టిట్లు' రాబినులు నికన్ గొన్ని పతుల్ నరా
నీకంబ దున నమ్మక మ్మెడయ కందే కాయనో కంకినో
యే టిటమ్మనొ తించునెఁగిలి నొ యిందే యుండు పర్యెత్తి పాల్
చేకో నేలొకా! నిల్చి త్రాగెదము నీళ్లే యన్న చందమ్మునన్ 93

శా॥ 'స్వాలోత్' 'గొ నొరైళ్ళు' మైళ్ళుద్విసహస్రబొక్కనాడై ప్లోహ
రై లీలన్ మరి స్వి 'వార్లరు' లయారే! యాఫ్రికా కేగునో!
వ్రాలన్జాలునో! శ్చి వచ్చి సరిగా స్వత్సాజమందే, విహం
గాలం దొక్కటియేని యింత శ్రమ మైనన్ జాదు, శత్రుల్ నరుల్.

సీ॥ వైడిగిన్నెలఁ దేనె పంచి తేట్లకుఁ జిగు
రించె 'సాలో', యెడ్చు 'నెల్మ' నవ్వెఁ
దలి రొంది యూగుచుఁ దగ పూచి 'యాస్పెను'
స్వాగతమర్కరస్వాన మయ్యె
గగురును సుమనోవికసనమ్ము లై కప
ద్యముగ 'సిల్వరుబగ్వి' యందగించెఁ
జిరునవ్వు ఝరి కట్టి తెగి పాఱుఁ గంటికి
తాంగంబు నెలుగక 'యాల్డి' రొనరె

అ॥ వె॥ నల్లె మరియుఁ జెట్టు నాగతవిహగళ
లస్వనమ్ముకలన స్వస్వరూప
వై భవము వెలార్చె బల్లెలయందుఁ బ
ట్టణములందు నన్ని వనములందు

95

ఉ॥ కోయిల పిండుతోఁ గలియ కొక్కటె పోవును మూగ యై, స్వదే
శీయుము చెట్టు స్వర్గపురసీమమహీజముకన్న మిన్న యే
మో! యలనీడ చూచుకొని, మొత్తము పుల్లులు నల్లె మోహనో
చ్చాయరవమ్ము లై న నవురా! చెలకట్టగనీదు వానినిన్. 96

చ॥ లజవతిరాయియన్ సఖుడు లండనుతోపున నింత చూచి యా
రజముల విన్నయప్పుడు స్వరాజ్యజగన్మధురోహముల్ మదిన్
గజిబిజి గూండ్లమాన గిజిగాండ్లుగ నల్లరి సేసె, యోగ్యదృ
శ్యజనితముల్ తదీయసదృశస్థితులౌ స్మృతు లెందుసేనియన్. 98

గీ॥ శాతువులు నేలనెమిటులు శీతశైల
శిఖరములపైని నెగిరిన చెలువు మెఱసె
వారి భావన లంతకుఁ బైని యెత్తు
నందు స్వాతంత్ర్యమండలమందు నెగిరి. 99

శా॥ విప్పెం గంరము పైని, లేకిపురు 'వేఫేరింగ్' మహీజమ్మునన్
'జెప్పెం శారము జీబునుండి నయిటింగేట్ గాయనీపంక్తికిన్
బుప్పొ శృప్పుడు రాలె న య్యగము, 'మేపుల్,
'సైనిమోర్', వీచి, పె
న్నొప్పెన్ పూచితదీయగానమున, మానుల్ కూడప్రాణుల్ గదా!

చ॥ వలపుల కోట లై న పెనుప్రన్ననితోటలు రాత్రికూటముల్
పులిత మైన మేనఁ గనుబొమ్మ నటించెడి నాట్యరంగముల్
జలజమనోహరమ్ములు తడఃశము, వీదృశసర్వదృశ్యముల్
తలపునరావు తద్వని హిరావసథమ్ములు తక్క వారికిన్. 101

అ॥ చె ఐన వారు మృగవిహంగప్రదర్శన
శాల కరిగి రొక్క సమయమందు
నల్ల మరొక తూరి 'పైడ్వార్కు'నకుఁ జిద్వి
లాసరాసహరితవాసమునకు. 102

కా॥ కా దౌ నం చన ని యాడపులుగున్ గవ్వించెఁ 'డ గ్గ'లలో
భేదం బౌ మగపు "కొక్కురొ"రవంబెక్కించి యూ వ్యస్యమై
యూదాగొంతు కిందిపచ్చనకు సాహో!నాభిశం చ్చదాల్
లేదూర్వాభల వీల ంభకము బాళిన్ విప్పి నర్తించు న్. 103

గీ॥ రంగురంగులీకలకు నోచంగలేని
పిచ్చుకయుఁ దోకవిచ్చి శంచి యాడి
రీవినడక నడచి పెంటి కా టిల్లఁ
జేసెఁ దొంటికి మిగిలిన చి బరువు. 104

గీ॥ తోక యెత్తి రెక్కలు విప్పి యీక చెదరఁ
జెంటివయసును దోచె 'ఫిజెంటు' పోతు
మిశ్రవర్ణము హృదియీక మిట్టి మేను
పొంగగవయు నారాయణపులుగు వోలె 105

గీ॥ ఈకెసాగను లేని పక్షి పీకసాగను
చేఁ గుటుంబి యగు, బరి చేఁగొని కల
హించువారల వలెఁ గొన్ని యెసగి మగవి
యన్ని గెలిచినవే వలపించు పెంట్ల. 106

క॥ ముక్కున నెర గొని రెండవ
ముక్కున కందించుకొనుచు, బోరచిగా నే
దిక్కునను ప్రజకు నేర్పెన్
జొక్కపువలపుచెయిదంపుసొంపులు పతుల్. 107

క॥ ఎదురెదుయే పెండ్లి చూపుల
కెడలు దరియ సరసి నిలిచి 'గ్రేటు'తెగ యహో!
యేదితప్రణయభరం బగు
నిది హంసలలోని భేదమే యనవచ్చున్ 108

గీ॥ కపోకల రెండు ద్వారములు కలవు
 చ్చలే పచ్చికపట్టుపటపు గలవు
 పు ని రాలిన పూల వలపు గలవు
 దగు దరిండ్లు పులుగుల పడకటిండ్లు 109

అ॥ వె॥ ఏమి వృవలె హసీమార్కు 'హైడ్ పార్కు'
 తేనె తేనె పువల, తేనె నవల
 తేనె పెరలయందు, తేనె నుడిపారలందు
 చూపులందు పొడల దాపులందు 110

గీ॥ హృదయసీమ పచ్చని కొమ్మ పదిలపటచీ
 నావు రాకుండునెట్లు? గానంబుతోడ
 ప్రేమపక్షి యని వదించెఁ బ్రియు నొకర్లు
 గ్రుక్కితుల్ మ్రింగినారు కన్గొన్నవారు. 111

అ॥ వె॥ "లార్వి" వృక్షశిఖరలతనుండి 'లిన్నెటు'
 పక్షి కూయ విన్న జాటసారి
 మున్ను మేడచివరిముదిత చేసిన పైగ
 సొరము జ్ఞప్తి వచ్చి పరవశి చె 112

చ॥ 'అమెరిక' నుండి వచ్చె నొక యాతడు ఫ్రాన్సుననుండి వచ్చె నొ
 క్కమగువ, హైడుపార్కున ముఖాముఖియొచునతండనెన్ 'హసీ'!
 నెమరుకు వచ్చె నన్ను మరి నీవొ నినున్ మరి నేనొ పెండ్లియా
 డి మనినయ టటం చని, ముడిన్ గొని కన్గొను నామె యాననెన్.

అ॥ బాదముకాయకన్నులది భామిని యొర్తుక బెక్కుచూపులన్
 బాదెను గోఖలేమిసిమిబంగరుబుగ్గలవైని, యాత రా
 బాదకు మాటుమో మిడియె బాలుడు నల్వదియేండ్లవాడుగా
 ప్రైదలి నవ్వుకొన్నది, శిఫల్ గద! నీతికి ధీరచేతముల్. 114

క॥ హృదయములు విప్పి నవ్వుచు
 మృదుతృణమునఁ బల్లమునకు మిట్టలవైనుం
 డి దొరలి యాడుచుఁ బాడుచు
 బొదిగొనియెను సాంధ్యప్రాణములు శిశుగణముల్. 115

చ॥ ఉలి కెన యైన ముక్కున కృతోర్విజరంద్రకులాయ మై తృణో
దులమృదువుం బొనర్చి రహితో శతవత్రకపక్షి యయ్యెడ
న్నిలువగ దానినిన్ వెడలనెట్టెను ధూర్తము వచ్చి వానకో
యిల, యిది నిల్చె గూట, బలహీనుల సంపద కట్టివో! గతుల్.

గీ॥ "కృమణీకృష్ణవర్మ"తో చాల తడవు
మంతనము లాడి వైద్యార్కునంతరమున
గొఖలేన్ దాసి యతనితో గోషికేగె
నొకట లజపతిరాయిమహోదయుండు 117

గీ॥ పార్లమెంటునభృత్యుడవు కావలయు ననుచు
నెనుబడవ యేడు వచ్చి కవ్వంపఁ దన్ను
దాదఖాయి నెరోజి యత్నస్థు డయ్యె
తద్గృహంబు నాటికి వారి తావరంబు, 118

గీ॥ తారసిలి కన్నతల్లిముత్యాలనవ్వు
శిశువునొడలు నలంకరించిన విధాన
పాలధారలఁ గురిసెఁ బ్రభాతవేళ
జగము తచ్చికువే యెండ్లు జరుగుగాక 119

ద్వి॥ యువకుల హృదయమ్ము లుజ్జిత లూగఁ
బ్రవచించె లజపతిరాయి వావాడు. 120

చ॥ చదు వను ముక్కుతోడఁ దమ సంతుకుండి గడించి పెట్టు వు
ల్గుదుటుములొదురో! మరియు గోనెను మోసినయట్లు విద్య మో
యుదురో! స్వదేశగౌరవసముద్ధరణమ్మున కౌ నరత్వమే
చదిసెను, ఛాత్రులార! సరి నల్పుడుప్రాచీఁబ్రతీచి కన్నిటన్. 121

గీ॥ గృహమయములు కారాదు మీ కిర్తి కళయు
దేశమయములు కావలె, తిన్న తిండి
జీర్ణ మౌనాణా! మాతృదేశీయసద్య
ఊనగతి స్మృతిరా కౌర్యసూనులార! 12

గీ॥ మీ తరమున లారీక్రిందిబాతుగుడ్డు
కరణి మన దాస్యము తుమురు కావలయును
మొగ్గ లగు మీరు వికసించి యగ్గలము ను
గంధ మొలుక హాయిగఁ దుదిగాలిఁ బీల్తు. 128

గీ॥ మరియు నిటు లజవతిరాయి మాటలాడె
భారతీయవిద్యార్థి సఖాంతరమునఁ
బదపదరసితకరతాళబంధురమున
లండనున వాక్స్వతంత్రతామండనమున 124

శ॥ కలిసియుఁ గలియక నిరువురు
పలు గోఘ్రి దినము రెండు పలు పురములలో
నలసియు నలయనియజే
తెలుపుచునుండ్రీ భరతోర్విదీనస్థితులన్ 125

శ॥ హొయలు "ఫిరోజా"వన్నియ
బయలున తూరుపుననుండి పడమరదాకన్
వయిడిదరుల నడి ద్రావక
మయి ప్రవహించినది పాటలాంశువు సంజన్, 126

శ॥ రాళ్ళు కరంగ మున్ను మధురావని దివ్య దోకండు గొల్లెలై
పిల్లనగ్రోవి నూడె నని విందుము భాగవతాన, తద్దన్వి
న్నల్లపులుంగుగొంతున సనాతన మౌనటు దార్చి పశ్చిమా
తల్లికి వించె సృష్టి, కలదా! మురళీరవపక్షి కానిచో. 127

చ॥ పలుకుచు గోఘ్రిలో వెలుగు వై ద్యుతదీపము పోవ రేయి, మీ
జిలిలినవ్వువెల్తురు విశేష మమూల్యము మాకుఁజాలు, మి
క్కిలి యగు యుష్మదాదరణ కీ మరపీవన సాటియా! యశ
స్ఫులిలధులార! యం చనియె సభ్యులు కేకిసలాడ గోఘ్రిలే. 128

చ॥ పొరుగునవారి మీ జనము పోలిక నారయు డన్న క్రిస్తుప
లొక్కరవడిగా మెలింగు డన గోఘ్రిలే, మీ నిలు పొప్పుకోము మా
పరిసరమందు నందులకె భారతమందును, నిండియా బ్రిటన్
కఠమక లేవుగా యనె నొ కాంగ్లుడు లేచి నడస్సు నవ్వగా.

గీ॥ “కాలఘన్” కాలఘనుడు, త్రి “త్రి”, అవలియు
ను “అవులీ”, రావెనున్ రావణుండు, “నెగ్ర
సరు”ను నగ్రేనరుడు, నిలె పొరుగుదనము
శబ్దములఁ గల దని బ్రటిష రనె నొకడు. 180

గీ॥ మా దినుసు ముట్టరా దని మీది తీర్పు
మా మనసు మిమ్ము ముట్ట సమంజసంబె?
యనగ నొక హూణు, డిట్లనె నపుడు గోట్ల
మాధనము తినువా రెల్ల మాకు హితులు. 181

గీ॥ అన్ని ఖర్చులు పో భారతాయము నలు
బదియనాలుగుమిలియన్ల పాన్లు గాగ
నేడు మిలియన్ల పాన్ల చే! యిందుఁ బ్రజకు
మిగిలినది. రగిలినదిపో! తెగని బాధ. 182

ఉ॥ నైకవిభేదపతులు కనంబడనట్లు గుబుర్లఁ గల్గి నా
నాకలనాదముల్ సలిపినన్ గుజనంతతి కొప్పుఁగాక పల్
పోకల పల్కులం బలుకు పోబడి సజ్జనజాతి కొప్పునే;
మా కనె నెట్లురాణి? యది మాటుటయెట్లు ప్రభుత్వవాక్కులన్. 183

గీ॥ దళితగోధూమము మరి బీజలము నైన
పొలములోఁ బెద్దపెద్దకుఁ బలుగువోలె
భరతభూమిఁ బ్రత్యుద్యోగభరిత మాంగ్ల
జనము, దేశీయభాగ్యము తనరు తెట్టు? 184

గీ॥ గూడుకటుట నెవడు పుల్గునకు నేర్పె?
బ్రతునునకు స్వతంత్రతను నేర్పినది యెవరు?
రోమను ల టందురా! కాదు శ్రామికంబు
స్వాత్మ, భారతజనమున కంతె సుండి. 185

శా॥ ‘హరన్ బీం’ తెలు పెంతొ, పువ్వులును పెన్నందమ్ములే, యైననే
మీ రవ్వంతయునేని చీల దిగదై యీ వృక్షకాండమ్మునన్
మూరెన్ సమ్మెటమ్రోత, యల్లె ప్రజ చెప్పుంగాక వైస్రాయిచే
తోరంగమ్మున నొక్క మాట చొరదై దై వారె మా చేతున్. 186

క॥ పొడు గెడుగుచుండు నీడయుఁ
బొడవడగుచునుండ నెండ, పొడవడగుచు మా
గడన బ్రటనుదినుసులఁ గొన
నుడుగుట పొడుగయ్యె భారతోర్వి నొక దెసన్. 137

ఉ॥ మీ రడుగంగఁ జెప్పితిని మేవడి యీ పని ప్రస్తుతస్థితిన్
దారులు మూసి పిల్లినయినన్ జడిపింపగ మీద దూకకు
న్నే రయ మొప్ప నయ్యది, మనీషియె? కర్జను దోషిగాక, మా
భారతమందు వంగము ద్విభంగము సేయునె! యామతింతుమే! 138

అ॥ వె॥ పిచిపిచి లేదు విసుగు గాలికిఁ, దిమ్మి
రియును పులుగుకాలికి, యతమాన
భారతాళి కటులె వై ఫల్యచింత లే
దండి! బ్రటనుప్రజ సధర్మలండి! 139

గీ॥ నిప్పులు నెరుగు నెండల కొప్పుఁజెప్పి
తనువు నాశ్రితులను బ్రోచు తరువులట్ల
ఘనులు పెక్కురు పచ్చని గుణముగలరు,
ధర్మనిష్ఠులు, దేశభేదమ్ము లేదు. 140

గీ॥ 'వైను'చెట్ల నిరువై పుల నూని నిండు
నీడ తనరు ఘంటావధ మీడనటులు
రాజకీయము నడుపింపరయ్య! నేడు
బ్రటనుప్రజలు! భారతరేఖ "విటమిను"లుగ. 141

క॥ అని మరియున్ గోళ్లే లం
డనులో, సహచరుడు 'లిడ్సు'నన్, 'గ్లాస్గో'లో
నను 'మాంచెస్టరు'న నిరువు
రును వాచించిరి "యెడింబరో"లోన్ సభలన్, 142

గీ॥ అధినివేశపాలన మిండియాకునో? య
టంచు వా రొక దొరగారి నడుగుచుండ
ప్రశ్నమే జవాబుగ వచ్చెఁ బంజరస్థ
మైన మైనాముఖమ్మున నతడు మెచ్చ. 143

అ॥ వె॥ ఇండియా పసంగ మెత్తగ మీ రాక
యిచటి కిప్పుడు బొంబయిపురినుండి
యా? జల మట దండియా? యని యిట్లై మ
ల్లింపఁ దొడగె మాట లిబరల్లుదొర.

144

గీ॥ ప్రొద్దుతిరుగుడుపువ్వులముసుమి! భరత
ఖండమే లోకజాంధవమండలంబు
కలిసికొందము తరువాతఁ, దెలియు మీకుఁ
బ్రాణ మేకము మన కని పలికె నొకడు.

145

ఉ॥ వచ్చితి రెట్లా వచ్చితిరి, పౌరనియోజకవర్గసీమలన్
జొచ్చి 'బరో'ల 'బర్గు'ల మమున్ లిబరల్లును పార్ల మెంటు కం
దిచ్చి చనుండు, భారతముదీప్తిని నాడు కనుండు, కొల్వూ లం
దచ్చము మీవె యంచుఁ బలుకాడిరి కొందఱు, మెచ్చె గోఖలే. 146

చ॥ లజపతిరాయి పల్కె హితుడా! తిలకింతము పెక్కుచోటు లాం
గ్లజనపదమ్మునన్ బ్రకృతిలాస్యనదమ్మున, నస్మదీయ మా
ప్రజనఫలం బి దొండె, లిబరల్ ప్రజ పండుగఁ దోచి చేదుగా
గిజ రగు దోసకాయ, మనకెప్పుడో 'లేబరు'పార్టీ తో డగున్. 147

క॥ లేబరుపక్షం బయినన్
దా బెడుకదు భారతీయధరనుండి ప్రజల్
రాబందుల వలె బొడువని
చోఁ, జాయనె! జాతి వచ్చుచున్న ధనంబున్.

148

అ॥ వె॥ భారతులకు వ్యష్టిపరమస్వభావము
ముఖ్య, మాంగ్గులకు నముఖ్య మద్ది
దేశలాభకరము తేకువను నమష్టి
గా సమాజమందుఁ గాంతు వారు.

149

చ॥ మతమును దీనికై తగిన మార్గము పట్టెను, వ్యష్టి శుద్ధుడే
యితరుల వర్తనమ్ముల పరీక్షయు నయ్యెడుదాక ముక్తి లే
దతనికి, దేవు డన్న దిది, యాండ్రుమగూర్చిన తీండ్రమంటుతో
గుతిలయు లేక జాతి కొనగూడెను సాంఘిక మైన స్వేచ్ఛయున్.

క॥ వేదాంతపు తికమకలే

ప్రాదుర్భూతములు కావు, స్వాతంత్ర్యముతో

మేదురమో నరకంబున్

సాదరమే, యటులు గాని స్వర్గ మితరమే.

151

గీ॥ భారతీయరసాభాసపద్ధతులను

గౌరవించి పాశ్చాత్యసంఘంబు ప్రజల

కందు బా పైన నీతినే యాదరించి

జాతి ప్రాణము, మేను దేశ మని తేల్చె.

152

చ॥ జడియక యున్నదున్నటులు సర్వము తెల్పుట, పంక్తిలో నిలం

బడి జగదమ్ములేనివడి వైనముసేయుట వస్తుజాలమం

గడిఁగొనుటల్, బలమ్మున నకార్యమెదుర్పుట, కార్యమున్ దఱిగ

బడి నొనరించుటల్, బ్రటిషువారల యొద్దనె నేర్చుకో వలెన్. 153

చ॥ అన విని గోఖలే నిజ మ దంతయునున్, బిబరల్సుమిదికే

మన మిది గుంజుచున్నయది, మంచితనమ్మున వారి కించుచున్

మన యధికారమున్ గొనుట మాన్యతమం జని చెప్పుచున్న దో!

యనఘ! య టంచు దత్సహితు లై చనె నల్ల డఁబర్యటింపగా.

సీ॥ కంపజిట్టల గానకలవింకములు 'సిరీస్'

జీనువాపులుగులు జానుగులకు

నాకుజొంపములతో 'నక్రోట్లు' సుమనిక

రములతో 'బీవిట్లు' ప్రూణములకు

పూచిన యెన్నోపువ్వుల మడుంగులును లే

లేతపచ్చికబీళ్లు నేత్రములకు

భారతీయులకు మా స్వాగత మని మంద

హాసు లుపపురనివాసు లెదకు

గీ॥ ధారవోసిన యాతిథ్యసారమున ను

పన్దసించి రా యా చోట్ల బరవశించి

గోఖలే లజపతిరాయి, కోవిదులును

జాను పద మన నింగ్లీషుజనపదమున,

155

క॥ ఎగురుచు పాడెడి 'స్వాలో'
 బగముల రుత మటులు వారి కంఠ మనుగ్గులన్
 దగ నాకర్షించె నడ న
 రుగునపు డొకచోటు విడి మ రొకచోటునకున్. 156

క॥ తెలిపువ్వుల 'ఛెప్ట్ నట్' పై
 గల 'సాంగ్ స్పారోల' బోలి గగనవదను లై
 యెలుగింత్ర మధురమగ భ
 క్తులు చేపునిగూర్చి సుకృతికొమ్మలు పూయన్. 157

క॥ అని యిటు భక్తిన్ మొదలిడి
 వినిచిరి వాచనము వోట్లు వేయగనగు నొ
 క్కనెలవున నొకరి తరువా
 త నొకర్న వారు భరతాంబతాటంకమణుల్, 158

ఉ॥ కోయిలగ్రుడ్లనుం బొదిగి కోయిలపిల్లలుగా నెఱింగియున్
 వాయిని వాయిఁజేర్చి కొనివచ్చిన మేతలు పెట్టు రాబినుల్
 మీయవి, క్రిస్తుబోదమును మీ కెఱింగించును పతు లిందు భ
 ద్రాయపులార? యెన్నుకొనుడా! భరతావనినోమువారలన్. 159

అ॥ వె॥ ప్రభుతయందున జనరంజకుల్ వలయు, న
 త్కార్యభంజకులకు స్థాన మేల?
 పాపురములు పాలపతులు వలెఁ గాని
 'యోకు' చెట్టుమీదఁ గాకు లేల? 160

క॥ ప న విటుగుచు 'విల్లో'
 చె కొమ, లుదారు లటులు చెఱపరు మీమా
 ప దలల, లిబరలుగా
 జ గలిపి మనలఁ బ్రోచు సభ్యులు వలయున్. 161

అ॥ వె॥ భ తపక్షి కూత వారిది, ప్రకృకుఁ
 జనక పైకి పైకి సరిగ నెదిగి
 లాలితమ్ము గొలుపు "లాంబరడి" వృక్ష
 శాఖలండి! వారిచై దములును. 162

- ఉ॥ వారలు రాక వంచకులు వత్తురొ వాసిలి యైదువేండ్లు నిం
 డారక ఆకు రాల్పని సిడార్ల వనం బగు పార్ల మెంటులో
 నీరము లయ్యె గ్రచ్చ లనిపింపదో! యింటికి డెచ్చ వేడు జ్ఞా
 థ్థారను' చెట్టుకొమ్మల లతాంతయుతమ్మల భవ్యకాంక్షి యై?
- చ॥ పొలుపుగ రంగు లూని పసుపునొకమల్ మెయి బుడ్లు విద్యుదా
 భలవి కనుల్ చెలుంగఁ గనుపండువు సేసిన నేమి గ్రుడ్లగూ
 బలు పరిహోగ్యముల్ గద! రవం బశుభంబు, నమాయికంబు లౌ
 పులుగుల కీతి రీతి యయి, ముష్కరు లేల్పడి నుందు రా బడిన్.

క॥ తలకాయ లెగురవేసిరి
 పలువురు మీ రనినయల్లె వర్తింతు మటం
 చు లలిన్ దద్యాష విని, త
 రలిరి మరొక యెడకుఁ దద్విరాజితభణితుల్. 165

గీ॥ అనధికోన్నత మాచ్యుద మమరు బహువి
 శాలశాలన్ జరించిన లీలఁ దోచె
 దిగువనుండి వర్తిలిన కొమ్మ గల ఫర్మ
 హీరుహవనమ్ములో విహరించునపుడు. 166

అ॥ వె॥ తమకు మించి యెత్తు తగఁ బండి గోధుమ
 పైరు పిలువగ నెగబడరి తల్లి
 యొడికి వలెనె జాలు రుల్లాసభరితు లై
 సకలజనుల జనని సస్యలక్ష్మి. 167

శ॥ ఎనిమిదిచదరపుమైశుల
 ఘనాటవిన్ వేట యొక మృగయుఁ బోషించున్
 దనరునొ గోధుమ మా మే
 రను పొల మై యాటువేల ప్రజఁ బోషించున్. 168

శా॥ ప్రారంభోత్సవ మౌనె? సాధిమకు మర్త్యత్వమ్ములో గోధుమ
 శ్రీ రాకున్నెడ, వచ్చె. కొంత పసిఁ బక్షిం బోచె, నక్షత్రసం
 చారంబున్ గమనింపఁజేసె, నిది యంతా యేల. తాఁ పిచ్చు లై
 చేరె న్నాగరికత్వ మీ పయిరు వేసివేయకె వెన్నువై. 169

ఉ॥ గాదిలి పంటయన్, బలముగాదెలు మేనులు దాని పంటతో
గోదము, కోయగాబడెడి, గోయబడెన్, దెస లన్ని తిత్తు లై
యూదెడు-పెద్ద కొల్మి యగచున్నది పట్టపగల్, మొగిల్లు స్వ
చ్చోదరముల్, నభం బనెడి యొడ్డగు నంగడిలోనిపుట్టముల్. 170

బ॥ వె॥ ఎండవేడి సోకి యెండిన కొట్టెను
పొలముపొయిని నీటఁ బొలతి కాచ
దున్న హలము నాపి తిన్నాడు మగడు టి
తోడఁ, బుట్టగొడుగు కూడ రుచియె 171

క॥ వాన యొకటి కురియుటఁ బడె
మైనమునందుఁ బలె గుర్తు మట్టిన్ డొంకన్
జేనుల్ దున్నగ 'ట్రాక్టరు'
రా, నది యొక వింత బాబురకుఁ బల్లెలలో. 172

సీ॥ అర్యమవంశంబు నానేమొ! వీరిది
యనిపించు పాటలతనువువారు
నాసికాదండమ్మునన్ దూచు తలపుల
జిగిచేరు దృఢగండయుగమువారు
కత్తిరించినకావికంచెమీసమ్ముతో
మోసగింపని బృహస్పతిమువారు
భ్రూకుంజములను నవ్వుల వుంజముల నూను
తుదిముడుతలకన్నుదోయివారు

గీ॥ నేలుసారాయితో శ్రమ మీగువారు
జుట్టుచుట్టు నీడ యొసంగు బుట్టటోపి
రైతులు త్రివాణిహలముతో క్షేత్రతలము
హాయిహా! యని దున్నుట లరయవలెను. 173

గీ॥ హొలికుడు ఋజువర్తను, డాత డెందుఁ
జూచినన్ వంక లేమిని చూచి మెచ్చు.
ప్రకృతిభోగభాగస్థుల శ్రయము లేదు
ద్వయమె, హలచాలకుడు పశుపాలకుడును. 174

గీ॥ నరపుతో వళివలుపుతోఁ గొఱునునందు
వంకికఱ్ఱపయిన్ హస్తవన మాన్చి
కనుల గొఱ్ఱలకావరి కళుకు లొలికె
నాత డారోగ్యజీవనస్ఫుతనదము.

175

అ॥ వె॥ పార్లమెంటుతోడఁ బని లేదు, మిన్నులు
విరిగి మీదఁ బడిన వెటయు లేదు
నింద్రియముల వశమునం దుంచుకొనువాడు
గొఱెలఁ గాచువాడు సరిగ నొకటె.

176

మ॥ అది బంగారము క్రుమ్మరించినది నీలాబ్జంబు, వర్షంబుగా
విడితం బై నది, భూమిబీటలబడిన్ వ్రేళ్ళూని యా వైడియే
కద! సస్యాకృతి నొంది పీఠిఁ జని స్వాకారంబు ప్రాప్తించు, ని
య్యదియే కిట్లు సువర్ణవృష్టి నది యెం దైనం బురాణమ్మునన్.

ఉ॥ పొట్టలు తెల్లనై కపిశముల్ గలులై యలరార, నల్లనౌ
మట్టముముక్కుతో నిసుక 'మార్బిను' పుల్లులు వాకయిర్దరిన్
న్నెట్టనఁ దొల్చి, గూండ్లమర నిల్చి యటన్ వెలిఁ దొంగిచూచుచున్
బిటైలుగించె, లోని వెల వెల్వడి కోర్కులు సందడించెనో! 178

గీ॥ ఇవి వసంతమ్మునుండియ యిటులు సంద
డించు, నది ముంచు వేళ నదృశ్యములును
మఱల మధువునాటికి గూండ్లు గుఱుతుపెట్టు
కొని యరుగుదెంచి సరిచేసుకొని ధ్వనించు.

179

శా॥ స్వాలో బాటల బంకమట్టిగోని పల్పర్యాయముల్ తెచ్చియో
కూలంబం దొకచోట గిన్నెపగిదిన్ గావించుచున్ గూడు ప
త్రాలం బైఁ దొడిగెన్ గనంబడనటుల్, తన్నీడమే మేడ యై
పాలన్ దేలను, మేడ కూలి పడినట్లే తృప్తియే లేనిచో. 180

ఉ॥ గ్లాసున నంచు లంటి తొనకాడని ద్రాక్షరసమ్ము వోలె నిం
దై నెలయేటి నీరము బొటాబొటి శాదహరి త్తటమ్ములల్
మోసియు చిందలేదు పెనుపొందిన భూమిరువోల వాయువుల్
మోసల నూడిన్, స్ఫటికముగ్దము తోగడ భాస్కర ప్రభన్, 181

శా॥ 'నై కిల్' పై నరుదెంచిదుస్తుసొగసుల్ జాలొందువా రెందఱో
జోకన్ జేలఁ బట్టచుందురు సరస్సున్ జేరి యం దొక్క డె
తో కాండీయుఁ జెల్లవేపఁ గనలేకు డెన్, గనెం బుల్గు 'వే
వీ కన్నా ర్పెడినంతలో, రుతిని చెప్పెన్, వాని కెట్లర్థ మా? 182

క॥ నెలయేటి పాట నర్థము
కలివింకధ్వని నెఱింగి గట్లు పొదలు చె
ట్టులు పుట్టులు శ్యామలములు
తెలిపెన్ 'టిట్లార్కు' భగరుతీన్ దమ తృప్తిన్. 188

గీ॥ గాలి గానముగా మాటి, గలగలమని
యేలు పాటి, పసరున సృష్టి సౌరుమీటి
యచట భుజియించు చలిది సహస్రగుణము
చవికలది సౌధోష్ణభోజనముకన్న. 184

క॥ వనమున విం దై, తమ నుతి
జనమునఁ గ్రం దై యిటు కొనసాగించిరి వా
చనమున్ గోళ్లెజపతి
మనీషివరు లొక్కచోఁ గ్రమమ్ముగ గోప్పిన్. 185

క॥ నెలమచ్చ నెలకె యది వె
న్నెలకున్ లేదు, వలు పూలు నెఱిఁ దెల్లన, మి
క్కిలి తెల్లన నీరము, గ్రీ
ష్మలక్ష్మి తెల్లనిది రేయిఁ జల్లనిదియునున్. 186

ఉ॥ చేవలుదేరుచున్నయవి చెట్లునుచేమలు లోరసంబు మెం
దై, విఁసించుచున్నయవి యన్ని సుమమ్ములు సూర్యకాంతి నిం
దై, వెడదల్ చరమ్ములు, తృణాకురముల్ పొడవుల్, సమస్తమున్
రావల మొక్క భారతజనంబు వివా శుభదీప్తి కెల్లెడన్. 187

క॥ చాకులుగఁ దోచి తృణములు
 బాకు లిచటి వయ్యె, నచట పాండవలీ దై
 శాకుంతనీడమునకే
 నీ కసపులు లేని కలుపు లెన్నో వచ్చెన్. 188

గీ॥ ఎఱ్ఱగాఁ గాఁచబడుచున్న యినుపకడ్డి
 నిన్ వినా యెల్ల లాగికొనెం బ్రభుత్వ
 మిండియా యూళ్ళలోనఁ జెల్లెంతుమండి,
 కలు వలుగ శిస్తు ముందు కన్న రొద వినక. 189

ఉ॥ పూవులు రంగురంగులుగఁ బొంపిరివోవుటె శాని శూన్యముల్
 తావులు, నై కభేదముగఁ దా నుపనామము లెన్ని చాల్చినన్
 జేవకు దూర మై యడవి 'చెట్టి'యుఁ ద్రోవకు దూర మై మముం
 ద్రోవగ నెంచు నేలబడి పొందిన వెట్టియు నొక్కరూ పగున్. 190

చ॥ నలుబది యేండ్లు కాగనె ఘనమ్ముగ 'లిండెను' చెట్టు సొరభ
 మ్మొల నెగదొట్టు పూలు ఫలముల్ గలదౌ, నిరు నల్ప దయ్యనే
 డులు భరతావనిన్ విభవలుండనమేసుడి! లండనియ మే
 ల్పడి, పదవుల్ మముం బెదవు లాడిన నొక్కె భవజ్ఞనస్వముల్. 191

ఉ॥ క్రూరభగమ్ములేని తమ గూండ్లకు దగ్గర నున్న పిట్టలన్
 గాఢియపెట్ట కుండుటలు గంటిమి, లండనులో స్వరాజ్యవా
 చారకు లైన భారతుల నైచు ప్రభుత్వము గంటి, మిండియా
 నీరము ద్రావ నే మగునొ! నిండు స్వభావము మాటు దీనికిన్. 192

చ॥ లలిత 'మిలెక్సు' మాను వనలక్ష్మికి బండరు, వాకు లుండు నిం
 దలివి ద్వివత్సరమ్ములు, పదంపడి రాలు, ప్రభుత్వశాసన
 మ్ములు ప్రతివత్సరమ్ము పడిపోవుచుఁ గ్రొత్తవి పుట్టుచుండు హ
 క్కులకొలుకై ప్రజల్ నలుపు కోల్తల నాగగ భారతావనిన్. 193

క॥ మా ఊరిని ప్రజాపాలన
 మతయసుఖ మిడగ మాకు నది మీకు నగున్
 పతులు రాల్చిన విత్తుల
 వృక్షము మొలచి యది వాని కిరవున్ గాదో! 194

ఉ॥ 'రో'వెను' కుక్కకట్టయుఁ దడల్ విగబూచిన పూల రాశి మీ
వావిరి వాసి, మీ బలము ప్రాప్తజయమ్ము వాసించి తోచు 'హో'
లీ'వెడకావిపూదుటుములీల, నయో! యెటువచ్చి మచ్చ యిం
దొ వడి భారతమ్మునకు హక్కులు మీ రిడకుండటొక్కటే. 195

అ॥వె॥ రంగునందె కాని రవములో లేదు భే
దంబు బ్రతునుభారతంబులందుఁ
గోయిలలకు నటులె, మీకును మాకులే
దంతరంబు హక్కు లడుగునెడల. 196

గీ॥ ప్రభుతకన్నను బ్రతునులో ప్రజయ మేలు
మా యభాగ్యప్రసర్తయమానవర్త
మానమునకన్న భావి మే, లీను నావు
మేలు వట్టినావునకన్న మిత్రులార ! 197

గీ॥ మేము మీ రాచు మా కోర్కె మీరు చెప్పి
భారతమ్మునకు స్వం జ్యభాగ్య మిడెద
మే మనెడి వారినే పార్లమెంటు కెన్ను
కొని చదురు నోము డాంగ్లసీతినధులార ! 198

గీ॥ మీ యశోకవనమ్మును మేము చూచి
సిపుడు తచ్చాయలొనఁ బ్రత్యక్ష మయ్యె
పాలిపోయిన భారతభాగ్యలక్ష్మి
మీ విభీషణసాహాయ్య మెంచినాము 199

మ॥ అని యాభారతపండితద్వయ మువన్మాసమ్ము సాగింపగా
విని యాంగ్లప్రజ సంతసించియుఁ దుదిన్ విప్పార కర్థంబు చూ
చెను గైర్వాణిపరించినొక్కని దెసన్ జిజ్ఞాసయై, తెప్పె నా
యన తద్భావము సానుభూతి ప్రకటం బై కేకసల్ ప్రమోయగా.

అ॥వె॥ ధూళి పొగయు లేని గాలి కడిగిన జ
లమ్ము లొప్పు సరసు లొమ్ము గలవు
వైడిగనుల బదులు బయల, నారోగ్యపు
ముల్లెమ్మల్లు బ్రతునుపల్లె టూల్లు. 201

ఉ॥ దాగురుమూత లాడుకొని తార్కొని పెట్టలు పుంజు లర్పిలి
న్నాగటిచాళ్లలోఁ బొలమునన్ విహరింపఁ బొలమ్ము బీడునున్
లోగిలి ప్రక్క ప్రక్కగ మనున్ బహుభూమిక్రపివలుండు చు
ట్టాగిన పచ్చకంచెకు వెడల్పుగు ద్వారము సౌఖ్యతీర మై 202

ఉ॥ పక్షియెలేనినాడు ధర పండరు, మానవజాతి యుండ, ద
ధృతము కీటభక్షివిహగాళికి యా కను వింతకాకి, షే
త్రక్షితి నూత్నసీరహలితమ్మున నీ తెగ వ్రాల వానిలో
రక్షణ కుండు కొన్ని దెసలం గనుచున్ వెతజాడ నార్చుచున్. 203

గీ॥ ఇంత తెలివి మెదలు చున్న నేమి డేగ
తన్నుకొనిపోయె నొకదానిఁ గన్నుమూసి
తెఱచుకాలమ్ములో సాము తిరుగకయె, యె
రను గొని చను 'నానోసెకండు'ననె బైరి. 204

క॥ గాలికిఁ బచ్చని తఱగలు
గ్రాలు కొఱను సుఖముకొలను బ్రతుకున కేనే
చాలిన మూదల ననియె వి
లోల'చిఫ్చాఫ్'ఖగావళుల పలుకులతో, 205

క॥ పసరమ్మువీపువైఁ గిమి
విసరమ్మును తినుచుఁ బులుగు విపదను పసిక
ట్టి సరగఁ గూయుచుఁ దెలుపును
మిసిమిగొనుఁ బరోపకార మీ వడి జగతిన్. 206

శా॥ పూయన్జాలక తాపు లీనపు గులాబుల్ తేనెపీల్పుల్ 'బటర్
ఫ్లైయార్పిస్సులు' బీటిరాణిమొలకల్ వైలెట్లు, ప్రివెట్లు ని
స్ట్రే యెల్లరును, పర్లమాత్రమున వాసించున్ భళి మొలక 'టా
స్సీ', యెతత్ప్రసవావళిన్ గొఱను భాసించున్ హరిద్రాభ మై

ఆ॥వె॥ వెన్నగిన్నె ముక్క పెరిగి విరియఁబూచి
పసుపు చల్లి గఱికపస నడంచెఁ
దొలిజనమును గెల్పె మలిజన మన్నట్లు
నళదిడాలు కడిమి కానవాలు. 208

గీ॥ ఎద్దుకన్ను 'దై నీ' పూల బొద్దుకంచె
నవ్వుచున్నది తొలియెండజవ్వునందు
జంట వీడి బెళువ పొదరింటిపై ని
కూయుచున్నది తన కూయి క్రోసు వినువ. 209

క॥ క న్ననుభవించినందము
తెన్నిటి మది యనుభవించు? నే కొన్నిటితో
యన్ని యవి, బ్రతునునందున
నున్నయవి, మనస్సు మరల దొకవరి గనినన్. 210

అ॥ వె॥ ప్రతిభ చిత్తమునకుఁ బగిది పచ్చని చెట్ల
కంచె శాద్వలమున కందగించు
నందు భావములు, విహంగంబు లిందున్ ధ్వ
నించి చుట్టరికము నెరపుచుండు. 211

గీ॥ గ్రుడ్లపై నున్న పెంటి యా గూటి వెలికి
రానటుల మట్టితోఁ గప్పి రంధ్రముననె
తిండి యందించి పిల్లలు గండుకొనగ
మట్టిదీయు నొక పులుంగు గట్టి దొర! 212

ఉ॥ ఇచ్చట దాచ రంచుఁ దలపించెడి చోటుల దాచి విత్తమున్
ముచ్చల కందనీని జనముల్ బలె పకులు కొన్ని వాని రం
గెచ్చిన చిన్నగుంటల శిలేధ్రురహస్సుల గ్రుడ్లఁ బెట్టి మేల్
పెచ్చుగ జాగ్రతం బొదిగి పిల్లలఁ జేయుట మెచ్చుకోవలెన్. 213

ఉ॥ గడ్డిని బంతి చేసి, యొక కంతను రాకకుఁ బోక కుంచి, యే
టొడ్డన రెల్లలోఁ బొదుగుచుండును రెన్నులు దీర్చునాసముల్
గ్రుడ్లుల, నట్టి నీడములఁ గొన్నిటి నాడది కట్టి వానిలో
దొడ్డపనం ది దంచు నయిదో డన నందె వనించి గ్రు డ్లిడున్. 214

ఉ॥ జడ్డి యెవండోకో! ప్రకృతిచైదము తీర్చరి యై వచింపఁ గేం
బ్రిడ్డిని శాస్త్రముల్ జదివి పెద్దగఁ బేరు గడించుగాక, 'పా
ట్రీడ్డి' ధరాతలమ్మున నిడెన్ దన గ్రుడ్లను, ప్రోవ జాలె, భూ
రుడ్డతరమ్ము నీడ మయి ప్రోవగజాలవ పకు తెన్నియో. 215

గీ॥ 'ఫీట్లు' 'ఫేట్లు' 'వైట్ ఫ్రోట్లు' 'రెడ్ వింగ్సు' వచ్చు

ప్రోవరులు మంజుమమ్మలఁ బొదిగి స్మృతికు
లాయముల నరశాఖ నుల్లసితజేయుఁ
బులుగుఁ బ్రేమింపని యెడంద వలుగురాయి.

216

ఉ॥ భారతు లిర్వరుం బ్రజకుఁ బల్కిరి నావికు లీ ధరాతలం
భారయ మూల మైనవి విహంగములే, వల పన్ని కాల్చి త
న్మారణ మాచరించుట లమానుషముల్, చెఱబడ్డ పుల్గులన్
భూరిదయామతీన్ విడిచిపుచ్చు డ టంచు ననేకగోష్ఠులన్. 217

క॥ దయ మాన్యము, క్రియ శూన్యము
నని యెప్పుడో యెవ్వడో యనన్ విన్నా నెం
దునో, మతి వచ్చిన దిపు డిం
దున నది యనె లజపతివిబుధుడు గోళ్లేతో. 218

చ॥ విడియెద లొప్పు రాఖినులు పీనుల విందుగఁ బల్క నేమి యె-
క్కడ విడిరంగు కన్నడినఁగాల్ ద్రవుచుంబయిదూకుచుండు, మ్రు
క్కడిపను, లిట్టి వేయగును, కార్యము లన్నిట నెల్ల రేకతన్
గడిగి స్వరాజ్యసాధకులు కం డనియె న్నవురోకి వారితో. 219

గీ॥ పోయివచ్చెద మని దాదభాయియొద్ద
నెలవుగై కొని రిరువురు, చెప్పవచ్చి
నట్టి లజపతిరాయితో ననియె నిటులు
శ్యామకీకృష్ణవర్మ శార్యమ్ము మెర్మ. 220

మధ్యా॥ కాక్షలు బలె గాలితోన గారడివిద్దియ చూపి
చేకొనగలమె రాజ్యమును సింహాసమజనభోజ్యమును
లోకువయగునె సృణిహతి లుప్తమదమ్ము కానిది య
నేకపంబు? మన శస్త్రురుచి నెఱుగని దీ ప్రభుత్వంబు. 221

గీ॥ ఒకటి సేయుడు ప్రజ నెల్ల హోరుకొలిపి
యా ప్రబోధము భారతీయప్రపంచ
మందుఁ, దగిన విద్యార్థుల సంపు డిటకు
ముగురఁ జదివెను నిట, వారి పోపు నాది. 222

శీ॥ అత్యధికసంఖ్యాకుల నల్పసంఖ్య
జనము పాలింపగా నపుంసకము కాక
యుండు నెట్లు సంఖ్యాశబ్ద? ముల్లము ప్రతి
భారతీయునందును నేడు బాంబు కాదో? 228

మ॥ క్రమ మౌపద్ధతియన్నరాతఁబడి ముక్కల్ చెక్కలై పోయె డెం
దము మాబోంట్లది, యింక యేలుబడివం తైయట్లగున్ గాతః శ
స్త్రమహాభూతములన్, ప్రయత్నములు నిష్పన్నమ్ములీనాటినుం
డిమొదల్, కార్యగృహాలుప్యారిసునబెర్లిన్ లోన్ సుసంపన్నముల్.

మ॥ కల రి యుద్యమ మొప్పి తోడుపడు పెక్కండై రిషుల్ సార్థకా
ఖ్యలు, నీ పోలుననున్ ధ్వనించి బలమున్ గోల్గొల్పగాఁ బెట్టినా
ను లనదోధపయఃప్రదానసురధేనూపుతికం బతికన్
వెలుతున్ పొంసుననుండి పత్రికలు నిర్భిజర్మనీనుండియున్ 225

శీ॥ బాలగంగాధరునకు నా వందనములు
నొడువు మరవిందు సానుజు, నడిగితి నని
లజపతీ! నిను గని మది లగ్గ కెక్కె
నీర లందు, నే నిందు, గె ల్పొందుఁ బోవు? 226

శ॥ మనలోఁ దెలి వొకరిదియన్
బని యొకరిది యానుగాక, పడరా దీ రెం
డును నింద నొకటిచే నొక
టనువున మెయి గాచుకొనుచు నడరగవలయున్. 227

శ॥ అంతము చేసికేసి కల దన్నతడో? ప్రతిభాయుతుండు, య
త్నాంతరహీను డై చివుకునాతడొ ధైర్యయుతుండు? కీచితం
బంతయు వెండివెండి యను పల్లవితో నొక పెద్ద పాట, యో
డంతయు గెల్పునందు జమయైయెదో శేషమువచ్చు లెక్కయున్.

శ॥ వె॥ ఓడి వచ్చి పొదర నుండి నృపు దొకండు
సాలెపురుగు తంతుజాలవాయ
విఘ్నపట్కమునకు వెనుకాడ కేడవ
తడవ నెగ్గు టరసి తాను నెగ్గె. 229

• ౬॥ భారతజాతి కంతకును పల్కక యొక్కని కేల చెప్ప నెం
తే రహి? నందువో లజపతీ! ఘననేతకు నీకుఁ జెప్ప నీ
సారము జాతి కందినది, సాలము పొందిన దాలఘాలవి
స్తారితవారి, పాంచనదసంతతియే జయదాయి యెన్నఁడున్ 280

మ॥ అడుగన్ విస్మృతినందినాడను హితేంద్రా! తీక్షణవాగ్ధోరణిన్
నడలన్ జేయుఁ బ్రభుత్వధీరత సభా 'సర్దారజిత్సింగు', నీ
కుడికే లై మనునేకదా! జెయిలునన్ గోడొందె 'సంజాప్రసా
దుడు' 'సూఫీ'కులు డాన్తి పోయి ప్రభుతాదుశ్చర్యనెట్లుండెనో,

• ౭॥ ఆ సూరీంద్రుని దొంటిచేయి, రచితవ్యాసాలు కోదండవి
న్యాసాలై పలుకుల్ నెఱాములుకులై యాంగ్లప్రభుత్వాంగమం
దో సంధుల్ వికలమ్ములోయి! ప్రభుతాదాసోపలభ్యార్థ మెం
తో సీకొట్టె నతండు, భారతము రత్నోదంత మ వ్యానిచే. 282

• ౮॥ నా విని యానౌ ననె, సా
భ్యావృతులే యభయు లనెఁ, గ్రమాగామిని నీ
త్రోవ కనె, నెలవుగొనె, గో
ట్లే విడిదికిఁ బంచనదభగీరథుడు చనెన్. 288

గీ॥ అనలె చలిదేశ మిద్ది, న్యాయంపుఁజాలు
గడ్డగట్టునేమో! శీతకాలమం ద
టంచు వేసంగిలోనె యిం దరుగుదెంచి
యరుగు హితులకు శుభ మనె నై రిమతతి. 284

౪॥ జాలరుల వలలు కొంగల
యోలగ మేల్పడిగ, భారతోర్విపసిడి మ
త్యాల కువగఁ, దలపించెను
కీలాదియొడ్డు రాజకీయపుబొడ్డున్. 285

• ౫॥ నల్ల టోపి గలవి నలితొగరంచుప
సుపుముకులు తగఁ జెఱచోట్లు కొల్ల
గొట్టునవియు 'గల్పు' 'స్కూవాలు' 'జాగర్లు'
వారి వీడుకొలిపెఁ దీరమందు. 286

అ॥వె॥ శిలలు తిరుగవేయు పులుగు 'టరన్ స్టోను'

'సాండుపైప' రిసుక సద్దు కలది

వేరు నడతబట్టి మాటుచో నరజాతి

యెంత తాగుపడునో యింతకంటె!

287

చ॥ నవనవలాడు సుందరవనమ్మునఁ వెన్నెల ప్రాధితిన్నెలా

ర॥ వచన మిందు మీది యవురాయను నాంగ్గులతో మహీధర

ప్రవరదరిప్రభాత మిదిరా'యనిపించు వెడంద మీ యెడం

ద, వెడలివత్తు మంచు నిధిఁ దద్విబుధుల్ పయనించి రోడలన్. 288

బెంగాల్ ఖండము

A: నిర్విరామశ్రమంబున నెట్టు జబ్బు
చేసి శస్త్రచికిత్సతో సేమ మందెఁ
బోతమందె గోళ్లేసూరి, పులుగడిగిన
మౌక్తికము వలె మెఱసె బొంబాయి చేరి, 1.

A: గురువువంటి ఫిరోజీషా, కరివి నీవు
పెద్దపులి లజపతిరాయి, యిద్ద రించు
మించు నొకశ్రుతిమ్రోయుట మెచ్చదగును
దూరమున భిన్నమతులకు దోస్తీ యగును. 2

K: సారోజీ సుఖయే? త
ద్దోరణి తెల్పు మన, సుఖయే, దొండము తెరు వా
భారత మొకతెరువునఁ జని
యారె! స్వరాజ్య మని దొరలఁ బ్రచ్ఛింత మనెన్. 3

A: అమెరికాకుఁ బోబోవుము న్నాలకించె
లజపతిబుధుండు హింస తక్క జయ మిడు స
మస్తయత్నములును ప్రజాహస్తనూత్న
భవ్యరేఖలు నని దాదభాయి పలుక. 4

మ: సభలందు న్నపురోజి ప్రాప్యము స్వరాజ్యం బే, యిదే భారత
ప్రభ, సాధ్యం బిది తోడనే యనిన నొప్పన్లేదు 'మార్చే'ముఖుల్
రథసం బీయది యంచు నందు మనవారల్ కర్జునున్ దూరియు
న్నభముం దాకిన రాజకియశిఖ కెనా మెట్లులే తెక్కుటల్! 5

K: అని చెప్పెను గోళ్లే, 'షా'
జననాడి పరిక్ష చేసి సరిగా నే నె
య్యనువునఁ బలికెద నీ వ
య్యనువునఁ బలికితివి మిత్రమా! యని మెచ్చెన్ 6

మ॥ చనె గోళ్లే నిజపట్టణమ్మునకు, మర్యురే! బ్రిటన్ గోష్టివా
చనముల్ నీయవి సౌధసేచనము లై సౌరొందె వంగోద్యమ
మ్మునకున్, వింత తెగించి పల్కిన నినున్ గోపాలరాయా! నుతి
తును పూజింతు నమింతు నంచు తిల కెంతో పొంగె భారీసభన్. 7

గీ॥ మల్లెపూలు మామిడిపండ్లు కొల్ల బెట్టి
నా పువన్యాయమున నాంగ్లభావుకులకు
మాకు వినుపింపు మికనుండి మానవస్వ
తంత్రతానయిటింగేల్ రుతమ్ము సఖుడ! 8

మ॥ నే నేమో యనుకొంటి నింతదమక న్ని ధీరతన్ వాగ్మితన్
దా నీనాటికి వీరమాత యిది పూనా, దీనితో భారత
శ్రీ నీ బిడ్డడ ఒక్కకొల్కినిదెచ్చెన్ లండనున్, పీనిగా
కేనిన్ గాంగ్రెసధీశుఁ జేయ ననె గోళ్లేవంశచూడామణి! 9

ఉ॥ నేడు ఫాటోడిగెన్ గదవె! ని న్నొడిలోఁ గొని భారతాంబ, యీ
పోడిమి, చాటి పత్రికలు పొల్పెను పౌరుషధాత్రికల్, నినున్
వేదెద గోఖలేకులమణి! యిపు దున్నదె చాలు పల్కునన్
వేడిమి, దీనినిన్ విడకువే! పెదపెద్దపక్షిల్లు చెప్పినన్ 10

మధ్యా॥ అని నొడువుచు లోకమాన్యు డా గోఖలేమెడన్ వై చె
ఘనతరమందారమాల, కావచ్చు నిది వాడిచిన్నె
యని సదము కరతాళయుగళావిష్కృతమనోనినదము
వినిచె వినము డై సరము వెలిచి గోళ్లేమహాశయుడు 11

మధ్యా॥ లోకమాన్యుని హృది చాల లోతు, మందారమధువుల
ప్రాకట్యముకలది, నాకుఁ బ్రాప్తము తద్రుచి నేటి
కీ కార్యమునఁ గృతజ్ఞుడను, హీరంబు కాంగ్రెసాకాంక్ష
నాకు, వ్యక్తుల పొగడికకు నడరఁ, దెగడికకు నడల. 12

సీ॥ 'జ్ఞానిసేథానియల్ కర్' సౌరంగజే
 బొకటె యెల్పడి ననుటకు వెఱవను
 అధినివేశస్వత్వ మర్థింతు, యత్నింతుఁ
 గాదుకక్కస మని కలికిఁ జొరను
 పూర్ణ మౌ స్వాతంత్ర్య మును కోర, నాంగ్లాధి
 కారంబులోని యోగ్యత మఱవను
 ఊ రంత యొక త్రోవ, యులిపికట్టె యొక త్రో
 వ యను వారల ను క్తిమెయిఁ గఱవను

గీ॥ పప్పునకు నుప్పునకును సంబంధ మెంతో
 నాకుఁ గ్రమవర్తనమునకు ననవు నంత
 రాజ్యయసాంఘికసంస్కరణము లేక
 కాలకల్యాణకరణముల్ గాఁ దలఁతు.

18

క॥ అని మరికొంత పలికి కొ
 ల్వునకుఁ దెలిపె ధన్యవాదము బుధుడు గోళ్లే
 వినుపించెను పరిష్కర్షిర
 మణమునఁ దధధిపతి లోకమాన్యుం డిటులన్

14

మధ్యా॥ ఈయన లజపతిరాయి యింగ్లాండులోఁ బ్రజగూర్చి
 యీ యిండియాకోర్కెతెలుపు టిపుడె ఫలింపదు, దీన
 నే యేమి యగు నిల్లలుకగనే పండు గౌనె! యధిక్రతు
 లాయ మౌ సాయము సేయ, రన్నిపక్షములచా రంతె. 15

మ॥ తనియం బల్కి యరంటిపం దొలిచి చేతం బెట్టిన క్లేది కా
 దన రీ హూణహితుల్, శపింతు నునమ పై నిందులన్ పీరు, నెం
 దను కి క్లేమన తోడునం బ్రభువులొదన్కన్, బయిన్? బైనిచూ
 చి నిదానింపు డటండ్రు, చూడమొకొ! అక్షింబశ్వుముల్ మాటునే!

ద్వి॥ అని పల్కె తిలకు తదాస్త నానాడు
 కణకణలాడె వాచనము మర్నాడు.

(18-ఎ)

- గీ॥ సార్వజనికసభాంతర సందు లేదు
పిక్కటిలిరి శ్రోతలు, వినుపించు వక్త
ఆ వినాయకసావర్క రగ్నిసంఖ్య
నేడు పెట్టి పొచ్చించిన యీడు కలదు. 17
- ఆ॥ వె॥ దేశభక్తులారా! నా సంస్థ యభినవ
భారతాఖ్య, మిద్ది ప్రాతక్రొత్త
కలయికలకు మిద్దె, కల విందు సూట్లు ధో
వతులు కుచ్చుటోపివయిజమాలు. 18
- ఉ॥ వల్పడి మండలికృతి రహించినటుల్ సమీకృతమ్ముగా
నుల్పణ మెల్ల రాష్ట్రముల సుద్ధతిభాధితభారతాంబికా
కల్పిషహరిసంస్థ యిది, కే శృంగారాద్భుత క్తవర్ణముల్
బుల్బులుపిట్ట కూయు మనముల్ గలవారలు రండు చేరికన్. 19
- గీ॥ అమెరికాప్రాస్థుజర్మనీలందు బ్రిటను
నందు నీ సంస్థ యను శాఖ కంట్రీద్రోక్కు
చుండి, రనతికాలమున సూనోదయంబు
గుప్పు మనని సుగంధంబు గుణధులారా! 20
- క॥ చేతల యూరపుతీరుపు
చేతము భారతము, తంత్రశీలితవేదం
బైతగు నభినవభారత
చాతురిచేతఁ బ్రజ సింహసంహనన మగున్ 21
- గీ॥ భారతాత్మ సింహమ్మున వఱలుఁ, గడుపు
మండకున్న వేనినిఁ జెండకుండి మఱలు
కావలసినది జాతికి గౌరవ, మది
ఖండిత మగునెడ కడుపు మండకున్నె! 22
- గీ॥ కష్టమునకేని యొక హద్దు కలుగకున్న
మనుజుడు తెగింపఁబూనని పనియు కలదె?
వ్యప్తికష్ట మట్లుండ సమపికష్ట
మన్నది యగౌరవంబునకన్న కలదె? 23

ఉ॥ ఒళ్ళు కనంబడన్ దగిన యుప్పుని యూదఁజలించు వల్వలున్
రైళ్ళు, తపాలసంచులును, వ్రాతల ముద్రణముల్, మెఱుంగుడి
వెల్లవమేని వేని మురిపించును? విద్దియరానివాని, వి
ద్యోల్లసితుల్ సహింతురె! నిజోక్తికిపినులొసంగనేల్పడిన్. 24

మ॥ ప్రజ వేడన్ వినరాని యేడుని మహారాష్ట్రము భాగించిన
ల్లెజడున్ గర్జను నాడకుంటిమటె! నే డీ వంగభాగక్రియన్
గజముల్ కొల్పియె మంటబెట్టితిమటె! గ్లాస్కోపటాలన్, మహా
భుజులారా! మెయి భారతం, బవయవంబుల్ సర్వరాష్ట్రంబులున్.

ఉ॥ రెండుగ నైన వంగమును రే పతికించి ప్రభుత్వ మీ ప్రజా
చండిమ కోర్వ కొక్కటిగ సల్పును గా, కతికింపనేర్చునే
రెండుగ నైన మానసము, రెక్కొనఁ జూచునుగాక భారతం
బుం డిగనాడునే! మనము పూనిన దక్క పటిష్ఠరీతిమై. 26

ఉ॥ సభ్యులు కండు మత్రప్రబలసంస్థకు, తద్భ్రృతనైకభేదశి
తాభ్యుదితాత్ములై యువకులర్హ్యకృత్తిన్నుతిగొండు, మామౌడన్
విభ్యదరాతితల్ గలుగ పెద్దలు! దీవన లిండు, వైభవం
విభ్యులైరెండు, వండ్లు మన యే దైఃకొమ్మల ముష్టిబంధముల్. 27

గీ॥ వ్యర్థమే యగు నర్థము, బలము పొలము
నలమినలమే, యవద్యయే యగును విద్య
దేశమందు సర్వోత్తమదీప్తికొఱకు
కానినాడు, పౌరుష మనదైననాడు 28

శ॥ అని సావర్కరుకంఠము
వినిచె మరియు భారతమున భీమగదాకిం
కిణి యగుచు, తద్భలమ్మున
వనాయజము లాలకించువారి మనస్సుల్. 29

గీ॥ వ్రాత లెక్కువ చెల్లని పత్రమునకు
నటులె గీతలు చెల్లని నాణెమునకు
పార్లమెంటు చెల్లు ననుచు భారతమున
నాణె మైన వైస్రాయినిం బంపె నిటకు 30

గీ॥ వాని పేరు కర్జన్, వాని పత్రమందు
వ్రాతలే వాని గీతలు, ప్రజల యెడను
కాటువేసె నం దొక తిహ్నాగంపు గీత
వంగభేదాఖ్య, మాతని పడవి నదియె.

81

ఉ॥ తూరుపువంగమందుఁ దమ దొడ్డబలంగము గల్గి ముస్లిముల్
'తేరె కమాల్ పసం' దని నుతించిరి పెక్కురు కర్జనున్ బ్రజా
వైరిని, నేను కాంగ్రెసును ప్రాణమతీయక రాజభక్తిని
రైయరము సేయ కేగ నను వానిని బింకమురాజధానినిన్ 82-

మధ్యా॥ అంతంతమాత్రపువాని కంద దతని దర్శనంబు
చింతిలక తన దర్జాను చెప్పులతో బైట విడచు
నంతరాగతుడు, కర్జనుమహత్వ మది బెనర్జి యెఱుగు
కాంతాసము లని నృపుల్ నగల్ దాల్చి యిట మాటబడిరి. 83-

గీ॥ అతనిబుద్ధియెదుట నకృశాగ్రముగ కు
శాగ్ర మగవడు, చిటికించినంతలోనె
నిర్ణయంబు, తత్కార్య ముదీర్ణ మపుడె
జటిలవిషయ మెఱుగదు కర్జనుచరిత్ర 85-

ఉ॥ ఘోరము వంగభంగకృతి కో, యని యెల్లిడనేమి, తన్నుతూ
ర్పారగఁ బట్టినన్ బడమ రాజగ, డిట్టిననేమి యన్నిటన్
బూరిగ మోచి వాకవడిఁ బొంగెను కర్జను నిర్ణయంబు, దు
ర్వారము పోటునన్ బ్రజ యపాంనిధి, తుంగతరంగముల్ సభల్.

ఉ॥ వాకొనినార లుద్ధకవివర్గము 'తుఖ్ లఖు'వచ్చె నేడు భి
న్నాకృతి నంచుఁ బంచనదమందునఁ గర్జనుగూర్చి, 'సీజ'రి
ల్లే కదరోజులం దనిరి యింగ్లిషునేర్పినవారు, సంస్కృత
శ్రీకులు జన్మ మెన్నవదో చెప్పిరి రావణి యెత్తినట్లుగా 87-

ఉ॥ గ్రామములఁ బురములఁ బురాణము చెప్పుచు రేల రచ్చలన్
రామకథన్ మనిషులు మరాటులకున్ దిలకార్య శాసనం
బై ముడివెట్టి రాశరుల పాలన కాంగ్ల శరవ్యపాలనన్
గామెర రాజకీయ మనె కర్జనుకంటికి వెజ్జువెజ్జునున్. 88-

గీ॥ ప్రజకు వలయు నాగటిగీత పదియురెండు
గీతలగా లేద, యేల్పడి కీత యనుచుఁ
గర్జనున్ తోకమానున్యుండు కడకుఁ ద్రోసె
వచ్చినట్టి వై ప్రాయీల వరుసయందు

39

గీ॥ నాటినాటికి దిగజారు నేటి దళను
పలికె సేమము నెగజ్రాకు పగిది గాగ
తెలియలేదు ప్రజానాడిచలన, మేమి ?
రాజకీయ వైద్యుండు కర్ణ ననె నతడు.

40

కా॥ అవేశమ్మునకున్ విమర్శనము తో దై రాజికారాజిక

శ్రీ వొందించు నెటుల్ మనమ్ము నటులే చెందించు స్వాతంత్ర్యం
ఘోరవాల్మీకిభ్యముఁ దోడు వంగమునకున్ మెం దై మహారాష్ట్ర మీ
యావద్భారతమున్, గ్రహించెఁబ్రజ సత్యంబున్ ద్విరాష్ట్ర లన్

ఉ॥ ఏమి గ్రహించినన్ విపణి కెక్కవ మిక్కిలి రాజకీయము
కామిత మల్ప మెయ్యదియొ కల్గిన నయ్యది తీరుదాక
పై మొర దెల్పి నాయకుల యండన యాపయి రచ్చబం లం
దే మృదుధోరణుల్ పజలు, తీండ్రకుఁ గాంగ్రెసు తేదు వారలన్.

క॥ జనమందుఁ గొంత చొరబడి

తన క్రమయత్నంబు చేయఁదగినంతయుఁ జే

సినయది కాంగ్రెసు కాపథ

మునుండి ప్రభుతన్ మరల్ప ముక్తగళం బై,

41

క॥ ఎప్పుడు ? తప్పనిసరి యై

నప్పుడు, బలతిలకజనహృదరవిందములన్

గొప్పగ నావేశమ్ములు

చిప్పిలి నప్పుడు ప్రజల్ రసించినయపుడున్.

42

శా॥ అన్నం బెంతయొ బోధ మంతియ, య దేదై నన్ సకాలమ్ముగాఁ
దిన్ననీ విన్న రుచించు తీర్థమగు, సం దీమై మహారాష్ట్రమున్
మున్నెన్నగుడునుకానియంతబలితమ్ము, లోకమాన్యుండు చే
సె నైజం బగు కేసరిత్వమును గర్జింపించి వంగస్థితిన్. 45

గీ॥ సభలు మీవి వ జాయుధప్రభలు కల్గి
టామొదల్ కడపల్లె కుటాలదాక
నాసురేంద్రహాళీంద్రము దేశభాగ
దేయరంగియులార వంగియులార ! 46

చ॥ అగపడనట్లు విన్నదని యట్లు నటించెడి నౌర! లక్షలా
దిగ పజ దూయబట్టి తన దిమ్మరిచేతల రాజపీఠులం
బిగిసిన్ బారు లై మెఱవడిన్ జన వంగము నెల్లెడన్ రెయిల
బగ, లిది యేమి యేలుబడి! వంగకు డో! హతులార! దేనికీన్. 47

చ॥ కని విని తొట్టినేం బ్రభుత కండలు కా వివి బండలే య టం
చును మహానీయబింకిముని శోభితగీతము నాఁపించుచున్
వనముల చెట్లు పెల్లగిలి వచ్చెనో! వంగసమూహ మెచ్చె. ప్తీ
ధిని చనలేదు నై కిలు, నుతింతు స్వదేశ్యము యుష్మదుద్యతిన్ 48

శ॥ మీ యాగస్తుమహోద్యమ
మీ యెల్లకు సార్థకాఖ్య మెంతో గురినెన్
స్ఫూయద్బలవర్ష ము జా
తీయత వండించు వంగలేజములారా ! 49

శా॥ వందల్ వేల్ బ్రిటనంబరంబులు రగుల్పన్ బావకజ్వాలతో
'పందే మాతర' మంచు భారతిని నీవ్యాళించు మీ హరితీన్
సందృప్యత్రప్రభుతంత్రయంత్రనప్రతిజ్ఞాయజ్ఞ పూర్ణాహుతీన్
వందింపన్ దగు వర్ణమాల యిరవొందక లేదు వంగప్రజా ! 50

శ॥ వ్రాతల వ్రాలిన జతనల్
చేతల నిలబెట్టి సెగలు చెరిగించెడి నీ
కై తోడు నిఖిలభారం
జాతి మొరసె, వంగమా! పినరు లొంగకుమా! 51

గీ॥ దూరగత మైన నేమి మీ తీరు కనులఁ
గట్టిన పై శరీరము గగురుపొడిచి
యట్టుటల నూగుచున్నది యురక లెత్తి
మా మహారాష్ట్రజనము మైమలుపు మీకు. 52

శా॥ మీపై నాడిన వెన్నియో ప్రభుతదొమ్మిన్ దండముల్ భారత
తాప్రత్యాత్మను గ్రమ్మె నన్నియు నహంసంపూర్ణ శోభాశ్రుపిన్
మీ పాటించిన ముందునాగలికి వంగీయప్రజా! యందుకో
వే! ప్రొద్దుంబొడుపుంజిగిన్ దగిన మా యీబంతిపూదండలన్. 53

ఉ॥ పాలితు లెట్లు చెప్పెదరొ పాలకు లట్లు వినంగ లెస్స లై
గాగ్రిలుదు, రట్లు కానియెడ రాలుదు, రాంగ్గులె సాకు లీయెడన్
జాలదు భారతం బటులు సల్పగ శస్త్రవిహీన మౌట, న
పై లలితప్రయత్న మగునా! తగినంతయు సేయకుండునా! 54

ఆ॥ వె॥ కట్ట లేనివాని గొఱ్ఱయుఁ గఱచు, నా
మాట లేల యిప్పుడు? మనము దాని
పట్ట వెరచునపుడు, బంధితము ధనంబు
బ్రటను పొందనటుల వీలుకొలిది. 55

క॥ స్వాతంత్ర్యవేళ నింగ్లాండ్
చేతకలుగువస్తువును నిషేధింతు, రిచే
మీ తప్పు కా దమెరికా
చేత, మనకు దిక్కు నీ విశిష్టక్రియయే. 56

గీ॥ ఇది బహిష్కారయోగమె, యింకొకటియు
నది సహాయనిరాకరణాఖ్యయోగ
మేలుబడికి సాహాయ్య మందింపకునికి
ప్రభుత లేవదు కునికి యీద్యయము చెనకి. 57

గీ॥ జ్ఞానయోగంబు సాంఖ్యయోగంబు నది యి
ది యెవయు ననభవించు దుస్స్థితిని తెల్ప
కాల్పలం బాశ్చికబలంబు కరణి నివ్వె
పోరు కాని పోరున మిథఃపోషకములు 58

శా॥ బా నీయోగయుగమ్మబోధమునవ్యాఖ్యల్ గ్రంథముల్, తత్పఠిన్
రానో లాభముకన్న నాచరణముం బ్రత్యక్షమున్ జూడ నెం
తే నా లాభము, వంగ మేగి కనరే! నేతల్! స్వరాష్ట్రాల న
లే నిండింపరె: యుద్యమమ్మ నగరాశ్చ్యేతరాసంస్థితల్! 59

మ॥ మితవాదుల్, మతిపాదు లెందఱో యటన్ మిల్లుల్ పటాలన్ సుమ
ప్రతఠిన్ వల్లు లటున్ సృజింపగ బ్రీటకవల్లు న్నిషేధించుటన్
బ్రతిపాదింతు మటందురే! భళి! జల బందున్ బ్రవేశింప కే
విత మితాడగవచ్చు? దీక్ష తొడి మై విచ్చుం బువుల్ కోరికల్! 60

గీ॥ ఇంతమంది వత్తు రటన్న నంతమంది
కై న గుడిగతో వండు నన్న మొక్కడు -
ఎవ్వరును రాక వండి వా డేమిసేయు
నటులె దీక్షితులకు స్వదేశాంబరంబు.

61

ఉ॥ పెండిలి ఖర్చుపెట్ట మిక వేలుగ రూప్యములన్, బహుప్రజన్
దిండికిఁ బిల్వమున్ వనకు దేశజయమ్మన రాజ్యమేలుకోఁ
బండుగ వచ్చుదాక, మనువారము స్వమితవ్యయమ్మునన్
దండిపరమై తొల్లి, నయినన్ గొనువారము దేశ్యవస్తువుల్! 62

క॥ కేవలపట్టమ్మలకై
కావు కలాశాల, లోజ్జగమి ఛాతులచే
భావనల భరతమాతకు
సీరిరి వేయింపవలయుఁ జిత్తాసనకున్.

63

ఉ॥ మూడవ కన్ను కాని చదు వున్నను లేనిదె, యాత్మగౌరవం
బూడిన మేనిలో ననువు పోయినదే, యెది దేశభక్తికిం
బోడిమి తేదో అట్టి బడి పూచినమోదుగుతోడిదే, యిటుల్
రూడిగఁ దెల్పి యాచరణరోచన మైనది వంగ, ముబ్బితన్! 64

ఉ॥ బొజ్జనుబట్టి నానియుడుపు న్మృదువుం గని చోద్య ముట్టి నే
దొజ్జు గౌరవంపరు శుభోదయతద్వని భారతాంబుపూ
సెజ్జగనై నగ్రాక, పరసీమలవారం పంతులుల్ సరే
గొజ్జుబతులే పలుకకుందురొ దేశశుభేతరోక్తులన్.

65

గీ॥ పూర్వపదము పేర్పరై యపూర్వగురువు
 'స్నేహ' రొకడె, 'సెల్వీ'యు సెల్వీయుఁ గాని
 మా మతుకమాటలం బడి మాటుమసలి
 రాదు, రాజకీయముల మార్గము లేదు 67

ఈ॥ దేశీయులు జరిమానా
 దేశకు లై శిష్యులకు విధింతురా! దైవా
 దేశముకదె: స్వాతంత్ర్యము
 దేశోత్సవకారకుల్ గదె! విద్యార్థుల్ 68

శా॥ మొన్నన్ మొన్ననెకాదె! గోఖలే బ్రిటన్ భూమిన్ బహిష్కారయో
 గొన్నత్యమ్మ నుపన్యసించి సభలన్ గల్వారషండమ్ములన్
 విన్నుంజూలి నిధాన నూపినది, యే విజ్ఞుండునున్ లేడు త
 పున్నాతండు మ రెట్లు త ప్పించట? భీవారాళికుల్ దేశికుల్.

ఈ॥ చాల యవన్యసించె, జెవి జప్పుడు లిప్పుడుఁ బోవు, విశ్వవి
 ద్యాలయమ దు లండనుమహాసభ చాతులకున్ స్వతంత్రతా
 మూలము భారతాభ్యుదయభూజ మ టంచును, తప్పుపట్టలే
 దే! లవ మెవ్వడున్ లజవతిన్, మరి యిచ్చ ట దెట్లు త వ్వగున్?

శా॥ ఏ వై పూర్వముగాఁ దుపాకి బుజమం దె ట్టానుటో యిప్పుడే
 లా? వాకొంటిని రె. దుపాయములు తొల్లన్ లేని వేయాయుధ
 ప్రావీణ్యమున మొక్కవోని వివియొప్పన్ దైన్యమున్ ద్రోవ లెం
 డీ వీరప్రజలార! గెప్పు మనద డీ పోర వెన్నీనిచో. 71

గీ॥ అయ్యనున్ జియ్యనే కాద యయ్యవారి
 నిన్ వకు డెదురించు జనున్యవర్త
 నమ్మ చూచి, క్రమ కర్తనమ్మ కాద
 దీన, మన్నింపరాని దెదేని దొనగు. (71 ఎ)

గీ॥ ప్రజల వాంఛకుఁ దలయొగ్గఁ బలికి జారు
 చక్రవర్తికి రష్యా పసంగమందుఁ
 బలుక దొర! 'లండను పైమ్ము' పత్రిక భర
 తోర్వియుద్యమమునుగూర్చి హూణపతికి 72

చ॥ అది పరదేశపత్రికల కై నది మూగతనంబు పడుపా
తదశముగా, స్వదేశజనతన్ దగు కొందఱు దుర్విదగ్ధులై
వదరిన నస్మదుద్యమముఁ బైకొను హాని తృణంబై కాని చె
ప్పఁ దగిన మాట చెప్పెదము, వారిది సంశయ మైనఁ దీఱడిన్.

కా॥ వంగం బొక్కటి యోను గాక భరతాంశాశృంఖలాల్ రెండుగా
కంగీభూతశతార మైన దిటుమార్తాండుం డటుంబొడ్చినన్
భంగం బొందద అస్మదుద్యమము, యంత్రాగార మాంగ్లావనిం
బంగింపంబడు, నొయ్యనన్ బ్రభుతతంత్రాగార మార్వావనిన్. 74

చ॥ ఇది ప్రజశక్తి యీ జతన, యీశ్వరసూతికరాగ్రమందు ను
న్నదియు నొకండు శక్తి, యది నాసి గుణమ్మునయందు దీనిక
న్నదశనశీల, మొక్కెడఁ గనంబడు, నంతటఁ దానె యాచు నీ
య్యది దమనమ్మునం బగర నంబుధియావలియొడ్డు చేర్చెడిన్. 75

మ॥ ఒక వంగంగమునన్ గవర్న రగువా డోహో! యనెన్ దీని వా
లకమున్ గుర్తిడి పుల్లరాఖ్యుడు, పరిష్కానమ్ము హూడాధికా
రికసర్వస్వము భారతమ్మున నికన్ రేపెల్లుటన్ దీని ద్రుం
పక యంచుం బ్రజపై సయూధముగఁ బ్రోస్త్ర తద్విప్లవైపడెన్.

క॥ ముంగాలు సాచి నడచుచు
నంగన్ వెనుకకును వేయు టనునది లేకే
బెంగాల్ బెంగాల్ మొగిసె, మె
టుంగు లురిసెఁబో! గవర్నరులు నరులెకదా! 77

గీ॥ వ్రాసె కేసరిపత్రికన్ వ్యాసము నిటు
లోకమాన్యు, డానందలోకై కగృహము
దాని గని వంగపంచనదాదిజనము
కనులు మెరమెరలాడె నాంగ్లనకు ఘనము. 78

మధ్యా॥ అమెరికానుండి విచ్చేసె నపుడు లజపతిరాయి, ప్రజ
గుమి రైలుస్టేషనుదరిని గూడె లాహోరులో, మంది
రమునకుఁ గొనిపోవ బిండి రాజులదో! వచ్చెనో! హ
నుమ రామునకుఁ బలె నయ్యె నొకడు తా వాని వాహనము. 79

ఉ॥ వేడికి దుగ్ధముల్, చలువవెల్లికి నాత్మలు పొంగు స్నిగ్ధముల్
వీడునువీడు కూడి రవళించెను నేతకు స్వాగతమ్ము, క
న్బోడు ముద్రకుతైలమున నొప్ప ముఖం బను తళ్యఁ గుందు లై
పోడిమిపాపలన్ ద్యుతులుపో; సహజమ్ములు మంగళారతుల్ 80

కా॥ తా నా పశ్చిమఖండ మేగుట హోయల్ దర్శింపనో? కాదు, వి
ద్యానైపుణ్యనిధానబోధనవిధానాభిజ్ఞతాకాంక్షమై
దా నాధానముచేసినవ్విధము లిం దౌ గోష్ఠులం బల్క నౌ
గానీ వచ్చియు నోటిదాక నవి పొంగన్ లేద ఘగస్థితిన్. 81

క॥ ఇటు లై లజపతిరాయి ప్ర
కటించె శకటమ్మువెనుక కళ్వమ్మును పూం
చుటగా వైస్రాయిపనిని
ఘటించె జోహారు వంగఘనతకు సభలన్. 82

ద్వి॥ కరము ఘనమ్ముగా కల్కటాపురిని
జరిగెను సభ యెందు సరిగ నత్తటిని. 83

మ॥ వినుపించెన్ స్తవనమ్ము కొల్వొత్తిలి ఋగ్వేదాంతసూక్తాంగిరో
మునిసమాట్కృతవర్ణనామధురసంబున్ ద్రావి 'బంకిం' రచిం
చిన ఝంకారము గేయరూపమున 'వందే మాతర'మ్మంచు జా
తినిజాతిన్ గదలించి నాడి యమృతోద్వేలర్ఘ్వురిరూఢిగా. 84

గీ॥ పండువెన్నెలదుప్పటి నిండు కప్పు
కొన్న పున్నమ వడుపునఁ గొఱలి గోష్ఠి
పులకరించె నిలుపున గీతి పలుకరింప
నిదురిలిన యంతరాత్మను కదిపికదిపి. 85

పీ॥ చల్లనైనది కవోష్ణం బౌచు నుడుకెత్తి
నది మలయజనమానమ్ము నయ్యె
శాఖలు పోయిన స్థాణువులకును తవ్
ఉణమ కెంజిగురాకు దందడించె,
వీళ్లను చొళ్ల నె న్నేళ్ల నాగటికట్టు
మోపకున్ననుఁ బైర్లు మొలకలెత్తె
గడ్డపాటలు | మోగి కణ మైన తడి రాని
చట్టబండలలోన జలము లూరె

గీ॥ మూడుకాళ్ళ ముదునలియుఁ, బేడి పిటికి
యసి ధరించినయట్లు చే విసరి యార్చె
ర్లు మృనంగ వందేమాతరమ్ముగీతి
మారుతమ్ము మోసుకపోయి మలయు మేర.

86

గీ॥ కత్తినాలుక వానికి ఖండశర్క
రోవమోక్తియు, బ్రతుకెల్ల రుసరుస లగు
వాని కాణిముత్యపునప్పు దాన మొసగె
రమ్మగీతి వందేమాతరమ్ముగీతి.

87

పీ॥ నీరు నిండారు కాసారమ్మునందు నె
ఱ్ఱని తమ్మి విరిసిన రాణ విరిసె
నాగస్వరస్వానభోగనాగర్య మౌ
కోడైతాచపడగ వోలె నెఱసె
వరిణయోత్సవమందుఁ బాగాణి పెట్టిన
చండికాచరణమ్ము చాయ మెఱసెఁ
కై లాసగిరితాండవాలోలచండిశ
కటకసజ్జము గజ్జ యటులు మొరసె

గీ॥ ప్రజమనసులౌ నొకానొక భావము పర
తంతతాకంటకారణ్యదావ మిక న
కాతరమ్ము శిర మెత్తిన నీ తరమ్ము
లెమ్మని చెవి వందేమాతరమ్ము | మోయ.

88

సీ॥ కిలకిల నవ్వి కేకినలు భారతభాగ్య
లక్ష్మి కొట్టినది కే లంద మొలుకఁ
బసరు తీసెదను నీ బాహుళోటీషష్టి
ననుచుఁ దిట్టినది రాజ్యాంగలక్ష్మి
బాడబాంబుదము నీ పైని వర్షించును
త్వరపడకే యనె భారతాంబ
యిదిమొదల్ మెదలుడీ! యెవరి తెల్పిని వారు
మాట లే లని విధి పోటుఁ దీర్చె

గీ॥ చదువుచదువున హృదయము సానదేర్చు
రవర బంకిముచందచటరిగీతి
ధ్వనిత మగు వేళ, నెండిపోవు నొక జాతి
సస్యచరితన్ సునిత మైన స్వాదువేళ

89

శ॥ అది యొక పంచాక్షరసం
పద 'పంచేమాతరం' క్రమత్ స్వాతంత్ర్యం
బు,దళించెఁ గుచితభావముఁ
గదలించె జవమ్ము నొక్కకడక న్నడకన్.

90

ద్వి॥ రచితము లజపతిరాయించే లేఖ
యుచితము తొలిపరి, కున్న దం దిటులు.

91

ఉ॥ ఎందునొ విత్తనమ్ము మొలకెత్తును క్రొత్తగ నొక్కచోట ము
స్కందుగ, దేశ మెల్ల పొలముంగదవే మలునేట దానిదే
అందఱిదిన్ స్వరాజ్యమున కా పృథుయత్నము, నేడు దీనికిన్
గందువగడ్డగా ప్రథమగణ్యము వంగము కీర్తిశృంగ మై.

92

ఉ॥ వందలువేలు నే పనికి వచ్చిన వచ్చును తెల్లకాగితాల్
మందులచే మపిన్ మసటు కానొకొ! రావులురావు లేలువా
రిఁ దరభాస్తు లై పలుకరింపగఁ గాక, అవశానవస్తుసం
బంధుల మెల్ల వారమును మార్మసలన్వలె తెల్లవారికిన్.

93

ఉ॥ ముద్దులుగుల్తు పిల్లలకు మోదిలి కోరిక తీర్చుచుండరో
పెద్దలు, ముద్దు లేదు మురిపెమ్మును లేదు, ప్రభుత్వ మెత్తుకో
దద్దిర! ముద్దుమద్దుపలు కాడెడు నేతల కోరికన్, దెసల్
దద్దరిలంగ వంగజనులార! ధ్వనించి యెదుర్త మేల్పడిన్. 94

కా॥ భూగోళమ్మునఁ దోలుకన్నలకు దవ్వుల్ దోపనీ, యాత్మను
శ్రీగోళమ్మున వంగవంచనదముల్ చేర్వల్ గదో! కూతపె
ట్టై, గన్నుల్ తగ తై జనమ్ములును, చిత్తాహంకృతుల్ రెంటి కై
ట్లో గాఢమ్ముగ నట్లు మైత్రి తగ నాటోపింత మర్పాకియన్.

గీ॥ ఆమెరికాఖండమునఁ బెక్కు రనిరి భరత
ధరణి వంగసంఘట్టము నరచరిత్ర
లో సువర్ణాక్షరాధ్యాయభాస మనుచు
నేతములు నాకు సమ్మదక్షేత్రములుగ. 95

చ॥ లజపతిరాయచీటి యిది లాజలు చల్లిన దక్షరమ్ములం
|బజపయి పాదలక్షవయి, పంక్తులు నూటిట వ్రాయవచ్చు న
గృజ మగు భావముం బుధుడు వ్రాసెను దీపిల నిర్వదింట నం
చుఁ జదివెఁ గల్గిటానమితి సూరి బెనర్తి వ్రవమ్ము కాగనే, 97

ద్వి॥ కిల్లా కిటులు గోష్ఠికిఁ జదువఁబడగ
నెల్లరి ముద కోటి కైతైను పడగ. 98

ఉ॥ ఎన్నిగ వంకరల్ తిరిగెనేని సరిన్ తొరు పుట్టలోనికిన్
పన్నగ మన్నటుల్ మెలికబాటలఁ వీడ్చొని రాజమార్గమం
దున్నది యస్మదీయ ముచితోగ్రము సంచలనమ్ము, సర్వతో
భ్యన్నత మౌత! భారతము పూర్ణమనోరథ మౌత! దీనితో, 99

క॥ వంగముకడుపున నెప్పుడు
సింగములే పుట్టుఁగాని చీలులు కా, వీ
సంగతి పాలకతతి యెటు
గన్ గడగుడు, పౌరుషమునఁ గానిది కలదే! 100

చ॥ ఉడుతయు రాము సేతువునకో యన నేనును వచ్చి సేతు నీ
పుడమివి రత్నగర్భతనముల్ ఋజు పొటకు మిమ్ముఁగూడి నా
వడిమెయి స్వల్పకాలమున, వంగవసుంధరఁ దొల్లిఁ దారకల్
వడి యవి మీర లైన ప్రజలార! కడఁక కిరీట మూనుతన్' 101

ద్వి॥ అని బరోడానుండి యరవిందఘోషు
వనిచిన యా లేఖ పఠితమ్ము సభకు. 102

ఆ॥ వె॥ పఠిత ఖిసినచంద్రపాలు, విన్న జనము
ముప్పదైదువేలు, మోదశిశువు
హృదయశయ్యయందు నిటునటు దొరలాడఁ
గెరలి కొట్టినదియుఁ గేకిసలను 103

గీ॥ కాశినుండి గయనుండి ఝాన్సీసివార్ల
నుండియును కమ్మలు ప్రయాగనుండి వచ్చె
పత్రిక యగు బెంగాలీకి వంగకలన
భారతీయు లస్వప్న లైనా రటంచు. 104

ఉ॥ తిక్షకగాఁ బ్రభుత్వభ్రువళిన్ గను ద్రావిడు లంపి రస్తడి
యక్షితిసారకారకమహాజనులార! స్వరాజ్యచిద్వసి
వృక్షభవత్రయత్నముల కేమును శాఖల మంచు లేఖ ల
ధృతుడు పర్వుచెర్వునెఱతామర రేకులుగా నుతిన్ గొనన్. 105

గీ॥ జనము మంచముపట్టగా ధనము నున్న
దాని నూడిచిపెట్టి యుత్సవము సేయు
నెవడు? కర్జను తక్క, వచించె సభలు
భేషనంగ లాల్ మోహనఘోష తొల్లి. 106

క॥ ఆ లాల్ మోహను జేబిది
వేల సభాస్థారులు నతివేలానంద
శ్రీ లెగఁజల్లగ నా లే
భాళి చదివి వినిచెఁ గంచుకంఠముతోడన్. 107

ఉ॥ దీక్షితు లైతి మేము భవదీయవిధానమునందు వంగహ
ర్యక్షములార ! దిగ్విజయ మౌ మన పూనిక కంచు నుత్తరం
బతుతదేశభక్తు లగు నాంధ్రుల నేతలు వ్రాసి పంపినా
రక్షర మక్షరమ్ము హృదయాభరణమ్మున మౌక్తికమ్ముగా. 108

శా॥ గంగాస్నాతరపింద్రగీతవిలసద్గానామృతోపేతదీ
క్షాంగీభూతనిబద్ధకంకణులు నింకన్ వచ్చినారల్ ప్రజల్
తుంగం బయ్యె సదస్యసంఖ్య పదివేలుం జెచ్చు, నేనాటి గో
ప్తీన్ గై సేయద యంత, యా సభయుఁబొల్పెన్ పీటికిన్ వెల్పులన్

గీ॥ చదువగా 'శ్యామసుందరచక్రవర్తి'
సంక్రతాండ్రసంగతి సభసభయు నూగి
పోయి కనుబొమ లెగిరించె మాయురః ప్రభు
త నెదుర తెనుగుమీరె నంతట నటంచు 110

గీ॥ మంత్రపూతముగా హోమ మాచరింత
మాంగ్ల దేశ్యాంశుకములతో ననియె నొకడు
మంత్రయుత మైన నందవో! మన సురలకు
వారు నవి కట్టరా దనె సూరి యొకడు 111

ఉ॥ వేని నొసంగ డగ్ని మన వేల్పులకున్ దినువానిఁ దక్క 'స్వా
హా'నినదాన వ్రేల్చినను నన్యబుధుం డనె వహ్నియిష్ట మే
మేనియుఁ జేసికోని మన మీ నవచేరిము లొప్పఁజెప్ప 'నా
హా'నినదానఁ దీరె నని యందటి నిర్ణయ మయ్యెనయ్యెడన్. 112

గీ॥ పట్టణబహిర్భాగల్ బ్రిటన్ పటపటలద
హసమహార్చి స్వగృహమంటుకొనిన యటులె
కల్కటాలోని ప్రత్యాంగ్లు డుల్కిపడెను
కాల దింతన మన కొంప కర్ణ ననెను, 113

ఉ॥ ఒక్కడ సాగుచుండె సభ యొక్కె డ యీ శిఖ రేగుచుండగా
నక్కడ కేగుదెంచె మును పన్నొని నట్లు కువిందబృందముల్
రోక్క్ ములున్ గ్రహించెఁ బలురూపుల సేలలు సేయ మగ్గముల్
పెక్కువ సేయ కొ ల్విడగ, లేచెను మోహనమోము భాషి యై

శా॥ ఛాయామాత్రులుగాఁ దలంచి భరతజ్ఞామండలిమ ద్ద్యులన్
జేయఁబూనె మనస్సు దొర్లిన యటుల్ చేతల్ ప్రభుత్వంబు తా
న్యాయాన్యాయవిచక్షణత్వరహితం బై, సాక్ష్య మీ వంగమున్
జాయల్ సేయుటె, యూరుకొందురె ప్రజల్ పాదద్యయిన్
సింహముల్! 115

గీ॥ మూడు వేళల ముచ్చోట మూడు సభలు
వత్సరమునుండి విభజన వ ద్దటంచు
నీ విదేశవస్త్రదహన మెన్నవదియె
యిప్పటికి బుద్ధి రా దయ్యె నేలుబడికి, 116

మ॥ అతివాదుల్ మితవాదు లందఱము నే డై కట్టుగా సర్వసం
తతి “పిన్ టూయెలిఫెంటు” నాంగ్ల ధరణిద త్తిమ్ము నెద్దానినిన్
వ్యతిరేకింతము ముట్టుకోక యొక వల్వన్ గూర్చియే యేల? భా
రతవస్తుక్రయదీక్షఁ బట్టి ప్రజలారా! గెల్పు లాస్మాకముల్. 117

క॥ ఈ పూటన్ జనిపోయిన
రేపటికిన్ రెండు, వలదు బ్రిటిషాషధముల్
చేపడని దానమ్ముగఁ
జాపపడగ బ్రిటిషునగ యపారార్హంబున్. 118

ద్వి॥ కత్తుల వలయముల్ కార్యాలయములు
తొత్తుల మై ప్రభుత్వోద్యోగ మంచుఁ
జొరబడినన్నాళ్లు పొరపడినాము
వెఱవదు, మన మాట వినదు నేలుబడి 119

క॥ చిలుకా! పలుకవె యనగాఁ
బలికినటులు నిదియుఁ దీని బాబున్ బలుకున్
గలిగితనముతోఁ దెగదెం
పులు మన మొనరించుకొనిన మూడు సెకండ్లన్. 120

గీ॥ ఇంతటి మహోద్యమమ్మున కేము కాము
ప్రజలె సంచాలకులు ప్రాచ్యవంగజనము
బహుజనము నడచిన చోటఁ జాట పడును
మెచ్చి చనని నేతకు ముండ్లు గ్రుచ్చుకొనును. 121

మ॥ అని 'లాల్మోహనమోమ' పల్కిన దువన్యాసంపు సారాంశ మై
జన మౌనో నని సందడించినది, ప్రస్తావించి శ్రీమోమఫో
రణి మా ప్రక్కనె జాలయోర్తు బ్రిటనుద్రవ్యమ్ముగా మందుర్రా
గనుపొ మ్మన్నది తల్లి వేడినను, పల్కాడెన్ సురేంద్రుం డిటుల్

ఉ॥ పుట్టినరోజుపండు గని ముద్దు కొసంగెను తెచ్చి గ్లాసుగో
పట్టణమందుఁ గుట్టిన యుపాసనహయుగ్మము మత్స్యకుండు, తా
రట్టొనరించి నా మనుమరా లది ముట్టిన నొట్టు దానినిన్
బొట్టియ యెడు సేండ్లు మొనమొన్ననె నిండిన వంచు వాకొసెన్

క॥ జౌరా యన్నది ప్రజ, సాం
పారె ధ్వని తదుక్తి మురజ మరియును హంసల్
సారింపిన గటు లటు వం
చారింపిన యశము లొప్పు, సజ్జనులారా ! 124

ఉ॥ సజ్జనులార యన్నపుడు శౌర్యము లోటని యెంచరాద, అ
సృజ్జవధాని పూనిక యమాసను వెన్నెలగా, జలంధరాల్
విజ్ఞిననాడు నెండగ భళి, యనిపించె, బ్రభుత్వ మేసిన్
లోజ్జను గాదు తేజ, బదులుం బ్రహరింపము, సజ్జనత్వముల్. 125

ఆ॥వె॥ ఎంతమోరమునకు నేల డి యొడిగెటె
దేశవిభజనమ్ము బాసబ
సేయవచ్చుగాక చేయ నే? యేక
భాషమండలముల భా ములుగ.

శా॥ హైందవసంఘ మొక్కటియై హక్కులుగోరు ,వంగమందే యా
సందడి పొచ్చు, ముస్లిముల సంఖ్యయు నందు పెచ్చు, దీనితో
బొందు కుదుర్చుకొంచు నది పోరును, రాష్ట్ర రెండు చేసి డి
నన్ దత మైన తున్నకు మనం బిడి దాని ~ ర్త మద్యుతి.

మ॥ అని, వై వారును నీ తల పెటులొ యల్లెగాక నాన్ దూగి క
ర్జనువై స్రాయి రహస్యయోజనములన్ సాగిం సాగించి చీ
ల్చెను వంగమ్మును రెండుగా, దుఱకలన్ జేప నా నంచు గు
ల్మెను, తేలున్ బ్రజలారాదీనికులుకున్ గిల్గున్ మానమ్ములక.

గీ॥ తూర్పుబెంగాలునందునఁ దుఱకలందు
విజ్ఞు లైన కొందఱు నేడు విక్కుబిక్కు
మనుటయుఁ దెలియుచున్నది, మానవుండు
సంఘజీవి, మతము లేదు సౌహృదమున. 129

గీ॥ వంగ మను పంచఁ జేసి ద్విభాగము నొక
తడికఁ బెట్టు కర్జను ప్రోడతనము నెంచి
మురియు జన మెరియు నికఁ బ్రభుత్వమనకుఁ
బ్రజకు నడి గోడ గలె వై స్రాయి యనుచు. 180

క॥ చెఱపకుమా! చెడెద వనెడి
వరాల నీతి కపురాణపరిదృశ్యోదా
హరణము వంగముభంగి
కరణము, ప్రజయెరిమ చెఱగ కధికము మెఱసెన్ 181

శా॥ లూతాతంతు వకృత్య మీ పనిగ నాంగ్లోయిం యన్ పత్రికల్
నై తమ్ముం బ్రకటించె, మమ్ముల జ్వలజ్ఞ్వలా ం జేసికో
కో! తీ రైన ప్రభుత్వమా! యనుచు నెన్నో ట్టి రర్జీల్ ప్రజల్
నేతల్, దానికిఁ జీమకట్టినదియంతేన్ గాద ం తైననున్ 182

శ॥ వ్రాతలు లేతలు, మ్రోతలు
చేతలు నిర్దిష్టకార్యజేతలు, లాఠా
జీతిలకాదుల బోధ మి
దే తగు నని తోచె నాకు నీ యెల్ల రకున్. 183

ఉ॥ హింసకుఁ బూనుకోక మనకెంత సమర్థత యున్న దంతయున్
మాంసల మౌచు నేలేడిసమాజపుటాటలు కట్టునట్టు లు
త్తంసితసిద్ధి యౌత! మన దారి, జరూ రని లండనందునున్
శంసనకారి యౌత! హితసంతతి యంతయుఁ దొంటిపోలికన్. 184-

క॥ సింధీకిం బంజాబీ
శాం ధునకున్ ద్రవిడునకు మహారాష్ట్రీనకున్
సంధించు వంగ మంజలి
సంధకుఁ దో దైన యెల్లజాతికి నెపుడున్. 185-

క॥ సరిపెట్టె బెనర్జీ యీ
వరుసఁ బలికి, బివినచంద్రపాలుడు లేచెన్
వఱులించె నుపన్యాసము
సరస్వతికిఁ దెలిసె తనదు శక్తియ దెంతో. 186-

గీ॥ గుండె వగిలి వంగజనని కుములుచున్న
తరుణ మిది, స్వస్థనుఁబొనర్చుదాకఁ బ్రజకు
ప్రీడయే తక్కు విలసింపు క్రిడ లేదు
క్షణ మనగ లేదు, మధురభక్షణము లేదు 187-

క॥ పౌరుషము మొలిచి యెదుగుట
కి రీతియ యాలవాల మింతేన్ భీతిన్
గూరక దేశవిపత్తిని
కారణశపథమున నడుముకట్టుండు ప్రజల్! 188-

గీ॥ నడుము నవరించుకొనుచు విన్న దవుడు సభ
వందనము చేసి మాతకు వంద కత్తు
లెదుర విఱువుం డని, ధ్వనించె సభ యఱుచెయి
రాయుప్రేళ వందేమాతర మ్మృటంచు 189-

గీ॥ విప్పుకనుల లోతున నుండ నిప్పుగనులు
బివినతా బుపన్యాసంబు వినిచె ప్రజకు
కదనకరణసమబలసంగ్రధితులార !
వీతప్రహరణరణవిశ్వవిదితులార ! 140-

క. ఏలుబడిబడులలోనికి

బాలురఁ బంపమియ గాక పంపెడువారిన్

గేలూని బతిమిలాడుచు

మీ లీలన్ జేయఁ జేయు మిమ్ము పొగచెదన్.

141

మ. తగె జాతీయకలాలయమ్ములు భవత్సంతానసమ్మేర్పముల్

తెగెఁ బాశ్చాత్యవిభుత్వమున్ గొలువ నౌ నీచత్వముల్ వాటిన్

లగుడమ్ముల్ గొని కొట్టు రక్షకభటు ల్లజ్జింప కాలేజిమం

దెగమున్ ఛాత్రుని త్రొక్కనీయని ప్రజానీశీలముల్ కీలముల్. 142

ఉ. ము డుకొన్నదో! పయిని మూరిన యేల్బడివేటకుక్కుకున్

బు చెప్పుచున్, బ్రిటనుపుట్టము బమ్మనువద్దయా! కొనన్

వ ని యార్చుచున్, వివణి బంకిముగీతము పాడ, వీడువీ

డ ర! యన్న నిన్ను పొగడ న్నుడుగుల్ బడుగుల్ గదే! ప్రజా!

శా. 'వందే మాతర'మన్న తల్లికి నమోవాకమ్ము లరించుచు

యిం దెవ్వారికి హాని నిందయును లేదే! బాంబు వేయంగ నీ

క్రందే పి ల్పనవచ్చునా! యిది సెలన్ కర్ణ మ్ములన్ గ్రుచ్చునా!

కందోయిన్ సెగ దెచ్చునా! ప్రభుతకే గణ్యమ్ము లిభావనల్. 144

ఉ. కొందలు మిత్రు లిందు నను కూడ దటన్నను చెప్పనెంచితిన్

పందలు వోలెఁ బ్రాణములు వాయరు వంగజనమ్ము లేటు కే

టున్ దగ నేయువా రొకపుడున్ 'బికెటింగు'నఁ నాత్మరక్షకై

కొందలు మిత్రు లిందు నను కూడ దటన్ననుఁ చెప్ప నెంచితిన్.

చ. పొగలు ధరిత్రి లేక ఘనమున్ ఘనమండల మౌనె! యీ గతిన్

బొగులుట తెచ్చిపెట్టదొ ప్రభుత్వము వంగమువంగ మొక్క

క్తిగ నొక యుక్తిగా నొరుల కెన్నడు లొంగ నటంచు గర్జితం

బెగయ ధ్వనించుసోయపురాయిక్కము తెచ్చెను మేలుచొక్కమున్

శా॥ వందే మాతర మంచుఁ బ్రతికయు నుద్భాసించు గీతంబె కా
దెందున్ భారతమందు, భావబల మొండే భాషలే మెందు, నం
దందున్ గ్రంథము గేహ మేతధభిధా ద్రష్టవ్య, మేకమ్ము చే
సెన్ దేశమ్మును గేయ, మెంతు నకృశశ్రీచంద్రుగా 'బంకిము'న్.

ఉ॥ వ్యక్తివిముక్తి కౌచుఁ దనయంతటఁ దాఁ గనుపట్టు నాత్మయున్
వ్యక్తము నయ్యెఁ ద్రోవ తనయంతనె జాతివిముక్తి కి ధర్మన్
నూత్తులు రెండె దేశ్యములనొప్పుట, యన్యము లొప్పుకుండుటల్
సక్తము కాద యిందు గురుసంగతి, దేశమునొజ్జ దేశమే 148

మ॥ తను తా రక్షణచేసికొంట మనుజత్వం, బిద్ధి దేవుండు నే
ర్పినదే, యట్లే స్వదేశపాలనము, వే తెవ్వండునున్ దీనినుం
డి ననుం బావగఁ జాల డంచుఁ బ్రజ! కంఠేకాలహూంకారగం
జనగర్జ్మన్నినదింపవే! వ్రభుతరంద్రా లిన్ని బంధింపవే! 149

క॥ ఒక భేరిధ్వన మగుచుం
బ్రకటింపంబడియె లోకమాన్యునిచేఁ బె
ద్దకొలుపున న్నా జన్మా
ధికారము స్వరాజ్య మనుచు తిలకబుధునిచే. 150

గీ॥ బాలగంగాధరుండు శివాజి యొకటె
వాని మాటుగ నిను మేఱవడిని సత్క
రింతు మన్నట్టి ప్రజను వారించెఁ దిలకు
మరొక డైన చంకలుకొట్టి మరగకున్నె! 151

ఉ॥ నే నను శబ్ద మెప్పుడు ధ్వనించును గర్వమునన్? స్వదేశ్యసం
హృదయము లాల్చి వైఁ గలిగి, యట్టిదె పింజలుపోసి దోవతిన్
జానుగఁ గట్టి హూణకృతశాసనధిక్రమి చేసినప్పుడే
మానక నీతిబోధ యయి మత్తుపదార్థము రోసినప్పుడే. 152

క॥ అని మరియు నొడివె బిపినుడు
కనవడినప్పుడె ధ్వనించు కరతాళమ్ముల్
భణితి విని చెప్పవలెనా!
ధ్వనించె కంఠములును తెగబడితి మ టంచున్ 153

ఆ॥ వె॥ ప్రజల యుత్సుకతకుఁ బట్ట పగ్గాలు లే
వతడు లేచె మాటలాడ నొకడు
పేర నశ్వినీకుమారదత్తుడు, పేరు
కన్న వాని తీరు కమతరము. 154

ఆ॥ వె॥ యువకులార! కడిమిగవకులారా! యెల్ల
పెద్దలార! పరువుముద్దలార!
రూస్సీలక్ష్మీసుగుణసారాగమముశాఖ
లార! యువతిరేఖలార! వినుడు! 155

శా॥ కొంపల్తీనెడి నాలిముచ్చులు వలెన్ కొల్లాడెపో! భారతీ
యంపుంభాగ్యము నాంగ్లచేరిములు, మీరయ్యా! కొనన్ రా దటం
చింపౌ పల్కులతోఁ బ్రచారముల సాగింపన్ దుకాణమ్ములన్
గుంపుల్ యోషలు వారలన్ జెనకునే! క్రూరాంగ్లరాట్టండముల్.

శ॥ ఆ తరుణిపరి “వందే
మాతర” మను గీతి వినుచు మణిగమణిగ వ
స్త్రోతతము మూయబడె, నొక
మాతకులున్ దక్క బ్రజ సుఖంపడెఁ జెపులన్. 157

శా॥ కంచున్ గొట్టినకొద్ది యద్ది నినదోగ్రం బాను, పుల్ల మూ
యించన్ జాలరు నోరుఁ గిల్లరులు నై యీ యద్దితుల ప్రజన్
ద్రెంచన్ వచ్చు శిరమ్ము. నయ్యదియు “వందేమాతర” యంచు గా
వించున్ గానము రక్తధార లొడియన్ పీర్యస్ఫిరాధా న్ 158

శ॥ ఎవరనుకొన్నదో! యేలుబ
డి వంగజనము నిజాత్మ, డిల్ల పడవలెన్
గవిన నది, ము న్నెన్నడు
చవిచూడద తాను దీని చలమున్ బలమున్. 159

శీ॥ కార్తవీర్యార్జును కథ నీ కర్ణమనకుఁ
జెప్ప నాతని సభ్యుల కొప్ప దయ్యె
జెప్ప దీ సభయును క్రియాశీల మగుచుఁ
జిటికె వేసి భవిష్యమే చెప్పు ననుచు. 160

ఉ॥ తండ్రీయై కా దతండు పరదాస్యపు విద్య పరింపఁజేయువా
దెండ్రీయై, హీను డానుకదవే! యటులుంబరియింప సూనుడున్
గుండ్రని వాని మోము విషకుండము కోర్టున కెవ్వ డేగినన్
జండ్రలు మొల్వగావలె! విశాంపతికార్యగృహమ్ము లన్నిటన్ 161

మ॥ నను నిర్వాసితుఁ జేయనీ! ఖయిదులోనంబెట్టనీ! కొట్టనీ!
తనువుం బ్రాణము కూడియున్నవఱకున్ దర్పించి యీ పాలన
మ్మును కట్టింతును కట్టుకంబమున కేస్తుం బోలె మీచేతనే
రణవత్కార్యనిమగ్నులార! ప్రజలారా! నిల్వడి! తోడుగా. 162

ద్వి॥ ఆ రీతి మాటాడె న య్యశ్వినీకు
మారదత్తు, నదస్సు మనరున నౌడు
గఱచి వాహ్వీ, యని కదలించి బుజము
శిరమెత్తి కన్నులఁ జిమ్మె తేజస్సు. 163

గీ॥ లోన ధీరుడు వైకి విలోలనయను
డై సురేంద్రు డెగాదిగ నరసె దత్తు
నితడు సఖవై పె చూచె సింహేక్షణుండు
“బిపినమోషు” ‘లచ్చా’ యన్న వీక్షఁ బఱవ. 164

గీ॥ సరగునన్ శ్యామసుందరచక్రవర్తి
లేచి సఖఁ దేటిపారగఁ జూచి పలికె
సకలభారతమార్గదర్శకదృఢప్ర
తిజ్ఞులార! సజ్జాస్తారవిజ్ఞులార! 165

ఉ॥ ధీరుడు నీ సురేంద్రుడు, సుధీపరముండు రేపింద్రనాథరా
కూరుకవీంద్రుడు గడమకోవిదు లెందఱో యింతచెల్వగాఁ
దీరిన యెన్నికొల్వలఁ గథించిరో! చెప్పగలేము, లేదు ము
య్యేరున కీ ఘనుల్ పలుకు నింతటి హెచ్చినధాటి నేటికిన్. 166

శ॥ మన మేగలిపై సారిం
చిన దేహ్యాఖండ మీక్ష చేన్ దున్నుచుఁ దాఁ
దన నాగలిపై హలి వలెఁ
బనితం బీ స్థితియు వీరి వాక్ఫలితం బై 167

శా॥ అంతే కా దితరప్రపంచము ని దె ట్లానో య టంచున్ బలే
వింతన్ బోలికఁ జూచుచున్నది, యథాభిప్రాయ మీ యుద్ధము
కాగ్రిం తిన్ జాటుచునున్న దెల్లజన మాకర్జింపగాఁ బత్రికా
సంతానంబు దినంబు నెన్నో మహి భాషల్ చాని యన్నింటిలో.

మ॥ ఇది భంగం బొక వంగభూమి కనరా, దీచుట్టు సంద్రము స
ముద్రమో దుఃఖమొ భారతమునకు సర్వతో తేల్చుకో నౌ పరి
త, దగన్ జీవయొ జావయొ ప్రజనమైకత్వం బై శ్వరం బౌ పరి
త, దృఢం బంగమొ తత్ప్రసంగమొ దిదృజాఘట్టము స్నేహిచే.

మ॥ అటులై రెం డయినట్టి వంగ మొకచౌనందాకనే కాక యె
ప్పటికిన్ దేశ్యపున స్త్రులంకృతులె యుప్పన్ దేశమున్ గేహమున్
ఘటియింపంగదరే! నిసర్గవరమున్ గా, విద్య జాతీయ మై
పెటిలింపన్ గదరే! ప్రభుత్వపు శిలాపీఠంబు నౌ చాకిరిన్. 170

చ॥ అపుడు బజారు దేశ్యములె యమ్మగఁ దల్పులుమూయగాఁ బ్రభు
త్వపుబడి, కెందు నుండదుకదా! పికెటింగుశ్రీమంబు కార్యధా
మపునెదుటన్ వినా, యది సమర్థముగాఁ బచరింపవచ్చు, న
ట్లే ప్రతిఘటింపవచ్చు నవలీలగ నన్నియు శాసనమ్ములన్. 171

క॥ ఇది మీకుఁ జెప్పవలసిన
యది మీ నాయకులు, వార లగ్రణులుగ మీ
రెధ లొడ్డి పోరవలసిన
యది, యెందఱు ఖైదుసేయు నాంగ్ల విభుతయున్? 172

గీ॥ అశ్వినీబాబుచెప్పినయట్లు ప్రభుత
మదకరిడి తానె కట్టుకంబమున వచ్చు
నింత యగుచు, శస్త్రము లేద యంతెకాని
ప్రబలయద్ధము విజయ సమృద్ధ మిదియ. 173

గీ॥ ప్రభుత నావ, ప్రజాసముద్ర మురకున్న
వలకు నాడిన చాటయుఁ బాడినదియుఁ
బాటగాఁ జనుచుండు, జెప్పవలెనేల?
దీని కల్లోలహతి నది దీనపడదె! 174

మ॥ అని యీ సృష్టిరహస్యమున్ వినిచినారా! బాలగంగాధరా
గ్రణి వోలెన్ భరతావనీసకలదిగ్భాగప్రజాపాళికిన్
ఘననేతల్ ప్రజలారా! యప్పుడె పడెన్గా! యర్ధరాజ్యమ్ము చే
తను, తక్కర్థము చేవడున్, సగముపత్రం బెట్లు చెల్లింపగున్? 175

శా॥ ఏష్యాయగ్నియు యూరప్షియని యున్నే భేదముల్? మొన్ననే
రష్యావై విజయమ్ము గొన్నది జపాన్, క్రాంతిన్ మతిన్ గిర్తి వై
దువ్యంబందునఁ దీసిపోముకదా, శస్త్రుల్ కామె పో ర్వేటు, మా
నుష్యం బైన ప్రతిక్రియన్ విడి విపన్నుల్ మిన్న కేయుందురే! 176

ఉ॥ భారతమందునన్ మనది భాగ మటంచు, స్వరాజ్యనిష్ఠ మౌ
పోరున నిత్రటిన్ మనము పొందిన కిడును పాచికోగ నౌ
పోరును భాగమంచు, దలపోసి కడంగెద ము క్కరీతి బా
లారుణభాంగవంగజనమా! విజయమ్ము రయమ్ము రాకడన్. 177

క॥ అని శ్యామసుందరుం డన
జన ముత్సాహమును దెలుపు శబ్దము లెల్లన్.
వినియోగించికొనెన్, వా
కొని రా వరవడిని వాచకులు తక్కురునున్. 178

మ॥ తన రాజులనటై తనుస్థితి సభాధ్యతుండుగా నెట్లౌ వ
చ్చెను కుర్రీపయి మోయగాబడి దమశ్రీ మోసు 'నానందమో
హనబో' సంతమునన్ వచించె బ్రజలారా! వింతు రెండేనుడుల్
తను పాలించెడివాడ నన్న నెవనిన్ ధర్మచ్యుతున్ మెత్తుమే : 179

మ॥ మృదువాగై ఖరీనొక్కమారుతుదిగా 'మింటో'ను 'మార్లే'దొరన్
గదలింపఁ దగు వంగ మేక మొనరింపన్, వారు కా దన్న నె
య్యది కాంగై స్వచియించు కృత్య మది, దాహంబున్
జలం బోజం దోర్చి
చుఁ దదీయం బగు తీర్పు దోహము నటంచున్, పల్లెనల్లెమరిన్

క॥ జనములు వందేమాతర
మను నెలుగున లేచి కాళికాలయమున వ
చ్చి నుతించి దేవికడ కం
కణధృతిఁ బ్రతిన గొని రై కకంఠ్యముగ నిటుల్. 181

కా॥ మాతా' యాంగ్లధరితవస్తువుల సంబంధమ్మునన్ బోము రెం
డౌ తున్నట్ మన వంగభూమి వొకటానందాక, నాంగ్లేయ వీ
ధితామమ్మునఁ గాము, సర్వకృతముల్ దీర్పంగ నస్మజ్జనుల్
శ్వేతాస్యాభిసరత్వ మొందము, దనుశ్రీభంజనాగ్రేమతా! 182

ఆ॥ వె॥ అదియ వంగళవధ, మా సంజ మరియొక
వరమగోష్ఠి జరిగెఁ బరమునందు
సుప్రసిద్ధు లెందఱో ప్రసంగించిరి
తొంటివారుఁ దొవరుకంటివారు. 183

ఆ॥ వె॥ ఆ సదమ్ము ముగియ నద్దమరే యయ్యెఁ
బొడిచెఁ జూక కొంతవడికి, నంత
మాత్రం దొలగునెట్లు? మడ్డిచీకటి, కాని
తూర్పుతెలివొలదిఁ దొలగుచుండె 184

క॥ నిన్న సభ జరుగుచున్నపు
డున్నది పాశ్చాత్యముఖ మహో! చూడవలెన్
క్రొన్నెత్రు చల్లుకొనినటు
ల న్నలుపున్ జూచి తూరు పప్పటి కాగెన్. 185

ఉ॥ ఇప్పుడు వారతీర్చెను ముడింగినపువ్వుల నెల్ల మెల్ల
విప్పుచు, వేనియందు విడి వెల్లియొ వాని విడిన్ దన ప్రచున్
జప్పుడు కాళికాలయమునన్ ఘనఘంట సెసంగె, త లే
దెప్పుడు, లేదు నంత తడవేనియు నే నవరాత్రమం నన్. 186

క॥ సాయము పాశ్చాత్యరుచికి
సాయము, పాచ్యపుంజనకు వసందు ప్రభాతం
బే యని శీతము సేల్పన్
ద్రోయుచు ననెఁ బొరుగువానితో నొక బుధుడున్. 187

శ॥ మొత్తము నెటులఁ గనిననున్
గ్రొత్తదనము దోప దందు, కోర్కొని చూప
య్యెత్తున నొకట నిలచి దరి
హత్తుకొనుచు నుండఁ దోచు నందలి మార్పుల్. 188

అ॥ వె॥ చుక్క పొడిచి కోడి 'కొక్కొక్కొక్కొ' యన్న
యదనునుండి ధామనిధి పొడిచెడు
వఱకుఁ బ్రతినిమేషవర్ణన చేసిన
కలము గళము ధన్యకౌస్తుభములు. 189

శీ॥ పెద్దయుంబొద్దు నగ్ని కర్పించిన తన
తేజమున్ దీసికొని యుష్ణదీధితి యుద
యించెఁ దూర్పున నాశామహీజమందు
బండినొక పెద్దయాపిలుపం డనంగ 190

మ॥ ఉదయించెన్ దినరత్న బింబము తాంతోద్వేజితోద్వేజద
ర్పదురావారనినాదనిర్దళితదిక్ప శ్రవస్సారఘూ
ర్ణదుదన్వత్సమవంగభంగకృత్తిశీ శానునిర్వృత్ప్రిజా
హృదయార్పిఃప్రీతిబింబ మై, స యపున్ గృత్యమ్ములారంభమై.

మ॥ ఉదితుం డర్థము డయ్యెఁ బ్రాక్కిఖరిపై సుచ్చంఖలాచారపా
రదధారాతితరాంప్రసారబలసారాఖినిస్త్రింశసం
పదుదారకృకచావతారకరవన్మందేహదేహచ్చిదా
స్యదనీతాస్సహస్రధారుణకృతోపాంతాఖిలాస్థాను డై. 192

శ॥ పాచీమాతకు 'పందే'
వాచనఘ్నం బలికి రథమువైని కృమవ్యా
కోచమ్ములుగాఁ దీక్షిత
, లోచు వెడలెఁ దరణి పశ్చిమాభిముఖం డై. 193

అ॥ వె॥ తోయజాపు బండి తూరుపువల్లమ్ము
నుండి మిట్టు కెక్కె సుద్ధతముగ
కూర్చొనిన నియంత కుంటివా డని మన
కెట్లు తెలియుఁ రథి వచింపకున్న 194

ఉ॥ ఓయి! యనూరుడా! చనగ నున్నది చాల యెడారి, సుంత జా
గై యరుదెంచి నా మరదమందున, నిప్పటికేని మించియుం
టోయిన దేది లే, దయిననున్ ఝటిపింపర! నీ కళన్ ఫెడేర్
మ్రోయ, హయాల్ రయాల్ గలుగ పొందికమై,
రవి పల్కె నీ మెయిన్. 195

ఉ॥ ఓయి! సితాస్యడా! యసి మహోగ్రనిశాతమె నీది, యైననున్
గోయగలేదు దై వ మొనగూర్చిన నేటి ప్రజాసమైక్యదా
ర్థాయతబంధమున్, మదసి రాక్షసి కోయు నటంచు నిన్ను నీ
వే యనుకోవలెన్ భ్రమసి, పెన్ రవళిన్ గవి పల్కెనీ మెయిన్. 196

మ॥ ఇది గేయమ్ముగ నా రవీంద్రకవితో నేతెంచు వేలున్ జన
మ్ము దురాచారము తార మంటమొరసెన్, మొన్నంబలెన్ నిన్నయ
ట్లు దుకాణమ్ములు పట్నమంతటను నేడున్ మూయవాళాయ, ఘి
య్యది సుగ్రీవులయాజ్ఞ యంచుఁ బ్రతిపీఠ్యాహోషణల్ పొచ్చిలెన్.

గీ॥ కొల్వున రవీంద్రనాథరాగో రుపన్య
సించుమున్ను తద్రచితమ్ము ప్రాంచితమ్ము
జాలికాగణో దీతమ్ము పాట యిటులు
విశ్వమునకుఁ జూపినయది వెలుగుజాట 198

గేయం॥ మేలుకొలుపుము నా దేశమును, మేలుకొల్పుము నా తండ్రి!
ఎచట మనిసి తలయెత్తి తిరుగునో,

యెచట మనసు భయ మెఱుగదో!
యెచట తెలివి స్వచ్ఛందమో!

ఆ స్వేచ్ఛాస్వర్గమ్ములోనికి ॥మేలు॥
జగఘ్న విభాగము కాదో యెచటన్ స్వార్థపుగోడల గదులతో
సత్యగర్భముననుండి యెచట వాక్సమవాయ మవతరించునో
అచటికి స్వామీ! అచటికి,

ఆ స్వేచ్ఛాస్వర్గ మ్ములోనికి ॥మేలు॥

యతనము పరిపూర్ణత కభిముఖ మై

అలయక జాహువు తెచటఁ జూచునో

|పాతనడువడియెడారియిసుకబడి హేతుర్గురియెచటనిసుకదో|

అచటికి స్వామీ! అచటికి,

ఆ స్వేచ్ఛాస్వర్గములోనికి ||మేలు||

విశాలభావాచరణాభ్యుదయనవీనసువథమున హృదయమున్

ఎచట నీవు నడపింతువో! అచటికి స్వామీ! అచటికి,

ఆ స్వేచ్ఛాస్వర్గములోనికి ||మే|| 198

మ॥ సభలో ప్రార్థన యై రవీంద్రుడు ప్రజాచైతన్యమున్ స్పృశిస్తా
రభరణ్యమ్మొనరించె నెంతో, జనులారా! వంగభూమిభిదా
రభసక్రొధనులారా! జాతి యెరిమన్ బ్రాజిల్లి గ్రొచ్చు దధా
ప్రభుతాగమ్మును మూతిదంతగరిమన్ ప్రచ్ఛన్యథా పూగమున్.

గీ॥ వల్లెజనము పట్టణజన మెల్లఁ గలిసి
జాతి, సత్య మహింసయు సంఘటించి
నీతి, బహువిధశ్రమమ్ము జాతి, యక్ర
మమ్ము నెదిరి నిల్చుటయును సుమ్ము! నీతి. 201

క॥ చె కుఁ గొమ్మలు పోలికఁ
బ దలము గుబురుగొనగ బహుశ్రేయములన్
న కొనవలయుఁ బల్లియ
వ ల జాతీయములుగఁ బ్రబలోత్సవముల్. 202

చ॥ ఋతుఋతు వొక్క వేడుక ఘటించితి బాలురఁబెక్కువిద్యలన్
జతురులఁ జేయు నాదు బడి శాంతినికేతనమందుఁ రంగునీ
రుతెఱగునన్ ముదమ్ము నొకరొక్కరిపై గుమిగూడి చల్లుకోన్
మతులు స్వతంత్రభావనల మల్లియపందిరు లొచు నల్లకోన్. 203

చ॥ పడియను నీరు పుస్తకపుపారము, గంగజలమ్ములోక మి
చ్చెడు చదు వంచునున్ సభలు చెప్పెడి వంచును సంబరాలు చే
పెడివి నటంచునున్ చెలిసి చిన్నవి పెద్దవి యైన మేళలం
దుదుగక పాల్గొనన్వలయు నూళులఁ బౌరులు కల్పుగోలుగా

ఆ॥ వె॥ పొరులారా! యిటులు పల్లీయులును మీరు
కూడబలుకుకొనగఁ గొనరు బలము
వంగమునకె కాదు సాంగభారతజగ
తీప్రదీప మగును, దిగును | పభుత. 205

ఉ॥ ఎంత నినాదముల్ సలుప నే మగు! వీధుల రాజధానిలోఁ
గొంతగ నీమమిల్లులకుఁ గూర్చిన నష్టముతోడ నే మగున్,
బంతులు దీర్చి ఛాత్రులును మామకసన్నిభపారశాలిన్ .
గాంతిలసేయ నే మగును; కగ్గదు వీనఁ బభుత్వ మంతగా. 206

గీ॥ తాను తనపైని జాతి యాధారపడవ
లయుఁ బరిశ్రమముల నెన్నో నెరికొలిపియు .
లోని పొరుష మను దీవె పైని పెట్టి
యెందు వీధివీధిని వెలిగింపవలయు, 207

మ॥ నిర్మాణాత్మక ముద్యమమ్మున వెత నిర్మింతు, మా త్రోవనే
యరుల్ మెరుల్లు నెన్నియేని, పెడ యానో! త్రోవ హుగ్గినదిన్
గూర్మమ్ముల్ మనవి జ్ఞతల్, ప్రభుత వాకువ్యాధముల్ పెక్కునేం
డ్లర్మున్, సాగదు సాంఘికప్రగతి, ధ్యేయమ్ముల్ మహాలస్యముల్

గీ॥ పంపుచై తన్యమున మార్పు సంఘటిల్లి
విప్లవమున బ్రహ్మాస్త్రము విజిత మగును
ఆయుధికమె శౌర్యం బని యనుట తప్పు
శ్రీ యనగఁ జైడియే యని చెప్పినట్లు. 208

ఉ॥ న్యాయము, నాత్మగౌరవము, నా సహజన్మలై యంద అన్నయా
ప్రాయత, కాశిమాత యన నౌను మదీయము శక్తి, నాకు నే
నే యగుదున్ సమస్త మను నిర్భరచేతము, శౌర్యలక్షణా
లీయవి, జాతి దించును మహేంద్రుని పితమునుండి వీనితో. 210

గీ॥ తూర్పుబెంగాలునకుఁబోయి తుటుములుతుటు
ములుగ గ్రామోద్ధరణకార్యముల సహాయ
పడుడు ముస్లిముసోదరవర్గమునకు
హిందువులు! వారుఁబభుతకు నెదురుతిరుగ, 211

- గీ॥ నల్పిన దమూల్కనేవ నిస్లాము భరత
ఖండమునకు శిల్పమునందు గానమందు
చిత్రకళయందు సాహితీక్షేత్రమందు
రంగుబల్బుల విజిలీ తెఱంగు గాగ 212
- క॥ కాడియు మేడియు నొక పై
బాడవనున్ దున్ని పంట పండించినట్లు
కూడుచు పొందవ మిస్లాం
వాడిజతన చేసి పొందు స్వాతంత్ర్యంబున్. 213
- ఉ॥ పూసిన రంగుతో నెఱియ పూడునె గోడకు? దానిపూడ్చియే
వేసిన రంగు భాసిలును, భేదచయమ్మును బాసి యొందొరుల్
చేసిన మైత్రి చాసిలును చిత్రిగ, సంస్కృతి భిన్న మైన నే
మీ! నమమానవత్వములె యెందును నేని తెగల్ ధరితివై 214
- క॥ భారతజనబలరాశికి
నీరాజన మిత్తు హృదయనిభృతజ్యోతి
తారాజనముగ, దేశో
ధారక మగు దీని నమ్మెదన్ దిశకుద్దిన్. 215
- గీ॥ ఆరికముగను రాజకీయముగ సాంస్కృ
తికముగన్ బ్రజ యొక టాచు, దేజరిలుట
వేరె త్రికరణకుద్ది, యీ తీరు నొద్ది
క గల యుద్దియ చేతనే కార్యసిద్ది. 216
- గీ॥ దయదయ య టంచు హృదయము తారసిల్లి
దీనజనము నాదుకొనుట దేశభక్తి
జయ! జయ! య టంచు గుంపులో జాత్రము బలె
నాదుకొనుట భారతి గుండె బాదుకొనుట. 217
- గీ॥ పాదకటక ఝుళంఝుళద్వనితభార
తేందెరయ, వాచాలమందెరయ, గాదు
ప్రజను దేర్పగ, కావ్యజీవమ్ము మషిర
సమ్ము కాదు మనీషిరసమ్ము కాని. 218

గీ॥ గోత్ర మున్నదియే కాని కులము లేదు
పాత్రము మనస్సు సతము సౌభ్రాతమునకు
నా మతం బన్నిమతముల నామతించు
నని తలచువారికి జయమ్ము హస్తగతము 219

చ॥ ధనము బుణ మొసంగెడి విధమ్మునఁ గాక సుఖమ్ము కష్టమున్
జనములు పంచుకోవలయు, సాహు లిడన్ దగుఁ గాని యప్పు వ
డ్డిని ధనరూపమందున గడింపక యాదరణమ్ము రూప మై
కొనవలె, నిట్లు నై గెలుచుకొన్నది పో! భువి యెన్నడో దివిన్.

గీ॥ తన కగౌరవకరముగాఁ దలచినపుడు
భారతం బెదురించును ప్రభుత నని వ
చించె రామమోహనరాయ లెపుడో మామ
కినగురువు, నేటికిఁ దులకించె దినము. 221

గీ॥ పాటు రా నిది యిది యని స్పర్శఁ దెలిసి
గ్రుడ్డి బలె దాని తప్పించుకొనుటె కాదు
కనుదెఱచి పెఱరాచరికంపుబెడద
వేరుతోఁ బెల్లగించు తెల్వి మనవలయు. 222

క॥ యూరపులో జాతీయత
వేటు శరీరాత్మకముగ భేదము లే దై
పాటింప డొక్క డొక్కని
కై రక్తము భృతుడు తక్క నతిభిద లిం దై. 223

మ॥ స్వజనం బాడిన మాట రాచరికపుంజట్టమ్ముకన్నన్ గరం
బు జగా యంచుఁ దలంచి, యొండురులపైఁ బోరాని విశ్వాస మై
ప్రజ దాస్యమ్మును పాచుఁ,గాని యిటనే వచ్చెన్ దగా,యంతలో
గజమంతల్ త్రుటిఁబిచ్చికంత లగుచున్ గారాని యావేశముల్.

శా॥ ఆవేశం బొక వహ్ని, భావముల నాహరించి భస్మీకృతిన్
గావింపన్ సృజనాత్మక ప్రతిభ దక్కన్ జాలునే! పండితుం
డో! వానోపిక, వాని కల్పితనమున్, దూరేక్షతోఁదెల్పి, త
త్రావిశ్రాంతకృతుల్, కడింది యుపయుక్తంబుం బొనర్చున్
సెగన్. 225

ద్వి॥ ఆవేశ మను గట్ట మధిరోహణీయ
మే వేళ ? కళ్ళము హేతు పౌ వేళ. 226

క॥ ఆవేశము సంఘ్రే
యోవిధిమై మలచుకొనగ నొప్పిన తెలివిన్
జేవను పెంచుకొనమ, యా
రా! వింతలు నింత తానె! యాలస్యంబుల్. 227

క॥ రేకులు పూవులలో వలె
నాకులలో నీనెలు వలె, నలరవలె సమా
జాక్షుంఠితభగ్గుణములు
ప్రాకవలె దిగంతములకు భారతయశముల్ 228

శా॥ ఛాయలు చెట్లవిన్ మొగిలుఛాయలు పారముఁ జెప్పు నాదు వి
ద్యాయతనమై వేటు, ప్రభుతాచ్చిదుపాయమె కాక జీవనో
పాయము వృత్తినేర్పవలె వల్లె! యనంగనె కాదు బిళ్ళ జా
తీయము లొంగ్గపారవసతి విడి వచ్చిన ఛాత్రపాళికిన్. 229

క॥ అంతగఁ జేసి నినాదము
నింతగఁ బలికెద వటందు రేమొ, ప్రభుత్వై
యంతియ యెప్పుడు, ప్రజలై
యింతియ, మనలోనిమాట లిట్లే వలయున్ 230

శా॥ కరువలి మృదు వై కదలెడు
సరసీజవనమ్మువోని సదమున జన మా
కర మై యామోదమునకు
వలలెన్ సభతుది రపింద్రభారతి మరియున్ 231

శీ॥ భారతము తనయంతఃదా వలయు నాధు
నికము గాగ నన్నింటఁ, బూర్ణిమసితాంశు
బింబమటు వెలుగవలయు, విజ్ఞ మయ్య
సాయపడద యెందునను పాశ్చాత్యజగతి.

282

ఉ॥ వచ్చెనుగాక ! దై వవిధి వారడి యై యది పాలకమ్ముగా
బిచ్చము పెట్టవే ! యనుచు వేడదు ప్రాచీ ప్రతీచి నెందునున్
గచ్చర మెంతయో కరడుగట్టిన స్వార్థము, దాని కగ్గ మై
యిచ్చున దేది? కై కొనున దేది? యగౌరవ మొందు తక్కగన్.

శా॥ 'సీలీ' చెప్పెను దీని, "మిల్లు" ప్రవచించెన్ దీని నంచున్ వృథా
కాలతేవము పార్యపు స్తవరనన్ గావింపజేలా? బల
శ్రీలారా ! ప్రజలారా! భారతధరిత్రీగ్రింథ మధ్యక్ష మై
గ్రాల్స్, దీని పరింపరేల ? యెడదన్ బాటంపరేలా? నెగన్ 284

ము॥ ఇరు వర్గమ్ములు పార్ల మెంటున, నెదేనీ గెల్పినన్ వాదనన్
కరముల్ రెండవి లండనందుఁ బ్రజ వై కాంచెన్ జయం బయ్యదే
భరతజ్ఞాప్రభుగోష్ఠిలోనఁ బ్రభుతాపక్షమ్ము తోడేలు, సొం
పటి వోటింగున హక్కులేనిది ప్రజాపక్షమ్ము కుండేలునున్ 285

చ॥ అనువమవాగ్మి నాంగ్లమునఁ, బ్రాంచితత్కము తెల్పి నాది యం
చు నెవడు హక్కు వేడిననుచొచ్చలుకొట్టును, రాజ్యయంత్రమం
దన వదు లై న భాగమునఁ దోడుత సీల బిగించి కొట్టు, నాం
గ్లని విధ మట్టి దై జయము గొందుమయా ! చెయి చాప
మెత్తమున్. 286

చ॥ ఇటు లయి వేడు నుద్యమము నింకను వెన్నను తీయఁ బాలు చి
ల్కుటె యని యంచు మీర అనుకొందురొ! పా లెట నుండెమీవి చి
ల్కుట లెట నుండెచిల్కుటలు లోగిట నుండగఁగేంద్రమందునన్
ఘటముల నుండె బాలు, కొఱుగాని ప్రయత్నము లీసడింపుడి!

- క॥ యోజించి దిటవుమై సా
మాజికముగ స్వార్థరహితమతిఁ గవియుడి : య
రీ జువ్వియాకెకాదా !
రాజసభకుఁ, గామికా విరాగకథనముల్ ! 288
- క॥ ఒకచోట రవీంద్రు డిటుఁ బ
లుక వారీంద్రుడు గురిసెఁ బలుకుజడి నటు వే
ఱొకచోట బెల్ల మిడవె చె
ఱకా! యనగ నిడునె! యల్లె ప్రభుత య టంచున్. 289

ఉద్యమ ఖండము

కా॥ వారింద్రుండు యుగాంతరాఖ్య మొక దీవ్యవృత్తికం బెట్టె నిం
తేరా! యిప్పటి కర్ణ మంచును తనున్ దీవించి పంపంగ వి
ద్యారణ్యం డరవిందఘోష కలకర్తావాసమున్ గోరి, మై
దాటున్ వ్యాసములం బరించి యువకుల్ తారస్థితిన్ మెచ్చగా 1

గీ॥ ఒకడు శ్రీవివేకానందునకు ననుజుడు,
శోధితము వృత్తు 'భూపేంద్రనాథదత్తు'
నొకడు 'దేవవ్రత' రచించు నుగ్రత, నల
పత్రికకు పీరు కలరు సంపాదకులుగ. 2

ఉ॥ అక్షరమక్షరంబు భరతాంబపదంబున బంధుకీవకం
బై తుధ గొన్న సింహమున కా కనుపావకుఁ జిత్రలేఖనం
బై తమయం దనాదరము నాహవమందు సమాదరంబు వం
గక్షితిప్రాధిచిత్ర యుగాంతర పత్రిక పెంచె నెల్లెడన్. 3

క॥ అరవిందుని వ్యాసపరం
పర స్వాతంత్ర్యంబు ప్రాణ మై యుపనిషదం
గరుచి నెనగుఁ బత్రిక, యం
దురుతర మాకాశరామనోత్తరచయమున్. 4

గీ॥ పర్యవేక్షకు డవినాశభట్టసూరి
యేబదియువేలు ప్రతుల నమ్మించుచుండె
దీనిముం దెన్నో వారపత్రికలు దుర్ము
హూర్తమున మొదలిడినవేమొ ! యనెపించె. 5

క॥ 'మానిక్వోలా'లో స్వ
స్థానము నిష్ఠుటముతోడఁ దగఁ బత్రిక కా
స్థానికి నాయుధగు ప్తికి
దానిని వారింద్రు డూనె, దా నం దుండెన్. 6

- క॥ తనరు నఖిలపురకాఖిల
'సనుశీలనసమితి' యతని, దధిపత్యాజ్ఞ
న్నెనరు విడి తను విడియుఁ బా
లనసేయన్ వలయు సఖ్యు డను నియమముతో. 7
- క॥ ఆ సమితి గ్రామసంక్షే
మాస క్తము, వ్యాధిపిడితాశీసేవో
ల్లాసము, సంఘిభావవి
భాసుగబోధావసథము, భయనాశదమున్. 8
- పీ॥ పమ్మి వేని, భటశతమ్మునకుఁ దుపాకిఁ
ద్రిప్పిపట్టుకొనుట తప్ప దయ్యె
సప్తివై నెవ్వడు సాగ లిప్తలతోడ
కొలువంబడును మైశ్లకొలదిదవ్వు
నెక్కటిబవరాన నెవడు బాకునఁ గ్రుమ్మి
పెడబొబ్బపెట్టించె పెద్దపులిని
శ్రీవివేకానందశిష్యపరంపరా
ప్రథమపంక్తిని వేని ప్రఖ్య కలదు
- గీ॥ కుడిబుజమ యత డరవిందహోమనకు, 'జ
తీంద్రనాథముఖిణి' మృగేంద్రనాథ
మెలుగు గలవాడు మెలకువ మెలగువాడు
నెదురువాడు కొండాడెడు చదురువాడు. 9
- ద్వి॥ ఆ సూరిమణియు దేశాసనారోహి
దేశవిద్రోహిబృందాసుపుల్ గొన ని
తాంతఃపుననియమతన్మహాసమితి
క్రాంతిపత్రమున చేవ్రాల్ చేసినాడు.
“బాలకృష్ణుండు, కంఠీలాలు కన్ఠ
యాలాలు పులిసవిహారిదాసుండు
సిందుభూషణుడు, సత్యేంద్రరాఘం, డు
పేంద్రబెనర్జీ పరేశచంద్రుండు

వీరేంద్రచంద్రుడు, చారుచంద్రుడు, ఖ
దీరామబోసు, సుధీరకుమారు
దుల్లాసకరదత్తుడు, నవినాళుడు, ప్ర
పుల్లచాకీయు, విభూతిభూషణుడు
చంద్రదాసుడు, హేమచంద్రు, డకోక
చంద్రనందియును, శైలేంద్రనాథుండు
నింద్రదాసుండు' నిల్లే సంఖ్య మెండు
నందు దస్కతుచేసినట్టిర పిండు

యువకర క్తము విద్య యుష్పాంగః గలిసి
ద్రవిణ మైరమ్మద ప్రాణ మై వెలిసి,

10

శ॥ అది యొక రహస్యసభ య
య్య దాని ప్రేరకులు సఖ్య లున్నతసంఖ్యన్
బొదలిరి, వాకిట నిరువురు
మెదలిరి ప్రభుపతు లచట మెలిగినఁ దెలియన్.

11

శీ॥ భారతస్వతంత్రత గోరి పోరిన మృత
వీరులను, ఫాడ్కేను, చాపేకరులను
పేరుకొని మొదలైన యా తీరుసమితి
నాధిపత్యము వారింద్రనాథు డొందె.

12

శీ॥ నలిఁ బలుకుచుండె వారింద్రనాథహోమ
ధృతిగుణనిషధులార ! పారిషదులార !
చెఱుకుఁ బిండిన బెల్లము చేయవచ్చుఁ
బ్రభుతఁ జెండిన రాజ్యముఁ బడయవచ్చు.

18

చ॥ ఇది యొక సేనగా యువకు లెందఱో యాచు ఘటించు దీనికై
మొదలిడినాము పున్ని, నలుమూలల దేశమునందు సంఘముల్
పెదవి కదల్చినట్లు కనుపింపని యాయుధసాధనాంగముల్
పదుగురు కూడి ద్రవ్య మిడి ప్రశ్రయయోగ్యభటాళి గూర్చుడి!

ఉ॥ సాయుధ మై ప్రజావళి జయమ్మున పట్టముగట్టుకొంట కా
లాయతివంట, యేల్బడి వడంకగ నిప్పుడు రాజకీయహ
త్యాయతమాను లై యచట నచ్చట దుష్టుల నేయు డంచు హ
గీయులు పెక్కు రాడిరి, ధ్వనించెడి చీట్లును మాకు వచ్చెడిన్. 15

మ॥ ఇది రెం డైనది వంగ మొక్కటిగఁ జేయింపబడక గోరుచు
న్నది భావంబు, విదేశ్యవస్తువుల నంటన్ బోక చట్టమ్ములన్
మది మన్నింపక యెల్లరున్ గలిసి సంభాళించుకోవచ్చు దీ
ని, దితం బొను స్వరాజ్యయత్న మిపు డిం దేముం బ్రవేశింపగా.

గీ॥ చచ్చురెబ్బ తిన్నదొ పాము జారుకొని ప
గగొని కొట్టినవానిని కాటువేయుఁ
బ్రభుతను జంప కొకనిఁ జంప నది జాగ
రూక మై ముందె మన పూన్కి ద్రుంచివేయు. 17

మధ్యా॥ నా యన్న యరవిందహోషు న న్నిందుఁబంపుచుఁ జెప్పె
నీ యుక్తి, లోకమాన్యుండు నిటులనె చెప్పె నాయనకు
వే యేల? భారతదేశవిప్లవసంస్థ లన్నియు ని
దే యాశయంబును మాకుఁ దెలిపె, వంగము త్రోవ మలిపె. 18

క॥ ఓ! యనుపమభారతమా
హేయీసుతవృషభులార! యికఁ జిల్ల రగా,
జేయుటయో ! తెలిపులితం
కాయల బేరంబు తేలిగాఁదగుఁ నేడె. 19

క॥ మన మిపుడు తొక్కుత్రోవయె
చను నెల్లెడ నెట్టి దైన, సావర్కరు ని
ట్లని కబురంపె, నతడు త
క్కును సంస్థలు వేగ నందుకొను మన తీర్పున్ 20

క॥ సామూహికవిప్లవమున
కై మన కాయుధము లంపగా లండనులో
శ్రీమంతుడు కల, డతనికి
నీ మన మతి శ్యామజీకి నెఱిగింపవలెన్. 21

క॥ అని మెల్లగ, మృదురవనుతి
వినుచు వారిండు డాగె, వినిచె జటిండుం
డనితరసాధోద్యమరం
జనులారా, సజ్జనులకు సజ్జనులారా ! 22

శా॥ నావన్ గాక సముద్రమున్ గడవనొనా! యీతతో, నాయుధ
ప్రావీణ్యమునఁ గాక దాస్యమును ద్రోవన్ జాలెనా! దేశ మే
దే విశ్వమున మ్రోతతో, సురపురిన్ దీపించునా యెప్పుడున్
జావన్ జాలక పోరున న్నరుడు యజ్ఞాదిక్రియల్ సేతతో! 23

మధ్యా॥ మనుజుడు పరిమళించు నొక మంచిగంధపుచెక యగుచుఁ
దనరి స్వాతంత్ర్యంబు, లేదో తా దానికై రణయ
ఘనవహ్నికుండంబు చొచ్చి కడలను పరిమళి పిం
మనుచుండు నీ రెండు లేవో మనుజుండు తు మ్రొ గుచు 24

మ॥ అది కాదో రణయజ్ఞకుండము, నరుం డా యై కథ
క్తి దలిర్పంగఁ బరిమళించుఁ బరిపంథివాత ం దొక, నన్
జదువన్ గీర్తిమెయిన్ హుతత్వమున, దేశం బెట్లు తంత్ర్యసం
పద ప్రాపించి పరిమళించుఁ నిదియే మంతవ్య మేన్. 25

గీ॥ ఒక దొకని సంహరించు నెంతో శ్రమించి
సంహృతుని గుంపు వీనిని చంపు, వీని
గుంపు గుమ్మడికాయయే గొప్ప దయ్యుఁ
గడిమి యెదిరిది శస్త్రు యై కత్తిపీట 26

మ॥ ఇట్లులై యొక్కరు నొక్కరొక్కరు ప్రజాహీరమ్ములుంబోవ ను
త్కట మోయత్నము కికటం బగును, శస్త్రప్రా మైఁ గూడియొ
క్కటియే సారి జనమ్ము చెక్కవలె, ముక్కల్ లెన్ గొంటు, చ
క్కటి పారంబును నేర్పబో! మన కనీకం బేబదే ధ్యయ్యుమన్.

శ॥ చాటుగఁ గూల్చి మటన్నను
కూటపు తెలివాడు దొరకకుండు నొకండున్
బాటితదృఢభారతు
తొటయ మన కర్మ, దీన నౌ ఫల మేమీ ? 28

కా॥ సంపాదించును ఘోరకస్త్రచయమున్ జర్మన్ జపానోదలన్
 ఝంపన్ రా నొనరింతు జేని విడి యస్మద్భారతాసికినిన్
 వంపింతున్ దల వైరిచే, నిలుపుడి! నా తోడుగా మిత్రముల్!
 నింపాదిన్ జయ మౌను, వేటనెదరో నే వత్తు మీ త్రోవకున్. 29

క॥ భగవద్గీతాకృతిగాఁ
 బొగడొందెడు జీవితమునఁ బొలుచు జతించు
 డిగఁ బలుకడ, కన్తయలాల్
 తగ దోర్పుట లంతదనుకఁ దగులుద మనియెన్. 30

గీ॥ ఒక్క యజ్ఞాతవాసము దక్క లేద
 రణ్యవాసము మనకుఁ, బో రావటిల్లు
 దనుక నుండరా! నినుఁ జీల్తు మనగ నేల?
 మనము దుశ్శాసనుని, నొంటిఁ జనను నేను 31

ఉ॥ అందెడి వేవొ యాయుధము లందెడి, వందిన వాని నందిన
 ట్లుం దొరలింత మస్త్రముమడుంగున, దుష్టుని దూరవర్జితుం
 డందుమొ! రూకకుం బడుగు లైనను వీకకు కారు భారతం
 బందు యువుల్, గతుండొకడొ అగతు లుందురు వేయిమంది యై

గీ॥ పారశాలయుఁ దగు ననుబంధముగను
 పురి కలాశాలతో, నల్లె మెఱయుఁ జాటు
 పోటు ననిజతనమ్ముతోపాటు వ్రభుత
 కాంతి విలుగఁ బ్రజయందున క్రాంతి పెరుగ. 32

గీ॥ మూడు ముక్కలలోఁ దేల్చినాడొ యిటులు
 కన్తయాలాలు సభ యిదే భాయ మనియె
 తక్కు వక్తలు నీ తీరె తగిన దనగ
 వారివారి యుపన్యాసధారలందు. 33

ఉ॥ అందెను సేన పాండవుల, కట్టు పొసంగదొ గీతఁ జాటుపో
 టుం దగు నంచుఁ జెప్పక యుడుంగునె కృష్ణుడు పైగ రాజరా
 జన్ దొడ నేయ భీమునకుఁ జూపినవాడు, దొనంగు లేదు, దు
 ష్టుం దునుమాడ నన్ని సరిచొప్పులె,చెప్పె నుపేంద్రు డీమెయిన్

గీ॥ పలికె నుల్లాసకరదత్తు పయనములకు
వచ్చు నఖియోగములకు శస్త్రోచ్చయమున
కెంతో ఖర్చు కాగల దిక నిందు యోధు
లక్కడికిఁ దమ భుక్తి తా మై భరించి. 86

చ॥ తగిన ధనమ్ము కూడనెడఁ దప్పవు దోపిడు లందునందు, నీ
తగని పనిం బొనర్పఁ బరితప్తుల మేమును, కాని యేమి సే
యగలము కన్నతల్లి భరతాంబిక బావురు మంచు బాని నై
వగచుట చూచికూడ ధనవంతులు పట్టనియట్టు లున్నచో. 87

క॥ పోలీస్ స్టేషనులం బడి
వీలుంబడి శస్త్రచయము పెంచగవలసెన్
బాలకులకు మముఁ దెల్పెడి
కూశలఁ ద్రుంపంగవలసెఁ గొంకక యనుచున్, 88

ద్వి॥ దేశవిద్రోహుల ద్విశిరమ్ము లేని
దేశసింహాసనాధిష్ఠిత జాతి
శిరమేని యగు యుగాంతరపత్రిక కిక
సరివెల యనిరి తత్సంపాదకులును. 89

క॥ ఆ రేయి పోమచంద్రుని
వారింద్రుడు బాంబుసేతఁ బటుశిక్షణకై
ప్యారిను పంపెను, సమితుల
కి రీతిన్ బగఱఁ బొడుచు చెల్లెడ నందెన్. 40

శా॥ వామాచారులు తెల్ల మేక బలిఁదోపన్ గాళి నర్చింపగా
హోమంబుం బచరించి, రన్యులును నా డుచ్చాటనావీణమం
త్రామంద్రధ్వనిఁ గర్ణసున్ బరవిభుత్వంబుం గుటిన్ జేసి, యు
ద్ధామం బై నది దేశభక్తి దసరా పద్యాలు కొంగ్రొత్త లై. 41

మం॥ ద్వి॥ దేశీయవస్త్రజాతీయవిద్యలనె
పాటింతు మని ప్రజల్! ప్రతివఁ బూనండి!
అయ్యవారికి నదే యైదు వరాలు
పిల్లవాండ్రకు పప్పుబెలాలు నదియె. 42

చ॥ ముదిరెను వెన్నెలల్ ధవళముల్ నెలమచ్చను మాపునంతగా
 ఉదకము నిర్మలంబు, కుసుమోత్కరచారిమ లారబోసి పె
 ట్టి దెసలఁ గావలా ప్రకృతి, రీవి యి దంతయు భౌతికంబు, గ్ర
 క్కదలఁ బ్రజాత్మనుండి కళ, కమ్మని నవ్వులు నవ్వి రెణ్ణెలల్.

అ॥ వె॥ సభ యనంగ నదియె సభ, యందు వినబడెన్

త్రిటిషువదితలలను మించు భార
 తీయుని తల తెలివిఁ దెలియుగావుత! కర్ణ
 నంచు గర్జ నెంచు నాద మొకటి

44

అ॥ వె॥ వంగమందు నేడు, పరిపూర్ణభారత
 రంగమందు రేపు, ప్రజయు తేచు
 ప్రభుత దా పులిగఁ బ్రవర్తింపరా దని
 యెంత త్వరగ నెలుగ నంత మేలు.

45

గీ॥ నిన్నటనె శనివారము, నేడు భాను
 వార, మెల్లండి మంగళవార మిందు
 భారతమునకు బ్రిటనుకు వార సుంత
 కాలమానమ్మునఁ దెలియుగాత! ప్రభుత.

46

మ॥ ఉపవాస మ్మొనరించి వంగ మెపు డానో యేకరాష్ట్రమ్ముగా
 నపుడే విప్పెద మంచుఁ గట్టి మనికట్లం దెట్టితోరాలు, శ్వే
 తప్రభుత్వం బను బండయుం బగులు నం తో పట్టునుం బట్టి, దూ
 రపుమేల్ డగ్గరసేయుమీకుఁ బ్రజలారా! నూలు సేం డ్లాయువుల్

క॥ శ్రీ 'మోతీలాల్ ఫోషు'ని

దీ మాటల పంక్తి, యింక నెంతో వినిచె లే
 దీ మధ్య సఖి నీదృ
 గ్దామాధ్యక్షవచన మని తద్జ్ఞులు పలుకన్.

48

గీ॥ అంతఁ బుంభావభారతి యనఁ దగిన 'స

తీశచంద్రముఖిణి' కథించె, నమవ
 సనిసియందు దీపావళి చాలి వోలె
 నావదన్ ధైర్యముఖ్యగుణాళి వలయు

49

గీ॥ చీకటిని గెల్చి మర్చుడు చేసికొన్న
భౌతికమ్ము దీపావళి పండుగ యిది
భారతాత్మ చీకటిఁ గెల్చి వటులు వటుకు
జరుగరాదు కాళీసమర్చనము దక్క.

50

చ॥ మటుదల! చిచ్చుబుడ్డి వన మాటకు మాట చిచ్చిది కావ నాన్
వరుసలకల్చి నాడుకొనువారలు మాటలు రూపకమ్ములై
భరతధరిత్ర కన్నిట శుభంకరు లొదురొ వంగభంగముల్
త్వర నొకటాటె కాదు, తృటి పట్టదు చెట్టుకు శృంగభంగముల్.

త॥ దీపమ్ములు ముట్టింపగ
దీపావళి పండు గైనదే? భారతం
క్షీపరమసమర్చనమున
దీపావళి యై ప్రజాళి దీపింపనిచో.

52

మ॥ పడవల్ గా నయి యిండ్లు, నోడలుగ నై |పాసాదము దోనెల్లై
గుడినెల్ సాలున నొక్క రాతిరి రుచాకూపారమం దన
రృద్ధి దేశమ్మున నేకముల్ స్థితిమతుల్ చెన్నొంది ని మ్ము మ
న్నద దీపావళి కావలెన్ దన స్వతంత్రత్వమ్ము దీపింపగా.

53

మ॥ ఒక రో జంతయు దుర్దినం బగుచు లేవో వెన్నెల్లల్ పున్నమై
సుక మేమి? భరతావనిస్థితియె యీ జోకన్ దగెన్, వంగదా
త్రికి నే రాత్రిని గ్రుడ్డివెన్నెలయు లే ది యెండు తునక్కల్ కదం
బకమౌదాక, ప్రభుల్ శ్రవద్భధిరు లుండన్ బళ్ళదంధుల్ వజ్రల్

దీప్తి॥ జనలక్ష్మి పూజలో దునుక సుషుండి!
ధనలక్ష్మిపూజ యీ తరుణమునుండి
ప్రముదవద్రహితముల్ బాణసంచాలు
ప్రమిదలన్ వెల్గింతు ప్రముదలు చాలు.

55

గీ॥ గొప్పగాలి వీచినఁ దట్టుకొనెడి తరువు
లటులు యువకులు గాగ వ్యాయామశాల
లెన్నియేని కావలయు నే డిందు వివిధ
శిక్షణదములు ప్రాగ్భంగసీమ నట్లు.

56

గీ: అనియు మరి చటర్జీ పల్కె నౌ ననంగ
వేల ప్రజ, ప్రకంపన మగ్నికీల నటులు
వాచకుల వాచనము జనవలయహృదయ
భావమును విన్న మేరఁ బ్రజ్వరిలఁజేసె.

57

చ: పలికె “సుబోధమల్లికుడు” పత్రిక వీధికి నొక్క పై ప్రజన్
జలమున మిక్కిలింతుకు సత్వరముఖ్య మటంచు, వాకొనెం
“బులిసలివారిదాసు” కరమున్ గరవాలము నొక్క పై నతో
దుల మొనగాడు యత్నమునఁ దూరుపువంగము చూపునేరుపున్.

శా: ‘ధాకా’లోని నవాబు ముస్లిములుఁ దో డాచున్ గవర్నర్ భటా
నీకంబుం బయిగొల్పి యెవ్వనిని వందే’ యన్నఁ గొట్టించి యిం
డై కొల్లాడిన నుద్యమిన్ మెటిక లై వెన్దీయమిన్ దెల్పి త
త్రాకీర్ణోద్యమ మిందు లే దని “మనోరంజన్ గుహ” వాకొనెన్.

గీ: లోకమాన్యు కేసరితోడ మాకు మిగుల
మాల్పి, యరవిందుని భవానిమందిరమున
మా మదికిఁ గలదు గది, మమ్మరయ రెవరు
నేత, లి ట్లెచు మా క్రాంతి నెట్టుకొనియె

60

గీ: మనకు నడుమను గిర గీచి మనగల మగ
వాడు లేడు, నొక శ్రుతి వేచువాడు వీడు
సంజ్ఞ వీనిది భూపేశచంద్రనాగు
ప్రభుత ప్రజితోవ కడ్డమురామి బాగు.

61

గీ: అనుచు నొక పొడుగరి పల్కె జనము సంత
సపడ, “సచ్చిదానంద ప్రసాదవసువు”
ప్రొందవమహమ్మదీయసమైకమత్య
మస్మదీయదాస్యచ్చిదామత్య మనియె,

62

ఇంద్రవ: సంజీవనీపత్రిక సర్వవంగ
శింజానమున్ జేసె చిరోద్యమంబున్
బుంజీభవద్దీరతపొల్పుతోఁ బ
ల్కెన్ జానుగా “కృష్ణకుమారమిత్రా”

63

క॥ నరకు డనెడు 'క' వ్రత్యయ

ధరు డొక నరు డుండె, వాడు తన బలగముతోఁ

జెఱసాలగ భారతమును

పరిపాలించెఁ బలునేండ్లు, ప్రజ కవి ముండ్లున్.

64

గీ॥ ఒండునింటి దీపము వెల్లి రెండుకనులఁ

జూచి యోర్వగలేడు, కచ్చుకొని నెగడు

వలెనె తన యింట దీపము వెలుగవచ్చుఁ

బగటి దివిటీలతో వాడు బయలుదేరు.

65

క॥ గీతాచార్యుడు నాయకు

దై తగప్రజచక్ర మప్పు డడచెను వానిన్

కోతుల జన మా నృతిలకుఁ

త్రాతి నివాళించె సత్యభామోపేతున్.

66

గీ॥ అస్వతంత్రత్వ మనునదె యంధకార

మది నరకదత్త ముడిగిపో నంతట భర

తావనిం బండుగ యయి దీపావళి విల

సించె, వేల యేండ్లుగ బవంచించె నిదియు.

67

మధ్యా॥ అలవడె పెద్దల కిందు నష్టాంగయోగ, మిహంబు

కల యనంబడె, నిది యదనుగా నరకజ్ఞాతు లడరి

కల యైన యిలను గైకొనిరి, కైవల్య మందు దీ రనిరి

భళి! యనినారు మనవారు, బాధింపఁబడితి మీ తీరు. 68

అ॥ వె॥ పరమహంస చచ్చి పర మందుకొన్నాడు

ప్రతికియున్న వచ్చి పలుకకున్నె!

మనకు సాక్ష్య మిందుఁ, దనతోడ నాంగుడు

చెప్పినదియుఁ దాను నొప్పినదియు.

39

గీ॥ భేతికం జైన యిట్టి యీ పారతంత్ర్య

మందునుండి ముక్తిని పొంద నైన యోగ

మాత్రపాతంజలగురుత్వ మరసినాము

నృతిలకుండు గీతాబోధ యిందుఁ బెద్ద

70

గీ॥ దేశ్యవస్తుధారణము విదేశ్యముల బ
హిష్కృతియు, విద్య జాతీయమే చదువుట
శాసననికృతి ప్రభుతకు సాయపడమి
నగు స్వరాజ్యయోగంబు పంచాంగ మిటులు 71

మ॥ ఇల స్వారాజ్యసమస్వరాజ్యమును రాదే ! వేగమే యె వా
రల కి యోగము పూర్ణ మాకలిత మై, రాణింపగా రెండు
స్కలు నొండై మన వంగ మిందలివి యంగంబుల్ తుదిన్ రెండు
వలెనా ! యాదిత్రయంబు చాలు, నవియే పాటింత మీ ప్రా నన్

మధ్యా॥ కనుపింపనట్టి భూతమును కాళికామాతమంత్రమునఁ
గనుపించునట్టి భూతమును కడగి “పందే మాత”ర మను
ఘనమంత్రమున వదల్చుకొనఁగలము, కరాంగన్యాసములు
మనమున శుద్ధి వలయును మహితాత్మలార ! రెంటికిని. 73

శ॥ బంకించంద్రుడు బుష్పిగా
సంకల్పం బై కమత్యసంరంభముగా
పొంకం బగు నీ మంత్ర మ
లంకారముఁ జేసె రసనలకు నిపు డెవడో ! 74

గేయం॥ ఓ ! దుర్విధిబద్ధులార ! ఓ ! కుశాగ్రబుద్ధులార !
బోధించెద యోగము తత్సాధనసంపత్తితో, నొ
కే ద్రోవ నొకే రేవ నిదే చేయును రాజకీయ
భూధరవరశృంగమున కపూర్వవిభవరంగమునకు. 75

గీ॥ దేశభక్తి జనింపదు శ్వాసకోశ
బలముకొలది మొరసియు శార్యబలము లేక
కొలిమిలో నిప్పుకడిక లేకున్న తిత్తి
యెంత యూదిన జ్వాల జనింపనట్లు 76

గీ॥ రాజకీయతంత్రవ్యక్తి రకరకాల
ద్రవ్యభుక్తి యశోధికారముల రక్తి
యేదియును వద్దను విరక్తి కాదుకాదు
దేశభక్తి త్యాగంపుము త్రియముశుక్తి. 77

గీ॥ స్వార్థసన్యాసమున దేశభాగ్య మెనగుఁ
బొడి యుపన్యాసమున నేమి పొసగు? నెందు
వడ్లు దంచిన బియ్యము వచ్చుగాని
ఊక దంచిన వచ్చునే నూకలేని?

78

ఆ॥ వె॥ భరతఖండవివిధవై భవశ్రవణంబు
లేని చెవులు కొండలోని గవులు
భారతుల యనేకతారుచిరై కత్వ
మెలుగని మది జలహీనము నది

79

గీ॥ పైకి గృహ మెంత మంజులం బైన లోని
దుమ్ము దులుపక యారోగ్యదమ్ము కాదు
అఖిలసుగుణాళి తోచి వానడుగునఁ గల
భయము పోక బ్రతుకు జయప్రదము కాదు.

80

గీ॥ వనములందు ప్రసూనసంభరితము సుమ
రస ము టందు, రయ్యది సమరసమె యౌను
దానిఁ గ్రోలి సమాన మౌ స్థాయి నెల్ల
తుమ్మెదల జాతి ఝంకృతిఁ దొడరుగాఁచె !

81

చ॥ ఇటు లని యెత్తెఁ జేతులను కృష్ణకుమారుడు, లే మంత్రమున్
స్ఫుటముగ నెఱుబుట్టలవి భూతము లుల్కిపడం రించుచున్
రటనముతోఁ బ్రజల్ వెడలి రగ్రగవాచకు కథోరణుల్
భటలగుడాహతిం బడుచు బట్టల కొట్లను మూఁ జేయుచున్ రిజే

ఉ॥ కొన్నియు హ్యట్లు క్రిందబడె, గొన్నియు కఱ్ఱలు లాగికోఁబడెన్
పెన్నునవేయగాఁబడియె, వేడవురా! మముఁ గొట్టఁ గాలి మా
సన్నము మీ కనంబడియె, జాల జనమ్ములచేత చెంప చె
ళ్లన్నది పాండరంబు, కవయన్ బిడిగ్రద్దులు తిన్న దొట్లనున్ రిజి

చ॥ ఒకడు పడంగ వ్రేటుదిని, యూర్పి దశాధికు లేగుదెంచి వా
ని కడక పూర్తిచేసిరి ధ్వనించి దుకాణమునుండి లేచిరా !
యికక్రయికా ! విదేశ్యముక్రయింతువౌ పుట్టము, నెఱతు
నీది చే

శ్లోక మనరాదు, విక్రయిక! యమ్మిన నీదియు నంతె యంచునున్

మ॥ పరధర్మంబు భయావహంబు, భగవద్వాక్యం బి దై గీతలో,
 బరదేశ్యాంబరధారణంబు నిటు లై వార్యంబు మా స్పృష్టముల్
 కరముల్ గా వివి మీవి కా శ్లనుచు, శేలకాయకాశిన్ మర
 ల్పిరి స్త్రీల్ స్త్రీలను పూరుషుల్ పురుషులన్ జేపెట్టుచున్
 జట్టుగా. 85

సీ॥ మీ చేతి గాజులు మిలమిలలాడుచు
 న్నవి, కొత్తరక మెంత! సవు ర టంచు
 నుంగ్రము తీయకు, దొగి ముట్టి చూచినఁ
 జాలు, రా యెంత! పసం ద టంచు
 చోళి జా గున్నది, చాల మందియు మని
 క ట్టంటఁ దొడుగుట గంటి మనుచు
 నీ వర్జుసాం పొక యెత్తును, కప్పుగుం
 డీల సాం పొక యెత్తు, నిజ మటంచుఁ

గీ॥ జేయి పట్టి, మీ కొకమాట చెప్పవలసెఁ
 జాటుగా నని కొనిపోయి సతులు సతులఁ
 బుంస్తతులు పుంస్తతులఁ బ్రాతి బుద్ధిఁ జెప్పి
 పంపినారలు బ్రదినువల్ప కొననిక
 86

కా॥ ఎన్నాళ్లాయెను మిమ్ము జూచి, సుఖులే! యీ రందఱున్,
 మిత్రు లం
 దున్నారల్ మనవారు, మీ రనిన నెంతో యుత్సుకుల్ రం డ టం
 చున్నెమ్మిన్ గొనిపోయి కొందఱుగ్రియాశూరుల్ బ్రిటన్ బట్ట ల
 న్నన్నా! వ ద్దనిపించి యింద్లకు నదూరాధ్వమ్ము పట్టించిరిన్.

శ॥ బ్రిటనుద్రవ్యము భారత
 పటిమ నడచె, దాని ముట్టవల దను నట్టల్
 ఘటితమహాశరములు ధ్వజ
 పటములుగా, బిల్ల లకును వఱలెను వే లై.

శ॥ “త్రిటనువలువలు కొనకుడి !

యిటను తులువతన మడంచుడి ! యిది ప్రజ బా
రట “వందే మాతర” మను
దిటము రవముతోడ నేబదియు మిలియన్లన్.

89

గీ॥ కొట్టి కొనిపోయి తిట్టియు గొణిగికొనియు

ప్రభుత గెల్చినయది లేదు, పజయు నోడి
నదియు లే, దుద్యమము క్రమోన్నతము బందె
విశ్రమించి ప్రవాసపృథ్వి విహరించి.

90

శ॥ తరగతి తరగతి కొక డే

మెలుగనటులు చని యపన్యసింప మొదటిదే
చరమము పారం బయ్యెను
కరువలియున్ దూర దయ్యె కాలేజిగదిన్.

91

గీ॥ మధురవంటి దూరపు నిగమములఁ జెన్న

నగరమందు విశాఖపట్నమ్మునందు
గుత్తిమొదలు రాయల సీమ పత్తనముల
నైనవి స్వరాజ్యసభలు వంగాంగవిభలు.

92

చ॥ పలికిరి వల్లమాలిన సభన్ బలుమంది స్వదేశదీక్షితుల్

వలువయె కాదు తాకు ప్రతివస్తువు భారతనిర్మితమ్ము కా
వలె నని “తై” నినాదమునఁ జారులు వల్లెలనుండి వచ్చినా
రలు మొరయంగ నుత్కరులు రాజమహేంద్రపురివరమ్మునన్.

93

గీ॥ సమితి మొగియ మేకల మందలు, ముగియ నది

పులులు వందలు వందలు పూర్ణజనము
రవము విరిసె “వందే మాతరమ్ము” బొబ్బ
రింత ప్రభుత నెంచి కనుల నెలుపు కొంత.

94

గీ॥ బట్టయు ను కుట్టుసూదియు భారతీయ

మే వలయు, కార్మణాగార మెసగవలయు
గడపగడపకు, విద్యార్థిగణము నేగి
ధనము గూర్చెను రాణ్ణాహేంద్రపురమందు.

95

సీ॥ నిరుపేద ముసలియు నెవడొ గ్గోస్గోది క్రొం
 బుట్ట మెచ్చెద నన్న ముట్ట ననియె
 గెలుపు గ్యారంటీ వకి లిడెన్ రాజీవ
 డెను కొంప లార్చు కో ర్దని యొకండు
 పరమదరిద్రుడే పరదేశ ప్రభుతను
 కొలువ నంచు నొకండు కొలువు మానె
 నిది గుమాస్తాగిరిన్ సృష్టించు ఫ్యాక్టరీ
 విద్యార్థి కాలేజీ విడిచె నొకడు

గీ॥ రై తొకడు శిస్తు చెల్లించరాదు ననియె
 న్యాయవాదివృత్తి విడెద ననియె నొకడు
 వంగసంస్థాప్రబోధతరంగవతికి
 నాద్యపృథుకుల్య త్రవ్విన దాండ్రజనము

96

సీ॥ చుట్ట లేనిది నాల్గు చుట్టుచుట్టుకొనె న
 యా ! యన్న నే డమ్మ ననియె నొకడు
 ప స్తుండవలసె నీవయ్య ! బియ్య మ టన్న
 నొకరోజు కేమి పొ మ్మి కనె నొకడు
 వట్టియన్నము తిందు మెటులు కూర లే
 కనఁ బెరుగున జు మనియె నొకడు
 ప్రాణము మీదికి వచ్చె మం దమ్మవే
 యన నేడు చాటరా ! యనియె నొకడు.

97

గీ॥ నాడు తెలువడ యే దుకాణమ్ము నెవడు
 నాంగ్లదమనసీతిని వంగసానుభూతి
 మత్స్వదేశ్యచేలాదిసంభరణమతి స
 దస్సు ఖండించునాడు బందరు పురాన.

98

సీ॥ నాల్గుద్వారముల నిండ్రదను వలంకృతి
దేశభక్తికి సీత తెనుగువాత
మాతృస్వరూపసమ్యక్చిత్రిత
భారతపటపటధ్వజము కలదు
ప్రతిపిధిపొదుగున ప్రజ చౌకునందు, మే
డలు మిదై లెక్కిరి వలనువారు
మంగళవాద్యంబు మధురగానంబు వం
దేమాతర మ్మను దివ్యగీతి

గీ॥ మొనసె సభ పతాకాభివందనము గాగ
నిందు వాగ్దోరణులు స్వరాజ్యేందిరాక
రాగ్రకమలమధుసారణు లగ్రిమములు
బందరున తెన్ను, కల్కటాన్ వంగభాష.

99

క॥ క పత్రిక మున్నుగ
ను మ్ముగ తెలుగువెలుగు నొగి వెలిగించెన్
ధృ యు కడు సహజంబుగ
విష్ణు కుడికంటి కాండ్రవృథివి యటన్నన్.

100

క॥ మనమే యనుకోన్ మనకం
తె నొక యడుగు ముందువేసెనే! ఆంధ్రము మో
హనబలనీరంధ్రము భే
షనిరి సురేంద్రాదు లాస్థ లద్దా! యనగా.

101

ఉ॥ ఆర్యసమాజబోధముల ప్రాదరభాదునఁ గూడ నుద్యమ
స్థైర్యము బూరటిల్లియు నిజాంపరిపాలనదుర్దినమ్ముతో
నర్యమకాంతి యయ్యె, నటు లయ్యు స్వదేశపటమ్ములేయటన్
ధార్యము లయ్యె పెక్కురకు తక్కువయయ్యు సదః ప్రసంగ
ముల్.

102

ఉ॥ బోనున బోను, పంజరకమున్ బెనుపంజరమందు నిరదు సం
స్థానము, భారతోర్ధ్వమనదాగతిసేవన బంధుధర్మనా
ప్ర్యాసముతోడ మెల్చి బెజవాడకు, బొంబయినాగపూరుపూ
నానగ రాలకున్ జను జనావళి ప్రాదరభాదనుండియున్.

103

ఉ॥ ఆవిధిఁదె యైగృహగృహమ్మునగోష్ఠియునై ప్రజల్ "క్రియా
కేవలము ర" మృనిన కీలున నేరికిఁ దీసిపోని దీ
ఊవహు రి,ధన్యపృథుకాళియు నెందఱొ తాల్పైరై రి యెం
తే వెలఁ ట్టి కొన్న పరదేశ్యపు నిస్తురితిదుస్తులన్. 104

సీ॥ అనవచ్చు ప్రమిద లటంచు వీనిని, కాని
యివి నిఖిలప్రజాహృదయరేఖ
అనవచ్చు తైల మటంచు దీనిని, కాని
యిది సమగ్రజలమ్ము హృదయభృతము
అనవచ్చు వత్తు లటంచు వీనిని, కాని
యివి హృత్తుజిగి వెలియించు కొనలు
అనవచ్చు దీని దీపావళి యని, కాని
యిది యెల్ల హృదయాల యేకరశ్మి

గీ॥ యిటులు వచియించి భారత మెల్లపుడు జ
యించుగావుతఁమని యెలుగించి సతులు
సుతులు వెలిగించినారు దీపతతి నెందు
ప్రజల కీనా దొక రసంబు పాయసంబు 105

గీ॥ కర్ణ నుచ్చాటితుడు పోయె కా దనుకొని
వచ్చె లిబరలువై స్రాయి, వాని పేరు
వటలు 'మింటో', బ్రిటనునుండి వార్త తెచ్చె
వస్త్రకర్మాలయాల్ మూతవడెడి ననుచు 106

గీ॥ వంగసంఘటనల విని పొంగె గాంధీ
యిరువిధమ్ముల జతన మిత్రైఱగున నయి
భారతమునందు బ్రిటనుసంబంధము నిక
కత్తిరించు కత్తెర సమాయత్త మనుచు 107

గీ॥ ఇంధనము లేని చిచ్చు లై యెల్ల ప్రజకు
రేల రచ్చలు చలిని పోఁద్రోలుచున్న
వనుచు నిరువదియొకటవ యఖిలభార
తీయసభ కేగె కాళివర్తి బెనర్జి. 108

స్వరాజ్య ఖండము

- గీ॥ బ్రహ్మబాంధవోపాధ్యాయ పతిక యగు
'సంధ్య' తత్కాలకృత్యప్రస్తావనమున
పేరు గొని'యుగాంతర' బలె విడిని గలిగి
వారడాసీయువకులకు పరిచితంబు. 1
- గీ॥ కవి 'సరోజినీదేవి' పికస్వరమున
హిందుముస్లిమైకృత్య నెలుగింపఁ దొడగె
'చిత్తరంజనదాసు' దేశీయవాది
న్యాయవాదిగ ప్రజమది నటుమఁ గడగె 2
- గీ॥ కాళికిం బ్రాశీనది వారి వాసి యపుడె
అగవడిన రూపు మితవాద మైన నేమి
అగవడని తత్వ మతివాద మన్న తిలక
కోవిదుని విశ్వపతి మెచ్చుకొన్నదపుడె. 3
- క॥ తా దక్క గురువు లేడై
తా ది కైక్కి తిలకు రాగ తను గన ఘంటా
నాదముతో విశ్వేశ్వరు
డూదించెను శంఖ మెంత యుత్సాహంలో! 4
- అ॥వె॥ విశ్వనాథు గుడిని వినుపించు సొన్నాయి!
అపుడు జీవునితన మరిగిపోయి
బ్రహ్మతనమె నిలుచు ప్రాణిలో,నా నాద
మునకు ఆకులోని ముడుత పోవు. 5
- మ॥ పలువుం లో నరుణంబు నంత పసుపు న్నానావిధావర్ణముల్
దొంగన్ దోచెను తూర్పునన్ భువనబంధుజ్యోతి,విశ్వేకు కో
వెలలో లో నరవిందు డారనె,ప్రజల్ వేడన్ బ్రసంగించె శ్రీ
తిలకుండున్,మునివంటి గోట్లె గుడి కేతెంచెన్వెన్వెంటనే.6

గీ॥ గోఖలేగూర్చి మీ రనుకొన్న చేమి?
యని యడుగ పాఠికేయు డిట్లనియె తిలకు
ఆత చెచ్చుతగ్గులు లేని యగ్నికీల
నుడి ఫిరోజిషాదే కాని యెడద మాది

గీ॥ అంటరానితనమ్మును గెంటఁ దలచి
యతడు పోరిన పో రింతయంత గాదు
సంఘసంస్కర్త లన పడిచచ్చిపోవు
వారు సన్యాసు లైనచెప్పఁ బని లేదు.

గీ॥ గోఖలే నావలెనె కాదు గొప్ప వక్త
వివరములతోడ నెదిరి నొప్పింపగలడు
పోటరితనమ్ము. ప్రజలతో పొత్తు, వట్టు
విడుపు, రాజకీయము లివి వేరు సుండి!

ఆ॥వె॥ విదితసత్య మిదియు, వేరు సాధారణ
నీతి, రాజకీయనీతి వేరు
తొలి విధమున నతని మరిచిన పెంపుడు
తల్లి వినతి, గరుడీతల్లి వినత.

ఆ॥వె॥ అతని కెవరు శిష్యులెల్లె మీ కెవ్వర
నంగ నతనికన్న నాలుగేండ్లు
చిన్న యైన గాంధీ తన్నేత్యశిష్యుడు
మిత్రు లుండ్రు నాకు, ఛాత్రులు నహి.

మ॥ ఆటులే పృక్తుడు గోఖలే పలికె నేనారంభము చా మహా
దృఢు నా కన్నులనిండకప్పకొని యావై వాని భావోష్ణః
త్కట మై తాళక దూర మైతి, నెపుడేన్ గావచ్చు తద్దో
పటిమంబే యిట రాజకీయమున ద్రోవన్ జూపు దీపమ్ముగా

గీ॥ ఒక మహా క్తి లోకమాన్యు, దతని విను
పింపఁగలు శ్రమర్థుండు వేడు లేడు
చోదభాయి జియె దక్క, మేము
వానియంత వార మెవ్వరము గాము.

- గీ॥ కలవు మందాకినీతరంగముల యులివు
హర!హరా!మహాదేవ!యన్న రవ మొక్క
చోటనే, అదె కాశి, యచ్చోట కాంగ్రె
సుభయపక్షనేతలు కూడి రుల్లసమున. 14
- గీ॥ అప్పటికి సంస్థలోన సభ్యత్వ మొప్పు
వారితతి వదివేలకు పైని యుండె
వచ్చుచున్నవి దరఖాస్తు లెచ్చుసంఖ్య
తిలకుబిసినచంద్రుల కృషి ఫలిత మగుచు. 15
- క॥ నూతనవేదాంతమత
స్నాతకు డగు రామకృష్ణు ఛాత్రమణికి లో
లోతు లిడిన యరవిందుడు
కాతంత్రము లేలి“బాయికాట్” వలయు ననెన్. 16
- ఆ॥వె॥ ‘ఓట్లకాట్సు’ కాక యొప్పొందవలె ‘బాయి
కాట్సు’ కూడ, నపుడె కలదు శోభ
కాంగ్రె సనగ జాతి కట్టుకొన్నట్టి గీ
మనియె నశ్వినీకుమారధత్తు. 17
- క॥ లాల్ పాల్ బాల్ మేల్మే లనిరి-
అల్పములుగఁ దోపరాద ఆచరణంబుల్
జల్పము లేలా? యొకవడిఁ
గల్పితము తావు దాని కనియెన్ గోట్లే. 18
- ఆ॥వె॥ మును విదేశ్యవస్తువులను సర్వత్ర ఐ
హిష్కరింత మనుచు నిపుడు మాత్ర
గోఖలే యనఁ దిలకు, ‘కవర్తి’ మారలే
యనియె మెల్లగ దరహసితముఖుడు. 19
- క॥ అందించినావు మాటను
క్రందేలా? రాజకీయఘనసంస్కరణా
నంద మిడెద నని ‘మార్లే’
బంధించెను గోఖలేరవము తిల కనియెన్. 20

- అ॥ వె॥ లోకమాన్యు డెనుగాక! దేశముకోస
మతడు చేయఁదలపట్టిన పని య
కృత్యపటలమున నహి యిటులు ననియె మా
శ్లే య టంచు గోఖలేయు పొడిచె. 21
- క॥ నేయిని విషముగఁ జూచెద
వేయైనను బుద్ధి యెంత పెరిగెన్! కూర
ధేయుడు 'పాపూగోళ్లే'
మాయురె॥ యనుకొనడొ! స్వర్గమందు నిను వినన్. 22
- గీ॥ దుష్టశక్తి తెఱగెడి దురదృష్టశక్తి
తీరుగా జుట్టుకోలేదు తేరకిర్తి
నన్ని విద్యులలోన నున్నాడు మాన్యు
డనియె తిలకు బెనర్జీయు నదిరిపోవ. 23
- ఉ॥ ఎట్టు నైనగాని తరలింపమొ వామపథాన సంస్థ న
న్న ది యాన ఓపికకు నంతము లేని తిలజ్జునిషిలో
కొ కలాడుచున్నది, యకుంఠితయత్నముతోడ సంస్థ చే
ప గణాంకసభ్యు నతివాది నొనర్చుట గోఖలే హృదిన్. 24
- గీ॥ పెద్దతలకాయతో నొప్పు పెంచుకొనును
గుండెకాయ, విప్లవమున కొనర డనుచు
దెలిసియున్ దిలకును సంపదించి గాని
కడగ డరవిందు, డిది మైత్రి ఘటన మనగ. 25
- క॥ దరఖాస్తులేలిఁజిస్తులు
పరవిభుతన్ గూర్చి, దాని ప్రతిఘటియింపన్
దరలుదము నిరాయుధముగ
నెఱి నను నరవిందు మాట నెగ్గకపోయెన్. 26
- క॥ ఎదిరించిన బెదిరించిన
నదుమంబడి మనము పొందు హక్కులు చెడవే!
యిది నే, డది రేపు, నొకొ
క్కదాని నొందుదము వేడుక యనెన్ 'వాఛా'. 27

- క. పై మెం? తని యడిగె కవ
క్రి,మూడున్ దక్కు వెన్నిది యనెన్ వాఛా
యా మీ వాచి అడదొ!
నా మగదే యనియె నతడు నగవుపిసరునన్. 28
- గీ. కిర్తిశేషుడు వాఛా యి కేమి పలుకు
నింతకును మించి యని నగ వెగయ నెదిరి
కి ననె కిర్తిలో శేషుడు కిర్తిశేషు
డనుచు 'పాల్' దివ్యభాషపాల్ ద్రాగినతడు 29
- గీ. స్వాగతము వదు యువరాజుజంపతులకు
భారతాగతులకు నని పట్టుబట్టి
యును సడలినార లతివాదు లోలగమును
సంగరాభిలగముఁ జేయ సంశయించి. 30
- క. ఒనరెను రాజీ 'ఎడ్వ
ర్డునకున్' విక్టోరియా' యెటుల్ తలచెనొ య
య్యనువున పాలన లేదని
వినుచుత'యువరా జటంచు వినతి యురునటుల్. 31
- ద్వి. క్రితమే రాజభక్తికి కాంగ్రె సనుచు
స్వాతంత్ర్యవాదుల సభయును జరిగె. 32
- క. గీతను 'సిన్ ఫీ'నుద్యమ
చై తన్యస్థితఁ జేసి చదువుకొనెడివా
రేతెంచిరి 'నిహిల్మిల'
భ్రాతలతో సమితి మొనసె 'వందే'గిరిన్. 33
- క. మీటింగున శ్రీకాశీ
జోటింగుని విశ్వవతిని స్తుతియించి యిటుల్
మాటలతో నరవిందుడు
మీటెను తత్తాండవమున మెలగెడి వీణన్. 34

అ|| వె|| కణదురిగ యెద్దుఁ గదలించు నెప్పుడు?
మెట్టినపుడు గాదు కుట్టినపుడు
భారకుండు ప్రభుతఁ బడనెట్టు నెప్పుడు?
తిట్టినపుడు గాదు కొట్టినపుడు. 84

గీ|| ఎందు స్వాతంత్ర్యమున గుఱాళించు గాలి
అందలి ప్రభాతమును దాని యలరె వేరు
నిందు సుప్రభాత మని వచించుకొనుట
యెటుగకె వరస్పరము మోసగించుకొనుట 84a

క|| జ ముప్పదైదు మిలియ
జపానున, గెల్పు గొనె ననిన్ రష్యాకాగొ
! జయింపదొ! బ్రిటనున్ దొ
జన మిటన్ మూడునూ ర్లఱే! మిలియ నై 85

గీ|| ఈ దశకు కోతిదశనుండి యెక్కె మనిసి
యన్న సిద్ధాంతమున కుదాహరణ మైన
యొకడు పోయిన నేమి? తత్రప్రకృతి పోదు
వరవిభుత దృశ్య మిది కొట్టవచ్చినట్లు. 86

అ|| వె|| అన్యదేశజనుల అంటు లేనట్లు స్వ
తంత్ర మగుట భారతమున కురవు
అరిగుణమ్ము లంటి అమృతమ్ము దొరకునా?
వెండి సాగె నారవిందవాణి 87

గీ|| తిలకుతోఁ గూడి మనలఁ దేర్ప లజవతిని
గోఖలే కోరుట, యితండు కుదుర దనుట
చెవినిఁబడెను “ప్రిన్సాఫ్ వేల్సు” కెవడు చెప్ప?
స్వాగతము వంగయువకుడు శ్వాస గలిగి 88

ఉ|| భారతభూమి కీశ్వరకృపారస మాంగ్లప్రభుత్వరూప మై
జారె నటన్న శ్రీబిసచంద్రుడు సత్య మెఱింగి దానితో
వేరముఁ బూనె, సోదరి ‘నివేదిత’ లేఖల నెన్ని వ్రాసినా.
కూరుడు గాదు గోఖల్కెవచోవిసరమ్మున లేదు సూదియున్. 89

గీ॥ బ్రిడ్జి యాడి, బిలియ ర్డానిడి, ప్రేజు లొప్ప
నాగభాషఁ బల్కాడి, యధ్యక్షవదవి
కాంగ్రెసున సమకూడి, యోగ్యతకు బిరుద
మొందుచే గాదు ప్రజగూర్పు క్రందు వలయు. 40

క॥ 'తమసో జ్యోతిర్మృత్యో
రమృతం మా గమయ!' యనెడి యాత్మాయము మూ
లము స్వాతంత్ర్యాపేక్షకు, మో
క్ష మనన్ భౌతికము నైన స్వాతంత్ర్య మగున్. 41

అ॥ వె॥ హిందువులది 'బైబి' 'లిజము' లలో లేదు
తనరు రాజకీయదర్శనమున
నితీశాస్త్రమున, ననేక త్వ మేగ నా
నంద మపుడె సిద్ధ మిందు నందు 42

మ॥ అవిముక్తమున కాలుపెట్టిన తణుబందే ప్రజల్ మూగి యీ
యవె సందేశ మనంగ శ్రీతిలకలోకారాధ్యు డే ముక్తికిన్
స్తవనీయం బరివర్గసాత్వికనిరోధంబే యటంబు మనో
జ్ఞానచక్రముగఁ జెప్పెగంట, యదె యీనా డస్మదాదేశమున్.

గీ॥ దేశవస్త్రాదరణము, విదేశ్యతతి బ
హిష్కరణము, దేశీయ మై యెసగు విద్య
యివి స్వరాజ్యమునకుఁ గాక వృథలు, కూల
మూలములు గాక వృథ గావె మూడుమొనలు! 44

ద్వీ॥ అనుచు మరియుఁ బల్కె నరవిందసూరి
తొడికె నదస్యరంజనరససారి. 44

అ॥ వె॥ బివినచంద్రముఖ్యు లిపుడు గాకున్నఁ గాం
గ్రెసు వశమ్ము గాదో రేపు ననిరి
వారివారి నుడులు "బైడ్ గురూజీదివో
స్కరు"లు నొడివినారు గట్టినరులు. 45

- క॥ మంచమునకు, దూరం బై
కంచమునకు నగుచునున్న కడువృద్ధు బలెన్
కొంచెము నుష్ణము లేదొ వ
రించునె కాగ్రెనును స్వేచ్ఛ, యెలుగిడె నొకడున్. 46
- క॥ ఇటులు విశేషప్రవసం
ఘటితప్రయాణకుల సమితి కాగా గంగా
తటమునఁ బెనువందిటఁ బి
క్కటిలిన ప్రేక్షకులతోడ కాంగ్రెసు మొగిసెన్ 47
- క॥ మాధుర్యస్రుతి'మున్నీ
మాధవలాల్ 'స్వాగతము నమస్కృతజన మై
బాధకనిజకృతు లెన్నిన
నాధిక్రొధములు లేని దనె నేలుబడిన్. 48
- సీ॥ సతతనిస్వార్థభారతసేవకసమాజ
సంస్థాపకుడు నుడిచదురువాడు
దండింపరాని శత్రుం డితండే యని
కొంద టాంగ్లలు గొణుకొనెడివాడు
ఊగిఊగి స్ఫురించు నుజ్జ్వలభావాల్ ఖ
చించి వ్యాసాల్ విరచించువాడు
'బడెట్' ప్రసంగ మెవ్వని దన్న ప్రశ్నార్థ
కమున కాశ్చర్యార్థకాఖ్యవాడు
- గీ॥ అరసినంతనే యెవ్వనియందునేని
దాగిన మహాత్మతను పైకి లాగువాడు
నింట నతిథిగ మెలగువా డీ నభేకు
డిప్టక్రీఖండముమిఠాయి నిడియె నుడుల. 49
- క॥ సహచరులకు పెద్దలకు
మహిళలకును ధన్యవాద మర్పించెద నీ
మహనీయతమము వదలిన్
వహియింపించితిరి నన్ను భారతసేవన్. 50

- గీ॥ కాంగ్రెసధ్యక్షుతను మించు ఘనతరంబు
పదవి లేదు దేశమున, నీ పదవికన్న
దొడ్డ దైన బాధ్యత పయిఁ బడ్డ దిప్పుడు
నావ కాంగ్రెస్ తుపానులో, నావికుడను. 51
- ఉ॥ రావలెఁ గాని విశ్వపతిరమ్మకటాక్షదృశీప్రకాశముల్
కావలెఁ గాని తోడు హితకాండసమర్థత దేశభక్తి, యీ
హృదీఁ బాయు తెంతపని, అంతియ కాద, యపూర్వగౌరవం
బై వెలిగింపదో! ప్రజలభాగ్యము కాంగ్రెసుతోంటికంటెనున్. 52
- గీ॥ భారతోద్ధరణమ్మునఁ బ్రాతిగలదు
జననిపోలిక యువరాజు జూజి, యతడు
వచ్చినప్పు డీవలయును స్వాగతంబు
చెప్పింపవలయు నటుల్ చేసెద మని. 53
- కా॥ వచ్చెన్ ధీరుడుదూరదృష్టియుతుడున్ వై సాయిమింటోయిటన్
రచ్చల్ మెచ్చగ, రెండునై నవి మనోరాష్ట్రమ్ము లేకమ్ముగా
వచ్చుక వీని యపజ్ఞచే, నితని సంభావింప నౌ స్వాగతా
భ్యుచ్చస్థాయిని, కర్జ నేగెను, శుభంబుల్ సాగె నొక్కొక్కటిన్. 54
- గీ॥ వంగభంగీకరణసామ్యపరమహోర
కృత్య మెన్నడు జరుగలే దిండియాన్, ద
దుత్త మింతటి జనశార్య మొక్కకట్టు
నెప్పుడు లే, దొక యె గొక నిగ్గుకొఱుకు. 55
- మ॥ ఇదియేనా! శతవత్సరాల ఫలితం బీ యేల్బడిన్! మూగ లై
పదముల్ రెండు గలట్టి జంతువులుగాఁ బాలించునాంగ్లాండ్
తుదిఁ గన్నట్టిరచే! ప్రజల్, మరల వద్దున్ వద్దు సంబంధ మే
యధికారాంధునితోడ నో! జనతాభావాతీతశక్తున్నతా! 56
- గీ॥ విన్న ప్రజ కరతాళాన వెన్నుదట్టి
నట్లు గాగ నిరాత్మవంచకుడు గోఖ
లే వచించె మరియు నిటి లేతపనులు
తిరిగి జరుగనటులు నినదింపవలయు. 57

- ఉ॥ నీరు ప్రవాహ మై దరులు నిండుచు పొర్లి నదీసుదూరభూ
మీరచితాంక మైన కడిమిన్ మన వంగమహోద్యమం బహా!
భారత మెల్లఁ బ్రాకినది, బంధమునుండి స్వతంత్రతాదిశన్
గారుతమమ్మునుండియుఁ బ్రకాశమువై పునకున్ బ్రయాణముత
- గీ॥ ఇప్పుడె మొదలైన కడకలో నెన్నో అడ్డు
వానిఁ దొలగించుకొనుచు త్యాగాన నడచు
వంగదేశీన రాష్ట్రము లంగకములు
వంగమున కైన దెబ్బ సర్వత్ర బొబ్బ 59
- గీ॥ ఉద్యమంబు స్వదేశీయ మొనరవలయు
నొనరుచున్నది దేశ్యవస్తునిక రాఖి
మానరూపంబు, కాని యిద్దాని బెరసె
బ్రిటనువస్తునిరాకృతి జటిలనీతి. 60
- క॥ తప్పనిసరి యగునప్పుడె
యి వ్వుని యొప్పు, నిపు డెల? యింగ్లీషుప్రజల్
త ప్పిడి యని మన పెనుపని
ముప్పున ముంచెదరా! యన్న పొలకువ తోచెన్. 61
- గీ॥ అధినివేశస్వతంత్రత యశ్చదీయ
లక్ష్మ, మీ త్రోవలోన మెల్లగ మనము న
డువవలయు నెదిరికి నొప్పి దవులనట్లు
నెదిరి మనతృప్తికై వేగించునట్లు 62
- క॥ అని మరియు నెన్ని సంగతు
లనొ వినిచెను, కోరగావలయుకోర్కెల పా
లనవారికిఁ బంపగ వ్రా
సిన పట్టి చదివె సుగుణసింధువు గోళ్లే. 63
- క॥ మనకు జయము చేకూరుత!
మని మెహతా, తీర్పు సేయ నౌను స్వరాజ్యం
బని నౌరోక్షి యుం బని
చిన లేఖల మున్నె చదివె శ్రీఅంబాలాల్. 64

ద్వి॥ గోపాలకృష్ణగోఖేపల్కు లురపు
దీపంబుకక్కులు, తెలిపె బెనర్ది. 65

గీ॥ వంగభంగము నే డయ్యె, భారతమ్ము
నందు గౌరవభంగ మేనాడొ యయ్యె
నన్యదేశ్య మపాకృత, మాతృదేశ్య
మౌను స్వీకృత మంతట, ననెఁ గవర్ది. 66

క॥ జీవాహారముగా పఱ
భావనిధిన్ గొలుచు గుప్తపఱచుకొనె నదే
వావాదు లజవతీంద్రుని
దా వీట న్నుటిపి డైన దా సభ ఖల మై. 66a

ద్వి॥ కాము మనము బిచ్చగాండ్రము, హక్కు
సామమ్మనన్ గోరు సామ్రాజ్యజనము. 67

అ॥ వె॥ ఓ బెనర్దిబాబు! ఓ గోఖలేబాబు!
అంగ్లమిత్రు లేమి యనుకొనెదరా
ఈ బహిష్కరణము నెఱిగి బిటనునం ద
టంచు మీరు చింత నందరాదు. 68

చ॥ మన మిట దెబ్బఁ గొట్ట వడిమై బిటసియుల జేబువై బడ
మన కిది యేలొకో తగిలె నంచు విచారణ వేయు నప్పు డా
జనము, తథాకృతిన్ జొరక చక్కటిమాటల వారి మ్రోలఁజ
ల్లినయెడ నేమగున్? పులుగులేలగ్రహించును మౌక్తికమ్ములన్

కా॥ లాల్ పల్కాడిన దిట్లు, వాని నుతి నోలాడించె చప్పట్లు, “బెం
గాల్ పూర్వం బిటులేకమై మనుటకాంగ్లద్రవ్యనైషిద్ధ్యముల్
తెప్పన్ పాలకలన్ బ్రవర్తితము” లీ శీర్మాన మాకొన్నచో
నల్పాహారము పెట్టినట్లెయనుకొన్నా రుగ్రవాదప్రియుల్. 70

ద్వి॥ అదె తీరుపున వంగమందు వర్తిలిన
యధికారిదుశ్చర్య లవధిరితములు. 71

- క॥ ఆ నిముసాన సభవిడచి
పో నతివాదు అనుకొనినపోడిమిమై తీ
ర్రానము యువరాట్సాగత
మే నాదము లేద వే లయిన ప్రేక్షకులన్. 72
- శ॥ ఇక రాజకీయముగనున్
బ్రకటింపబడు బహిష్కరణము స్వదేశ్య
ప్రకరణము, కొందఱిం దొ
ప్పకున్న, బ్రజ యొప్పు నని సభన్ దిల కాడెన్. 73
- క॥ మాలవ్యా వలికెన్ బరిశ్రమము లస్తద్ధాత్రిపై పుష్టముల్
గ్రాలన్ శేతస్వదేశ్యముద్యమమనంగానంచు, మీ యూహమున్
గ్రాలుంబో కళ యోచు, నుద్యమమనంగా బింబమండీ! యవె
దోడెదో ప్రజలకో తిలక్ పబుకుపొందున్ గోష్ఠివందింపగా. 74
- చ॥ వలికె స్వరాజ్యమే నిఖిలభారతలక్ష్యముగా సదాప్రజల్
భళియన లోకమాన్యుడు, తలంపర దానిని తీర్పు సేయ న
పుడు, తలయూపె నెక్కడకు పోవునుతీరుపు గాకముందునా
కొలుపున నంచు తద్బుద్ధుడుగుంఫితత త్రుథమోక్తి క్తిర్తియున్
- క॥ మున్నే క్రమశిక్షణ లే
కున్న స్వరాజ్యమ్ము తెచ్చి యొసగద దానిన్
చిన్నతనమున న్నేర్వక
సున్నయ స్వరయుక్తవేదసుపరి, యత డనెన్. 75
- శ॥ నీ | వయె నీ దగుచున్
నా వయె నాది యగుచు నలిగితి, మికపై
నా| వయె నీది వలయు
నీ | వయె నాది, యిటులు నిగదించె తిలక్. 76
- అ॥ వె॥ ఎన్ని మతము లున్న నేకమతి వలయు, మ
రెన్ని భాష లున్న నేకదేశ్య
రాజభాష వలయు, తేజస్కరంబు హిం
దీయె యది యటంచు తిలకు వలికె. 77

ఉ॥ ఏయది యాత్మశక్తి భరియించి స్వయంవరిపోషకందో జా
తీయము విద్య యయ్యదియ, దీనివి కావలె బిల్లు, నొల్లు జా
తీయము వల్పు కట్ట నగు తీరున, నాత్మ స్వరాజ్యకాంక్ష జా
తీయము నైన తీరున, కథించెను లాల్, సభతీర్పు చేర్చడన్. 79

చ॥ కఱపులు పెంచునట్టిదియకా పరిపాలన మయ్యె, నంతయున్
సరి, తిన తిండి లే దనిన సామెత కగ్గము కాను రాద యీ
ధర యని లోకమాన్యుడు కదలె సఖాహృది నక్షిత్రైశ్వర్యసం
భరితదిశారుణప్రభుడు, పైకొనె నయ్యది తీర్పుగా సభన్. 80

గీ॥ గోఖలేన్ బ్రటనుకు పంపి కూడగట్టు
కొనవలయు వారి భావము మన మటంచు
వీరరాఘవాచార్యులు వినిచినాడు
పెట్టినాడు వావాదున పెరుగుబువ్వ. 81

శా॥ బి.యన్. శాస్త్రి యు లాలు వోలె పలికెన్ భిక్షించునే! హక్కులి
వే యంచున్ మనజాతి యొడ్లను జగద్విఖ్యాతసమాఖ్యబుధా
గ్రీయశ్రేణిని గన్న తల్లి యని, 'వారేవా! ధ్వనత్ ప్రేక్షక
ప్రేయస్తాబ్ధికి చేతి యూపులువకుల్, లేనప్పులే ఫేనముల్. 82

నీ॥ శాసనసభల విస్తరణ, 'ఎక్ నై జునై
జా, పరిపాలనమునన్ సుంతమార్పు
కార్యాచరణకసంఘప్రవేశంబును
పార్లమెంటునయందు ప్రతినిధితయు
పెద్ద యుద్యోగాల నిర్దేశజనులకు
నిడుట. పౌజ్ ఖర్చుతగ్గింపబడుట
భారతీయార్థికవ్యయనంబు, బ్రటనువ
లసలలో నిండియన్ల యవనంబు

గీ॥ న్యాయనిర్వహణంబు పంగవిభజనము
మున్నయినవానిగూర్చి సంపన్న మయ్యె
తీరుపుల బారు-అనధిక్యతి తిలకు పేరు
కల్కటా ఖని, అగామికాంగ్రెసు మణి

ఉ॥ తూరుపువంగమందుఁ గొనె దొడ్డయొకండుబుఱుఱుఱుగాజమీం
దారు ప్రభుత్వదత్తము ధనమ్మును వేలకువేలు రూప్యమున్
కోరి రతండునున్ మరియు కొందఱు ముస్లిముపెద్ద లేల్పిడిన్
హోరుగఁ బిల్కి వేరుగ నియోజకవర్గములన్ మఱాద్దులై. 84

ఉ॥ వంగము రెండుగా నగుటవల్ల ప్రభుత్వము కొంతయాత్మలో
పోంగెను రెండుపిట్ట లొక పుంఖమునన్ బడినట్లు భిన్న మై
కాంగెను మెత్తచిత్త మగు కన్య తనున్ గయికోగ, వేరు పా
ర్టీన్ గొని ముస్లిముల్ తనకుఁ బ్రితిమెయిన్ జరిపింప నొప్పగా

మధ్యా॥ ఐదేండ్ల కొక హా క్కోసంగి యైదువందలయేండ్లు నేలి
యాదాయ మొందు భాగ్యమ్ము నతివాదమును సృష్టిచేసి
పోద్రోలుకొనుచుంటి మనియఁ బోగిలెను ప్రభుత, సున్నాతః
యీ దొంద, మతివాదమంకె, యిప్పుడే మనుకొన్న నేమి! 85

మధ్యా॥ నాడెపునుడినాడె కాని నాయకత్వమున కర్హుండు
గాడు గోఖలే, వానికన్న గతి లేదు, వాని నుబ్బించి
నేడు 'నాగాభాను'నున్ గణించి సుస్కరణకము లిడి
తీడు నెవ్వండు ప్రజల మదిన్ వాని దండింపవలయు 87

క॥ ఇది సిద్ధాంతము, 'మింటో'
అదనున్ కనిపెట్టు దిట్ట యాహ్వానించెన్
సదమలమతిగోఖ్లేన్, గని
కథించె కనువాపుఁ బాయఁ గలిగితి నంచున్. 88

క॥ నెలజీత మష్టశతమున
నలుబది యుంచుకొని తక్కునది లోకార్థం
బిడు నీ ప్రియమిత్రుం డల
రెలయునొకా? 'ప్రపుల్లచంద్రచే యని యడిగెన్ 89

క॥ లండనురాగానే ని
న్నుం డాయు మటంచు పంచె నుడి మార్చే యం
చున్ డక్కుసంగతు లెవో
వెండియు మింటో వచించి వీడ్కొనె గోఖ్లేన్ 90

గీ॥ గోఖలే దాదభాయికి లేఖ వ్రాసె
వ్రాసె తిలకునకున్ దాదభాయి లేఖ
నీదు వాదాన పడిపోవునేని కుదుట
బడుటకున్ గాంగ్రెసున కేండ్లు పట్టు ననుచు. 91

అను॥ ఆలోకించి తిలక్ సూరి
యాలేఖన్ జిత్తుబుట్టలో
దాచి వచ్చెను నీఃపూనా
పురు దై కల్కటాపురిన్. 92

అను॥ మోతీలాల్ పూంషు డద్యక్షు
డైన కొల్వునఁ జాల్గొనెన్
శివాజీయుత్సవంబందు
శవప్రాణవ్రదోక్తి యై. 93

అను॥ రవీంద్రుండు శివాజీవై
రచియించిన గేయమే
శ్యామసుందరు పాఠంబు
శ్రావ్యం బయ్యెన్ సభా దొలిన్. 94

సీ॥ దేవత్యమున కెక్కి దిగి మానవత్వాన
ప్రజలతో కొలువున్న పలుకువాడు
పాత్రికేయత కెంతో పాండిత్యమును దాన
మిడినవాడును భయంపడనివాడు
సఖిమానమంత లో తై శ్యాగమంత నె
డంద యైనట్టి యెడందవాడు
గత మైన చరితకు గర్వ మయినవాడు
నాగామి కొక యాళ యైనవాడు

గీ॥ లోకమాన్యుడు దై న్య మపాకరించి
నై న్యముగ భారతజనమ్ము సలిపిన తన
వంటివాని సంస్మరణోత్సవమ్మునందు
పలుకు నిపుడు విను డనె సభాధినేత. 95

ద్వి॥ కనుచూపుమేర నెక్కడనేని సం ది
దని సభకు నమించి వినిచెను తిలకు. 95a

చ॥ భుజగముపైఁ బడన్ దెలివి ముంగిస కెవ్వడు నేర్పె నాతడే
ప్రజకును నేర్పె దుష్టపరిపాలనపైఁ బడు తెల్వి నన్న యా
భుజబలసారబుద్ధిబలపూరమహానద మౌ శివాజితో
దఁజనదు పోల్చి నెంత మను డైన మరొక గురినిధరాస్థలిన్. 96

క॥ వల దనిన వినక నలిపిరి
పలువురు 'దత్తున్' రథోత్సవము నాకుఁ, గడున్
దలమించిన దర్హత, వ్య
క్తుల కొలు పొప్పదు శివాజి కొకనికిఁ దక్కన్. 97

సీ॥ కాళి లేకున్న బెంగాలీ విధాన భ
వాని లేకున్న శివాజి లేడు
ఆదిశక్తియె కాళి యన్న, భవాని య
న్న, భరతమాత యన్నఁ బ్రజలార!
నిష్ఠలభేదసంక్తి ర్తనీయులు మహా
నీయులు, వాగిలో నెఱి శివాజి
ప్రతివత్సరమహోత్సవనిదాన మంతటన్
దమితభారతజనోద్ధరణక్తి ర్తి

గీ॥ బందెలోని ముసల్మానుసుందరిని న
గౌరవము పఱిఁ జేర్చిన మనతగలడు
జడధిలోఁ జొచ్చు మతముల శక్తి నిపుడు
జనసమైక్యమునకుఁ ద్రిపు చరితగలడు. 98

చ॥ అదిమె శివాజి పెక్కుర నిరంకుశపాలకు లంచు, నంతె కా
ని దురక లంచు గాదు, ధృజినిన్ దురకల్ గలరున్ దదీయమం
దు, దునుచు గోరి యొద్దికను ధూర్జులు దీనిని తల్లక్రిందుగా
వదరిన నేమిసమ్మకుడు భారతభక్తమతద్వయప్రజల్! 99

ద్వి॥ తలకాయ యొకటె చెవులు రెండు, మతియు
తల వోలె నొకటె, మతాల్ రెండు గాని.

99a

క॥ దినదినమృతుడు మృతి యనన్
దొనకడు, గడగెదము, మన మనోనిచితైక
త్వనిరూఢి యూయ లై యూ
గునుగావుత! విజయలక్ష్మి కోవిదులారా!

99b

గీ॥ తావి ముఖ్యము పుష్ప మే దై నఁ గాని
వచన మైన, చందోబద్ధరచన మైన
భావముఖ్యము చైతన్యజీవనాడి
దేశభక్తియ ముఖ్య మే దైన మతము.

99c

గీ॥ మానవునకు రెండేరెండు మండనములు
దేశభక్తి, సత్వమున నెదిర్చు శక్తి
దానవునకు రెండేరెండు దండనములు
సాయవడమియు నవ్వాని సరకుగొనమి.

100

క॥ వన్నెచెడక కష్టాల్ పై
కొన్నను గెల్పుట శివాజి గురు వై శేర్పేన్
సన్నత మిపు డున్నది జన
మన్నేతను బట్టి జెయి లనక 'పెయి' లనుచున్,

101

ఆ॥ నె॥ రాజిఁ గొట్టి నీరు, పేతువున్ న
మృకము, నస్వతంత్రత కెడయిం
గొనవలెన్ స్వతంత్రత నని వచించె శి
వాజి సింహగడసభన్ వనించి.

102

క॥ 'అవై, చేసిన నెవుడున్
'రివై' సరి లే, 'దెలక్ష' వేది? నెలెక్ష
'చిన్లంకరు' చెప్పెను మును
విన్లవము సృజించు నిట్టి విభుత యటంచున్.

103

అ॥వె॥ నిద్రపోయి రాత్రి నిన్నటి సంగతి
మఱచిపోవువారు మంచివారు
|వభుత, కిట్టివారు ప్రజలకు నేకలో
యెన్నితరము లైన నిదియ యునికి. 108a.

ఉ॥ క లు చాచి కొట్టబడి గాయము లైన యొడల్లు తోడగా
నె నిపూలు పూచియెలుగించు పులుంగులతో మహిషముల్
చు న గాల్పు నెండ కనుసూరెల వాతలుపెట్టె 'బారిసాల్'
గి న కన్నులన్ దిరిగె, గ్రీష్మమహో! యిక వాన రావలెన్ 104

కా॥ జాతీయం బగు విద్యయే యరుము, దేశ్యంబైన సామగ్రితో
నేతర్భారత మొప్పుచే మెఱుపు, నెన్నేయత్నముల్ మేఘముల్
ఏతెరన్ వలయున్ స్వరాజ్య మను నెంతే శ్రేష్ఠ మో వాన, నా
దేలిండించు పరిశ్రమమ్ములు ప్రజా! హేరాళ శార్యస్రజా! 105

అ॥వె॥ ఇప్పుడు మనము పడెడి యిక్కలై యొకనాటి
ప్రజయు పడెను, దాని బారు దీర్చి
బారి దీర్చియు తల వంపులేనటు నిల
బెట్టెలో! శివాజి వినుతిభాజి. 106.

క॥ అని మరియు లోకమాన్యుడు
వినిచెన్ గడుతడవు, 'పాట్సు' పెనిచెన్ పొడవున్
వినిచితరోదోంతరములు
వినినా రరవిందుడున్ వివినచంద్రుండున్. 1-

గీ॥ ఓ మహాశయ! రానున్న యోగమున
కాంగ్రెసధ్యక్షుడవు కమ్ము కాంక్షసేయు
చుంటి మన వా, రతడు పనికంటెఁ బదవి
సత్యదృష్టిన్ లఘు వని మస్తకము నూపె. 10

క॥ వఱలించెను వందేమా
తర మను పత్రికను పాల్, తదంచద్వాసా
లరవిందుడు కలకర్తా
స్థిరవాసుడు వ్రాసె నధిపతియు కాలేజీన్. 109

ద్వి॥ ఆ రాజకీయతేజోరాశిపత్రి
కారాజమున వ్రాత లీ రీతి కొన్ని 110

ఉ॥ ప్రాంచిత మైన హూణుల నిబంధనమాలను మించిపోక య
త్నించిన వందయేం డ్లయిన నేమి? స్వరాజ్యమువచ్చు, నింతలో
ముంచుక పోద యేది యను ముట్టిన కందెడివారి మాట వే
ట్టించిన నేటి వెల్తురున చీకటి, దేశముదిక్కు దేవుడే. 111

క॥ చిత్రము "రిప్ వాన్ వికిల్"
పాత్రలు మన కొంతమంది 'బాయ్ కాట్', 'బెంగాల్
ధాత్రీక్షతి, 'పుల్లరు'గతి
'అత్ర న భూతా' యటన్న యటులు మెలగుటర్. 112

గీ॥ పాతలపుడివిలోఁ జౌకపారుదేశ
భక్తివ్యాపారమును జేయువారు దీవి
యశ్శుద్ధయభావకల్లోలహతము నేడు
నగుచును న్నగుచుంట హాస్యాస్పదమ్ము. 113

క॥ ప్రజకుఁ ప్రభుత్వమునకు మ
ధ్యజింపవో చత్తువనెడి దద్యతనము, దీ
ని జయము సంతతివైఁ ద్రో
యఁ జనదు, కనఁ జనదు వెట్టియలెన్ గలెన్. 114

ఉ॥ 'మే' యను విన్నవం బనుగమింపక గోండ్రిలిమూర్పువంగ ము
ద్రాప్తాయము పుల్లరున్ దటిమె, స్థానిక కాంగ్రెసుబిడ్డవిద్య జా
తీయము, బారసాల వినుతింప నెసంగెను 'బారిసాలు'లోఁ
ద్రోయగఁ గంసునిన్ మధురఁదోచిన టేమరసాలజాలులో. 115

గీ॥ పిచ్చివారి వై ద్యాలయాల్ పెచ్చు మెలుగు
స్థాస్థిపరు లున్న శాసనవళిలకన్న
చెడినయెడ మనసును బాగుజేయు నవ్వి
బాగుపడిన మనసును బాధవఱచు నివ్వి. 116

క॥ ఆనందబాబు! చెంచా

వై నీ వదవికొఱ కుద్యమాంచజ్జనతా

మానసమును మందోష్ఠము

గా నొనరింపకము చాలు గణ్యత గలుగున్.

117

మధ్యాహ్నాబాసురేంద్రనాథుండు శారీసాల్ కాంగ్రెసునందుఁ

దాఁ బెద్దపూజారి భారతాంబ కని ప్రకటించుకొనె

నా బుద్ధు డేమనుకొనునో! అంబకు ముఖముచెల్ల నటు

నీ విగిలేని చేష్ట లయి నిఘ్నెండ్ర! ఆనందచంద్ర!

118

గీ॥ కన్య గాదు, కుమారియుఁ గాదు, నాహి

మాదికన్యాకుమారిభూమాత దీని

మాత, బాయికాట్ శిశువును మఱుగుపఱచ

నేల? యెల్పడియొద్ద గప్పాలపెద్ద!

119

గీ॥ కార్మికులు సమ్మేసేయ నాంగ్లాధిపత్య

మొప్పు కొన్ని కార్ఖానాలు మూతవడియె

నుద్యమఫలమై గా దిది యొడయుల ప్రని

రంకుశక్రకచోపమప్రకృతిఫలము

120

గీ॥ ప్రజను పొంగించెఁ బల్కి శివాజీయుత్స

వమున, 'భో'పట్కరు'ఁ బొగడె స్వాగతమున

జైలునుండి రాగనె, యివి సరిపడ వగు

"సిండియన్ మిఱ్ఱరు"న వికృతుండు తిలకు.

121

గీ॥ ఎవరొ సూచింపగా నేమి?యితడు తగడు

కాంగ్రెసధ్యక్షు డగుటకు, కసిడి యొర్పు

రెచ్చిపోవు వ్రటంచు వల్లించెఁ బ్రభుత

మాట, లా ప్రవత్రిక లోకమాన్యగూర్చి.

122

ఉ॥ ఇంతటి రాజకీయభయ మిందలి నేతల కున్నయంత యే

క్రంతను లోకమందుఁ గనరాదు, భళి! సలహా యొసంగు సం

ఘాంతర మౌన! ఘోర్పడి! కాంగ్రెసు జాతిని విస్మరించి, దు

శ్చింతులయాజమాన్యముస్పృహింపక సమ్మేనుతిట్టుయానియన్

మ॥ భరతజ్ఞాతలనేత లేలుబడి నొంపన్ జూపు చాతుర్యమే
యరయకా "స్లిపు"లయందునవ్వుకొనవా! అనాటి 'బిస్మార్కు' "కే
వరు" నీడల్, తల నివ్వుకోడి సకళాభారములో, దూర్చి యీ
వెర వై పాటతనన్న తెల్విమన తెల్విన్నేడు పాలించెడిన్. 124

గీ॥ ఆవెపావరుకొల్లాపురాంతభూమి
బొంబయికలకర్తాంతరంబు భూమి
పొలముపొలముపండినపంట తిలకుకీర్తి
యిది రుచింపదు మితవాది, కేలుబడికి. 125

అను॥ ఒక్క బొంబాయికేరాజు
మెహతా, లోకమాన్యుడో!
చక్రవర్తి మహారాష్ట్ర
సర్వసర్వసహృదకున్. 126

గీ॥ వాది క్రియ, నిర్ణయము ప్రతివాది యైన
మట్టమున మోతిలాల్ హోమ గట్టివాడు
జారిసాల్ సభ కల్కిటావట్టణసభ
యితని చేవను మరిమరి ఋజువుపఱచె. 127

ఉ॥ "చర్చిలు" పంటివారు తమ స్థానబలమ్మున గర్జ చేసినన్
జర్పలకున్ దిగండ చిరు నవ్వుచు సోపలిజంబె భావికా
లార్చిత మౌ నటంచు బహుకాన్తలఁ బల్కిన "కేరుహర్షి", పో
కార్పును భారతప్రజల కష్టము లేబరుపార్చి యొక్కచే. 128

గీ॥ ముంధులెంచీలలో నున్నపు డదియును ర
రింపవచ్చు ముఖాన టోరీల ముద్ర
కాని నీతి నియమము కాకట్టుపెట్టి
న లిఖరలుపక్షమునకన్న నయము కాదో! 129

గీ॥ అక్రమమ్ముగఁ దొలగించి, యైకమత్య
సంస్థానన్ ద్రోహకరమనిచాటి, పాణ
యాజమాన్యము కర్మాలయముల కార్చి
కుల నలంచె, "జమాలూరు" కలదు సాక్షి. 180

కా॥ వంగం బెల్ల తదేకనాయకునిగా వందించెఁబో యేను గౌ
రాంగుండున్ తన సాటివా రనుచుఁ బల్కన్ వచ్చునా? రాజనూ
యాంగీభూతముస్వోత్సవంబనుచుఁ దన్నా ధర్మరాజే యవన్
పొంగన్ వచ్చునా? తాల్చునా? బొమ్మిడికంబున్ శ్రీ బెనర్జీ యహో

ఉ॥ బొమ్మిడికమ్ము కాదునది ముండ్ల కిరీటము కాదయే యసా
యమ్మును లేని పూరి తొడు గంచును రక్షణ గోరిమంత్రసా
తమ్మున విప్రు లుంచు నొక టంచు వినంబడె పుల్ల రేగె, శ్రీ
ర్షమ్మున రాలదుం బిడు, గసాంప్రత మియ్యదిపో! బెనర్జీకిన్.

ఉ॥ “సీజరు” మూడుసార్లు నిరసించె కిరీటము, లోకమాన్యు డి
యోజను మెచ్చలేదు పునహోత్సవమందు శివాజి నట్లు ని
న్నేజన మర్చసేయునన, నెంత ఘనుం డగుగాక వ్యక్తికిన్
పూజలుతప్పుటాకి ప్రపూజన మొప్పు సురేంద్రుడొప్పుతన్!

ద్వీ॥ కార్మికావళిషయన్ గాల్పులు జరిపి
దుర్మతు లని వారి దూషించెఁ బ్రభుత. 184

అను॥ ప్రభూతం బయ్యు వై స్రాయి
నభన్ దేశీయసంఖ్య తా
పర్ణాల సంఖ్యయేగాని
ఫలిసంఖ్యయొకో? వనిన్. 185

క॥ వాడిన పూదండయె యీ
నా డి సంస్కరణ తెచ్చినన్ గోఖ్లేజీ
వా డాటవ ప్రేలే యె
వ్యాదు ప్రజకు మేలు సేయు ప్రాధిమ లేడో. 186

అ॥ వె॥ పట్ట గోడమీది పిల్లికి పట్ట ల
భించినట్లె నభను విభుతతప్పు
సభ్యునకు లభించి సరిదిద్దబడుట, యెం
దున్న నేమి నిష్ప్రయోజకుండు. 187

ద్వీ॥ అర్జీలు వద్దు, బెనర్జీలు వద్దు
హృదయవత్సాగపరులు కావలెను.

చివ్వి! క్షేత్రము భరియించి దేశముకొనలు
నానింప నను విడువారు కావలెను. 138

మ॥ మితవాదుల్ తిల - పత్యమునకున్ మేకోక రోజినిం
బలిగాఁ జేసి భవిష్య గ్రెసును దొల్పన్ చున్నారటే!
ఆతివాదుల్ తమ ని యమ్ములను బాహుటిం తీర్చింతు రే
మతి యధ్యక్షత ను మన్! వ్యతికరంతా నంస్త భగ్నంబగున్.

త॥ మివుల కలంగిన “జా బుల్”
గవర్నరగు ‘పేరు’ ప్రక్కలన్ మును వెనుకన్
దొవరున్ దక్క నరయఁ డా
ర! వేరు నొక రంగు, నెందు రాజద్రోహుల్. 140

త॥ భూపేంద్రచంద్రబోసూ!
రేపా “ఆనందచంద్రరే”తో నభ, మీ
స్థాపించు తిరోగమనము
నే వక్షియు నొప్పుకోద యీ వంగధరన్. 141

త॥ భృకసంఖ్యుల మముఁగని బా
రిసాలు కాంగ్రెసున నొప్పిరి మదిష్టములన్
నసిగిరి పై మితవాదులు
శిశిరమతి నరేంద్రచంద్రసేన్ గుప్తసుధీ! 142

మధ్యాహ్నారవడము విటిగిన యాయుధమువయి యుద్ధమున
బాధించు జాతిని జ్వరము వలె పలు సా చున్నెడ
క్రొద, మావేళ మాద్యంబె కొలువడనీక వలె
రాధాంతము, నడుమనడుమ ధాధాదు ప్రవృత్తులకున్

గి॥ అష్టదిగ్బంధనము చేసి ఆ ఫలితము
కాననమ్మున కోశాన్త్రయముగాగ
సర్వతంత్రస్యతంత్రతనాధ్యవడును
కదన మొక్కటే రెండుగాఁ గొనఁబడును. 144

- ఉ॥ నూతనపక్షవాదమును సూక్ష్మనినార మటందు రెండటో
ప్రాతవడిన్ మెలంగిన వివశ్చితు లాస్త నుపన్యసించి మా
రీతులు, చేతులున్ వలయు రిత్తలు గాక పరిశ్రమమ్ములన్
మూతులెగాదు, మేనులును పోవలెముందుతరాల కర్పముల్ -
- క॥ దాదా కాంగ్రెసునాథు డౌటకు తిలక్ ధర్మింద్రుడొప్పెన్ సశే-
దాదా యొప్పుకొనెన్, వివాదమొకటే, తాదాచె దీనిన్ సమ-
స్తాధిష్ఠానమువారికిన్ దెలియన ట్లాహ్వనసంఘంబు, కా
వా! దౌరాత్మ్యము లివ్విపాళియితరత్పాళిన్ దగాచేయుటల్ .
- క॥ 'కోమిల్లాన్' 'చిటగాంగు'న
'మైమన్ సింగు'న "బిపిన్" నమాగతజనతా
స్థామము క్రమవృద్ధిమెయిన్
సీమోల్లంఘన మొనర్చు జెప్పెన్ సఖిన్ . 147
- ఆ॥ వె॥ బలిత మైన గుంపు వసలేనివా రంచు
కొలిది యైన కాదు బలిత మంచు
నెదిరికొలుపుఁ జూచి పెదవితో ముడిచి పై
కెత్తు ముక్కు గోళ్లె జిత్తువాడు 148
- క॥ ఒక పత్రిక యతివాది య
ని కథించె సురేంద్రు, నెఱ్ఱనియెఱుపుకో టా
వికసితములునిది నానా
టికి వెలియన్దొడగె నప్పటిసుత య దేమో! 149
- ద్వి॥ ఏ పనిన్ జేయడో ఆ పనిన్ గాల
యాపన మార్గే ఉమాపణం బాడు. 150
- గీ॥ ఇండియాకు రాజద్రోహ మెఱ్ఱిజీమ
కంటిలోనలుసంతయు నంటనపుడె
రాజకీయసంస్కరణవిరాజి యగు న
దని వచించె భారతకార్యదర్శి మార్గె. 151

అ॥వె॥ నావ క్రమపథమున నడపు నావికుడె మా
 ర్లే, యతండు నేమి సేయు నిపుడు
 అక్కటా! కరమున చుక్కాని లే దని
 'వెడరుబుర్ను' 'పుడ్డు' నొడివినారు.

152

అ॥వె॥ ఓడి తొమ్మిదింట నొకదానిలోఁ గెల్పు
 విన్నపములు సేయు బిచ్చగాడు
 పన్నకములు పన్ని అన్నిటిలో గెల్పు
 కార్యకూరు డైన కచ్చెగాడు.

153

మ॥ నదులున్ గొండలుదాటుచు న్నెగసిహూణాలోచనంబిప్పుడు
 న్నది "సిల్వెట్" పయి వ్రాలి, యెచ్చట బిపిన్ పాఠానవిద్యార్థికో
 టి దళనైపుణి నేర్చి పూనినదో లాఠీ! రాజవిద్రోహముల్
 క్షథముల్ గాకెట 'స్ట్రీటునున్ మరియు' మేజిస్ట్రీటు'నున్ గొన్నవో.

కా॥ 'థేబెన్' తెల్వినినై నికస్థితికి వృద్ధిన్ గాని వైమోచితో
 నీ బాలావళి యాంగ్లపాలనముజూల్ నే పట్టుకొన్నాను రం
 డీ బాదంగ నటంచు పిల్పును ప్రజన్, విచ్చేయ దే విజ్ఞుడున్
 సేబాన్! యత్నముపట్టుతప్పెననె "నింగ్లీష్ మేన్", నుదుల్ దబ్బుటల్.

ఉ॥ గోదుమవన్నెపాటలను కొన్నిటి, కొన్నిటి తెల్లపాటలన్
 గాదిలి యంచు దేశ ముదకమ్ము స్రవించిన భక్తినిన్, బ్రటన్
 వైదలితొత్తువత్రికల భాతి తనుం బ్రకటించె 'పేట్రయిట్'
 గాఁ దన పేరుపెట్టుక యొకండును 'హిందువు', నెత్తివంగెడిన్.

గీ॥ పత్రికలు పంజాల్ గోళ్లు పండ్లుఁ బఱపి
 తన్ను హిందూమహాసముద్రమునఁ ద్రోయ
 నుండి రని తెల్పు పెక్కుర కుచితవసతి
 భోజనము లిడె నౌర! ప్రభుత్వగుణము.

157

ఉ॥ లండనుపోయె గోఖలే, వలంతుల యెందఱ యింద్లకో చనెన్
 రం దనినట్టి మార్లై సుతరాం పలుకాడద పంగసంగమున్
 మండితమందహాసములు మంచిదిటియును కాఁచి, యెన్నో షేక్
 హేందులు నందఱింద్ల నొకటే, నవరొజికి జేగురుల్ కనుల్.

- ద్వి॥ పంచనదమున నంజాలా పురి నుతి
గాంచిన ప్రదేశకాంగ్రెసు జరిగె. 159
- ఉ॥ ఏమి ప్రయోజనంబు మన కిప్పటి శాసనసంస్థతో ననం
గా మహితుం డొకం, డొకడనకవలదీదృశ సంస్థ యంచులా
లామరశీధరుం డనె, జరి మ్మరియన్ సదనమ్ము గూల్తుమే!
భూమిజమున్ దళింతుమె యెవోపురువుల్ బడిపించె రాలినన్.
- అను॥ బారిసాల్ సభలో తీర్పు
ప్రభుత్వన్ వేడకుండుటల్
ప్రభుత్వావిచ్చిన్న మై వై
సానికి సభ వై రిడెన్. 161
- గీ॥ వంగవిభజన రద్దగువఱకు దాని
గూర్చిన ప్రతిజ్ఞ యేలేట కొమ్మవేయు
నదియె జరుగు రాణిబంధనం బనంగ
తోర మొకరికి రెండవవారు కట్ట 162
- క॥ వందేమాతరమున నర
విందు డిటులు నెన్నొ వ్రాసె, వెలసెను రాణి
బంధనదినమున వంగము
నం దంతట హృదయహోషణధ్వనితసభల్. 163
- కా॥ వచ్చెన్ లండనునుండి బొంబయికి, నావన్ విడుచున్ బోయిస్తే
రాచ్చుశ్రీమెహతాను చూచికుశలప్రశ్నండు గోట్లే సభా!
ముచ్చెల్ నీయవితెల్పెనీతిరుగుడున్ బూజ్యండుదాదాకుమే
తెచ్చేగాయని పృక్తు, దాతనికి వాచించెన్ సవాళా కిటుల్.
- ద్వి॥ మది బలువున కోడెమగడు నెరొడి
యెదురు మున్నటి కన్న నేర్పడిన్ మిగుల
స్పష్టమ్ము నిరుడె "అమ్ స్తరుదాము" సోష
లిస్టుల సభ మహోత్సవవాదమున, 165

ఉ॥ నాలుగు దిక్కులున్న భువనమ్మున దేశములెన్ని? అన్నియు
ద్వేలము తెల్వితోఁ బ్రతినిధిత్వము భూపిత మైనవారి నా
యోలగ మొప్పుఁ బంపినవి, ఓయి! మహాశయ! దానినేత 'వా
నో'లల డచ్చిరాజ్యనభకున్ మడి, వాచనముల్ ప్రకస్తముల్

క॥ ఆ వానోల్ కృతపరిచితి
మై వాకొని బ్రటిమథరతమహిదుర్దళ, మౌ
నావిష్కృతబాధ సభ న
హో! వెడతడవు నిలబడగ నొనరిచె దాదా. 167

ఉ॥ మెత్తది గాదు దూది వలె, మెండుకరోరము కాదురాయటుల్
కుత్తుకకోసికోయనొకకోమలబద్గము వాని వాద మో!
సత్తమ! సిగ్గుమార్కు నిడ సల్పెను భారతభూమి నౌ బ్రిటన్
కృత్రిమపాలనమ్ముపయి వేకరవం బగు తీర్పునన్ సభన్. 168

గీ॥ బ్రిటనుపై నసమ్మతినభ పెట్టినారు
భారతీయులు లండనువట్టణమున
దాని యధ్యక్షు డై నట్టి దాదభాయి
నిప్పు గ్రక్కెను తిన్నది వప్పు నాడు. 169

గీ॥ అంగుళము మేరయును సాగ దాంగ్లప్రభుత
భారతమ్మున నీరితిపాలనమున
నన్న దొక నిప్పుకణిక, నే డతడు పంచ
దారపూతల మందుమాత్రలను కొనడు. 170

గీ॥ ఒకటి పత్రిక హూణమిత్రకము చింత
విఱిగిన పులుసు విలుగలే దరెరె! యనగ
చింతయే విలుగద పులు సెట్లు విలుగు?
ననుచు దానికె వ్రాసి వంచె నపురోః 171

ద్వి॥ అన విన్న మెహతా త్వదేశదుక్తంబు
మొనమొన్ననె చదివితి పత్రిక ననె, 172

కా॥ నిన్నన్ మొన్ననె కాదు సాలుతొలిగంటిన్ బల్కెవాచా బ్రిటి
ష్వస్సెన్ మెచ్చెడు దేశభక్తులకు చాచా, వ్రాసె వంగమ్మునన్
సన్నాహం బఖిలంబు ముఖ్యమని “బెంగాలీ”కి తప్పత్రికన్
దన్నాభుండును రేంద్రునిన్ బొగడుచున్నారోజి మిత్రోత్తమా

క॥ “మేడంకామా శస్త్ర
క్రీడఁ బ్రభుత నడవ నెచ్చిటినది కలదుకా
దాడగరకు డగర యయిన
చేడియ నారోజివద్ద నెక్రటరీగా

174

క॥ అని పల్కన్ వాచా, యా
వనితాస్థానమున నేడు వనిగొనె జిన్నా
యనగా గోళ్లే, గాంధీన్
గని కడు తడ వయ్యె నో! సఖా! యనె మెహతా. 175

మధ్యా॥ అడవి నాటడుగుల కొకటి యడ్డము చెట్టు, వసింప
నడుగడుగున కొక చట్ట మడ్డమె ఆఫ్రికా, నందలి యొక
చెడుదాని పెకలించుకొఱకు శ్రీగాంధీ వచ్చె లండనుకు
నుడి విని మొగిళు లెఱువడెను తరులు పూల్ రాల్పుకొనెను.

మధ్యా॥ గంధమున్నవి కొన్ని పువులు, గాంధీ వెనుకన వురోజి
ముందు, నెండటొ యధికృతులు పొందిరి సుప్రభాత మిది
సందర్భముగ, నుడు లొలికి జడికొల్పిరి నవసూనములు
గంధహీనములు, గాంధీ చనె, గ్రక్కదలితి నేను నిటకు. 177

క॥ అన గోళ్లే విని యయ్యో!
యని, సిగిరెట్ పీల్చి వలపు లలమన్ బొగ యో
జనమై మెహతా దాదా
మనము స్వరాజ్యగత మౌట మనకున్ చెలియున్ 178

ఉ॥ బాలుడు వోలెబల్కు, మృదుభావ మహా! తిలకింప గంగలో
పాలు, పరవ్రకాశితుడు పట్టడు కాంగ్రెసు నేలు గడ్డలో,
జాలిన వానినిన్ బరులు సైతము కాదనరానియట్లుగా,
జాల శ్రమించి యెన్నితిమి నజ్జనుడొనవురోజి నా పునీన్. 179

క॥ తంత్రి వార్త నిదియు ని
శ్చింతగ నాతనికిని వనిచితి, మత డొప్పెన్
చింత యిపుడు కలిగెను తత్
స్వాంతమును విదేశవస్తుశత్రువా యనుచున్. 180

క॥ ఐన దెదో యైనది, రే
పే సారోజి దిగు పెరలు వేడిననున్ స్వా
ధీనుడు గానటులున్ గో
భీనాయన! చూచుకొనవలెన్, బలికె నిటుల్. 181

క॥ 'అజీదాబాజీ భే
రే'జీ మెహతాదు అనుసరింపగఁ గలక
ర్తాజేరెను సారోజీ
భ్రాజితెను మదియమందిర మనె బెనర్జీ 182

క॥ 'దాదాభాయి నీవే
కాదా స్వాతంత్ర్యదాయి' కలకర్తాలో
పీదుల గోడలు త న్నా
మాది పలుకరింపఁ జిత మనె సారోజీ 182a

శా॥ కూర్చున్నారు ఫిరోజిషాజనులు నాంగ్లోయిండియ న్నెందఱో
చర్చన్ గోప్పిని దాదభాయి కొక ప్రశ్నన్ వేసినా రో!దయా
చర్చి!నే డతివాదు లుగ్రులు సశస్త్రప్రోద్యముల్, నీతిన్
మిర్చిం బెట్టిరి కంట, నేమనెద?వెన్నే ప్రాణముల్ పోయెడిన్.

శా॥ దాదా వాకొనె నేమనందు జగ మంతా యేమను న్నే నదే
చీదున్ వాడనె గాని కంటతడితో జీర్ణించుకొందున్ వెతఁ
పై దౌష్ట్యం బిటులే గనంబటవ జర్మన్ గాని ప్రాన్సేని వ్యా
పాదంపన్ దొరకోరొ?యీ దొరలు తత్పాలావళిన్ బాలికుల్

ఉ॥ లక్షలు చావలేదో ప్రజ! లక్షణదృష్టి ప్రభుత్వమందు చా
లా డయ మై రుజిల్ పెరిగి, ప్రాణము లోమగలేము, పాలనా
భిక్షము పెట్టలేదు కడువేడిననుం బ్రజకున్ ప్రభుత్వ, మా
ర్యక్షితి యూరుకోదుగద!ఇననుయత్న మొనర్తమావగన్. 185

- క॥ అని దాదా వాకొన నా
ఘనులు పొకాలిరి, యనర్హ్యకవిత వలె వెడ
ల్పునఁ, గోరికవలె బొడవునఁ
గనబడె సమలంకృతంబు కాంగ్రెసు 'పెండార్' 188
- చ॥ అదివఱ కెన్న డంత జన మాగత మైన సదస్సు లేదు, నం
దిది కడు ముఖ్యమై ప్రతినిధిత్వవిరాజి యనాగతుండు లే
డు, దొని కడింది, మెత్తని యెలుంగున వోటుకుఁ బెట్టఁ బోకుడి!
యెదిరిప్రభుత్వ త్వదిచ్చ గమనింతుము మేమనిగోఖలేయనెన్.
- అ॥ వె॥ వఱలు నామపాళి నరవిందు డాది, ద్వి
తీయుడున్ గవర్ని, తిలకొనరు తృ
తీయుడుగను, లజపతి చతుర్ధుడును, పాలు
వాని వెంట, యి దొక పంక్తి యింతె. 188
- ద్వి॥ అజితసింహుడు దత్తు నల్లె యింకెంద
టొ జనులు వెన్న బాదులు దీర్చి కలరు 188
- అను॥ బెనర్జీ, మెహతా, గోఖలే
ముఖ్యు లిస్లాంమతస్తులున్
స్థితుల్, దక్షిణవతాన
తతుల్గా, జర్నలిస్టు 'లున్' 190
- చ॥ అది సభ, దాని నాథుడు హిమర్తువు లెన్నదిరెండు దాశినన్
మృదు వగు వేడితోడ నెదురించిన యోధుడు నేది దారి య
న్నది యదుగంగరానిది, జనైక మె దైన నదే వటారి, దా
న దినములో స్వరాజ్య మను నా నపురోజ్జిలిటి త్వభావుడున్
- చ॥ అతడొకమోషువంశ్యుడు, తదాఖ్యయు 'రానబిహారి', వల్కులో
నతిసుకుమారి, వెన్నమును నాడుప్రభుత్వమునాడగోరి, స్వా
గతమిడెరారయాయనునికాయమురాయడుగాఁతదాఖ్యదా
గతులకు తెల్విరాలుబడి నాంగుల యేలుబడి న్నుతించుచున్.

అ॥వె॥ ఎల్ల లోకసఖల తల్లి లండనుసఖ
మనను మనల నేలుకొనగఁ జేయు
సన్న దాది వాక్య మతని యుపన్యాస
మందు, నుద్యమేచ్ఛ యంతమందు. 198

అను॥ ఈ సభాధ్యక్షునిన్ గాఁ ద
న్నెన్నుకొన్నట్టి వారికిన్
ధన్యవాదము లర్పించి
ధర్మనిర్వహణాత్ము డై 194

అను॥ బోనర్జీకి, తయాబీ, కా
నందమోహనబోసుకున్
వీరరాఘవునకునున్
శ్రద్ధాంజలి ఘటించుచున్ 195

ద్వి॥ 'ఐరిమలీగు'ముఖాంగ్ల దేశస్థ
సారసంస్థలఁ గృత త వినుతించి
పాలనాప్రకటితవ మ్ములందుఁ
బోలిన ముఖ్యాళ ల మూదలించి 196

గీ॥ రాజు, రాణి, 'బెన్నరుమేను, బైట్లు, మాలై
సయ్యదహమదు, రేవనుమైరుడ్యూకు
హంటరున్, మెకాలే,' వల్కినట్టి నుడులు
దాహరించి, యీ రీతి దాదా వచించె. 197

ఉ॥ ఎ దిగివర్తమాన, మది యెట్టిది భావ్యము? భారతావనిం
నవారి కన్నదియ మూలము సంగతి చర్చనీయ మి
ప్ప న, నైనదాని కఱవన్ వృథ, యింతకుఁ గానిదానికే
గట్టఁ బూని సక్రమముగా నగునట్లు ప్రవర్తిల్వలెన్. 198

క॥ ఏ పద్ధతి యే నియమము
లీ ప్రభుత వహించు ముందు, నిది యొకటి, ప్రజల్
శ్రీపాలన మది యగుటకు
నే పు బోధింతు దాని, కిది రెండవదిన్. 199

ఆ॥వె॥ మొదటిదానిగుఱిచి మెదలింతుఁబెదవులు
 బ్రిటనుప్రజల కున్న వెన్ని హక్కు
 లన్ని పాలితులకు నగు భారతుల కని
 రెండుసార్లు వగలె బ్రిటనుప్రభుత. 200

ద్వి॥ బ్రిటనులోనే పుట్టి పెరిగిన యటులు
 బ్రిటనుపాలితుల భావించుము ననియె. 201

శ॥ మా యూపిరి స్వాతంత్ర్యము
 సాయము స్వాతంత్ర్యమం దొసంగ నెవరికే
 నీ యీ మా జాతి తయా
 రీ యుక్తులు మంత్రవరుని విప్పటతనివే. 202

ఆ॥వె॥ మనిసిరొమ్ము పెంచు మందు పేరే స్వతం
 త్రత యటంచుఁ బలికె హితుడు మున్ను
 వానిపేరు మార్లె, యేనికేనియు స్వతం
 త్రతయు సహజ మతని తనువుతోడ! 203

ఉ॥ కావున భారతీయు సధికారము తక్కువ కాద అంగ్ల శెం
 డావిడిసీడ నీతడు నిలంబడియుండ స్వతంత్రతాప్తికై
 యే వడిమై స్వతంత్రులయి రిప్పటి “బోయరు”? లేల! కారొఆ
 మేవడి వందలేండ్లబడి మిట్టును చూచెడివారు భారతుల్ 204

గేయం॥ నాగరకత తక్కు వైన నాడె అంత నీతి చెప్పి
 యీగరాదు నేడు, లండ నీయవలె స్వరాజ్యమున్
 బాగు స్వపరిపాలనమ్ము వందరెట్లు, పరుల దై
 యోగు సుపరిపాలనమ్ము, హూణు లన్న మాటలే. 205

ఏది యైన కోరినప్పు డిచ్చెనేని రాతపై
 నాదటయు గ్రహీతకున్ ఘనంబు లోకవిదితమే
 కాదు దాన మిదియు నెవరి కలిమి వారి కిచ్చుటల్
 సాదరముగఁ బ్రభుత ప్రజ కొసంగుతన్ స్వరాజ్యమున్. 206

చ॥ తిరిపెము కాదు, మానవుడు దేవుడు సాతులు గాగ భారతో
ర్వర తనహక్కునొందుటకుఁ బడ్డయభావ్యముకష్టమెంచియున్
ఋగిగణించి మానవత భ్రాతృత ధర్మము న్యాయకర్మమున్
త్వర నిడుగాత! గ్రేట్ బ్రిటనుపాలితవాచనమై స్వరాజ్యమున్.

మధ్యా॥ తన శాఖలను తా నగము కదల్చుకొనును, తన యిచ్చ
తన రాజ్యసర్వశాఖలను తా నిర్వహించుకొను నిక
జనము, నైజ మిది సాంఘికము సాంస్కృతికము నార్థికము
నను విభవముల స్వాతంత్ర్య మను జగత్ప్రాణముతోడ. 208

క॥ పన్నులు గొని ధనము తమరి
కు న్ననువున ఖర్చుపెట్టుకొని చట్టము లా
తొన్న తిక్కతములుగాఁ బ్రజ
లెన్నుకొనినవార లిటను నేలుదు రవనిన్. 209

గీ॥ బ్రిటను పర్యవేక్షణము సంఘటిత మిచట
నధినివేశరాజ్యములయందు నటులు
నంత యొకసారి గాకున్న నింతయింత
పుడుకుచున్ స్వరాజ్యము పూర్ణ మిడుత! ప్రభుత. 210

క॥ తరుణము సర్వవిధముల
సరిపోయిన దిపుడు, భరతసర్వసహా భూ
వరుడు నతని వర్గమును
స్వరాజ్యమును నాటి యరయవచ్చు ఫలింబున్. 211

ద్వి॥ రమణీయ మైన యారంభముతోడ
కమనీయ మంతమ్ము గమగొనవచ్చు. 212

మ॥ ఎవ డా చెప్పెడివాడు భారతజనం బెన్నెండ్లొ నేర్వన్వలెన్
సవు రౌ పాలన సల్పుకో ననుచు, నా సర్వజ్ఞ డజ్ఞుండె, యీ
యవని న్నాగరకత్వరేఖలకు వీజావాపనం బేడు చే
సె విచారించిన భారతున్ గుటచి యీశీర్షోక్తిపల్కాదునే! 213

క॥ ఇప్పటికిని లండన్ సభఁ
జెప్పగలరె యందఱున్ సుశిక్షితు లని యిం
దిప్పుడు ప్రజ కడుమెఱుగు-అం
దప్పటి యా పార్లమెంట్ సదస్యులకన్నన్. 214

అను॥ చై నా పరిష్కారష్యాల
యేష్య మూహించి, యా జపాన్
మిట్టమేల్ గాంచి, దేశంబు
కుఠ్ఠేల్పడి నహించునే! 215

క॥ దయ చల్లి యభ్యుదయ మప
నయించు నేర్పు భరియింప మనునది తీ రై
రయమునఁ గోరు స్వరాజ్యము
నియతంబుగఁ బ్రజకుఁ బ్రభుత నే డిడుగాతన్! 216

(గీ॥ చింతకాయలు రాలివు మంత్రములకు
కాని దిగ్గజములె యున్న వానిచెవులు
ప్రీలకుండునె! తత్సభోద్వేలకుతుక
మేదురీభూత కరతాళ నాదమునకు). 217

క॥ నావికసై నికబలములు
మావే, మాఱొటకె యవ్వి, మావే వ్యయముల్
మా వితరణ కప్పమె, య
య్యావియు గడితానుసారి యింగ్లీష్ ప్రభుతా! 218

క॥ అది యీవ ద్దని సభలో
నెదిరిన పెన్నాదమునకు నెలనవ్వుచు నా
పదవి యిపుడు కా దర్శకు
ని దళన్ దాటవలె యావనేచ్చకు ననుచున్. 219

క॥ ము సలియఁటే! యిత డొకతీ
ర్మొసలి యని హాసించెడి సదమున కిపుడే యీ
పసలు సినలుగా నమలున
మసలకావలె ననుచుఁ బలికె మరియును దాదా. 220

గీ॥ ఆత్మసాక్షిగ జనితమో ఆశయంబు
సంగతం బగు పాతాడ నంగణంబు
మావి మీవి భావాల్ గూడి మనవి యైన
యంత నమ్మక మున్న దాంగ్లాళివైని. 221

శా॥ ఆరంభించిన యత్న మంతగముగా నశ్రాంతు లై గూడి యె
ల్లారున్ దేశ్యులు నిర్వహించునెడ నేలా? మోసగించున్ జయ
శ్రీ, రాధాబలరూఢమున్ భరతధాత్రిన్ జేయగా నేమముల్
దారా లై నవి యేకవర్ణములు తోరాల్ కట్టుకొండి! ప్రజల్

ఉ॥ అంగడి నన్ని వస్తువుల యట్లు తనర్చెను పార్లమెంటులో
నన్ గడు మిత్రు లై న బుధనాథుల బావము, లిందునందువా
గ్చుంగులచే బ్రజాత్మ మన కానికగాఁ బలికింపఁజేసికో
శృంగముఁబ్రాకువాంఛితము, పౌచ్చగవిత్తముఖర్చుకావలెన్.

గీ॥ ఆస్వరాజ్యము ప్రభుతచే నన్నివనులు
సరిగఁ జేయింపఁ గాంగ్రెసు మెఱయవలయు
నెట్లు మెఱసె నిర్వదిరెండు సేండ్ల నుండి!
అవిగో! తీర్మానముల కట్ట లారయండి! 224

క॥ అని మెహతాదుల మోమునఁ
దన దృష్టిన్ బిఱపి మరి పదంపడిఁ బలికెన్
చనుఁ బోరగ బెంగాల్ విభ
జన మట, నిది నీతి చాటి చనరా దెప్పుడున్. 225

చ॥ తెలివిడి రొట్టెతో స్థిరమతిన్ భుజియింతురు హూణులెప్పుడున్
బల మది వారి, కా బలమువల్ల జయింతురు, దీని పేరె పె
న్నలరుఁ బ్రచార మంచుననినన్, రవరల్ బ్రటనందుఁబ్రతికల్
వలపలవోయెడిన్ మనవి వానికి శిష్యరికమ్ము చేసియున్. 226

గీ॥ హక్కు లేల కావలయునో యిక్క డాడి
హక్కు లేల యీవలయునో అక్క డాడి
ప్రజకుఁ బ్రభుతకు, నాయకుల్ వఱలుచుండు
గాత! భారతగౌరవాకాశమందు. 227

అ||వె|| బొంబయినగరియె యంబ స్వదేశోద్య
మమున, కిద్ది నాదు మణిగఁ జొచ్చెఁ
గ్రుమ్మరించె దీని గోపాలరావ్ మహా
రాష్ట్రమందు బ్రిటనుప్రకరి నొవ్వ. 228

క|| తలయు కిరీటము జాతికి
నలరున్ బెంగాలు, జాతి యనగ ముసల్మా
నులు ప్లస్ హిందువులు, నిటుల్
వలికెన్ సయ్యదహమద్ వివశ్చితుడు తొలిన్. 229

అను|| మఱాలు కిటికిగోడ
దర్వాజాకప్పు లిండియా
జాతీయతాగృహంబందు
దీనిన్ గుర్తుంచుకోఁ దగున్. 280

కా|| పారిశ్రామికరాజకీయములతోఁ బాటున్ దగన్ సాంఘిక
ప్రారంభంబు త్రిమూర్తమభ్యుదయ ముద్ఘాసించుఁబ్రత్యక్షమై
సారింపన్వలె దృష్టి భారతము దుష్టం బాఘ్రికాపాలనం
బై రట్టొందెడి భారతీయులపయిన్ దత్రత్యదీనాశివై. 281

ద్వి|| ఇకనుండి కాంగ్రెసునకు పార్లమెంటు
నకువోలె నొక నిబంధనపాశి వలయు. 282

అను|| శ్రీదాదాభాయినారోజీ
యీదృగు క్తి వచింపగా
మోదించు సభఁ దీర్పుల్ త
ద్వాదానుగతి వర్తిలెన్. 283

క|| విగ్రిట నేగి యచటివారిన్
స్పటితభరతఖండసానుభూతులనున్ జే
యుట కుంకించె ననుచు సభ
వటుమతి గోట్లేకు ధన్యవాదముఁ బలికెన్. 284

ద్వి|| ఘన మైన రాబోవు కాంగ్రెసు వర్తి
లును నాగపూరునం దని యొక తీర్పు. 285

- క॥ కారముగూఁ దోచె బహి
ష్కారము మితవాది, "కంఠికాచరణముజుం
దారు" ప్రవేశింపించెను
తీరుపుకై దాని, గుండెటి పది ప్రభుతన్. 286
- గీ॥ అవుడు ప్రతిపాదితం బది యాంగ్ల దేశ్య
వస్తువుల బహిష్కారము, మెలిచెఁ దిలకు
చంగమున కని రవతలివారు, సాంగ
భారతమునకు నివతలివార అనిరి 287
- ద్వీ॥ 'కాదుకా' 'దానాను కాంగ్రెసు ప్రజది'
'మాదే ప్రజల మాట' వాదముల్ మొనసె. 288
- సీ॥ కరము మీ నుడి దొడ్డ కర మిత్తురే యన
కరచాలనముముందె విజిగె నొకడు
గుడ్లగూఁబాటోను కొనివచ్చి తత్సామ్య
తను గూర్చి పొగడె నొక్కనికి నొకడు
జితరామబాణ మై శ్రుతిపంక్తినిన్ దూసు
కొనిపోయె నొక యువాగ్రణిది యీల
'మీరు రాడిలురా' 'మీరు కేడిలురా!'
'షేంషే' మని వగలు చిచ్చుబుడ్లు
- గీ॥ ఒప్పుకో మొప్పుకో మని యొక్కవైపు
తప్పుకో తప్పుకో మని తక్కువైపు
రవ్వ, కణిక, కింజ్వాల యై రగిలె మంట
యిట్టిదేనేమో! అగ్ని పరీక్ష యనగ. 289
- మధ్యా॥ గునపాలుగా ప్రలాపాలు కూలెను కాంగ్రె సన్నారు
కననయ్యె నుడి 'హిట్సు' ఫిట్సు" కాలముచేసె 'మైసార్డి'
మొనమొన్ననే తీరినట్టి మురిపాల కాంగ్రె సన్నారు
కనినవారు వినినవారు కావలెననుకొన్నవారు. 240

మధ్యాహ్నం గ్రెను కూలనున్ లేదు కాలమున్ జేయలేదు కడు
 నింగితజ్ఞుండు తిలకు డీ పట్టు సశ్చించినాడు
 సంగతంబు స్వదేశ్యవస్తుసంధన్ విదేశ్యనిరసన
 మంగీకృతము మోక్ష మగుటె స్వర్గము నికృత మన్నాడు.

గీ॥ దాదఖాయిజనందగద్గదము స్వరము
 కావలె స్వరాజ్యమే యనెన్, గ్రాలె తీర్పు
 కలకటాచెట్లమీది పడు లెగిరి పలు
 చినవి తద్గోష్ఠికరతాళనినదమునకు. 242

ఉ॥ ఈ నిముసమ్ముదాక బ్రతికించి సఖాంతరమందు నాథసీ
 తాన వసింపఁ జేసి కొర డైన ననుం బలికించె దేవు డీ
 మానున, నేను ధన్యుడను మత్సఖులార! యటంచు వించె దా
 దా నిపు రేగి నిప్పుజిగిదండడి యిప్పు డనన్ సఖాసదుల్. 243

ద్వి॥ జాతీయగీత మై సంపరితం బ
 దే తొలిసారి వందేమాతరంబు. 244

గీ॥ ఎగిరె 'బాల్' కన్నుబొమ, సరాళించె 'పాల్', క
 థించె 'లాల్' పరిశ్రమములఁ బెంచవలె, స్వ
 దేశ్యములను కొనవలెఁ ద్యాగవశ్య మై ప్ర
 జాళి యెల్లెడ నని, తీర్పు సందడించె. 245

ద్వి॥ ఆత్మగౌరవము స్వయంప్రోక్షకత్వ
 మాతృవిశ్వాస మిం దౌ ఫలా లనిరి. 246

ద్వి॥ వంగభంగములు రెండున్ గల్పఁ బడఁ జె
 లంగెఁ దీ ర్పొక ముసల్మాన్ పరియింప.
 జాతీయవిద్యతో శాల లొప్పొందు
 గాత! మెల్లెడ 'పాల్' ప్రకథితము తీర్పు. 247

గీ॥ ఓరగంటఁ గగ్గొని తల యూప 'మెహత'
 వచ్చి తన కంటఁ జిరునవ్వు చారుఁబోయు
 నా సురేంద్రుని జారిసాలందు 'పైను'
 పడియుఁ బెదరనతని తిలక్ ప్రస్తుతించె. 248

మధ్యాహ్నంబును గొలుగఁ బూర్ణమాస్వరాజ్యం బిది యనుచు
నరరొట్టె రానిమ్ము ముందు నా తక్కు నర నడిగెదము
తరువాత, మన యుద్యమంబు ధణితపూర్ణస్వరాజ్యంబు
తటి యున్నది,వరి యున్న దని తగఁ బల్కె లోకమాన్యుండు

ద్వి॥ రాజకీయముగ స్వరాజ్యంబె ఆర్థి
కౌజస్సున స్వదేశ్య మనె లజపతియు. 250

క॥ తను మించిన సింహంబునుఁ
గనె బొంబయిసింహ మిపుడు కలకర్తాలో
నని యెఱిగిన సందర్శివ
రనిచయమం దొకడు 'చిత్తరంజనదాసున్'. 251

మధ్యాహ్నంబు తటి రథసంబు జరుగ నా నపురోజి కేల్ మోడ్చి
శాంతముశాంత మని యొక సామరస్యంబు సృష్టించెఁ
గొంత లజపతిరాయి తిలకున్ దోడువడిరి, జలమున
శాంతించు జ్వాల,వెనుకటి చాల దర్పాల్ నేడు పీఠ. 252

గీ॥ ఎన్నిటన్ గొప్పవా డైన నన్ని దేశ
సేవలో తొన లై వాని స్వీకరింతు
కానినా డట్లు వా డణాకాడేవాడె
లక్ష లున్న నియంతృత్వలక్షణమున. 253

ద్వి॥ మరణశిక్ష విధించె తరుణత కాంగ్రె
సు రహింప నటు చేయుచున్న వృద్ధతకు. 254

మధ్యాహ్నంబునీతిపరుడు కావచ్చు, నతీనీతిపరుడు కావచ్చు
సవరించుకొనవచ్చు తప్పు, సవరించుకొనకపోవచ్చు
వనము పీచువఱకు బ్రటిషువా డస్వతంత్రుండు కాదు
గువల కూతల కొడిగట్టి కొడిగట్టిపోయె భారతుడు. 255

అ॥వె॥ ఏ జనుండు సెలవురోజున దేశభ
క్తుండో వాని జాతి కొరిమె లేదు
నేడు కాదో రేపు నెగ్గును రష్యాను
విప్లవంబు, దీని వీజ మొరిమె. 256

ద్వి॥ ఇటు ఐనుకొనిరి యం దేతెంచినట్టి
వటుమతుల్ పతినిధుల్ వసతికిఁ జనుచు. 257

౪॥ ఎఱ్ఱసిరాలోఁ బగఁపెను
హుఱ్ఱా! యని పత్రికలు తదూహినిలోనక
మిఱ్ఱకొనిన క్రొందీర్పును
గుఱ్ఱమ్ములు కలముపోరఁ గొన్ని ప్రభుతకున్. 258

గీ॥ విసురుగాఁ బోవునపు డరవిందఘోషు
కాలివై నొకసార్జెంటుకాలు వడెను
చిత్తరంజనదాసింటఁ జేరె ఘోషు
దాసు కట్టు కట్టింపగ తగ్గె నొప్పి. 259

ఆ॥ ఇంచుకంత నిలచి యేదో వ్యాసోహము
మెఱయ మనసులో నెవరికిఁ జెప్ప
కేగె వేగ ఘోషు, హితులు విస్మితులు త
త్పార్శ్వసింహితక ప్రముఖబుధులు. 260

చ॥ తిల కిది యేమొకో? యనియె, తీ రిది వానిది నేనెఱుంగుదున్
బలికెను దాసు, నేఁ జనెదపాల్ నొడివెన్, జనుడయ్య! యేరిని
న్నిలవదు వేచ దుద్యమము, నేనునుశ్రీతిలకుండు నుండుతా
పులు నభ కానిచో జెయిలు, పోరచి దేశముకై శరీరముల్. 261

౪॥ అనె కేల్ మీసమ్మును తా
ననుకొన కంటుకొన లాల్, భళా! యనె బాల్, పాల్
చను టిప్పుడు చెన్నపురి కి
రనుమానింపకుడు చిత్తరంజను డనియెన్. 262

చ॥ బిపిను దువన్యసించునెడ 'బీచి' నగోచర మౌను నై కతం
బు పలికినంతసేపు, కడు మొక్కల మేల్బడివారి దండకో
టిపని బజారులందు, నొక టేమిటి యెత్తుకపోయి కల్కటా
ను పఱచినట్లై చెన్నపురినూత్న వికాసము, దత్తువాకొనెన్. 263

అ॥ వె॥ మనకు నాగపూరున నెనంగు 'కా'మ్మని
యజితసింగు 'గ్ర'స్థననెడిలోన
కూడినాము దానిగూర్చి, యెవరితోవ
వారి దయ్యెను లజపతి వచించె.

284

క॥ శూరత్కాంగైసునన్ మన
పోరు బలియు ననెను దాసు, పొనరెడి నటులే
భారతదుస్థితి మది 'బ
ర్మా'రితిగఁ దొలిచె, నెలవు! లజపతి నొడివెన్.

285

ఉ॥ దేవత లప్పుడప్పుడు నెదే నొక శాపవశమ్మునన్ ధరి
త్రీవనతిన్ గ్రహించు రని తెల్పగ వింటిమి, చూడకుంటి, మా
కోవకు చిత్తరంజను డగున్ మణి, యాతని చేతి టి నుధా
ప్రావము, గోష్ఠివారి ననిష్ఠుల నా సుహితుండు పీడ్కొనెన్,

ద్వి॥ అవకాశ మున్న సంద్యావందనంబు
హవనంబు, నిరుపెద్ద లరిగిరి బనకు.

287

సీ॥ కపిలవర్ణంపు మేఘమున రేఖలు కట్టు
విడిపోయి యురియాడు జడలు గాగ
శ్వేత వర్ణంపు జీమూతమందలి చాటి
కలు మెడలో భుజంగములు గాగ
రక్తవర్ణపుముదిరంబు పచ్చిగజాజి
నంబుతో నుత్తరియంబు గాగ
పసుపుతోఁగూడి త్రివర్ణంపు చాఱల
మబ్బు బెబ్బులితోలుమడత గాగ

అ॥ వె॥ పగటె వర్ణచిత్రముగను పాశ్చాత్యాక
శాండవంబు సేయ దట్టి గట్టి
అటుగఁ దిరిగి చూచు నధ్వరధ్వంసి యీ
శానమూర్తి వెన్నుచాయదూపు.

288

చ॥ అమవసరితం చూచుకొని అంధతమం బది యెంత మించెనో
క్రమముగఁ నంతమించినవికాంతిలి చుక్కలు, నెంత మించినన్
శమితముకాద చీకటి, శశాంకునికాంతియుఁజుక్కయయ్యె, పం
ద మదికిఁ గృష్ణపక్షమె సదా, అది త్యాగికి శుక్ల పక్షమే. 269

క॥ 'కొక్కొక్కొక్కో' యను కూతయు
కుక్కొక్కో! పేను గాగ కుచ్చిత మనుచున్
వక్కాడించును కొందఱి
క క్కొతులకుఁ బ్రొద్దు పొదుచు నద్దమరేయిన్. 270

ద్వి॥ వారింద్రుల్బంధంబువా రిట్టివారు
వారికి కందుకప్రాయంబు బాంబు 271

క॥ ఎండ్రూప్రేక్ష రనెడి యొక
దుండె గవర్నరుగఁ బొడుతు నొరదీయకయే
దుండగు లగు విప్లవకృ
క్కండము ననుచుండువాడు కండగలాడున్. 272

క॥ వానికి భూమిన్ మెతుకులు
లేన ట్లానరింప వార లిరువర్యాయాల్
పూనియు సఫలత్వంబున్
గానమిమై కుంటుపడక కడగిరి మరలన్. 278

సి॥ కనులు పొడుచుకున్నఁ గనపడనట్టి చీ
కటి యంజనము గాగఁ గాంచువారు
చీమలు చొరలేని చిక్కని యడవుల
పుడమిపై నసీవారువెడలువారు
క్రమశిక్షణమ్మున గమనాన నొడుపున
సింహమ్ముతో పోటిసేయువారు
భీకరజంతువుల్ తోక ముడుచుకొని
వరువెత్తునటు జబ్బచలుచువారు

గీ॥ దెబ్బ యొకటి తున్నులు రెండు, దిటవువారు
నేడు చావ రేపటికి రెండె యనువారు
భారతస్వతంత్రతదీక్షఁ బట్టినారు
బిట్టరయమురైలును పడగొట్టినారు 274

గీ॥ రైలు వ్రాలె, ప్రేజరుబొంది రాలలేదు
కాని యా గడియ మొదలు వానిగుండె
రెండు పట్టాబుగాఁ జనుచుండె రైలు
తెల్ల వారి యాత్మల వర్షు దీసె రైలు. 275

క॥ నీటుగ నిలబడి మేజ
స్ట్రీటు పదుగురందుఁ బరిహసించుచు స్వాతంత్ర్య
త్రాటని నొక బాంబు పడన్
బ్రతుకుకై మోయబడెన్. 276

క॥ ఏ పార్టీ? యన పోలీస్
టీపార్టీ, వాద మేమిటి త్వదీయము హిం
సాపదము? ధన్యవాదము
మా ప్రజలకై, యుగ్రవారి మార్వలుకు నిటుల్. 277

ఆ'వె॥ చంద్రనగరమందు జాతీయదళమును
దృఢతరంబుఁ జేసి తిరిగి వచ్చి,
కల్కటాపురాన 'కన్స్టేబుల్ దత్తు'
గణిక ఛారిజ సేయఁ గడగినాడు. 278

మ॥ అది వ్యాసంబు ప్రజన్ బురిన్ గొలిపె సంధ్యాపత్రికాంతర్గతం
బు, దొర లే రెవ, నన్న చెల్లె ప్రజయే, దుస్తంత్రనిర్ముక్తమౌ
చుఁ దనున్ దానికనుండియేలుకొను, విజ్ఞుల్ హూణులీ వద్దతిన్
గదుమన్ రా దని, బ్రహ్మబాంధవుని లేఖల్ సంతతస్తుత్యముల్.

చ॥ కల విటు కొన్ని వ్రాతలు యుగాంతరపత్రికయందు, 'జారు' సే
నల పలుమంది విప్లవజనమ్మునఁ జేరిరి, చేరుచున్న వా
రలు తెలివైన రవ్యులు, బ్రాతిగ నిందును నల్లె చేరువా
రలు ప్రభుపై న్యదేశులు త్వరన్ మనలన్ గడగుండుతాంతియాల్ !

అ||వె|| శ్రేంచివిప్లవముగురించియు నిల్లె త
 దీయవృద్ధి, యిందు న్యాయ మొకటె
 వేటుపడిన యింటివార లందఱుఁ గూడ
 బూజుపట్టినిల్లు తేజరిల్లు. 281

అ||వె|| 'పది ముక్తిమార్గ?' మిట్టి శ్రీ రికతో యు
 గాంతరస్థము లగు వ్యాసముఖ్య
 ము లొక పుస్తకముగ వెలసె, నక్షరములన్
 బ్రాణ ముండు ననుచుఁ బ్రజకుఁ దెలిసె 282

క|| కప్రంపున్వలపున్ వెలార్చినవి ప్రాగ్భూతముగా దేశభ
 త్రిప్రాసాదమునందు నెన్నుడులు పందేమాతర మ్మంచు,భా
 వప్రాధిన్ బ్రకటింపఁ జేసినవి శోభన్,దక్షిణంబందు నాం
 ద్రప్రాశస్త్యము మెట్లుకట్టినది స్వాతంత్ర్యాది కావైపుగా.

ఉ|| శ్రీముదిగొండవంశపుకరీరము, సత్కవిమల్లి కార్జున
 స్వామికి నాగమాంబకుఁ బొసంగిన సంత, మనస్వికోకిలా
 రామము వీరభద్రు డిది వ్రాసెను,మోసెను దేశభక్తిచూ
 డామణిమానసమ్మలకు డప్పికతీర్చితి నన్న తృప్తినిన్. 284

గ|| కవితలో పడకురిదయగలడు వీర
 భద్రమూర్తి మనోబలభంజితార్తి
 వ్రాసి యొసగె పందేమాతర మ్మటంచు
 కైకొనియె భారతాంబ దీర్ఘాయు పనుచు. 285

అను|| ప్రజాస్వామ్యప్రభుత్వాయ
 ప్రజాయై మంగళం సదా
 నిస్సార్థేభ్యః ప్రజాసేవా
 నిరతేభ్యశ్చ మంగళం. 286

తపోవృత్తుల పట్టిక

తప్పు	ఒప్పు	పేజీ
నాగ్ధుల	నాంగ్ధుల	41
శూన్య	శూన్య	48
తుపాతో	తుపానుతో	51
భారతమే	భారతమే	57
వ్యాఘ్ర	వ్యాఘ్ర	78
హూణుండు	హూణుండు	112
దొంతరాయా !	దొంతరాయా !	115
హూణులు	హూణులు	124
గలినేమి	గలిగేనేమి	125
టొలివోయెనె	టొలివోయెనె	128
యేల్చిడిన్	యేల్చిడిన్	188
మేగెను	మేగెను	188
దిగంబరా	దిగంబరా	189
రెందఱొ	రెందఱొ	151
వెన్నకుంటోయె	వెన్నకుంటోయె	157
ఆకులములు	ఆకులములు	158
నటంచు	నటంచు	177
గాకార్క	గాగార్క	202
రసకుండము	రసకుండము	208
కపంబు	కపంబు	217
జుడి	జుడి	219
నడించుటొ	నడించుటొ	221

తప్పు	ఒప్పు	పేజీ
బ్రటిషు	బ్రిటిషు	221
జారియూన్	జార్జియూల్	284
సాగునవేడు	సాగునేడు	285
మహా	మహిత	288
గూనొకరు	గూడనొకరు	240
పతున్	పతుల్	241
సమముజ్జ్వల	సమసముజ్జ్వల	242
స్పృశమున్	స్పృశ్యముల్	248
శిష్టన్	శిష్టిన్	„
మమర్ప	మమృష	249
లశిది	లశది	256
బ్రహ్దాదు	బ్రహ్మాదాదు	271
దీక్షింతుగాత	దీక్షింతురుగాత	275
మహా	మహి	280
సర్దారీ	సర్దారీ	288
లాంఛచ	లాంఛన	302
సపత్ర	సపత్ర	304
తథా స్త్రిత్యుక్తులా	తథా స్త్రిత్యుక్తులా	352
హీణ	హూణ	471
కపర్తి	కపర్తి	480
నాంగుల	నాంగుల	„

ఇత్యాదులుగా గలవు

అక్కడక్కడ అచ్చుతో ఒత్తులు ఎగిరిపోయినవి, హ్రస్వాలు
దీర్ఘ లయినవి వానిని పారక్షలే ఊహించుకొన ప్రార్థన

754.01
000
120.
14971

Author

VANDEMATARAM

**A long poem one
of the best by a
classicist poet
on the theme of
Indian Independence**

— Sri Sri